مېهىر - شەپقەتلىك دۇنيا (1)

مۇھەممەت لىتىپ

ئانا نەسىھىتى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇھەممەت لىتىپ

ئانا

— مېھىر - شەپقەتلىك دۇنيا (1)

(رومان)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

母亲的劝说:维吾尔文/买买提·利提甫著. — 乌鲁木齐:新疆人民出版社,2000.12

ISBN 7—228—06311—2

Ⅰ母… Ⅱ.买… Ⅲ.长篇小说—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ.I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2000)第 80959 号

责任编辑：阿·吾买尔
巴力江·扎帕尔

封面设计：艾克拜尔·萨里

母亲的劝说(维吾尔文)

（长篇小说）

买买提·利提甫著

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市解放南路 348 号　邮政编码 830001）
新疆新华书店发行
新疆建工印刷厂印刷
850×1168 毫米 32 开本 15.625 印张 2 插页
2000 年 12 月第 1 版　2000 年 12 月第 1 次印刷
印数:1 — 3000

ISBN7—228—06311—2/I.2282　　定价:20.50 元

مۇھەررىردىن

مۇھەممەت لىتىپ 1940 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى تۈرپان شەھىرى ئايدىڭكۆل يېزىسىنىڭ گۈلباغ كەنتىدە تۇغۇل-
غان. 1958 ـ يىلى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە قاتناش-
قان. 1982 ـ يىلى ئارمىيىدىن كەسىپ ئالماشتۇرۇپ، ش ئۇ ئا ر خەلق ھۆكۈمىتى مۇھاجىرلار خىزمىتى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن. ئۇ شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتى-
نىڭ ئەزاسى.

ئۇ 1976 ـ يىلى «تارىم» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان «ئا-
خىرقى پوست» ناملىق ھېكايىسى بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەت سە-
پىگە قوشۇلغان. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆ-
كۈپ، تىرىشىپ ئىزدىنىپ، خېلى كۆپ ھېكايە ـ پوۋېستلارنى يېزىپ، ھەرقايسى مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلغان. ئىلگىرى ـ ئاخىر «چىن دوستلۇق»، «ئەقىدە تەنتەنىسى»، «ئەسلە ۋە ئۇنۇتما» قاتارلىق ھېكايە، پوۋېستلار توپلاملىرى نەشر قىلىنغان. بىر قىسىم ھېكايىلىرى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنغان. ئۇنىڭ «چىن دوستلۇق» ناملىق ھېكايىسى 1981 ـ يىلى ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرىنىڭ ئوتتۇز يىلدىن بۇيانقى ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى باھالاش پائالىيىتىدە 3 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن.

«ئانا نەسىھىتى» ئاپتورنىڭ مۇھاجىرلار خىزمىتىنى ئىشلە-
ۋاتقان مەزگىلدە خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن سەئۇدى ئەرەبىستا-
نى، پاكىستان قاتارلىق ئەللەرگە چىقىپ بۇ دۆلەتلەردە ئولتۇراق-

لىشىپ قالغان جۇڭگولۇقلار، جۇڭگو مۇھاجىر لىرى بىلەن ئۇيۇ-
رۇشىپ، تۇرمۇشى ئۆزگىشىپ يازغان كۆپ قىسىملىق «مىھىر –
شەپقەتلىك دۇنيا» ناملىق رومانىنىڭ ئالدىنقى قىسمى بولۇپ،
رومانىنىڭ باش قەھرىمانى ئاماننىساغا قەشقەردىكى تىجىسز
ھايات جۆرىدىكەن ھالدا، كىشىنىڭ يۈرەك تارىنى تىترىتىدە-

1

قەشقەر شەھىرىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى كوچىنىڭ ئوڭ تەرىپىدە ئۆزىنىڭ ھەشەمەتلىكلىكى بىلەن كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدىغان قوش قانات دەرۋازىلىق بىر ھويلا بار. كوچىدىن قارىغاندا مۇشۇ دەرۋازىلا كۆزگە چېلىققاندەك قىلغان بىلەن دەرۋازىدىن كىرىپ ئەتراپقا نەزەر سالسا، بۇ ھويلىنىڭ كەينىگە، ئىككى يانغا كېڭەيگەنلىكىنى، ئالدى تەرىپىگە ئۇيغۇرلارنىڭ بىناكارلىق سەنئىتىنىڭ كۆركەم، ئېسىل نەقىشلىرى بىلەن بېزەلگەن قاتار كەتكەن، يەردىن ئىككى مېتىردەك كۆتۈرۈپ سېلىنغان ئازادە، يوپيورۇق ھەم ھەشەمەتلىك ئۆي ـ ئىمارەتلەرنىڭ ئورۇنلاشقانلىقىنى، ئىمارەتنىڭ ئالدىدىكى قۇچاق يەتمەيدىغان ئۇچ توپ بېھىش دەرىخى — ئۇزۇمنىڭ ساپىسى پېشايۋان ۋە ھويلىنى بىر ئالغانلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ. ھويلىنىڭ كەينى بەش مودەك يەرنى ئىگىلىگەن، مېۋىلىك دەرەخلەر تىكىلگەن، كۆكتات، رەڭگارەڭ گۈللەر تېرىلغان چىمەنزار باغ. پۈتۈن ھويلا ئېگىز تام بىلەن قورشالغان بولۇپ، بۇ ھويلىنىڭ ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكى ۋە ئارام-بەخش ھاۋاسى ئۆزىنى شەھەردىن ئايرىپ تۇرىدۇ. بۇ ھويلىغا قەدەم تەشرىپ قىلغان ھەرقانداق كىشى ئاجايىپ ھېسلارغا چۆمۈپ، كۆڭلى ـ كۆكسى يايراپ كېتىدۇ.

باھار پەسلىنىڭ كىشىگە راھەت بېغىشلايدىغان چۈشتىن كېيىنكى مەزگىلى. غەربكە سۇرۇلۇۋاتقان قۇياش زەر جىيەكلىك رەڭگارەڭ شەپەقە چۆمۈلمەكتە. ۋادىلار ئارا كېزىپ كەلگەن سەلكىن شامال باغدىكى ئېچىلىپ كەتكەن مېۋە چېچەكلىرىنىڭ، گۈل ـ گىياھلارنىڭ خۇش پۇراقلىرىنى چاچاتتى، دەل ـ دەرەخ-لەرنىڭ يوپۇرماقلىرىنى شىلدىرلىتاتتى، ئېگىز غوللۇق ئۇزۇمە

دەرەخلىرى ئۇز قامىتىنىڭ كۆلەڭگۈسىگە ھەۋەس بىلەن قاراپ پەس ئاۋازدا ماختىنىۋاتقاندەك بىلىنەتتى.

بۇ تەبىئەتنىڭ تازا جانلىنىۋاتقان مەزگىلى، دالىلار، ئېكىنزارلىقلارنى كۆكلەم قاپلىغان، دەل ۋاقتىدا بېرىلگەن سۇدىن كېيىن بۇ ئۆسۈملۈكلەر، گۈل - گىياھلار قايتىدىن جان كىرگەندەك ياشناپ كۆركەملىشىپ كەتكەن، بۇ ھويلا بېغىدىكى مېۋىلىك دەرەخلەر، كۆكتات، گۈل - گىياھلارمۇ كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ مەيىن شامالدا دولقۇنلىنىپ تۇراتتى. مېۋىلىك باغلاردا، كۆكەرگەن دالىلاردا كۈنبويى ئوزۇقلىنىپ، ئۈچۈپ ھارغان ئۇچار قاناتلارمۇ ئەمدى شاخلارغا قونۇۋېلىپ كەچكى كۈيىنى ياڭرىتىپ بەزمىگە چۈشمەكتە ئىدى.

قۇياش غەربكە قاراپ سۈرۈلىۋاتقان چاغ. شۇ تاپتا بۇ ھويلىدا خۇددى ئىنسان يوقتەك، ئادەمنىڭ نە ئاۋازىنى ئاڭلىغىلى، نە قارىسىنى كۆرگىلى بولمايتتى... ئۇزۇن ئۆتمەي ئارىلىقتىكى ئۆينىڭ ئىشىكى ئېچىلدى، زىلۋا بويلۇق چىرايلىق بىر قىز ئوڭ قولىدا راۋاب تۇتقان، سول قولىدا يېڭىلا ئايىغى چىققان ئۇكسىنى يېتىلىگەن پېتى ئۆيدىن چىقتى. ئۇ ئۇكسىنى يېتەلەپ پېشايۋاننىڭ پەلەمپېيىدىن چۈشۈپ، ئۇزۇمە دەرىخىنىڭ ئاستىدا توختىدى، ئۇكسىنىڭ ئۇيقۇسى قېنىپ يېڭىلا ئورنىدىن تۇرۇۋالغان، ئۇ ھويلىغا چىققىنىغا خۇشال بولۇپ، ئاچىسىغىمۇ قارىماي، ئويۇنچۇقلىرى تىزىپ قويۇلغان يەنە بىر ئۇزۇمە دەرىخىنىڭ ئاستىغا يۈگۈرۈپ كەتتى، ئۇ ھەركۈنى ئاپتاپ چىققاندىن كېيىن مۇشۇ يەردە ئويناياتتى.

قىز ئۆيدىن چىققاندا غەمكىن كۆرۈنەتتى، ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ قولىدىكى راۋابنى چېلىش ئۈچۈن مەيدىسىگە قويۇش بىلەنلا ئۇنىڭ چىرايى ۋىللىتە ئېچىلىپ كەتتى. ئۇ ئاددىيلا كىيىنىۋالغان بولسىمۇ كىيىملىرى تالچۇبقتەك زىلۋا بويىغا خوپ ياراشقاندى، شۇ تاپتا ئۇ گويا ئېچىلىپ تۇرغان بىر گۈلگە

ئوخشاپ قالغاندى.

قىز راۋاب چېلىشتا خېلى پىشىپ قالغان بولسا كېرەك، خوددى ماھىر ئوستىلاردەك راۋابنى تىرنىكلىتىپ، تارلارنى ئىنچىكە تەكشۈرۈپ تەڭشىدى، شۇنىڭغا ئولاپلا خەلق ئارىسىدا ئېيتىلىپ كېلىۋاتقان «قەمبەرنىسا» ناخشىسىنىڭ مۇقەددىمىسىنى سازلىدى ـ دە، گويا راۋابقا جان كىرگۈزگەندەك بولۇپ پۈتۈن ھويلىنى زىلزىلىگە سېلىۋەتتى، راۋابقا تەڭكەش قىلىپ ناخشا ساداسىمۇ ياڭرىدى. قىز ناخشىنى تولىمۇ نەپىس، يېقىملىق، مۇڭلۇق ئېيتاتتى، ئۇنىڭ ئاۋازى تەبىئەتنىڭ جىمجىتلىقىغا ئاجايىپ بىر يېقىملىق كەيپىيات بېغىشلىدى. ھاياجان ئۇرغۇپ تۇرغان بۇ لەرزان ناخشا ساداسىدىكى سۈزۈكلۈك ۋە نەپىسلىككە ھەرقانداق كىشىنىڭ ئەقلى لال بولاتتى، گەرچە بۇ ناخشا ئوتتۇرا ھال ئاۋازدا ئېيتىلىۋاتقان بولسىمۇ، ئاۋازىنىڭ ياڭراق ۋە دولقۇنلۇقلىقىدىن بۇ ناخشىچى قىزنىڭ ئاۋاز سەنئىتىدە خېلىلا ئوبدان ماھارەت يېتىلدۈرگەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. شوخ، ياڭراق چىقىۋاتقان ناخشا ساداسى كىشىگە بىر ياش يۈرەكنىڭ مۇھەببەت ۋە شادلىق قوغلىشىپ يۈرىۋاتقانلىقىنى سەزدۈرەتتى.

قىز پۈتۈن زېھنىنى ساز ۋە ناخشىغا بېغىشلىۋەتكەنىدى، شۇڭا ئۇ تايتاڭلاپ ئاران ماڭالايدىغان ئۇكىسىغا قاراپ قويۇشنى ئېسىدىن چىقىرىۋەتتى، ئۇكىسىنىڭ نېمىگىدۇ پۈتلىشىپ يىقىلىپ بۈرنى قاناپ ھويلىنى بىر ئېلىپ يىغلاۋاتقانلىقىمۇ قۇلىقىغا كىرمىدى.

قىزنىڭ ئۇكىسى يىغلاپ بوغۇلۇپ كەتتى، ئۇ بۈرنىدىن ئېقىۋاتقان قانىنى قوللىرى بىلەن سۈركەپ كىيىملىرىنى بۇلغىۋەتكەنىدى، قىز بولسا ناخشىنىڭ ئاخىرىنى چىقىرىۋەتمىسە توختايدىغاندەك ئەمەس، ئۇ ئۇكىسىنىڭ يىغا ـ زارىنى ئاڭلىمىغان بىلەن ئانىسى ئۆيدە تۇرۇپ بايىلا ئاڭلىغانىدى، ئۇ شۇ تاپتا خېمىر يۇغۇرىۋاتاتتى، خېمىرنى يۇغۇرىۋەتمەي ھويلىغا چىقالـ

مايتتى. قىزىنى توۋلاپ ئۇكىسىغا قاراشنى جېكىلەپ باقتى، لېكىن هويلىدا مۇزىكا، ناخشا ئاۋازى بىلەن يېغا ئاۋازى بىرلە-شىپ بىر خىل ماتەم مۇراسىمى بۇلۇۋاتقاندەك ئانىنى تولىمۇ بىئارام قىلدى، ئۇنىڭ ئاۋازى قىزنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى.

ئانا قىزىغا هېچقاچان مۇنداق ئاچچىقلانمىغان، قىزىمۇ ئە-زەلدىن ئاپىسىنىڭ ئوغىسىنى قاينىتىدىغان ئىشنى قىلىپ باقمە-غانىدى، شۇڭا ئانا - بالا ئوتتۇرىسىدا قىلچىمۇ كۆڭۈلسىزلىك-لەر، سەتلىشىدىغان ئىشلار كۆرۈلۈپ باقمىغانىدى. شۇ تاپتا ئانا ئۆزىنى تۇتالمىدى، ئۇ ئالدىراپ - تېنەپ خېمىرنى يۇغۇرۇۋېتىپلا قولىدىكى خېمىر يۇقىنى يۇيۇۋېتىشكىمۇ تاقەت قىلالماي ئۆيدىن قۇيۇندەك ئېتىلىپ چىقتى - دە، ئۇدۇل قىزىنىڭ قېشىغا بې-رىپ، غەزەپ بىلەن قولىدىكى راۋابنى تارتىۋېلىپ تارنى ئۇزۇپ يەرگە تاشلىۋەتتى:

— ۋۇ، چوڭ بولغىنىنى بىلمەيدىغان جۇۋاينىمەك، مانا ئەمدى بولدىمۇ، راۋابنى يەنە چال بىزەڭ، بىردەم ئۇكاڭغا قاراپ تۇر دېگەندىكىن، گەپكە كىرسەڭ بولمامدۇ - هە، قارا ئۇكاڭ نېمە بولۇپ كەتكەن.

بىخىرامان راۋابنى چېلىپ، ناخشىسىنى ياڭرىتىپ ئولتۇر-غان قىز تۇيۇقسىز زەربىدىن قاتتىق چۆچۈپ كەتتى، ئاپىسىنىڭ ئەزەلدىن قىلىپ باقمىغان مۇنداق قوپال مۇئامىلىسى ئۇنىڭ كۆڭلىگە قاتتىق تەگكەنىدى، شۇڭا ئۇ ئۆزىنىڭ سەۋەنلىك ئۆتە-كۈزگەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي، ئالدىدا ئۆزىگە چېچە-لىپ، چەكچىيىپ تۇرغان سۆيۈملۈك، مېهرىبان ئاپىسى ئىكەن-لىكىنىمۇ ئۇنتۇپ ئاچچىقىدا يېرىلغۇدەك هالغا كېلىپ ئورنىدا تۇرۇپلا زۇكۇنلاشتى:

— نېمىشقا راۋابىمنى بۇزۇپ يەرگە ئېتىۋەتتىڭلا، راۋابنى دادام ئېلىپ بەرگەن تۇرسا، ئەمدى نېمىنى چالىمەن، تۆلىسىلە، — قىز يىغلامسىراپ ئاپىسىغا ئۆكتەملىك قىلىۋاتاتتى.

ئانا قىزنىڭ ئەلپازىغا قاراپ تۇرسا، ئاچچىقىغا پايلىماي ئۇنى ئۇرۇشتىدىغانلىقىنى سېزىپ، ئۆزىنى ئاران تۇتۇۋېلىپ، توپىغا مىلىنىپ يىغلاۋاتقان بالىسىنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇنى باغرىغا ئالدى ۋە:

— مەن سېنى ساز چېلىشنى ئۆگەنمە دېگىنىم يوق، ئۆيئىشىغا يېتىشەلمەي، ئۇكاڭغا بىرەم قاراپ تۇر دېگەنتىم، ماڭ، ئۆيگە كىرىپ بىر ئۇرۇق سۇ ئەپچىق، ئۇكاڭنىڭ يۈزلىرىنى يۇيۋېتەي، — دېدى ئانا ئوغلىنى يەزلەپ تۇرۇپ.

— كارىم يوق، سىلى... — قىز دومسايغىنىچە ئورنىدىن مىدىراپ قويمىدى.

— ھەي، جۇۋاينىمەك، تېخى گەپكە كىرمەيدىغان بولۇپ قالدىڭمۇ؟ — ئانا ئوغلىنى كۆتۈرگەن پېتى قىزغا ئېتىلدى، قىزى يىغلاپ قاچتى، ئۇ ھويلىدا قېچىپ كېتىۋېتىپ:

— سىلى تېخى مېنى ئۇرماقچى بولۇۋاتامىلا؟ مېنى ئۇرسىلا دادامغا ئېيتىمەن، دادامغا سىلىنى ئۇردۇرىمەن...

ئانا قىزنىڭ ئاغزىدىن مۇنداق سۆزلەرنىڭ چىقىشىنى ئويلىمىغانىدى، ئۇنىڭ غەزىپى تېخىمۇ ئۆرلىدى، ئۇ تېخىچە يىغلىنىدىن توختىمايۋاتقان ئوغلىنى كۆتۈرۈپ قىزنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىدى، شۇ ئەسنادا قىزنىڭ دادىسى دەرۋازىنى ئېچىپ كىرىپ كەلدى. ھويلىغا كىرىپلا بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ «مەن كەلدىم» دېگەندەك قىلىپ كېكىرتىكىنى قىزىپ قويدى. قىزى دادىسىدىن پاناھلىق تىلىگەندەك ئۇنىڭ قېشىغا بېرىۋالدى، ئۇ «ئاپام ئەمدى مېنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ» دەپ ئويلىغانىدى، بۇنى كۆرگەن ئانىنىڭ ئوغىسى تېخىمۇ قاينىدى — دە، ئېتىلىپ بېرىپ قىزدىنىڭ يۈزىگە «چاك» قىلىپ بىر شاپىلاق ئۇرۇۋەتتى، دادىسى ئۇنى توسۇۋېلىشقا ئۇلگۈرەلمەي قالدى. تۇنجى قېتىم ئاپىسىنىڭ شاپىلىقى بىلەن تارتۇقلانغان قىزنىڭ يۈزىدىن ئوت چاقناپ كەتتى — دە، پاڭكىدە يىغلاپ ئۆزىنى دادىسىنىڭ قوينىغا ئاتتى. ئانىسى

ئېرىگە چۈشەندۈرۈپمۇ ئولتۇرماي يىغىدىن توختىمىغان ئوغلىنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. قىزنىڭ دادىسى بىر قاراپلا ھەممىنى چۈشەنگەنىدى، شۇنداقتىمۇ ئامراق قىزىنى بەزلەشكە باشلىدى:

— بولدى، بولدى، يىغلىماڭ قىزىم، چوپچوڭ تۇرۇپ يىغلىسىڭىز سەت بولىدۇ، تېز بولۇڭ، كۆز ياشلىرىڭىزنى ئېيتىۋېتىڭ، — ئۇ قىزىنىڭ بېشىنى سىلاپ قويدى، ئۇنىڭ يۇمشاق كۆڭۈللۈكى، ئاپىسىنى ئەيىبلىمىگەنلىكى قىزىغا تەسىر قىلدى بولغاي، ئۇ چىرايلىق، سۈزۈك يۈزىنى دادىسىنىڭ مەيدىسىگە يېقىپ تۇرۇپ نالە قىلىپ كەتتى:

— ئاپامنى ھېچنېمە دېمىدىلەغۇ، ئۇ مېنى يەنە ئۇرۇدۇ، يىغلايمەن، ھە، ھە، ھە...

— ئاپىڭىزنى ئۇرۇپ بەرسەم يىغلىمامسىز؟ — دادا مىيىقىدا كۈلدى، — بىلەمسىز قىزىم، ئاپىڭىز ناھەق ئادەم ئۇرمايدۇ، ئاتا - ئانا بولغۇچىلار بەڭۋاش، گەپكە كىرمەيدىغان بالىلىرىنى باشقۇرمىسا بولمايدۇ، ئەتە - بەشكۈندە ئاشۇ يېگەن شاپىلاقتىن قىزىل گۈللەر ئۈنىدۇ، يۈزىڭىز ئوچۇق - يورۇق بولىدۇ، سىزمۇ ئەخلاقلىق، پەزىلەتلىك، تەمكىن ئادەم بولىسىز.

— ياق، سىلى ئاپامغا بولۇشىۋاتىدىلا، ئۇنى ئۇرۇپ بەرمىسىلە يىغلاۋېرىمەن، ھە، ھە، ھە...!

— بولىدۇ، بولىدۇ، قىزىم، ھازىر ئاپىڭىز ئالدىراش، جۈرۈڭ ئۆيگە، — دېدى ئۇ قىزىنى يېتىلەپ كېتىۋېتىپ، — ھەقاچان ئاپىڭىز ئۇكىڭىزنىڭ بۇرنىدىن ئاققان قاننى تازىلاپ توپىغا مىلىنىپ بۇلغانغان كىيىملىرىنى يۆتكەۋاتىدۇ، ئىشى تۈگىسۇن - ھە.

قىز ئۇكىسىنىڭ يىغلىغىنىنى غۇۋا ئاڭلىغاندەك قىلغىنى بىلەن، ئۇنىڭ بۇرنى قاناپ، كىيىم - كېچەكلىرىنى پاسكىنا قىلىۋەتكىنىنى ئېنىق كۆرمىگەنىدى، بايىمۇ ئۆزى، راۋابى بىلەن-

لا بولۇپ كېتىپ ئۇكىسىغا دىققەت قىلمىغانىدى. ئۇ دادىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، راستتىنلا ئۆزىنىڭ ئۇكىسىغا ياخشى قارىمىغاز-لىقىنى ھېس قىلىپ كۆڭلى بىئارام بولدى ۋە ئۇكىسىغا ئىچى ئاغرىپ قالدى:

— راستتىنلا ئۇكامنىڭ بۇرنى قاناپ كېتىپتىغۇ دادا، — قىز دادىسىغا قارىماقچى بولۇپ بېشىنى كۆتۈرگەنىدى، ئۇنىڭ كۆزى بىردىنلا ئالدىدىكى پېشايۋان رىشاتكىسىنىڭ ئۇستىگە ئاپە-سى قويۇپ قويغان ئۇكىسىنىڭ قان - توپا بىلەن بۇلغانغان كىيىملەرگە چۈشتى - دە، يۈزلىرى شەلپەردەك قىزىرىپ كەت-تى. «راست، شۇنداق بوپتۇ، ئاپامنىڭ گېپىنى قۇلىقىمدا تۇت-ماي ئۇكامغا ياخشى قارىمىغان گۇناھ مەندىمۇ باركەن». ئۇ ئەمدى تەڭقىسلىقتا قالغاندەك بولۇپ ھېقىلداشقا چۈشتى.

— ھە، مانا ئەقلىڭگە كېلىۋاتىسىز قىزىم، مېنىڭ قىزىم گۇناھىنى تۇنۇدى، ئوھوي، ئەمدى قىزىمغا ئاپىسىنى ئۇرۇپ بەرمەيدىغان بولدۇق، ھا، ھا، ھا...

دادىسى قاقاقلاپ كۈلۈپ قىزىنىڭ سۇلغۇن، يىغلاڭغۇ كەي-پىياتىنى كۆتۈرمەكچى بولدى. قىزىمۇ بايىقى كۆڭۈلسىزلىكلەر-نى ئۇنۇتقاندەك بولۇپ كۆز ياشلىرىنى ئېرتىۋېتىپ چىرايىغا كۈل-كە يۈگۈرتتى. ئۇنىڭ دادىسىغا يەنە ئەركىلىگۈسى كەلدى:

— ياق، ئاپام راۋابىمنىڭ سىمىنى ئۈزۈپ يەرگە ئېتىۋەت-تى، ئۇنى...

— شۇنداقمۇ؟ — دادىسى قىزىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ كەينىگە قاراپ، راۋابنىڭ ئۈزۈمە دەرىخى تۇۋىدە ياتقانلىقىنى كۆردى، — مېڭىڭ راۋابنى ئەكېلىڭ، - مەن كۆرۈپ باقاي.

قىز خۇشياقمىغاندەك كەينىگە يېنىپ، يەرده ياتقان راۋابنى ئەكېلىپ دادىسىغا بەردى. دادىسى راۋابنىڭ تارى ئۈزۈلۈپ كەت-كەنىدىن باشقا ھېچقانداق يېرىنىڭ زەخمىلەنمىگەنلىكىنى كۆردى:

— راۋاب سۇنماپتۇ قىزىم، ئاپىڭىزنى ئۇرۇپ بېرىشكە بان-

ھەز يوقكەن ئەمەسمۇ، ھا، ھا، ھا...
دادىسى راۋانىنى قىزىغا بەردى، ئۇلار پەلەمپەيدىن پىشايۋانغا چىققانىدى، دەل شۇ ۋاقىتتىدا قىزنىڭ ئاپىسى چىلەكنى كۆتۈرۈپ ئۆيدىن چىقىپ ئۇلار بىلەن روبىرو ئۇچراشتى. ئاپىسىنىڭ چىرايى ئۆمسە ئىدى، قىزنىنى يەۋېتىدىغاندەك تىكىلىپ قارىدى، قىز بۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلمەي بېشىنى سائگىلاتتى، لېكىن ئۇنىڭ ئاپىسىغا ناماقۇل بولىدىغان تەرى يوق ئىدى. ئۇ ئاپىسىنى يانداپ ئۆتۈپ ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتمەكچى بولۇپ داجىدى.

— توختا! — دەپ بۇيرۇق قىلدى ئاپىسى، — ئاشخانىغا كىرىپ ئىدىشتىن بىر چىلەك سۇ ئاچىق، ئۇكاڭنىڭ كىيىملىرىنى يۇۋاتىمەن.

دادىسى پىشايۋاندىكى كارىۋاتنىڭ بۇرجىكىگە ئولتۇرغانىدى، قىز دومسىيىپ دادىسىغا قارىدى، ئۇ ئاپىڭىزنىڭ بۇيرۇغىنىنى قىلىڭ، دېگەندەك كۆز ئىشارىسى قىلدى، شۇنىڭدىن كېيىنلا ئۇ ئاپىسىنىڭ قولىدىن چىلەكنى ئېلىپ ئاشخانىغا قاراپ ماڭدى.

قىزى ئاشخانىغا كىرىپ كېتىشىگە ئانا كۆزىنىڭ سۇيىنى ئېقىتىپ ئاغزىنى قويۇۋەتتى:

— باشلىرىغا ئېلىپ، ئەتىۋارلىغان قىزلىرىنىڭ ھالى شۇ، قاچا بىكارلاش، مەكتەپكە بېرىش، دەرس يادلاش، ناخشا-مۇزىكا بىلەن ھەپىلىشىش، يە ئۆيىنىڭ كارىنى قىلىشنى بىلمەسە، ئانىغا يارەملىشىشنى ئويلىمىسا، ئۆي، ھويلا - ئارامىلارنىغۇ سۇپەرمەسۇن، سۇ سەپمىسۇن، ئۆزىنىڭ ياتىدىغان ھۇجرىسىغىمۇ بىر-نەچچە كۈنگىچە سۇپۇرگە تەگمەيدىغۇ، بۇيرۇپ تۇرمىسىلا ئۆزى بىلىپ قىلمايدۇ. چوڭلارنىڭ كىر - قاتلىرىنى يۇيالمىسىمۇ، ئۆزىنىڭ ئۇكىسىنىڭ كىيىملىرىنى يۇيۇپ، قۇرۇتۇشنىڭ ھۆددە-سىدىن چىققان بولسىمۇ كاشكى. قىز بالىنىڭ ھۆسن - جامالى بولسىلا ھېسىاب ئەمەس، ئۇ بەربىر تالا كىشىسى، ياتلىق قىلىدە-غان گەپ، ئۆي تۇتۇشنى، تاماق ئېتىشنى، ئەرنى كۈتۈشنى

بىلمىسە ئۇنى قانداقمۇ ئايال كىشى دېگىلى بولىدۇ؟ ياق، ئەمدى چوڭ بولدى، بويىغا يەتتى، ئەرگە بېرىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدى، ئۇ ئايال كىشى قىلىدىغان ئىشلارنى بىلمىسە كىشىلەر سىلىنى ئەمەس، ئاپىسى ھېچنېمىنى ئۆگەتمەپتۇ دەپ مېنى سۆكىدۇ، بۇگۈندىن باشلاپ مەن سىلىگە ئېيتىپ قويغۇنۇم بولسۇن، ئۇنى ئۆزۈم باشقۇرۇپ ئۆي كارىغا سالىمەن، ئوقۇتمايمەن، ئانىڭ خېلىدىن بۇيان قىزىنى مەكتەپتە ئوقۇتۇشقا، ئۇنىڭ ناخشا ـ مۇزىكا ئۆگىنىشىگە پىكرى بار ئىدى، ئېرىگە دېيەلمەي-ۋاتقانىدى. بۇگۈن قىزى ئانىسىنىڭ گېپىگە كىرمىدى، ئۇكىسىغا ياخشى قارىماي ئۇكىسىنى يىغلاتتى، بۇرنى قاناپ كەتسىمۇ كارى بولمىدى، بۇنى دادىسىمۇ ئېنىق كۆردى، مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئېرىگە كۆڭلىدىكىنى دەپ قىزىنى باشقۇرۇشنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالمىسا، قىزى تېخىمۇ بەكۋاش بولۇپ تاپتىن چىقىپ كېتىشى مۇمكىن دەپ قارايتتى.

دەسلەپتە ئېرى ئايالىنى كۆڭلىدە يىغلىپ قالغان گەپلىرىنى دەۋالسۇن دېگەندەك قىلىپ جىمجىت ئولتۇرۇپ بەرگەنىدى، ئاخىردا ئانا پەيلى بۇزۇلۇپ قىزىنى ئوقۇتمايدىغانلىقىنى دېۋېتىلا، ئۇ ئولتۇرالماي قالدى:

— ھاي، ھاي، بولدى بەس! قىزىمىزنى ئوقۇتۇپ، بىلىملىك قىلىش، ناخشا ـ مۇزىكىنى ئۆگىتىش مەسلىسىدە مۇنازىرە كېرەك ئەمەس، مەن نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق قىلىدىغانلىقىمىزنى ساڭا كۆپ قېتىم دەپ قۇلىقىڭغا قۇيۇپ بولغان، ئۆزۈڭمۇ قوشۇلغان، — دېدى ئېرى چىرايىغا جىددىي تۈس بېرىپ.

— راست، مەنمۇ ئۇنىڭ كىچىكىدە بىلىمدىن، سەنئەتتىن خەۋەردار بولۇپ قالغىنىڭ زىيىنى يوق دەپ قارىغانىدىم، ئۇ قۇرئان كېرىمنى يادلاپ بولدى، ئەرەب تىلىنىمۇ يامدايدۇ، پەننىي بىلىمىمۇ ياخشىكەن. بارات قادىر ئەپەندى ئۇنى ماختاپ ئاغزىلىرىغا كۆپۈك كېلىپ كېتىدۇ. ئۇ كىتابتىكى ئۇلۇغلارنىڭ

يازغانلىرىنى سۈدەك ئوقۇۋاتامدۇ، ئۇنىڭ يامان يېرى نەۋائى دەمدۇ، زەلىلى دەمدۇ، ئاشۇ شائىر دېگەنلەرنىڭ ئىشقى - مۇ-ھەببەت قوشاقلىرىنى يادلاپ يۈرىدۇ، ھەتتا ناخشا قىلىپ ئېيتىۋا-تىدۇ. مۇنداق نەرسىلەرگە بەكمۇ ھەۋەس قىلىپ بېرىلىپ كەتسە قىزلارغا خاس پاك قەلبىگە ئىللەت يۇقۇپ، ئۇنىڭ تاپتىن چىقىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەيمەن.

— ياق، ئۇنداق ئەنسىرەشنىڭ ھاجىتى يوق، قىزىمىز ئۆزى-نى ئۇنۇتقان ھالدا ئوقۇشقا، مۇزىكىغا بېرىلىپ ئۆگەنگەندىلا ئۆزىگە تېگىشلىك بىلىم، ماھارەت يۇقتۇرالايدۇ، ناخشا - مۇزىكا ئەھلىگە ئايلىنالايدۇ، ئۇ بىزنىڭ ئارزۇ - ئۇمىدىمىز، پېشۋالى-رىمىزنىڭ ئارمان - تىلىكى. ئۇ بىز ئەتىۋارلاپ قويغان ئىسىمغا لايىق ئىستىداتلىق بولۇپ چىقىپ، ئەجدادلىرىمىزنىڭ بىزگە قالدۇرغان ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇمىقى لازىم. شۇنىڭدىلا مې-نىڭ كۆڭلۈم ئەمىن تاپىدۇ، قىزىمىزدىن ئۇمىدىم چوڭ مېنىڭ!

شۇنداق، بۇ ئاتا - ئانىلار بىر ياستۇقتا باش قويۇپ ئىللىق ئائىلە گۈلشەنىنى بەرپا قىلغاندىن بۇيان، بىر - بىرىگە مېھىر - شەپقەت ياغدۇرۇپ تولىمۇ ئىناق، كۆڭۈللۈك ئۆتۈشتى، ئۇلار-نىڭ ئائىلىسىگە ئاسايىشلىق ۋە بەرىكەت يېغىپ، ئىش - ئوقەتلە-رى تولىمۇ راۋانلاشتى، شۇڭا ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى كىشىنىڭ مەستلىكىنى كەلتۈرگىدەك كۆڭۈللۈك ھەم بایاشات ئۆتتى. ئۇلار ئۇزۇنغا بارماي ئاللانىڭ ھىممىتى ۋە شاپائىتى بىلەن بىر - بىرىدىن چىرايلىق ھەم بېجىرىم ئۇچ پەرزەنتلىك بولدى، پەر-زەنتلىرىنىڭ ھەممىسىلا ئوغۇل ئىدى. ئۇلار بىر قىزىنىڭمۇ بولۇشىنى ئارزۇ قىلغانىدى، تەڭرى ئاتا - ئانىلارنىڭ ئارزۇ - تىلەكلىرىگە لايىق بالىلىرىنىڭ تۆتىنچىسى قىلىپ مۇشۇ قىزىنى ئاپىرىدە قىلدى. بۇ قىزنىڭ دۇنياغا كۆز ئېچىشى ئاتا - ئانىلىرى-نى چەكسىز بەخت ھۇزۇرىغا چۆمۈلدۈردى. ئۇلار خۇددى سەھەر-دە تاڭ شامىلىنىڭ يەلپۇشى بىلەن ئېچىلغان غۇنچىدەك تەبەسسۇم

تلىشىپ، بوۋاقنى خۇدادىن تىلەپ تاپقان قىزىل گۈلىمىز، مېھىر - شەپقەت ھەمشىرىمىز، ئەجدادىمىزنىڭ ۋارىسى، ئەۋلادى- مىزنىڭ ئانىسى، سۆيۈملۈك قىزىمىز، خۇدا ساڭا گۈزەل رۇخ- سار ئاتا قىلسۇن، بەخت ئىقبالىڭنى بەرسۇن، دېيىشىپ خۇشال- لىقىنى ئىزھار قىلىشىپ تەنتەنە قىلىشتى. ئۇلار بۇ خۇشاللىقە- نى باشقىلار بىلەنمۇ ئورتاقلاشماقچى بولغاندەك ئۆيىدىكى ئوغۇل- لىرىنى تەرەپ - تەرەپلەرگە ماڭغۇزۇپ، ئۇرۇق - تۇغقان قولۇم - قوشنىلارنىڭكىگە سېۋىت ئېيتىشقا كىرگۈزدى. مېھمانلار ئۇ- لارنى تەبرىكلەپ كېلىشۈندى، ئىسرىق - چىراغ مۇراسىملىرى ئۆتكۈزۈلۈپ ئۆيلەر ئادراسمان پۇرىقى بىلەن قاپلاندى. ساڭزا، قۇيماق، پوشكاللار پىشۇرۇلۇپ، ياغ پۇرىتىلىپ، يېتىم - يە- سىر، ئۇششاق بالىلار مېھمان قىلىندى، سەدىقىلەر تارقىتىل- دى. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە ئەل - جامائەت تەكلىپ قىلىنىپ، ھەشەمەتلىك، مول داستىخان سېلىنىپ، ناغرا - سۇناي سادالىرى ئىچىدە داغدۇغا بىلەن خۇشالىق توپى قىلىپ بېرىلدى. ئۇچىنچى كۈنى خۇپتەن نامىزىدىن كېيىن دادىسى بوۋاقنى تۇغما قىلىپ ئۆگزىگە ئېلىپ چىقتى، ئاسماندا ئاق يۇلتۇزلار چاقناپ تۇراتتى، دادىنىڭ خىيال كەپتىرى ھايت - ھۇيتىنىڭ ئارىلىقىدا ئاسمانغا چىقتى، ئاي، يۇلتۇزلار بىلەن ھەمسۆھبەتتە بولدى، دەريا، دېڭىزلاردا ئۇزدى، يەر قەرىگە كىردى، كاللىسىدا ئانا نەسىھىتى زاھىر بولدى. شۇنىڭ بىلەن خىيالىغا ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقام- ىنىڭ سېھىرلىك كۈيلىرىنى ئەسلىتىدىغان ئۇنتۇلغۇسىز، چىرا- يلىق ئىسىم — ئامىنىسا كىرىپ كەلدى - دە، خۇشال- خۇرام‌لىق بىلەن ئەزان توۋلاپ قىزىغا ئامىنىسا دەپ ئىسىم قويدى.

بۇ ئەر - ئايال بايىاشاد تۇرمۇشنى، ياخشى نام - ئاتاق چىقىرىشنى، ئەخلاقلىق بولۇشنى ۋە ئەر - ئايال ئوتتۇرىسىدىكى ئىناقلىقنى ياخشى كۆرۈشەتتى. شۇڭلاشقا ئۇلارنىڭ ئالدىدا كە-

شىلەرنىڭ زوقلىنىشى ۋە ئاپىرىن ئوقۇشىغا ئىرىشكەن، بىر - بىرىدىن زېرەك، ئوماق ئوغۇللىرى بولغان بولسا، ئەمدى ئۇلارغا سۆيۈملۈك قىزى قوشۇلدى. بۇ ئۇلارنىڭ كۆڭۈللۈك تۇرمۇشىغا خۇددى كىمخاپ ئۈستىگە چېكىلگەن گۈلدەك ھۆسن قوشتى، بۇنىڭدىن ئۇلار شاد - خۇراملىقنىڭ ئارامبەخش پەيزىگە چۆمۈلدى. ۋاتقاندەك راھەتلەندى.

ئامانىنسا تولىمۇ ئوماق، سەبىي، شوخ قىز ئىدى. بۇ بەختلىك ئائىلىدە غەم - غۇسسىسىز، ئۆزگىچە خاراكتېر بىلەن ئۆسۈشكە باشلىدى، ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگىنى ھېيتگاھ جامەسى مەزنىنىڭ ئەزان قىچقىرىشى بىلەن ئويغىناتتى، ئاتا - ئانىلىرى بىلەن تەڭ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەتتى ۋە ئۇلارنىڭ ئۇدۇم بولۇپ كەتكەن مۇسۇلمانچىلىق سالام - سائەت، ئەدەب - قائىدىلىرىنى بەجا قىلىپ پاكىزلىنىپ، تائەت - ئىبادەت قىلىۋاتقانلىرىنى كۆرەتتى، تەقۋادارلىق بىلەن ئوقۇيدىغان سۈرە - ئايەتلىرىنى ئاڭلايتتى. ئامانىنسانىڭ تىلى تاتلىق، زېھنى ئۆتكۈر ئىدى. ئاسانلا ئاتا - ئانىلىرىنىڭ گەپ - سۆز، ھەرىكەتلىرىنى دورىۋالاتتى، شۇڭا ئۇ ئاپىسىغا سەزدۈرمەيلا خانىم - قىزلارنىڭ تۇرمۇشتىكى ئۆرپ - ئادەت، ئۆزئارا مۇئامىلە، تەكەللۇپقا ياتىدىغان ئىبارىلىرىنى بىلىۋالدى. نامازنى ئۆتىگەندە ئوقۇيدىغان ئايەتلەرنى يادلىۋالدى. تائەت - ئىبادەتلەرنى ئۆگىنىۋالدى. ئۇمۇ كېيىنچە ئاپىسىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ نامازنى ئۆتەيدىغان بولۇپ قالدى. بۇنىڭدىن سۆيۈنگەن ئاتا - ئانا ئامانىنساغا ئايرىم جەينامازنى ئۆتەش كىيىملىرى تەييارلاپ بەردى، ئامانىنسا نامازدىن تۇرۇپلا چېھرىنى گۈلدەك قىلىپ ئاتا - ئانىسىغا، ئاكىلىرىغا ھۆرمەت سالىمى تەقدىم قىلاتتى، سەبىي قىلىقلىرى، يۇمران، تاتلىق تىلى بىلەن كىشىنىڭ ئامراقلىقىنى كەلتۈرەتتى، سۆيۈندۈرەتتى.

ئامانىنسا بۇ ئۆيدە ئېچىلغان بىر دىنبىر غۇنچە، ئۇنىڭ خاپىلىقى ھەممەيلەننىڭ خاپىلىقى ئىدى. ئۇنى ھەممەيلەن ياخشى

كۆرەتتى، دادىسى ئۇنى ئاپىسىدىنمۇ ئارتۇق ياخشى كۆرەتتى.
ئامانىسانىڭ دادىسى قۇددۇس باي ئېگىز بويلۇق، قەددى - قامىتى كېلىشكەن، خۇشچاقچاق، نوچى مىجەز، مەرد سودىگەر ئىدى. ئۇنىڭ چوڭ - چوڭ قارا كۆزلىرىدە ئەقىل - پاراسەت ئۇچقۇنلىرى چاقنايتتى، ئاشۇ ئىككى تەرەپكە قايرىلغان بۇرۇتىدىنمۇ ئۆزىگە بولغان يۇكسەك ئىشەنچ، شۇنداقلا ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلىدىغان ئادەملەرگە خاس غۇرۇر ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ راھەت - پاراغەتتە ياشاپ ئەجدادىدىن قالغان بايلىققا ۋارىسلىق قىلغان، تەييارغا ھەييار بولغان، ئىلتىزى چىڭ باي سودىگەردىن ئەمەس، بەلكى ئالىقانچە يەر - مۈلكىمۇ يوق، ئاش - توقنىڭ ئارىلىقىدا يەكەننىڭ يىراق سەھراسىدا غۇربەتچىلىكتە ياشاپ كەلگەن بىچارە دېھقاننىڭ پەرزەنتى ئىدى. ئۇنىڭ دادىسىنى ۋابا ئىلاھى يۇتۇپ كېتىپ، بەش ياشلىق قۇددۇس ئاتىسىز يېتىم قالغانىدى. يۆلەنچۈكسىز قالغان ئانىمۇ «ئوغلۇمنى بېقىپ قاتارغا قوشۇۋالاي، بولمىسا ئەجدادلىرىمغا جاۋاب بېرەلمەي قالىمەن، كۆزۈم ئوچۇق كېتىدۇ» دەپ نېمىگىدۇ ئالدىراپ، بىئارام بولۇپ ئاچارچىلىق، غۇربەتچىلىك ئىچىدە ئۆزىنى ئىشقا ئۇرۇشقا بېرىپ ھالىدىن كەتتى. ئۇ كۆز يۇمۇش ئالدىدا ئەجىنى چىقىپ كەتكەن ئۆينىڭ تام تۆشۈكىدىن ماغدۇرسىز، ئاجىز قولىنى تىقىپ ئەسكى لاتىغا ئوراقلىق كىچىك بىر تۇگۇنچەكنى چىقاردى، تۇگۇنچەكنى ئىچىدىن تولىمۇ نەپىس، نۇر چېچىپ پارقىراپ تۇرغان بىر جۈپ ئالتۇن ئۈزۈك چىقتى، ئانا تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن ئۈزۈكلەرنى قۇددۇسقا بېرىۋېتىپ: «ئوغلۇم، بۇ ئۈزۈكلەر ئەجدادلىرىمىزدىن تەۋەررۈك قالغان. ئەپسۇس، مەن قىز پەرزەنتلىك بولالمىدىم، ھېچبولمىغاندا سېنىڭدىن قىز نەۋرىلىك بولسام، قىزنىڭغا يەكەندە ئۆتكەن ئۈستا مۇقامچى ئامانىساخانىمنىڭ نامىنى قويۇپ، ئۆز قولۇم بىلەن بۇ ئۈزۈكلەرنى ئۇنىڭ قولىغا سېلىپ قويۇشنى ئارزۇ قىلغانىدىم. مەن بۇ ئارزۇيىمغۇ يېتەل-

ممگۇدەكمەن، ھېلىمۇ ياخشى، سەن قاتارغا قوشۇلدۇڭ، بۇ ئامانەتنى ساڭا قالدۇرىمەن، سەن مۇشۇ ئۇزۇكلەر بىلەن يېتىم-چىلىك، غۇربەتچىلىك تۇرمۇشىڭغا خاتىمە بېرىپ قەددىڭنى كۆ-تۇرۇۋال، ھەرگىز بىزنىڭ مۇشۇ كۇنىمىزگە قالما، پەرزەنتلە-رىڭنى شەرمى ھايالىق، غۇرۇرلۇق، ئىلىملىك قىلىپ تەربىيە-لە» دېدى. قۇددۇس شۇ ۋاقىتدا ئون سەككىز ياشقا كىرگەنىدى، ئەقىل - پاراسىتى توشۇۋاتاتتى، ئۇ ئاپىسىغا ئامراق ئىدى، ھۆرمىتىنى قىلاتتى، سۆزىگە كىرەتتى. «سەن بۇ ئۇزۇكلەرنى خەقتە شەرتلىك ساتساڭ بولىدۇ، ئۇنى قايتا قولۇڭغا قايتۇرۇپ كېلەلىگەن كۇنۇڭ، قەددىڭنى كۆتۇرۇۋالغان، ھالىڭ ياخشىلان-غان كۇنۇڭ بولىدۇ» ئانا مۇشۇ سۆزلەر بىلەن ئوغلىغا مەدەت بېرىپ، جان ئۇزدى.

قۇددۇس سۆيۇملۇك ئانىسىنىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنى تۈ-گىتىپلا، يۇرتىدىن ئايرىلىپ چوڭ شەھەرگە قەشقەرگە كېلىپ توختىدى، ئۇ ئانىسىدىن تەۋەررۈك قالغان بىر دىنبىر ھەم ئاخىر-قى بايلىقى — بىر جۇپ ئالتۇن ئۇزۇكنى سېتىپ، ئۇزۇكلەرنىڭ پۇلىنى دەسمايە قىلىپ جېنىنى ئالمىنىغا ئېلىپ قويۇپ، ھالىنى ياخشىلاش، قەددىنى كۆتۇرۇشكە بەل باغلىدى. ھېلىھەم ئاپىسى-نىڭ ۋەسىيىتى قۇلىقىدا ئىدى: ئۇ سودا - تىجارەت يولىغا ماڭدى. بۇ شەھەرنىڭ مېلىنى ئۇ شەھەرگە يۆتكىدى، چەكسىز كەتكەن چۆل - جەزىرە، بایاۋانلارنى كەزدى، دەريا - ئېقىنلاردىن ئۆتتى، مۇشكۇل، خەتەرلىك تاغ - داۋانلاردىن ئاشتى، نەدە پۇل تاپقىلى بولسا شۇ يەردە پەيدا بولدى. ئۇ ئۆلكە ئىچىدىن ھالقىپ ئىچكىرىدىكى سودا مەركەزلىرىگە، ئوتتۇرا ئاسىيا، غەربىي ئا-سىيا دۆلەتلىرىگە باردى. ئۇ زىمىستان سۇغۇقلاردا قېلىپ غال - غال تىترىدى، ئوتتەك قىزىق ئىسسىقتا ئۇسساپ - چاڭقاپ نەپسى ئۇزۇلگىلى قىل قالدى، ياخشى ئادەملەرگە ئۇچراپ راپا-ۋەت كۆردى. يامانلار ئۇنى قاقتى - سوقتىمۇ قىلدى. ئۇنىڭ

يامانلارنىڭ خۇيىنى دوراپ ۋىجدانىنى يوقاتقان، قولى قانغا بويالـ
غان ۋاقىتلىرىمۇ بولدى، يانچۇقى تومپايغاندا كۆزى قىزىرىپ،
ھاكاۋۇرلىشىپ باشقىلارنى بوزەكمۇ قىلدى. باشقىلارغا ئالدىنىپ
ئۆزى بوزەكمۇ بولدى، پۇل ئۈچۈن ئىت يالىغىغا بېشىنىمۇ
ئەگدى. ئۇ مال ـ مۈلكىدىن، پۇلىدىن ئايرىلىپ قاق ـ سەنەم
بولۇپ قالغاندىمۇ، بېشىغا ئامەت قۇشى قونۇپ ھەسسىلەپ پۇل
تاپقاندىمۇ ھېچقاچان ئاتا ـ ئانىسىنىڭ زۇلمەتلىك، ئاچارچىلىق،
غۇربەتچىلىك ئىچىدە جاپا ـ مۇشەققەت، دەرد ـ ئەلەم چېكىپ
ياشاپ، پۈتۈن ئۆمرىنى خورىتىش، قۇربان قىلىش ھېسابىغا
ئۆزىنى بېقىپ، كۆز قارىچۇقىدەك پەرۋىش قىلىپ قاتارغا قوشـ
قانلىقىنى، ئانىسىنىڭ ئۆلۈش ئالدىدىكى ۋەسىيىتىنى ۋە ئۆزدـ
ىنىڭ ئېتىقادىنى ئۇنۇتمىدى. سودا ـ تىجارەت ئۇنى چىنىقتۇرـ
دى، ئەقىل ـ ئىدراك ئاتا قىلدى، پۇل تېپىشنىڭ يولىنى
ئۆگەتتى. ئۇ توپ ـ توغرا يىگىرمە بەش يىللىق ئۆمرىنى سەرپ
قىلىپ خېلى پىشقان، كۆزگە كۆرۈنگەن، داڭلىق، مۆتىۋەر سودـ
گەرگە ئايلاندى. شۇنىڭدىن كېيىنلا ھېلىقى تەۋەررۈك ئۇزۇكـ
لەرنى يۇز ھەسسە پايدا بېرىپ قايتۇرۇۋالدى. مانا ئەمدى ئۇستـ
ىدىكى مىڭ پاتمان يۇكنى مۇرىسىدىن ئىرغىتىپ تاشلىغاندەك
يېنىك تىن ئالدى، يۈزى يورۇق بولۇپ قالغاندەك بولدى.

قۇددۇس بايى ياشلىقىدا مەكتەپ يۈزىنى كۆرمىگەن، ساۋاتـ
سىز ئىدى، ئۇ سودا ـ تىجارەتتىمۇ بىلىم ـ ساۋادى بولمىغانلىـ
قىنىڭ دەردىنى كۆپ تارتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ بىرەر ئىشنىڭ
پىشىنى تۇتقان ئادەمنىڭ قورسىقىدا ئومىچى، بىلىم ـ ساۋادى
بولمىسا بولمايدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى. ئۇنىڭ كۆرگـ
ىنى كۆپ، ئۇ يېڭىلىقنى، تەرەققىياتنى، ئىلغارلىقنى قوۋەتلەيتـ
تى، ئۇ قورسىقى كەڭ، سېخىي ئىدى. كۆزى ئېچىلغان ئادەم
ئىدى، شۇڭا خېلى بالدۇرلا قەشقەرلىكلەرنىڭ پەشمەت يەكتىكىـ
نى چۆرۈپ تاشلىۋېتىپ، غەربچە كاستۇم ـ بۇرۇلكا كىيىپ،

بوينىغا گالىستۇك تاقاپ يۈردى، بۇ كىيىملەر ئۇنىڭغا شۇنداق ياراشاتتىكى، ئۇنى ياشلىقى ئۈرغۇپ تۇرغان، تەربىيە كۆرگەن، كېلىشكەن، مەغرۇر، سالاپەتلىك قىلىپ كۆرسىتەتتى.

ئۇ پەرزەنتلىرىنىمۇ ئۆزىگە ئوخشاش كىيىندۈرۈپ چوڭ قىلدى. ئانىسىنىڭ نەسىھەتلىرىنى قۇلىقىدا چىڭ تۇتتى. يەنە ئۆزىدە يوق نەرسىلەرنى پەرزەنتلىرىنىڭ ۋۇجۇدىدا تولۇقلىماقچى بولغاندەك ئۇلارنى قەشقەرنىڭ شارائىتىغا مۇۋاپىق دىنىي ئىلىم-ئىدىنىمۇ ساۋاق ئالدۇردى، پەننىي بىلىملەرنى ئىگىلەشكىمۇ ئالاھىدە رىغبەتلەندۈردى. ئوغۇللىرىنى ئوقۇتۇپلا قالماستىن قىزى ئامانىنىسانىمۇ ئوقۇشقا بەردى. ئامانىنىسا شۇ تاپتا دىنىي ۋە پەننىي جەھەتتىن خېلى چوڭقۇر بىلىمگە ئىگە بولۇپ قالغانىدى، نەۋائى، زەلىلى، ئابدۇرېھىم نىزارى قاتارلىق ئۇلۇغ مۇتەپەككۇرلارنىڭ ئەسەرلىرىنىمۇ ئوقۇپ نۇرغۇن شېئىرلىرىنى يادلىغانىدى. دادىسىنىڭ رىغبىتى بىلەن مۇقام كۈيلىرىنى، خەلق ناخشىلىرىنى ئۆگىنىشكە باشلىدى، راۋاب چېلىشنىمۇ خېلىلا ئۆگىنىپ قالغانىدى.

ئامانىنىسانىڭ ئاپىسى — ئايپاشا خېنىم ئاھۇ كۆزلۈك، ئوتتۇرا بويلۇق، تولىمۇ چىرايلىق، ئۆي ئىشىغا پىشقان، تېتىك، تەمكىن ئايال ئىدى. قۇددۇس ئۇنى سودا - تىجارەتتە قەددىنى كۆتۈرۈپ، ئىسمىنىڭ كەينىگە «باي» نامى قوشۇلغاندىلا قەشقەر قىزلىرىنىڭ ئىچىدىن چىكىپ تۇرۇپ تاللىۋالغان. ئايپاشا خېنىم قۇددۇس بايدىن يەتتە - سەككىز ياش كىچىك ئىدى. ئۇ ياشلىقىدا ئۆزىگە خۇشال - خۇراملىقنى ھەمراھ تۇتۇپ غەم-غۇسسىسىز ئويناپ كۈلۈپ ئۆتكەنىدى، دۇتار، راۋاب چېلىشتىنمۇ خەۋىرى بار ئىدى. ناخشىنى شۇنداق چىرايلىق ئېيتاتتى، قۇددۇس باي ھەر قېتىم سودىدىن قايتىپ كەلگەندە ئۇچ كۈن ئۆيىدىن چىقماي خېنىمنىڭ ساز چېلىپ، ناخشا ئېيتىشلىرىنى ئاڭلاپ، گۈزەل جامالىدىن ھۇزۇر ئېلىپ، ناۋاتتەك شېرىن خۇي

ۋە نازلىرىنى قوبۇل قىلىپ كۆڭلىنى خۇش قىلاتتى، ھاردۇقىنى چىقىراتتى، ئىككىسىنى بىرلىكتە جەننەت ھۇزۇرىدىنى سۈرەتتى. .

ئاياللار باللىق بولغاندىن كېيىن مىجەز - خاراكتېرىدە ئۆزگىرىش پەيدا قىلماي قالمايدۇ، ئاستا - ئاستا بۇرۇنقى تەدە-تەكلىكلىرى، شوخلۇقلىرى بىلەن خوشلىشىدۇ، بىسەرەمجان، دەبدەبىلىك كۆڭۈللىرى ئىزغا چۈشۈپ ئۆيگە، بالىسىغا باغلىنىدۇ - دە، ئۆمرىنى، بەخت - سائادىتىنى ئېرىگە، بالىلىرىغا خالىس، سېخىيىلىك بىلەن بېغىشلايدۇ. ئايپاشا خېنىمۇ مۇشۇنداق بولۇپ قالغانلىقىدىن مەمنۇن بولغانىدى. ئەپسۇس، تولىمۇ ئەپسۇس، يېقىنقى ئىككى يىل ئىچىدىلا ناۋەتتەك تاتلىق، گۈلدانەك بېجىرىم ئىككى ئوغلى ئارقا - ئارقىدىن ئۇ دۇنياغا كەتتى. ئايپاشا خېنىم ئوغۇللىرىنىڭ ئۆلۈش سەۋەبىنى ئېرىنىڭ كەسپىدىن كۆرەتتى. ئۇنىڭ نەزەرىدە سودىگەر بەرىبىر پاك ئەمەس، ئو پۇل تېپىش ئۈچۈن ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتىن يانمايتتى، ئېرىنىڭ تىجارەتتىكى رەقىبلىرىنى باپلايدىغان ھۇنىرىدىن ئۇنىڭ ئاز - تولا خەۋىرى بار ئىدى. ئادەتتىمۇ، قۇددۇس باي سىرتتىن مالنى ئون يۈەنگە ئەكېلىپ بۇ يەردە يۈز يۈەنگە ساتاتتى، بەزىدە ئۇنىڭ تىجارەت ئۇسۇلى ئىنتايىن قەبىھلىشىپ پۇقرالارنى زار - زار قاقشىتىۋېتەتتى. ئۇ شەھەردە قايسىبىر خىل مال بولسا، شۇ مالنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ بېسىۋېلىپ، مەلۇم ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن قايتا بازارغا سېلىپ تېخىمۇ قىممىتىگە ساتاتتى. باشقىلار ئالدىغا باش ئۇرۇپ قەرز سوراپ كەلسە، ئۇنىڭ جازانىخورلىقىچۇ تېخى. ئايپاشا خېنىم بۇرۇن سودا - تىجارەت مۇشۇنداق بولىدىغاندۇ، دەپ ئويلايتتى، ھەتتا ئېرى لوق - لوق پايدا كۆرۈپ «چوتىرىنى ئايرىدىم، پايدىنىڭ كىچىككىنە پارچىسى» دەپ ئۆزىگە قات - قات ئالتۇن زىننەت بۇيۇملىرىنى، پار - پار كىيىم - كېچەكلەرنى ئېلىپ بەرسە،

ئۇنىڭ گۈلقەلبىرى ئېچىلىپ، ئېرىگە نازلىنىپ خۇلق چىقىرىپ قىلمىغانلىرى قالمايتتى، زىننەت بۇيۇملىرىنى تاقاپ، ئېسىل كىيىملىرىنى كىيىپ، ئۆزى بىلەن تەڭتۇش خېنىملارنىڭ كۆزىدىن ئوت چاقنىتىۋېتىش ئۈچۈن ئۆزىنى بازارغا سالاتتى. باشقىلارنىڭ ھەسەتخورلىقىنى قوزغىماقچى بولاتتى. بارا - بارا ئۇنىڭ كاللىسىغا «سودىدا ئادىللىق يوقكەن، بىز بېچارە خەلقنى شۇلۇپ ھارامنى يەۋاتىمىز، ئۆزىمىزنى بېيىتىۋاتىمىز، ئۇ بىزگە سىڭەر-مۇ، سىڭىپمۇ كېتىۋاتىدىغۇ، ياق، خۇدايىم كۆرىدۇ، ئالدىرىماڭ يارەي، سىزگىمۇ بارەي دەپتىكەن، خۇدايىم بۇنى بىزگە كۆرسەتمەي قالمايدۇ» دېگەن ئويلارمۇ كېلىدىغان بولۇپ قالدى. مۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭ ۋۇجۇدى كۆيۈشۈپ تىترەپ كېتەتتى.

بۇرۇن قۇددۇس باي سودا تىجارەت بىلەن بىر شەھەردە ئون كۇن تۇرۇپ قالسىمۇ، قىزى بىلەن تەڭتۇش كەمبەغەلنىڭ نارە-سىدە قىزلىرىنى نەچچە كۇنلۇك، ئايلىق ئەمرىگە ئېلىپ كۆڭلە-ن ئاچاتتى، ئاشۇ ھەسەتنىڭ ئاچچىقىدا ئايپاشا خېنىممۇ «مەن زىم بولغاندا كىيىدىغان، لازىم بولمىغاندا تاشلاپ قويىدىغان كىيىم ئەمەس، مەندىمۇ كۆڭۈل بار» دەپ باشقا ئەرلەرگىمۇ كۆڭۈل بېرىپ باقتى. ئويناپ - كۇلدى، سازلارنى تىرىڭلاتتى، زىننەت بۇيۇملىرىنى تاقاپ، چىرايلىق رۇخسارىنى بازارغا سېلىپ، توي - تۆكۈن، نەزىر - چىراقلاردا ھاكاۋۇرلۇق بىلەن تۆر تالاشتى، «توۋا خۇدايىم، ئادەم دېگەن خۇدىنى بىلمىسە ھايۋاندىنمۇ قېلىشمىغۇدەك! مەن ئەمدى توۋا قىلدىم، ناشايان ئىشلارنى قىلمايمەن، بەش ۋاقلىق نامازدىن قالمايمەن، سادىق خوتۇن، مېھرىبان ئانا بولىمەن.» دەپ ئۆزىگە - ئۆزى قەسەم بەردى. ئۇ ۋەدىسىدە تۇردى. تاھارەتسىز يۇرمىدى، نامازدىن قالمىدى، ئەرلەرگە تىكىلىپ قارىمىدى، ئۆزىنى بازارغا سالمىدى، قۇددۇس بايىنىڭ سودىسىغىمۇ قىزىقمىدى. ئۇ ھەرۋاقىت پەرزەنتلىرىگە ئىنسانچىلىق بولۇشنى، چوڭلارغا ھۆرمەت قىلىش-

نى، كىچىكلەرنى بوزەك قىلماسلىقنى، توغرا يولدا مېڭىشنى، سەدىقە بېرىشنى، ئۇشرە - زاكاتنى ئۇنۇتماسلىقنى نەسىھەت قىلاتتى. بولۇپمۇ ئارزۇلۇق قىزى ئاماننىسانى تېخىمۇ چىڭ تۇتاتتى.

ئاماننىسا كىچىكىدە ھايات مۇشۇنداق ئوخشايدۇ، دەپ ئاپىسىنى دورىغان، ئۇنىڭغا ئېتىقاد قىلغان، نېمىنى قىل دېسە شۇنى قىلغان. ئۇنىڭ يېشى چوڭايغانسېرى ئاپىسىنىڭ ئۆزىنى قورسىقىغا پاتقۇزالغىنى بىلەن ئەمدى ئۇنىڭغا ئىچى تارلىق قىلىۋاتقاندەك چىڭ تۇتۇپ، ئۆزىنى تۇرمۇشتىن، كىشىلەردىن يىراقلاشتۇرۇپ پۇتىنى چۈشەپ قويۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشقا باشلىدى. ئۇ ئاپىسىنىڭ قولىغا قالسىلا تالا - تۈزگىمۇ چىقارمايتتى، ئوچۇق - ئاشكارا يۈرۈشكىمۇ يول قويمايتتى. ئۇ ئاپىسىنىڭ ئەكسىچە دادىسىنىڭ ئوغۇللىرىدىن كۆرە ئۆزىنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى كۆردى. دادىسى ھەرقېتىم سودىدىن كەلگەندە قىزىغا ئاتاپ ئويۇنچۇق، زىبۇ - زىننەت بۇيۇملىرى، يېڭى پاسۇندىكى كىيىم - كېچەكلەرنى ئەكېلىپ بېرەتتى. شۇڭا قەشقەردە خەلقئارالىق مودا كىيىملەرنىڭ پاسونىنى كىشىلەر ئەڭ ئاۋۋال ئاماننىسانىڭ ئۇچىسىدا كۆرەتتى. ئۇنىڭ كىيگەن كىيىملىرىگە ئۆزىدىن چوڭ قىز - چوكانلارنىڭمۇ ھەۋىسى كېلەتتى، مۇشۇنىڭ ئۆزىلا ئاماننىسا ئۈچۈن زور بەخت ئىدى...

ئاماننىسا دادىسىنىلا تارتقان، بويى شەمشاددەك زىلۋا، ئۇستىخىنى چىرايلىق ئىدى. ھەرقانداق كىيىم ئۇنىڭغا يارىشاتتى، زىلۋا بەستىگە ھۆسن قوشۇپ ۋۇجۇدىدا بەرق ئۇرۇپ تۇرغان لاتاپەتنى تېخىمۇ ئاشۇرۇپ، كىشىگە سۆيۈملۈك، يېقىملىق كۆرۈنەتتى. ئۇ شۇ تاپتا تولۇپ بالاغەتكە يەتكەنىدى، ئۇنىڭ ئاناردەك كۆكسى، چىڭ، ئىنچىكە بېلى، ماڭغاندا لىغىرلاپ تۇرىدىغان ساغرىسى ئادەمنىڭ ھەۋىسىنى قوزغايتتى. ئاشۇ زاماننىڭ شارائىتىدا ئۇنىڭ يېشىدىكى قىزلار چۈمپەردە ئىچىگە سولىنىپ كېـ

تەتتى، ئەمما ئۇ دادىسىنىڭ ھىمايىسىدە بېشىغا نېپىز ياغلىق ئارتىۋالاتتى ياكى گۈللۈك دوپپا كىيىپ يۈرەتتى.

قۇددۇس باي قىزىنىڭ قەلبىدىكى خۇدا، تۇرمۇشىدىكى قۇياش، دۇنيادىكى ئەڭ قەدىرلىك دادا، ئەڭ كېلىشكەن، قامەتلىك ئەر ئىدى. ئۇ قىزىنى ياخشى كۆرىدۇ، ئۇنىڭغا ھەرنېمە قىلىپ بېرىشكە رازى. ئۇ بالاغەتكە يېتىپ قالغان بولسىمۇ دادىسىنىڭ ئالدىدا يەنىلا كىچىك بالا ئىدى. دادا قىزىغا شۇقەدەر ئامراق ئىكەنكى، ئۇ دوست ـ يارانلىرى بىلەن باغ سەيلىسىگە چىقسىمۇ، مېھماندارچىلىق، مەرىكىلەرگە بارسىمۇ قىزىنى بىللە ئېلىۋالاتتى، بۇنى خۇراپىي ئۆرپ ـ ئادەت قارشى كۈچلۈك كىشىلەر كۆزىگە سىغدۇرالمىسىمۇ، قۇددۇس بايغا ئېغىز ئېچىپ دېيەلمەيتتى، قۇددۇس بايىمۇ بىلىپ تۇرۇپ بىلمەسكە سېلىپ يۈرىۋېرەتتى. جەمئىيەتكە قارىتا ئۆزلىرىنى دىنىي ئادەت ـ قائىدە ئىسكەنجىسىدە تۇتۇۋاتقاندەك قىلسىمۇ، لېكىن ئائىلىدە ئەركىن ـ ئازادە يۈرىشەتتى. ئائىلىسىدە ياكى دوست ـ يارەنلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە مېھماندارچىلىق، نەزمە كېچىلىكى بولۇپ تۇراتتى، ناخشا ـ ئۇسسۇل ئەۋجىگە چىقاتتى، مۇشۇنداق سورۇنلارنىڭ ھەممىسىدە دېگۈدەك ئامانىنسامۇ بولاتتى. قۇددۇس بايىنىڭ ئىشتىراكى بىلەن ئۇنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ ئۇسسۇل ئويناتاتتى، ناخشا ئېيتقۇزاتتى. ئامانىنسا بۇ ئۆينىڭ ئەركىن قۇشى ئىدى. ئۇ تۇرۇپ مۇھەببەت شېئىرلىرىنى دېكلاماتسىيە قىلسا، تۇرۇپ ناخشا ئېيتىپ ئۇسسۇل ئويناپتتى، تۇرۇپ ساز چالاتتى، ئۇنىڭ ئۆيدىكى بۇ قىلىقلىرىنى ئايپاشا خېنىم ياقتۇرمىسىمۇ، ئېرى بىلەن يامانلىشىپ قېلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ قىزىنى ئاشكارا توسۇپمۇ كەتمەيتتى. مانا بۇگۈن ئامانىنسانىڭ ئوكىسىغا ئوبدان قارىمىغانلىق سەۋەنلىكى بىلەن ئەر ـ ئايال ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت پارتلاپ چىقتى.. ئايپاشا خېنىم مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئامانىنسانى ئۆز سىزىقىغا كىرگۈزۈپ، ئۇنىڭ ئەركە ـ

ناياق، شوخلۇقلىرىنى تىزگىنلىمەكچى بولۇۋاتاتتى، لېكىن قۇددۇس باي كاللا دېسە پاقالچاق دېگەندەك، قىزنىڭ ئىسمىغا قانداقتۇ بىر سىر يوشۇرۇنغاندەك گەپ قىلىۋاتىدۇ، ئايپاشا خېنىم ئاچچىقىنى بېسىپ سورىدى:

— ئامانىسا ھەرقانداق ئادەم ئۆزىنىڭ قىزىغا قويسا بولىۋېرىدىغان ئادەتتىكى ئىسىمغۇ ھە، ئۇ تۇغۇلغاندا ئۆزلىرى ئىسىم قويمايمەن دەپ ئۆگزىگە چىقىۋېلىپ مەن دېگەن ئىسىمنى قويماي، ئامانىسا دەپ ئىستىم قويۇشلىرىدا گەپ بارکەندۇق — تە.

— شۇنداق، سېنىڭدىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاي، — قۇددۇس باي ئانىسىنىڭ كۆز يۇمۇش ئالدىدىكى بىر جۈپ ئالتۇن ئۈزۈكنى بېرىۋېتىپ ئېيتقان ۋەسىيىتى ۋە ئانىسىنىڭ ئورۇندىپ بولۇشقا ئۇلگۈرەلمىگەن ئارزۇسىنى سۆزلەپ بېرىپ ئاخىرىدا، — ھازىر كىشىلەر بۇ ئۇلۇغ خانىشنى ئۇنتۇپ كەتكەندەك قىلغان بىلەن ئۇ رەتلەپ قالدۇرۇپ كەتكەن ئون ئىككى مۇقام خەلق ئارىسىدا يەنىلا مەۋجۇت، مەن ئۆيلۇك بولۇپ قىز پەرزەنت كۆرسەم ئاپامنىڭ ۋەسىيىتىنى چوقۇم ئورۇندايمەن، دەپ قەسەم قىلغان، ئاخىر سەن مېنى مۇرادىمغا يەتكۈزدۇڭ، بۇنىڭ ئۈچۈن ساڭا ئالاھىدە رەھمەت ئېيتىمەن، — دېدى.

قۇددۇس باي خېنىمنىڭ قېشىغا بېرىپ خۇشخۇيلۇق بەلەن، بېشىنى سىلاپ ئەركىلىتىپ قويدى.

— ۋاي ئاللىيەي، مەن بىرنېچى قېتىم سىلىنىڭ رەھمەتلىرىنى ئاڭلىدىم، ئۈچۈپ كەتمەي يەنە، بېشىمنى قاتتىقراق بېسىپ تۇرسىلا، ئامانىسانى ئەركىگە قويۇۋەتمەكچى بولۇپ، تاربىتىن گەپ توقۇپ ئانچىلىك ئەگىتىپ كەتمىسىلەمۇ بولىدۇ. ئادەم ئۆلىدۇ، تۇگەيدۇ. تۇگىگەنلەرنى ياد ئېتىپ، ئۇلارنى دوراپ يۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟

قۇددۇس باي تا ھازىرغىچە بىر جۈپ ئۈزۈكنىڭ پارىكىنى، ئاپىسىنىڭ ۋەسىيىتىنى ئايپاشا خېنىمغا دېمىگەنىدى. ئۇ ھازىر

ئاڭلاپ گويا قۇددۇس بايىنىڭ ئۆزى توقۇپ چىققاندەك تاسادىپىيە-
لىق ھېس قىلدى بولغاي، بىر جۇپ ئۇزۇكنىمۇ تېخىچە كۆرۈپ
باقمىغاندىكىن بۇنىڭغا ئىشەنگۈسى كەلمىدى. قۇددۇس باي خېنىم-
مىنىڭ بۇ روھىي كەيپىياتىنى چۈشەنگىنى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئەجەب-
لىنىشىگە قارىتا ھېچنېمە دېمىدى، پەقەت:
— ئۇنداق دېمەڭلا خوتۇن، ئامانىنسا ئۇلۇغ ئىسىم. بۇ
ئىسىم بىلەن بىللە ئۇنىڭ ھېكايىسىمۇ داۋام قىلىدۇ، ئەگەر
قىزىمىز ئامانىنسا خانىشتەك سازەندە، ناخشىچى بولۇپ يېتىشسە
قانداق ياخشى بولاتتى - ھە! — دېدى ھاياجانغا چۆمۈلۈپ.
— بوپتۇ، گېپىمگە كىرمىگۈدەكلا، بىر كۈنلەرگە بارغاندا
يەرگە قاراپ قالمىساقلا بولاتتىغۇ، — دېدى ئايپاشا خېنىم قۇد-
دۇس بايغا تىكىلىپ قاراپ.
— ئۇنداق بولماس، سەل تەخىر قىلىپ تۇرغىن، ناخشا -
مۇزىكا ئوقۇتقۇچىسى بىلەن كېلىشكەن ۋاقىت توشسۇن، بولا-
دۇ؟
— كارىم يوق، — ئايپاشا خېنىم قېيىدىغانداەك قىلىپ
رىشاتكىدىكى پاسكىنا كىيىملەرنى ئېلىپ كەينىگە بۇرۇلدى. دەل
شۇ ۋاقىتتا ئامانىنسا چېلەكتىكى سۇنى كۆتۈرۈپ كېلىپ ئاپىسى-
نىڭ ئالدىغا دوققىدە قويدى، سۇنىڭ بىر قىسمى يەرگە چاچراپ
چۈشتى.
— ھوي، ھوي، ئۇنداق سەتلەشمەيدىغان، — دېدى قۇد-
دۇس باي قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، — ئاپىڭزغا مۇنداق قوپاللىق
قىلىسىڭىز سىزنى سەھراغا ئەچىقمايمەن جۇمۇ، — دېدى.
— سەھراغا بارىمەنمۇ دادا، — ئامانىنسانىڭ چىرايى گۈل-
دەك ئېچىلىپ خۇشاللىقتا سەكرەپ كەتتى، — ئۇ ھويلىدىن
سرتقا چىقماي بەك سىقىلىپ كەتكەنىدى، — مەنمۇ سەھرانى
كۆرۈپ باقاي، ياخشى بولدى، مەن ئەمدى ئاپامغا ناماقۇل بولۇپ
ئۇكامنىڭ كىيىملىرىنى ئۆزۈم يۇيىمەن، جېنىم ئاپا، ئاپئاق
ئاپا، — ئۇ ئەركىلەپ ئاپىسىنى قۇچاقلاپ مەڭزىگە سۆيۈپ قوي-

دی، — بایا ئۇكامغا ياخشى قارىماي ئۆزلىرىنى خاپا قىلىپ قويدۇم، ئەپۇ قىلسىلا، ئەكەلسىلە مەن يۇيۇۋېتەي، — دەپ ئاپىسىنىڭ قولىدىكى ئۇكىسىنىڭ پاسكىنا كىيىملىرىنى ئېلىۋالدى.

— ياخشى، ياخشى، قىزىمىز چوڭ بوپتۇ، — دېدى قۇدۇس باي خېنىمغا كۈلۈپ قاراپ، — قېنى، سەنمۇ قىزىڭنىڭ ئەپۇسىنى قوبۇل قىلمامسەن.

— يۇساڭ چاپسان يۇ، قاراڭغۇ چۈشىدۇ، — دەپ قويۇپ ئايپاشا خېنىم ئۆيگە كىرىپ كەتتى، قۇددۇس بايمۇ شام نامىزىنى ئۆتەشكە مەسچىتكە چىقىپ كەتتى.

بۇ ۋاقىتتا جاھانغا گۈگۈم پەردىسى يېيىلىشقا باشلىغانىدى، كەچكى شەپەق كۆيۈۋاتقان يالقۇندەك ئاسمانىنىڭ بىر قىسمىنى قاپلىدى، كۈن ئۇپۇققا پاتاي دەپ قالدى. ئامانىسا پېتىۋاتقان قۇياشقا قاراپ ئولتۇرۇپ ئۇكىسىنىڭ كىيىملىرىنى يۇيۇشقا باشلىدى.

2

قەشقەر شەھىرىنى كېچىدە چىققان بوراندىن كېيىن ئوپا - تۇمان قاپلىغانىدى. تاڭ ئاتقان بولسىمۇ، لېكىن بەش - ئون چامدام نېرىسىدىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى خىرە كۆرۈنەتتى. شۇ تاپتا بوران پۈتۈنلەي توختىغان، لېكىن تۇمانىنىڭ چېكى يوق ئىدى، كۆڭۈلنى تولىمۇ غەش قىلاتتى. بامدات نامىزىنى ئۆتەپ يانغان قۇددۇس باي دەرۋازىدىن كىرىپلا ئامانىسانى چاقىردى:

— ھە، مانا دادا، مەن تەييار بولدۇم، — ئۇ سەھرا‌غا لايىق ئاددىي ياسىنىپ، توپىدىن قورقمايدىغان، كونىراپ قالغان كىيىملىرىنى كىيىپ ئۆيدىن چىقتى. ئۇنىڭ كۆز، لەۋلىرىدە خىيالىي بىر كۈلكە، چەكسىز بىر خۇشلۇق ئوينايتتى. قۇددۇس باي قىزىنى قىزىقتۇرۇپ قويغان بولسىمۇ كۆڭلىدە

سەھراغا بېرىش - بارماسلىقنى قارارلاشتۇرالماي توپا - تۇمان باسقان ئاسمانغا قاراپ قالغانىدى. ئامانىنسامۇ بۇنى سېزىپ دادىسىنىڭ يالتىيىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ قالدى. ئۇنىڭ گۈلدەك چىرايى مىسكىنلىشىپ قەدىمىنى ئاستىلىتىپ پېشايۋان پەشتىقىدىن چۈشتى.

— دادا، ماڭامدۇق؟ — سورىدى ئۇ دادىسىنىڭ يېنىغا كېتىۋېتىپ.

— قارىگە قىزىم، جاھاننى تۇمان قاپلاپ كېتىپتۇ، قانداق قىلساق بولار؟! — قۇددۇس باي كەينىگە بۇرۇلۇپ قىزىغا سىناش نەزىرىدە قارىدى. ئامانىنسا يېقىملىق ئاۋازى بىلەن تەمكىن جاۋاب بەردى:

— دادا، ھەر يىلى مۇشۇ كۈنلەردە بوران چىقىپ، ھاۋانى تۇمان قاپلاپ كېتەتتى. لېكىن، ئۇزۇنغا بارماي، تۇمان تارقىلىپ، ھاۋا سۈزۈلەتتى، بەلكىم بىز سەھراغا بېرىپ بولغۇچە تۇماق تارقاپ جاھانمۇ سۈزۈلۈپ كېتەر، — دېدى ئۇ خۇددى مۇنەججىمدەك ھۆكۈم قىلىپ.

شۇنداق، تەبىئەت خىسلەتكە باي ھەم ئۆزگىرىشچان، لېكىن ئۇنىڭمۇ قانۇنىيىتى بار. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئىنسانلار تەبىئەتنىڭ بۇ خىل ئۆزگىرىشلىرىنى كۆزىتىپ، ئۇنىڭ قانۇنىيىتىنى ئېنىقلاۋالغان، ئۇنىڭدىن قوغدىنىش، زىيىنىنى ئازايتىش تەدبىرلىرىنى قوللىنىدىغان بولغان. قەشقەردە ئادەتتىكۇ بوران كۆپ چىقمايدۇ، لېكىن ھەر يىلى باھار پەسلى كىرىشى بىلەن شامال ئەدەپ كېتىدۇ، بۇ شامال قورقۇنچلۇق ئەمەس، ئەڭ قورقۇنچلۇقى كىچىكرەك، تۇيۇقسىز چىقىدىغان بوران. قايسىبىر كۈنى گۈلدۇر - تاراق قىلىپ بوران چىقىپ، ئۆيلەرنىڭ دېرىزىلىرىنى تاراقلىتىپ، دەل - دەرەخلەرنى لىڭشىتىپ، شاۋقۇن چىقىرىپ كىشىگە ئارامسىلىق بەرمەيدۇ. ئۇ كۈچىيىپ كەتكەندە ئۇلى بوشاپ قالغان ئۆيلەرنى ئۆرۈۋېتىدۇ، دەرەخلەرنى سۇندۇ-

دۇرنۇپتىدۇ، ئۆي قۇشلىرى، ماللارنى ئۇچۇرۇپ كېتىدۇ. ئۇ-
نىڭ يېنا - قىشلارقلارغا كەلتۈرىدىغان زىيىنى تېخىمۇ چوڭ
بولىدۇ. يېڭىلا ئۇنۇپ چىققان مايسىلارنى ئۇرۇپ قۇرۇتىۋېتىدۇ.
مېۋە-چېچەكلىرىنى تۆكۈۋېتىدۇ، يەرنىڭ ھوسۇل بېرىدىغان تۆپە-
راقلىرىنى، قىغلارنى ئۇچۇرۇپ كېتىدۇ. . . بوران بۇزغۇنچى-
لىق قىلىپ ھارغاندەك بىر نەچچە سائەتتىن كېيىن توختاپ
قالىدۇ. جاھاننى توپا - مانان قاپلايدۇ، ئۇمۇ ئاستا - ئاستا
تارقاپ كېتىدۇ. تەبىئەتنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكى ئاماننىسانىڭ دىق-
قەت نەزەرىنىڭ سىرتىدا قالمىغانىدى. بۇنى ھېس قىلىپ يەتكەن
قۇددۇس باي «بۇ ئۇنىڭ ئوقۇپ بىلىملىك بولۇپ قالغانلىقىنىڭ
خاسىيىتى» دەپ تونۇپ، قىزىنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئۇمىد ئۇچقۇنلە-
رىنى كۆرگەندەك ئىچىدە خۇشال بولدى:
— راست دەيسىز قىزىم، سىز دېگەندەك بۇ تۇمان ئۇزۇنغا
بارماي تارقاپ كېتىدۇ، — ئۇ دېلىغۇل بولغان كۆڭلىنى توختاتـ
تى، چاكار مەخمۇتقا مەپىنى تەييارلاشقا بۇيرۇق قىلىۋېتىپ، —
قىزىم، ئەمىسە سەھراغا بېرىۋېرەيلى، مېڭىڭ ئۆيگە كىرىپ
ئاپىڭىزدىن سوراپ بېقىڭ، ئۇمۇ بىز بىلەن يېزىغا بارامدىكىن،
— دېدى.

ئاماننىسا ئاپىسىنىڭ ئۆزلىرى بىلەن بىللە يېزىغا چىقىشىنى
ئارزۇ قىلمايتتى. ئۇ بىللە بارسىلا ئۆزىنىڭ يېزىدا ئويناپ كۆلە-
شىگە، كىشىلەر بىلەن ئارىلىشىشىغا يول قويمايتتى. ئۇ ئاخشام
ئاپىسى بىلەن يارىشىپ قالغان بولسىمۇ، ئۇنىڭغا گەپ قىلغۇسى
كەلمەي، خۇشياقمىغاندەك كەينىگە ياندى ۋە ئانچە ھايال بولمايلا
ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ دادىسىغا خوشخەۋەر يەتكۈزىۋاتقاندەك
«ئاپام بارمايدىكەن» دېدى.

شۇ ئارىلىقتا چىرايىنى قورۇق باسقان، بويى ئېگىز، كېـ
لىشكەن بىر دېھقان يەرنى ئېگىز - پەس دەسسەپ كىرىپ كەلـ
دى، ئۇ تاۋى يوق ئاغرىق كىشىدەك دۇگدىيىپ مېڭىپ قۇددۇس

باينىڭ ئالدىغا كېلىپ سالاملاشتى. ئامانىسا بۇ كىشىنىڭ دادىسى. سىنى ئىزدەپ دائىم كېلىدىغانلىقىنى بىلەتتى، ئۇ سەھرادىن ئەكېلىپ بەرگەن كۆكتات، قوغۇن - تاۋۇز، مېۋە - چېۋىلەرنى يېگەنىدى، لېكىن بىرەر قېتىممۇ بۇ كىشىگە سالام بېرىپ سۆزلىشىپ باقمىغانىدى. بۇگۈن ئۇنىڭ چىرايىدىن ئوپا يېغىپ تۇراتتى، بىئارام، مىسكىن كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ ساقال - بۇرۇتلىرى تەرتىپسىز، يىرتىق ماتا كۆڭلىكىدىن دۇمبىلىرى ئېچىلىپ قالغان بولۇپ، كىشىگە گاداي ئىكەن، دېگەن تويغۇنى بېرەتتى. ئامانىسا ئىختىيارسىز ئۇنىڭدىن داجىپ بىر يانغا ئۆتۈپ دادىسى بىلەن قىلىشىۋاتقان گەپ - سۆزلىرىنى ئاڭلاپ تۇردى. دادىسى ئۇنىڭ ئەپتىدىن يىرگەنمەستىن، خۇددى ئاكا - ئۇكىلارداك سۆزلىشىۋاتاتتى، دېھقانىنىڭ سۆزلىرىدىن قارىغاندا، بۇگۈن كېچە چىققان بوران ئەمدىلا تۆت يوپۇرماق بولغان كېۋەز، قوغۇن - تاۋۇز، كۆكتاتلارنى ئۇچۇرۇپ ئەكەتكەنىدى، كېۋەزدىن پۈتۈنلەي ئۈمىد يوق ئىدى. ۋاقتىدا بۇزۇپ قايتا تېرىمىسا بولمايتتى. قۇددۇس باي قايتا تېرىشقا ماقۇل بولدى دېگەندىمۇ دېھقانىنىڭ ئۇرۇق ئالغۇدەك مادارى يوق ئىدى. ئۇ تەبىئەت ئۈستىدىن شىكايەت قىلىپ، يامان كۈندە قالغانلىقىنى بايان قىلىپ، كىشىنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغايدىغان ناھايىتى تەسىرلىك ھېكايە توقۇپ چىقتى. بۇ ھېكايىنى دادىسىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ ئاڭلاۋاتقان ئامانىسامۇ ھاياجانلاندى، دېھقانغا ئىچى ئاغرىپ تۇرالماي قالدى. ئۇ ئاللاتائالادىن دادىسىغا ئىنساپ بېرىپ، دېھقانغا مەدەت ۋە ياردەم بېرىشىنى تىلىدى. ئاللاتائالا دادىسىغا سەزدۈرمەستىن ئىنساپ ۋە شەپقەت ئاتا قىلغاندەك، شۇ تاپتا ئۆزىنىڭ سەھرا غا بارىدىغانلىقىنى، ئېتىز بېشىدا تۇرۇپ زىيانىنى كۆرۈپ، شۇ يەردە مەسلىھەتلىشىشنى ئېيتىپ دېھقانىنى خۇش قىلىپ قايتۇردى. ئامانىسا دادىسىنىڭ دېھقانغا غەمگۇزار بولغانلىقىدىن سۆيۈندى. مەخمۇتمۇ مەپىگە ئۇچ ئاتنى قوشۇپ ھويلىغا ئاچىققانىدى،

تۇلۇمدەك سەمرىپ كەتكەن ئاتلار چىرايلىق جابدۇلغان بولۇپ، مېڭىشقا ئالدىراپ بېشىنى كۆتۈرۈپ، پۇشقۇرۇپ قوياتتى. چاكارمۇ چىرايلىق بېزەلگەن مەپە ۋە ئۇنىڭغا قوشۇلغان تىمەن ئاتلارنى ھەيدىگىنىدىن مەغرۇرلىنىۋاتقاندەك، مەپىنىڭ قېشىدا قامچىسىنى ئويناتقىپ خوجايىنلىرىنىڭ مەپىگە چىقىشىنى كۈتۈپ قالغانىدى.

دادا ـ بالا ئىككىيلەن سەھراغا بېرىپ ناشتا قىلىشقا كېلىشكەنىدى، ئۇلار دېھقانىنى ئۇزۇتۇۋېتىپلا مەپىگە چىقىشتى، مەخمۇت «دىرت» دەپ قامچىسىنى بوشلۇقتا پۇلاڭلىتىشىغا ئاتلار مەپىنى يېنىك تارتىپ يۈرۈپ كەتتى. شەھەرنىڭ چوڭ كوچىسىغا چىقىش بىلەن ئاتلار سۈرئىتىنى تېزلىتىپ، توپا ـ چاڭنى ئارقىدا قالدۇرۇپ ئۇچقاندەك ئالغا ئىلگىرىلىدى. ئۇزۇنغا بارماي شەھەردىن چىقىپ ئىككى تەرىپى دەل ـ دەرەخلەر بىلەن بېزەلگەن توپىلىق يېزا يولىغا چۈشتى. بۇ ۋاقىتتا قۇياشمۇ بۇلۇتلار ئارىسىدىن بۆسۈپ چىقىپ، توپا ـ تۇمانىنى زېمىندىن ھەيدىۋەتكەندەك جاھانىنى سۈزۈلدۈرىۋەتتى.

ئەتىگەنلىك قۇياش شۇنچە يېقىملىق، شۇنچە ئىللىق ئىدى، زېمىن ئۇنىڭ ئالتۇن رەڭ نۇرىغا چۆمۈلگەنىدى، بىپايان يېشىللىققا پۈركەنگەن ئېتىزلاردىكى ئۆسۈملۈكلەر قۇياشتىن قۇۋۋەت ئېلىپ تولىمۇ كۆركەملىشىپ كەتكەنىدى. ئەتراپتىن كېلىۋاتقان خۇشپۇراقلار كىشىنى مەست قىلاتتى. ئادەتتە شەھەردىن چىقمايدىغان ئاماننىسا تەبىئەتنىڭ يېقىملىق مەنزىرىسىنى كۆرۈپ جانلىنىپ كەتكەنىدى. «ئەجەبا، بۇ يەرلەرگە بوران تەگمەپتىغۇ؟» ئۇ بۇنى دادىسىدىن سورىماقچى بولۇپ ئاغزىنى ئاچتى ـ يۇ، دېمەكچى بولغان گېپى بوغۇزىدا قالدى. ئۇ مەپىنىڭ دېرىزىسىدىن قاراپلا ھەممىنى چۈشەنىدى، «ھە، ئاشۇ دەل ـ دەرەخلەر ئۆسۈملۈكلىرىنى زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچراشتىن ساقلاپ قاپتۇ ـ دە.» ئۇ مەپىنىڭ ئىچىدە ئولتۇرسا تەبىئەتنىڭ گۈزەل مەنزىرىلـ

لىرنى كۆرەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ مەپىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ۋالدى، مانا ئەمدى ئۇ كەڭ دالانىڭ ساپ ھاۋاسىنى سۈمۈرۈپ تولىمۇ راھەتلەنگەندەك بولدى.

مەپە دەل ـ دەرەخلىك، كۈجۈم مەھەللىلەرنى ئارقىدا قالدۇرۇپ پايانسىز سايغا چىقتى. ئامانىنساغا ساينىڭ چېكى يوق تەك، بارسا كەلمەس يولغا كىرىپ قالغاندەك بىلىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ خۇشخۇيلۇق چىقىپ تۇرغان چىرايىدىن بىر خىل زېرەكلىك ئارىلىشىپ كەتكەن ھەيرانلىق ئەكس ئەتتى.

— دادا، — دېدى ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ، — مەھەللىلەر تۈگەپ سايغا چىقىپ قالدۇققۇ؟ — دېدى.

— شۇنداق قىزىم، نەدە سۇ بولسا شۇ يەردە ئىنسان بار، مەھەللە بار، تېرىلغۇ يەر، چىمەنزار باغلار بار، قورقماڭ قىزىم، ئۇ پەقەت مەھەللىلەر ئارىلىقىدىكى بوشلۇق ساي، ئالدىدىكى دۆڭدىن ئۆتسەكلا يەنە بىر قاتار مەھەللىلەرنىڭ ئىچىگە كىرىمىز، — دېدى قۇددۇس باي چۈشەندۈرۈپ.

— سىلى نېمانچە يىراقتىن يەر ئېلىۋالغانلا، شۇڭا ئاپام سەھراغا چىقىشنى خالىمەيدىكەن ـ دە، بىز بايا شۇنچە كۆپ ئېتىزلىقلارنى، باغلارنى بېسىپ ئۆتتۇق. ئۇ يەرلەر شەھەرگە يېقىنكەندۇق، نېمىشقا شۇ يەرلەرنى ئالمىغاندىلا، — دېدى ئامانىنسا ئەجەبلىنىپ.

— شەھەرگە يېقىن يەرلەرنىڭمۇ ئىگىسى بار قىزىم، خالىغان يەرنى مېنىڭ قىلىۋالغىلى بولمايدۇ، مېنىڭ يەر ئېلىش نىيىتىممۇ يوق ئىدى، ئەينى ۋاقىتتا بىر جان ھايات ـ مامات ئۇستىدە قالغانىكەن، ئۇنى قۇتقۇزۇۋېلىش مېنىڭ زىممەمگە چۈشۈپ قالدى. ئائىلاج ئاشۇ يەرنى ئالدىم. ھەي، ئۇ ۋاقىتتىكى ئىشلارنى ئەسكە ئېلىشتىنمۇ قورقىدۇ ئادەم.

قۇددۇس باي ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويدى. ئامانىنسا دادىسىغا قاراپ قالغانىدى.

— دادا، — دېدى ئۇ قۇددۇس باينىڭ يىنىغا كېلىپ ئولتۇ-
رۇۋېتىپ، — بىر جاننىڭ ھايات - ماماتى دەپ مېنى قىزىقتۇ-
رۇپ قويدىلا، كىم ھايات - مامات ئۇستىدە قالغان؟ يەرنى
سېتىۋېلىپ ئۇنى قۇتقۇزۇپ قالالىدىلامۇ؟ ماڭا سۆزلەپ بەرسىلە-
چۇ، — ئامانىسا دېلىغۇل بولۇپ دادىسىنى قىستاپ تۇرۇۋالدى.
— قۇتقۇزۇپ قېلىشىغۇ قۇتقۇزۇپ قالدىم، شۇ سەۋەبتىن
يەر شەھەردىن يىراقراق جايدىن ئېلىنىپ قالدى ئەمەسمۇ، سىز-
مۇ ئارىلىقنىڭ يىراقلىقىدىن زېرىكىۋاتىسىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ
ئۇزۇن بولغان ئىشلار...
— ياق، ياق، سىلى سەۋەب كۆرسىتىپ ماڭا سۆزلەپ
بەرگىلىرى كەلمەيۋاتىدۇ. جېنىم دادا، سۆزلەپ بەرسىلەچۇ.
— سىزنى قىزىم، بولىدۇ، سۆزلەپ بېرەي، — قۇددۇس
باي بىر جاننىڭ ھايات - ماماتىغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنى ھېكايە
قىلىشقا باشلىدى.
... 1925 - يىلى زىمىستان قىشنىڭ تاڭ ئالدى قاراڭغۇ-
لىقىدا يانتاق بىر كېچىسى بولۇپ، قەشقەر ئېغىر ئۇيقۇدا ئىدى.
بۇ قەشقەرنىڭ ئەڭ جانسىز، غەپلەتكە چۆمگەن ۋاقتى. بۇ كېچە-
سى قۇددۇس بايمۇ تۇن نىسپىدە پۇل، تىللا، كۈمۈش قاچىلانغان
خۇرجۇنىنى ئېلىپ ئاتلىق يىراق سەپەردىن قايتىپ كەلگەن.
قاتتىق ھاردۇق يەتكەنلىكتىن پۇللىرىنى جايلىۋېتىشقىمۇ ئۇلگۇ-
رەلمەي ئۇخلاپ قالغانىدى. ... ئۇشتۇمتۇت دەرۋازا قېقىلدى.
لېكىن نە قۇددۇس باي، نە ئايپاشا خېنىم ئويغانمىدى. بۆشۈكىدە
شېرىن ئۇخلاۋاتقان نارەسىدە ئامانىسا گويا تېنىگە بىر كىم يېگۈنە
سانچىغاندەك چۆچۈپ ئويغاندى - دە، چىرقىراپ يىغلاپ كەتتى،
ئۇنىڭ يىغىسى ئايپاشا خېنىمنى ئويغىتىۋەتتى. ئۇ ئويغىنىپلا
ئۇيقۇ مەستلىكىدە ئۆزىنى بۆشۈككە تاشلاپلا كۆكسىنى چىقىرىپ
يىغلاۋاتقان قىزىنىڭ ئاغزىغا تىقتى. لېكىن ئامانىسا ئەمچەكنى
ئەممەي يىغلاۋەردى. شۇ ئەسنادا دەرۋازا يەنە قېقىلدى، بىرى

قۇددۇس باينى چاقىرىۋاتاتتى، بۇ ئاۋاز ئۇنىڭغا تولىمۇ غەلىتە، ۋەھىمىلىك ئاڭلاندى، ئۇنىڭ يۈرىكى سېلىپ كەتتى. ئالمان-تالمان ئامانىسانى بوّشۇكتىن يېشىپ قۇچىقىغا ئېلىۋېلىپ ئاندىن قۇددۇس باينى نوقىدى.

— دادىسى، ھەي دادىسى، تېز ئويغانسىلا، — يەنە دەرۋازا قېقىلىپ قۇددۇس باينى ئۇدا ئۇچ قېتىم قىچقاردى، — ئاڭلىدىلامۇ، بىرسى دەرۋازىنى ئۇرۇپ ئوّزلىرىنى چاقىرىۋاتىدۇ. ھەي دادىسى تېز ئويغانسىلا دەيمەن، مەن بەك قورقۇپ كېتىۋاتىمەن، ھەي دادىسى...

ئۇ نائىلاج قۇددۇس باينىڭ قۇلىقىدىن تارتتى.

— ۋايجان، قۇلىقىمنى ئاغرىتىۋەتتىڭ كاساپەت، نېمە قىلىۋاتىسەن؟ — ئۇ ئۇيقۇ مەستلىكىدە كوّزىنىمۇ ئاچماي خېنىملىقىنىڭ قۇلىقىنى تارتقان قولىنى ئۇرۇۋېتىپ يەنە ئۇخلىماقچى بولدى.

— ئاڭلىسىلا، خەق دەرۋازىنى ئۇرۇۋاتىدۇ، ئوّزلىرىنى چاقىرىۋاتىدۇ، — ئايپاشا خېنىم ھېقىلداپ سوّزلەيتتى، دەل شۇ ۋاقىتدا دەرۋازىمۇ يەنە ئۇرۇلدى.

— ھەي، — قۇددۇس بايمۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، ئۇ تەمتىرەپ كەتكىنىدىن ئىشىككە قاراپ ماڭدىم، دەپ ئوّينىڭ تۆرىگە قاراپ مېڭىپ بېشىنى تامغا قاتتىق ئۇرىۋالدى - دە، ئاغرىقىنىڭ دەردىدە ۋايجانلاپ يىقىلىپ چۈشتى، ھېلىمۇ ياخشى، ئايپاشا خېنىم قىزىنى بوّشۇكتىن يېشىۋالغانىكەن، قۇددۇس باي بوّشۇكىنىڭ ئۈستىگە چۈشۈپ ئۇنى ماكچايتىۋەتتى. قۇددۇس بايىنىڭ بېشى، بېلى قاتتىق ئاغرىۋاتاتتى، لېكىن شۇ تاپتا ئۇ ئاغرىقىنىمۇ سەزمەيتتى. «بۇ كىمدۇ؟ بۇلاڭچىمۇ، چېرىكمۇ؟ ۋاي، بۇ قانداق ئىش، بىرسى ئوّگزىدە مېڭىۋاتامدۇ نېمە؟» قۇددۇس باي بېشىنىڭ، بېلىنىڭ ئاغرىپ كېتىۋاتقانلىقىغا قارىماي كىيىملىرىنى كىيىپ يۈز بېرىش ئالدىدىكى

ئېلىشىشقا تەييارلاندى. ئايپاشا خېنىم غال - غال تىترەپ تېخىچە قىزىنى يىغىدىن توختىتالمايۋاتاتتى. سىرتتىن كىلىۋاتقان ئاۋاز-نى يىغا ئاۋازى بېسىپ كەتتى:

— بالىنىڭ يىغىسىنى توختات! — دەپ چېچىلدى قۇددۇس باي.

ئايپاشا خېنىم ئەمدىلا هوشىغا كەلگەندەك بولۇپ پەنەر چىراغنى يانداۋردى. قىزىمۇ يورۇقلۇقنى كۆرۈپ يىغىدىن توختىدى.

قۇددۇس بايىنىڭ ئاۋزىدىن كېيىنلا چىراغنىڭ يورۇشى ئۆزىدىكى ئادەمگە ئۇلارنىڭ ئويغانغانلىقىدىن دېرەك بەرگەنىدى. ئۇ تامدىن باغقا سېرىلىپ چۈشتى. ئۇنىڭ باغقا چۈشكەنلىكىدىن ئەندىشىسى كۈچەيگەن قۇددۇس باي ئېلىشىشقا تەييارلىنىپ، قولىغا پىچاقنى ئالدى. ئۇ دەهلىزدىن چۈشۈۋېتىپ ئالتۇن - كۈمۈش يامبۇلار قاچىلانغان خۇرجۇننىڭ بۇلۇڭىدىلا تۇرغانلىقىنى كۆردى - دە، ئۇنى يوشۇرماقچى بولۇپ، خۇرجۇننىڭ يېنىغا بېرىشىغا باغقا چۈشكەن ئادەم دېرىزىنىڭ ئارقىدا تۇرۇپ:

— قۇددۇس ئاكا، بۇ مەن، مۇلۇك تۇڭچى، — دېدى.

— ۋۇ ئاناڭنى! — مېڭىسى قىزىپ كەتكەن قۇددۇس باي ئۆزىنى تۇتالماي تىللىۋەتتى، ئۇ قولىدىكى پىچاقنى ئويۇققا ئېتىۋېتىپ، — راست مۇلۇكمۇ سەن؟ — دەپ سورىدى ئاچچىقى بىلەن.

— راست، مەن مۇلۇك، ئۇيقۇلىرى نېمانچە قاتتىق، دەرۋازىنى ئۇرۇپ ئۆرۈۋېتەي دېدۇق، ئىلاجسىز ئۆگزىگە چىقىشقا مەجبۇر بولدۇم.

— سەنمۇزە شۇ، كېچىدە كىشىنى ئارامخۇدا ئوخلاتماي، مېنى نېمىگە مۇنداق ئىزدەيدىغانسەن؟ خۇدايىمنىڭ ئەتىسى بار ئەمەسمۇ؟ — قۇددۇس بايىنىڭ ئاچچىقى يانمايۋاتاتتى.

مۇلۇك دوتەي يامۇلىنىڭ تۇڭچىسى ئىدى. قۇددۇس بايغا

نسبەتەن ئېيتقاندا ئۇ ئۆز ئادىمى ئىدى. شۇ تاپتا مۇلۇكنىڭ ئاۋازىنى تونۇپ ئۇنىڭ چۆچۈشتىن جىددىيلىشىپ كەتكەن مېڭىسى ئىزغا چۈشكەن، بۇلاڭچىلار، چېرىكلەرنىڭ تالان - تاراج قىلىش غېمىدىن خالاس بولغان بولسىمۇ، بۇ كېچىدە مۇلۇكنىڭ كېلىشى يەنىلا قۇددۇس باي ئۇچۇن ياخشىلىقتىن دېرەك بەرمەيتتى. چۈنكى ئۇ چېرىك، زالىم ھۆكۈمەتنىڭ نېنىنى يەپ، ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇغىنىنى ئىجرا قىلاتتى. ئۆزىگە ئاۋارىچىلىق تاپمايدۇ، چېرىكلەرنى باشلاپ كەلمەيدۇ دېگىلى بولمايتتى.

— مۇشۇ ۋاقىتتا كېلىشكە مەجبۇر بولۇپ قالدۇق ئەمدى، بۇ كېلىشىمىزنىڭغۇ سىلىگە چوڭ پايدىسى بار. مېنىڭدىن رەنجىمەي ئاۋۋال دەرۋازىلىرىنى ئاچسىلا، بىز سىلىنى ئويغىتالماي سىرتتا تۇرغىلى ئالاھىزەل بىر ئاش پىشىم بولدى، — دېدى مۇلۇك يېلىنغاندەك سۆزلەپ.

مۇلۇكنىڭ چىشلىرى چاكىلداپ، ئاۋازى تىترەپ چىقىۋاتاتتى. قارىغاندا ئۇ يالغۇز ئەمەس ئىدى. دەرۋازا ئالدىدا ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ساقلاۋاتقاندەك قىلاتتى. قۇددۇس بايىنىڭ ئۇلارغا دەرۋازىنى ئېچىپ بەرگۈسى يوق ئىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ بېشى زىڭىلداپ ئاغرىۋاتاتتى. شۇنداقتىمۇ مۇلۇكنىڭ يۈزىنى قىلمىسا بولمايتتى.

— بولىدۇ، ھازىر چىقىمەن، — دېدى ئۇ خۇشياقمىغان قىياپەتتە.

ئۇ دەھلىزگە چىقىپ پەنەر چىراغقا ئوت يېقىپ، دەرۋازىنى ئېچىپ بېرىش ئۈچۈن سىرتقا قاراپ ماڭدى.

جاھان كۆيىدەك قاراڭغۇ ئىدى. يانۋارنىڭ سوغۇقى ئۆزىنى كۆرسىتىۋاتاتتى. سىرتتىكى سوغۇق، مۇدھىش ھاۋا يۈزىگە ئۇرۇلۇپ ئۇنى سەسكەندۈرۋېتەتتى. پەنەرنىڭ يورۇقى ئۇنىڭ يولىنى يورۇتۇپ بەردى. ئۇ ئاۋايلاپ مېڭىپ بېرىپ دەرۋازىنى ئاچتى. دەرۋازىنىڭ ئالدىدا بېشىغا قۇلاقچا، ئۇستىگە پور جۇۋا،

پۇتىغا پىيما كىيىۋالغان ناتونۇش ئىككى ئادەم تۇراتتى. ئۇلار قۇددۇس بايغا ئىززەت - ئىكرام بىلەن سالام بەردى ۋە كېچىدە ئارامخۇدا ئۇخلاتماي ئۇشتۇمتۇت دەرۋازىنى ئۇرۇپ ئورنىدىن تۇرۇشقا مەجبۇر قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭدىن قايتا - قايتىلاپ ئەپۇ سورىدى. ئۇلارغا سوغ ئۆتۈپ كەتكەنلىكتىن ئاغزىدىكى گەپلەرمۇ چۈشۈپ قېلىۋاتاتتى. قۇددۇس ئۇلارنى ئۆيىگە باشلىدى. مۇلۇك تۇڭچىمۇ باغ تەرەپتىن چىقىپ ئۆيگە بىللە كىردى.

مېھمانلىق ئۆيىدىكى مەشكە ئايپاشا خېنىم ئوت يېقىۋەتكەندى، ئۇلار كىرگەندە ئوت چاراسلاپ كۆيۈشكە باشلىدى، مەش قىزىرىپ ئۆڭ ئىللىدى.

مېھمانلار ئۆيگە كىرىپ ئۇستىدىكى جۇۋىسىنى، پىيمىسىنى سىلىۋېتىپ تۆرده ئولتۇردى، دۇئا قىلىپ قىسقىچىلا تىنچلىق - ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن مەقسەتكە كېلىشتى.

كۆزلىرىدىن ھىيله - مىكىرنىڭ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇرغان مۇلۇك تۇڭچى ئۆزىنى گويا كىشىلەرنىڭ بېشىنى سىلاپ ياخشىلىق قىلىپ يۈرۋاتقان كىشى قىلىپ كۆرسىتىپ، قۇددۇس باينى كېچىدە تاسادىپىي ئىزدەپ كېلىش مۇددىئاسىنى بايان قىلدى:

— قۇددۇس ئاكا، ئۆزلىرىگە مەلۇم، يېقىر ئۆزلىرنىڭ شاپائەتلىرى بىلەن دوتەي يامۇلىغا كىرىپ تۇڭچىلىق قىلىپ كۈن ئۆتكۈزۋاتقان ئادەممەن، بىزنىڭ خەقنىڭ گېپىنى دوتەيگە، دوتەينىڭ بۇيرۇق - پەرمانلىرىنى بىزنىڭ خەققە ئۆرۈپ بېرىمەن: ئۇنىڭدىن باشقا ھوقۇقممۇ يوق، خەقنىڭ بېشىغا كۈلپەت كېلىپ مېنىڭ خىجىل قىلىپ تۇرۇۋالسا، دوتەينىڭ يېنىدا تۇرۇۋاتقانلىقىمدىن پايدىلىنىپ خەققە ياخشى ئىش قىلىپ بېشىنى سىلاپ قويماي دەيمەن. ئۆتكەندە بۇ ئىككىيلەن مېنى ئىزدەپ كەپتىكەن، داد - ھالىغا يېتەي دەپ ئىشنى توغرىلاپ قويسام، قارىمامسىز، پۇلنى تەق قىلالماپتۇ. بۇلارنىڭ دەرد - مۇڭىنى ئاڭلاپ باقسام

ئىش مەن تۇڭچى بىلەنلا پۈتمەيدىكەن، دەسلەپتە ئۇلارنى باشلاپ غۇلام پاختا ئاكامنىڭكىگە ئېلىپ باردىم، ئۇنىڭغۇ خېلى ئاسانلا ئويغىتىۋالدۇق، لېكىنزە، ئۇنىڭ قورسىقى كىچىك، كۆڭلى تاركەن، باشقىلارنىڭ بېشىنى سىلاپ شەپقەت قىلىشنى بىلمەيدىكەن، قۇرۇق گەپ سېتىپ ۋاقتىمىزنى يەپ كەتتى، ئۇنىڭدىن ھېچنېمە چىقمىدى. ئاندىن سىز ئېسىمگە كەلدى، ئەينى ۋاقتىدا سىز بېشىمنى سىلاپ، مۇشۇنچىلىك ئادەم بولۇپ قېلىشىمغا سېخىيلىق قىلغانتىڭىز، بۇلارنىڭ ئىشىمۇ بىر جانلىنىڭ ھايات - ماماتىغا تاقىشىدۇ، مۇنداق ۋاقتىدا قۇددۇس ئاكام چەتتە قاراپ تۇرمايدۇ، دەپ ئۇلارنى سىزنىڭكىگە باشلاپ ئەكەلدىم، قالغان گەپلەرنى ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلاڭ، — مۇلۇك ئۇلارغا قاراپ، — قېنى سۆزلىمەمسىلەر، — دېدى.

سەھرادىن كەلگەنلەردىن بىرىنىڭ ئىسمى ياقۇپ بولۇپ ئاشۇ يېزىنىڭ شاڭيۇسى ئىكەن، يېشى ئەللىككە تاقىشىپ قالغان، خام - سېمىز، دوغلاق كەلگەن بۇ ئادەمنىڭ ئىسىق ئۆيدە ئۇيقۇسى كېلىپ ئەسنەپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ گەپ قىلغۇدەك رەۋىتى يوق ئىدى. ئۇ ھەمراھىغا «ئۆزۇڭ سۆزلە» دېگەندەك ئىشارەت قىلىپ قويۇپلا ئۇيقۇغا كەتتى.

يەنە بىر كىشى ئاتىمىش ياشتىن ھالقىغان، چاچ - ساقاللىرى چارلاشقان، سالاپەتلىك، سۈرلۈك ئادەم ئىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ بېشىغا ئېغىر دەرد - ئەلەم كەلگەنلىكى ئۇچۇنمىكىن، چىرايى ئۇششۇك چۈشكەن قوغۇندەك سولۇشۇپ يۇزلىرىدىن غەم - قايغۇ يېغىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئىسمى ئابدۇقادىر پىرىم ئىدى. ئۇنىڭ ئات - جونىنى ئاڭلاپلا قۇددۇس باينىڭ مۇكچەيگەن قەددى رۇسلىنىپ، ئۇنىڭغا بولغان ھۆرمەت تۇيغۇسى ئويغاندى. ئۇ ئابدۇقادىر پىرىم بىلەن كۆرۈشۈپ تونۇشۇشقا مۇيەسسەر بولالمىغان بولسىمۇ خېلىدىن بۇيان پىرىمنىڭ داڭقىنى ئاڭلاپ كەلگەنىدى. بۇ كىشى تەمكىن ئولتۇرۇپ ھال - مۇڭىنى ئوچۇق -

يورۇق بايان قىلدى.

مۇندىن بىرقانچە ئاي مۇقەددەم، دېھقانلارنىڭ تازا سېرىقتال كۈنلىرى، دوتەي ياماۇلىدىن ئىككى چېرىك چىقىپ ياقۇپ شاخىيۇ-نى تۈتۈۋېلىپ: «جان سانىغا بىر كۈرە ئاشلىقتىن سېلىق چۈش-تى. تېزلىكتە يىغىپ بېرىسەن» دەپ كۆزىنىڭ ئىچىگە كىرىۋال-دى، ياقۇپ شاخىيۇ چېرىكلەرگە «بىرەر ئاي بۇرۇنلا جان سانىغا ئۈچ كۈرىدىن ئاشلىق يىغىۋېلىپ ئەكەتكەنغۇ؟» دېگەنىدى، چې-رىكلەر «ئۇ باشقا، بۇ باشقا، ھازىر جاھاننىڭ تىنچ ئەمەسلىكىنى بىلمەمسەن، ھارامزادىلىك قىلماي يول باشلا، ئۆيمۇ - ئۆي كىرىپ سېلىق يىغىشنى باشلايمىز» دەپ مىلتىق بىلەن ياقۇپقا پوپوزا قىلدى. ئىلاجسىز قالغان ياقۇپ شاخىيۇمۇ دېھقانلارنىڭ بېشىدا قامچىسىنى ئوينىتىپ ئۇرۇپ - سوقۇپ، دېھقانلارنىڭ ئۆزلىرىمۇ يېمەي ئۇرۇقلۇققا تىقىپ قويغان ئاشلىقلىرىنىمۇ ئاخ-تۇرۇپ تېپىۋېلىپ سېلىق يىغىشقا باشلىدى. ئۇلارنىڭ قەدىمى يەتكەن مەھەللىلەر قىيا - چىيا، يىغا - زار بىلەن قاپلاندى. كىشىلەرنىڭ داد - پەريادىغا ھېچكىم قۇلاق سالمىدى، ئاخىرىدا چىكتى چۈش بولۇپ قالغانىدى، چېرىكلەرمۇ كىشىلەرنى ئۇرۇپ-قاقىشتىپ ھېرىپ - چارچىغانىدى، قورساقلىرى ئېچىپ تارتىشىپ كەتكەنىدى. چېرىكلەر ياقۇپ شاخىيۇغا «بىزنىڭ قورسىقى-مىزنى توقلا، چۈشلۈك دەم ئېلىپ ھۇزۇر سۈرىدىغان ئارامگاھ تېپىپ بەر» دېدى. ياقۇم شاخىيۇ ئالدىراپ - تېنەپ مەھەللە ئىچىگە قارىۋىدى، ھەممىلا ئۆي - ھويلىلار بوران يالاپ كەتكەن-دەك ئەسكى تام، كۆن چېقىپ قۇرىتىۋەتكەندەك شاخ - شۇمبا. ئۇنىڭ كۆزىگە مەھەللە بىر كونا خارابىلىكتەك كۆرۈندى، پەقەت مەھەللىنىڭ چېتىدىكى ھويلىلا يېشىللىققا پۈركەنگەن دەل - دەرەخلىرى بىلەن باشقا ھويلىلاردىن ئايرىلىپ تۇراتتى. ئۇ «چېرىكلەرگە مۇشۇ ھويلىلا يېقىشى مۇمكىن، ئىلاھىم بۇ ھويلە-دىكىلەرنىڭ چېرىكلەرنى كۈتكىدەك بىر نېمىسى بار بولغىيتتى،

تەۋەككۇل، چېرىكلەرنىڭ چۈشلىكىنى بېرىپ كۈتۈۋالسىلا بۇ ئائىلىنىڭ سېلىقىنى كۆتۈرىۋېتىمىز» دېگەن ئوي بىلەن چېرىك-لەرنى باشلاپ كېلىپ ئۆي ئىگىسىنى چاقىردى. ئۆيدىن يۈزى ئون بەش كۈنلۈك تولۇن ئايدەك يۇمىلاق كەلگەن ئاق پىشماق، ئوتتۇرا بويلۇق، ئوتتۇز ياشلاردىكى چىرايلىق ئايال خۇشچىراي چىقىپ كەلدى. بۇ ساھىبجامالنى تۇنجى كۆرۈۋاتقان ياقۇپ شائ-يۇنىڭ يۈرىكى ئويناپ چىرايلىرى ئېچىلىپ كەتتى، «ئۇنى بۇ-رۇن ئەجەپ كۆرمەپتىمىنا، ھەي، چېرىكلەرنى باشلاپ كەلگىنىم نېمىسى». ئۇنىڭ چىرايى تۇتۇلدى:

— ئۆزلىرى كىم بولىلا؟ — ئۇ تەمتىرەپ كېتىپ مۇشۇن-داق سورىدى.

— مەن مايسىخان، مۇرەببىم راۋابچى ئابلا بولىدۇ. ئۇ ھازىر ئۆيدە يوق، ئۆزلىرى...

— ھە، بوپتۇ، — ئۇ مېھرى ئىسسىق مايسىخانىنى چېرىك-لەردىن قىزغىنىپ باشقا بىرىنىڭكىگە ئەكەتمەكچى بولغانىدى. لېكىن چېرىكلەرنىڭمۇ مايسىخانغا كۆزى چۈشكەنىدى. ئۇلار يا-قۇپ شائىيۇنىڭ باشقا ياققا تارتىشى، مايسىخانىنىڭ «ئېرىم يوق، كۈتەلمەيمەن» دەپ زارلىنىشلىرىغا پەرۋا قىلماي بۇ ئۆيگە باستۇ-رۇپ كىرىۋېلىپ، ياقۇپ شائىيۇنى «ئۆيۈڭگە بېرىپ تاماق يەپ كەل» دەپ ھەيدىۋەتتى. مەجبۇرىيەت ۋە زورلۇق ئاستىدا مايسى-خان چېرىكلەر نېمىنى يەيمىز دېسە شۇنى ئېتىپ بەردى. ئۇنىڭ-دىن باشقا ئىككى توخۇنىڭ گۆشىنى پىشۇرۇپ بەرسە چېرىكلەر يەيدىغىنىنى يەپ قالغىنىنى بەزەپ قىلىپ تاشلىدى. ئۇلار قور-سىقىنى تۇيغۇزىۋېلىشىپلا مايسىخانىنىڭ ئۇچ بالىسىنى قازناقا سولىۋېتىپ، ئۇنى كۇپ - كۇندۇزدە بوزەك قىلىپ ئويىنىماقچى بولدى. چېرىكلەر يالىڭاچلىنىپ، كۇرسۇككە كىرگەن غالجىر ئىتتىك مايسىخانىنى كەينىدىن قوغلايتتى. نەدە يېتىشۋالسا شۇ يەردە ئۇنىڭ كۆكرەكلىرىنى، ساغرىلىرىنى مىجىقلايتتى، يۈزىگە

سۆيمەكچى بولاتتى، ھەتتا ئۇلار مايسخانىنىڭ تامبال، شىملىرىنى يىرتىپ يالىڭاچلاشقا باشلىغانىدى. دەل شۇ ۋاقىتتتا ئابلا ئاۋاز ئاسماندىن چۈشكەندەكلا تامدىن سەكرەپ چېرىكلەرنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى. ئاچچىقىدا كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەي ئۇلارنى دۈمبالاپ خېمىر قىلمۇەتتى.

ئابلا ئاۋاز چېرىكلەرنىڭ ئادەم قېلىپىدىن چىققان ۋەھشىيلىكى، كىشىنى چىدىغۇسىز ھالدا خارلاپ بوزەك قىلغىنى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ جېنىنى تېنىدىن جۇدا قىلىپ گۆشىنى ئىتلارغا تاشلاپ بەرسىمۇ بولاتتىغۇ، لېكىن ئابلا ئاۋاز تېرىك جانغا زامىن بولۇشنى راۋا كۆرمەي، چېرىكلەردىن تىلخەت ئېلىۋېلىپ تېرىك قويدى. ئۇلارنىڭ مىلتىقلىرىنى ئەپقېلىپ ئۆيىدىن ھەيدەپ چىقاردى. ئەتىسى ئابلا ئاۋاز مىلتىق، تېلخەتلەرنى ئېلىپ ھۆكۈمەتنىڭ ئادالەتنى ياقلاپ، يامان ئىش قىلغان چېرىكلەرنى جازالاپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىپ دوتەي يامۇلغا ئەرز سۇنۇپ بارغانىدى. بۇ زالىم، چېرىك ھۆكۈمەت ئىككى چېرىكنى جازالىماقتا يوق، ئابلا ئاۋازدىن مىلتىق، تىلخەتلەرنى تارتىۋېلىپ، ئۇنىڭغا «ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان چېرىكلەرنىڭ ۋەزىپە ئىجرا قىلىشىغا قارشىلىق بولۇۋېپ، چېرىكلەرنى ئۇرۇپ قاتتىق زەخمىلەندۈرگەن، خەلقنى قۇتراتقان، ھۆكۈمەتكە قارشى ئىسيان كۆتۈرمەكچى بولغان» دېگەن بەتنامىلارنى توقۇپ چىقىپ، ئۇنى زىندانغا تاشلىدى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىپ ئون كۈندىن كېيىن ھۆكۈم ئىجرا قىلىنىدۇ، دەپ ئېلاننى كوچا - كويلارغا چاپلىۋەتتى.

ئابلا ئاۋاز ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ ئۇچىنچى ئوغلى بولۇپ، ئەقلى - ھوشى جايىدا، تېنى بېجىرىم، كېلىشكەن، ئاتا كەسپىگە ۋارىسلىق قىلىۋاتقان، ئۈمىدلىك، ۋىجدانلىق يىگىت ئىدى. ئابدۇقادىر پىرىم ئۇنى ھەممە بالىلىرىدىن زىيادە ياخشى كۆرەتتى. ئۇ يامانلىققا لەنەت ياغدۇرۇپ، ئەسكى چېرىكلەرنى پاش قىلىپ، ھۆكۈمەتنى قوللىغان، ئىشەنگەنىدى. ھۆكۈمەت ئۇنى تەقدىرلە-

شى، ھۆرمەت قىلىشى كېرەك ئىدى. بەلكى ئۇنداق قىلمايلا قالماستىن، ھۆكۈمەت ھەق - ناھەقنى ئاستىن - ئۈستىن قىلىپ ئۇنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلدى، دۇنيادا مۇنداقمۇ ئادالەتسىزلىك بولامدۇ؟

ئابدۇقادىر پىرىم ئوغلىنىڭ ئادالەتسىزلىك بىلەن ناھەق ئۆلۈپ كېتىشىگە قاراپ تۇرالمىدى. ئۇ يۇقىرى - تۆۋەن ئەرز - شىكايەت قىلىپ، ئەمەلدارلارغا باش ئۇرۇپ ھەققانىيەتنى تەلەپ قىلدى. لېكىن ھەققانىيەت نەدە؟ كىمنىڭ قولىدا؟ كىم ئۇنىڭ ئوغلىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالالايدۇ؟ بۇ ھېچكىمنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغاندەكلا ئىدى. ئۇ زالىم، چىرىك ھۆكۈمەت ئابلا ئاۋازغا ھەق، ئادىل ھۆكۈم چىقارغاندىمۇ؟ ياق، ھۆكۈمەتنىڭ نەدىمۇ ئاقنى - ئاق، قارىنى قارا قىلىپ ھۆكۈم قىلىدىغان، ئاشكارا ئېلان قىلغان قانۇنى بولسۇن! مۇنداق ھۆكۈمەت پەقەت ئۆلۈپ كېتىشكە قاراپ تۇرالمىدى. ئۇ يۇقىرى - تۆۋەن ئەرز - شىكايەت قىلىپ، ئەمەلدارلارغا باش ئۇرۇپ ھەققانىيەتنى تەلەپ قىلدى. لېكىن ھەققانىيەت نەدە؟ كىمنىڭ قولىدا؟ كىم ئۇنىڭ ئوغلىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالالايدۇ؟ بۇ ھېچكىمنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغاندەكلا ئىدى. ئۇ زالىم، چىرىك ھۆكۈمەت ئابلا ئاۋازغا ھەق، ئادىل ھۆكۈم چىقارغاندىمۇ؟ ياق، ھۆكۈمەتنىڭ نەدىمۇ ئاقنى - ئاق، قارىنى قارا قىلىپ ھۆكۈم قىلىدىغان، ئاشكارا ئېلان قىلغان قانۇنى بولسۇن! مۇنداق ھۆكۈمەت پەقەت ئۆزىنىڭلا مەنپەئىتىنى قوغدايدۇ، ئۆز مەنپەئىتىنىڭ دەخلى - تەرىزگە ئۇچرىشىغا يول قويمايدۇ. مەنپەئەت دېگەن نېمە؟ ئۇ پۇل ئەمەسمۇ؟ ھەققانىيەت بولمىغان، قانۇن بولمىغان دۆلەتتە پەقەت پۇللا ھەممىگە قادىر، شۇنداق، مەن ئوغلۇمنى بارلىق بىساتىمنى، يەر، باغ، مال - چارۋىلىرىمنى سېتىپ بولسىمۇ ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇۋېلىشىم لازىم. ئابدۇقادىر پىرىم مۇشۇنداق ئىرادىگە كېلىپ، ئوغلىنى بالا - قازاغا تىقىپ قويۇپ، چەتتە تاماشا كۆرۈپ يۈرگەن ياقۇپ شاڭيۇنى ئىزدىدى ۋە دوتەي يامۇلىغا يول مېڭىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. لېكىن ئۇ دەسلەپتە ئۆكتەملىك قىلىپ ئۇنىمىدى، ئۇنىڭغا گەپ يېگۈزەلمىگەن ئابدۇقادىر پىرىم نىيىتىنى بۇزۇپ:

— بۇ بالا - قازانىڭ مەنبەسى سەن، سەن ئوغلۇمنىڭ ئۆيىدە يوقلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ ئۇنىڭ ئۆيىگە چېرىكلەرنى كۈتۈشنى ئورۇنلاشتۇردۇڭ ھەم ئۆزۈڭ چېرىكلەر بىلەن بىللە بولماي ئۆيۈڭگە كېتىۋالدىڭ، سەن بۇنىڭدىن تانالمايسەن، ھۆكۈمەت سېنى

سورىمىغان بىلەن خەلق ساڭا گۈناھ ئارتالايدۇ، مەن ساڭا گۈناھ ئارتالايمەن، ئەگەر ئوغلۇم ئېتىلىپ كەتسە، سەنمۇ بۇ دۇنيادا ياشىيالمايسەن، بۇ مېنىڭ قولۇمدىن كېلىدۇ، — دەپ ھەيۋە قىلدى، قورقۇتتى.

ئابدۇقادىر ئىسمىنىڭ كەينىدىكى «پىرىم» دېگەن پەخىرلىك نام ئۇنىڭغا شۇنداقلا قويۇلۇپ قالغان ئەمەس، بەلكى بۇ نام ئۇنىڭ جىسمىغا تازا مۇۋاپىق كېلىدۇ، ئۇ يۇرتقا مەشھۇر چالغۇ ياساش ئۇستىسى ئىدى. ئۇيغۇرلار ھازىر چېلىۋاتقان ھەر خىل سازلارنى شۇنداق پۇختا، نەپىس، يەڭگىل، جاراڭلىق، مۇڭلۇق قىلىپ ياسايدىكى، ھەرقانداق مۇزىكانت ئۇنىڭ ياسىغان سازلىرىنى بىر چېلىپلا قايىل بولماي، ئاپىرىن ئوقۇماي قالمايتتى. شۇڭا ئۇ ياسىغان چالغۇلارنىڭ بازىرى ئىتتىك ئىدى. ياسىغۇچى مۇزىكىنى چېلىشنى بىلمىسە ئۇ ئىسمى - جىسمىغا لايىق مۇزىكا ياساش ئۇستىسى بولالمايدۇ، ياسالغان چالغۇنىڭ نۇقسانلىرىنىمۇ تاپالماي قالمايدۇ. ئابدۇقادىر پىرىم ئۇيغۇرلارنىڭ نۇرغۇن مۇزىكىلىرىنى چالالايدۇ، ناخشىلىرىنى ئېيتالايدۇ. ئۇ مۇزىكىنى ئۇرغۇپ تۇرغان قىزغىنلىق بىلەن باشلاپ كىشىلەرنىڭ ۋۇجۇدىدا مۇقەددەس تۇيغۇلارنى ئويغىتىدۇ. ئۇ مۇزىكا چالغاندا كىشىلەر ئىختىيارسىز نەپسىلىرىنى ئىچىگە يۇتۇپ جىمجىت ئولتۇرۇپ قالىدۇ. بۇ يۇرتتا مۇزىكا چېلىشتا ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈدىغىنى يوق. شۇڭا كىشىلەر توي، باراۋەت، نەزمە كېچىلىكى قاتارلىق مەرىكىلەرنى ئۆتكۈزسە ئۇنى چىللاپ ساز چالدۇرماي، ناخشا ئېيتقۇزماي قالمايدۇ. ئۇ يەنە كامالەتكە يەتكەن ئۇستا سۇنۇقچى، گۆشىنىڭ ئارىسىدىكى پارچە - پارچە بولۇپ كەتكەن ئۇششاق سۇنۇقلارنىمۇ بېجىرىم تۇتقۇزۇپ، بىمارنى ئەسلىدىكىدەك ماڭالايدىغان قىلىۋېتەلەيدۇ. ئۇنىڭغا ئەجداددىن يەر - مۈلۈك، بايلىق ئەمەس، بەلكى مۇشۇ ئىككى ھۈنەر مىراس قالغان. ئۇ بۇ مىراسلارنى تاشلىۋەتمەي بەلكى ئىجادكارلىق بىلەن ۋايىغا يەتكۈزدى، شۇڭا

خەلق ئۇنىڭغا «پىرىم» نامىنى ھەدىيە قىلدى. ئۇ مۇشۇ ھۇنەرلە-
رى بىلەن پۇلمۇ تاپتى، ئابرۇيمۇ تاپتى، شۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ
ئەللىك مو مۇنبەت يېرى، مەخسۇس چالغۇ ياسايدىغان دەل -
دەرەخلەرنى يېتىشتۇرىدىغان ئون مولۇق بېغى، ئىككى يۇزدىن
ئارتۇق قوي - ئۆچكىسى ھەم تېرىلغۇ ئۇلاغ - سايمانلىرى بار
ئىدى. قولىنى نەگە سۇنسا شۇ يەرگە يېتەتتى. خەلق ئارىسىدا
ئۇنىڭ ئىناۋىتى چوڭ، ئابرۇيى ئۇستۇن ئىدى.

ياقۇپ شائىيۇچۇ؟ ئۇ بەچچىغەر، داپ يۇز دوتەيگە چىرايلىق
نارەسىدە قىزنىڭ ئىپپىتىنى سېتىپ شائىيۇلىققا ئېرىشىۋالغان،
كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىن چۈشكەن، ئۇچىغا چىققان پاھىشۋاز،
قولىدا مال - مۇلۇكنىڭ تايىنى يوق لۇكچەك ئىدى. زالىم،
چىرىك ھۆكۈمەتنىڭ يالىغىنى يالاپ كىشىلەرنىڭ بېشىدا قامچا
ئويناتقىپ ئۆزىنى سەمىرتتۇاتقانلىقتىن كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا
نەپرىتى كۈچلۈك ئىدى. ئابدۇقادىر پىرىم ئاشۇ ئابرۇيى بىلەن
ئەقىل كۆرسىتىپ ئارقا تەرەك بولۇپ بەرسە، يۇرت خەلقى ئۇنى
قىيما - چىيما قىلىۋېتەتتى. ياقۇپ شائىيۇمۇ بۇنى ئوبدان بىلەت-
تى. ئابدۇقادىر پىرىمدىن قورقمىسا بولمايتتى. شۇڭا ئۇ دوتەي
يامۇلدىكى مۇلۇك تۇڭچىنى ئىزدەشكە مەجبۇر بولدى.

مۇلۇك تۇڭچىمۇ ئاغزىدا چىرايلىق گەپ قىلغىنى بىلەن
ئۇنىڭ نەپسىنى قاندۇرغىدەك تاپان ھەققى بەرمىسە، كىشىلەرگە
ئىچ ئاغرىتىپ سېخىيلىق بىلەن تۇڭچىلىق قىلدىغان بەندە ئە-
مەس ئىدى. شۇڭا ئابدۇقادىر پىرىم قويلىرىدىن بوردالغان بەش
قوينى ئېلىپ مۇلۇكنىڭ ئۆيىگە يەتكۈزۈپ بەرگەندىن كېيىنلا ئۇ
دوتەيگە دەپ بېقىشقا ماقۇل بولدى. مۇلۇك شۇ كۈنىلا دوتەيگە
دېگەن، ئۇ يىگىرمە يامبۇ تاپشۇرسا ئابلا ئاۋازنى قويۇپ بېرىشكە
ماقۇل بولغان، لېكىن مۇلۇك دوتەينىڭ تەستىقىنى ئېلىشنىڭ
ئىنتايىن تەسكە چۇشۇۋاتقانلىقىنى ئابدۇقادىر پىرىمگە سەزدۈ-
رۈپ، ئۇنى ئەندىشىگە سېلىپ، تاقەتسىزلەندۈرۈش ئارقىلىق

ئۆزىنىمۇ تونۇتۇپ قويماقچى بولۇپ، سۇرۇك ۋاقتى ئۇچ كۈن قالغاندىلا «ئوتتۇز يامبۇ تاپشۇرسا، ئابلا ئاۋازنى قويۇۋېتىدىغان بولدى» دېگەن خەۋەرنى بەردى.

بۇ خەۋەردىن ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ پېشانىسىدىن مۇزدەك تەر چىقىپ كەتتى. ئوغلىنىڭ هاياتلىق قىممىتى تولىمۇ يۇقىرى بولۇپ كەتكەنىدى. هەي، نېمە چارە، هەرقانچە يۇقىرى بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ بېرىش كېرەك. ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ قولىدا ئاشۇ پۇلنى چىقىرالىغۇدەك يەر، باغ، مال - مۇلكى باركەن، تەندە جان بولسىلا يەرنىمۇ، باغنىمۇ، مال - مۇلۇكنىمۇ تاپقىلى بولىدۇ. بۇلارنىڭ قولدىن چىقىپ كەتكىنىگە ئىچى ئاغرىمايدۇ، لېكىن هۆكۈمنى ئىجرا قىلىشقا پەقەتلا ئۇچ كۈن ۋاقىت قالغان. يەر، باغ، مال - مۇلۇكنى كىم ئالىدۇ. ئاشۇنچىلىك نەق پۇل كىمدە بار، بۇنى تەييارلاش هەقىقەتەن قىيىن ئىدى. نېمە ئىلاج، قەشقەرنىڭ ئاۋات بازىرى بار ئەمەسمۇ، ئابلا ئاۋازنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇش لازىم.

ئابدۇقادىر پىرىم ئۆيىگە قايتىپ كېلىپلا ئۆيىدىكى ماللارنى بازارغا ئەكىرىپ ئېلىشىغا ساتتى. بازار دېگەن شۇنداق بىرنېمىكەن، ساتىمەن دەپ خېرىدارنىڭ ئالدىغا باردىڭمۇ بولدى، ئۇ ئەرزان باها قويۇپ تۇرۇۋالىدۇ. باها تالىشاي دېسەڭمۇ قېتىۋالىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئابدۇقادىر پىرىم ماللىرىنى ئەرزىنىغا سېتىپ بىر زىيان تارتسا، پاخاللاشقان پۇلغا ئالتۇن يامبۇ ئالماشتۇرۇپ يەنە بىر زىيان تارتتى. شۇنچە كۆپ مال ئاران ئون يامبۇغا يارىدى. ئۇنىڭ قىرىق مو مۇنبەت سۇلۇق يېرىنى ئۆزۈڭ خالىغانچە باها قويغىن، دېسە هەرقانداق ئادەم يىگىرمە بەش يامبۇنى ئىچ ئاغرىتماي چىقىرىپ بەرگەن بولاتتى. لېكىن يەرنى بازارغا كۆتۈرۈپ كىرگىلى بولمايدۇ، ئېلان چاپلاپ بېقىۋېدى، ئۇنىڭ هامان نەتىجىسى بولمىدى، هېچكىم ئۇنىڭ ئالدىغا يەر ئالىمەن، دەپ كەلمىدى. ئۆزى بىلىدىغان بايلار، سودىگەرلەرنىڭ ئالدىغا

بەرىپ يېلىندى، لېكىن يەر سېتىۋالىدىغان ئوغۇل بالا چىقمايۋا-
تاتتى. ئابدۇقادىر پىرىم بىتاقەت بولۇپ ئولتۇرالمايلا قالدى.
ئۆلمەكنىڭ ئۇستىگە تەپمەك دېگەندەك ئىككىنچى كۈنى مۇلۇك
تۈگىچى ياقۇپ شائىيۇنى ئىزدەپ كېلىپ «سىلەر لەۋزىگىلەردە تۇ-
رامسىلەر - يوق، مەن دوتەينىڭ ئالدىدا يالغانچى بولۇپ قالسام
بولمايدۇ، يامبۇنى تېز تاپشۇرۇڭلار، تاپشۇرمىساڭلار كۆرگۈلۈ-
كىڭلار بار» دەپ تەھدىت سېلىۋېتىپ كەتتى. بۇنى ئاڭلاپ ياقۇپ
شائىيۇمۇ ئولتۇرالماي قالدى. ئۇمۇ ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ ئارقا-
سىغا كىرىۋېلىپ قىستىغىلى تۇردى. ئۇلار ئانچىلىك قىستاپ
كەتمىسىمۇ ئابدۇقادىر پىرىم ئۆگۈنلىككە ئەتىگەن سائەت ئوندىن
بۇرۇن يامبۇنى مۇلۇك تۈگىچىغا تاپشۇرمىسا، ئابلا ئاۋازنى ئۆلۈم-
دىن قۇتقۇزۇۋالغىلى بولمايتتى!

قارىغاندا يەرنى سېتىپ يامبۇنى تەييارلاشقا ئۆلگۈرمەيدىغان-
دەك قىلاتتى، «ئاۋۋال ئۇنىڭدىن، بۇنىڭدىن قەرز ئېلىپ ئوغ-
لۇمنى قۇتقۇزۇپ چىقىۋېلىپ، ئاندىن يەرنى سېتىپ قەرزنى
تۆلىسەم بولماسمۇ، خېلى كۆپ مۆتىۋەر بايلار، قول ئىلكىدە بار
سودىگەرلەر ماڭا ئىچى ئاغرىپ، مەيدىسىگە ئۇرۇپ، تېنەپ قال-
سىلا كەلسىلە، بىزمۇ قاراپ تۇرمايمىز دېگەنىدىغۇ، تاما - تاما
كۆل بولار دېگەن شۇ ئەمەسمۇ.» ئابدۇقادىر پىرىم شۇ نىيەتكە
كېلىپ ئۇچىنچى كۈنى سەھەردىلا ئۇرۇق - تۇغقانلىرىدىن، چوڭ
- چوڭلاردىن بىرقانچە ئادەمنى يىغىپ، ئۆزىنىڭ ئېغىر ئەھۋالدا
قالغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ ھەربىرىگە بىرقانچە ئىسىملىكنى تۇت-
قۇزۇپ، قەرز پۇل ئېلىپ كېلىشكە ماڭغۇزدى، ئۆزىمۇ بىر
تەرەپكە ماڭدى. ئۇلار كەچ پېشىنگىچە ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ
قايتىپ كېلىشتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا قۇرۇق قول ئەمەس،
لېكىن ئۇ قەرز پۇللارنى يىغىپ كېلىۋېدى، ئاران ئۈچ يامبۇ پۇل
يىغىلىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇسسۇزلۇق قانمىدى. قانداق قىلىش
كېرەك؟ ئەمدى قارا قويۇق ماڭماي بىراقلا پۇلنى توشقازغىلى

بولمىدىغان بىرىنى تاپماي بولمىدى، ئابدۇقادىر پىرىم ئۆزىگە ئەڭ يېقىن ئاغىنىلىرىنى بىر - بىرلەپ كۆڭۈل نەزىرىدىن ئۆتكۈزدى. ئاخىر سەمەنلىك سىرداش ئاغىنىسى سۇلتان بايىنى ئېسىگە ئالـ دى. ئابدۇقادىر پىرىم ئۇنىڭ كۆزى كىچىك، پىخسىق، ئۆزىنىلا ئويلايدىغان شەخسىيەتچى، بار بولسىمۇ يوقلا دەپ تۇرىدىغان مە- جەزىنى ئوبدان بىلەتتى. شۇڭا ئۇنىڭ ئالدىغا يېلىنىپ بارغۇسى كەلمىگەنىدى. ئەمدى ئىلاج قالمىدى، ئۇنىڭغا يېلىنىپ باش ئۇرمىسا بولمايدۇ، ئۇنىڭ نەق يامبۇسى بار. ئۇ ئايرىم سورۇندا تاسادىپىي ئابدۇقادىر پىرىمگە خېنىمى بىلەن ئىككىسىلا بىلىشـ ىدىغان بىر سىرنى دەپ سالغان. ئۇ خېلى بۇرۇنلا ھەج - تاۋاپ قىلىپ كېلىشنى نىيەت قىلغان بولسىمۇ، قېرىشقاندەك ئۇنىڭ خېنىمى قىزلا تۇغقان. توققۇز يىل بۇرۇن بىر ئوغۇل تۇغۇپ بېرىپتۇ، شۇ ۋاقىتتا ئىشىكىنىڭ ئالدىغا بىر تۇپ ئۇزۈمە دەرىخى تىكىپ ئوغلى ئون تۆت ياشقا كىرگىچە زاپاس تۇرسۇن دەپ ئەللىك سەر ئالتۇن يامبۇنى ئۇزۈمە دەرىخىنىڭ يېنىغا كۆمۈۋەتكەنـ نىكەن. سۇلتان باي چوقۇم ئوغلىنى ھەمراھ قىلىپ ھەج - تاۋاب قىلغىلى بارماقچى، يولغا چىقىشقا ئالتە يىل بار، ئۇ كۆمۈۋەتكەن ئالتۇن يامبۇلىرىنى ھېچكىمگە دېمەيدىغانلىقى، بەرمەيدىغانلىقى ئېنىق، لېكىن ئابدۇقادىر پىرىمگە سىرىنى ئېيتقانىكەن، ئۇ سورىسا بەرمەي ئىلاجى يوق. چۈنكى ئابدۇقادىر پىرىم ئۇنىڭ ئەر ئالمايدىغان ناكا قىزىنى بېقىۋالغان ئوغلىغا چېتىپ قويغان، شۇڭا ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ ئۇنى ئاۋارە قىلغۇسى كەلمىگەنىدى، ئەمدى يۈزى قېلىنلىق قىلمىسا بولمىدى.

ئابدۇقادىر پىرىم سۇلتان بايىنىڭ ئۆيىگە نامازدىگەرگە ئۇلـ گۈرۈپ يېتىپ باردى. بېرىپلا ئۇنى ئىزدەپ كېلىش مۇددىئاسىنى ئېيتتى. ئويلىغاندەك ئۇ لام - جىم دېمەي يامبۇنى بېرىدىغان بولدى. ئۇ ئۇنتۇپ قالماي دەرۋازىنى چىڭ ئېتىۋېتىپ، يىگىرمە ياشلىق يىگىتنىڭ بېلىدەك يوغىناپ كەتكەن ئۇزۇمنىڭ ئەتراپىنى

كولاشقا باشلىدى. جاھانغا قارائۇغۇلۇق يېيىلىۋاتقاندا ئۇزۇنىڭ ئەتراپى كولىنىپ ئالتۇن يامبۇ كۆمۈلگەن يەرگە يېتىپ باردى، لېكىن كۆمۈلگەن ئالتۇن يوق ئىدى. «ما يەدىمۇ يە، ئۇيەدىمۇ يە» دەپ كولاۋېرىپ سۇلتان باي ئۇزۇننى قومۇرىۋاتقىلىۋاتاتتى، لېكىن ئالتۇن قاچىلانغان كوزىنىڭ سۇنىقىمۇ چىقمىدى. — قانداق گەپ بۇ جېنىم ئاغىنەم، ئالتۇنلىرىمنى ئاللىقا- چان ئوغرى ئەكېتىپتۇ، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ — سۇلتان باي ئۆزىنى تۇتالماي يىغلاپ كەتتى. ئابدۇقادىر پىرىمنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلدى، ئىككىيلەن كىچىك بالىدەك قۇچاقلىشىپ ئاۋازىنى قويۇپتىپ يىغلاشماقتا ئىدى. سۇلتان باي ئالتۇنىنىڭ ئوغرىلا- نغانلىقىدىن، ھەج - تاۋاپ قىلىشقا بارالمايدىغانلىقىدىن قايغۇ- رۇپ يىغلىسا، ئابدۇقادىر پىرىم قولىدا بار تۇرۇقلۇقمۇ ئوغلىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالالمايدىغانلىقىغا ھار ئېلىپ، كۆڭلى يې- رىم بولۇپ يىغلىماقتا ئىدى. بۇ پىغانلىق، ھەسرەتلىك يىغا ئاۋازى كېچە قارائۇغۇلىقىنى يېرىپ يىراق - يىراقلارغا تارىماقتا ئىدى. ھەرقانچە دەرد - ئەلەمدە قالغان بولسىمۇ ساقلى ئاقار- غان، پۇتى گۆرگە ساڭگىلىغان بۇ كىشىلەرنىڭ ئۆزىنى تۇتۇۋالال- مىغانلىقى سۇلتان بايىنىڭ ئايالىغا ياقمىدى. بەلكى تولىمۇ بە- ئەپ، سەت، قىلىقسىزلىقتەك تۇيۇلدى. «سەتلىشىپ يىغلاشما- سىلاچۇ، بۇ يەردە ئادەم ئۆلمىدىغۇ، قوشنىلار، ئەل - يۇرت نېمە دەپ قالىدۇ. ھەي پەدەرىم، يىغلىرىنى توختىتالمىسىلا ئۇيگە كىرىپ يىغلاشسىلا» دەپ بىلىكىدىن تۇتۇپ تارتتى. ئۇلار گەپ ئاڭلايدىغاندەك ئەمەس، بەلكى ئۇزۇن يىللىق زەردەپ يىغا- لىپ كەتكەندەك ئۆزلىرىنى كونترول قىلالمايدىغان ھالدا ئۆك- سۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاشماقتا ئىدى.

دەل شۇ ۋاقىتتا دەرۋازا قاتتىق ئۇرۇلدى. يىغلىشۋاتقانلار بۇنى ئاڭلىمىدى. سۇلتان بايىنىڭ ئايالى ئىككىيلەنگە تەسەللى بېرىپ يىغدىن توختىتىشقا ئاجىزلىق قىلىۋاتقانلىقىنى ھېس

قىلدى بولغاي، «چوڭلارنىڭ يىغا ئاۋازىنى ئاڭلاپ قوشنىلار ئولتۇرالماي دەرۋازىنى ئۇرغاندۇ، ئۈژمە يىلتىزىنىڭ يېنىدا خەقتىن يوشۇرغىدەكمۇ بىر نېمە يوقكەنغۇ، ئۇلار كىرىپ نەسىھەت قىلسا خىجىل بولۇپ بولسىمۇ يىغىدىن توختاپ قالار» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ دەرۋازىنى ئاچتى، دەرۋازا ئالدىدا قوشنىلار ئەمەس، بەلكى بىر ئات يىتىلىۋالغان ئادەم تۇراتتى.

— سىلى... — قاراڭغۇدا سۇلتان باينىڭ ئايالى ئۇنى تونۇمىدى.

— مەن ياقۇپ شاڭيۇ، ئابدۇقادىر پىرىم بارمۇ؟ تېز چاقىرىۋېتىڭ، — ياقۇپ شاڭيۇنىڭ قوپال ھەم جىددىي چىقىۋاتقان ئاۋازىدىن ھەم ئاچچىق ھەم ئالدىراشلىق بىلىنىپ تۇراتتى، ئۇ ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ ئۆيىدىكىلىرىدىن ئۇقۇپ ئۇدۇل بۇ يەرگە ئات چاپتۇرۇپ كەلگەنىدى.

— بار، بار، كىرسىلە، ئۇ بىزنىڭ پەدەر بىلەن ئۈژمىنىڭ ئاستىدا...

— بىلدىم، ئۇ ئۆيدە ئۆلۈم - يېتىم بولمىغاندۇ؟ — ياقۇپ شاڭيۇ ئۈژمىنىڭ ئاستىدىن ئىككى ئادەمنىڭ يىغا ئاۋازىنى ئاڭلىغانىدى. ئۇ ئايالنىڭ سۆزىنى كېسىپ ئېتىنى يېتىلەپ ھويلىغا كىردى.

— ياق، بۇ پۇلنىڭ يىغا - ھەسرىتى، — دېدى ئايال ئاچچىق ئەلەم بىلەن ئۇھ تارتىپ.

ياقۇپ شاڭيۇ بۇ ئايالنىڭ سۆزىدىن ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ ئالتۇن يامبۇنى تەييارلاپ بولالمىغانلىقىنى چۈشەندى - دە، پىغانى ئۆرلەپ، ئەلپازىنى بۇزۇپ ۋارقىرىدى.

— ئابدۇقادىر پىرىم! ھەي ئابدۇقادىر پىرىم دەيمەن! — قەھرى بىلەن ئۆزىنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ چاقىرىۋاتقان بۇ ئاۋازدىن ئابدۇقادىر پىرىم سەگەكلىشىپ ئۆزىگە كەلدى. سۇلتان باينىڭ

قۇچىقىدىن چىقىپ يىغىدىن توختىدى. سۇلتان بايمۇ مىشىلداپ تۇرۇپ قالدى، — بۇياققا چىقسىلا، هازىر مۇلۇك تۇتۇچىنىڭكىگە بارىمىز، — دەپ بۇيرۇق قىلدى.

— سەن كىم؟ نېمانچە قوپال بىر نېمە سەن، بىزنىڭ هازا تۇتۇۋاتقىنىمىزنى كۆرمىدىڭمۇ؟ — سۇلتان باي ئوغرىدىن ئالالىمىغان ئۆچىنى ياقۇپ شائىيۇدىن ئالماقچى بولغاندەك ئۇنىڭ ئالدىغا ئوقتەك ئېتىلىپ كەلدى. شۇ تاپتا ئابدۇقادىر پىرىم ئۇلار-نىڭ بىھۇدە تاكاللىشىپ، ئازار يېگەن كۆڭۈللەرنى تېخىمۇ بىئا-رام قىلىشىنى خالىمايتتى. شۇڭا ئۇ سۇلتان بايىنى تۇتۇۋېلىپ ئىتتىك چۇشەندۇردى:

— ئۆزىمىزنىڭ شائىيۇسى ياقۇپ، مېنى ئىزدەپ كەپتۇ، سىلىمۇ سەۋر قىلىپ ئۆيلىرىڭگە كىرىپ دەم ئالسىلا، مەنمۇ ياقۇپ شائىيۇ بىلەن بىللە دېگەن يەرگە باراي، ۋاقىت قىممەتلىك، ۋاقىت - هايات چۇشەنگەنلا، ئۇنداق بولسا خوش!

— پۇل توشمىسا قانداق قىلالا ئەمدى، ئۆيدە قەغەز پۇلدىن پىچكە... — سۇلتان باي ياقۇپ شائىيۇ بىلەن بىر پەس ئېلىشىپ ماقچى بولغانلىقىنىمۇ، تىقىپ قويغان ئالتۇنىنىڭ ئوغرىلانغانلىق دەردىنىمۇ ئۇنتۇپ ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ غېمىدىلا قالغانىدى.

— بولدى، رەھمەت ئاغىنە، بۇ يەردىن هېچنېمە چىقمىغان بولسىمۇ ئاغىندارچىلىقىمىزنى يەتكۇزدىلە، كۆڭۈللىرى ماڭا تېگىل بولدى، قالغىنىنى ئاللاغا تاپشۇردۇم، ئۆيگە كىرىپ كەتسىلە.

ئابدۇقادىر پىرىمۇ ئېتىنى يېشىپ ئەكەلدى، ئىككىيلەن ئاتلىرىنى چاپتۇرغان پېتى مۇلۇك تۇتۇچىنىڭكىگە باردى. ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەلگەندە كېچە سائەت ئون بىردىن ئاشقانىدى.

— قۇددۇس باي لاقىسى كۆپ ئەسكى يولدا مەپىنىڭ ئېگىز - پەس، يۇقىرى - تۆۋەن تاسقاشلىرىغا چىداشلىق بېرىپ ئابدۇ-قادىر پىرىمنىڭ زەردىپقا تولغان مۇڭ زارىنى قىزىغا ئەينەن بايان

قىلىپ بېرىۋاتاتتى. قىز ئۇشتۇمتۇت ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى. پۈتۈن زېھنىنى ۋەقەلەرنى بايان قىلىشقا بېرىۋەتكەن قۇددۇس باي چۆچۈپ ئالاقزادە بولۇپ كەتتى. ئۇ سۆزىدىن توختاپ سورىدى:

— نېمە بولدى قىزىم؟ بىر يېرىڭىز...

— ياق، مەن چىدىمىدىم، — بۇ ھۆكۈمەت مۇنداقمۇ قانخور، زالىم بولامدۇ - ھە، ھى... ھى... ھى...

ھەممىگە مەلۇم، ئاماننىسا شۇ يېشىغا كەلگىچە مېھرىبان، ئىللىق، باياشاد ئائىلە گۈلشەنىدە زىيان - زەخمەتكە ئۇچرىماي گوياكى تۈپتۈز ئېرىقتا بىر خىل ئېقىۋاتقان سۈپسۈزۈك سۈدەك تىنچ، خاتىرجەم، غەم - غۇسسىسىز، شاد - خۇرام ئۆتۈپ كەلگەن يۇمران، شوخ، نازۇك، بېجىرىم غۇنچە ئىدى. ئۇنىڭ پاك، ساددا، ئاق كۆڭۈل قەلبى بۇ بىۋاپا، رەھىمسىز، زۇلمەتلىك دۇنيانىڭ بوران - چاپقۇنلۇق تۇرمۇش قاينىمىنى، زالىم، چىرىك، قانخور ھۆكۈمەتنىڭ كەڭ ئاۋام خەلق ئۈستىدىن دەھشەتلىك دىكتاتورا يۈرگۈزۈپ خالىغانچە ئېزىپ، بۇلاڭ - تالاڭ قىلىپ، ناھەق قان ئاققۇزۇپ جاللاتلىق قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىمىغان ھەم كۆرمىگەنىدى. بۇگۈن تاسادىپىيلا دادىسىنىڭ ئاغزىدىن تۇنجى قېتىم ئابدۇقادىر پىرىم ئائىلىسىنىڭ تولىمۇ ئېچىنىشلىق، كىشىنىڭ كۆڭلى سىغدۇرالمايدىغان، كىشىنى ئويغا سالىدىغان سەزگۈزەشتىسىنى ئاڭلاۋاتاتتى. ئاماننىسا ئاڭلىغانسېرى ۋەقەلىكنىڭ ئىچىگە كىرىپلا كەتتى. دادىسى سۆزلەۋېتىپ چىرايىنى تۇرسە، ئۇنىڭمۇ چىرايى تۇتۇلدى، دادىسىنىڭ چىرايىدا قەھرى - غەزەپ ئىپادىلەنسە، ئۇنىڭمۇ چىرايى بىرقىسما بولۇپ چىشلىرى غۇچۇرلاپ كەتتى. ھۆكۈمەتنىڭ ئابلا ئاۋازنى ناھەق قولغا ئېلىپ گويا مۇشۇكنىڭ چاشقاننى ئويناپ بولۇپ يەۋەلغىنىدەكلا ئۇنىڭغا ئۆلۈم ھۆكۈمى چىقارغانلىقىنى بايان قىلغاندا ئاماننىسانىڭ ۋۇجۇدىدا ھۆكۈمەتكە بولغان كۈچلۈك غەزەپ - نەپرىتى ئۇرغۇپ كۆزىگە قان قۇيۇلغاندەك بولۇپ، ھۆكۈمەتنى پۇخادىن

چىققۇچە تىللىغۇسى، لەنەت ياغدۇرغۇسى كېلىپ كەتتى، لېكىن دادىسىنىڭ ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىۋاتقان كەيپىياتىغا دەخلى يەتكۈزۈپ قويماي دەپ ئۆزىنى ئاران تۇتۇۋالدى.

ھۆكۈمەتنىڭ پاراخور، ئادالەتسىزلىكىدىن بىر ئىناق، بايا-شاد ئائىلە ۋەيران بولۇپ كېتىش ئالدىدا تۇراتتى، ئابدۇقادىر پىرىم ئوغلىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇۋېلىش ئۈچۈن مال - مۈلكىنى ساتماقتا، قەرز پۇل ئىزدەپ ھەر تەرەپكە چاپماقتا، ھۆكۈمنى ئىجرا قىلىش ۋاقتى سائەت - مىنۇتلاپ يېقىنلىشىپ كەلمەكتە، ئاماننىسا ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ ئوغلىنى قۇتقۇزۇپ قالالماسلىقىدىن ئەنسىرەپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ ئىچىدە يىغلىدى. ۋەقە داۋام قىلماقتا. ئاخىر ئۈزمە دەرىخىنىڭ يىلتىزى ئەتراپىغا كۆمۈلگەن ئالتۇن يامبۇمۇ يوق بولۇپ چىقتى. ئابلا ئاۋازنى قۇتقۇزۇۋېلىش ئۈمىدى يوققا چىقتى، ئابلا ئاۋاز... بۇ نېمىدېگەن دەھشەتلىك تراگېدىيە. ئاماننىسا چىدىمىدى، ئۇ ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى.

— شۇنداق قىلىم، بۇ ھۆكۈمەتنىڭ زالىم، قانخورلىقىنىڭ زەررىچە مىسالى، مۇنداق ناھەق ئۆلۈم، قىرغىنچىلىقلار كۈرىكىڭ، سىز مۇنداق ئىشلارنى ئاڭلىمىغان، كۆرمىگەن، ئاڭلىسىڭىز كۆتۈرەلمەيسىز، شۇڭا بايىلا سىزگە دەپ بەرگۈم كەلمەي سەۋەب كۆرسەتسەم ئۇنىمىدىڭىز، بولدى يىغلىماڭ، قالغىنىنى سۆزلىمەي - ھە.

ئاماننىسا شۇئان يىغىسىنى توختىتىپ، ياغلىقى بىلەن كۆز ياشلىرىنى ئېرتىۋەتتى، ئۇ يەنىلا مىشىلداپ تۇرۇپ:

— مانا ئەمدى يىغلىمايمەن جېنىم دادا، سۆزلەپ ئاخىرىنى چىقىرىۋەتسىلە، بولمىسا ئابلا ئاۋاز ئاكىنىڭ تەقدىرى توخۇ دان يېگەندەك مېڭەمنى چوقىلاپ زەردىگۆش قىلىۋېتىدۇ، مەنمۇ سەلمىنى... بولدى، بولدى، سىز يىغلاپ مېنى بىئارام قىلمىسىڭىزلا سۆزلەپ بېرەي:

ئابدۇقادىر پىرىم سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇۋېتىپ، لىككىنده ئورنىدىن تۇرۇپ قۇددۇس باينىڭ ئالدىغا كېلىپ تىزلاندى، ئۇ بېلىنى ئېگىپ بېشىنى ساڭگىلىتىپ قۇددۇس بايغا سەجده قىلىدى:

— مۇھتەرەم قۇددۇس باي، مېنىڭمۇ ئۆزەمگە تۇشلۇق غۇرۇرۇم ۋە كىبرىم بار ئىدى. تەقدىر بېلىمنى ئېگىپ سىلىگە سەجده قىلىشقا مەجبۇر قىلدى. ئوغلۇمنىڭ ھايات - ماماتى مېنى ئالدىلىرىغا ئەكەلدى.

قۇددۇس باي ئۆزىدىن خېلىلا چوڭ ئاقساقال ھەم مۆتىۋەر بىر ئادەمنىڭ ئۆزىگە سەجده قىلىپ يېلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ھاياجانلىنىپ كەتتى. ئۇ چۆچۈپ ئۇيقۇدىن تۇرۇپ كەتكەندەك تېتىكلىشىپ ئۇنى يۆلەپ ئورنىدىن تۇرغۇزدى ۋە:

— ئۇنداق قىلماي ئولتۇرسىلا، ئوغۇللىرىنى قۇتقۇزىۋېلىش قولۇمدىن كەلسىلا مەن ئۆزلىرىگە ياردەم قولۇمنى سۇنسەن، قېنى ئولتۇرۇپ سۆزلىسىلە، — قۇددۇس باي ئابدۇقادىر پىرىم-نى ئورنىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. ئۇ يېشىنى مۆلدۈرده‌ك ئاققۇ-زۇپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى:

— قۇددۇس ئۇكام، ئوغلۇمنىڭ تەقدىرى قىلىنىڭ ئۇستىدە تۇرۇۋاتىدۇ. مەن دوتەيگە يېگىرمە يامبۇ تېپىپ بېرەلمىسەم، ئۇ ئەتە ئېتىلىدۇ. يېگىرمە يامبۇلىرى نەق بولسا قەرزگە بېرىپ تۇرسىلامۇ بولىدۇ. ئاشۇ مۇنبەت قىرىق مو يېرىمنى سېتىپ پۇللىرىنى قايتۇرۇپ بېرىمەن، ناۋادا، ئۆزلىرى يەرنى ئېلىپ قالاي دېسىلە تېخىمۇ ياخشى، باشقا بىرىگە يەر ساتىمەن دەپ يۇرمەيمەن. ئەگەر سىلى ئوغلۇمنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالسىلا سىلىنىڭ بۇ ياخشىلىقلىرىنى ئەۋلادلىرىم مەڭگۈ ئۇنۇتمايدۇ، ھەممىز بەش ۋاخ نامىزىمىزدا سىلىنىڭ ئۆمۇرلىرىنىڭ ئۇزۇن بولۇشىنى تىلەپ دۇئا قىلىمىز، مېنىڭ يۈزۈمنى قىلمىسىلىمۇ، ئوغلۇمنىڭ چۆچۈرىدەك چىرايلىق ئۇچ بالىسىنىڭ يېتىم بولۇپ

قالماسلىقىنى ئويلاپ قويسىلا، — دېدى ئابدۇقادىر پىرىم يىغلاپ تۇرۇپ.

مۇلۇكمۇ قولىغا كىرىش ئالدىدىكى نەپكە تەلمۇرۇپ، قۇدۇس باينى ماختاپ كۆككە كۆتۈرۈپ سۆز قاتتى.

— ئابدۇقادىر پىرىم، سىلىمۇ كۆز ياشلىرىنى توختاتسىلا، قۇددۇس ئاكام بايىلا يارەم قىلىمەن دېدىغۇ، قۇددۇس ئاكامنىڭ چۈ، قەشقەرلىكلەرنىڭ ھەممىسى ئاق كۆڭۈل، ساخاۋەتچى، مەرد، باشقىلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولىدۇ دەپ ماختىشىدۇ، مەنمۇ بۇ كىشىنىڭ ئاتىدارچىلىقىدا بىلەن مۇشۇ كۈنگە ئۇلاشقان، — مۇلۇك ئەمدى قۇددۇس بايغا بۇرۇلدى، — قۇددۇس ئاكا، ئابدۇقادىر پىرىمنىمۇ سىلىدىن يىگىرمە سەر يامبۇنى بىكارغا سورىمىدى. قىرىق مو سۇلۇق، مول ھوسۇللۇق كاتتا يەر دېسىلە، سىلى بۇ پۇلنى پەرەڭگە ئىككى قېتىم مال چىقىرىپ، مال ئەكەلسىلە ئۇنىڭ پايدىسىدىنلا ئۇندۇرۇۋالىلا ئەمەسمۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەنمۇ قول قۇشتۇرۇپ تۇرمايمەن، مالىلىرى چېگرىدىن چىققۇچە - كىرگۈچە چېگرا بېجىنى كېچىرىم قىلدۇرۇپ بەرسەم يىگىرمە سەر يامبۇنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇالىلا ئەمەسمۇ، شۇنداق قىلسىلا، بولامدۇ؟ — ئۇ قۇددۇس بايغا قاراپ كۆزىنى قىسىپ قويدى.

ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ قىسمەتنى ئاڭلاپ قۇددۇس باينىڭمۇ يۈرىكى ئېزىلىپ سۇ بولۇپ كەتكەندى. ئۇنىڭ يارەم قولىنى سۇنۇشىدا گەپ يوق. لېكىن سودىگەر يەنىلا سودىگەر - دە، ئۆزىگە سىڭىپ كەتكەن خۇيىنى نامايان قىلماي قالمايدۇ، سودىدا پايدا - زىياننى دەڭسەيدۇ، تالاشقۇسى كېلىدۇ، «پۇل قەرز بېرەيمۇ ياكى يەرنى ئالايمۇ؟» ئۇ مۇلۇك گەپ قىلىۋاتقاندىلا خىيالغا پاتقاندى، «يەرنىڭ ماڭا پايدىسى بارمۇ؟ ئەجدادلىرىمغۇ يېرى بولماسلىقنىڭ دەردىنى تارتقان، لېكىن مەن سودا قىلىش يولىغا مېڭىپ پۇل تاپتىم، مېنىڭ خەزىنەم — بۇ

ئۆيۈمنىڭ تاملىرى، ھەتتا بۇلۇڭ - پۇشقاقلىرىمۇ تىقىۋەتكەن ئالتۇن - كۈمۈش يامبۇلار بىلەن توشتى، بايلىقنى مۇشۇنداق ساقلاشتىن باشقىچىمۇ چارە يوق، شۇنداقتىمۇ بۇ خەزىنىلىرىمنى بىخەتەر ساقلاپ قالالايمەنمۇ - يوق، دەپ كېچە - كۈندۈز ئەندىشە قىلىپلا يۈرىمەن، خەزىنەمنى داۋاملىق سودىغا ئىشلەتسەم، تېخى- مۇ كۆپ پايدىغا ئېرىشىمەن، خەزىنەم تېخىمۇ كۆپىيىدۇ، بۇ ئۆزۈمگە كۆرۈنۈپلا تۇرۇپتۇ، ئەگەر بىر قىسىم خەزىنەمنى ئاج- رىتىپ يەر ئېلىپ قويسامچۇ؟ مەسىلەن، ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ يېرىنى ئېلىپ قويسامچۇ؟ يەرنىغۇ ئوغرى - بولاڭچى ئەكېتەلمەي- دۇ، يەرسىز ئۆتكەن ئاتا - ئانامنىڭمۇ روھى خۇش بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆز ئالدىمدا بىر ئەركەك ئۆلۈمگە مەھكۇم بو- لۇش ئالدىدا تۇرۇپتۇ، ئۇنى بىلىپ تۇرۇپ قۇتقۇزۇۋالمىسام، رەھمەتلىك ئاتا - ئانامنىڭ روھىمۇ ئەمىن تاپمايدۇ، ئابرۇيىمغە- مۇ سەت بولىدۇ، مۇلۇك تۇڭچى چېگرا بېجىنى كېچىرىم قىلدۇ- رۇپ بېرىمەن دەۋاتمامدۇ، مەيلى يەرنى ئالسامۇ ئالاي، يىگىرمە يامبۇغا قىرىق مو ئەمەس، بەلكى قىرىق بەش مو دەپ تالىشىپ باقمايمەنمۇ، بۇ سودىنىڭ نورمال قائىدىسىغۇ» قۇددۇس باي مۇشۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈۋېتىپ تولىمۇ چىڭقىلىۋاتقانەك، ئىلاجسىز قېلىۋاتقانەك قىلىپ ئېغىز ئاچتى:

— ھەر بىرلىرىگە مەلۇم، مەن بىر سودىگەر، ئالىمەن، ساتىمەن، مۇشۇ كۈنلەردە پايدىنىڭ تايىنى يوق، دەسمايەمنىمۇ كۆپ ئەمەس، يەر ئالغىنىمۇ يۇق ئىدى. يەرغۇ مۇقىم مۇلۇك، ئۆلمەي- دۇ، يوقالمايدۇ، تېرىپ قويسا ھەر يىلى مەھسۇلات بېرىپ تۇرىدۇ. پۇلدىن ئەندىشەم يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر ئەركەكنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇۋالمىغان ئىشكەن، بىلىپ تۇرۇپ ئۇنى قۇتقۇ- زۇۋالمىساق بولماس، شۇڭا يەرنى ئالاي، يىگىرمە سەر ئالتۇنغا قىرىق بەش مو يەر بولسا قانداق بولا، — قۇددۇس باي خىجىل بۇلۇۋاتقانەك يەرگە قارىۋالدى.

قۇددۇس باي يۈزى قىلىنلىق قىلىپ يەنە بەش مو يەرنى ئارتۇق تەلەپ قىلغان بولسىمۇ ئۇ يەنىلا ساخاۋەتچى، مەردلىكىنى ئىپادىلىگەنىدى. ئابدۇقادىر پىرىم جېنىدىن ئېزىز كۆرىدىغان بېغىنىڭ يېرىمىنىڭ قولىدىن چىقىپ كېتىدىغىنىنى ئويلاپ يۈرىكى سىقىلىپ پۈتۈن ۋۇجۇدى ئازابلىنىپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ، ئوغلىنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇۋېلىشنىڭ يولى ئېچىلغانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ بىلەن بەش مو يەرنى تالاش - تارتىش قىلىپ باھا تالىشىشنى ئويلاپمۇ قويماي ئۇنىڭغا قايتا - قايتىلاپ رەھمەت ئېيتىپ، ئۇنى چىڭ قۇچاقلىدى. ئۇيقۇسى قېنىپ ئەمدىلا ئۇيقۇدىن ئويغانغان ياقۇپ شائىيۇمۇ، مۇلۇك تۇڭچىمۇ ئۇنىڭغا بارىكاللا ئېيتتى. ئۇ بۇ كىشىلەرنى خاتىرجەم قىلماقچى بولغاندەك ياتاق ئۆيىگە چىقىپ ھېلىقى خۇرجۇندىكى يىگىرمە سەر ئالتۇننى ئاچىقىتى، ئۇنى ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ ئالدىغا قويۇۋېتىپ:

— مانا ئالسىلا، ئابدۇقادىر پىرىم، مۇشۇنىڭ بىلەن سىلىنىڭ ئىشلىرىمۇ ھەل بولىدىغان بولدى. لېكىن مەن سىلىگە ياخشىلىق قىلىمەن دەپ بېشىمغا پىت تېرىۋالدىم، ئۆزۈمگە ئاۋارىچىلىق تېپىۋالدىم دېسىلە. يېزىدىن يەر ئالغاندىكىن، ئۇنى بىر ئادەم تېرىمىسا بولمايدۇ، زىرائەتلەرنى كۆرۈپ تۇرمىسام بولمايدۇ، يېزىغا بېرىپ كېلىدىغان ئات ۋە مەپە زۆرۈر بولىدۇ. بۇ مەن ئۈچۈن بىكاردىن - بىكار غىلا بولىدىغان چىقىملار - دە، — دېدى ئۇ يەرنى ئېلىپ قويغىنىغا پۇشايمان قىلىۋاتقاندەك سۆزلەپ.

— بۇنىسى راست قۇددۇس باي، سىلىنى بىر ئاۋارىچىلىققا سۆرەپ كىرگىنىم ئۈچۈن خىجىل بۇلۇڭاتسىمەن، لېكىن بۇ مۇناسىۋەت بىلەن بىز تونۇشۇپ قالدۇق، كېلەچەكتە ئۇرۇق - تۇغقانلاردىن بولۇپ قالىمىز؛ سىلىدىن كەتسە ماڭا، مېنىڭدىن كەتسە سىلىگە كېتەر، ئۇ ئاۋارىچىلىقلاردىن غەم يېمىسىلە، يەر تېرىيدىغانغا چاكار ئىزدەيمەن دەپمۇ يۈرمىسىلە، ئۇ يەرلىرىنى

سىلى قۇتقۇزۇپ قالغان ئوغلۇم تېرىپ بەرسۇن، مەن بۇلتۇر مېۋىلىك بېغىمدىكى ئەڭ ئېسىل دەرەخلەرنى كېسىپ ھەم پۇختا ھەم چىرايلىق مەپە ياسىغانىدىم، ئۇنىڭدا ئولتۇرۇپ پۇخادىنمۇ چىقتىم، ئۇ مەپىنى ئۈستەك قىلىپ سوۋغا سۈپىتىدە سىلىگە بېرىۋېتەي، شەھەردە تۇرۇۋېرىپ زېرىككەنلىرىدە مەپىدە ئولتۇ-رۇپ، يەرلىرىنى كۆرگەچ بىزنىڭكىدە تۇرۇپ تاماشا قىلىپ قايـ-ماملا، — ئابدۇقادىر پىرىم خۇشلىقىدىن نېمە قىلارىنى بىلەلمەي-ۋاتاتتى.

قۇددۇس باي ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ يامان كۈن چۈشكەندە ئۇنى تار يەرگە قىستاپ بەش مو يېرىنى ئارتۇق ئېلىۋالدى. ئەمدى يەر ئېلىپ قويغانلىقىنى باھانىلاپ زارلىنىۋىدى، ئابدۇقا-دىر پىرىم مال - مۈلۈك، يەرلىرىدىن ئايرىلىپ قاق - سەنەم بولۇپ قېلىۋاتقانلىقىغا قارىماي يەرنى ئوغلى تېرىپ بېرىدىغان بولدى ھەتتا يېڭى مەپىسىنمۇ سوۋغا قىلىۋەتتى. بۇ خەقنىڭ مۇشكۈلاتتا قالغانلىقىدىن پايدىلىنىپ تېخىمۇ كۆپ نەرسىنى شۇ-لىۋالغانلىق ئەمەسمۇ، قۇددۇس باي مۇشۇلارنى ئويلاپ خىجىل بولۇپ قالدى. ئۇ:

— بولدى، مەپىنى ئالمايمەن، — دەپ تۇرۇۋالدى، ئابدۇ-قادىر پىرىم ئارتۇقچە گەپ قىلماي ئورنىدىن تۇردى.

بۇ ۋاقىتتا قۇياشنىڭ شەپەق نۇرى قەشقەرنى سۆيۈپ ئۇيقۇ-تىن كۆتۈرۈلۈپ چىقىۋاتاتتى. ئۇچەيلەن قۇددۇس بايىنىڭ ئۆيـ-ىدىن يېنىپ قەدەم ئېلىپ چىقىشتى. ئۇلار خۇشال - خۇرام ھالدا دوتەي يامۇل تەرەپكە قارا يۈرۈپ كەتتى.

ئابدۇقادىر پىرىم ئۇچ كۈندىن كېيىن مەپىنى ئوبدان جاي-دۇپ ئەكېلىپ قۇددۇس بايغا زورمۇ - زور تاپشۇرۇپ بېرىۋې-تىپ:

— قۇددۇس ئۇكام، مۇشۇ مەپىدە ئولتۇرۇپ، يېزىغا چې-قىپ يەرلىرىنى كۆرسىلە، كېلەر يىلى قانداق زىرائەت تېرىشنى

ئورۇنلاشتۇرغاچ بىزنىڭكىدە مېھمان بولۇپ قايتسىلا، — دەپ قويۇپ كەتتى.

— قىزىم، — دەپ قۇددۇس باي ئاماننىساغا قارىدى، — سىز بىلەن تەڭ بۇ مەپە ئاشۇ ۋاقىتنىڭ گۈۋاھچىسىدەك ماڭا تەۋەررۈك بولۇپ قالدى. ئون ئالتە يىلدىن بۇيان ئىشلىتىپ كېلىۋاتىمىز. ھېچبىر يېرى كاردىن چىقمىدى، — ئۇ كۈلۈمسىرەپ مەپىگە مەستلىكى كېلىۋاتقاندەك ئۇ يەر، بۇ يېرىگە قاراپ قويدى.

— ھە، شۇڭا مەپىنى ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىدىكەنلا - ھە دادا، ھە راست دادا، شۇنداق قىلىپ ئابلا ئاۋاز ئاكا ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ زىنداندىن چىقتىمۇ؟ دوتەي لەۋزىدە تۇردىمۇ؟ — دەپ سوردى ئاماننىسا كۆڭلىدە قالغان مۇھىم بىر تۇگۈننى يەشتۇرۇۋۇلماقچى بولۇپ.

— ئابلا ئاۋاز قۇتۇلۇپ چىقىشىغۇ چىقتى، لېكىن ۋەھەشىي، قارانىيەت دوتەي ئۇنى زىنداندىن ئاچىقىپ بېرىشنى ھېلىقى ئابلا ئاۋازدىن تاياق يېگەن ئىككى چېرىككە تاپشۇرغانكەن، ئۇلار ئابلا ئاۋازنى گاڭزىغا بېسىپ ئۇرۇپ پۈتىنى سۇندۇرۇپ ناكا قىلىۋېتىپ قارا دەرۋازىنىڭ سىرتىغا تاشلىۋېتىپتۇ، ئىنسان قېلىپىدىن چىققان بۇ مەخلۇقلارغا نېمە دېگۈلۈك، ئابدۇقادىر پىرىم بۇ دەرد - ئەلەملىرىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ئوغلىنى ئۆيىگە ئەكېتىپ، سۇنغان پۈتىنىڭ ئۇششاق سۆڭەكلىرىنى ئۆزى ئەپلەپ، ئىككى يىلدا ئاران تۇتقۇزۇپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ ماڭغۇزىدى. ھېلىمۇ ياخشى، ئابدۇقادىر پىرىم نامىغا لايىق ئۇستا سۇنۇقچى ھەم داۋالايدىغىنى ئۆزىنىڭ ئوغلى بولۇپ قاپتۇ، باشقا ھەرقانداق ئەۋلىيامۇ ئابلا ئاۋازنى ماڭالايدىغان قىلالماس ئىدى. ھازىر ئۇ ساق ئادەمدەك ماڭىدۇ، سىنچىلاپ دىققەت قىلمىسا بىر پۈتىنىڭ قىسقىلىقىنى، ئېگىز - پەس دەسسەيدىغانلىقىنى سېزەل-

مەي قالمدۇ. ھەي، ئابدۇقادىر پىرىم، ئاشۇ ئىككى ھۈنىرى بىلەن ھالال ئەمگەك قىلىپ باي بولغان ئادەمكەنتۇق، چىرىك، زالىم ھۆكۈمەت ئۈنى ۋەيران قىلدى. ئۇ قولى قىسقا، ھالى پېتىر بولۇشىغا قارىماي ئوغلىنىڭ ئۆلۈم ئاغزىدىن قايتىپ كەل-گەنلىكى مۇناسىۋىتى بىلەن ئەل - جامائەتنى چاقىرىپ نەزىر بېرىپتىكەن، مەنمۇ باردىم، ئۇ بۇ كۈنى ناھايىتى چىرايلىق، ئوماق كەلگەن ئۈچ - تۆت ياشلىق بىر نەۋرىسىنى يېتىلەپ يېنىمغا سالام بەرگىلى كەلدى. نەۋرىسىمۇ تاتلىق تىلى بىلەن ماڭا سالام بەردى، مەن ئۇنىڭ سالىمىدىن سۆيۈنۈپ:

— بالام، ئىسمىڭ نېمە؟ كىمنىڭ بالىسىسەن؟ — دەپ سورىدىم، ئۇ ماڭا كۈلۈپ تۇرۇپ:

— ئېتىم ئەشرەپ، ئابلا ئاۋازنىڭ ئوغلىمەن، — دەپ جاۋاب بەرگەنلىكى ھازىرقىدەك ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، لېكىن بۇ بالىنى كېيىن كۆرمىدىم.

— ھەر نېمە بولسا ئۆزلىرىنىڭ ، — دېدى ئامانىسا دادىسىغا مەستلىكى كېلىۋاتقاندەك ئامراقلىقى تۇتۇپ يېنىغا كې-لىپ ئولتۇرۇپ يۈزىنى - يۈزىگە يېقىپ، — نەق پۈلنى بېرىپ قىلغان يارەملىرى بىلەن ئۇ ئوماق، چىرايلىق بالىمۇ يېتىم قالماپتۇ، مەنمۇ سىلىگە چىن دىلىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن، ھازىر مەن سىلىنىڭ مېنىڭ دادام بولۇپ قالغانلىقلىرىدىن خۇش بولۇپ كېتىۋاتىمەن.

ئۇ دادىسىنى بېلىدىن قايتا قۇچاقلاپ بىقىنىغا كىرىۋېلىپ ئۇنىڭ ئىللىق باغرىدىن ھىدلاندى.

قۇددۇس باي قىزىنىڭ بېشىنى سىيلاپ تۇرۇپ:

— شۇنداق قىزىم، قولۇمدىن كەلسىلا باشقىلارغا ياردەم بېرىپ كەلدىم، بۇ دۇنيادا ياخشىلىق پەقەت يەردە قالمايدۇ، چۈنكى مېنىڭمۇ باشقىلارغا ھاجىتىم چۈشۈپ قېلىشى مۇمكىن، بۇ ئالەم مۇشۇنداق تەڭشەلمىگەن، — دېدى ئۇ ئۇلۇغ - كىچىك

تىنىپ.

— دادا، كىيىن ئابدۇقادىر پىرىم ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن ئارىلىشىپ ئۆتتىلەمۇ؟ — دەپ سورىدى ئاماننىسا بۇ ئائىلە كىشىلىرىگە كۆڭۈل بۆلۈپ.

— بۇ ئائىلە كىشىلىرى بىزنى تاشلىۋەتمىدى، ئابدۇقادىر پىرىم، ئاشۇ دەرد - ئەلەملەر ئېغىر كەلگەنلىكتىن يۈرەك كېسىلىگە مۇپتىلا بولۇپ جاھاندىن ئۆتتى، ئۇ تولىمۇ كاتتا، مەرد، ئېسىل ئادەم ئىدى، ياتقان يېرى جەننەت بولسۇن، ئامىن، — قۇددۇس باي قوللىرىنى كۆتۈرۈپ دۇئا قىلىپ يۈزىنى سىپىدى، — ئوغلى ئابلا ئاۋاز ئاشۇ يەرلىرىنى ھەقسىز تېرىپ بېرىمەن دەپ تۇرۇۋالغان بولسىمۇ مەن ئۇنىمىدىم، ئۇ يەرنى ئورتاققا تېرىدۇق، ئۇ ئادەمنى سىزمۇ كۆرگەن، — دېدى قۇددۇس مىيىقىدا كۈلۈپ.

ئاماننىسا دادىسىنىڭ قۇچىقىدىن چىقىپ ئەجەبلەنگەن، ھەيران بولۇۋاتقاندەك قىياپەتتە قاراپ:

— مەن كۆرگەن؟ ئەجەب ئېسىمدە يوققۇ؟ — دېدى.

— ھا، ھا، ھا بايىلا كۆردىڭىزغۇ، ئۇ بىزنىڭ ئۆيگە دائىم كېلىپ تۇرىدۇ، ئاشلىق، قوغۇن - تاۋۇز ۋە باشقا مېۋىلەرنى ئۆيگە ئەكېلىپ بېرىپ تۇرىدۇ، دىققەت قىلماپسىز - دە.

— ئەتىگەنكى ئادەم شۇمىدى؟ — ئاماننىسانىڭ كۆڭلى بىر قىسمىلا بولۇپ كەتتى، ئۇنىڭ ئىچكى تۇيغۇسى چىرايىدىمۇ ئىپادىلەندى، — ئەجەپمۇ بىچارىكەن دادا، ئىچىم ئاغرىپ كەتتى، سىلىغۇ ئۇ كىشىنى كەمسىتمەي ئاكا - ئۇكىلاردەك مۇڭداشتىلا، كۆڭلۈمگە ياقىدىغان مەسلىھەت بەردىلە.

— ھەي قىزىم، جەمئىيەتتە ئابلا ئاۋازدىنمۇ بەتتەر بىچارە ئادەملەر بار، يېزا - سەھرالاردا تېخىمۇ كۆپ، شۇڭا سىزنى كۆڭلىنى زىدە قىلىۋالمىسۇن دەپ سەھراغا ئەچىقىپ باقمىغان، لېكىن سىز چوڭ بولغانسېرى كۆڭلىڭىز نازۇكلىشىپ، ئەركىـ

لەپ، ئاسانلا بىر ئىشلارغا قىيىداپ قالىدىغان بولۇپ قېلىۋاتە-
سىز، شۇڭا سىزگە جەمئىيەتنى، سەھرانى كۆرسىتىپ دۇنيادىن
خەۋەردار قىلىشنى، كۆزىڭىزنى ئېچىشنى مۇۋاپىق كۆردۇم،
ئۇنىڭ ئۈستىگە سىزمۇ چوڭ بولۇپ قالدىڭىز. سەھرادىكى ئىگە-
لىكسىز بىلەن تونۇشۇپ قويغىنىڭىزنىڭ زىيىنى يوق. مەن
ئېتىزدىن چىققان ئاشلىقنى، مايلىق دانلارنى شەھەرگە ئەكىرە-
مەن دەپ ئاۋارە بولمايمەن، بەزىدە ئىسكىلاتتا بېسىلىپ قالغان،
سېتىلماي تۇرۇۋاتقان مالالارنىمۇ سەھراغا ئەچىقىپ قويىمەن،
دېھقانلار ئېھتىياجى چۈشكەندە، قىيىنچىلىقتا قالغاندا سەھرادىكى
ئىسكىلاتىمدىن ئاشلىق ۋە باشقا مالالارنى قەرزگە ئېلىپ كېتىشە-
دۇ، قەرزنى ئاز - ئازدىن ئالغىنى بىلەن ئۇنى جەملەپ كەلسە
خېلى پۇل بولۇپ قالىدىكەن، دېھقانلار بۇ قەرزلىرىنى، قەرزگە
قوشۇلۇپ تۇرغان ئۆسۈمىنى تۆلىيەلمىگەندىكىن ئۆزلىكىدىنلا ما-
ڭا يېرىنى بېرىشكە مەجبۇر بولىدىكەن، شۇنداق قىلىپ بەشكېرەم
ئا يېرىنى بېرىشكە مەجبۇر بولىدىكەن، شۇنداق قىلىپ بەشكېرەم
تەۋەسىدىلا ئوتتۇز مودىن ئارتۇق يېرىم بار بولۇپ قالدى. چەت
ئەللەردە باي بولغان كىشىلەر زاۋۇت قۇرىدىكەن، مېنىڭمۇ شۇن-
داق قىلغۇم كەلدى، لېكىن بىزنىڭ بۇ يەرلەر بەك قالاق،
ھۆكۈمەتمۇ ئەسكى، بىزنى قوللىمايدۇ، شۇڭا مەنمۇ ئېشىنچا
پۇلۇمغا يەر سېتىۋالدىم، لېكىن سودىگەر ئادەم يەرگە باغلىنىپ
قالسا بولمايدۇ، يەرنى ئۆزۈم تېرىماي ئورتاققا بەردىم، ھوسۇل
چەشكە ئايلىنىپ كۆرىلەيدىغان ۋاقىتتا خاماندا پەيدا بولىمەن -
دە، ئۆزۈمگە تېگىشلىكىنى بۆلۈۋالىمەن. ئورتاقچىلىرىم بىر -
بىرىدىن ياخشى، نەچچە يىل بۇرۇن ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ مېۋە-
لىك بېغىدىن ئايرىۋالغان بەش مو باغ يېرىمگە نېرىقى ياندىن ئون
بەش مو قوشۇپ ئۆزىمىزگە تەئەللۇق باغ بەرپا قىلدۇردۇم،
باغنىڭ ئىچىگە كەڭ - كۇشادە، ھەشەمەتلىك ئۆيمۇ سالدۇردۇم.
ھازىر بارسىڭىز كۆرۈسىز، — ئۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.
قۇددۇس باي ئەزەلدىن ئۆيدىكىلەرگە ئۆزىنىڭ يېزىدىكى

ئىگىلىكىنىڭ ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەرمىگەنتى، بۇگۈن قانداق خۇشاللىقى تۇتۇپ كەتتىكىن، گويا چوڭ ئادەمگە تونۇشتۇرغاندەك قىزغا يېزىدىكى يەرلىرىنىڭ بەرپا قىلىنىشىدىن تارتىپ باغ - ئۆيلەرنى بەرپا قىلغىنىمۇ سۆزلەپ بەردى، ئامانىنسامۇ چوڭ ئادەم بولۇپ قالغاندەك دادىسىنىڭ تونۇشتۇرۇشىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىدى. ئۇمۇ دادىسىغا قوشۇلۇپ كۈلۈپ:

— نېمىدېگەن ياخشى، مەن بۇگۈن سەھرادىكى ئۆيىمىزدە ئويناپدىكەنمەن، مەخمۇت ئاكا، مەپىنى تېزرەك ھەيدەڭ، مەن ئۆزىمىزنىڭ ئۆيىنى كۆرۈشكە ئالدىراپ كېتىۋاتىمەن، — دېدى. مەخمۇت قامچىسىنى ھاۋادا پۇلاڭشىتىپ قاس چىقاردى، ئاتلار قانات چىققاندەك چېپىپ كەتتى، ئەمدى ئالدىدىكى دۆڭدىن ئاشسىلا مەھەللىگە كىرەتتى، ئامانىنسا مەپىدىن بېشىنى چىقىرىپ دەل - دەرەخلەرنىڭ ئۇچىنى كۆرۈپلا شادلىنىپ كەتتى.

ئىللىق قۇياش نەيزە بويى كۆتۈرۈلگەندە ئۇچ ئات قوشۇلغان مەپە مەھەللىگە كىرىپ يولنىڭ ئوك تەرىپىدىكى قوش قوۋۇقلۇق دەرۋازىدىن چوڭ ھويلىغا كىردى. يىگىرمە مو يەرنى ئىگىلىگەن بۇ باغۋارانلىق ھويلىنىڭ ئالدى تەرىپىگە قۇددۇس باينىڭ شەھەر-دىكى ھويلىسىغا ئوخشاش يەردىن بىر مېتىر كۆتۈرۈلۈپ ئۇيغۇر ئىمارەتچىلىكىنى ناماياں قىلىپ، سەلتەنەتلىك، كۆركەم، ھەيۋەتلىك نەقىشلىرى بىلەن زىننەتلىنىپ، ئالدىنى پېشايۋانلىق قىلىپ توققۇز ئېغىزلىق ئاستى - ئۈستى تاختايلىق ئۆيلەر ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. ئىمارەتنىڭ ئوڭ تەرىپى ئات، قوي، كالا ئېغىللىرىدىن تەركىب تاپقان، سول تەرىپى چاكارلارنىڭ ئۆي ھەم ئىسكىلات، ھويلىنىڭ كۈرەسى ھويلىغا كۆلەڭگە چۈشىدىغان چوڭ يوپۇرماقلىق دەرەخلەر بىلەن زىننەتلەنگەن، چوڭ ھارۋىلار-

مۇ كۆرەنىڭ ئىچىدە بىمالال ئايلىنالايدۇ. ئىمارەتنىڭ كەينى مېۋىلىك باغ، بۇ باغدا قەشقەرنىڭ تۆپرىقىغا ماس كېلىدىغان مېۋىلەرنىڭ ھەممە تۈرى تېپىلىدۇ، قەشقەردە يوق، چەت ئەلدىن كەلتۈرۈلگەن مېۋىلىك دەرەخلەرمۇ مەلۇم سالماقنى ئىگىلەيدۇ، باغنىڭ ئەتراپى پەسرەك لاي تام بىلەن قورشالغان.

مەپە ھويلىنىڭ ئىچىدە توختىشى بىلەن چاكارلار ئولتۇرىشىدىغان ئۆيدىن مۇشۇ ھويلىغا قاراشقا مەسئۇل قىلىنغان ئىسكەندەر ۋە ئۇنىڭ ئايالى ئامانگۈل خۇشخۇي چىراي ئېچىپ چىقىپ كەلدى. ئىسكەندەر يەستىلىك، پۈت - قوللىرى راۋرۇس يېتىلگەن، شاپ بۇرۇت، كۆك كۆز يىگىت بولۇپ، ئۇنىڭ چىرايىدىن ئەمگەكچان، قەيسەر، چۈس مىجەزلىك يىگىت ئىكەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ يۇگۇرۇپ كېلىپ مەپىدىن چىقىۋاتقان قۇددۇس بايىنى يېنىكلا كۆتۈرۈۋېلىپ ئاستا يەرگە قويدى - دە، قول قوشتۇرۇپ سالام بەجا كەلتۈرۈپ، قىزغىنلىق بىلەن ئەھۋال سورىدى، كەيىنىدىنلا چىقىۋاتقان ئامانىسانى كۆرۈپ تېخىمۇ قوۋۇنۇپ ۋارقىرىشىدىنلا چىقىۋاتقان ئامانىسانى كۆرۈپ تېخىمۇ قوۋۇنۇپ ۋارقىرىشىدى:

— ۋۇي، ۋۇي، بۇگۈن كۈن نەدىن چىقتى؟ باي دادامنىڭ ئارزۇلۇق قىزى ئامانىسا خېنىمۇ بارکەن ئەمەسمۇ! — ئۇ كەينىگە ئىتتىك بۇرۇلۇپ ئالاقزادە بولۇپ ئايالىنى ئىزدىدى.

ئامانگۈل خۇشپېچىم، كېلىشكەن، نەۋباھارى ئۇرغۇپ تۇرغان چوكان ئىدى، ئۇنىڭ مۇلايىم كۆزلىرىدىن تەبىئىي مېھرىبانلىقنىڭ، رەھىمدىللىكنىڭ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇراتتى. ئۇ بايىنىڭ بۇ ئەركە قىزىنى كۆرۈپ باقمىغان بولسىمۇ ئۇنىڭ ھۆرمەتىنى قىلىپ ئاللىقاچان مەپىنىڭ قېشىغا بېرىپ بولغانىدى. لېكىن شوخ قىز ئامانگۈلنىڭ ياردىمىگە تايانمايلا مەپىدىن سەكرەپ چۈشۈۋالدى.

— دادا، بۇ بىزنىڭ ئۆيىمىزمۇ؟ — ئامانىسا ئىمارەتكە سىنچىلاپ قاراۋاتاتتى، — بۇ ئۆيلەر شەھەردىكى ئۆيلىرىمىزدىنمۇ

مۇ ھەشەمەتلىك، كۆزكەم ئىكەنا، — ئۇ يېنىدا خىزمەتتىگە تەييار بولۇپ تۇرغان ئامانگۈلگە قاراپ، — ئىشكىلىرى ئوچۇق- مۇ، مېنىڭ ھەممە ئۆيلەرنى كۆرۈپ باققۇم كېلىۋاتىدۇ، — دېدى.

— ئوچۇق، بايىلا دېزىزىلەرنى ئېرتىپ پوللارنى يۇيۇۋاتقان، ئادەم ماڭمىغاندىكىن پوللار بەك سىلىق، پارقىراق، تېيىلىپ كەتمەسلە بولاتتى، — ئامانگۈل ئامانىنسانىڭ ئارقىدىن كېتىۋېتىپ ئاگاھلاندۇرۇپ قويدى. دېگەندەك ئامانىنسا كارىدورىدىلا تېيىلىپ يىقىلغىلى تاس قالدى، ئامانگۈل ئامانىنسانى تۇتۇۋېلىپ ماڭدى، بىر ئىشىكنى ئېچىپ، — بۇمېھمانلىق ئۆي، — دېدى.

ئامانىنسا ئۆيگە كىرىپلا ھاياجانلىنىپ، زوقلىنىپ ۋارقىرۋەتتى:

— ۋۇي، قانداق كارامەت بۇ، بىز سەھرالغا يېتىپ كەلگۈچە شەھەردىكى ئۆيىمىز كۆچۈپ كېلىۋالغانمۇ نېمە؟ پاھ، پاھ ئۆيۈ- نىڭ ياسىلىشىدىن، ئۈيۈلغان نەقىشلىرىدىن تارتىپ، ئۆي بىساتلىرىغىچە ھەممىسى ئوخشاشكەن، كۆڭلۈم بەك خۇش بولدى. باشقا ئۆيلەرگە كىرىپ كۆرەيلى.

ئامانىنسا كەينىگە يېنىپ كارىدورغا چىقتى، ئامانگۈل ياندىكى ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئاچقىلىۋېتىپ:

— بۇ چوڭلارنىڭ ياتاق ئۆيى، بۇ ئۆيمۇ شەھەردىكىگە ئوخشاش، — دېدى مۇلايىم كۈلۈپ.

ئوخشاش بولغاچقا بىر - بىرلەپ كۆرۈشىنىمۇ ھاجىتى يوق ئىدى، ئامانىنسا كارىدوردا تۇرۇپلا ئىشىكلەرنى ساناپ كۆرۈپ بىر ئىشىكنىڭ ئارتۇقلىقىنى سەزدى:

— ئاۋۇ ئۇچىنچى ئىشىك مېنىڭ ھۇجرام، شۇنداقمۇ؟ ئۇنىڭ يېنىدىكى تۆتىنچى ئىشىكچۇ؟ — ئامانىنسا قىزىقىپ، ئەجەبلىنىپ سورىدى. ئامانگۈل بۇ ئۆيگە نېمىلەرنىڭ قويۇلغانلىقىنى بىلسىمۇ، نېمە دەپ ئاتاشنى بىلمەي چىڭقىلىپ تۇرۇۋېلىپ-

تىپ:
— مەنمۇ ئېنىق بىر نەرسە دېيەلمەيمەن، ئەيتاۋۇر دادىلىرى چوڭ كۆرىدىغان، ئەتىۋالايدىغان ئەسكى - تۇسكى بىرنېمىلەرنى تىزىپ قويغان ئىدى. ئۇ ئۆيىنىڭ كۆرگۈچىلىكى يوق، جۇرىسىلە... — دېدى. — ياق، خاتا دەپ قويدىڭىز ئاماڭ- گۇل، — قۇددۇس باي نەدە تۇرۇپ، قانداق ئاخىلىۋالدىكىن سىرتتىن سۆزلىگەن پېتى كاردىوردا پەيدا بولدى، — قىزىم، باشقا ئۆيلەرنى كۆرسىڭىزمۇ- كۆرمىسىڭىزمۇ ئوخشاش، لېكىن سىز بۇ ئۆينى كۆرۈپ قويسىڭىز بولىدۇ. جۇرۇك، مەنمۇ بىللە كىرىپ كۆرسىتەي، — ئۇ ئالدىدا مېڭىپ ئىشىكنى ئېچىۋېتىپ ئۆزىنىڭ ئارقىدىن كىرگەن ئامانىنساغا، — سىز ئاۋۋال كۆ- رۈك، — دېدى.
ئامانىنسا بېشىنى كۆتۈرۈپ تورۇسنىڭ قېلىن تاختايلىرىغا ئويۇۋېتىلگەن رەڭگارەڭ، نەپىس، كۆركەم نەقىشلەرنى تاماشا قىلدى، ئاندىن نەزىرىنى ئۆينىڭ تاملىرىغا ئاغدۇردى. ئۆينىڭ تۆت تېمىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان، پەستىن يۇقىرىغا كىچىكلەپ بارىدىغان ئويۇقلارنى قايسىبىر قولى گۈل ماھىر لايىھىلەپ ياسى- مىدىكىن، ئويۇقلارنىڭ تۆت تامغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى، چوڭ - كىچىكلىكى، يۇقىرى - تۆۋەنلىكى، بىر - بىرىگە ئوخشاشمايتى- تى، لېكىن تولىمۇ ماسلاشقان، قارىسا قارىغۇسى كېلىپ تۇرىدى- غان گېئومېتىرىك شەكىلدە زىننەتلەنگەنىدى. ئاشۇ كىچىككىنە ئويۇق گىرۇھكلىرىنىڭ يۈزىگە ئوخشىمىغان چوڭلۇقتىكى تۆت بۇرجەك، ئۇچ بۇرجەك، سوزۇق، يۇمۇلاق تۆشۈكلەرنى ئۇستە- لىق بىلەن ئېچىپ، ئۇنىڭدىن ھايۋانلارنىڭ يۈگۈرۈپ كېتىۋات- قان، ئوتلاۋاتقان، تۇرۇۋاتقان كۆرۈنمىلىرىنى، دەل - دەرەخ- لەرنىڭ جانلىق مەنزىرىسىنى شەكىللەندۈرۈپ بەرگەن بولسا، بەزى ئويۇق گىرۇھكلىرىنىڭ يۈزىنى ھەر خىل شەكىلدە غىل - پال ئويۇش ياكى دانە - دانە كۆپتۈرۈش ئارقىلىق ئۈزۈم، نەش-

پۇت، شاپتۇل، ئالما، ئانار ھەتتا قوغۇن - تاۋۇز قاتارلىق مېۋىلەرنىڭ ئۆز رەڭگىدىكى كۆرۈنۈشىنى گويا دەرەختە تەبىئىي ساڭگىلاپ تۇرغاندەك ئىشلەپ چىققانىدى. كۆرۈنۈش - مەنزىرىلەر ئاماننىساغا يات ئەمەس، چۈنكى ئۇ قەشقەرلىكلەرنىڭ ئۆيلىرىدە بۇ كۆرۈنۈشلەرنىڭ پارچە نۇسخىلىرىنى تولا كۆرگەن. لېكىن ھازىر ئاشۇ پارچە كۆرۈنۈشلەر ئاق پاختىدەك سىر بېرىلگەن بۇ ئۆينىڭ تاملىرىدا جەم بولۇپ تولىمۇ سەلتەنەتلىك، كۆركەم، ئىخچام تۇس ئالغانىدى، ئويۇلغان نەقىش، بېرىلگەن رەڭلەرمۇ شۇنداق ئېنىق، جانلىق، نەپىس چىققانىدى. بۇ ئۆيگە كىرگەن ھەرقانداق ئادەمنىڭ قەلبىدە پەيدا بولغان تۇيغۇنى سۆز بىلەن ئىپادىلىمىكى قىيىن، شۇ تاپتا ئاماننىسامۇ مۇۋاپىق سۆز تاپالماي:

— دادا، سىلى بىناكارلىق ئۇستىسى ئەمەس تۇرسىلا، بۇنىڭغا قىزىقىپ قاپتىلاغۇ، — دېدى ئۇ دادىسىنىڭ ئىسسىق چىرايىغا قاراپ.

— ھەي قىزىم، — دېدى قۇددۇس باي ئۆينىڭ تورۇسىغا قارىۋېتىپ، ئاندىن نېمىلەرنىدۇ ئېسىگە ئالغاندەك بولۇپ قىزىغا نەزەرىنى ئاغدۇردى، — «موزدۇز يالاڭغىدەك»، «تۆمۈرچىنىڭ پالتىسى يوق، ياغاچچىنىڭ تۇۋىقى» دېگەن تەمسىللەرنى ئاڭلىغانمۇ سىز، ئاشۇلارغا ئوخشاش بىناكارلىق ئۇستىلىرىمۇ كۈن ئېلىش ھەلەكچىلىكىدە كېچە - كۈندۈز ئىشلەپ مۇشۇنداق كاتتا بىناكارلىق سەنئىتىنى كامالەتكە يەتكۈزۈپ باشقىلارغا ئۆتكۈزۈپ بېرىدۇ. ئۆزىچۇ، ئەسكى ئۆيلەردە ئولتۇرىدۇ، ئۇ مەنزىرىنىڭ قىممىتىنى بىلمەيدۇ ئەمەس، بىلىدۇ، لېكىن خاتىرە قالدۇرۇش مادارى يوق. بىزنىڭ ئىمكانىيىتىمىز بارىكەن، ئۇلارنىڭ ئورنىدا قالدۇرۇپ قويساق، ئىنسانىيەتكە، جەمئىيەتكە، كېلەچەككە تۆھپە قوشقان بولىمىز. بۇ بىناكارلىق سەنئىتى ئەۋلادمۇ - ئەۋلاد قالىدۇ، شۇنداقمۇ؟

قۇددۇس باي پەرزەنتلىرىگە دائىم «سودا - تىجارەت بىلەنمۇ پۇل تاپماق ئاسان ئەمەس، تاپقان پۇلنى ساقلاپ قېلىش تېخىمۇ قىيىن، سەللا بوشاڭلىق قىلساڭ ئۇچۇپ كېتىدۇ، پۇلنى بىھۇدە ئىسراپ قىلما، لېكىن پىخسىقلىق قىلما، پۇلنى خەجلەش زۆرۈر بولۇپ قالغاندا ئايىماي خەجلە، ئۇنىڭ زىيىنىدىن پايدىسى كۆپ» دەپ جېكىلەپ تۇراتتى. ئامانىسا مۇشۇلارنى ئەسلەپ «دادام ئۆزىنىڭ ئەقىدىسىنى ئەمەلىيەتتە كۆرسىتىپتۇ، ئۇ يىراقنى كۆرىدىكەن، مەرد ئىكەن» دېگەنلەرنى ئويلاپ:

— شۇنداق دادا، ئوبدان قىپتىلا، مېنىڭ سىلىگە مەسىلەكىم كېلىۋاتىدۇ، — دېدى دادىسىغا ئەركىلەپ بېلىكىگە ئېسىلىپ تۇرۇپ، — ھەم سىلىدىن قۇسۇر تاپقۇمۇ كېلىۋاتىدۇ.

— قۇسۇر؟ ھا، ھا، ھا، چوڭ بوپسىز قىزىم، دەپ بېقىڭە، مەن ئاڭلاپ باقاي، — قۇددۇس باي ئامانىساغا سۆيۈنۈش تۇيغۇسى، چەكسىز ۋاپادارلىقىنى ئىپادىلەيدىغان نەزەر بىلەن يادىن قاراپ.

— سىلى بۇ ئىمارەتنى شۇنداق كاتتا سالدۇرۇپ تا ھازىرغىچە بىزگە دېمەي، بىزنى ئەچىقىپ كۆرسەتمەي، قانداقمۇ چىداپ يۈرگەنلا دېمەكچىمەن، — ئامانىسا دادىسىنىڭ ئاغزىدىن يامان گەپ چىقىپ كېتىشىدىن ئېھتىيات قىلغاندەك يەرگە قارىۋالدى.

— ھە، مېنىڭدىن تاپقان قۇسۇرىڭىز شۇمىدى، — دېدى قۇددۇس باي ئۇلۇغ - كىچىك تىنىۋېلىپ، — ئاپىڭىز بىلىدۇ قىزىم، لېكىن ئۇنىڭ سەھرا بىلەن خۇشى يوق، بۇرۇنقى شوخ ھەۋەسلىرىمۇ ئۆلگەن، ئۇ بالىلىرىم بىلەن جەم بولۇپ، ئۇلارغا ئوبدان قاراپ مۇشۇ ئۆيدە تۇرۇۋېرىمەن، دەيدۇ. بۇ ئۆيلەرنى كۆرگىلى بىرەر قېتىمىمۇ كېلىپ قويمىدى، مەنمۇ زورلىمىدىم.

قۇددۇس بايىنىڭ مۇشۇ توغرۇلۇق رەپىقىسىگە خاپىلىقى بارلىقى چىقىپ تۇراتتى، ئامانىسا دادىسى ئۈستىدىن مۇنداق قۇسۇرنى تېپىپ ئويلىمايلا دەپ سالغانلىقىدىن خىجىل بولۇپ قال-

دى. ئۇنىڭ چوڭلارنىڭ ئىشىغا ئارىلاشقۇسى كەلمىدى بولغاي، ئىتتىكلا گەپنىڭ تېمىسىنى يۆتكىدى:

— دادا، ئۇدۇلدىكى تامنىڭ ئەڭ ئۈستىدىكى كىچىك ئويۇق-تا پارقىراپ تۇرغان ئىككى كۆز...

— مەن بۇ ئۆيگە كىرگەندىلا ئاۋۋال نەزىرىڭىزنى ئاشۇ ئىككى كۆزگە چۈشىدۇ دەپ پەرەز قىلغانىدىم، — قۇددۇس باي ئىككى كۆزنى تونۇشتۇرۇشقا ئالدىراپ سۆزلەپ كەتتى، — ئەمدى كۆردىڭىز، ئۇ ئىككى دانە ئۈزۈك، — ئۇ بىزگە ئاللىقاچان مەلۇم بولغان بىر جۈپ ئۈزۈكنىڭ تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشىنى، ئۇنى بىر قېتىم قولدىن چىقىرىۋېتىپ يەنە قايتۇرۇۋالغىنىنى سۆزلەپ كېلىپ، — ئۈزۈكلەر سىزگە مەنسۇپ بولىدۇ، شۇڭا سىزگە ئامانىسا دېگەن ئىسىمنى قويغان، سىزنى ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن ئوقۇتقان، ناخشا - مۇزىكىدىن خەۋەردار قىلغان، سىز ئۇستىڭىزدىكى مەسئۇلىيىتىڭىز مۇشكۈل ھەم ئېغىرلىقىنى تونۇشىڭىز كېرەك، — دېدى.

ئامانىسا بىرىنچى قېتىم دادىسىڭىز ئاغزىدىن ئۆز ئىسمى-ڭىز ئەھمىيىتىنى، ئاشۇ بىر جۈپ ئۈزۈكنىڭ مۇمىسىدىن تە-ۋەررۈك بولۇپ قالغانلىقىنى، دادىسى ئۆزىنى مۇقام ئۇستازى ئامانىسا خېنىمدەك ئىلىم - سەنئەتتە يېتىلسۇن، دەپ ئۆمىد-لىك قاراپ ئىلىم - پەن، سەنئەت تەرەپلەردىن مەخسۇس تەربىيە-لىگەنلىكىڭىز سەۋەبىنى ئەمدىلا چۈشەندى، دادىسى دېگەندەك ئۆز مەسئۇلىيىتىڭىز نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنىمۇ ھېس قىلىپ يەتتى. ئۇ ھاياجانلىنىپ كەتتى، شۇ تاپتا دادىسىڭىز ئىنتايىن مېھرىبانلىق، تەلەپچانلىق بىلەن ئېيتقان سۆزلىرىڭىز ئۇنىڭغا قانداق تەسىر قىلغانلىقىنى ئاشۇ ھاياجانلىنىش بىلەنلا ئېپادىلەش قىيىن ئىدى. ئۇ كۆزلىرىڭىز نەملىشىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ قىسقىلا جاۋاب بەردى:

— دادا، خاتىرجەم بولسىلا مەن ئۇمىدلىرىنى يەردە قويماي-

مەن، — دېدى.

— باركاللا قىزىم، — دېدى قۇددۇس باي ئامانىسانى باغرىغا تارتىپ بېشىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلاپ تۇرۇپ، — مەن سىزنىڭ ئۇمىدىمنى ئاقلايدىغانلىقىڭىزنى بىلەتتىم، مەن سىزدەك قىزىمنىڭ بولغانلىقىدىن پەخىرلەنسەم بولىدۇ. ئۇزۇك-لەرنى هازىرلا قولىڭىزغا سېلىۋالامسىز - يە.

قۇددۇس بايىنىڭ قىزىغا ئامراقلىقى تۇتۇپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي قېلىۋاتاتتى.

بىر چەتتە ئاتا - بالىنىڭ سۆھبىتىگە قىزىقىپ قاراپ تۇرغان ئامانگۇل لوقما سالدى:

— ئالدىرىمسىلا باي ئاكا، ئەھمىيەتلىك، خاسىيەتلىك ئىشلارنىڭ ۋاقتى - قەرەلى بولىدۇ. ئۇزۇكمۇ ۋاقتى - قەرەلى بولغاندا قىزلىرىنىڭ بارماقلىرىغا سېلىنىدۇ. ئۇزۇكلەرنى سې-لىشقا ئالدىرىمايلاغۇ ئامانىسا خېنىم - هە، — ئۇ پىخىلداپ كۈلدى.

ئاتا - بالا ئىككىيلەنمۇ قوشۇلۇپ كۈلدى، ئامانىسانىڭ چىرايلىرى شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى، ئۇ گەپنىڭ تېمىسىنى يەنە يۆتكىدى:

— دادا، بايا ئامانگۇل ئاچام دېگەندەك ئۆيىنىڭ سەلتەنەتلىك سۈپىتىنى بۇزۇپ، نەپس، چىرايلىق ئويۇقلارغا ئەسكى ياغاچ قاچا، تاۋاق، يىرتىق تەلپەك، كونا خۇرجۇن دېگەندەك نەرسىلەر-نى قويۇپ توشقۇزاي دەپتىلا، ئۇ نەرسىلەرنى نېمانچە ئەتىۋالاپ كېتىدىلا - هە.

— قىزىم ئۇنداق دېمەڭ، مېنىڭ كۆڭلۈم يېرىم بولىدۇ، هازىر سىزگە دېگۈم يوق ئىدى، دېگۈزىۋاتقىدەكسىز، — قۇددۇس باي بۇ ئويۇقتىن قېتىپ كەتكەن ئۇچ بۇلۇڭ زاغرا نانىنى ئالدى، — مانا بۇ زاغرىنى ئانام كېسەل بولۇپ قالغانلىقىغا قارىماي باينىڭ ئۆيىدە بىر كۈن كىر يۇيغان هەققى ئۇچۇن مېنى

يەيدۇ دەپ ئەچىققانىكەن، ئانامنىڭمۇ قورسىقى ئاچ ئىدىغۇ، — ئۇنىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ سۆزىنى داۋاملاشتۇرالماي قالدى، ئۇ بىر يانغا قاراپ ياش بىلەن نەملەشكەن كۆزلىرىنى ياغلىقى بىلەن ئېرتىۋەتتى، ئامانىسا بىلەن ئامانگۈل كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ قېتىپ قالغاندەك تۇراتتى، — ئۇزۇكلەرنى سېتىپ خەجلىسىمۇ بولاتتىغۇ، لېكىن ماڭا خىيانەت قىلغۇسى كەلمەي ئاچ قېلىپ بۇ ئالەمدىن كەتتى، قىزىم، — ئۇ ئەمدى ئۆزىنى تۇتۇۋالغاندى، — كۆڭۈلىڭىزدىكى گەپنى قىلىڭ، بۇ زاغرىنى ئۇيۇقتا قويۇپ قويۇشنىڭ قىممىتى بارمىكەن - يوقمىكەن؟ يوقكەن دېسىڭىز ھازىرلا تاشلىۋېتىمەن.

— ياق، جېنىم دادا، — ئامانىسامۇ ئۆزىنى تۇتالماي يىغلىۋېتىپ، مىشىلداپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — ئۇ زاغرا ئۇلۇغ بىرئانىنىڭ ئۆز پەرزەنتىگە پۈتۈن ھاياتىنى تەقدىم قىلغان ئالىيجاناب روھىنىڭ گۈۋاھچىسى ئىكەن، مەن ئۆگىنىدىغان بىباھا گۆھەر ئىكەن، مەن ئەمدى چۈشەندىم، ئۇ قىممەتلىك بۇيۇملارنى ھەرگىز كەمستىمەيمەن، — دېدى.

ئامانگۈلنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلغاندى، ئۇمۇ سۆز قاتتى:

— مېنىڭمۇ بىكار ئېغىزلىق قىلىپ قويغىنىمنى كەچۈرگەيلا.

— بولدى، يىغلىماڭلار، بۇ ئۆيلەر پۈتكەندىن كېيىن ئۇ نەرسىلەرنى شەھەردىن ئەكېلىپ تاشلاپ قويدۇم، ھېچكىمگە مۇناسىۋىتىم نەرسە دېمىگەنتىم، بىلمەسلىكتىن ئۇقۇشماسلىق چىقىدۇ - دە. بىزدە خاتىرە بۇيۇمى، نەسەب تارىخى، ئەسلىمە، تەۋەررۈك دېگەندەك چۈشەنچىلەر كەم، شۇڭا بىز ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ كىملىكىنى ئۇقمايمىز، ھەتتا ئۆزىمىزنىڭ قاچان تۇغۇلغانلىقىمىزنى ئۇقمايمىز، لېكىن چەت ئەللەردە نەسەب تارىخى ئەۋلادمۇ - ئەۋلاد خاتىرلىنىپ ماڭىدىكەن، مېنىڭمۇ شۇلارنى دوراغۇم كەلدى. قىزىم، پۈرسەت چىققاندا بۇ ماددىي بۇيۇملارنى رەتلەپ

چىقىڭ، ئاندىن مەن ھەربىر بۇيۇمنىڭ تارىخىنى سۆزلەپ بېرىـ
مەن، ئۇنى خاتىرىلىۋېلىپ، قايتا يېزىپ رەتلەپ چىقىڭ، بۇ
بىزنىڭ ئائىلىنىڭ تۇنجى نەسەب شەجەرسى بولۇپ قالىدۇ، چۇـ
شەندىڭىزمۇ، قىزىقامسىز؟ — دەپ سورىدى.

قۇددۇس باي خەتنى ھەجىلەپ ئوقۇيالىغىنى بىلەن ھەرىپـ
لەرنى قوشۇپ يازالمايدۇ، شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ئۇ چەت
ئەلنىڭ ئەھمىيەتلىك، ئىلغار نەرسىلىرىنى كۆرۈپ ئۆزىگە قوبۇل
قىلالىغان، ئەمەلىي ھەرىكىتىدە ئۆزىمۇ قىلماقچى بولغان، ئۇ
ساۋاتلىق بولۇپ كەتكەن بولسا چەت ئەلنىڭ ئىلغار تېخنىكىسىـ
نى، مەدەنىيىتىنى تېخىمۇ كۆپ قوبۇل قىلىپ يۇرتنىڭ تەرەققىـ
ياتى ۋە گۈللىنىشى ئۈچۈن تۆھپە قوشاتتى. ئاشۇ قالاق، خۇرا-
پىي، نادانلىق ھۆكۈمران ئورۇندا تۇرۇۋاتقان زاماندا نەسەب تارىـ
خىنى يېزىپ داۋاملاشتۇرۇشمۇ چوڭ ئىش - تە، بۇ مەسئۇلىيەتـ
مۇ ئاماننىسانىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىۋاتاتتى. بۇ دادىسىنىڭ ئۇنىڭغا
ئىشەنگەنلىكىنىڭ بىشارىتى ئىدى. شۇڭا ئاماننىسا خۇشاللىق
بىلەن:

— قىزىقىمەن دادا، سىلى تاپشۇرغان ۋەزىپىنى جان -
دىلىم بىلەن ئورۇندايمەن، — دېدى.

— ئەمىسە شۇنداق پۈتۈشتۇق، ھازىر چىقىپ ناشتا قىلايـ
لى، — قۇددۇس باي ئۆيدىن ئاۋۋال چىقتى، ئۇنىڭ كەينىدىن
ئاماننىسا، ئامانگۈللەر چىقتى. ئامانگۈل ناشتىلىق تەييارلاش
ئۈچۈن ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى.

دادا - بالا ناشتىلىقنى مېھمانلىق ئۆيدە يېدى. ئامانگۈل
قايماق چاي تەييارلىغانىدى، ئاماننىسا بىر گەردىنگە ناننى چىلاپ
ئىشتەي بىلەن يەپ بولدى، ئۇ دادىسىنىڭ تامىقىنى يەپ بولۇپ
دۇئا ياندۇرۇشىغىچە تاقەت قىلالمەي ئۆزىنىڭ قاچىسىنى يىغىشـ
تۇرغان بولۇپ سىرتقا چىقىۋالدى، ئۇنى بىر كىم چاقىرىۋاتقانـ
دەك ئالدىراپ ھويلىغا چىقتى، ئاسمانغا قارىدى.

كۆكتە بىر توپ كەپتەر قاناتلىرىنى كېرىپ شوخ پەرۋاز قىلماقتا ئىدى. تۇيۇقسىز بىرسى توپتىن ئايرىلىپ يۇقىرىغا ئۆرلەپ بىرقانچە قېتىم موللاق ئېتىۋېتىپ يەنە توپقا قوشۇلىۋالدى، كەپتەرلەرنىڭ ئويۇنى ئاماننىساغا ناھايىتى قىزىقارلىق تۇيۇلدى. كەپتەرلەر تۇرۇپ يۇقىرىغا ئۆرلەپ، تۇرۇپ تۆۋەنلەپ ھەر خىل ئويۇنلارنى چىقىراتتى، تۇرۇپ ھويلىغا يېقىنلاپ كېلەتتى، تۇرۇپ يىراقلىشاتتى، ئاماننىسامۇ كەپتەرلەرنىڭ ئۇچىشىغا ئەگىشىپ، بوينىنى ھاڭغىرتنىڭ بوينىدەك سوزۇپ باغ تەرەپكە كېتىۋاتاتتى.

ناشتىدىن تۇرۇپ ھويلىغا چىققان قۇددۇس باي قىزىنىڭ بالىلىق ھەرىكەتلىرىگە قاراپ كۈلۈپ قويۇپ:

— ھەي بۇ قىزنى، كەڭ سەھرادا لەگلەك ئۇچۇرۇپ ئوينايمەن، دېۋىدى، ئەكەلسەم ئۆزى ئۇچىدىغان لەگلەكلەرنىڭ تاماشىسىغا بېرىلىپ كەتكىنىنى قارا، مەيلى خالىغىنىنى قىلسۇن، — ئۇ ئىسكەندەرگە قاراپ، — ئۇ ئويناۋەرسۇن، بىز ئوتاقچىلىرىمىزنى يوقلىغاچ ئېتىزلارنى كۆرۈپ كېلەيلى، — دېدى.

ئىسكەندەر قۇددۇس باينىڭ ئالدىغا يېزىغا كەلسە دائىم مىنىدىغان، تۇلۇمدەك سەمىرىپ كەتكەن چىلان تۇرۇق ئاتنى ئەكەلدى ۋە يۆلەپ مىندۇرۇپ قويدى. ئات تونۇش ئىگىسى ئۈستىگە چىقىپ ئولتۇرۇپ، دىۋىتىپ قويۇشى بىلەن يېنىك يورغىغا چۈشۈپ ھويلىدىن چىقىپ كەتتى.

ئىسكەندەر كەپتەر مېھرىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى، شۇڭا ئۇ ئامانگۈلنى چاقىرىپ:

— ئاماننىسا شەھەردە خالىغىنىنى قىلىپ ئەركە، شوخ چوڭ بولغان، ئۇ كەپتەرنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ ئۆگزىلەرگىمۇ چىقىپ پۇت - قولىنى سۇندۇرىۋالمىسۇن يەنە، ئۇنىڭغا ئوبدان قاراپ قويۇڭ، — دەپ جېكىلەپ قويۇپ ئاتقا مىنىپ دەرۋازىدىن چىقتى.

توم ئىككى تال قىلىپ ئۆرىۋالغان ئۇزۇن، قارا چاچلىق بۇ ئايال ئەنسىزچىلىككە چۈشۈپ ئاماننىسانىڭ ئارقىسىدىن باغقا چىقتى، ئاماننىسا ئاسمانغا قاراپ كەپتەرلەرنىڭ تاماشىسىغا بېرىلىپلا كەتكەنىدى. «ھەرنېمە بولسا باغدىكەن، تام بېشىغا چىقىۋېلىپ ئاسمانغا قاراپ ماڭمىسىلا بولمىدىغۇ» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ كەينىگە ياندى. ئۇ قۇددۇس بايغا بۇگۈن ئۇ ياخشى كۆرىدىغان قايسى خىلدىكى تاماقنى ئېتىپ بەرسەم بولىدىكىن، دەپ ئويلاۋاتاتتى. بۇ باغلىق ھويلىغا كىرىپ قېلىشىمۇ ئۇنىڭ ئەتكەن تامىقىنىڭ قۇددۇس بايغا ياراپ كەتكەنلىكىدىن ئىدى.

ئامانگۈل يېقىن ئەتراپتىكى بىر كۇجۇم مەھەللە بازىرىدا ئاشخانا ئېچىپ كۇننىي ئاران ئېلىپ كىرىۋاتقان بىچارە ئاشپەزنىڭ يالغۇز قىزى ئىدى. ئايالى ئىككىنچى تۇغۇتىدا قازا قىلىپ كەتكەنلىكتىن ئاشپەز ئامانگۈلنى كىچىكىدىنلا ئاشخانىسىدا بەقەپ چوڭ قىلدى، بەش يېشىدىن باشلاپلا ئۇنى پارچە - پۇرات ئىشلارغا سېلىپ ئۆزىنىڭ يارەمچىسى قىلىۋالدى. ئۇ ئون ئىككى ياشقا كىرگەندە قولى تاتلىق، ئەتكەن تامىقى مەززىلىك دادىسىدەك ئۇستا ئاشپەز بولۇپ قالدى. لېكىن ئۇ زامانلاردا ئاشپەزلىك تېخنىكىسى ھەرقانچە يۇقىرى بولغان بىلەنمۇ يېزا - قىشلاقلاردا پۇل تاپقىلى بولمايتتى. ئاشخانىغا كىرىپ تاماق يېيىلەيدىغان خېرىدارمۇ ساناقلىقلا ئىدى. ئاشخانا تاقىلىپ قېلىش خەۋپىگە دۇچ كەلمەكتە ئىدى. دەل شۇ ۋاقىتتا قۇددۇس بايىنىڭ يېزىدىكى ئۆيلىرى پۈتتى. يېزىغا كەلگەندە خەقنىڭ ئۆيىدە تاماق يەيمەن دەپ يۈرگۈلۈكمۇ، ھويلىغا قارانچۇق بولغاچ بىر ئۇستا ئاشپەزنى توختىتىپ قويسا قانچىلىك پۇل كېتەتتى. قۇددۇس باي مۇشۇلارنى ئويلاپ ئابلا ئاۋازنى تېپىپ ئويلىغانلىرىنى دېۋىدى، بۇ ئاق كۆڭۈل، كۆيۈمچان دېھقان ئامانگۈللەرنىڭ ئۇچۇرىنى بەردى. شۇنىڭ بىلەن قۇددۇس باي بۇ ئاشخانىغا بىرقانچە قېتىم بېرىپ ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان خىلى مۇرەككەپ تائاملارنى ئەتتۈ-

رۇپ يەپ باقتى، بۇ كۈنلەردە ئاشپەز مېھمانلارغا تاماق ئاچقىدە-
غان، پۇل ئالمىغان ئىشلارنىلا قىلىپ تاماق تەييارلاشنى ئاماڭ-
گۈلگە ئۆتكۈزۈپ بەرگەنىدى. ئۇ نېمىلا دېگەن بىلەن قىز بالا-
دە، كىشىلەر بىلەن ئۇچرىشىدىغان ئىشنى قىلماسلىقى كېرەك.
قۇددۇس باي ئاشخانىنىڭ بۇ سىرىنى بىلىۋېلىپ، ئامانگۈلنىمۇ
كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدى، ئۇنىڭ ئەتكەن تاماقلىرى قۇددۇس
بايغا ياراپلا قالماستىن ئامانگۈلنىڭ ھۆسن - جامالىمۇ ئىللىق،
يېقىملىق كۆرۈندى. كۆڭۈلنى خۇش قىلىۋېلىشقىمۇ يارايتتى،
مۇنداق باي ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ يامان نىيىتىنى تولىمۇ ئاسان
يوشۇرۇپ قالالايدۇ. ئۇ ئاشپەزگە ئۇنىڭ ئېغىر كۈنده قالغانلىقىغا
ئىچى ئاغرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئاتا - بالا ئىككىلەن-
نىڭ بۇ ئاشخانىنى تاقىۋېتىپ، ئۆزىنىڭ بېغىغا قاراپ قويغاچ،
يېزىغا كېلىپ بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ قالغانلىرىدا ئامانگۈل تاماق
ئېتىپ بەرسە، ئىككىسىگىلا يېتەرلىك ھەق بېرىدىغانلىقىنى دې-
ۋىدى، ئاشپەز ياخشى بىر باشپاناھقا ئېرىشكەنلىكىنى بىلىپ
خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئامانگۈل قۇددۇس
باينىڭ ئىلكىدىكى چاكار بولۇپ قالدى. ئۇ يىلدا بىرقانچە قېتىم
يېزىغا كېلەتتى - دە، ئامانگۈلنىڭ مەززىلىك تائاملىرىنى يەپ،
ئۈنى باغرىغا بېسىپ كۆڭلىنى ئېچىپ شەھەرگە قايتاتتى. لېكىن
مۇنداق ھۇزۇرلۇق كۈنلەر ئۇزۇنغا بارمىدى، ئامانگۈلنىڭ قور-
سىقىدا قالغانلىقى مەلۇم بولدى. قۇددۇس باي شانۇ - شەۋكەت،
ئىززەت - ئابرۇيىغا كۆڭۈل بۆلىدىغان ئادەم، ئۇ قوشلاپ خوتۇن
ئالالمايتتى، ئامانگۈلنىڭ قورسىقىدا قالغانلىقى ئاشكارىلىنىپ
قالسىمۇ بولمايتتى. بايلار ئۇچۇن ئەقىلنى شۇنداقلا ئىشلەتسە
ئامال چارىلار تېپىلىپ تۇرىدۇ - دە، ئۇ تولىمۇ كەمبەغەل بىر
ئوتاقچىسىنىڭ ئۆيلىنىلمەيۋاتقان ئىشلەمچان، قاۋۇل، ياۋاش
ئوغلى ئىسكەندەرنىڭ بېشىنى سىلىغان بولۇپلا ئامانگۈلنى ئۇنىڭغا
چېتىپ قويدى. ئامانگۈلنىڭ ئاتىسى «قىزىمنى ئىپپىتى بىلەن

ئوبدان چوڭ قىلىپ، كۆيۈمچان، ئىشلەمچان يىگىتكە چىتىۋالـ
ىدىم» دەپ بەك خۇش بولۇپ كېتىپ، كاردىن چىققان يۇرىكى
نەپەستىن توختىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ ئىزىنى بېسىپ
ئىسكەندەر قۇددۇس بايىنىڭ بېغىغا قارايدىغان بولدى، ھەتتا ئاماذـ
گۇلنىڭ يۈزى بىلەن ئۇنىڭ يېزىدىكى ئوتاقچىلىرىنى باشقۇرىدىـ
غان غوجدارى بولۇپ قالدى. بۇنىڭدىن دېھقانلار خۇشال، قۇدـ
دۇس بايمۇ رازىمەن ئىدى. ئامانگۇلمۇ، ئىسكەندەرمۇ قۇددۇس
بايىنىڭ بۇ شەپقىتىدىن، ئىشەنچىسىدىن خۇش بولۇشتى. ئاماذـ
گۇل ئەقىللىق، تەمكىن ئايال ئىدى. ئۇ قۇددۇس بايغا ھېچقاذـ
داق ئاۋارىچىلىق تېپىپ بەرمەي تۇغۇت قەرەلى توشقان كېچىسى
تۇن قاراڭغۇسىدا تالاغا چىقىپ قورقۇپ كېتىپ نارەسىدە مۇددذـ
تىدىن بۇرۇن بويىدىن ئاجراپ چۇشۇپ كەتكەن بۇلۇڭالدى ـ دە،
قۇددۇس بايدىن قالغان نارەسىدىنى ھېچكىمگە سەزدۇرمەيلا ئىسـ
كەندەرنىڭ ھېسابىغا توغرىلىۋالدى. قۇددۇس باي ئامانگۇلنىڭ
بۇ ئەقىللىقلىقىدىن تولىمۇ سۆيۈنۈپ كەتتى ۋە ئۇنىڭ بىلەن
بولغان نورمال ئىشقىۋازلىق مۇناسىۋىتىنى ساقلاپ قالدى.
باغدىكى يېڭى كۆكتاتلار يېگۈدەك بولۇپ قالغانىدى، ئاماذـ
گۇل يۇمران يېسىۋېلەك بىلەن بەنشە تۇگۇپ قۇددۇس بايغا يېدۇـ
رۇپ كۆڭلىنى ئېلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، ئاۋۇال خېمىرنى يۇغۇـ
رۇپ قويماقچى بولۇپ ئاشخانىغا قاراپ ماڭدى.
سەھرا رەڭدار تۇرمۇش، ھاياتنىڭ تۇگىمەس ـ پۈتمەس
بۇلىقى، سېزىمچانلىقى كۇچلۇك ھەۋەسكار باي كىشىلەر يېزىغا
كەلسە كۆرۈپ ھۇزۇر ئالىدىغان شەيئىلەر چامدامدا بىر ئۇچراپ
تۇرىدۇ. ئەنە قاراڭ، ئامانىسامۇ بايا كەپتەرلەرنىڭ كۆكتىكى
پەرۋازىغا قىزىقىپ ئۇلارغا ئەگىشىپ باغقا كىردى، ئۇ ئاسمانغىلا
قاراپ قالغانىدى.
ئۇزۇنغا بارمايلا كەپتەرلەر ئۇچۇپ كۆزدىن غايىپ بولدى.
مانا ئەمدى ئۇ نەزەرىنى كۆكتىن ئېلىپ بىر دەم تۇرۇۋالدى،

ئاندىن ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قالدى. ئەيھانناس، ماۋۇ ئۆرۈك، نەشپۈت دەرەخلىرىنىڭ ئاق، سۆسۈن چېچەكلىرى ئېچىلىپ باغنى جەننەت كەبى مەنزىرە بىلەن بېزىۋېتىپتۇ ئەمەسمۇ، دەرەخلەرنىڭ شاخلىرى ئاشىق ـ مەشۇقلار قۇچاقلاشقاندەك چىرمىشىپ كېتىپتىغۇ. چېچەكلەرنىڭ خۇشبۇي پۇرىقى كىشىنىڭ دىمىغىنى شېرىن ھىدلار بىلەن تولدۇرۇپ، ئىختىيارسىز ھالدا چوڭقۇر نەپەس ئالغۇزاتتى. ئامانىنسا بۇ رەڭدار چېچەكلەر ئارىسىدا تۇرۇپ، ئۇلارنىڭ خۇشپۇرىقىنى ھىدلاپ تولىمۇ راھەتلىنىپ كەتتى، كەپتەرلەر ئۇنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى. باغدىكى شېرىن، نەمخۇش ھاۋا ۋە رەڭدار گۈزەللىك ئۇنىڭ قەلبىنى پۈتۈنلەي جەلپ قىلىۋالدى. مەيىن شامال ئۆزىنىڭ كۆزگە كۆرۈنمەس قوللىرى بىلەن ئامانىنىسانىڭ يۈزلىرىنى يۇمشاق سىپايتتى، دەرەخ شاخلىرىدىن چۈشكەن غۇنچىلار بىلەن يۇمران ئۆسكەن ئوت ـ چۆپلەر ئۇنىڭ ئايىغى ئاستىدا ئۇسسۇل ئوينايتتى. ئۇ ئۇسسۇل ئوينىغاندەك ھەرىكەتلەرنى قىلىپ پەس ئاۋازدا بىر ناخشىنى ئېيتىپ، ئۇ دەرەخنىڭ قېشىغا بېرىپ بىر تال، بۇ دەرەخنىڭ قېشىغا بېرىپ يەنە بىر تال شاخنى يىرىۋېلىپ، غۇنچىسىنى قۇلىقىنىڭ ئارقىغا قىستۇرۇپ باقاتتى، چاچلىرىغا سانچىپ قوياتتى. مۇنداق گۈزەل تەبىئەت مەنزىرىسى ئىچىدە يايراپ يۈرگەندە، ئىنسان قەلبىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر يېرىگە يوشۇرۇنغان نازۇك ھېسسىياتلارمۇ شېرىن چۈشتىن ئويغىنىدۇ. تاتلىق خىياللار قەلب قەسىرىگە بۆسۈپ كىرىدۇ ھەتتا مۇھەببەت ئەلچىسىمۇ ئۇنى چۆرىدەپ ئۇسسۇل ئوينايدۇ. ئامانىنىسامۇ شۇنداق بولدى، ئۇ ئۆرۈك چېچەكلىرىنى ھىدلاپ، خۇشپۇراقلىرىنى ئىچىگە سۆمۈرۈپ ھۇزۇرلىنىۋېتىپلا ئۆزىنىڭ ۋۇجۇدىدا ئەزەلدىن كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر خىل تۇيغۇنىڭ يۈز بېرىۋاتقانلىقىنى، قەلب قەسىرىدە ئىسسىق جىمىرلاشىنىڭ مەۋج ئۇرۇۋاتقانلىقىنى، شېرىن خىيالى غەليان كۆتۈرۈپ

مۇھەببەت ۋە سۆيگۈ تەلەپ قىلىۋاتقانلىقىنى سەزدى ـ دە، تەنلـ
ـرى يايراپ چىرايىدا تەبەسسۇم ۋە كۈلكە جىلۋە قىلدى. ئۇ
ئىختىيارسىز بېشىنى كۆتۈرۈپ قۇياشقا قارىدى، قاراپلا تەئەجـ
ـجۇپ ئىچىدە ئوتلۇق كۆزلىرىنى چوڭ ئېچىپ تۇرۇپلا قالدى.
قۇياشنىڭ تال ـ تال، ئېزىنتقۇ نۇرلىرى ئاستىدا ئوتتۇرا بوي،
ئاجايىپ كېلىشكەن، كۆزلىرىدە كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان نۇر
ئوينىاپ تۇرغان، لەۋلىرىدە مۇلايىم تەبەسسۇم جىلۋىلىنىپ تۇرغان
يىگىتنىڭ خىيالىي ئوبرازى بىر كۆرۈنۈپ ئاماننىسانىڭ يۈرىكىنى
لەرزىگە سېلىۋېتىپ غايىب بولۇپ كەتتى. «ئۇ كىم؟» دەۋەتتى
ئاماننىسا ئەتراپىغا سىنچىلاپ قارىۋېتىپ، باغدا ھېچكىم يوق
ئىدى، «ئەجەپ ئىش بۇ، دادام بايىلا بىر جۇپ ئالتۇن ئۈزۈكنىڭ
ھېكايىسىنى سۆزلەپ بېرىۋېتىپ، ئۇ ئۈزۈكلەرنى مېنىڭ بارماـ
ـقلىرىمغا سېلىپ قويۇشقا ئالدىراۋاتقانلىقىنى پۈرانقاندى، قارـ
ـغاندا مەن بويىمغا يەتكەن ئوخشايمەن.

ئۇشتۇمتۇت قوشنا باغدىن راۋابنىڭ شوخ، جاراڭلىق ئاۋازى
ياڭرىدى. راۋاب ئۇرغۇپ تۇرغان قىزغىنلىق بىلەن باشلىنىپ،
بارا ـ بارا مۇڭلۇق تۇيغۇلارنى ئىپادىلەشكە باشلىدى. شۇ تاپتا
بۇ باغدىكى گۈزەل تەبىئەت مەنزىرىسى ئىختىيارسىز ئاماننىسانىڭ
قەلبىدە مۇھەببەت تۇيغۇلىرىنى ئويغىتىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن
ئاماننىسانىڭ كۆڭلىگە تېخىمۇ ياقىدىغان گۈزەللىككە ھاياتىي
كۈچ ئاتا قىلىۋاتقان شوخ، جاراڭلىق سادا قوشنا باغدىن ياڭراۋاـ
تاتتى. ئۇ راۋاب تارلىرىنىڭ تىترىشىدىن چىقىۋاتقان يېقىملىق،
مۇڭلۇق ئاھاڭلىرىغا مەست بولدى ـ دە، ئىختىيارسىز ئۆرۈك
دەرىخىگە يۆلىنىپ تۇرۇپ، مۇزىكىغا زېھنىنى بېرىپ ئاڭلاپ
شادلىق ھۇزۇرىنى سۈرۈشكە باشلىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي مۇزىكىغا
جور بولۇپ زىل ھەم يېقىملىق ناخشا ياڭرىدى. بۇ خەلق ناخشـ
ـسىنى ئاماننىسامۇ بىلەتتى، ياخشى كۆرەتتى. ئۇمۇ چىرايلىق
ئېيتاتتى، لېكىن ئۇ بۇ خىلۋەت، قالاق يېزىدىمۇ راۋابنى شۇنداق

شوخ، شادىمان چالىدىغان، ناخشىنى ھېسسىياتلىق، جارانلىق، مۇڭلۇق، ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئېيتىدىغان بىرىنىڭ بارلىقىدىن ھەيران قالدى. ناخشىنىڭ رىتىملىك، جۇشقۇن ئاۋازى ئاماننىسانىڭ يۈرەك تارىنى چېكىپ، قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىكى ھېسسىياتلىرىنى ئويغىتىۋەتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا يەنە بايىقى چىرايلىق يىگىتنىڭ سىماسى پەيدا بولدى، ئۇ ئوتلۇق كۆزلىرىنى چاقنىتىپ كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى، ئاماننىسامۇ ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرىدى، ئۇ خىيالىي ئوبرازنى قاچۇرۇپ قويۇشنى خالىمايۋاتقاندەك قاراپلا قالدى. تۇيۇقسىز بىر چۈن ئۇچۇپ كېلىپ ئۇنىڭ پېشانىسىغا قونۇپلىپ بىئارام قىلىۋەتتى، ئۇ قولىنى كۆتۈرۈپ چۈننىنى ھەيدىۋەتتى، بايىقى ئوبرازمۇ ئۇنىڭ كۆزىدىن غايىب بولدى، ئۇ خۇددى تېپىۋالغان گۆھەرنى يوقىتىپ قويغاندەك ھەسرەت چەكتى. ناخشا ھاۋانى يېرىپ ئۆتۈپ ئاماننىسانىڭ قەلبىنى زىلزىلىگە كەلتۈردى، ناخشىنىڭ سىرلىق كۈچى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى ئىگىلىدى. «ئۇ راۋاب چېلىپ ناخشا ئېيتىۋاتقان كىم؟ چوڭ ئادەممىدۇ، ياق، ئۇنىڭ زىل، مۇڭلۇق ئاۋازى بىشادۇ؟ چوڭ ئادەممىدۇ. ئۇ...» ئاماننىسا شۇ تاپتا ناخشىچى يىگىتنىڭ رەت بېرىۋاتمدۇ. ئۇ... » ئاماننىسا شۇ تاپتا ناخشىچى يىگىتنىڭ بايىقى غايىۋى يىگىت بولۇپ قېلىشىنى تولىمۇ ئارزۇ قىلاتتى، راۋابنىڭ شوخ، جارانلىق ساداسى گاھىدا ئۇنى چاقىرىۋاتقاندەك، گاھىدا پىچىرلاۋاتقاندەك چىقاتتى، يىگىتنىڭ ناخشىسى ئۇنىڭ بەدىنىدە توك ئېقىمى مېڭىۋاتقاندەك تەسىر قىلماقتا ئىدى...

ناخشا ئاخىرلاشمايلا قانداقتۇ بىر قوپال ۋارقىراشتىن كېيىن راۋاب بىلەن ناخشا چىپچىتە توختاپ قالدى. ئاماننىسانىڭ سۆيگۈ تەشنالىقىنى ئويغىتىۋاتقان، راۋاب بىلەن ناخشىدىن بەخت ھۇزۇرىنى سۈرىۋاتقان يۈرىكى ئەندىكىپ كەتتى، بىر كىمدىن قاتتىق تەستەك يېگەنىدەك ئەلەم چەكتى. «نىمىشقا چالماي توختاپ قالدىڭىز، ناخشىمۇ تۈگىمىگەنغۇ، بۇ ناخشىچىمۇزە شۇ، ئۇ قانداق بىر نېمە، مەن بېرىپ كۆرۈپ باقايچۇ.» ئاماننىسا

ئۆزىنىڭ تەرسالىقى، ئۆزىنى تۇتۇۋالالمايدىغان بىر خىل كۈچىنىڭ تۇرتكىسى بىلەن ئۆرۈك شاخلىرىنى قوللىرى بىلەن ئىككى تەرەپ-كە قايرىپ يول ئېچىپ، ئىككى باغ ئارىلىقىدىكى پەس تامدىن ئارتىلىپ قوشنا باغقا چۈشتى. ئۇ ئوتلۇق كۆزلىرىنى ئالدىغا تىكىپ يۈمران ئوت - چۆپلەرنى دەسسەپ ماڭدى. يىگىرمە قەدەمۇ ماڭمايلا ئورنىدا قاققان قوزۇقتەكلا تۇرۇپ قالدى. ئون قەدەمۇ كەلمەيدىغان ئارىلىقتا، قويۇق چېچەكلىگەن ئۆرۈك شاخلىرىنىڭ ئارىسىدا بايا قۇياش نۇرى ئارىسىدا زاھىر بولۇپ غايىب بولغان يىگىت بىر قولىدا راۋابنى تۇتۇپ، چىرايىدىن خۇشخۇيلۇق ياغدۇرۇپ ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتاتتى. يىگىت بېشىغا تەلپەك، ئۇچىسىغا كونىراپ كەتكەن چەكمەن يەكتەك كىيىۋالغان بولسىمۇ ئۇنىڭ كېلىشكەن، سۇباتلىق، خۇشخۇيلۇق يېغىپ تۇرغان چىرايىغا قىلچە نۇقسان يەتكۈزەلمىگەنىدى. سېھرىي كۈچكە ئىگە شوخ، يالقۇنلۇق كۆزلىرىنىڭ نۇرى ئامانىنسانىڭ تېنىدىن ئۆتۈپ مۇھەببەتكە ئىنتىلىۋاتقان يۈرىكىنى ئوينىتىۋەتتى. ئاماناسا لەۋلىرىنى سەل - پەل مىدىرلىتىپ تەبەسسۇم قىلدى، يىگىتمۇ دەرھال ئىنكاس قايتۇرغاندەك قىلىپ كۈلۈمسىرىدى. كۈلۈمسىرىگەن ۋاقتىدىكى چىرايى نۇرلىنىپ تولىمۇ چىرايلىق، ئىللىق كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇنىڭ كۈلۈمسىرىگەن چىرايىغا تاڭ شەپىقىدەك ۋىللىدە قىزىللىق يۈگۈردى - دە، قورۇنغاندەك بولۇپ يەرگە قارىۋالدى، ئامانىسا ئۇنى ياقتۇرۇپ قالدى. شۇڭا ئۇ ئاشىقى بىلەن ئۇچرىشىپ قالغان مەشۇقتەك مۇھەببەتكە تەلپۈنگەن شائىرانە قەلبى مەستخۇش بولدى، كۆڭلى ئەمىن تاپتى - دە، ئۇنىڭغا گەپ قىلغۇسى، ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ باققۇسى كەلدى:

— راۋاب چېلىپ ئېيتقان ناخشىڭىزنى بارلىق ئىشتىياقىم بىلەن ئاڭلاۋاتاتتىم، ئاخىرى چىقمىغانىدىغۇ؟ چېلىڭە راۋابنى، ناخشىنىڭ ئاخىرىنى چىقىرىۋېتىڭ، بولامدۇ؟ — دېدى، ئۇ ھېچ-

كىمگە مۇنداق يېلىنىپ باقمىغانىدى.
يىگىت ئاماننىسانىڭ تىكىلىپ قاراشلىرىغا بەرداشلىق بە-
رەلمىدىمۇ ياكى ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىشقا جۈرئەت قىلالمە-
دىمۇ، ئەيتاۋۇر ئىتتىكلا كۆزىنى يەردىن ئېلىپ، راۋابنىڭ بە-
شىنى بېقىنىغا قويدى، ئەمدى قولىنى راۋابنىڭ يۈزىگە ئېلىپ،
زەخمەكنى تارلار ئۈستىدە ئويناتسىلا راۋابتىن سادا چىقاتتى،
ئاماننىسا تەلىپىنمنى ئورۇندايدىغان بولدى، دەپ تەلمۈرۈپ تۇراتـ
تى.
— ئاپئاق قىزىم، — ئاماننىسا يىگىت بىلەنلا بولۇپ كە-
تىپ، نېرىراقتىكى ئېغىلنىڭ ئىچىدە مۈكچۈيۈپ ئولتۇرغان
لېچەك ئىچىدىكى ئاپئاق چاچلىق مومانىنى كۆرمىگەنىدى، ئۇ
يىگىتنىڭ ئورنىدا گەپ قىلىپ ئىزاھات بەردى، — بايا ئوغلۇمنى
ناخشا ئېيتىشتىن توختىتىپ قويغان، مالىلارغا ئوت سېلىپ بە-
رەي دەپ ئېغىلنى ئېچىشىمغا ئېشەك ئېغىلدىن قېچىپ چىقىپ
كەتتى، ئۇنىڭدىن رەنجىمەك چىرايلىق قىزىم، ئوغلۇم، ئېشەكـ
نى تۇتۇپ كىرىپ، ئاندىن... — مومايي كەينىدىنلا توختىماس-
تىن يۆتىلىپ كەتتى.
ئاماننىسانىڭ كۆڭلى بىر قىسمىلا بولۇپ نېمە دېيىشىنى،
نېمە قىلىشنى بىلمەي قالدى، بۇ يەرگە قانداق كەلگەن بولسا،
شۇقداق ئىتتىك كەينىگە ياندى، تامدىن سەكرەپ چۈشۈپلا ئۆزىنى
ئامانگۈلنىڭ باغرىغا ئېتىپ يىغلىۋەتتى.
ئامانگۈل بۇ باينىڭ قىزىنى تۇنجى قېتىم كۆرىۋاتاتتى، مە-
جەز - خۇلقى بىلەنمۇ تۇنوش ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ قەلبىدە
ئويغانغان مۇھەببەت ژولقانىدىن تېخىمۇ بىخەۋەر ئىدى. «بۇ
قىزنىڭ مىجەزى نېمىدېگەن غەلىتە، تۇرۇپ لەگلەككە قىزىقمىدـ
كەن، تۇرۇپ كەپتەرنىڭ ئارقىسىدىن چاپىدىكەن، بايىلا ئۆرۈك
چېچەكلىرىنى قولىغا، چاچلىرىغا قىسىپ يۈرەتتى، ئەمدى راۋاب
بىلەن ناخشىغا ئىشقى چۈشۈپتۇ. سېرىق قۇشقاچتەك بىر شاختا

تۇرمايدىكەن، تونۇشمايدىغان كىشىلەرنىڭ ھويلىسىغا كىرىپ قا-
لمۇاتقان ئۆكتەملىكىنى قارىمامدىغان.» ئامانگۇل مۇشۇلارنى
ئويلاپ ئامانىنسانى ئىچىدە ئەيىبلەپ مەسخىرە قىلدى، لېكىن ئۇ
ئامانىنساغا ئويلىغانلىرىنى دېيەلمەيتتى. ئۇنى سىلىق - سىپايە
گەپلەر بىلەن گوللىدى:

— ۋاي چىرايلىق سىڭلىم، شۇنىڭغىمۇ كۆزىنىڭ سۇيىنى
زايە قىلغان بارمۇ، ئۇ بالا راۋابنى چالغىنى چالغان، كېچىسىمۇ
ناخشا توۋلاپ خەقنى ئۇخلاتمايدۇ، سىلى بۇ يەردە بىرەر ئاي
تۇرغان بولسىلىرى راۋابنى چال دېمەي بەلكى چالما، ئېيتما،
دەپ سوقۇشقان بولاتتىلا، ئۇنىڭ ئۈستىگە ساز چالمىدىغان، ناخشا
ئېيتمىدىغان ئىشلار بىز خېنىم - قىزلار قىلمىدىغان ئىش ئەمەس،
مەن سىلىگە قىزلار ياخشى كۆرىدىغان بىر ئىشنى ئۆگىتىپ قويای
بولامدۇ؟ سەت بولمىدۇ، يىغلىرىنى توختاتسىلا، — ئامانگۇل
ئامانىنسانىڭ بېشىنى كۆتۈرۈپ كۆز يېشى بىلەن نەمدەلگەن چې-
رايىنى ياغلىقى بىلەن ئېرتىۋەتتى.

ئامانىنسا يىغىدىن توختاپ قەلبىدە غەلىيان كۆتۈرىۋاتقان
ھېسسىياتلىرىنى يوشۇرماقچى بولغاندەك مىيىقىدا كۈلۈپ، قە-
زىقىۋاتقاندەك قىلىپ سورىدى:

— ئاچا، ماڭا نېمىنى ئۆگىتىلا؟

— جۇرسىلە، ئۆيگە كىرىپ كۆرسىتىمەن، — دېدى ئاماڭ-
گۇل ئامانىنساغا ئامراقلىق قىلۋاتقاندەك قولتۇقلاپ كېتىۋېتىپ.

ئۇ ئامانىنسانى ئۆزلىرى ئولتۇرۇۋاتقان ئۆيگە باشلاپ كىر-
دى، ئۆزى ئىلغان گۈل نۇسخىلىرىنى يېيىپ كۆرسەتتى. ئاماڭ-
گۇل ھەقىقەتەن گۈل - گىياھلارنى كەشتىلەشتە كامالەتكە يەتكە-
نىدى. ئامانىنسا بايىلا تاماشا قىلغان ئۆرۈك چېچەكلىرى ئاماڭ-
گۇلنىڭ قول ماھارىتى بىلەن رەختنىڭ ئۈستىدە كەشتىلەنگەندەك
ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ شېخىدا تۇرغاندەك شۇنداق تەبىئىي،
گۈزەل چىققانىدى، ئامانىنسا بۇنى كۆرۈپ زوقلىنىپ ئاغزى -

ئاغزىغا تەگمەي ئامانگۈلنى ماختاپ كەتتى. شۇئا ئامانگۈل پەيتنى قولدىن بەرمەي:

ـ ئامانىسا سىڭلىم، مانا بۇ بىز خېنىم ـ قىزلار ئۆيدە ئولتۇرۇپ قىلىدىغان ھۈنەر، شۇھەرىدىمۇ مېنىڭدىن ئۈستا خېـ نىملار باردۇ، ئۇلاردىن ئۆگەنسىلەمۇ بولىدۇ، مېنى يارىتسىلا بۇ ھۈنىرىمنى سىلىگە ئۆگىتىپ قويۇشنى خالايمەن، — دېدى ئۇ كەمتەرلىك بىلەن.

ئامانىسانىڭ خىيال ـ پىكرى بايىقى ناخشىچى يىگىتتىلا قالغانىدى. لېكىن بۇ خوتۇن ئۆزىنى قاتتىق ئىسكەنجىگە ئېلىۋالـ غان ئەھۋال ئاستىدا ئۆزىنى تۇتۇۋالمىسا بولمايتتى، ئۇنى بىر دەم بولسىمۇ ئېسىدىن چىقىرىۋەتسىمۇ بولىدىغۇ.

— سىلىدەك ئۇستازنىم ئالدىمدا تۇرسا، خەقنىڭ سەپرا مىجەز خوتۇنلىرىدىن ئۆگىنىمەن دەپ نېمە كەپتۇ، قېنى ئامانگۈل ئاچا، ھازىرلا ئىلمىچىلىكىمىزنى باشلاپ كېتەيلى، — دېدى ئامانىسا ھەممىنى ئۇنۇتقان، پۈتۈن زېھنىنى كەشتىچىلىكىنى ئۆگىنىشكە بېرىپ قىيىناپەتتە.

ئامانگۈلنىڭ رەڭگارەڭ مەشۇت يىپلىرىدىن تارتىپ ئىلغۇچ يىڭنە، كەرىگە ئېلىنغان رەختلىرى، تەقمۇ ـ تەق. ئۇ بىر تەرەپتىن سۆزلەپ چۈشەندۈرگەچ كەشتىنى ئىلىپ كۆرسەتتى. ئامانىسا ئۇچۇن كەشتە ئىلىش سىرلىق، مۇشكۈل ھۈنەر ئەمەس ئىدى. ئۇ شەھەردە باشقا خېنىملارنىڭ كەشتە ئىلغىنىنى كۆپ كۆرگەن، قولىغا ئېلىپ قىلىپ باقمىغان، ھازىر ئۇ ئامانگۈلنىڭ مەشغۇلات قىلىشىغا ئون مىنۇتتەك زېھنىنى بېرىپ قاراپ تۇرـ دى. ئاندىن ئامانگۈلدىن كەرىگىنى ئېلىۋېلىپ كەشتىنى ئىلىشقا باشلىدى. دەسلەپىدە ھەرقانداق ئىشنى قىلماق قىيىنغا توختايـ مۇ، ئاستاراق بولىدۇ، سۈپىتىمۇ ئۆلچەمگە توشماسلىقى مۇمـ كىن، كەشتىچىلىكنى قىلغان خېنىم ئېرىنمەسە، زېرىكمەسە چوقۇم ئۇستا كەشتىچى بولۇپ قالىدۇ. ئامانىسامۇ بۇنىڭدىن

مۇستەسنا ئەمەس، ئۇ دەسلىپىدە كەشتىنى ئاستا ئىلغان بىلەن ناھايىتى سۇپەتلىك ئىلدى. لېكىن ئۇنىڭ پىكىر - خىيالى چېچىلىشقا باشلىدى:

— ئامانگۈل ئاچا، داداملارنىڭ قايتىپ كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدىمۇ - قانداق؟ — دەپ سورىدى.

ئامانگۈل دېرىزىدىن قۇياشقا قاراۋېتىپ:

— كېلىدىغانغا يەنە ئازراق قەرەلى بار. مەن تاماقنى تەييار قىلىپ قويدۇم، ئۇلار كەلسە قازانغا سالسامىلا بولىدۇ، — دېدى خاتىرجەم كەيپىياتتا.

— دادام، سىلىنى تاماققا ئۇستا دەپ ماختايدۇ، بۈگۈن مەنمۇ سىلىنىڭ قوللىرىدىن چىققان تائاملارنى يەپ ھۇزۇر ئالىدىغان بولدۇم - دە، ئامانگۈل ئاچا، بايىقى يىگىتنىڭ ئىسمىنى نېمە دېدىلە؟ — ئامانىسا گەپ ئارىلاپ، ئامانگۈلگە سەزدۈرمەيلا ئۇ يىگىتنىڭ ئىسمىنى بىلۋېلىشقا ھەرىكەت قىلىۋاتاتتى.

— ئەشرەپ، — ئامانگۈلمۇ باشقا خىياللاردا بولماي ئىتتىك-لا جاۋاب بېرىپ ئۆزىنىڭ ئىسمىنى قىلىۋەردى.

ئامانىسانىڭ خىيالىدا ئەشرەپ بىلەن ئىككى ئېغىز مۇڭدۇشۇپ ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ بېقىش ئىستىكى پەيدا بولغانىدى، شۇڭا دادىسىنىڭ ئېتىزدىن قاچان قايتىپ كېلىشىنى سورىغان، ئۇ بالدۇر قايتىپ كېلىپ قالسىچۇ؟ ئامانىسا جىددىيلەشتى - دە، قولىدىكى ئىشنى تاشلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ جىمجىتلا سىرتقا قاراپ ماڭدى، ئۇنىڭ بۇ ھەرىكىتىدىن ئەجەبلەنگەن ئامانگۈل ئۇنىڭ كەينىدىن چىقتى، ئۇ ئاللىقاچان ھويلىدىن چىقىپ كۈنچىقىشقا قاراپ مېڭىپ خېلى بىر يەرگە بېرىپ بولغانىدى.

— ئامانىسا خېنىم نەگە ماڭدىلا؟ — دەپ سورىدى ئامانگۈل بىئارام بولۇپ.

— كىرىپ كەتسىلە، مەن ھازىرلا قايتىپ كېلىمەن، — ئامانىسا توختايدىغاندەك ئەمەس.

— مەلىدە خەقنىڭ ئىتلىرى يامان، سىلىنى تونۇمىغاندىكىن

ىنىم تېخىچىلا جەينىمازدىن تۇرۇپ كەتمىگەنىدى، ئۇنىڭ نامىزىغا مالاللىق يەتكۈزۈپ قويماسلىق ئۈچۈن قۇددۇس باي شەپە چىقار-ماي ئاستا ئۇچىسىدىكى ناۋات رەڭ پەرىجىسىنى سېلىپ ئىلغۇچقا ئىلدى. ئاندىن مەسە - كالىچىنى سېلىۋېتىپ دەھلىزگە چىقىپ جىم - جىمىلا ئولتۇرۇۋالدى. ئايپاشا خېنىم ھېچقانداق تەۋرىنى سەزمىگەن ھالدا دۇئا قىلىش ئۈچۈن قوللىرىنى كۆتۈرۈپ ئالدى. قانلىرىنى جۇپلەشتۈردى، ئۇ خۇداغا بولغان چەكسىز كۈچلۈك ئېتىقادى بىلەن بىر ئايەتنى ئوقۇغاندىن كېيىن، تىلاۋەت قىلىشقا باشلىدى. «ئېھە، ھەممىگە قادىر خۇدا، بىز غەم ۋە ھەسرەت ئىچىدە قالدۇق، يۈرەك پارىمىز، بىردىنبىر قىزىمىزنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى، دىلى سۇنۇق، ھاياتتىن سۇ ئىچمەيۋاتىدۇ، تاماقتىنمۇ قالدى، ئۇنىڭغا قانداق كارامىتىڭنى كۆرسىتىدۇ، ۋاتقانسەن، قۇدرەتلىك خۇدا، بىزنى قىينىما، قىزىمىزنى ئازابقا سالما، قىزىمنىڭ ھۆسن - جامالىنىڭ سولۇشۇپ كېتىۋاتقانلىقىغا قاراپ يۈرەكلىرىم پارە - پارە بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. . . » ئۇ تىلاۋەتلىرىنىڭ ئاخىرىنى چىقىرالمىدى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياش مۆلدۈرەك ئېقىشقا باشلىغانىدى، لېكىن جۇپلەنگەن ئالىقانلىرى بوشلۇقتا تۇرۋاتىدۇ، ئۇ يېشىنى ئېرتىۋېتەلمەي بېشى تۆۋەنلەپ مۇكچۈيۈپ كېتىۋاتاتتى.

رەپىقىسىنىڭ پەرىشان بولۇپ نادامەت چېكىۋاتقان قىياپىتىگە قاراپ ئولتۇرۇپ قۇددۇس باي چىدىمىدى، ئۇ ئىختىيارسىز ئۇلۇغ - كىچىك تىندى، ئايپاشا خېنىم ئېرىنىڭ بامدات نامىزىدىن يېنىپ ئۆيگە كىرگەنلىكىنى سېزىپ ئالمان - تالمان قەدىدىنى رۇسلاپ «ئامىن» دەپ ئالىقانلىرى بىلەن يۈزىنى سىلىغان بولۇپ كۆز ياشلىرىنى ئاق ياغلىقىنىڭ ئۇچى بىلەن ئېرتىۋەتتى. ئورنىدىن تۇرۇپ جەينىمازنى يىغىپ ئويۇقا ئېلىپ قويدى، ئۇ ئەتىگەنلىك ناشتا تەييارلاش ئۈچۈن دەھلىزدىن چۈشمەكچى بولۇپ تۇراتتى.

— توختا، يېنىمدا ئولتۇر، بىر دەم ئارامىڭنى ئېلىۋال، — دېدى قۇددۇس باي سالاپەت بىلەن ئولتۇرۇپ خېنىمغا سىنچىلاپ قاراپ.

ئايپاشا خېنىم ئۆزىنىڭ سۇلغۇن، مىسكىن ھالىتىنى ئېرىدىن يوشۇرۇپ سىرتقا قاراپ ماڭغىنىدا ئالدىراپ كېتىپ، پەقەت نامار ئۆتىگەندىلا بېشىغا ئارتىۋالىدىغان ئاق ياغلىقىنى ئېلىۋېتىپ، باشقا ياغلىقىنى ئارتىۋېلىشىنىمۇ ئۇنۇتقانىدى. ئۇ ئىتتىك كەينىگە يېنىپ مېھراپىنىڭ يېنىغا كېلىپ ياغلىقلىرىنى ئالماشتۇرۇۋېلىپ، دەھلىزنىڭ بۇرجىكىگە كېلىپ ئېرىنىڭ ئەمرىنى كۈتۈپ بېشىنى سېلىپ ئولتۇردى.

قۇددۇس باي يېزىدىن قايتىپ كېلىپلا سودا ـ تىجارەت ئىشى بىلەن يەكەنگە كەتكەنىدى، يەكەندە ئون نەچچە كۈن تۇرۇپ ئىشىنى تۈگىتىپ ئۆيىگە قايتىپ كەلگىلىمۇ ئىككى كۈن بولدى. ئۇ ئامانىسانىڭ ئۆزىگە سالام بېرىپ قويۇپ ئۆيدىن ھۇجرىسىغا چىقىپ كەتكىنىنى بىلىدۇ، ئۇنىڭ بۇرۇنقىدەك تىنىم تاپماي ئۇ ئۆيدىن ـ بۇ ئۆيگە كىرىپ قارىغاچتەك ۋىجىرلاپ يۇرگىنىنى، بۇلاق فونتانلىرىدەك ئېتىلىپ چىقىدىغان يېقىملىق كۈلكىسىنى، ئۆزىگە ئېسىلىپ بالىلارچە شوخلۇق قىلىپ يۇرۇشلىرىنى كۆرەلمىدى. خېنىمنىڭمۇ قىزغا كايىپلا يۇرىدىغان ئىشلىرىمۇ تۈگەنمىدى، ئۇمۇ جىم ـ جىملا ئاھ ئۇراتتى. مانا ئەمدى خېنىمى خۇدادىن قىزنىڭ ئېچىلىپ يۇرىشىنى تىلەۋاتىدۇ، ئۇمۇ ئۆينىڭ بۇ تەرىزدىكى جىمجىتلىقىغا چىدىيالماي قالغانىدى، ئۇ خېنىمنىڭ سولاشقان، مىسكىنلەشكەن چىرايىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ قالدى، شۇڭا ئۇ تولىمۇ سىلىقلىق بىلەن سورىدى:

— قىزىمىزغا نېمە بوپتۇ؟ مەن يەكەندىن قايتىپ كەلگەندىن بۇيان ئۇنىڭ ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ يۇرگەنلىكىنى كۆرمەيمەن، ئۆزۈڭمۇ نامىزىڭدا خۇدادىن تىلەۋاتىسەن، مېنىڭدىن يوشۇرماي دەپ باقە ـ ھە.

ئايپاشا خېنىمغا ھەممە ئىش ئايان ئىدى. ئاتا ـ بالا ئىككىسى يېزىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىنلا قىزىنىڭ زۇۋانى ئۆچۈپ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئىچىدە ئېرىگە ئاچچىقلىنىاتتى، ئۇ ئاغزىنى ئاچسىلا ئىككىسى يامانلىشىپ قالاتتى. مانا ئەمدى ئېرى ئاۋۋال ئېغىز ئاچتى، بەلكى ئۆزىگە ئىچى ئاغرىۋاتقاندەك نەشتىرىنى سانجىماي سىلىق گەپ قىلىۋاتىدۇ، ئۇمۇ ئېرىنىڭ كەيپىياتىغا ماسلىشىپ، تەستە ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، زورىغا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ ئانچە تەبىئىي بولمىغان تەلەپپۇزدا جاۋاب بەردى:

— مەنمۇ بىلەلمىدىم، ئۇنىڭ ئاغزىدىن گەپمۇ ئالالمىدىم، — ئۇنىڭ كۆڭلى يېرىم بولۇپ ھەسرەت چېكىپ، ئېغىر تىنىپ قويدى.

قۇددۇس بايغا خېنىمىنىڭ بىپەرۋا، تومتاق بېرىلگەن جاۋابى ياقمىدى. «ئانا بولغۇچى قىزىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلمىدىم، دەپ ئولتۇرسا قانداق بولىدۇ؟ ئۇ ئەزەلدىن قىزىغا ئىچى تارلىق قىلىپ كەلگەن، بەلكىم مەن ئۆيدە بولمىغان ۋاقتىمدا قىزىمىز-نىڭ دىلىنى ئاغرىتقان گەپ.» قۇددۇس بايىنىڭ ۋۇجۇدىغا ئاچچىق يامرىدى. ئۇ بايىقى ئىچ ئاغرىتىشلىرىنى ئۇنتۇپ خېنىمىغا چەكچەيدى.

— ياق، بىلمىدىم دېمە، ئۇ كۆزۈڭگە سىغمىغان بىرەر ئىشنى قىلغان بولسا سەن ئۇنىڭ تېنىنى چىمدىپ، زەھىرلىگىنى چېچىپ، دىلىنى رەنجىتكەنسەن، — قۇددۇس باي خېنىمغا مىختەك قادالدى.

ئايپاشا خېنىمنىڭ ھېچقانداق سەۋەنلىكى يوق ئىدى، ئۇ ناھەق ئەيىبلىنىۋاتاتتى، شۇڭا ئېرىنىڭ سۆزلىرى ئۇنىڭ يۈرىكىنى خۇددى پىچاقنىڭ ئۆتكۈر ئۇچىنى تىققاندەك ئاغرىتىۋەتتى. پۈتۈن ۋۇجۇدى ياپراقتەك تىترەپ تولغىنىپ كەتتى، بېشى قايغاندەك بولدى، لېكىن بۇ قېتىم كۆزىگە ياش كەلمىدى، بەلكى

قىزىم ئۇچۇن بەشىمغا كەلگىنىنى كۆرەي دېگەن نىيەتتە دادىل ئېغىز ئاچتى.

— نېمە دەۋاتقانلىرى بۇ؟ — دېدى ئۇمۇ ئېرىگە كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، — ئامانىسا مېنىڭ تېنىمدىن ئاپىرىدە بولغان، ئانىسىڭ بالىغا بولغان مېھرى ئەزەلدىن دادىسىڭكىدىن ئۈستۈن بولىدۇ. بەلكىم مەن بۇرۇن ياخشى ئادەم بولسۇن، دەپ قىزىمغا ئاچچىق - چۈچۈك نەسىھەتلەرنى قىلىپ قويغاندىمەن، ئۆتكەندە قىزىمنىڭ يۈزىگە بىر شاپىلاق ئۇرۇۋەتتىم، بۇنىمۇ سىلىنىڭ ئالدىلىرىدا قىلدىم. ئاشۇلار ئۈچۈن قىزىم مۇنچىلىك جىمغۇر بولۇپ كەتمەيدۇ. مەن ئۇنى چىمدىغان، دىلىنى رەنجىتكەن بولسام، ھېچبولمىغاندا ئۇ مېنى سىلىگە چېقىپ پۇخادىن چىقۋالاتتى، — قۇددۇس بايمۇ بۇنى ئىقرار قىلىپ بېشىنى لىڭشىتتى، — لىللا گەپنى قىلسام، — ئايپاشا خېنىم تېز - تېز سوقۇپ كېتىۋاتقان يۈرىكىگە ئىككى قولىنى قويۇپ بىر دەم تۇرۇۋېلىپ، بىر تىنىۋېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئۆزلىرى قىزىمىزنى سەھراغا ئاپىرىپ كەلگەندىن كېيىنلا مۇشۇنداق جىمغۇر بولۇۋالدى، مەنغۇ سەۋەنلىكىنى سىلىدىن كۆرۈۋاتقىنىم يوق، لېكىن خىيالىلىرىم دېلىغۇل، باشقىلاردىن گۇمان قىلغۇم كېلىدۇ، ئاڭلىسام قىزىمىزغا ئامانگۈل ھەمراھ بولغانكەن، ئۇ سىلىگە كۆڑىسەتمەي قىزىمىزغا ھەسەت قىلىپ مەجۇن يېدۈرۈۋەتتىمكىن، دەپ گۇمانلىنىپ قالغانىدىم، قىزلار مەجۇننى يەپ ۋىلىقلاپ كۈلۈۋەرسە كېيىن ئەلەستەك بولۇپ جىمغۇر بولۇپ قالىدۇ دەپ ئاڭلىغانىدىم، — قۇددۇس باي كۈلۈۋەتتى، — سىلى مېنى گەپتىن يېڭىلدۇرۇپ كۈلمىسىلە، بۇ قەشقەردە بولغان ئىشلار، مەن زومۇ - زو قىزىمنى تېۋىپقا ئاپىرىپ تومۇرىنى تۇتقۇزۇپ باقتىم، ھېلىمۇ ياخشى ئۇ مەجۇن يېمەپتۇ، سەھرادا چايان چېقىۋالدىمۇ دېسەممۇ ياق دەيدۇ، سەھرادا بۇنىڭدىنمۇ قورقۇنچلۇق، قىزىمىزنىڭ جىمغۇر بولۇپ قېلىشىغا سەۋەب بولىدىغان يەنە نېمە

بار، مەن ھېچ بىلەلمىدىم.

ئايپاشا خېنىم گەپتىن توختاپ ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغان جىنايەتچىدەك بېشىنى سېلىپ ئولتۇرۇپ قالدى. قۇد-دۇس باينىڭ خېنىمىنىڭ گەپلىرىگە ئىشەنمەيدىغان ھېچبىر ئاسا-سى قالمىغانىدى، ئۇمۇ پەسكويغا چۈشۈپ شەھەرنى توپا - مانان باسقان ئەتتىگىنى كېتىۋېتىپ بولغان ئىشلارنى بىر - بىرلەپ خېنىمىغا سۆزلەپ بەردى.

— ئەستا، سىلىمىزە شۇ، قىز بالا دېگەننىڭ كۆڭلى ئىن-چىكە، يۈرىكى كىچىك، قورقۇنچاق بولىدۇ ئەمەسمۇ، ئۇنداق قورقۇنچلۇق ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپ نېمىمۇ قىلالا، خەق ئۇ-چۈن ئىچىنى ئاغرىتىپ يىغلاتقاننىڭ نېمە پايدىسى، نەسەپ تارد-خىمنى تونۇشتۇرىمەن دەپ ئۆزلىرى باش بولۇپ كۆز يېشى قىپلا تېخى، ئۇ كەمبەغەللىك كەلمەسكە كەتتىغۇ، قىزىمىزنىڭ كۆڭ-لىنى مەن ئەمەس ئۆزلىرى زىدە قىپتىلا، ھە، ئەمدى بىلدىم، ئاشۇ ئىشلار قىزىمىزنىڭ يادىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتەلمەيۋاتقان گەپ.

— ياق، مەن مەسىلىگە سېنىڭدەك قارىمايمەن، ئاماننىسا بىزنىڭ يۈرەك پارىمىز، ئۇ بەخت ئىچىگە تۇغۇلغان، باينىڭ قىزىمەن دەپ قارايدۇ. توغرا، ئۇ باينىڭ قىزى، لېكىن ئۇ باينىڭ تەكتى نامرات دېھقاننىڭ پۇشتى ئىدى. ئاماننىسا بۇنى بىلىشى كېرەك، شۇنىڭدىلا بۇ بايلىقنىڭ ئاسان قولغا كەلمىگەن-لىكىنى، دادىسىنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى چۈشىنەلەيدۇ. ئابدۇقادىر پىرىم ئائىلىسىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئىشلارنى ئاماننىسا سۆزلەپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلىپ تۇرىۋالدى، سۆزلەپ بەرمى-سەممىغۇ بولاتتى، لېكىن ئابلا ئاۋازنىڭ تەقدىرى قىلنىڭ ئۈستى-دە قالغاندا مەن ياردەم قولۇمنى سۇنغان، بۇنى قىزىمىز بىلىپ قالسا بۇنىڭ نېمە يامىنى باركەن، ئۇ مەن باي بولۇپ كەتكەندىمۇ ھەرگىز قىيىنچىلىقتا قالغان قېرىنداشلىرىمنى ئۇنتۇپ قالمىغان-

لىقمنى بىلسۇن ـ ده، بۇ مەسىلىنىڭ بىر تەرىپى. يەنە بىر تەرىپى بىز بۇرۇن ئۇنىڭ كۆڭلى زىدە بولمىسۇن، جەمئىيەتتىكى قورقۇنچلۇق ھەم ئېچ ئاغرىتىدىغان ئىشلارنى ئاڭلىمىسۇن، كۆڑ-مىسۇن دەپ ئۆيدىن سىرتقا چىقارمىدۇق، ئۆزىمىزمۇ سۆزلەپ بەرمىدۇق. لېكىن بىز دۇنيادا، قەشقەردە يەككە ـ يېگانە ياشاۋات-قىنىمىز يوق. سەن ئۇنى خەقتىن قاچۇرغىنىڭ بىلەن خەقنىڭ سېنىڭ بىلەن ئىمە كارى، خەق ئۆيىڭگە كېلىپ ئالدى ـ كەينىگە قاراپمۇ قويماي جەمئىيەتنىڭ قارا ئىغۇلۇق، رەزىللىك، ۋەھشىي-لىكلىرىنى سۆزلەۋېرىدۇ ـ ده، مەندىن ئىككى ئاي بۇرۇنلا قېينىنىئاتام ئۆيگە كېلىپ چېرىكلەرنىڭ كوچىدىلا ئىككى ئادەمنى ئېتىۋەتكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ ئىسىق قېنى كىگىزچىلىك يەرنى قىپقىزىل بويىۋەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردىغۇ.

— دادامغا سۆزلىمە دەپ ئىشارەت قىپ تۇرسامۇ سۆزلەۋەر-دىغۇ ـ تاڭ، — قوشۇپ قويدى ئايپاشا خېنىم.

— شۇ ۋاقىتتا ئامانىسا قورقۇپ كېتىپ چىرقىرىۋەتتى، ئۇنى ئېسىدىن چىقىرىۋېتەلمەي ئىككى كۈن ئازابلاندى. لېكىن ئۇنى ۋاقىت ئۇنتۇلدۇردى. يېقىندا ئۆيگە مېھمان كېلىپ قېلىپ بازارغا چىقالماي ئۇنى گۆش، سەي ئەكىرىشكە چىقىرىپسەن، ئۇ كوچىدا بىرنەچچە لۇكچەكنىڭ ئۆزئارا سوقۇشۇپ، مۇشتلاشقىنى-نى كۆرۈپتۇ، بىرىنىڭ قولى سۇنسا، بىرىنىڭ خامىرى يېرىلىپ قان بۇرنىدىن ئېتىلىپ چىقىپتۇ...

— توۋا خۇدايىم، قاچۇرغانسېرى مۇنداقمۇ ئۇدۇل كېلىپ قالامدۇ ـ ھە، — ئايپاشا خېنىمنىڭ مېڭىسى ئاغرىپ كېتىۋاتقان-دەك قولى بىلەن بېشىنى ئۇرۇپ كەتتى.

قۇددۇس باي سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— ئامانىسا قورقۇپ كېتىپ نەچچە كۈن جۆيلۇپ ياتالمى-دى، كېيىن ئوڭلىنىپ قالدىغۇ، مېنىڭچە، ئامانىسانىڭ جىم-غۇر بولۇپ كېتىشىگە يۇقىرىقى ئىشلار سەۋەب بولالمايدۇ، بىر

نەچچە كۈن ھەسرەت چېكىپ جىمغۇر بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، مۇنداق ئۇزۇن ۋاقىت جىمغۇر قىلىۋېتىشى مۇمكىن ئەمەس. قىزىمىزنىڭ سالامەتلىكى ياخشى، بىلىمى بار، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشنى بىلىدۇ. يۇقىرىقىدەك ئىشلارغا توغرا قارايدۇ، مېڭىسى كۆتۈرۈپ كېتەلەيدۇ، ئۇنىڭ مۇنداق بولۇپ قېلىشىدا باشقا بىر سەۋەب بارەدەك قىلىدۇ، بىز ئۇنى تاپالمايۋاتىمىز، — قۇددۇس باي غەمكىن، پەرىشان بولۇپ قالغانىدى.

— قانداقلا بولمىسۇن، قىزىمىزغا جىن سەھرادىلا چاپلاشقان، مەپىكەش مەخمۇتنىڭ سۆزىمۇ بۇنىڭ دەلىلى، ئامانىنسا يېزىغا بارغۇچە دادىسىدىن ئۇنى - بۇنى سوراپ دادىسىنى سۆزلەتمىلا ماڭدى، قايتاشىدا بولسا ئۇ مەپىدىن بېشىنىمۇ چىقىرىپ قويماي، دادىسىغا گەپمۇ قىلماي كەلدى، دەيدۇ، — دېدى ئايپاشا خېنىم ئۆزىنى قايتا - قايتا ئاقلاشقا تىرىشىپ.

— ئۇغۇ شۇنداق، — دېدى قۇددۇس باي چېچىلغاندەك بولۇپ، — ئامانىنسا يېزىدا كېيىكتەك سەكرەپ خۇشال - خۇرام ئويناپ، كەشتە تىكىشنى ئۆگەنىدى، — ئۇ ھېرىپ كەتكەنلىكىدىن گەپ قىلىش خۇشياقمىدى.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى ئايپاشا خېنىم ئويلىنىپ تۇرۇۋېتىپ، ئىقرار قىلايمۇ - قىلمايمۇ دېگەندەك ئېرىگە لاپ ئېتىپ بىر قارۇۋېتىپ، يېشىنى مۆلدۈرەك ئاققۇزۇپ تۇرۇپ راست گەپىنى قىلدى، — مەن سىلى سەھراغا كەتكەندىن كېيىن پۈتۈن بىر كۈن ئىبادەت قىلىپ، ئامانىنسانىڭ گەپكە كىرمەيدىغان شوخ، بەكۇاشلىقىنى تاشلاپ، ياۋاش، مۇلايىم بولۇپ، گەپمىگە كىرىدىغان بولۇشىنى ئاللادىن تىلىگەنىدىم، تىلىگىم ئىجابەت بولدىمۇ - يە، مەن ھەرگىز ئاللادىن قىزىمىزنى بۇرۇختۇرمىچىلىقتا ھۇجرىسىدىن چىقماي ئولتۇرسۇن دەپ تىلىمىگەنىدىم، — ئۇ ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ يىغلاشقا باشلىدى، — ۋاي خۇدايىم، قىزىمىزغا نېمىنى كۆرسىتىۋاتقانسەن، دادىسى، گۇناھ مەندە،

قانداق قىلىمىز ئەمدى؟
ئايپاشا خېنىم ئۆكسۈپ يىغلىغان پېتى قۇددۇس باينىڭ ئالدىغا قاراپ ئۆمىلەپ ماڭدى. ئۇ خېنىمنىڭ بېشىنى سىلاپ مەيدىسىگە يېنىك باستى ۋە:
— بولدى، يىغلىما، ئۇنداقمۇ ئەمەس، قارىغاندا ئىككىمىز- دىلا سەۋەنلىك يوقكەن، بىر - بىرىمىزنى ئەيىبلەپ يۈرمەيلى، قىزىمىز ئوڭلىنىپ قالار، قېنى يىغاڭنى توختىتىپ ناشتىلىقنى تەييارلا، شەھەرگە كىرىپ بىر نەچچە خېرىدار بىلەن كۆرۈشمەسەم بولمايدۇ، — ئۇ خېنىمنىڭ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىگە قاراتتى ۋە كۆز ياشلىرىنى ياغلىقى بىلەن ئېرتىۋەتتى.
ئايپاشا خېنىمنىڭ كۆڭلى ئىزىغا چۈشكەندەك بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ دەھلىزدىن پەسكە چۈشتى.
بۇ ئۆيدە ئاتا - ئانىلار ئامراق قىزى ئاماننىسانى «دىلى سۇندى، شوخلۇقى يوقالدى، ھۇجرىسىدا تۇنجۇقۇپ ئولتۇرىۋېلىپ جىمغۇر بولۇپ كەتتى، بۇنداق قىلىشنىڭ سەۋەبى نېمىدۇ؟ !» دەپىشىپ بىر - بىرىنى ئەيىبلەپ، ئۆزئارا سەۋەنلىك ئىزدەشىپ ئەندىشىدىلا قالغىنى بىلەن، ئۇ ھۇجرىسىدا ئېسىدىمۇ يوق، ئۆزى تەشنا بولغان نەرسىسىنى تېپىۋېلىپ، بەخت ھۇزۇرىنى سۈرىۋاتقان خانىشتەك شېرىن خىياللار ئىچىدە مەست ئىدى.
راست، ئاماننىسا يېزىدىكى باغنىڭ ئىچىدە يېگىدىن چېچەكلىگەن ئۆرۈكلۈك ئارىسىدا تۇرۇپ قۇياشقا قاراپلا ئۆتكۈر نۇرلار ئىچىدە ئۆزىگە تىكىلىپ قاراپ تۇرغان، تولىمۇ كېلىشكەن بىر غايىۋى يىگىتنى كۆرۈپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا رېئاللىقتىكى ھېلىقى يىگىت — چېچەكلەر ئارىسىدا راۋاب چېلىپ ناخشا ئېيتىۋاتقان دېھقان يىگىت ئەشرەپنى كۆردى - دە، ئۇنىڭغا ئاشىق بىقارار بولۇپ قالدى.
ئەشرەپنى كۆرۈشتىن بۇرۇن ئاتا - ئانىسى ئويلىغاندەك ئاماننىسا ئۆزىنى «غەم - ئەندىشىنى بىلمەيدىغان، شوخ، ئەركە،

ئەقلىگە توشمىغان، نازۇك، نارەسىدە قىزمەن» دەپ قاراپ ئۇ-
لارنىڭ ئالدىدا باللىق شوخلىقىنى قىلاتتى، ئەركىلەيتتى. ئۇ-
لارغا زورلۇق - زومبۇلۇق قىلاتتى، دادا - ئاپىسىغا بولۇپمۇ
دادىسىغا خۇداغا ئېتىقاد قىلغاندەك چوقۇناتتى، دادىسىنى دۇنيادا
ئەڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر، تەڭداشسىز قۇدرەتلىك، ھەممە نېمىسى-
نى تەل قىلىپ بېرىدىغان دادا دەپ قارايتتى، دېمىسىمۇ دادىسى
ئۇنىڭغا قىممەت باھالىق، ئالىي دەرىجىلىك كىيىم - كېچەكلەر-
نى، ئويۇنچۇقلارنى يىراق چەت ئەللەردىن ئەكېلىپ بېرىدۇ،
ئامانىسا ئاشۇ ئېسىل كېيىم - كېچەكلىرىنى كىيىسە بەكمۇ
يارىشىدۇ، تېخىمۇ گۈزەللىشىپ كېتىدۇ. خېنىم - قىزلارنىڭ
كۆزلىرىدىن ئوت چاقنىتىۋېتىدۇ. دادىسى يەنە ئۇنىڭغا ئالتۇن
ھالقا، ئالتۇن ئۈزۈك، ئالتۇن بىلەيزۈك، ئالتۇن بولاپكا -
مېدالىئونلارنى قوشلاپ - قوشلاپ ئېلىپ بەرگەن، لېكىن، ئۇ
زىننەت بۇيۇملىرىغا ئانچە قىلىپ كەتمەيدۇ. ئۇ كىچىكىدىنلا زىبۇ
زىننەت بۇيۇملىرىنى سېلىۋېلىشنى ياقتۇرمايتتى، ئانا - ئانا-
سى كۆزىنىڭ قارىچۇقىدەك ئاسراپ، ئېسىل قۇۋۇەتلىك تائاملار-
نى يېدۈرۈپ كېلىۋاتقانلىقىدىن بىرەر قېتىممۇ كېسەل بولۇپ
قالمىدى، تەن سالامەتلىكى شۇنداق ياخشى، خەجلەيدىغان يېرى
بولمىسىمۇ ئۇنىڭ يانچۇقىدا پۇل ئۆكسۈپ قالمايدۇ. ئۇ مۇشۇن-
داق بەختلىك ئائىلىدە بىر تال قىزىل گۈل بولۇپ ھايات گۈلزار-
لىقى ئىچىدە ئېچىلىپ يايرايدۇ، كۈلىدۇ، نېمىنى خالىسا شۇنى
قىلىدۇ. ئۇ ئاتا - ئانىسىنىڭ مۇشۇنداق غەمخورلىقىدىن قانائەت
ھاسىل قىلغان، ئۇنىڭ خىيالىغا ھېچنېمە كىرمەيتتى. چىرايلىق
يېگىتلەرگىمۇ نەزەرىنى ئاغدۇرۇپ قاراپ قويمايتتى. لىللا گەپنى
قىلغاندا، ئۆزىنىڭ بويىغا يېتىپ قالغانلىقىغا ئەگىشىپ كۆڭلىگە
ئۇچقۇر خىياللارنى بۆسۈپ كىرمەيدۇ دېگىلى بولمايدۇ. شۇنداق،
بەزىدە ھۇجرىسىدا يالغۇز يېتىپ ئۇيقۇسى قاچقان ۋاقىتلىرىدا
شېرىن خىياللاردىمۇ بولغان. لېكىن شۇ ھامان ئۇ خىيالىرىنى

ئەقىلگە سىغمايدۇ، بىمەنە شوخلۇق، دەپ قاراپ ئۆزىدىن قاچۇرۇ-
ۋېتەتتى. چۈنكى بۇ قەدىمكى ماكاندا ئەلمىساقتىن تارتىپ داۋا-
ملىشىپ كېلىۋاتقان ئىنسانلارنىڭ قان - قېنىغا سىڭىپ كەتكەن،
ئۆزگەرتكىلى بولمايدىغان، مۇقەددەس ئۆرپ - ئادەت كۈچى،
شەرئەت قائىدىلىرى مەۋجۇت، ئۇنى ئۆزگەرتىش مۇمكىن ئە-
مەس. ئامانىنسامۇ ئۆزىنىڭ بۇنىڭ سىرتىدا ئەمەسلىكىنى ئوبدان
بىلەتتى؛ قىزلار ئۆزىنىڭ كېلەچەك تەقدىرىگە ئىگە ئەمەس،
قىزلارلا ئەمەس، ئوخشاشلا يىگىتلەرمۇ جۆرە تاللىيالمايدۇ. يە-
گىت - قىزلارنىڭ بىر ياستۇقتا باش قويۇشىنى ئاتا - ئانىلىرى
ۋاكالىتەن بېجىرىۋېتىدۇ. پەقەت نىكاھ ئوقۇماقچى بولۇۋاتقاندا
«. . . رازىمۇ سىز؟» دەپ سورىشىدۇ، «رازىمەن» دەپ بەرسىلا
ئىش پۈتىدۇ. «قوشولمايمەن» دېيىشكە مۇتلەق مۇمكىن ئەمەس،
شۇڭا ئامانىنسا «ھەممە نەرسەم تەل، كۆڭلۈم پۈتۈن، مۇشۇ
كۈنۈمگە قانائەت قىلىمەن، كېيىنكى تەقدىرىمنى ئاتا - ئانام
بەلگىلەيدۇ، ئاتا - ئانامنىڭ ئالدىدا تۇرۇۋاتقىنىمدا پۈخادىن
چىققۇچە ئۇلارغا ئەركىلەپ، شوخلۇق قىلىپ يايرىۋالاي» دەپ
تولىمۇ بىغەم، خاتىرجەم يۈرۈۋاتقاندى. ئاشۇ ئۇزۇن كېچىلەردە
يوتقانىنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ - تۇرۇپلا ئېزىپ كىرىپ قالىدىغان
شېرىن خىياللىرىدىن باشقا ئۇنىڭ ھاياتى ياشلىقىنىڭ شېرىن
ئۇيقۇسىدىن ئويغانمىغان، سۆيگۈ ئىلاھىمۇ ئۇنىڭ قەلبىدە مۇھەب-
بەت يالقۇنىنى ياندۇرمىغان، ئۇنىڭ كۆڭلىدە مۇھەببەت ۋە ئا-
شىقلىقىنىڭ ئۇرۇقلىرى بىخلانمىغاندى.

خۇدايىم توۋا! بۇ دۇنيا نېمىدېگەن قىسمەتكە باي، كىشىنىڭ
ئەقلى يەتمەيدىغان تاسادىپىيلىككە، سىرلىق مۆجىزىگە تولغاندۇ،
قارىمامسىز؟ نازۇك، ئاجىز بىر قىز سەھرالىغا ئويىنىغىلى كېلىپ
راۋابچى يىگىتنىڭ خۇشئاۋاز ناخشىسىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ كېلىش-
كەن رۇخسارىنى كۆرۈپلا، ئاتا - ئانىسىنىڭ ماقۇللىقى، ئۆرپ
- ئادەت كۈچى، شەرئەت ئەھكاملىرىغىمۇ پەرۋا قىلماي، قەلبى-

ده پارتلىغان ئاشقىلىق ژولقانىغا قول قويۇپ، ئۆزىنىڭ نازۇك، هېسسىياتلىق كۆڭلىنى هېچقانداق بەدەلسىزلا ئۇ يىگىتكە سوۋغا قىلىۋېتىش ئىستىكى قوزغالدى.

قىزلار تولىمۇ نومۇسچان كېلىدۇ، خۇدا ئۇلارغا سەۋر - تاقەت، چىدامنى ئايىمايلا بېرىۋەتكەنىكەن، شۇڭا ئۇلار ئۇرغۇپ تۇرغان هېسسىياتىنى، ئاشقىلىق ژولقانىنى قەلبىنىڭ چوڭقۇر يېرىگە يوشۇرالايدۇ. ئامانىنسامۇ ناخشىچى يىگىت ئەشرەپنى بىر كۆرۈپلا، قەلبىنى گويا بوران - چاپقۇنىنىڭ تىنچسىزلىقى قاپلىغاندەك هاياجانلىنىپ، سۆيگۈ ئىنتىزارلىقى پۈتۈن ژۇجۇدىنى قاپلىدى، ئۇ باشقا ئەهۋالدا بولسا ئۆزىنى تۇتالماي يىگىتنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئاتقانمۇ بولاتتى، لېكىن ئۇ نومۇسنى ئەتىۋا بىلىپ چىدىدى، دېلىغۇل بولۇۋاتقان قەلبىنى، پىنهانلىقىنى ساقلاپ قالدى. يېزىدىنمۇ ئۇن - تىنسىز قايتىپ كەلدى. مىڭ تەسلىكە، يورۇق كۈننى قاراڭغۇ كېچىگە ئۇلاشتۇرۇپ هۇجرىسىغا كىرىۋالدى.

خۇدا ئامانىنساغا ئەقىل - پاراسەت ۋە كۈچ - قۇۋۋەت ئاتا قىلدى، ئۇ خۇدانىڭ مەدىتى بىلەن ئەندىشىلىك تېڭىرقاشلاردىن خالىي بولۇپ، مەسۇمەلىك دەۋرىدىكى ژۇجۇدىغا سىڭىپ كىرگەن ئۆرپ - ئادەت كۈچلىرى ۋە شەرىئەت بويۇنتۇرۇقلىرىنى بىر يولىلا چۆرىۋېتىپ ئەركىن مۇهەببەت ئالىمىگە قەدەم قويدى، مۇهەببەت دۇنياسىدا بىردىنبىر ئەركىن ئىستەك، قەلب ئوچىقىدا تاۋلىنىپ چىققان جەۋهەر، ئىنسانىيەت قانۇنىيەتلىرى بىلەن ئەنە ئەنە كۈچلىرى، شەرىئەتنىڭ تۇرلۇك - تۈمەن ئەقىدىلىرى ئۇنى بويسۇندۇرالمايدۇ. ئامانىنسانىڭ جىمغۇر بولۇپلا قالماي مۇهەببەتكە ئىنتىلىشىنىڭ تەقەززاسى ئىدى. شۇ تاپتا ئۇ بۇ مۇهەببەتنى قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىغا يوشۇرۇپ جىمغۇر بولىۋېلىپ ئاتا - ئانىلىرىنى ئەندىشە تۈمانلىرى ئىچىگە سۆرەپ كىرگەن بولسىمۇ، ئۆزى ئارتۇقچە هەرەج چەكمىگەنىدى، شۇڭا

ئۇ ھۈجرىسىغا بېكىنىۋېلىپ كۆڭلىنىڭ خاھىشى بويىچە شېئىر خىياللارنى سۈرەتتى.

ئاماننىسا يېزىغا بېرىپ - كەلگۈچە مەپىدە ئولتۇرۇپ ئېگىز - پەس، يۇقىرى - تۆۋەن چايقىلىپ ئوبدانلا ھارغانىدى، ئۇ ناماز خۇپتەندىن كېيىنلا ئورۇن سېلىپ يېتىۋالدى. لېكىن ئاينىڭ شولىسى دېرىزىدىن كىرىۋېلىپ، ئۆي ئىچى خۇددى مەرۋايىت يالتىراپ، بۇلاق سۈلىرى جىمىرلىغاندەك يورۇپ كەتتى - دە، ئۇنىڭ ئۇيقۇسى نەلەرگىدۇ قېچىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىختىيارسىز بۇگۈن باشلانغان مۇھەببىتى ھەققىدە خىيال سۈرۈشكە باشلىدى.

ئاماننىسانىڭ كۆز ئالدىدا ياخشى كۆرۈپ قالغان چىرايلىق بىر ئوبراز — ئەشرەپ نامايان بولۇپ تۇراتتى. ئۇ ئۆزى سۆيىدىغان ئەشرەپنىڭمۇ ئۆزىنى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ياخشى كۆرۈشىنى ئۈمىد قىلاتتى. ئاماننىسانىڭ مۇشۇنداق ئايدىڭ كېچىلەردە جىمىرلاپ تۇرغان يۇلتۇزلارغا ھەمراھ بولۇپ ئۇنىڭ بىلەن بىر-لىكتە سەيلە قىلغۇسى، ئۇنىڭ بىلەن قولىنى قولىغا تۇتۇشۇپ مەڭگۈلۈكنى ياقتۇسى، ئۆزلىرىنىڭ جۆر بولۇپ سوققان يۈرەك ئاۋازلىرىنى ئاڭلىغۇسى، بەدەنلىرىنىڭ ئىللىق ھارارىتىنى سەز-گۈسى كېلەتتى. ئۆزلىرىنىڭ ئىشقى - مۇھەببىتىنى ياز كۈنلە-رىدىكى تولۇن ئاينىڭ ئىللىق نۇرلىرى بىلەن ھەمنەپەس قىلغۇ-سى، ئەشرەپ راۋابىنى سازلىسا، ئۆزى ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ بەرگۈسى، ناز قىلىپ خۇلق چىقىرىپ، ئەشرەپنىڭ كۆڭ-لىنى ئالغۇسى كېلەتتى.

ئەپسۇسكى، بۇ خىل ھېسسىيات ۋە خىياللار سۆز بىلەن زاھىر قىلىپ بولمايدىغان مۇھەببەتلىك شېئىر تۇيغۇ ئىچىدە بولۇپ، پۈتمەس - تۆگىمەس ھالدا داۋاملىشىۋاتاتتى.

ئاماننىسا ئۆزىنى ئەشرەپنىڭ يېنىدا ياندىشىپ تۇرغاندەك ھېس قىلدى. كىشىنىڭ خۇددىنى يوقىتىدىغان بىر خىل شەھۋانىي

هەۋەس تۇيۇقسىزلا ئۇنىڭ پۇتىنىڭ ئۇچىدىن كىرىپ مېڭىسىگە چىقتى. ئۇ ئىختىيارسىز ھالدا خۇددى چۇشىدە كۆرگەن ئەشرەپ-نى قۇچاقلىۋالغاندەك ئىككى قولىنى مەھكەم يېپىنىۋالغان يوتقا-نى بىلەن قوشۇپ مەيدىسىنى چىڭ سىقتى. ئۇ كۆزىنى يېرىم يۇمۇپ لەۋلىرىنى ئەشرەپكە سوزۇپ بەرگەندەك قىلىۋىدى، يوتـ قانىنىڭ دۇخاۋا گىرۋىكى ئۇنىڭ لەۋلىرىگە تەگكەندەك بولدى. باھار شامىلى ئۇنىڭغا تۇنجى قېتىم ئىشقى - مۇھەببەت سوۋغا-سىنى ئېلىپ كەلگەندى، ئامانىسا ھوشىدىن كەتكۇدەك ھۇزۇر-لانغانىدى. ئۇنى بىردىنلا خىيال چىرمىۋالدى.

— ۋاي خۇدايىم، ئۆلەيمۇ - تىرىلەيمۇ، بۇ رەسۋاچىلىقنى كۆرمەمدىغان، ئۇنىڭ بۇ قىلىقىنى كۆزۈمگە كۆرسەتكۇچە خۇدا-يىم كۆزۈمنى كور قىلىپ قويسا بولماسمىدى، ھەي دادىسى، ئۆيدىن چىقسىلا، ئەتىۋارلىغان قىزلىرىنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىنى كۆرسىلە، — ئامانىسانىڭ ئاپىسى ئۇنىنى قويۇپتىپ يىغلاپ ئالەمنى مالەم قىلىۋاتاتتى، يەنە دادىسىنمۇ چاقىرىۋاتاتتى.

ئامانىسا ئاشىق بىقارارلىققا تويۇنۇپ كۆڭۈللۈك، ئوڭۇش-لۇق كېتىۋاتقان خىيالىدىكى ۋىسال پەيتلىرىنى تاسادىپىي ئاپە-سىنىڭ كۆرۈپ قالغىنىدىن چۆچۈپ كەتتى. قورقۇپ كېتىپ چىرقىرىۋەتكىلى قىل قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ چېكە تومۇر-لىرى ھازىر يېرىلىپ كېتىدىغاندەك چىڭقىلىپ، پۇتۇن ئەزايى بەدىنىگە تىترەك ئولۇشۇپ پۈت - قوللىرى مۇزلاشقا باشلىدى. ئۇ خىيالىلىرىنى قاچۇرماقچى بولۇپ، ئالدىراپ - تېنەپ بېشىنى يوتقانىنىڭ ئىچىگە تىقىپ جىمجىت يېتىۋالدى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇنىڭ نېرۋا سەزگۈسىگە قۇلاق پەردىلىرىنى تىترىتىپ ئاپىسى-نىڭ ۋارقىراشلىرى كىرىۋالدى. ئۇ قۇلىقىنى ئېتىۋالدى، ئاپە-سى ئەمدى تىكىلىپ تۇرۇۋالدى. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ سەزگۈلە-رى يوتقانىنىڭ ئىچىدىمۇ تىنچلىق تاپالمىدى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇرۇۋالدى. ئاينىڭ شولىسى ھۇجرىدىن غايىب بول-

غان. ھۇجرا زىمىستان قاراڭغۇلىقىغا پاتقانىدى. كىچىنىڭ ھاۋا-
سى سوغۇق ئىدى. ئۇ يوتقىنىنى ئۈستىگە يېپىنىۋالدى.
كۆك ئاسمان يۈزىگە قارا چۈمپەردىنى تارتقاندا ئويغىنىدىغان
جان - جانىۋارلار قاراڭغۇ كىچىنىڭ جىمجىتلىقىدا ئۆزلىرىنىڭ
تىرىكچىلىكىنى باشلىۋەتكەنىدى. سىرتتا، ئۆگزىنىڭ ئۈستىدە
ماڭغان چاشقان، سۈغۇرلارنىڭ ئاۋازلىرى، ئۇلارنىڭ ئۆتكۈر
چىشلىرى بىلەن ياغاچ ۋە باشقا نەرسىلەرنى غاجىلاشلىرى، پاقە-
نىڭ سەكرىگەن تىۋىشى ۋە كىشىنى بىزار قىلىدىغان كۈرۈلداش-
لىرى تۈرۈپ - تۈرۈپلا ئاماننىسانىڭ جىددىيلەشكەن نېرۋىلىرى-
نى چۆچۈتۈپ زادىلا ئارامىلىق بەرمەيتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆزگە
كۆرۈنمەيدىغان ھاشارەتلەر قۇلاق تۈۋىدىلا غىڭىلداپ قولىنى چە-
قىرىپ ئۇلارنى قوغلاشقا مەجبۇر قىلاتتى. ئۇخلاش مۇمكىن
ئەمەس ئىدى.
ئاي كۆكتىكى ئۇزۇن مۇساپىنى ئالدىراش بېسىپ ئۆتۈپ
تاڭ ئالدى قاراڭغۇلىقىغا چۆكۈشكە باشلىدى. توپ - توپ يۇل-
تۇزلار بىر - بىرلەپ غايىب بولۇشقا باشلىدى. شەرقتىكى ئۇپۇق
سىزىقى ئاستا - ئاستا ئاقىرىشقا باشلىدى. ئۇپۇق سىزىقى بىلىنە-
مەستىلا ئاقىرىپ كەتتى. شۇ ۋاقىتتىلا ئاماننىسانىڭ ئارامىلىق
تاپالمىغان نېرۋىلىرى تىنچلىنىشقا باشلىدى - دە، كۆزىنى يۇ-
مۇپ ئۇيقۇغا كەتتى. . .
ئاماننىسا تاڭ ئاتقىنىنى سەزمىدى، شۇڭا ئەتىگەنلىك ناشتە-
غىمۇ چىقمىدى، قىزىدىن ئەنسىرەپ قالغان ئايپاشا خېنىم ئۇنى
قىچقارغىلى كىردى - دە، چۆچۈپ ئالاقزادە بولۇپ كەتتى. ئۇ
قىزىنىڭ نېمىدىندۇ قورقۇپ كەتكەندەك يوتقانىنى يېپىنىپ دوغدە-
يىپ ئولتۇرغىنىنى، بېشىنىڭ ئۆلۈك ئادەمنىڭكىدەك ساڭگىلاپ
كەتكىنىنى، پۈشۈلداپ ئۇخلاۋاتقىنىنى كۆرگەنىدى.
— ئاماننىسا، ھەي ئاماننىسا، — ئۇ ئاستا ئاماننىسانىڭ
بېشىدىن تۇتۇپ يۇقىرىسىغا كۆتۈردى، — ئاماننىسا، بىچارە

قىزىم، نېمە بولدۇڭ؟ — ئامانىسا مىدىرىغاندەك قىلىپ كۆزى-
نى يېرىم ئېچىپ يەنە يۇمىۋالدى، ئۇ ئويغىنىدىغاندەك ئەمەس
ئىدى، ئايپاشا خېنىمنىڭ ئىچى ئاغرىدى بولغاي، ئۇنى ئوڭشاپ
ياتقۇزۇۋېتىپ، — تۇنۇگۈن يېزىغا بېرىپ تازا هارغان ئوخشايـ
سەن قىزىم، چىرايىڭدىنمۇ هاردۇق چىقىپ تۇرۇپتۇ، قانغىچە
ئۇخلىۋال، كېچىچە ئولتۇرۇپ ئۇخلاپ بەللىرىڭ قانچىلىك ئاغـ
رىپ كەتكەندۇ، — دەپ ئۆز - ئۆزىگە سۆزلەپ قويۇپ هۇجرىدىن
چىقىپ كەتتى. ئۇ چۇشكىچە ئامانىسانىڭ هۇجرىسىغا يەتتە -
سەككىز قېتىم كىرىپ - چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ كەيپىياتى
بىئارامچىلىق ئىچىدە قالغاندى.

ئامانىسا كەچ پېشىندىلا ئويغىنىپ ئاپىسىنىڭ قېشىغا چىقـ
تى. شۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ ئەقىل ئىدرىكى قورقۇنچلۇق ئويغاقلىق،
ساراسىمىلىق ئۇيقۇ ئوتتۇرىسىدا جان تالاشماقتا ئىدى.

ئايپاشا خېنىم قىزىغا قاراپ تۇرۇپلا قالدى. بۇرۇن قىزىلـ
لىق هۆكۈم سۈرىدىغان، دائىم كۈلكە كەتمەيدىغان چىرايى بۇ-
گۈن سۈلغۇن، مۇڭلۇق بولۇپ قالغاندى. يېزا تۇرمۇشى ئۇنىڭ
ئۈستىگە چۈشىنىش تەس بولغان غەلىتە خەتلەرنى يېزىپ قالدۇر-
غاندى.

ئايپاشا خېنىمنىڭ قىزىغا ئىچى ئاغرىپ كۆزلىرىدىن بۇلاق-
تەك بۇلدۇقلاپ ياش قويۇلۇشقا باشلىدى. ئامانىسا تۇيتۇز يەر-
دىمۇ غالدى - غۇلدۇڭ مېڭىپ ئاپىسىنى تېخىمۇ ساراسىمگە
سېلىۋەتتى.

— نېمە بولدۇڭ قىزىم، سەهراغا بىر قېتىم بېرىش بىلەنلا
مۇشۇنداقمۇ تۇگۈشۈپ كېتەمسەن؟ تەلەتىڭ، تەققى - تۇرقىڭ
يۇرىكىمنى ئېزىۋەتتىغۇ - هە، — ئۇ قىزىنى باغرىغا بېسىپ
ئۆكسۈپ كەتتى.

— مەن هېچنېمە بولمۇدۇم ئاپا، — ئامانىسا بېشىنىمۇ
كۆتۈرمەي ئاپىسىنى زومۇلۇق قىلىپ ئىتتەردى، — قورسۇقۇم

ئېچىپ تارتىشىپ كەتتى، تېزرەك ماڭا تاماق بەرسىلە، — دېدى، ئۇنىڭ گېپىنى ئاغزىدىن چۈشۈپ قالغىلىۋاتاتتى.

— مانا قىزىم، هازىر تەييار قىلىپ ئالدىڭغا ئەكېلىمەن، — ئايپاشا خېنىم قىزىنىڭ تاماق يەيمەن دېگەنلىكىدىن خۇش بولۇپ، كۆز - ياشلىرىنى ئېرتىۋېتىپ ئۇنىڭ بىلەن ئاشخانا ئوتتۇرىسىدا موككىدەك قاتناپ پولۇ، پېتىر مانتا، قاتلىما نانلارنى تىزىۋەتتى. ئامانىسا چايدىن بىر يۇتۇم ئوتلىۋېتىپ هورى چىقىپ تۇرغان بۇ مەززىلىك تائاملارنى ئىشتەي بىلەن يېدى، ئايپاشا خېنىم قىزىنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانىدەك چۆرگىلەپ چېيىنى لىقلاپ تۇردى، تەخسىنى بىكار قىلىشى هامان تائاملارنى ئەپ بېرىپ تۇردى.

— ئەتىگەندە ناخشا - مۇزىكا ئوتقۇتقۇچۇڭ كەلگەنكەن، داداڭ ئۇنىڭغا ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ ئۆگەت، بۇنى چالالايدىغان بولسۇن دەپ بىر تاغار ۋەزىپىلەرنى تاپشۇرىۋېتىپ يەكەنگە كەتتى. سېنى ئۇيقۇدىن تۇرغۇزالمىغاندىن كېيىن ئوقۇتقۇچىنىمۇ قايتۇرىۋەتتىم، قايتۇرىۋەتكىنىم ئوبدان بوپتىكەن، بولمىسا ئۇيقۇسىراپ جاپا تارتىپ قالۇركەنسەن، — دېدى ئايپاشا خېنىم پەرىشان هالدا سۆزلەپ.

— مەن يەنە ئۇخلايمەن، — ئامانىسا ئاپىسىنىڭ گەپلىرى قۇلىقىغا كىرمىگەندەكلا يەنە ئېگىز - پەس دەسسەپ هۇجرىسىغا قاراپ ماڭدى.

ئايپاشا خېنىم ئۆزى زورلاپ يېنىدا تۇتۇپ قالاي دېسە، ئۇنىڭ چىرايىدىن ئۇيقۇسى قانمىغانلىقى چىقىپ تۇراتتى، تۇتۇپ قالماي دېسە ئۇنىڭ نېمە بولۇپ مۇشۇنداق هالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭدىن گەپ سورىسا ئېغىزىنى ئېچىشمۇ خوشياقمايدىغاندەك قىلاتتى. ئايپاشا خېنىم مىسكىنلىشىپ نېمە دېيىشنى بىلمەي ئىچىدە: «بىچارە قىزىم، نېمە بولغانسەن؟» دەپ كەينىدىن قاراپلا قالدى.

ئامانىسا بايا ئورنىدىن تۇرۇپلا تاماققا چىققانىدى، تېخى ئۇيقۇسى قانمىغىنىنى سېزىپ تۇرغىنى بىلەن چىرايىنىڭ قانداق بولۇپ قالغانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۇ ھۇجرىسىغا قايتىپ كىرىپلا ئەينەككە قاراپ، يۈزلىرىگە جاپا ـ مۇشەققەت چەككەن قېرى خوتۇنلارنىڭكىدەك تورلارنىڭ تارتىلىپ كەتكەنلىكىنى، روھسىز، مىسكىن ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئۆزىمۇ چۆچۈپ كەتتى. «ئاپامنىڭ يىغلاپ كەتكىنى بىكار ئەمەسكەن ـ دە، ئۆزۈمنى ئۇنىڭغا بۇنداق كۆرسەتمىگەن بولسام بولاركەندۇق» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ، شۇئان ئەتىر سوپۇنى بىلەن يۈزىنى يۇدى، دادىسى پەرەڭدىن ئەكېلىپ بەرگەن تېخى ئىشلەتمىگەن ئۇپىسىنى يۈزىگە قايتا ـ قايتا سۈرتتى. كەينىدىن يۈزىنى مايلىدى. ئۇ كەچلىك تاماق كىرگەندە ئاپىسىنىڭ ئۆزىگە قاراپ كۆڭلىنى يېرىم قىلمىغانلىقىنىدىن ئىچىدە خۇش بولدى. ئۇ يەنىلا بېشىنى سېلىپ جىمجىت ئولتۇرۇپ غىزالاندى، پەقەت ئېچىلالمىدى، ئاپىسى نەچچە ئېغىز گەپ قىلسا ئۇ قىسقىلا جاۋاب بېرىپ ئولتۇرىدى. تامىقىنى يەپ بولۇپلا ھۇجرىسىغا قاراپ ماڭدى.

— داداڭ بولمىغاندىكىن چوڭ ئۆيگە چىقىپ يات، خاتىرجەم ئۇخلايسەن، — ئاپىاشا خېنىم ئۇنىڭغا كۆيۈنۈپ گەپ قىلدى.

— ياق، يۈيىدىغان كىرلىرىم بار، — شۇنداق دەپلا ئامانىسا ھۇجرىسىغا كىرىۋالدى.

خۇپتەن نامىزى ئۆتۈلۈپ يەنە ياتىدىغان ۋاخ بولدى. ئامانىسا ياتىقىغا كىردى. ئۇ ئۇيقۇسىنى قاندۇرۇپ بولغان، كۆزى يۇمۇلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ كاللىسىغا ئىختىيارسىز شېرىن خىياللار كېلىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا يېزىدىكى ئۆرۈك، نەشپۈت چېچەكلىرى بىلەن بېزەلگەن باغ، ئۇنىڭدىن كېيىن غايىۋى كۆرۈنگەن يىگىت كەلدى. ئۇ كۆزىنى بىر يۇمۇپ ئېچىۋېدى، بۇ يىگىتنىڭ ئورنى رېئاللىقتىكى راۋاب تۇتۇپ تۇرغان ناخشىچى يىگىت ئەشرەپكە ئالماشتى، ئۇنىڭ كېلىشكەن

چىراي - تۇرقى خۇددى بەسلىغان تامغىدەك ئاماننىسانىڭ قەلبىدە چوڭقۇر ئىز قالدۇرغانىدى.

«يەر يۈزىدە خىيالنى بىمالال داۋاملاشتۇرماق قىيىنكەن» ئاماننىسا خىيالىنى ئۆز خاھىشىغا قويىۋېتىپ داۋاملاشتۇردى، «ئىككىمىزنىڭ مۇھەببەتلىشىپ بىر يەردە تۇرىۋاتقانلىقىمىزنى ئاپام ئەمەس، باشقا ھەرقانداق ئادەم كۆرسىمۇ ياقتۇرۇشمايدۇ، بىزنى «بۇزۇقلار» دەپ ھاقارەتلىشىدۇ. شۇڭا بىز ئادەملەر كۆرەلمەيدىغان، بەلكى بىز ئادەملەرنى كۆرەلەيدىغان كۆككە چىقىپ مۇھەببەتلىشەيلى، كۆكتە قانغۇچە سۆيۈشۈپ مۇھەببەتنىڭ لەززىتىنى تېتايلى، جۇرۇك» ئاماننىسا ئەشرەپكە قولىنى سوزدى، ئىككىيلەن شېئىرىي تۇيغۇلاردىن قۇۋۋەت ئالدى، خىيالىي تۇيغۇلاردا قانات ياساپ يەتتە قات ئاسمانىنىڭ ئۈستىگە چىقتى. بۇ ئاشىق - مەشۇقلار بوشلۇقتا ئالەمنىڭ رەڭگارەڭ قۇياش نۇرلىرى بىلەن جۇلالىنىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈشتى. ھاياتنىڭ شەۋكەتلىك، بۇيۇك ناخشىلارنى ئېيتىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى. ئۇلار بۇ شادىمان ھاياتتىن قانغۇچە ھۇزۇرلاندى، بەزمە تۈزدى. ئىككىسى تەڭ راۋاب چېلىپ ناخشا ئېيتىشتى، كېيىن بىرسى ساز چالسا بىرسى ئۈسسۇل ئويناندى، ئۇلارنىڭ ئاۋازى شۇنداق ماس كېلىشتىكى، ناخشىنىڭ نەپىس، سۇزۇكلۈكى، جارانلىق شاۋقۇنى كۆكنى زىلزىلىگە سېلىۋەتتى. ئۇلارنىڭ ناخشىسىنى يەر يۈزىدىكىلەرمۇ ئاڭلاپ ھۇزۇر ئالدى، يەر يۈزىدىكىلەرنىڭ ئىچىدە ئىككىيلەننىڭ ئاتا - ئانا ۋە باشقا قېرىنداشلىرىمۇ بار ئىدى. ئۇلارنى ئىككىيلەن كۆرۈپ تۇردى:

— ئەنە مېنىڭ دادام، ئۇ چىلان تۇرۇق ئېتىنى يورغىلىتىپ كېتىۋاتىدۇ، يەكەنگە كېتىۋاتقان ئوخشايدۇ، — ئاماننىسا دادىسى بىلەن مەغرۇرلىناتتى، ئۇ دادىسىنى ئەشرەپكە تونۇشتۇرۇشقا ئالدىراپ كېتىۋاتاتتى.

— ئۇ قۇددۇس بايغۇ، بىزنىڭ خوجايىنىمىز ھەم شەپقەتچى-

مىز، سىز قوددۇس باينىڭ قىزىما، سىزنىڭ ئىسمىڭىز نېمە؟ بۇلارنى بۇرۇنراق سوراش ئېسىمگە كەلمەپتا؟ — ئەشرەپ نېمە ئۇچۇندۇر قورقۇپ تۇگۈلۈپ كېتىۋاتاتتى.

— نېمىلەرنى ئويلاپ قېلىۋاتىسىز ئاشىقىم، مۇھەببەتتە كىملىكىمىز مۇھىم ئەمەسقۇ، مەن دېمىسەممۇ دادامنى تونۇيدۇ-كەنسىز، مېنىڭ ئىسمىم ئامانىنسا شۇ، بىز بىر جۇپ قوشاقلار، خۇدانىڭ قۇدرىتى هەممىگە قادىر، ئۇ بىزنى ئۇچراشتۇرۇپ مۇراد - مەقسىتىمىزگە يەتكۈزدى. خۇدانىڭ بۇيرۇقىسىز قىلمۇ تەۋرىمەيدۇ.

ئامانىسا هاياجانلىنىپ كەتكەندى. ئۇ قەلبىدىن ئۇرغۇپ چىقىۋاتقان خۇشاللىقىنى ئىزهار قىلىۋاتاتتى، لېكىن ئەشرەپ هودوقۇپ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى، ئۇ مەيۇسلەنگەن هالدا:

— مەن نېمىشقىمۇ هالىمغا باقمىغاندىمەن، سىزغۇ سۆيۈ-لۈشكە تېگىشلىك پەرىشتە سۈپەت چىرايلىق قىز، مەن سىزنى چىن دىلىمدىن سۆيىمەن، سىز بىلمىسىڭىز كېرەك، مەن يوق-سۇل دېھقانىنىڭ بالىسى، سىز بولسىڭىز مۆتىۋەر، چوڭ باي سودىگەرنىڭ قىزىكەنسىز، مەن سىزگە قانداقمۇ لايىق كېلەي، مەن سىزنىڭ مۇھەببىتىڭىزنى قوبۇل قىلسام ئاسمان - زېمىن مېنى مەسخىرە قىلىپ كۈلمەمدۇ، ئاتا - ئانىلار، ئەل - يۇرت شەرىئەت بىزنىڭ مۇھەببىتىمىزنى قوبۇل قىلامدۇ، مەن سىزنى سۆيسەم ئۆزۈمنى ۋەيران قىلىپلا قالماستىن سىزنى ۋەيران قىلغۇدەكمەن، بۇ نېمىدېگەن دەهشەتلىك ئاقىۋەت - هە! ئەمدى مەن بۇ دۇنيادا سىزسىز ياشىيالمايمەن، مەن سىزگە قەلبىمنى، بارلىقىمنى تەقدىم قىلىۋەتكەن، كونىلار ئۆزۈڭنى بىل، ئۆزگىنى قوي، دەپتىكەن، مەن سىزگە ئاۋارىچىلىق تېپىپ بەرمەسلىكىم، ئۆزۈمگە چېتىۋالماسلىقىم لازىم. مېنىڭ ئالدىمدا بىرلا يول بار، ئۇ بولسىمۇ مەن سىزنى باقى ئالەمدە كۈتىمەن، خەير سۆيۈملۈ-كۈم!

— توختاڭ، قەدىرلىك ئاشىقىم، مەنمۇ سىزدىن ئايرىلالمايمەن، ئىككىمىز بىللىلا باقى ئالەمگە بارايلى.

لىرىكىلىق تۇيغۇلاردىن پۈتۈلگەن قاناتلار سۇنۇپ بۇ ئاشىق - مەشۇقلار كىشىلىك دۇنياغا غولاپ چۈشتى.

ئامانىسا راستىنلا كۆكتىن چۈشۈاتقاندەك كۆزىنى مەھكەم يۇمۋالدى. بۇ ئېچىنىشلىق ئاقىۋەت بىلەن ئاخىرلاشقان خىيالىدىن چۆچۈپ كەتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى دۇپۇلدەيتتى. دەل شۇ ۋاقىتتا مېھمانلىق ئۆيىدىكى چوڭ سائەت ئون ئىككى قېتىم دېگۈردى. بۇ يېرىم كېچە بولغانلىقىنىڭ بەلگىسى ئىدى. ئامانىسانىڭ يۈرىكى تىنچلانغاندى، ئۇ يوتقاندىن بېشىنى چىقاردى - دە، يىراقتىن بىر غېرىپنىڭ ئېيتىۋاتقان ناخشىسىنى ئاڭلىدى، بۇ ناخشا يېزىدا ئەشرەپ ئېيتقان خەلق ناخشىسى ئىدى. ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ ئوخشاپ كېتەتتى. ئامانىسا قورقۇچلۇق خىيالدىن قۇتۇلۇپ، پۈتۈن زېھنىنى ناخشىغا بەردى. ناخشا ئاۋازى يېقىنلىشىپ كېلىۋاتاتتى، ئۇ ناخشىنى زوقمەنلىك، ھېرىسمەنلىك بىلەن ئاڭلاۋاتاتتى، ئويلىمىغان يەردىن قاراڭغۇدا بىر سىنىڭ يېنىڭ شىپىرلاپ ماڭغان تۇنجى ئاڭلاندى، (بۇ شىپىرلاپ ماڭغان سۇغۇر ئىدى) قىزلارمۇ، مۇھەببەت مەستانىسى بولۇپ كەتكەنده تەلۈە، قورقماس بولۇپ كېتىدۇ. باشقا ۋاقىت، باشقا ئەھۋالدا بولسا بۇ تۇنجىتىن قورقۇپ ئامانىسانىڭ جېنى چىقىپ كېتەي دېگەن بولاتتى. شۇ تاپتا ئۇ قورقۇشنى ئويلاپمۇ قويمىدى بەلكى ئىنتايىن جىددىيلەشكەن، تەلۈلەشكەن روھىي كەيپىياتىنىڭ تۇرتكىسى بىلەن زادىلا مۇمكىن بولمايدىغان ئىشلارنى، خۇدا ئاتا قىلغان قىسمەتنى، روھى سېزىمچانلىقنى، تەقدىرنىڭ رومانتىك تۇيغۇلار بىلەن تاسادىپىي بىر يەردىن چىقىپ قالمىغىنىدەك مۇنداق ئىشلارنى راست دەپ چۈشەندى، «ئۇ راستىنلا شۇ بولۇپ قالمىغدى» دەپ ئويلىدى.

ئامانىسانىڭ ۋۇجۇدىدا ئەزەلدىن كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر

سېزىم پەيدا بولدى. ئاجايىپ شېرىن، تاتلىق بىر ئېقىم شۇرىدە ئاققاندەك، بەدىنىنى غىدىقلاپ ئۆتتى. چوڭ بولۇپ بۇ چاغقىچە ئۇنىڭدا مۇنداق ئالامەت كۆرۈلمىگەنىدى. بىردىنلا ئۇنىڭ كۆڭلى يېرىم بولدى.

يېقىن ئەتراپتىكى خورازلار ئارقا - ئارقىدىن چىللاشقا باشلىدى. ئامانىسا تاڭ ئېتىۋاتقانلىقىنى سەزدى. ئۇ تېنىنىڭ بۇلغانغانلىقىنى، ئىچ كىيىمىنىڭ ھۆل بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئېسىگە ئالدى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ تېنىنىڭ بۇلغانغان يەرلىرىنى يۇدى، ئىچ كىيىمىنى يۆتكىۋېلىپ، ھۆل كىيىمنىمۇ يۇيۋېتىپ ئۆزى بىلىدىغان يەرگە تىقىپ قويدى. ئۇ قايتا يوتقانغا كىرىپ ياتقان ۋاقتىدا ھېتگاھ جامالىدە بامدات نامىزىغا ئەزان ئېيتىلىپ بولغانىدى. ئۇنىڭ نېرۋا تالالىرى قاتتىق چارچىغاندى، شۇڭا ئۇ تېزلا ئۇيقۇغا غەرق بولدى.

ئەتىگەن سائەت سەككىزدىن ئاشقانىدى، ئوتقاشتەك قۇياش نۇرى دېرىزىنىڭ نېپىز پەردىسىدىن ئۆتۈپ ئامانىسانىڭ ھۇجرىسىنى يورۇتىۋەتكەنىدى. ئۇ تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى. ئايپاشا خېنىم ئۇنى ئىككىنچى قېتىم چاقىرغىلى ماڭغاندا دەرۋازىدىن ئوتتۇز ياشلار ئەتراپىدىكى، ئوتتۇرا بويلۇق، تولىمۇ كېلىشكەن، تېرىسى قاشتېشىدەك سۇزۇك، بەدىنى غۇنچىدەك لېۋەن، قاپقارا بۇلاق كۆزلىرىدىن نۇر چاقناپ تۇرغان خېنىم كىرىپ ئايپاشا خېنىمنى چاقىرىپ قالدى. بۇ خېنىم شۇ زامانىكى قەشقەر ئاياللىرىنىڭ كىيىنىشىدىن پەرقلىق ھالدا ئۇستىگە ھاۋارەڭ سارجىدا كاستۇم، ئاستىغا بەلدىن توپچىلىنىدىغان يوپكا، ئىچىگە ئاق شايىدا كوپتا كىيگەن بولۇپ، كېلىشكەن قامىتىگە تولىمۇ ياراشقان. ئۇنىڭ تەققى - تۇرقىدىن ساغلاملىقى، چىرايىدىن ئاق كۆڭۈللۈكلىكى چىقىپ تۇراتتى، ئۇ ئامانىسانىڭ ئوقۇتقۇچىسى سەلىمە ئاۋۇستەي ئىدى.

ئايپاشا خېنىم كەيپىياتى سۇس قىياپەتتە سالام - سائەت

قىلىشىپ بولۇپلا ئاماننىسانىڭ مەجۇن يەۋالغاندەك ھازىرمۇ ئور-
نىدىن تۇرالماي ئۇخلاۋاتقانلىقىنى، تېخى ناشتىمۇ قىلمىغانلىقىنى
شىكايەت قىلدى. ئۇنىڭ روھىي ھالىتىدىن ئاماننىسادىن ئەنسە-
رەپ نېمىگىدۇ ئالدىراپ تۇرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولاتتى.
— ئۇقتۇم، ئايپاشا خېنىم، سىلى ئاماننىسانىڭ ناشتىلىقە-
نى ماڭا تەييارلاپ بەرسىلە، ئۇنى ئۆزۈم ئويغىتىۋالاي، ناشتا
قىلدۇرۇپ سىردىشىپ باقاي، ھەقاچان ئۆزلىرىنىڭ ئىشلىرى
ئالدىراش، خاتىرجەم بولۇپ ئىشلىرىنى قىلىۋەرسىلە، — دېدى
سەلىمە ئىللىق چىراي ئېچىپ سۆزلەپ.
— ئەمىسە، سىلىنى مالال قىلمىدىغان بولدۇم، — ئايپاشا
خېنىم ئاماننىسانىڭ ناشتىلىقىنى تەييارلاپ قۇيۇپ سۆزىنى داۋام
قىلدى، — ناشتىلىق داستىخاندا يېپىقلىق، چاي قازان بېشىدا
ئىسسىق تاۋلىنىپ تۇرىدۇ، ئاماننىسامۇ، ھويلىمۇ سىلىگە ئاما-
نەت، مەن غاچچىتە شەھەرگە كىرىپ تونۇش تېۋىپنى تېپىپ
سۆزلىشىپ كېلەي، — ئايپاشا خېنىم يۈزىگە چۈمپەردىنى تارتىپ
سىرتقا قاراپ ماڭدى.
سەلىمەنىڭ سەنئەتكارلارغا خاس ئالاھىدىلىكىنى بىر قاراپلا
كۆرۈۋالغىلى بولاتتى. ئۇ چەبدەس، تېتىك، چېچەن بولۇپ،
پۈتۈن ۋۇجۇدىدىن سەنئەتخۇمارلىقى تۆكۈلۈپ تۇراتتى، ئۇنىڭ
چەت ئەلدىكى داڭلىق سەنئەت ئوقۇتۇش يۇرتىدا ئالغان بىلىمى
ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشقا ھەتتا سەھنىدە ئۆز كارامىتىنى كۆرسە-
تىشكە يېتىپ ئاشاتتى، ئەپسۇس، تولىمۇ ئەپسۇس، قەشقەردە،
ئاشۇ زاماندا سەلىمەنىڭ ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىدىغان، بىلە-
مىنى تەقدىم قىلىدىغان سورۇن يوق ئىدى. ئۇ ئارانلا ئاماننىساغا
سەنئەت ئوقۇتقۇچىسى بولالىدى، ئاماننىسادىن ئۇمىد چوڭ، ئۇ-
نىڭ سەنئەتخۇمارلىقى، بېرىلىپ ئۆگىنىشى كىشىنى خۇش قىلاتـ
تى، لېكىن بۇ ئىككى كۈندىن بۇيان نېمە بولدىكىن؟ سەلىمە
ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ باقماقچى بولۇپ ھۇجرىسىغا كىردى، تام

تەرەپكە قاراپ يېتىۋالغان ئامانىسانى دەسلەپتە چۆچۈتۈپ قويماس-
لىق ئۈچۈن ئاستا چاقىردى، ئامانىسا سەلىمەنىڭ ئاۋازىنى تونۇ-
غان بولسا كېرەك، ئويغىنىپ قارىدى.

سەلىمە ئۇنىڭ چىرايىغا بىر قاراپلا تېكىرقاپ تۇرۇپ قال-
دى. ئىككى كۈن بۇرۇنلا شوخ تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان، قۇش-
نىڭكىدەك ئويناقشىپ يېنىپ تۇرغان كۆزلىرى ئىچكىرى كىرىپ
پىلدىرلاپ قالغان؛ قۇياش نۇرىنىڭ يەڭگىل سۆيۈشلىرى بىلەن
شادىيانە كۈلىدىغان، گۈل بەرگلىرىگە ئوخشاش يۇز تېرىلىرى،
گويا بىر قەۋەت سېرىق داكا تارتىۋالغانغا ئوخشاش خۇنۇكلەشكەن،
شەربەتتەك سۆزلەر ئاقىدىغان قىپقىزىل لەۋلىرى قۇرۇپ
كەچ كۈزنىڭ سوغۇق شامىلىدا تىترەپ تۇرغان قىزىلگۈلگە ئوخ-
شاپ قالغان؛ مەرمەر تۇۋرۇككە ئوخشاش تۇپتۇز تۇرىدىغان ئاپئاق
بوينى خۇددى بېشىنىڭ ئېغىرلىقىنى كۆتۈرەلمەيۋاتقاندەك ئالدىغا
ئېگىشىپ قالغانىدى. مۇئەللىم ئامانىسانىڭ چىرايىدىن بۇ ئۆز-
گىرىشلەرنى كۆرۈپ يۈرىكىگە يېڭىنە تەققاندەك ئازابلىنىپ كەت-
تى، ئۇ ئەم بۇلۇتلىرى ئىچىدىلا قالدى.

— ۋاي خۇدايىم، ئامانىساقىز، نېمە بولدىلا، چىرايلىرى
باشقىچىلا تۇرىدىغۇ، تەنلىرى بىتاپ بولسا ھەرگىز تۇرمىسىلا،
— سەلىمە ئورنىدىن تۇرغىلىۋاتقان ئامانىسانىڭ بېلىكىدىن تۇ-
تۇالدى.

— ئاۋۇستەي، شۇ ۋاقىتچە ئورنۇمدىن تۇرۇپ كېتەلمەي
سەت قىلىق قىلىپ قويدۇم. چىرايىم بەلكىم قاتتىق خىجىل
بولىۋاتقانلىقىمدىن ياكى يۈز - كۆزۈمنى يۇمىغانلىقىمدىن شۇن-
داق كۆرۈنىۋاتقاندۇ، مەن ناھايىتى ساق، غەم يېمەسلە، —
ئامانىسا سۆزلەۋېتىپ ئورنىدىن تۇرۇپ يوتقان - كۆرپىلىرىنى
يىغىشتۇرىۋەتتى، ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ تەكشەلمىگەن سازدەك تىترەپ
چىقاتتى.

— ئامانىسا قىز، چىرايلىرى باشقىچە، ئاۋازلىرىنىڭمۇ

غاراڭ ـ غۇرۇڭ چىقىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ تۇرۇپتىمەن، چىرايىغا چىققان دەرد تەننىڭ ئىچىگە تەپمەي قالمايدۇ، ئىچىلىرىدە كىشىگە ئاسان ئېيتقىلى بولمايدىغان مۇڭلىرى باردەك قىلىدۇ، ئاتا ـ ئانىلىرىغا دىيەلمىسىلىمۇ ماڭا.

سەلىمە ئاماننىساغا كۆڭۈل بۆلۈپ، تولىمۇ يېقىنچىلىقىنى ئىپادىلەپ مېھرىبانلىق ياغدۇرۇپ گەپ قىلغانىدى. كىم بىلىسۇن، ئۇ سەلىمەنىڭ ياخشى كۆڭلىنى رەت قىلدى:

— ھەي ئاۋۇستەي! — دېدى ئۇ دەھلىزدىن پەسكە چۈشۈپ تېخىچە ئۆرە تۇرغان سەلىمەنى ئورۇندۇقتا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، ئالدىدا تىك تۇرۇپ، — ئاغزىمغا كەلدى دەپ سۆزلەۋەرمىسىلە جۇمۇ، مەن تېخى پاك كۆڭلۈمگە ھېچنېمە كىرمىگەن، ئەركە، مەسۇمە قىز، مەن تېخى ئاتا ـ ئانامنىڭ قۇچىقىدا ئويناپ ـ كۈلۈپ، يايراپ بولغىنىم يوق، سىلىمۇ ماڭا سەنئەت بىلىملىرىنى ئۆگىتىپ بولالىغانلىرى يوق، ئۇنداق سىرلىق گەپلىرى بىلەن مېنىڭ تىنچ كۆڭلۈمنى چاچمىسىلا جۇمۇ، — دېدى ـ دە، سىرتقا چىقىپ كەتتى.

ئاماننىسا سەلىمەگە ناھايىتى قوپال تەگدى، ئۇنىڭ گەپلىرى ئاغزىنى تۇۋاقلاپلا قويدى. ھېلىمۇ ياخشى، ئاماننىسا سىرتقا چىقىپ كەتتى، سەلىمەنىڭ ئالدىدا تۇرىۋەرگەن بولسا نېمە دېيىشىنى بىلمەي تەڭقىسلىقتا قالغان بولاتتى، سەلىمەمىغۇ ئاماننىساغا مۇنچىلىك كۆڭۈل بۆلۈپ كەتمىگەنمۇ بولاتتى. ئايپاشا خېنىمنىڭ شىكايىتىنى ئاڭلاپ، ئوبدان ئويلىنىۋالمايلا سەلىمە چىڭ يەردىن چۈشۈپ قالدى، ئۆزۈڭ ئۈچۈن تىنچلىق ۋە ئاراملىق تىلىسەڭ، ئورۇنسىز، زەرەرسىز سۆزلەرنى سۆزلىمە، دېگەن ئاقىلانە تەلىمنى ئەسلەپ سەلىمە پۇشايمىنىنى ئالىدىغان قاچا تاپالماي قالدى.

ئاماننىسا خېلىدىن كېيىن ھۇجرىسىغا كۈلۈمسىرەپ قايتىپ كىردى. سەلىمە سۆز تېمىسىنى يۆتكىۋەتمەكچى بولۇپ:

— ئامانىسا، ناشتىلىقلىرى. . . — دېيەلىدى ئارانلا.
— ناشتا قىلىپ بولدۇم ئاۋۇستەي، — ئامانىسا سەلىمە-
نىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ھېچبىر ئىش يۈز بەرمىگەندەك كۈلۈپ
ئەركىلەپ سەلىمەنى قۇچاقلىۋالدى، — جېنىم ئاچا، مەن بىلىـ-
مەن، سىلىنىڭ بىلمەيدىغانلىرى يوق، شۇنداققۇ، خېنىم -
قىزلار بىر - بىرىنىڭ قاياشى، بىلگەنلەر بىلمىگەنلەرگە خالىسـ-
لىق بىلەن ئۆگىتىپ ئەقىل بېرىشى كېرەك دېگەنتىلىغۇ، مەن
بىر دوستۇم ھاۋالە قىلغان بىر ئىشنى سىلىدىن سوراپ ئۇنىڭغا
دەپ بېرىشنى ۋەدە قىلغانىدىم، ماڭا دەپ بېرەرلىمۇ - ھە، —
ئۇ يېلىنغىلى تۇردى.
— مەن بايىلا بىز ئورۇنسىز سۆزنى قىلىپ قويۇپ تەڭقىسـ-
لىقتا قالغانىدىم، ئەمدى دەرستىن سىرت سۆزنى قىلغۇم يوق،
بىز دەرسىمىزنى باشلىۋالساق بولامدىكىن، — دېدى سەلىمەمۇ
ئامانىسانىڭ تەلىپىنى سىلىقلىق بىلەن رەت قىلىپ.
— ياق، سەلىمە ئاچا، جېنىم ئاچا، سىلى ھەرگىز ئورۇنـ-
سىز سۆز قىلمىدىلا، سىلىنىڭ ھەممىلا سۆزلىرى ئورۇنلۇق،
مېنىڭ دوستۇمنىڭ سىلىگە ھۆرمىتى چوڭ، چۈنكى ئۇ ياتلىق
بولۇش ئالدىدا تۇرىۋاتىدۇ، باشقىلاردىن سوراش تولىمۇ قىيىن،
لېكىن بىلىۋالمىسا بولمايدىغان تولىمۇ نازۇك بېر ئىشقا دۇچ
كەپتۇ، مېنىڭ ئۇنىڭ ئۈچۈن سىلىگە يېلىنغىنىم بولسۇن، —
ئامانىسا شۇنداق دەپلا يىغلامسىراپ سەلىمەنىڭ ئالدىغا بېشىنى
ئېگىپ چۆكتى.
— ئامانىسا سىڭلىم، بۇ قىلىقلىرى بولمىدى، تېز ئورۇنـ-
لىرىدىن تۇرسىلا، سىلى سورىسىلا، مەن بىلسەملا سۆزلەپ بېـ-
رەي، — سەلىمە ئامانىسانى تۇرغۇزۇپ دەھلىزنىڭ بۇرجىكىدە
ئولتۇرغۇزدى، ئۇ بېشىنى ئېگىپلا سەلىمەنى ئۆز ئىلكىگە ئالدى
- دە، كۆزلىگەن مەقسىتىگە يەتتى.
ھۇجرىنى خېلى ئۇزۇنغىچە جىمجىتلىق قاپلىدى، ئامانىسا

ئېغىزلانماقچى بولاتتى - يۇ تارتىنىپ، نېمە دەپ سوراشنى بىلە-
مەي قىزىرىپ بېشىنى سانگىلىتىپ تۇرۇپ قالدى.
— ئامانىنسا سىلىنىڭ ئويۇنلىرى نېمانچە كۆپ، مەن ماقۇل
بولسام يەنە سورىماي ئولتۇردىلاغۇ.
— مانا هازىر دەيمەن، هەي بىكارلا ۋەدە قىلغان ئىكەنمەن،
ئاغزىمدىن چىقىرالمايۋاتىمەن. مېنىڭ ئىشىمىكىن دەپ قالمە-
سىلا - هە، دېسەم دەي، دوستۇمنىڭ ئاپىسى ئۇنىڭغا دائىم
ئېغىر نەرسىلەرنى كۆتەرمە، ئېرىقلاردىن سەكرەپ ئۆتمە دەۋېرە-
دىكەن، نېمىشقا دېسە ئاپىسى مېنىڭ دېگىنىمنى قىل، قالغىنى-
نى سورىما دەيدىكەن. . .
— ئامانىنسا سىڭلىم، سىلىنىڭ مېنىڭدىن سورىماقچى بول-
غان سوئاللىرىنىڭ مەزمۇنىدىن تولۇق ۋاقىپ بولدۇم، —
سەلىمە تەمكىنلىكىنى بۇزماي سۆزىنى داۋام قىلدى، — بىلىمەن
ئاخىرىنى دېيىشكە خىجىل بولىۋاتىدىلا، دېمىسىلەمۇ بولىدۇ
لېكىن سىلى مېنىڭدىن سوراپ بىلىۋالماقچى بولغان نەرسە خې
نىم - قىزلىرىمىزنىڭ جان تومۇرى، جەننەت بىلەن دوزاخنىڭ
ئىشكى، شۇڭا بۇ خېنىم - قىزلار بىلىۋېلىشقا تېگىشلىك ئىنتا-
يىن مۇهىم ساۋات. بىزنىڭ بۇ سەلتەنەتلىك، ئۇزاق تارىخقا ئىگە
گۈزەل يۇرتىمىز قاراڭغۇلۇق، مۇستەبىتلىك، خۇراپاتلىق، نا-
دانلىق، بىدئەتلىك قاپلىغانلىقتىن خەلقنىڭ تۇرمۇشى كەمبەغەل-
لىككە، مەنىۋى هاياتى قەھەتچىلىككە ئۇچراپ مىللىتىمىز نادان-
لىقتا، غېپلەتتە قالدى. ساۋاتسىزلىقىدىن ئۆزىنى مەسخىرە قىل-
دى، ئۆزىنى هەرخىل قىسمەتلەرگە سالدى، مانا بىزنىڭ ئائىلە-
مۇ، مەنمۇ ئاشۇ بىلىمىنىڭ بولمىغانلىقىدىن ئار - نومۇس ئىچىدە
قېلىپ، بېشىمىزنى كۆتۈرەلمەي يۇرتتىن ئايرىلىشقا مەجبۇر
بولغان، توپتوغرا ئون يىل سەرگەردان بولۇپ يۇرگەنلەردىنمىز،
— ئۇ بېشىغا كەلگەن مۇدهىش قىسمەتلەرنى ئەسلەپ كۆڭلى
يېرىم بولدى.

— سەلىمە ئاۋۇستەي، — ئاماننىسا سەلىمەنىڭ ئالدىغا كېلىپ تېڭىرقاپ چەكچىيىپلا قالدى، — بۇ قانداق بولغىنى، كىشىنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ، سىلىنىڭ باشلىرىدىنمۇ ئاشۇنداق ئىشلار بولۇپ ئۆتكەنما، مەن بۇنى سوراپ دىللىرىغا ئازار بېرىپ قويدۇممۇ نېمە؟ — ئۇ بىئارام بولۇپ كەتتى.

— شۇنداق، بىز خېنىم - قىزلار تەقدىرداشلارمىز، ئۆتمۈشنى ئەسلەش كىشىگە ناھايىتى ئېغىر كېلىدىغان ئىش بولسىمۇ، ئاشۇ دوستىڭىزنىڭ مېنىڭ كۈنۈمدە قالماسلىقى ئۈچۈن سىزگە سۆزلەپ بېرىش نىيىتىگە كەلدىم، كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاشىنى خالىسىڭىز مېنىڭ ئاغزىمغا قاراپ تۇرىۋالماي ئورنىڭىزغا بېرىپ ئولتۇرۇڭ، بولامدۇ.

— بولىدۇ، سەل تەخىر قىلسىلا، — ئاماننىسا ئورنىدىن تۇرۇپلا سىرتقا چىقىپ كەتتى، ئۇ چوڭ ئۆيگە چىقىپ بىر چەينەك چاي بىلەن چىنىنى كۆتۈرۈپ كىردى، سەلىمەگە ئۇسسۇلۇق قويۇپ بېرىپ، — ئۇسساپ قالغانلا، چاي ئىچىۋېلىپ سۆزلەپ بەرسىلە، — دېدى ئۇ ئورنىدا ئولتۇرىۋېلىپ.

سەلىمەنىڭ ياشلىقىدا ئاپىسى يېنىدا تۇتۇپ، ئېغىر ئىشلارغىمۇ سالماي، كەڭرەك ئېرىقلاردىنمۇ ئۆتكۈزمەي، ئېشەككە مىنىشكىمۇ يول قويماي چىرايىنى بېجىرىم، تېنىنى ساغلام قىلىپ قاتارغا قوشقانىدى. ئۇ ۋاقىتلاردا سەلىمەنىڭ چېچەن، بەڭۋاشلىقىمۇ بار ئىدى. ئالتىنچى ئاينىڭ باشلىرى بولسا كېرەك، ئاپىسى سىرتقا چىقارمىغاندىكىن ھويلىدا ئويناپ ئىچى پۇشتى، بېشىنى كۆتۈرىۋېدى، ئۈزمىنىڭ پىشىپ مەي باغلاپ كەتكەنلىكىنى كۆردى - دە، ئەتراپقا تىمىسقىلاپ قارىۋېتىپ ئۈزمە دەرىخىنىڭ ئۈستىگە يامىشىشقا باشلىدى، دەل شۇ ۋاقىتتا سەلىمەنىڭ ئاپىسى ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ئۈزمە تۈۋىدە پەيدا بولۇپ سەلىمەنىڭ پۇتىدىن تۇتىۋالدى.

— پەسكە چۈش جۈۋاينىمەك، ئۇزمە يېگۈك بولسا دېسەك بولمامدۇ، يۇقىرىغا چىقىمەن دەپ ئاچىمىقىنى كېرىۋالساك بولمايدۇ، چۈشە، — ئاپىسى ئۇنى تەلۈلەرچە پۇتىدىن پەسكە تارتاتتى، سەلىمە ئاپىسى بىلەن تىركىشىپ تۇرۇپلا يېلىناتتى.

— ئاپا، مۇشۇ بىر قېتىم بولۇپ قالسۇن، ئەمدى ھەرگىز قىلمايمەن، پۇتۇمنى قويۇۋەتسىلەچۇ ئاپا، — سەلىمە يېلىنىپ يىغلامسىرىدى، لېكىن ئاپىسى يول قويمىغاندەك ئەمەس.

— پەيلىگىدىن يېنىپ تېز چۈش، داداڭ ئېغىلدا ئىشلەۋاتىدۇ، ئۇنىڭغا دەپ ئۇردۇرۇۋەتمەي يەنە...

— ئەجەپ تۇنۇگۈن ئۇكام ئۇزمىگە چىقالمىسىمۇ سىلى چىقىرىپ قويدىلاغۇ، ئۇنىڭمۇ پۇتى يەتمەي قالسا «قورقما پۇتلىرىڭنى كەر، قورقما» دەپ كەتتىلەغۇ.

— ئەستا، بوينى قاتتىق جۈۋاينىمەك، سەن قىز، ئۇ ئوغۇل بالا، شۇنىمۇ بىلمەمسەن، چۈش دېدىم چۈش، ئەنە داداڭ كېلىۋاتىدۇ.

ئۇ دادىسىنىڭ ئېغىل تەرەپتىن كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى، ئىلاجسىز دەرەختىن قايتىپ چۈشتى، بۇ قېتىم ئاپىسى ئۇنىڭ قۇلىقىنى سوزۇپ ئۆيگە ئەكىرىپ كۆز يېشى قىلىپ تۇرۇپ سەلىمەنىڭ بويىغا يېتىپ قالغانلىقىنى، قايسىبىر ئائىلىنىڭ كۆزى چۈشۈپ ئۇنى سوراپ كەلسىلا ئەرگە بېرىدىغانلىقىنى، توي كېچىسى يىگىت بىلەن بىللە بولغاندا قىزىلقى بولماي قالسا ئۆزىنىڭلا ئەمەس ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭمۇ يۈزى تۆكۈلىدىغانلىقىنى ئېزىپ سۆزلەپ ئانا ـ بالىلىق پەرىشىنى قايرىۋېتىپلا چۈشەندۈردى.

شۇ ۋاقىتتا سەلىمە ئون بەشتىن ئېشىپ ئون ئالتە ياشقا قاراپ ماڭغانىدى، ئۆزىنىڭ چوك بولۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئۆزىنى تۇزەپ يۇرۇيدىغان، يىگىتلەرنىڭ ئۆزىگە تەلمۇرۇپ قارىشىنى ئارزۇ قىلىدىغان بولۇپ قالدى. ئۆزىمۇ چىرايلىق

يىگىتلەرگە قىزىقاتتى، ئىككى ئېغىز گەپ قىلىۋېلىشقا ئىنتىلەتتى. كېچىسى يوتقانلىرىنى ئىچىگە كىرسىلا شېرىن خىياللاردا بولاتتى، بىر كېچىسى ئۇ چۈشىدە كۆڭلىگە ئىسسىق كۆرۈنۈپ كەتكەن بىر يىگىت بىلەن توي قىلغانلىقىنى، بەخت ھۇزۇرىنى سۈرگەنلىكىنى كۆردى، ئويقۇدىن ئويغانغان ۋاقتىدا ۋۇجۇدىنىڭ ئېزىلىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى، بېقىنىمۇ ئاغرىۋاتقانلىقتىن ناھايىتى مۇشكۈلدە ئورۇلدى ـ دە، جىنسىي ئەزا تەراپىنىڭ ھۆللىشىپ تېقىمىغا مۇزدەك تەگكەنلىكىنى سەزدى، ئۇنىڭ قولى ئىختىيارسىز جىنسىي ئەزا ئەتراپىغا سوزۇلۇپ كېلىپ يۇمشاق سىلىدى، بارماقلىرىنىڭ ئۇچى ھۆلگە ئۇرۇلدى، «ئەمدى تۈگىدىم، قىزلىقىم چۈشۈمدىكى شوخلۇقۇم بىلەن قالماپتۇ» سەلىمە كېيىنكى تەقدىرىدىن ئەنسىرەپ كېچىچە يىغلاپ چىقتى، ئۇ بۇنى ھېچكىمگە تىنمىغان بولسىمۇ غەمدىلا قالدى.

تەقدىر سەلىمە بىلەن قېرىشقاندەك قىلاتتى، ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇنى سوراپ ئەلچى كەلدى، ئاتا ـ ئانىلار ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن ماقۇللىقىنى بىلدۈردى، چۈنكى قىز بالىنىڭ ئوتى كۈچلۈك، ئامان ـ ئېسەن ساقلىماق قىيىن، ئۇ بەربىر تالا كىشىسى، ئۇنى كېلىنلىككە سوراپ كەلمىسە چاتاقنىڭ چىققىنى شۇ، ئۇنى زورلاپ بىرىگە بەرگىلى بولمايدۇ ـ دە، ئەلچى خېرىدار بولۇپ كەلگەنكەن، قەدىر ـ قىممىتىنى ساقلاپ، خەقنىڭ ئىز-زەت ـ ھۆرمىتىنى قىلىپ قىزنى بېرىۋەتكەن تۈزۈك. سەلىمەنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى مۇشۇنداق قارايتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە قۇدا بولغۇچىلارمۇ قولىدا بار كىشىلەرکەن، يىگىتمۇ بېجىرىم، ئەيىبى يوق، ياۋاشكەن، شۇڭا قولۇم ـ قوشنىلار سەلىمەنىڭ تەلىيى بارکەن دېيىشىپ خۇشال بولۇشقانىدى.

سەلىمە رەسۋا بولۇپ قېلىشتىن قورقۇپ «ئەرگە چىقمايمەن» دەپ قارشىلىق قىلىپ باغقان بولسىمۇ، ئاتا ـ ئانىلىرى ئۇنىڭ ئاھ زارىغا پەرۋامۇ قىلمىدى.

توي بەلگىلەنگەن مۆھلەتتە بولدى، قۇدىلار داغدۇغا بىلەن كېلىپ سەلىمەنى كۆچۈرۈپ كەتتى. ئاشكارا بولىدىغان رەسمىيەت - قائىدىلەر ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ئۇنى ھۈجرىسىغا ئەكىرىپ بىر قويۇشتى، يىگىتمۇ ھۈجرىغا كىرگىلىۋاتقاندا ئۇنىڭ ئاپىسى بىر يانغا چاقىرىۋېلىپ:

— ئوغلۇم، مەن سېنى ئوغۇل بالا دەپ تۇغقان، بەرگەن سۈتىمنى ئاقلايدىغان ۋاقتىڭ كەلدى، مە مۇنۇ ئاق داكىنى ئال، ئايالىڭ بىلەن ئىش تۇگىگەندىن كېيىنلا مۇشۇ داكا بىلەن جىنسىي ئەزاسىنى سۈرتكۈزۈپ قارىغىن، داكا قانغا بويالغان بولسا، ئۇنىڭ قىزلىقى بولغان بولىدۇ، بولمىسا ئۇ جالاب دېگەن سۆز. لاتىنى مېھرابتىكى يۇتقانلارنىڭ ئارىسىغا تىقىپ قوي، مەنمۇ كۆرمىسەم بولمايدۇ، ماڭ، ئەمدى ھۈجرانىڭغا كىرگىن، — دەپ تاپىلاپ قويۇپ كەينىگە ياندى.

يىگىت يىگىرمە تۆت ياشقا كىرىپ قالغاندى، ئۇنىڭ شۇ ۋاقىچە ئۆيلىنەلمەسلىكىدىكى مۇھىم سەۋەب — ياۋاش، دۆتىرەكلىكىدىن ئىدى. ئاپىسىنىڭ ھېيلە - مىكىرىسى تولا، جېدەلخور، غەيۋەتخور، يامان خوتۇن ئىدى. ئۇ ئاپىسىنىڭ سىزىقىدىن چىقالمايتتى، شۇڭا يېقىن ئەتراپتىكى مەھەللىلىكلىرى قىزلىرىنى ئۇنىڭغا بېرىشتىن قورققان، سەلىمەنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر بۇنىڭدىن خەۋەرسىز بولغانلىقتىن سەلىمەنى بۇ ئائىلىگە خۇشاللىق بىلەن بەرگەنىدى.

يىگىت ھۈجرىسىغا كىرىپ ئايالى بىلەن تونۇشىدىغان، كۆڭلىنى ئالىدىغان گەپلەرنىمۇ قىلماستىن ئەرلىك ھۆكۈمرانلىقىنى ئىشلىتىپ، «تېز بول، كىيىملىرىڭنى سال، ئۆگزىدە، دېرىزە تۈۋىدە ئاغىنىلىرىم ماراۋاتىدۇ، مەن سېنى قانداق جايلىغىنىمنى ئۇلارغا كۆرسىتىپ قويىمسام بولمايدۇ، ئاپام مېنى ئوغۇل بالا دەپ تۇغقان، تېز بولمامسەن ئاناڭنى، مەن...» دېدى. سەلىمەلا ئەمەس، ئۆزىمۇ كىيىملىرىنى سېلىشقا ئۇلگۈرەلمەي

مەيلا سەلىمەنى قوپاللىق، قەبىھلىك بىلەن بىھىسۇبلىپ ئىشتىنە-
نىڭ بوغۇچىنى تاپالماي قوللىرى تىترىدى. ھاسىراپ تىنىق
ئېلىشلىرى كۆپۈيۈپ كەتتى، ئۇ چىدىيالماي سەلىمەنىڭ ئىشتە-
نىنىڭ لىپىگىنى چىشلەپ كۈچەپ تارتىپ يىرتىۋەتتى، سەلىمە
ئۇنىڭ ئەلپازىدىن قورقۇپ جىمجىت ياتاتتى. لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ
ئىشتىنىنى سېلىشقا ئۇلگۈرەلمىدى «ۋۇ ئاناڭنى»، ئۇ سەلىمە-
نىڭ ئۈستىدە يېتىۋالدى، «نېمىگە ئالدىرايدىغاندۇ، بۇرۇن چە-
قىپ كەتتىغۇ - ھە» ئۇ لاسسىدە بولۇپ قېلىپ بىر يانغا سېرىد-
ىلىپ چۈشۈپ ۋارقىرىدى:
— چاپسان بول جۈۋاينىمەك، ئىشتىنىمنى سېلىپ، ھۆل-
چىلىكنى ئېرىتىۋېتىپ، باشقا ئىشتاننى كىيگۈزۈپ قوي، —
دېدى.
سەلىمە ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلىپ ئىشتان بېغىنى ئىككى
چىگىۋەتتى، ئۇ مۇزلىغان بولسا كېرەك ئۆزىگە يوتقان يېپىپ
قويۇشنى تەلەپ قىلدى، ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇيقۇغا غەرق بولدى.
يىگىت كېچىچە ئۇچ قېتىم مۇشۇنداق قىلىپ سەلىمەنىڭ
قىزلىقىنى ئېلىش مەقسىتىگە يېتەلمىدى، ئەتىسى سەلىمە ئۇيقۇ-
دىن تۇرغاندا ئۇ ھۇجرىسىدا يوق ئىدى، بەلكىم ئاپىسىغا «ئوغۇل
بالىلىقى» نى كۆرسەتكىلى چىقىپ كەتكەندۇ.
بىر ۋاقىتتا يىگىتنىڭ ئاپىسى ئىككى ئايالنى باشلاپ كىرىپ
سەلىمەگە تويلۇق سالغان كىيىم - كېچەكلەردىن تارتىپ، زىبۇ
- زىننەت بۇيۇملىرى، ئاياغلىرىغىچە ھەممىنى يېغىشتۇرۇپ ئا-
چىقىپ كېتىپ ئۇنى «جالاپ» لىقتا ئەيىبلەپ، ئەتىگەنلىك ناشتە-
لىقىنىمۇ بەرمەي، ئېشەككە تەتۇر مىندۈرۈپ، ئوتتۇرىسىنى تە-
شىۋەتكەن ناننى بوينىغا ئېسىپ مەھەللىمۇ - مەھەللە سازايى
قىلىپ ئۆيىگە ئاپىرىپ تاشلىۋەتتى. سەلىمە پەردىشەپنى قايىرىپ
قويۇپ باتۇرلۇق بىلەن ئۆزىنى قوغداپ يىگىتنى «ياريماس» لىقتا
ئەيىبلەپ پاش قىلغان بولسىمۇ، قېينىئاتا - قېينىئانىلىرى ئۇنىڭ

يېشىنى مۆلدۈردەك ئاققۇزۇپ تۇرۇپ قىلغان شىكايەتلىرىگە ئە-
شەنمىدى، ئۆزىنىڭ ئاتا - ئانىلىرىمۇ ئىشەنمەي ئۇنى تىللاپ،
ئۇرۇپ قاتتىق سوراق ئاستىغا ئالدى. «جالاپ» لىقنى ئىقرار
قىلدۇرىمىز دەپ ئايرىم ئۆيگە سولاپ ئۇنىڭغا بىر ھەپتىگىچە
تاماقمۇ ھەتتا سۇمۇ بەرمىدى، ئاتا - ئانىلىرى «سەلىمە مۇشۇن-
داق ئۆلسە كىشىلەر ئالدىدا سەتلەشكەن ئار - نومۇسىمىز يۇيىلا-
رمىكىن» دەپ ئويلاشقان بولغىيتتى، لېكىن سەلىمەنىڭ تىنىقى
توختىمىدى - يۇ، كىشىنىڭ ئىچىنى سېرىلدۇرىۋەتكىدەك بىر
ئۇستىخان، بىر تېرىلا بولۇپ قالدى. ئاتا - ئانىلىرى ئۆزىنىڭ
تېنىدىن ئاپىرىدە بولغان پەرزەنتىنىڭ مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قېلە-
شىغا قانداقمۇ چىدىيالمىسۇن، ئۇلار سەلىمەنى ئۆلۈم قوينىدىن
قايتۇرۇپ كەلدى. ئەپسۇس خەلق ئارىسىغا تارقىلىپ كەتكەن ئار
- نومۇس تۇگىمىدى، ئاتا - ئانىلار بېشىنى كۆتۈرەلمىدى،
سىرتقىمۇ چىقالمىدى، ھەتتا بىر ئوبدان ئۆتىۋاتقان مەھەللىلىك-
لىرىمۇ ئۇلارنى سەتلەپ مەھەللىدىن يىراقتا كېتىشنى تەلەپ
قىلىشتى.

بۇ دەۋردە قەشقەردىكى ئاۋام خەلق مۇستەبىت ھاكىمىيەتنىڭ
دەھشەتلىك زۇلمى ۋە ئارقا - ئارقىدىن ئېلىۋاتقان سىلىقلىرى،
مىللىي مۇناپىقلار، دىنىي تونغا ئورىنىۋالغان بىر تۈركۈم بىدئەت-
چىلەر، ئىشان - سوپىلارنىڭ مۇستەبىت ھاكىمىيەتكە يانتاياق
بولۇپ خەلقنى خالىغانچە بوزەك قىلىپ، ئىسسىق ماكانىدا قەدد-
نى كۆتۈرۈپ ياشاشقا يول بەرمەسلىكلىرى، تەبىئىي ئاپەت، بالا
- قازالار كىشىلەرنى يۇرتىدىن ئايرىلىپ سەرگەردانلىق، تىلەم-
چىلىك يولىغا مېڭىشقا مەجبۇر قىلدى. ئۇلار نىشانسىز سەپەر
قىلغانلىقتىن كۆپچىلىكى ئاچ قورساق، ئۇسسۇزلۇق، ماغدۇر-
سىزلىقتىن يولدا ئىگە - چاقسىز جېنىدىن ئايرىلىشتى.

شۇ كۈنلەردە كوچا - كويلاردا چارۋىسىيە سىبىرىيىدە تۆ-
مۈر يول ياسىغۇدەك، نۇرغۇن ئىشلەمچى ئالىدىكەن، دېگەن خە-

ۋەر تارقالدى، بۇ ھەرھالدا نىشانسىز سەرگەردانلىققا قارىغاندا بىر خۇشخەۋەر دېيىشكە بولاتتى. قەشقەرلىك مۇساپىرلار بۇرۇن- بدىن تارتىپلا ئۆزبېكىستان، قازاقستان، قىرغىزىستان، چار- رۇسىيە تەرەپلەگە چىقىپ ئىشلەمچىلىك قىلىپ ئادەتلەنگەنىدى. ئۇلارغا يولنىڭ يىراقلىقىمۇ بىلىنمەيدى، چۈنكى بارسىلا قىلىدۇ- غان ئىش بار ئىدى، كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرۈپ ياشاپ قالغىلى بولاتتى، كىشىلەر مۇساپىر بولۇپ سىبىرىيىگە قاراپ ئاقتى. يۈرتىدا تۇرالماي قالغان سەلىمە ئائىلىسىدىكىلەرمۇ ئۆيىدىكى مال ـ مۈلۈكلەرنى سېتىپ، ئۆي، ئون نەچچە مولۇق بېغىنى ئامانەت قالدۇرۇپ ئاشۇ ئىشلەمچىلەر قاينىمىغا قوشۇلدى، ئار ـ نومۇس ئۇلارنى تولىمۇ مۈشكۈل سەپەرگە مەجبۇر قىلىپ قاتتىق سو- غۇق، ئېغىر ئەمگەك مەيدانىغا ئەكېلىۋەتتى. دادىنىڭ قىزىغا بولغان ئاچچىقى بېسىلىدىغاندەك ئەمەس، ئۇ پۈل تاپقىلى بولىدۇ- غان نەدە ئېغىر ئەمگەك بولسا شۇ ئىشنى قىلاتتى، نازۇك، ئاجىز قىزىنىمۇ ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىۋېلىپ ئىشقا سالاتتى، سەلىمەمۇ غىڭ ـ پىڭ قىلماي، ھاردىم ـ تالدىم دېمەي ئىشلەپ ئەمگەكتە چېنىقىۋالدى ـ دە، ئۆزىنى روھلۇق تۇتۇپ، قەشقەر خەلق ناخ- شىلىرىنى سىبىرىيە ئاسمىنىدا ياڭرىتىپ دادىسىنىڭ، ئاپىسى- نىڭ مىسكىن كۆڭۈللىرىگە تەسەللى بېرىدىغان مەنىۋى ئوزۇقنى ئايلاندى. ئالتە يىل باش چۆكۈرۈپ ئىشلەپ سەلىمەلەر خېلى كۆپ ئېشىنچىغا ئېرىشىۋالدى، ئۇلار سەرگەردانلىق ھاياتىنىمۇ زېرىككەنىدى، مۇسۇلمانلار كۆپرەك ئولتۇراقلاشقان يۇرتلارغا بېرىپ، ئۆي ـ ماكانلىق بولۇشنى ئويلىشىپ تۇرىشاتتى. شۇ كۈنلەردە قاتتىق شۇرغان چىقىپ سوغۇق ھاۋا نۆلدىن تۆۋەن قىرىق گىرادۇستىن ئېشىپ كەتتى، سەلىمە ئۆزىگە سوغ ئۆتكۈ- زىۋېلىپ قاتتىق زۇكام بىلەن يېقىلدى، ئۆيدە يېتىپ شىپالىق تاپالمىدى، ئۇنى شەھەرگە ئەكىرىپ دوختۇرخانىدا ياتقۇزۇپ داۋا- لىتىشقا توغرا كەلدى. سەلىمەنىڭ تەلىيى ئوڭدىن كەلدى، ئۇ

دوختۇرلۇقتا داڭقى چىققان، مۇلايىم، ئاق كۆڭۈل ئايال ۋىراچ-
نىڭ غەمخورلىقىغا ئېرىشتى، بۇ دوختۇر ئۇنىڭ كېسىلىنى سەل-
لىمازا داۋالاپ ساقايتىپلا قالماستىن، يۇرىكىدە داغ بولۇپ قالغان
ئار-نومۇسىنى ئاقلاپ، ئۇنىڭغا پارلاق كېلەچەك ئاتا قىلدى.
سەلىمە سىبىرىيىدە ئىشلەپ يۈرۈپ رۇسچىنىمۇ تىرىشىپ
ئۆگىنىپ، رۇسلار بىلەن بىمالال پىكىر ئالماشتۇرالايدىغان بو-
لۇپ قالغانىدى. بىر كۈنى سەلىمە ئايال دوختۇرغا ئۇيغۇرلارنىڭ
يارقىن، مۇڭلۇق خەلق ناخشىلىرىنى ئېيتىپ ئىنچىكە بەللىرىنى
تولغاپ ئۇسسۇل ئويناپ بېرىپ قىزىقتۇرۇپلا قويغانىدى، بۇگۈن
ئۇ سەلىمەلەرنىڭ نەدىن، قانداق سەۋەب بىلەن سىبىرىيىگە كې-
لىپ قالغانلىقىنى سوراپ قالدى، ئۇزۇندىن بۇيان ھېچكىم سە-
لىمەنىڭ بېشىنى سىلاپ، تەڭ باراۋەر ئولتۇرۇپ سەمىمىي مۇڭ-
دۇشۇپ باقمىغانىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئىچىدە يىغلاپ قالغان
زەردا‌پلىرىنى تۆكۈۋېلىپ ئىچىنى بوشىتىۋالماقچى بولغاندەك ئۆ-
زىنىڭ تويى بولغان ۋاقتىدىكى تىلغا ئېلىپ بايان قىلىش قىيىن
بولغان كۈلپەتلىرىدىن تارتىپ، خۇراپاتلىق، نادانلىقنىڭ ئېغىر-
لىقىدىن ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆزىگە ئىشەنمەي سالغان ئازابلىرىنى
ۋە ئۇلارنىڭمۇ ئۆزى بىلەن بىللە ئار ـ نومۇسقا قېلىپ يۈرتىدىن
ئايرىلىشقا مەجبۇر بولغانلىقىنى زىر ـ زەۋزىرىگىچە تۆكۈپ بە-
دى.

سەلىمەنىڭ يۈرەك باغرىنى خۇن قىلىۋەتكەن بۇ دەرد ـ
ئەلەملىك سەرگۈزەشتە بۇ رۇس دوختۇرنىڭمۇ يۈرىكىنى ئەزدى،
شۇنچە ئېغىر دەرد ـ ئەلەملەرنى كۆتۈرۈپ ياشاپ قالغان سەلىمە-
گە قايىل بولدى، ئۇنىڭغا ياردەم قولىنى سۇنۇپ ئاتا ـ ئانىلىرى-
نىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ گۇناھسىز ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بەرمەك-
چى بولدى.

ئەر ـ ئايال ئىككىيلەن سەلىمەنى يوقلاپ كەلگەندە رۇس
دوختۇر قىزغىن كۈتۈۋېلىپ ئۇلارنى ئايالار بۆلۈمىگە باشلاپ

كىردى ۋە:
— قىزىڭلار مېنىڭ قولۇمدا داۋالىنىپ ساقايدى، ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولسائىلار بولىدۇ. قىزىڭلار ئاتا - ئانىنىڭ ھۆرمەت قىلىدىغان ئەخلاقلىق، ئالىي پەزىلەتلىك، ناھايىتى چىداملىق ھەم چىرايلىق قىزكەن، ئۇ ماڭا ئۆزىنىڭ تولىمۇ ئېچىنىشلىق بولغان توي پاجىئەسىنى، سىلەرنىڭمۇ ئۇنىڭغا چېتىلىپ يۈرتتا تۇرالماي بۇ يەرگە كېلىپ نۇرغۇن جاپا - مۇشەققەت تارتقىنىڭلار- نى سۆزلەپ بەردى، ئۇ پاجىئە پۈتۈنلەي خۇراپاتلىق، نادانلىقتىن بولغان، مەن سەلىمەنى تەكشۈردۈم، ئۇ پېتى بۇزۇلمىغان قىز.
— نېمە؟ يەنە بىر دەڭچۇ دوختۇر، — سەلىمەنىڭ دادىسى چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.
— سەلىمە تېخى قىز، سىز ھاياجانلانماي ئولتۇرۇڭ، مەن دوختۇر، سىلەرگە تىببىي جەھەتتە ئەر - ئاياللارنىڭ جىنسىي ئەزاسى ھەققىدە ساۋات سۆزلەپ بەرمىسەم بولمايدۇ، بۇ يەردە ئۇچىلىڭلار بار، مەنمۇ سىلەردىن خىجىل بولماي سۆزلەۋاتىمەن، سىلەرمۇ مېنىڭدىن ئىزا تارتىپ، قورۇنۇپ يۈرمەڭلار، شۇندىلا قىزىڭلار ناھەق ئۇۋالچىلىقتا قالغانلىقىنى، يىگىت ئۆزىنىڭ كىچىككىنە ئەيىبىنى يېپىش ئۈچۈن قىزىڭلارغا بۆھتان قىلغانلىقىنى چۈشىنىۋالىسىلەر، مانا قاراڭلار، — ئىككىيلەننىڭ ئالدىدا ئىككى خىل جىنستىكى ئادەملەرنىڭ مېدىتسىنادا ئىشلىتىدىغان ھەيكىلى ۋە قوشۇمچە ئادەم تېنىنىڭ ئايرىم بۆلەكلىرى تۇراتتى، دوختۇر ئەر - ئاياللارنىڭ جىنسىي ئەزالىرىنىڭ قۇرۇلمىسى ۋە ئۇلارنىڭ فىزىئولوگىيىلىك رولى قاتارلىقلارنى چۈشەندۈرۈپ كېلىپ، — بويىغا يەتكەن لېكىن توي قىلمىغان قىزلارنىڭ جىنسىي ئەزاسى ئۆزلىكىدىن يېپىلىپ تۇرىدۇ، ھېيز كۆرگەندىن كېيىن جىنسىي ئەزالىرى سەل - پەل ئېچىلىپ قالىدۇ، ئادەتتە ئاز مىقدارda شىلىمشىق سۇيۇقلۇق چىقىپ ئۇنى نەمدەپ تۇرىدۇ، بۇنى ئەرلەرنىڭ جىنسىي ئەزاسى-

ىدىن ئېتىلىپ چىقىپ كېتىدىغان ئېھتىلاغا ئوخشاتقىلى بولمايدۇ، قىزلىق پەردىنىڭ يىرتىلىپ كېتىشى دېگىلى تېخىمۇ بولىدۇ. ئاياللارنىڭ جىنسىي يولى ئېتراپىدا بىر قەۋەت پەردىسى مايدۇ. ئۇنىڭ قېلىن ئورگان بولۇپ قىزلىق پەردە دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇنىڭ قېلىنلىقى تەخمىنەن ئىككى مىللىمېتىر بولۇپ، ئۇ ئەۋرىشىملىككە ئىگە. تۇنجى قېتىملىق جىنسىي مۇناسىۋەتتە قىزلىق پەردە يىرتىلىدۇ، ئازراق قان چىقىدۇ. بەزى قىزلارنىڭ قىزلىق پەردىسى ناھايىتى تۆشۈكلىرى چوڭراق، يەنە كېلىپ قېلىن ھەم ئەۋرىشىم بولغاچقا جىنسىي ئالاقە قىلغاندىن كېيىنمۇ يىرتىلماي ساق تۇرىدۇ، قىزنىڭلار مۇشۇ تىپتىكى قىزلارغا كىرىدۇ، شۇنچە قاتتىق ئەمگەكلەرنى قىلىپمۇ ئۇ ساق تۇرىۋەرگەن، سەلىمەنىڭ تويى كېچىسىدىكى ئەھۋالىغا كەلسەك، يىگىت بىر ئاز ئۆتلۈك قىلغان، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشنى بىلمىگەنلىكتىن سەلىمەنىڭ قېشىغا كەلگىچىلا ئىسپىرمىسى چىقىپ كەتكەن، ئۇ ئاپىسىنىڭ دوستلىرىنىڭ ئالدىدا ئۇياتتا قالماي دەپلا قىزنىڭلارغا قىز ئەمەس كەن دەپ بۆھتان قىلغان.

— دوختۇر، سىز ئاشۇ قىزىمىزنىڭ ھۇجرىسىدا قاراپ تۇرغاندەكلا سۆزلەپ كەتتىڭىزغۇ، قۇدىلىرىمىز يامان ئەمەس كىشىلەردەك قىلىۋېدىغۇ، — سەلىمەنىڭ ئانىسى دوختۇرنىڭ ئىلمىي تەكشۈرۈشىگە گۇمان بىلەن قاراپ قۇدىلىرىنى ئاقلىغۇسى كېلىۋاتاتتى.

— سۆزلىمەي، ئۇ تەكشۈرۈپ بىلىپ دەۋاتىدۇ، مەن ئىشەنمىدىم خوتۇن، بىز قىزىمىزغا ئۇۋال قىپتىمىز، شۇ ۋاقتىدا قىزىمىز ئۇ يىگىتنى يارىماس دېسە ئۇنى ئادەتتىكىچە تىللىغىنى ئوخشايدۇ، دەپلا چۈشىنىپ قاپتىمىز ئەمەسمۇ، ئۇنىڭغا بىزمۇ چېتىلىپ كۆرمىگەن كۈنىمىز قالمىدىغۇ، مۇشۇلارنى ئويلىسام ئۆپكەم ئۆرلىدۇ، — سەلىمەنىڭ دادىسىنىڭ كۆز چاناقلىرىدا ياش ئەگىدى، ئانىسى خىرتىلداپ يىغلىۋەتتى.

— يىغلىمائكلار، بولىدىغان ئىش بوپتۇ، ئەمدى يىغلىمائ-
لار، قىزىنكلاردا ھېچقانداق گۇناھ يوقلىقىنى بىلدىكلار، ئۆزۈئ-
لاردىمۇ گۇناھ يوق، بۇندىن كېيىن كۆئكلۈئكلارنى يېرىم قىلمائ-
لار، قىزىنكلارغىمۇ توغرا مۇئامىلە قىلىنكلار.
— بولىدۇ دوختۇر، قىزىمىزمۇ سىزنىڭ تەكشۈرۈشىنكىز-
دىن خەۋەردارمۇ؟
— ئەلۋەتتە خەۋەردار، بايا كۆردۈئكلەرغۇ، ئۇ گويا مۇرىسە-
دىكى مىڭ جىڭ يۈكنى چۆرۈپ تاشلىۋەتكەندەك يەئكىل، چەب-
دەس، خۇشال تۇرمامدۇ.
— بىز ئۇنىڭغا ھازىرغىچە يامان كۆزىمىز بىلەن قاراپ
ئېغىر ئىشقا سالدۇق، زادىلا كۆئكلىگە قارىمىدۇق، شۇئكا تۇزۈك-
رەك كىيىندۈرۈپمۇ قويمىدۇق.
— مەن بەزىدە ئۇرۇپ، چىمدىپمۇ قويدۇم، — ئانىسىنىڭ
چىرايى ئۇمچەيدى.
— خىجىل بولماڭلار، بايا دېدىمغۇ، قىزىنكلار ناھايىتى
ياخشىكەن، سىلەرنى ئۇ ھەرگىز ماڭا يامانلاپ بەرگىنى يوق مەن
كۆردۈم قىزىنكلاردا بىر خىل سېھرىي كۈچ، تالانت باركەن، ئۇ
زىلۋا، چىرايلىق، قاتتىق ئەمگەك ئۈچۈن يارالمىغان، ئۇنىڭ
ئاشۇ تالانتىنى جارى قىلدۇرۇشقا پۈرسەت بەرگەن بولساڭلار بولار-
كەنتۇق، — دېدى دوختۇر خۇرسىنىپ.
— مېنىڭ ئويلىغىنىمنى دېدىكىز دوختۇر، بىز ئۇنىڭغا
قەرزدار، ئۇنى ئوقۇتۇشقىمۇ قۇربىمىز يېتىدۇ، لېكىن ئۇنىڭ
يېشى چوڭ بولۇپ قالدى، بولمىسا سىزگىلا شاگىرتلىققا بېرىۋې-
تەتتۇق، — دېدى دادىسى خۇش بولۇپ.
— سەلىمەنىڭ تالانتى تېببىي ساھەدە ئەمەس بەلكى سەنئەت
جەھەتتە ئىكەن، ئۆزىنىڭ ئارزۇسىمۇ مۇشۇ ئىكەن، بۇنىڭغا
ياشنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكى، بىلىمىنىڭ ئاز ـ كۆپلىكى چوڭ
تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ. ئەگەر سىلەر ماقۇل بولساڭلار قىزىنكلار-

نىڭ پۇتۇن ئوقۇش خىراجىتىنى ئۇستۇمگە ئېلىپ سەنئەت ئىنىستىتۇتىدا ئوقۇتۇپ بېرىشنى خالايمەن، قوشۇلامسىلەر؟

— قىزىمىزنىڭ ئارزۇسى شۇلا بولسا بىز قوشۇلىمىز، — دېيىشتى ئاتا ـ ئانىلار بىر ئېغىزدىن.

سەلىمە سەنئەت ئىنىستىتۇتىنى پۈتتۈرگەندە ئاتا ـ ئانىلىرى تاشكەنتتە ئۆي ـ ماكانلىق بولۇپ، ئۆزلىرىنىڭ كەسپىنى ئىشلەپ ئوبدان كۇن ئېلىۋاتقانىدى، ئۇ ئۆيگە كېلىپلا قەشقەرگە قايتىپ كېتىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرىۋالدى، ئاتا ـ ئانىلىرى يۇرتىدىن كۆچۈلى قالغانىدى، تاشكەنتتىمۇ ئوبدان ئورۇنلىشىۋالغانلىقىنى باھانە قىلىپ قايتىشنى خالىمىدى، سەلىمەنىڭمۇ يېنىدا قېلىپ تاشكەنتتە ئوقۇنقۇچىلىق قىلىشنى ئۈمىد قىلغانىدى، سەلىمە يۇرتنى قاتتىق سېغىنغانلىقىنى، نەدە يۇزى كەتكەن بولسا شۇ يەردە ئابرۇيىنى تىكلەپ، يۇرتىنىڭ خۇراپاتلىق، نادانلىق، قالاقلىقىغا قارشى ئوت ئېچىپ، يېڭى دۇنيا بەرپا قىلىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قەشقەرگە قايتىشتا چىڭ تۇرىدى. ئۇ يۇرتقا قايتىدىغان ھەمراھ ئىزدەپ بىر مەزگىل تۇرۇپ قالدى، كېيىن قۇددۇس بايىنىڭ ئوغلى مەمتىلى بىلەن ئۈچراشتى، شۇلارنىڭ ھەمراھلىقىدا قەشقەرگە قايتىپ كەلدى.

— ئاۋۇستەي، ئاخىرىنى سۆزلىمەي ئولتۇرۇپ قالدىلاغۇ، قەشقەرگە يېنىپ كەلگەندىن كېيىن...

— بولدى، سىڭلىم، مېنىڭ ۋەزىپەم سىلى سورىغان سوئالغا جاۋاب بېرىش، شۇنى دېسىلە، جاۋابىمىدىن قانائەت قىلدىلامۇ؟ — غەم- تەشۋىش بىلەن تولغان دۇنيانىڭ بىپەر- ۋالىقىدىن رەنجىۋاتقاندەك سەلىمە چوڭقۇر تىنىپ ئۇھ تارتتى.

— تولۇق قانائەت قىلدىم، ئاۋۇستەي، سىلى شېشىنىڭ ئىچىدە ئۆسكەن مايسىدەك يۇمران، جاپا ـ مۇشەققەت كۆرمەگەن، چېقىلمىغاندەك يۇرگەنلىرى بىلەن باشلىرىدىن نۇرغۇن ـ ئىسسىق سوغۇق ئۆتكەن دەردمەن ئىكەنلا، بايا سىلىنىڭ توي

قىلغاندا بىگۈناھ ئەيىبلىنىپ سازايى قىلىنغانلىقلىرىنى ئاڭلاپ ئىچىم ئېچىشىپ يىغلىۋەتتىم، ئاشۇ ئىشلار مېنىڭ، ياق، دوس-تۇمنىڭ بېشىغا كەلگەن بولسا ئار - نومۇستىن ئۆلۈپلا قالماي-دۇ، سىلى نېمىدېگەن سەۋرچان، چىداملىق - ھە، — ئامانىسانىڭ سەل - پەل ئېچىلغان لەۋلىرىدىن ھەيرانلىق ۋە قايىللىق ئالامەتلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— باشقا كەلگەندە چىدىماي نېمە ئېلاج، ھە، بولدى، ئاماس-تىسا جاۋابىمدىن قانائەت قىلغان بولسىلا، ئۇ سەرگۈزەشتىلەرنى ئۇنتۇپ، چېچىلغان كۆڭۈللەرنى يىغىپ دەرسىمىزنى باشلىۋالايلى. بۈگۈن ئۇسسۇلدىكى بەل ھەرىكىتىنى ئۆگىنىمىز، ئۇزۇن ئولتۇرۇپ پۈتلىرىم ئۇيۇشۇپ كېتىپتۇ، ھاۋا يېگەچ سىرتقا چىقىپ پۈتلىرىمنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ كېرەي.

سەلىمە ھويلىنى ئايلىنىپ كىرگەندە ئامانىنسا شېرىن ئۈيغۇغا كەتكەنىدى. ئۇ ئامانىنسانى ئويغىتىمەن دەپ ئاۋارە بولۇپمۇ يۈرمىدى، بەلكى ئۇنىڭ ئۇستىگە يۇڭ ئەدىيالنى يېپىۋېتىپ، «مەن بىلىمەن ئامانىنسا خېنىم، بويلىرىغا يېتىپلا، كېچىدە يوتقانىڭ ئىچىدىكى شېرىن خىياللار سىلىنى ئۇخلاتمىغان نېمە، دوستۇم سورىغان دەيدىلا تېخى» دەپ پىچىرلىدى. سەلىمە ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قاراپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى، «ئۆز ناملىرى بىلەن سوراشتىن خىجىل بولغان گەپ، مېنىڭ جاۋابىمنى ئاڭلاپ كۆڭۈللىرى خاتىرجەم بولۇپ ئۇيقۇغا چۈشۈپتىلا، بۈگۈن كېچە يەنە شېرىن خىياللارغا چۆمۈلىلا، بوپتۇ. ئۇخلىۋالسىلا» سەلىمە ھۇجرىنىڭ ئىشىكىنى ھېم ئېتىپ قايتىپ چىقتى.

ئايپاشا خېنىمۇ تونۇش تېۋىپنى باشلاپ ھويلىغا كىرىپ كەلدى، ھۇجرىدىن چىقىۋاتقان سەلىمەنى كۆرۈپ:

— سەلىمە ئاپپاي، دەرس تۈگىدىمۇ، رەھمەت سىلىگە، — دېدى ھەمدە تېۋىپكە قاراپ، — ئالىدىراۋاتىدىلا، قىزىم ئۆيدە، ئۇدۇللا ئۇنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ تومۇرىنى تۇتۇپ باقسىلا، —

دېدى.

— هازىر ئاماننىسانىڭ تومۇرىنى تۇتسا بولماسكىمىن، — سەلىمە گەپ ياساپ يالغان ئېيتمىسا بولمايدىغانلىقىنى هېس قىلدى، — ئۇ ئۇسسۇل ئويناپ چارچاپ كەتتى. قېنى ئۆرلەپ تومۇرلىرىمۇ ئېگىز - پەس بولۇپ كەتكەندۇ، بېشىمۇ قېيىپ تۇرغانىدى، ئۇنى بەزلەپ يۈرۈپ ئاران ئۇخلىتىپ قويغانىدىم، — دېدى.

— ئۇنداق بولسا تومۇرىنى تۇتۇشقا بولمايدۇ، ئايپاشا خېنىم، — تېۋىپمۇ ئالدىراپ سۆزلەپ ئورنىدا تۇرۇپ قالدى، — مەن ئەتە سەھەردىلا كېلەي.

— ئەستا، ئاران كەلگەنلىرىدە، سەت بولدىغۇ، — ئايپاشا خېنىم ۋاقتىدا تېۋىپقا كۆرسىتەلمىگىنىدىن ئۇۋۇلۇپ كېتىۋاتاتتى، تېۋىپنىمۇ زورلاپ يۈرۈپ ئەكەلگەن - دە.

— يوغسۇ، مەن قايتاي، — تېۋىپ ئايپاشا خېنىمنىڭ تۇتقىنىغىمۇ قارىماي كېتىپ قالدى، سەلىمەمۇ كەتتى.

ئايپاشا خېنىم كەچلىك تاماقنى پىشۇرۇپ قويۇپ يالغۇز يېيىشكە كۆڭلى ئۇنىماي دېلىغۇل خىياللارغا چۆكۈپ ئولتۇرۇپ قالغانىدى، هېيتگاھ جاماسى مەزىنىنىڭ ناماز شامغائازان توۋلىشى ئۇنى خىيالىدىن ئويغاتتى. «زاۋال ۋاقتى بوپتۇ - دە، ئۇ ئەمدى ئۇخلىسا بولمايدۇ» ئايپاشا خېنىم ئاماننىسانى چاقىردى. ئۇ ئاپىسى بىلەن سەلىمەنىڭ ئاۋازىنى ئاڭقىرالمىغان بولسا كېرەك، كۆزىنى غۇۋا ئېچىپ:

— سەلىمە ئاۋۇستەي، سەت بولدى، مەن يەنە ئۇخلاپ... — دېدى.

— ئاۋۇستەي كەتكىلى نەۋاخ، هازىر ناماز شام بولدى، تېز ئورنىڭدىن تۇر، — ئايپاشا خېنىم ئاماننىسانىڭ ئۈستىدىكى ئەدىيالنى تارتىۋەتتى.

ئۇ ئاپىسىنىڭ ئاۋازىنى تونۇۋېلىپلا قىلىق چىقارغىلى تۇر-

دى. دەسلەپتە كۆزلىرىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ، باغدىن سوردى. سا تاغدىن جاۋاب بېرىپ قورقۇتقان بولسا، ئورنىدىن تۇرغاندا گومۇش بولۇۋلىپ ئاپىسىنىڭ يۆلىشى بىلەن تاماققا چىقتى، تاماقنىمۇ قوللىرى تىترەپ تۇرغان هالدا كىچىك بالىدەك ئەترا- پىغا چېچىپ ئولتۇرۇپ يېدى. ئايپاشا خېنىم مېهرى ئىسسىق بالىلىرىغا كۆيۈپ تۇرىدىغان ئايال بولغانلىقتىن، ئامانىسانىڭ بۇ نورمالسىز قىلىقلىرىدىن ئېسەنكىرەپ يىغلۇۋېتىشكە قىل قالدى.

— مەن تويدۇم ئاپا، هۇجرامغا كىرىپ كەتتىم، — ئاپىسى كۆزىگە ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى، تېڭىرقايتتى، ئامانىسا هېچبىر ئىش بولمىغاندەك تۇزۇك گەپ قىلىپ، راۋرۇس قەدەم ئېلىپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىۋاتاتتى. «تاماق ئۇنىڭغا كۇچ - قۇۋۋەت ئاتا قىلغان ئوخشايدۇ، هەر نېمە بولسا ئۇ تۇزۇلۇپ قالغاندەك قىلىدۇ، ياق، يەنىلا تېۋىپ كۆرمىسە بولمايدۇ» ئايپاشا خېنىم قىزى قىلىدىغان داستىخاننى يىغىش، قاچا - قۇچىلارنى يۇيۇش دېگەندەك ئىشلارنى ئۆزى قىلىشقا باشلىدى.

ئامانىسا هۇجرىسىغا كىرىۋېلىپ چىراغنىمۇ ياقماي خۇپتەدگە ئەزان ئېيتىقۇچە سەلىمەنىڭ ئېچىنىشلىق سەزگۈرەشتىلىرىنى ئويلىدى، ئاخىرى يەنىلا تەلىيى كېلىپ ئىنىستىتۇتتا ئۆزى ئارزۇ قىلغان بىلىمگە ئېرىشكەنلىكىدىن خۇش بولدى. ئۆزى سوردۇغان سوئالغا كۆڭۈلنى خۇش قىلىدىغان جاۋابقا ئېرىشىپ ئەندىشىلىرىنىڭ بىهۇدە ئىكەنلىكىنى سېزىپ ئۆزىنىڭ يەڭگىل بولۇپ قالغانلىقىنى هېس قىلدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ كۆپ ئۇخلاپ، تاماق يەپ، ئۆزىنىڭ ئېزىلىپ، كەيپىياتىنىڭ پەسىيىپ قالغانلىقىنى سەزدى - دە، روهىنى كۆتۈرمەكچى بولغاندەك چىراغنى ياندۇرۇپ «مىڭبىر كېچە» كىتابىنى ئالدى، پەي سېلىپ قويغان بەتنى ئاچتى، ئامانىسانىڭ نۇرلۇق كۆزى ئۇنچە - مەرۋايىتتەك تىزىلغان، ناۋاتتەك تاتلىق سۆزلەرنى ئوقۇشقا باشلىدى، بىر -

بىرىدىن شېرىن ھېكايىلارنى ئوقۇپ كىتاب بىلەن يۇغۇرۇلۇپ كەتكەنىدى، ئەپسۇس، چىراغنىڭ مېيى تۈگەپ خەتلەرنى كۆرگىلى بولماي قالدى. ئۇ بىر ئەسنۇھىلىپ كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ يوتقانغا كىردى. ئامانىسانىڭ كۈندۈز ۋە كېچىسى نېمانچە ئالدىراش - ھە؟ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ھارغىنلىق دېگەن ئۇقۇم يۇق ئىدى، تۇنۇگۈن ئاخشامقى ئەمدى خىيال سۈرمەيمەن، دېگەن قەسىمى خۇددى پېتىۋاتقان قۇياشنىڭ نۇرى بىلەن تەڭ يوقالغان دەرەخ سايىسىغا ئوخشاش ئېسىدىن چىققانىدى، ئۇغۇ نېمە خىيالغا كىرسە شۇنى خىيال قىلىۋاتقىنى يوق، بەلكى خىيالى رەتلىنىڭ، روھىي دۇنياسىغا ماس ھالدا داۋام قىلىۋاتاتتى، بىرىنچى كېچىسى ئەشرەپ بىلەن مۇھەببەت ھۇزۇرىنى سۈرگەن بولسا، تۇنۇگۈن كېچە ئەپلەپ - سەپلەپ توي كېچىسىنى ئۆتكۈزىۋالدى، بۈگۈن كېچە ئۇ ئوي - پىكىرىنى ئەقلىگە تېخىمۇ مۇۋاپىقراق تەرەپكە باشلاپ ئۆزىنىڭ ئىستىقبالىنى قىياس قىلىپ، كەلگۈسى تۇرمۇش ئۇچۇن پىلان قۇرماقچى:

ئۇ ئاتا - ئانىلىرىنىڭ ئەسرلىكىدىن قۇتۇلۇپ، ھېچكىمگە بېقىندى بولماي ئەشرەپ بىلەن ئىككىسى ئايرىم ئۆي تۇتىدۇ، ئىككىسىلا بىر ئىشنىڭ پېشىنى تۇتۇپ ھالال ئەمگەك قىلىپ تۇرمۇشنى خۇشال - خۇرام ئۆتكۈزىدۇ، ئۇلارنىڭ ئاز دېگەندە ئۈچ بالىسى بولىدۇ، ئۇلارنىڭ ئىككىسى ئوغۇل، بىرسى قىز بولۇشى كېرەك، بۇ بالىلار ئۆزلىرىگە ئوخشاش چىرايلىق، سەبىي، ئوماق، بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى چوڭ بولۇشقا باشلايدۇ. ئۇلار كەڭ - كۇشادە ھويلىدا چۇرقىرىشىپ ئوينىشىدۇ، ئۇلارنىڭ چوڭى ئون بەشكە، ئوتتۇرانچىسى قىز ئون ئۈچكە، كىچىكى ئون ياشقا كىردى، ئامانىسا ئۇلارنى ئەگەشتۇرۇپ دادىلىرىنىڭ كىگە ئاپارماقچى بولدى، بالىلارنىڭ دادىسى كەينىدىن بارماقچى. بالىلىرىنىڭ ئىككىسى كېتىۋېتىپلا يوقاپ كەتتى، ئامانىسانىڭ قېشىدا بىرلا بالىسى قالدى. ئۇلار نەگە كەتكەندۇ؟ ئامانىسانىڭ

يېنىدا قالغان بالىسىنى يېتىلەپ ئىزدىمىگەن كوچىسى قالمىدى، ئۇ تازا سەكپارە بولۇۋاتاتتى، تونۇمايدىغانلا بىرسى ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، بالىلارنىڭ ئەشرەپ بىلەن بىللە چوڭ ئۆيگە بېرىپ بولغانلىقىنى خەۋەر قىلدى. بۇنى ئاڭلاپ ئەشرەپكە تازا ئاچچىقى كەلدى. ئۇ ئەشرەپتىن ئاچچىقىنى چوڭ ئۆيگە بارماسلىق بىلەن ئالماقچى بولۇپ ئۆز ئۆيىگە كېتىۋاتاتتى. يولدا تۇرۇپلا چېرىكلەرنىڭ بۇلاڭ - تالاڭ قىلىشىغا ئۇچرايتتى، تۇرۇپلا ئۇنىڭغا «ئاپا» دېيىشىپ ھېچقاچان كۆرۈپمۇ باقمىغان بالىلار ئەگىشىۋالاتتى، ئۇلار ئۆيىگىمۇ كەلدى، ئۇلارغا ئامانىسا ئۆز پەرزەنتلەرەكلا كۆيۈمچانلىق كۆرسەتتى، ئۇلارنىڭ بېشىنى سىلىدى، لېكىن بۇ بالىلارنىڭ ئارىسىدا ئۆزىنىڭ بالىلىرى تېخى كۆرۈنمەيتتى.

— ياق، ياق، — ئىختىيارسىز توۋلىۋەتتى، بۇ خىيالىم بولمىدى، بۇ نەدىمۇ شېرىن خىيال بولسۇن، باشقىدىن كېلەي، — ئامانىسا ئەقلىدىن ئېزىۋاتقاندەك ئۆزى - ئۆزىگە سۆزلەپ بۇ خىيالنى كۆڭلىدىن چىقىرىۋەتمەكچى بولغاندەك بېشىنى يوتقاندىن چىقىرىپ دېرىزە تەرەپكە قارىۋالدى.

خىيال مېڭىگە كىرىپ كەلسە، جەللىگۈر يېپىشىۋالغاندەك ئاسان چىقىپ كەتمەيدۇ، خىيال قىلغانسېرى ئۇنىڭ پۈتاقلىرى چىقىپ يا شېرىنلىشىپ كىشىنى ھاياجانغا سېلىپ مەستخۇش قىلىۋېتىدۇ ياكى يامانلىقنى كۆزگە كۆرسىتىپ كىشىنى قورقۇتۇپ ئەسەبىيلەشتۇرىۋېتىدۇ. بۇ خىيال ئاقمىسا ئاۋۇ خىيال كەتۇپ ئەسەبىيلەشتۇرىۋېتىدۇ، تۇرۇپلا ئامانىسانىڭ خىيال ئېكرانىغا باللىرىرىپ كېلىدۇ، تۇرۇپلا ئامانىسانىڭ خىيال ئېكرانىغا باللىرىنىڭ ئالمىشىپ كەتكەنلىكى كىرىۋالدى. «مەن نېمىشقا مۇشۇنداق خىيال قىلغاندىمەن، بۇ كېلەچەكتىكى ھاياتىمدا يۈز بېرىدىغان ئاقىۋەتنىڭ ئايان بولۇشىمۇ يە، خۇدايىم مېنىڭ ئەشرەپ بىلەن بىر جان، بىر تەن بولۇپ كېتىشىمنى ياقتۇرمامدۇ - يە، ھەي رەببىم، سېنىڭدىن باشقا خۇدا يوقتۇر، سەن ھەممىگە

قادىر، يوقنى بار، بارنى يوق قىلغۇچىسىدىن، مېنىڭ گۇناھىمنى مەغپىرەت قىلغىن، ماڭا نۇسرەت ئاتا قىلىش پەقەت ساڭىلا خاس پەزىلەتتۇر» ئامانىسا شۇنچىلىك مىسكىنلىشىپ كەتتىكى، كۆز-لىرىدىن ئاققان ياش ياستۇقىنى ھۆل قىلىۋەتتى. ئۇ ئىختىيار-سىز بېشىنى يوتقانىڭ ئىچىگە تىقىۋالدى.

ئۇ قايتىدىن بېشىنى يوتقاندىن چىقىرىپ دېرىزە تەرەپكە قارىغاندا ئاي ۋە يۇلتۇزلارنى بۇلۇتلار توسۇۋالغىنىنى، ھەممىلا يەرنىڭ زىمىستان قاراڭغۇلىقىغا چۆككەنلىكىنى كۆردى، ئۆزۈ-نىڭ شىكەستىلەنگەن قەلبىمۇ دولقۇنلۇق شاۋقۇن سېلىشىدىن بېسىلىپ قالغانلىقىنى، قاتتىق ھارغانلىقىنى سەزدى، ئۇنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگە سەزگۈ بەرگەن جىددىيىلىك، بىئارام بولۇش ئالامەتلىرىمۇ يوقالغاندى، ئۇ كۆزىنى يۇمدى، خىيال ئۇسۇپ كىرىش ئارىلىقىدا ئۇيقۇغا كەتتى.

بۇگۇن ئەتىگەندىلا تېۋىپ ئامانىسانىڭ تومۇرىنى تۇتقىلى كەلمەكچى، شۇڭا ئايپاشا خېنىم ناشتىلىقنى تەييارلاپ قويۇپلا ئامانىسانى چاقىرغىلى كىردى.

— ئاپا، يەنە بىر ئاز ئۇخلىۋالايچۇ، — ئامانىسا ئويغانغىنى بىلەن ئۇيقۇ مەستلىكىدە كۆزىنى ئاچالمايۋاتاتتى.

— ياق، سەن سەھرادىن قايتىپ كەلگەندىن بۇيان، ئۇيقۇ-مەست بولۇپ تۇگىشىپلا كەتتىڭ، مەن قىزىمنىڭ بۇنداق بولۇپ قېلىشىنى خالىمايمەن، قوپ، بىرسى مەجۇن يېدۇرىۋەتتى دېسەم ئىقرار قىلمىدىڭ. ھازىر تېۋىپ كېلىدۇ، ئۇ تومۇرىڭنى تۇتقاندىن كېيىن ئىقرار قىلمىغىنىڭنى كۆرۈپ باقاي، — ئايپاشا خېنىم تۇرۇپ قىزىغا ئىچ ئاغرىتقاندەك، تۇرۇپ كىمدىندۇ ئۆچ ئالماقچى بولۇۋاتقاندەك سايراپلا كەتتى. ئامانىسا كۆزىنى غۇۋا ئېچىپ دەھلىزنىڭ بۇرجىكىدە ئولتۇرغان ئاپىسىنى قۇچاقلاپ يۇزىنى ئاپىسىنىڭ يۇزىگە يېقىپ ئەركىلىگەندەك قىلىق چىقىرىپ قويۇپ، يەنە يېتىۋالدى.

ئايپاشا خېنىم ئاماننىساغا ئۇيقۇ بەرمەيدىغاندەكلا قىلاتتى، چاقىرىپ، يېلىنىپ تۇرىۋالدى. ئاخىر ئۇ كۆزلىرىنى ئۇۋلاپ يۇرۇپ ئۇيقۇسىنى ئاچتى. كىيىنىپ، ئۆزىنى ئاددىيلا پەدەزلەپ نېرىقى ئۆيگە چىققاندا تېۋىپمۇ كېلىپ بولغانىدى. ئۇ ئاماننىسا-نىڭ تومۇرىنى ئۇنداق تۇتۇپمۇ، مۇنداق تۇتۇپمۇ ھېچقانداق بىمار-لىق ئالامىتىنى تاپالمىدى. ئايپاشا خېنىمنىڭ ئارتۇقچە گۇمان، ئەنسىرەشلەردە بولغانلىقىنى ئەيىبلەپ ئۇنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ قويدى. ئۇ يەنىلا، قىزىم نېمىشقا جىمغۇر، ئۇيقۇمەست بولۇپ قالىدۇ؟ دەپ كۆڭلىدىكى تۇگۈن يېشىلمەي لاسسىدىلا بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ غەم - ئەندىشىسى تېخىمۇ ئېغىرلاشتى.

ئاماننىسا بولسا ئالدىنقى كۈنلەردىكىدەك ھۇجرىسىغا بېكىنىۋالغان، كېچىسى ئۇنىڭ نېرۋا تالالىرى خىياللار بىلەن چىرمىشىپ كەتكەن. ئۇ قاچان ھاردۇقى يەتسە، كۆزى ئۇيقۇغا ئىلىنىسا بەخىرامان ئۇخلاۋېرىدۇ، خالىغاندا ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ كىتاب ئوقۇپ باقىدۇ، لېكىن مېڭىسىگە چۈشمەيدۇ، ئۆگەنگەن سازلارنى دىرىكتلىتىپ باقىدۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ چالغىنى پەدىگە چۈشمىگەن مۇڭسىز، قوپال ئاڭلىنىدۇ - دە، چالغۇنى تاشلاپ قويىدۇ. گويا ئەشرەپنىڭ كېلىشكەن قامىتى ھۇجرىسىغا سىڭىپ كەتكەندەك، تاملاردىمۇ ئۇنىڭ ئوبرازى بارەدەك، ئۇنىڭ سايىسى قارىغانلا يېرىدە بارەدەك ئاماننىسانىڭ ھۇجرىسىدىن چىققۇسى كەل-مەيتتى. ئۇ ئون نەچچە كۈندىن بۇيان گەپ قىلماي، ئۇيقۇدىن باش كۆتۈرەلمەي، تاماقنا چىققۇسى كەلمەي، ئاپىسىنى گۇمان ۋە ئەندىشىلەرگە سېلىپ، ئۆزىدىن ئەنسىرىتىپ زەردىگۆش قىلىۋەتكەنىدى. ھەرھالدا ئۇنىڭ دادىسىغا بولغان ھۆرمىتى چوڭ-كەن، دادىسىنىڭ يەكەندىن قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ئالدىغا سالامغا چىقتى. ئۇ دادىسىغا كۆرۈنۈش قىلىپ قويۇپلا ھۇجرىسىغا بېكىنىۋالدى.

ئاتا - ئانىنىڭ پەرزەنتىگە بولغان كۆيۈمچانلىقى، مېھرىبان-

لىقى چەكسىزدۇر، بۇنى، پەرزەنت چۈشەنسۇن - چۈشەنمىسۇن ئۇلار پەرزەنتىنىڭ خۇشاللىقى، بەختىنىڭ ئېچىلىشى ئۈچۈن يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلىدۇ، ھاردىم - تالدىم دېمەي ئۆزىنى ئۇيۇرتىدۇ، قۇددۇس بايمۇ يەكەندىن قايتىپ كېلىپ ئايالىدىن قىزىنىڭ ھۇجرىسىدىن چىقماي جىمغۇر بولۇۋالغانلىقىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ غېمىدىلا قالغانىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېچىشنىڭ چارىسىنى ئىزدەۋاتاتتى، قەمەرىيە كالېندارى بويىچە 5 - ئاينىڭ ئون بەشى شەھەرگە يېراق بولمىغان بوستان دېگەن جايدا تولۇن ئاي سەيلىسى بولۇپ تۇراتتى. بوستان دەريا بويىدىكى دۆڭلۈك بولۇپ، ئەتراپى قەدىمدىن قالغان، بۆككىدە دەل - دەرەخلىك بولۇپ ئوتتۇرىسى يۇمشاق قۇملۇق ئىدى. گۈگۈم چۈشكەندىن كېيىن چوڭ - كىچىك ئەر - ئاياللار، قىز - يىگىتلەر توپ - توپ بولۇپ بوستانغا كېلىپ، ئاسماندىكى نازىنىن قىزدەك تولۇن ئايغا قاراپ ناخشا - قوشاق ئېيتىشاتتى، خىلمۇ - خىل چالغۇلارنىڭ دىلغا ئارام بەرگۈچى ئاۋازى بۇ كۆركەم زېمىننى چاڭ كەلتۇرىۋېتەتتى. قۇددۇس باي قىزىنىڭ كۆڭلىنى ئاچماقچى بولۇپ، ئەللىك قوينىڭ قېنىنى ئاققۇزۇپ، داش قازانلاردا گۆش قاينىتىپ، يېراق يېزىلاردىن، شەھەردىن ئۇستا سازەندىلەر، سەنئەتچىلەر، ئاۋام خەلقنى تەكلىپ قىلىپ بوستاندا بولىدىغان تولۇن ئاي سەيلىسى قىلىپ، مەزمۇنغا باي، ساخاۋەتلىك، نەغمە - ناۋا ياڭرىغان، شاد - خۇراملىققا تولغان كېچىلىك بەزمە ئۆتكۈزۈپ بەردى. ھەرخىل چالغۇ، ناغرا - سۇنايلار بوستانىنىڭ ئاسمىنىنى خۇددى تۇمەن بۇلبۇل تەك سايرىغاندەك ئالاھىدە جاز- لاندۇرىۋەتتى. ھەممەيلەن جانلىنىپ، كىمنىڭ قانداق ئالاھىدە- لىكى، ماھارىتى بولسا شۇ ئوتتۇرىغا چىقىپ ماھارەت كۆرسە- تىپ، بەزمىنى تولىمۇ قىزىتىۋەتتى، كۈلكە - چاقچاق ھەممىلا يەرنى قاپلىدى، ھەممەيلەننىڭ چىرايلىرى گۈلدەك ئېچىلدى. ئەپسۇس تولىمۇ ئەپسۇس، بۇ يەردە پەقەت بىرلا ئىنسانىنىڭ —

ئامانىسانىڭ چىرايى ئېچىلمىدى، قۇددۇس باينىڭ ئۇنى خۇش قىلىش ئۈچۈن كۆرسەتكەن بارلىق تىرىشچانلىقلىرى بىكار كەتتى.

دانالار ئېيتقانكى، كۆزنى يار جامالىنى كۆرۈشتىن تارتىۋېلىشتىن كۆرە، كۆڭۈلنى جاپاغا سېلىش ئوڭايراق چۈشىدۇ. ئاتا ـ ئانىلار ئامانىسانىڭ جاپاغا سېلىشنى ئەۋزەل كۆرگەن كۆڭلىنى چۈشەنمەيتتى، بارلىق بىساتىنى خەجلەپمۇ كۆڭلىنى ئالالمايتتى، لېكىن بىر ئوبدان پەيت، غەنىمەت پۇرسەت كېلىپ قالسا كۆڭۈل جاپاسىنى بىر تېپىن خەجلىمەيمۇ ھەل قىلغىلى بولمىدۇ.

ھېچكىم ئويلىمىغان بىر كۈنى ئاش ۋاقتى بىلەن قۇددۇس باينىڭ دەرۋازىسىدىن ئەزەلدىن كېلىپ باقمىغان بىر مېھمان — ئامانگۈل بېلىكىگە بىر چاقانغىنا سېۋەتنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى، بۇ ۋاقىتتا ئاتا ـ ئانىلار قىزىنى ھۇجرىسىدىن چاقىرىپ چىقالماي ئۆيدە خامۇش ھالدا ئولتۇرۇپ مۇڭدىشىۋاتقانىدى، ئامانىسا دېرىزىسىدىن ئامانگۈلنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپلا گويا زۇلمەت ئارىسىدىن يورۇقلۇققا چىققان ئادەمدەك خۇش بولۇپ، ھۇجرىسىدىن ئېتىلىپ چىقىپ ئۇزۇن يىل كۆرۈشمىگەن تۇغقاندەك ئۇنى قۇچاقلاپ كەتتى. ئۇنى ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن قىزغىنىۋاتقاندەك ھۇجرىسىغا تارتىپ ئەكىرىپ كەتتى، ئاتا ـ ئانىلار قىزىنىڭ بۇ غەلىتە قىلىقىغا قاراپ ھەيران قېلىشتى، ئۇلار سۇكۇتكە چۆمدى، ئامانگۈلمۇ گاڭگىراپ قالغانىدى، ئۇ «ئامانىسا ئۆرۈككە ئامراق بولسا كېرەك، يېگۈسى كېلىپ نەپسى تاقىلداپ مېنى ھۇجرىسىغا تارتىپ ئەكىرىۋالغىنىدۇ، ئۇ يېسىمۇ ھەممىنى يەپ كېتەلمەيدۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، ھۇجرىغا كىرىپلا سېۋەتنى يەرگە قويۇپ ئۇستىدىكى ئۈزمە ياپراقلىرىنى قايرىۋېتىپ:

— ئامانىسا خېنىم، ئۆرۈكلەرنىڭ ئالدى سارغىيىپتىكەن،

ئالغاچ كەلدىم، — دېدى ئامانگۈل ساپسېرىق پىشقان، چوڭ - چوڭ ئۆرۈكلەرنى تاللاپ ئامانىنساغا بەردى، ئامانىنسامىغۇ ئۆرۈكنى قەۋەتلا ئامراق ئىدى، ئۇ ئۆرۈكلەرنىڭ ئۈستىدىكى توپىنى ئاندا - مۇندا ئېرىتىۋېتىپلا ئاغزىغا سالدى، ئۇ تولىمۇ خۇشال ئىدى، نېمىلەرنىدۇ دېگۈسى، سۆرىغۇسى كېلەتتى، لېكىن سو-راشتىن ئۆيۈلىۋاتاتتى.

— بۇ ئۆرۈكلەر نېمىدېگەن تاتلىق، — ئامانىنسا ھەش - پەش دېگۈچە ئۈچ دانە ئۆرۈكنى يەپ بولدى.

— بۇ ئەشرەپلەرنىڭ بېغىنىڭ ئۆرىكى، — ئامانگۈل ھېچ-نېمىنى ئويلىماي راست گەپ قىلغانىدى.

— ھە، بۇ... ئۇ يېگىت ماڭا ئۆرۈك ئەۋەتتىما؟ — دەپ سالدى ئامانىنسا، ئۇنىڭ مەڭزى قىزىرىپ، نۇرلۇق كۆزلىرى ئويناپ كەتتى.

ئامانگۈل بىر قاراپلا ئامانىنسانىڭ چىرايىنىڭ ئىچكى دۇنيا-سىنىڭ ئىللىق تەپتىدىن ھاسىل بولغان ئىزھار قىلىشقا تىل ئاجىزلىق قىلىدىغان بىر خىل بەختىيارلىققا چۆمۈلگەنلىكىنى كۆردى. ئۇنىڭ بۇ ئۆرۈكلەرنى ئەشرەپلەرنىڭ بېغىدىكى قېرى. ئۆرۈكلىرىدىن تاللىۋالغانلىقى ئېنىق، لېكىن ھەرگىز ئەشرەپ تاللاپ بەرگەن ئەمەس، ئامانىنساغا ئۆرۈك ئەۋەتكەنمۇ ئەمەس، ئۇ راست گەپ قىلسا ئامانىنسانىڭ كۆڭلى رەنجىپ قالىدىغانلىقى-نى سەزدى - دە، بىپەرۋالىق بىلەن:

— شۇنداق، ئەشرەپ ئۆرۈك دەرىخىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ بىردىن بىردىن تاللاپ ئۆرۈك ئەۋەتتى، — دېدى. ئامانگۈل ئارىلىشىپ قالغان كۆپكۆك، قارىسىلا كىشىنىڭ ئىچىدىن سېرىق سۇ كېلىدىغان غورىنى تاللىۋېلىپ، — مانا بۇ ئۆرۈكلەرنىمۇ ئېلىڭ، ئەشرەپ سىزنى بۇ غورىلارنىمۇ يېيەلەمدىكىن، ئېلىۋې-لىڭ دەپ بەرگەن، مەڭ، — دېدى ئامانىنساغا سىناش نەزەرىدە قاراپ پىخىلداپ كۈلۈپ.

قىزلار كۆڭلى چۈشۈپ قالغان يىگىت توغرىسىدىكى گەپلەر-
نى ئاڭلىسا خۇش بولۇپ كېتىدۇ، يۈرىكى لەرزىگە كېلىدۇ،
يۈرىكى ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ نىدا قىلىدۇ، بۇ ئىسمىنى ئۇ
قۇلىقى بىلەن ئەمەس، يۈرەك، كۆز . . . پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن
كۆرۈپ، ئاڭلاپ ئۇنىڭ بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلىشقا تەييار تۇرىدۇ.
ئامانىسا ئاشۇ كۆك غورىنى ئاپىسى يەۋەت دەپ بەرگەن بولسا
ئۇ ئاچچىق دەپ ھەرگىزمۇ يېمىگەن بولاتتى، لېكىن ئۇ ھازىر
غورىنىڭ ئاچچىق - چۈچۈكى ئۇزۇنراق تۇرسۇن دېگەندەك غورە-
لارنى ئۇششاق چاينىدى، غورىغا قوشۇپلا ئەشرەپنىمۇ يەۋالغاندەك
چىرايلىرىدا نازلىق جىلۋىلىرى نۇرلىنىپ كەتتى، كۆك ئۆرۈكنى
يەۋېتىپ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئەشرەپنىڭ ناخشىسىنى يەنە بىر قېتىم
ئاڭلىغاندەك سەزگۈ پەيدا بولدى.
— ئۇ يىگىت يەنە راۋابنى سازلاۋاتامدۇ، ناخشىسىنى ياڭرە-
تىۋاتامدۇ؟ — ئامانىسا تېخىمۇ دادىللىشىپ ئەشرەپنىڭ ئەھۋا-
لىنى سوراشقا باشلىدى.
— شۇنداق، يېزىغا بارالمىغان بولسىلىرى قانغۇچە ئاڭلىۋال-
غان بولاتتىلا، — دېدى ئامانگۈل ئامانىسانىڭ تەلمۈرۈپ تۇرە-
ۋاتقان كۆڭلىگە ئوت يېقىپ. ئۇنىڭ مەڭزى تېخىمۇ قىزىرىپ
كەتتى، ئۇ تارتىنىپراق كۆلۈپ تۇرۇپ:
— ئامانگۈل ئاچا، مۇشۇ گەپلىرى راستمۇ، مېنى يېزىغا
ئېلىپ كېتەملا، مەن. . . — دېدى.
ئامانگۈل ئۇنىڭ ئاغزىدىن مۇنداق تەلەپنىڭ چىقىشىنى ئۈي-
لىمىغانىدى، ئۇ «ئەشرەپنىڭ ئىسمىنى شۇنداقلا چىقىرىپ قوي-
سام بۇ قىز ئۆزىنى باسالمايۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئەشرەپكە كۆڭلى
چۈشۈپ قالغان ئوخشىمامدۇ، ئەشرەپ بولسا ئۇ يەردە ھېچنېمە-
دىن خەۋەرسىز يۈرىدۇ، شۇنداق بولىدۇ - دە، يالاڭتۆش يىگىت-
نىڭ ھالى ئۆزىگە مەلۇم - دە. لېكىن بۇ قىز ئالجىپ قالغاندەك
گەپلەرنى قىلىۋاتىدۇ، ئارىلىقتا ئۆزۈمنى بالاغا تىقىپ قويماي

يەنە، مەن بۇ قىزغا نېمە دەپ جاۋاب بەرسەم بولار، ئىككىلىنىپ تۇرۇشقا ئورۇن يوق». ئامانگۈل قاتتىق يەر تەۋرەش ئىچىدە قالغاندەك تىترەپ تۇرۇپ:

— ئامانىنسا سىڭلىم، مەن بايا شۇنداقلا چاقچاق قىلغان، هازىر ئەشرەپ ئۆيىدە يوق، — دېدى.

— بوپتۇ، ئۇ يوق بولسا بولىۋەرمەمدۇ، — ئامانىنسا ئامان-گۈلنىڭ تەڭقىسلىقتا قېلىپ يالغان سۆزلەۋاتقىنىنى چۈشەنگەن هامان، ئۆزىنىڭمۇ ئېهتىياتسىزلىق قىلىپ كۆڭلىدىكىنى ئۇنىڭغا سەزدۈرۈپ قويغانلىقىنى هېس قىلىپ يەتكەنىدى، شۇڭا ئۇ گېپىنى ئۆزگەرتتى، — ئۆتكەندە يېزىغا ئالدىراپ بېرىپ، بىرەر كېچىمۇ قونماي قايتىپ كەلدۇق، هەتتا مېنىڭ هۇجرامنى كۆرۈشكىمۇ ئۈلگۈرەلمىدىم، هازىر يازنىڭ مېۋىلىرى چىقىپتۇ، مېۋىلەرنى شاختىن ئۈزۈپلا يېسە شۇنداق پەيزى بولىدۇ دېسىلە، — ئۇ ئوتتۇرا بارمىقىدىكى ئالتۇن ئۈزۈكنى چىقىرىپ، ئامانگۈلنىڭ قولىنى ئاستا كۆتۈرۈپ ئالىقىنىغا قويۇپ بارماقلىرىنى يېپىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — سىلى بۇگۈن كېچە ئۆيىمىزدە قونۇپ قالسىلا، مەن چۈشتىن كېيىن سىلىنى بازار چۆرگىلىتىپ ئويناتقاچ تەييارلىق قىلىۋالاي، كەچتە دادام بىلەن ئاپامغا سىلى بىلەن بىللە يېزىغا بارىمەن دەپ جېدەل قىلىمەن، سىلى مېنى يېزىغا ئەكېتىپ، ئوبدان ئوينىتىپ ئەكېلىمەن دەپ بەرسىلەلا بولىدۇ.

— ئامانىنسا خېنىم، مەن... — ئامانگۈل قىممەت باهالىق هەدىيىنى قوبۇل قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايۋاتاتتى، ئۇنىڭغىمۇ تويىدا ئاران بىر چوڭ گۈللۈك چىت كۆڭلەك سېلىنغانىدى. ئۈزۈكنى قوبۇل قىلغۇسى كېلىپ تۇراتتى، لېكىن ئامانىنسا تولىمۇ بەڭۋاشكەن، ئەشرەپكە سۈركۈلۈپ تاسادىپىي بىرەر ئىش تېرىپ قويسا ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن - دە.

— مەن - پەنلىرىنى قويسىلا ئاچا، مەن ئۆزلىرىگە هېچقان-

داق گەپ كەلتۈرمەيمەن، ھازىر دادام - ئاپام مېنىڭ چىرايىمنى ئاچالماي گاڭگىراپلا قالدى، مەن خۇش بولىدىغان ئىشقا ئۇلار رازى بولماي قالمايدۇ. مەن يېزىغا بارغاندا سىلىدىن كەشتە ئېلىشنى ئۆگىنىمەن، يېزىنىڭ ساپ ھاۋاسىدىن ھۇزۇرلىنىمەن، مېۋىلىرىنى يەيمەن، ھەرگىز بەڭگۇاشلىق قىلمەيمەن، سىلىنىڭ سىزىپ بەرگەن سىزىقلىرىدىن چىقمايمەن.

— مۇشۇ گەپلىرى راستمۇ، گەپلىرىدە تۇرسىلا مەنمۇ ئاتا - ئانىلىرىنىڭ ئالدىدا كاپالەت بېرەي، لېكىن بۇ... — ئامانگۈل قىزىرىپ تاتىرىپ ئۈزۈكنى سۇندى.

— ئامانگۈل ئاچا، مېنىڭ قولۇم ئۇنچىۋالا سېخىي ئەمەس جۇمۇ، سىلىمۇ دادامنىڭ بىر پارچە زاغرا نان ئەسلەتمىسىنى ئائىلىدىلىغۇ، ئۇ زاغرا نانىنى مەنمۇ ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايمەن، مېنىڭ پەقەت سىلىگىلا سېخىيلىق قىلغانلىقىمنى، خالىس ھەدىيە قىلغانلىقىمنى چۈشىنىپ ئۇنى قوبۇل قىلىشلىرىنى ئۆتۈنەمەن، ئەمدى سېۋەتنى كۆتەرسىلە، دادام - ئاپاملارنىڭ قېشىغا چىقايلى، — دېدى ئامانىسا كۈلۈپ.

ئامانگۈلنىڭ ئۈزۈكنى «رەھمەت» دەپ ئالماقتىن باشقا ئىلاجى قالمىغانىدى.

غەمگە پېتىپ ئولتۇرۇشقان ئاتا - ئانىلار ئامانىسانىڭ چىرايىنىڭ گۈلدەك ئېچىلىپ ئامانگۈل بىلەن بىللە ئۆرۈك سېۋىتىنى كۆتۈرۈپ كىرگەنلىكىگە قاراپ ئۇلارنىڭمۇ چىرايلىرى ئېچىلىپ كەتتى.

5

ئامانىسا ئالدىنقى كۈنى يېزىغا بېرىش پىلانىنىڭ ناھايىتى ئوڭۇشلۇق ئىشقا ئاشۇرۇشقا مۇۋەپپەق بولغانىدى، ئۇنىڭ جەريانى مۇنداق بولدى.

ئامانىسا شاد ـ خۇراملىق كەيپىيات ئىچىدە چاقىرىلمىغان مېھمان ئامانگۈلنى ئاتا ـ ئانىلىرى ئولتۇرۇۋاتقان ئۆيگە باشلاپ كىرىپلا:

— ئاپا، — دېدى ئامانگۈلنى كۆرسىتىپ، — بۇياق، يېزىدىكى غوجدارىمىز ئىسكەندەر ئاكىنىڭ ئايالى ئامانگۈل ئاچام بولىدۇ. ئۇ كېلەلمەيدىغان بولۇپ قېلىپ ئاچامدىن بىزنى تەتىپ باقسۇن دەپ بېغىمىزنىڭ ئۆرۈكلىرىنى ئەۋەتىپتۇ، سىلى تونۇشىدىلا ـ يە.

— ئىسمىنى ئاڭلىغان، ئۆزىنى كۆرمىگەن، ئاكاڭ تونۇشىدۇ.

ئۇلار ئۆيگە كىرگەندە ئايپاشا خېنىم كىچىك ئوغلى مەمتىمىنىڭ شوخلۇق قىلىپ سۆكىۋەتكەن ئىشتىنىنىڭ چېتىغىنى يىڭنە بىلەن تىكىپ ئولتۇرغانىدى. ئۇ بىر قولىدا ئىشتاننى، بىر قولىدا يىڭنىنى تۇتۇپ تۇرغان پېتى ئورنىدىن تۇرغانىدى. ئۇ قىزىغا سوغۇقلا جاۋاب بېرىۋېتىپ قۇددۇس بايغا قاراپ قويدى. قۇددۇس باي ئامانگۈلنى كۆرۈپلا قىزىنىڭ چىرايى ئېچىلىپ كەتكىنىگە ئەجەبلىنىپ ئۇنىڭ ئىچكى سىرىنى بىلمەكچى بولغاندەك قىزىغا قاراپلا قالغانىدى.

— ۋىيەي، سىلى باي ئاكامنىڭ خېنىمى بولاملا، — ئامانگۈل ئايپاشا خېنىمنىڭ قىزىغا مۇزدەك جاۋاب بەرگىنىگە پىسەنتمۇ قىلماي تولىمۇ سىلىق، مۇلايىم، نەپىس ئاۋازى بىلەن ئەجەبلەنگەن، ھەيران قېلىۋاتقان قىياپەتتە سۆزىنى داۋام قىلدى،

— بىزنىڭ يېزىدىكى چىرايىدىن توپا يېغىپ تۇرغان بايلارنىڭ خېنىملىرىمۇ ھال تارتىپ ھەرگىز ئىش قىلمايدۇ. ئامانىسا سىڭلىم، ئاپىلىرى ئايدەك جامالى بىلەن يىڭنە ئىشى قىلىدىكەن ـ ھە، نېمىدېگەن ئىسسىق چىراي، ئەمگەكچان، غەمگۇزار، پەرىشتە سۈپەت خېنىم بۇ، مەن سىلىنى كۆرۈپ رەھمەتلىك ئاپامنىڭ دىدارىنى كۆرگەندەك بولدۇم، ئاپا، مېنى يات كۆرمە-

سىلە، — ئۇنىڭ كۆزىدىن لۆممىدە ياش تۆكۈلدى، — ئىسسىق باغرىلىرىغا كىرىپ ئانىلىق ھىدلىرىنى پۇرىۋالغان بولسام، — ئۇ ئايپاشا خېنىمنىڭ ئالدىغا قاراپ ماڭدى، ئۇنىڭ بىچارە، مىسكىن ھالىتى باغرى تاش ئايالنىڭ كۆڭلىنى ئېزىۋەتتى.

ئايپاشا خېنىم ئامانگۈلنىڭ تاتلىق سۆزلىرى ۋە كىشىنىڭ ئىچىنى ئاغرىتىدىغان قىياپىتىدىن ئېرىپ ئىختىيارسىز باغرىنى ئېچىپ بەردى، يۈزلىرىنى يېقىشىپ كۆرۈشۈپ كەتتى، ئۇ مېھ-مانىنى چوڭ كۆرمەكچى بولۇپ كۈركى يېشىلگەن توخۇدەك ئەمدىلا قوزغىلىپ تۆرگە كۆرپە سېلىشقا تەمشىلىۋىدى، ئامانگۈل ئۇنىڭغا يول قويمايلا قالماستىن بايىقى يىڭنە ئىشىنى قولىغا ئېلىۋالدى.

— ئامانگۈل ئاچا، ئاپامنى بۇرۇن كۆرمىگەندىكىن بىلمەيلا، ئاپام ئۆيىنىڭ ھەممە ئىشىنى ئۆزى قىلىدۇ، ھەتتا مەنمۇ ئاپامغا تۇزۈكرەك ئەسقېتىپ باقمىدىم، ئاپامغا مېنىڭمۇ ئېچىم ئاغرىپ كېتىدۇ.

ئامانىنسامۇ ئامانگۈل بىلەن كېلىشىۋالغاندەك ئاپىسىنى كۆككە كۆتۈرۈپ ماختاۋاتتى. ئايپاشا خېنىم قىزىدىكى بۇ ئۆزگە-رىشنىڭ تېگىگە يېتەلمەي كۆزىنى چەكچەيتىپلا قالغانىدى، قۇد-دۇس باي ھاياجانلىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە:

— پاھ، پاھ، بىز خېلى كۈنلەردىن بۇيان قىزىمىزنى جىم-غۇر، ئۇيقۇمەست بولىۋالدى، قانداق جىن چاپلاشقاندۇ دەپ غەم ـ ئەندىشىگە چۈشۈپ كەتكەنىدۇق، ئامانگۈلنى كۆرۈپلا ئۇنىڭ ئۇششاق تىللىرى چېقىپ ئاپىسىنى ماختاپ كەتتىغۇ، خېنىم، — دېدى ئۇ ئايالىغا قاراپ، — بۈگۈن كۈن قاياقتىن چىققاندۇ، ھە، — ئۇ قاقاقلاپ كۈلۈۋېتىپ ئورنىدا ئولتۇرىۋالدى.

— شۇ ئەمەسمۇ، — دېدى ئايپاشا خېنىم بېشىنى يەرگە سانگىلىتىۋالغان قىزىغا قاراپ قويۇپ، — مېنى ئۇنچىلىك ماخ-تىمىساڭمۇ ئالدىمدا چىرايىڭنى ئېچىپ، گەپ قىپ بەرسەڭلا،

ماڭا ئىش قىلىپ بەرمىسەڭمۇ كۆڭلۈم ئالەمچە خۇش بولاتتى ئەمەسمۇ، ساڭا سەھرادا جىن تەگدىمىكىن دېسەم ئامانگۈلنى كۆرۈپلا ئېچىلىپ كەتتىڭغۇ؟ يېزىنىڭ قانداق قىزىقچىلىقى بار-دۇ، مېنىمۇ يېزىغا قىزىقتۇرۇپلا قويدۇڭغۇ، مەنمۇ كۆرۈپ كەل-سەم بولامدۇ نېمە، — دېدى ئۇ ئۇچەيلەنگە بىر - بىرلەپ قاراپ.

ئامانىنسانىڭ يۈرىكى جىغغىدە بولۇپ كەتتى، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ جىمجىت يەرگە قاراپ تۇرۇپ قالدى، ئامانگۈل تولىمۇ قىزغىن پوزىتسىيە بىلدۈردى:

— مەن سىلىنى تەكلىپ قىلىشقا ئۇيۇلۇپ تۇراتتىم، سىلە-نىڭ يېزىغا بارغىلىرى كەلگەنلىكى ئوبدان بولدى، بۈرۈن باي ئاكام يېزىغا بارسا غوجىدار بىلەنلا بولۇپ كېتىپ بىزلەرگە كۆز قىرىنى سېلىپمۇ قويمايدۇ، مەنمۇ خېنىم كەلمەكچى دەپ قالار-مىكىن دەپ باي ئاكامدىن ئۆزۈمنى قاچۇرۇپ كەپتىمەن، خېنىم هالى چوڭ، هاكاۋۇر بولسا خىزمىتىدە بولالمامدىمەنكىن دەپ ئەندىشە قىپقالغانىدىم. ئەمدى سىلىنى كۆرۈپ كۆڭلۈم تىندى، خىزمەتلىرىدە بولالىغىدەكمەن، ئامانىنسانىمۇ بىللە ئېلىۋالسىلا. سىڭلىم ئاپىلىرىنى قىيناپ قويغانلىرى بولماپتۇ جۇمۇ، بۇ قېتىم يېزىغا بىللە بېرىپ ئاپىلىرىنىڭ سىقىلىپ قالغان كۆڭلىنى كۆتۈ-رۈپ گۈناهلىرىنى يۇمىسلا بولمىغۇدەك، قانداق دېدىم ئامانى-سا؟

«بۇ خوتۇن بىلىپ تۇرۇپ پىلانىمنى بۇزىۋەتتىغۇ، يەنە كې-لىپ مېنى ئېچىز ئېچىشقا قىستاۋاتقىنىنى، دادام - ئاپام ئۈنى كۆرۈپ مېنى ئېچىلىپ كەتتى، دەپ خۇش بولىۋاتىدۇ، ئىچىمدە-كىنى ئۇلارغا بىلدۈرۈپ قويماي يەنە» ئامانىنسا شۇئان چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ ئاپىسىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ:

— ئاپا، سىلىنى قىيناپ قويغىنىغا ئىقرارمەن، يېزىدا سىلىگە ئوبدان هەمراھ بولىمەن، مەنمۇ ئويلىدىم، دادام بىزنى دەپ جاپا چېكىپ بۇ ئۆيىمىزدىنمۇ هەشەمەتلىك ئۆينى سېلىپ

بەرسە بىز يېزىنى ياراتماي بارمىساق سەت بولغۇدەك، دادامغا يۈز كېلەلمەيمىز.

— بۈگۈن سەن دادائىنىڭمۇ كۆڭلىنى ئېلىۋالاي دەۋېتىپسەن ـ دە، قارىغىنا، داداڭ سېنىڭدىن سۆيۈنۈپ كېتىۋاتىدۇ، —ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى. قۇددۇس باي كۈلكىدىن توختاپ: — قىزىمدىنلا ئەمەس، سېنىڭدىنمۇ خۇش بولدۇم، ئاخىر سەھراغا باردىغان بولدۇڭ ـ دە، ئۇمۇ بىزنىڭ ئىگىلىكىمىزنىڭ چوڭ بىر قىسمى، نۇرغۇن دېھقانلار يېرىمىزگە ئىشلەپ كۆكەر-تىدۇ، ئۇلاردىن مەنلا ئەمەس، سەنمۇ ئۇلارنىڭ بۇسۇغىسىنى ئاتلاپ كىرىپ ھال سوراپ قويساڭ كاتتا ئىش بولۇپ كېتىدۇ ـ دە، مۇشۇ باھانىدا ھەربىرىمىز قىلىسىلەر، ساپ ھاۋادىن ئوزۇق-لىنىسىلەر، سالامەتلىككىمۇ پايدىلىق، يېزا يېقىپلا قالسا بىرەر ھەپتا تۇرۇڭلار، — دېدى ـ دە، سائىتىگە قارۋېتىپ ئىتتىك سىرتقا چىقىپ كەتتى.

يېزىغا بېرىش مەسلىھەتى پىشتى، ئۇچەيلەن گۈڭۈر ـ مۇ-ڭۇر چۈشلۈك تاماق ئېتىپ يېيىشتى، چۈشتىن كېيىن بازارغا چىقىپ سوۋغا سالام ئېلىشتى. ئەتىسى مەپە بىلەن يولغا چىقىپ چۈشكە قالماي ئۆزلىرىنى يېزىدا كۆرۈشتى، ئايپاشا خېنىم ئاما-گۈل، ئامانىسانىڭ ھەمراھلىقىدا پەقەت يېرىم كۈنلا ئۆيلەرنى، كەينىدىكى باغنى ئاندا ـ مۇندا كۆرۈپ چىقالمدى، ئىككىنچى كۈنىدىن باشلاپ يېزىدىكى بايلارنىڭ، مويسىپىت دېھقان زاتلارنىڭ رەپىقىلىرى، قوشناچلىرى قۇددۇس بايىنىڭ خېنىمى كەپتۇ، يوق-لاپ كېلىمىز، دېيىشىپ ئارقا ـ ئارقىدىن كېلىشكە باشلىدى. ئايپاشا خېنىم بىلەن ئامانگۈل مېھمان كۈتۈش بىلەنلا بولۇپ كەتتى، ئامانىسا پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئۇكىسى مەتمىنىنى يېتىلۈبلىپ قوشنا باغقىمۇ كىردى. مەھەللىگىمۇ چىقتى، بە-راق ئەشرەپنىڭ سايىسىنىمۇ كۆرەلمىدى. ئىككى كۈن ئۆتۈپ كەتتى، مەتمىن يېزىدىن زېرىكىپ قېلىۋاتاتتى، ئۇ شەھەرگە

كېتەيلى دەپ جېدەل قىلىپ تۇرىۋالسا، شەھەرگە ماڭماي ئامال يوق ئىدى. ئامانىسا ئۆزىچىلا نېمىگىدۇر رەنجىگۈسى كېلىپ پاكىتە يىغلىۋېتىدىغاندەك قىلاتتى. ئۇچىنچى كۈنى كېچىسى بېشىنى يوتقانىنىڭ ئىچىگە تىقىۋېلىپ ئىچىدە ئۇزۇنغىچە يىغلىدى. يىغلاۋېتىپ يىراقتىن كېلىۋاتقان راۋاب ساداسىنى ئاڭلىدى. كەينىدىنلا ناخشا ئاۋازىمۇ ئاڭلاندى. بۇ كۈينىڭ سېھرى ئامانىسانىڭ قەلبىنى زىلزىلىگە كەلتۈردى. بۇ ناخشا ئۆتكەن قېتىمدىكىدەكلا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى ئىگىلىدى. «بۇ ئۇنىڭ ئاۋازى، ئۇ ھازىر نەدىدۇ، كۈندۈزى نېمىشقا كۆرۈنمەيدىغاندۇ؟» ئامانىسا ناخشا تۈگىگىچە ئاڭلىدى. ئۇنىڭ قەلبى دولقۇنلايتتى، ئۇ شۇ ناخشىچى يىگىتنى سۆيىدۇ، قەلبىدىكى پۈتۈن مۇھەببىتى، مۇھەببەتنىڭ پۈتۈن پاكلىقى ۋە لەززىتى بىلەن سۆيىدۇ، لېكىن بۇ قورقۇنچلۇق ئېلىشىش، بۇ ئېلىشىش ئامانىسا بىلەن ئۆرپ ـ ئادەت كۈچى، دىن خۇراپاتلىقىنىڭ قۇدرىتى ئوتتۇرىسىدىكى ئېلىشىش، بۇ ئالەمدىكى ئەركىن مۇھەببەتكە چەك قويۇش بىلەن پاك مۇھەببەت ئوتتۇرىسىدىكى جەڭ. بۇ جەڭ ئۇزلۇكسىز داۋام قىلماقتا. ئامانىسا بۇ جىمجىت كېچىدە، ئەقىل ـ پاراسىتىنى ئىشقا سېلىپ ئۆزگىچە جەڭ پىلانىنى تۈزىمەكتە. ئۇ مەسۇمە قىز توخۇ يۇرەكلىكىدىن جۇدا بولۇپ، قاناتلىرىنى چىرمىۋالغان ئا-جىزلىق ۋە خورلۇقنىڭ زەنجىرىنى پاچاقلاپ تاشلاپ، مۇھەببىتى ۋە ئەركىنلىكىنىڭ زۇمرەت ئاسمىنىغا چىقىپ پەرۋاز قىلىشقا ھازىرلانماقتا...

ئۇ تۈنۈگۈن مەھەللىدە تەپكۈچ تېپىشىپ ئويناۋاتقىنىدا ئۆزدىن كىچىكىرەك زۇمرەت ئىسىملىك بىر قىز بىلەن تونۇشۇپ سىرداش بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئاپىسى بىلەن ئامانگۈلنى بىر نەچچە ئائىلىگە بېرىپ پەتىلەپ بولغاندىن كېيىنلا ماڭغۇزىۋېتىپ، مەمتىمىنى يېتىلەپ مەھەللىگە چىقتى. زۇمرەتلەرنىڭ يەنە تەپكۈچتېپىشىپ ئويناۋاتقانلىقىنى كۆردى، ئۇمۇ قىزلارنىڭ قېشىغا

كېلىپ سالاملىشىپ ئۇلار بىلەن تەپكۈچ تېپىشتە بەسلەشتى، كىم تەپكۈچنى بىر قېتىمدىلا يۇزنى تېپەلىسە شۇ ئۇتقان بولىدۇ. كەن، ئامانىسا خېلىغىچە ئۇتالماي پەرىشان بولۇپ كەتتى، ئۇ قەيسەرلىك بىلەن مەشىق قىلىپ تەرلەپ - پىشىپ يۇرۇپ ئاخىر زۇمرەتنى يەڭدى.

— زۇمرەت، ناخشا ئېيتىشقا ئۇستا، ئۇنىڭ ناخشا ئېيتىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىمىز، — دېيىشتى قىزلار چۇرقۇرۇشۇپ، لېكىن ئامانىسا باشقا بىر ئىشنى بىلىۋېلىشقا ئالدىرايتتى، ئۇ تولىمۇ رەنجۈاتقان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، زۇمرەتتىن سورىدى:

— زۇمرەت، سىز بىلەمسىز، يېرىم كېچىدە كىشىنى ئۇخلاتماي راۋابنى سازلاپ، ناخشا توۋلايدىغان بىرسى باركەن.

— بار، ئۇ ئەشرەپ دېگەن بالا، ھېلىمۇ ياخشى ئۇ مەھەللىدىكى تۆۋىنىدىكى ئېتىزلىغا چىلگە، قوغۇن تېرىپ كېچىسى شۇ يەردە ياتىدۇ، ئۆيى سىزلەر بىلەن قوشنا، ئەنە ئاۋۇ ئىشىك شۇ،

— زۇمرەت ئەشرەپلەرنىڭ ئىشىكىنى كۆرسەتتى، — ئۆيىدە ياتقان بولسا، ئۇنىڭ ناخشا توۋلىشىدىن ئۇخلىيالماي سوقۇشۇپ قالاتتىڭىز. مەھەللىدىكىلەرغۇ ئەشرەپ ئاكامنىڭ ناخشىسىنى ياقتۇرۇپ ئاڭلىشىدۇ، كۈن ئۇزۇن تۇرسا، ناخشا توختىغاندىن كېيىن ئۇخلىسىمۇ ئۇيقۇ قېنىپ كېتىدۇ - دە، — زۇمرەت ئەشرەپنى ياقلايدىغاندەك قىلاتتى، ئۇنى يامانلىسا زۇمرەتنىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرىپ قويىدىغانلىقىنى ھېس قىلغان ئامانىسا گەپنىڭ تېمىسىنى يۆتكىدى:

— ئەشرەپ دېگەن بالا چىلگە تېرىدى دېدىڭىزما، پىشتىمۇ، قوغۇنلىقى نەدە؟

— بىرەر ھەپتە بۇرۇن تور تارتتى دەۋاتقان، ھازىر پىشىپمۇ قالغاندۇ، سىزگە ئېتىزلىقىنى كۆرسىتىپ كېلەيمۇ - يە، — دېدى زۇمرەت قىزغىنلىق بىلەن.

— ئۇيەردە ئادەم يوق، ئەشرەپ ئاكام سەھەردىلا ئېشىكىنى

مېنىڭ ھاشاغا كەتتى، — دېدى يەنە بىر قىز قوشۇمچە قىلىپ. — ئەشرەپ دېگەن بالا ئۈيەردە بولمىسىمۇ مەيلى، ھازىر كۆرۈڭلىسام شەھەرگە قايتىدىغان ۋاقتىدا بېرىپ چىلگە سېتىۋېلىپ ئەكېلىشىمگە قۇلايلىق بولىدۇ ـ دە، قوغۇنلۇقنى كۆرسەتتىپ كەلگىنىڭىز سىزنى تەپكۈچ ئويناشتا ئۇتۇڭالغىنىمنىڭ ھېسابى بولسۇن، بولامدۇ؟

قىزلار كۈلۈشۈپ كەتتى، ئۇلار ئاماننىساغا ھەمراھ بولۇپ چۈرقۇرۇشۇپ قوغۇنلۇققا بىللە بېرىشىپ يېرىم سائەتكە قالماي قايتىپ كېلىشتى، ئاماننىسا قوغۇنلۇققا بارىدىغان يولنى ئېنىق كۆرۈۋالدى.

كۆك ئاسمان يۈزىگە قارا چۈمبەردە تارتىلىپ مەھەللە جاھالەت ئۈيقۇسىغا غەرق بولغان بولسىمۇ، يەنە بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدە بەخت ئىزدەپ ياتالمايۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى. ئاندا ـ ساندا كىشىلەرنىڭ ۋاڭ ـ چۇۋاڭ قىلغان، ناخشا ئېيتقان ئاۋازلىرى، ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرى، كالىلارنىڭ مۆرەشلىرى، ئېشەكلەرنىڭ ھاڭراشلىرى ئاڭلىنىپ قالاتتى، ئىگىسىگە سادىق ئىتلارنىڭ ھاۋشىشلىرىمۇ تۇرۇپ مەھەللىنىڭ بېشىدا ئۆچسە، تۇرۇپ مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ياكى ئاخىرىسىدا باشلىناتتى، شۇ تاپتا ئاماننىسا ۋۇجۇدىدا ۋولقان بولۇپ يېنىۋاتقان سۆيگۈ تەشنالىقىنى ۋە ھاياجىنىنى ئاران بېسىپ مەھەللىدىكى كىشىنى بىئارام قىلىدىغان شاۋقۇن ـ سۈرەنلەردىن، ئىتلارنىڭ ھاۋشىشىدىن بىزار بولۇپ ئۇخلىيالمايۋاتقان ئاپىسىنىڭ تېزراق كۆزى ئىلىنىپ ئۈيقۇغا غەرق بولىشىنى چىدام ۋە سەۋرچانلىق بىلەن كۈتمەكتە ئىدى. مۇشۇ قاپقاراڭغۇ كېچىدە ئۇنىڭ كۆڭلى تولىمۇ شوخ ۋە سۈتتەك يورۇق ئىدى، قەلبىنى شېرىن خىياللار چۈلغىۋالغانىدى. مەھەللىدىكى شاۋقۇن ـ سۈرەنلەر بېسىقتى، ھەممىلا يەردە

گۆر قاراڭغۇلىقى، جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرۈشكە باشلىغانىدى. ئايپاشا خېنىممۇ يېنىك پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتاتتى، ئامانىنسا يوتقىنىدىن ئاستا سۈغۇرۇلۇپ چىقىپ دەھلىزدىن پەسكە چۈشۈپ ئىدىتلاپ قويغان ئايىغىنى كىيدى، ئىشىكنى سەزدۈرمەي ئېچىپ سىرتقا چىقىۋالدى، ئۇنىڭ سۆيگۈ تەشنالىقىغا مەدەت بېرىۋاتقان دەك ئايمۇ قارا بۇلۇتلارنى يېرىپ چىقىپ يۈزىنى كۆرسەتتى، ئۇ ماڭىدىغان يولنىڭ خېلىلا يورۇق ئىكەنلىكىدىن مەمنۇن بولۇپ ئايغا رازىمەنلىك بىلەن قاراپ قويدى. ئۇنىڭغا دەرۋازىدىن چىقىپ مەھەللىنىڭ چېتى بىلەن ماڭىدىغان يول تونۇش ئىدى. لېكىن دەرۋازا ئىچىدىن قۇلۇپلانغانىدى، ئۇ ئىككىلىنىپ تۇرمايلا ئارقا ئىشىكتىن باغقا چىقىپ تام ياقلاپ جەنۇب تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. باغنىڭ ئاياغ تەرىپىدىكى تامدىن ئارتىلىپ چۈشسە بىپايان ئېتىزلىق باشلىناتتى. باغنىڭ ئاخىرقى تەمىغا يېتىپ كېلىۋالغۇچە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئاپىسى قوغلاپ كېلىۋاتقانىدەك ئەنسىز-چىلىككە چۆمگەنىدى. تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈۋېلىپلا كۆڭلى خاتىرجەملىككە ئېرىشكەنلىكىنى ھېس قىلدى، ئالدىدىكى ئېتىزغا كېڭەر تېرىلغانىدى، كېڭەزلەر مەيىن شامالدا يېنىك شىلدىرلاپ كىشىنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلاتتى. ئامانىنسا كېڭەز قىرىنى بويلاپ يۈرۈپ كەتتى، بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن سۇ ئېقىپ تۇرغان ئېرىق ئۇچرىدى، خېلى يىراقتا كىشىلەر يەر سۇغۇرىۋاتقانىدەك قىلاتتى، ئېرىقنىڭ ئىككى باغرىنى ئوت - چۆپ بېسىپ كەتكەنلىكتىن ئۇنىڭ كەڭ - تارلىقىنى مۆلچەرلەپ بولمايتتى، ئۇ ئېرىق بويلاپ شەرق تەرەپكە بىر ئاز مېڭىپ پىيادىلەر ئۆتىدىغان كېچىكىنى ئۇچراتتى - دە، ئېرىقتىن سەكرەپ ئۆتۈپ ئەتىگەندە كۆرۈڭگان چىغىر يولغا چىقتى. ئۇ جەنۇبقا بۇرۇلۇپ ئۇچ يۈز مېتىردەك مېڭىۋىدى، ئېشىزلىق ئارىسىدىكى بۇك - باراقسان بولۇپ ئەتراپقا يېيىلغان ياڭاق دەرىخىنىڭ قېشىغا كەلدى. ئەمدى ئىككى باشلام قوناقلىقنى بېسىپ ئۆتسە قوغۇنلۇققا يېتىپ بارغىلى

لى بولاتتى، قوناق ئېتىزلىرىنى يېڭىلا سۇغارغانىكەن، ئامانىسا قىر بېشى بىلەن مېڭىپ كېتىۋېتىپ سۇ ئېلىپ كەتكەن ئېغىزغا ئۇچراپ قالدى، ئېغىز بەكمۇ چوڭ بولغانلىقتىن ئاتلاپ ئۆتەلمەي ئارقىغا يېنىپ ياندىكى قىر بىلەن ماڭدى، قىر بېشى نەملىشىپ كەتكەنىدى، نەگىلا دەسسىسە ئاياغلىرى پاتقاققا پېتىپ قالىدىغاندەك ئىدى. ئۇ قىر بېشىنى يېنىك دەسسەپ ئۇچقاندەك يۇگۇرىدى، بەزىدە ئۆزىنى دەڭسىيەلماي پاتقاققا چۈشۈپ كېتىشكە قىل قالاتتى، مۇنداق ۋاقىتلاردا ئۇنىڭ «ۋايجان»، «ئاپا» دەپ سالىغان ئاۋازلىرى كېچىنىڭ جىمجىتلىقىنى بۇزۇپ ئاۋازى يىراق ـ يىراقلارغا كېتەتتى، ئۇ ئەمدى قوناقلىقنىڭ ئايىغىدىكى قارىيىپ تۇرغان ئالچۇقنى كۆردى.

ھەرقانداق قوغۇن ـ تاۋۇزلۇقتا ئاددىي ياسالغان ئالچۇق بولىدۇ، ئالچۇق تاماق ئېتىپ يېيىش، ئىسسىقتىن پاناھلىنىش، پىشقان قوغۇن ـ تاۋۇزلارنى ساقلاش ئۈچۈن پايدىلىنىلىدۇ، كېچىسى قوغۇنغا قارىغۇچىلار ئالچۇقنىڭ ئۈستىدە ياكى ئالچۇق ئىچىگە يېتىپ ياسىۋالغان سۇپىدا يېتىپ، ئوغرى ـ يالغاندىن مۇداپىئەلىنىدۇ، ئامانىسا سىنچىلاپ قاراپمۇ ئالچۇقتا ئادەم بار ـ يوقلىقىنى بىلەلمىدى.

ھاشار ئەمگىكى ئىنتايىن ئېغىر ئىدى. بىر ئاي دەم ئالماي ئۈدا ئىشلەۋەرسە تۆمۈر ئادەممۇ چىدىمىغان بولاتتى، ئەشرەپمۇ ھېرىپ ـ ئېچىپ كۈن ئولتۇرۇشنىڭ ئالدىدا ھاشاردىن قوغۇن لۇققا كېلىۋېلىپ، بىر چىلگە بىلەن ئالىقاندەك زاغرىنى يەپ قورسىقىنى تويغۇزۇپلا ئۆزىنى سۇپىغا ئېتىپ ئۇيقۇغا كەتكەنىدى، ھېلىمۇ ياخشى، ئۇنىڭ ئۇيقۇسى سەگەك ئىدى، نەدىندۇ ھاۋانى يېرىپ كېلىۋاتقان نازۇك، جاراڭلىق ئاۋاز ئۇنى ئويغىتىۋەتتى، ئۇزۇك ـ ئۇزۇك چىققان ئاۋازدىن كېيىن شىپ ـ شىپ ماڭغان ئاۋاز يېقىنلاشماقتا ئىدى. كېيىنكى «ئاپا» دېگەن ئاۋاز ئۇنى كۆزىنى ئېچىپ بېشىنى كۆتۈرۈشكە مەجبۇر قىلدى، بىرقارا

نەرسە يېقىنلا كېلىۋاتاتتى، ئاي يورۇقىدا ئۇ ئېنىقلا كۆرۈندى.
ئەشرەپكە ئانىسى نۇرغۇن چۆچەكلەرنى ئېيتىپ بەرگەن، چۆچەكلەردە غەلىتە مەخلۇقلار، يەتتە باشلىق يالماۋۇز، جادۇگەر ھەتتا جەننەتتىن چىققان ھۆر - پەرىلەر، تەڭداشسىز چىرايلىق پەرىشتە سۈپەت قىزلار بولىدىغان. ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىۋاتقىنى جەزىملەشتۈرۈشكە بولىدىكى ئۇ ئادەم، ئەر بولسىمۇ تەسەۋۋۇر قىلىشقا بولاتتى. لېكىن بۇ زىلۋا بويلۇق، كۆڭلەكلىرىنىڭ ئېتەكلىرى يەلپۈنۈپ تۇرغان ئايال، بۇ قانداق مۆجىزىدۇ؟ ئەشرەپ ئانىسى ئېيتىپ بەرگەن چۆچەكلەرنى ئەسلەپ بۇ تىمتاس كېچىدە راستلا ئۇنىڭ ئالدىغا پەرى كېلىۋاتقاندەك ھاياجانلىنىپ كەتتى، ئاغزىغا گەپمۇ كەلمەي قالدى.
— سالام، ئەشرەپ ئاكا، ئويغاقكەنسىز، ئالتۇن بويلىرىڭىز ئامانمۇ، مېنى قارشى ئالامسىز؟ — ئامانىسا سېغىنغان يىگىتكە ھۆرمەت سالىمىنى بېرىپ يېقىنلىشىپ كەلدى.
ئەشرەپ لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇردى. ئۇ يالىڭاچ ئىدى. ماتا يەكتەكنى دۇمبىسىگە ئارتىۋېلىشمۇ ئېسىگە كەلمەي-ۋاتاتتى، تېخىچە زۇۋان سۈرمەي كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ ئامانىساغا قاراپلا قالغانىدى، ئۇدۇل چۈشكەن ئاي يورۇقى ئۇنىڭغا ئامانىسانىڭ پۈتۈن پورتىرېتىنى كۆرسىتىپ ئۇنىڭدىن زوقلىنىش پۈرسىتى يارىتىپ بەرگەنىدى، ئامانىسانىڭ جەننەتتىن چىققان ھۆر - پەرىدەك چىرايلىق ھۆسن جامالى ئۇنىڭ ئەقلى - ھوشىنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىپ ئۇنىڭغا ھەممىنى ئونتۇلدۇرغانىدى، چېھرىدىن نۇر يېغىپ تۇرغان، پەرىشتىدەك تەمكىن بۇ قەيسەر، يۈرەكلىك قىزچاقنىڭ ئالدىدا نېمە قىلارىنى بىلمەي تەرناق تاتىلاپ تۇراتتى.
ئامانىسامۇ گۈلدەك گۈزەل، قاشتېشىدەك سۈزۈك رۇخسارىنى بۇ كېلىشكەن يىگىت قانغۇچە كۆرۈۋالسۇن دېگەندەك خېلىغىچە جىم تۇرۇپ بەردى. سەۋر - تاقەتنىڭمۇ چېكى بار - دە،

ئۇ:
— ئەشرەپ ئاكا، كۆزىڭىزنى پارقىرىتىپ قاراپلا تۇرىسىز-غۇ، گەپ قىلمامسىز، مەن سىزنى چۆچۈتۈپ ئالاقزادە قىلىۋەتتىمۇ نېمە؟ سىز مېنى تونۇيالمىدىڭىزمۇ؟ — دېدى.
«ئانام ھۆر - پەرىلەر چىرايلىق گەپلەرنى قىلىپ ئەس - ھوشۇڭنى يوقىتىدۇ، شۇنداق قىلىپ سېنى ئالداپ قاپقانغا چۈشۈرىدۇ، مۇنداق ۋاقىتدا سەن ھەرگىز ئالدانماسلىقىڭ، گەپ قىلماسلىقىڭ لازىم دېگەنىدى. ئۇ راستىنلا ھۆر - پەرىمىدۇ؟ ياق، ئۇ مېنىڭ ئىسمىمنى بىلىدىكەن، بەلكىم مەلىدىكى قىزلار-دىندۇ» دەپ ئويلىدى. ئەشرەپ ئامانىنساغا يەنە بىر قېتىم قارىۋېتىپ، «ياق، ئۇ مەلىدىكى قىزلاردىن ئەمەس، مەلىدىكى قىز-لارنىڭ بۇ قىزىڭ ئوخشىمايدۇ، ئۇلار بۇ قىزدەك چىرايلىق سۆزلىيەلمەيدۇ، بۇ قىز كىمدۇ؟ ئۇ مېنى ئىزدەپ نېمىشقا كېچىسى كەلگەندۇ» ئەشرەپنىڭ مېڭىسى گاڭگىراپلا قالدى. با-يىغۇ گەپ قىلماي ئۆتكۈزىۋەتتى، بۇ قېتىم يەنە جاۋاب بەرمەسە بۇ ساھىبجامال قىزنى كۆزگە ئىلمىغانلىق بولۇپ قالمامدۇ، بۇ غۇرۇرى بار يىگىتنىڭ قىلىقى ئەمەس.
— سۆيۈملۈك قىزچاق، مەن سىزنى تونۇيالمىدىم، — ئۇنىڭ ئاۋازى ئارانلا چىقتى.
— شۇنداقتۇ، بىز بىرلا قېتىم كۆرۈشكەن، شۇ قېتىمدىلا سىزنىڭ كېلىشكەن رۇخسارىڭىز ماڭا ئىسسىق كۆرۈنگەنتى. لېكىن سىز بىزنىڭ ئىككىنچى قېتىم ئۇچرىشىپ قېلىشىمىزنى ئويلىمىغانكەنسىز - دە. ئىككىنچى قېتىم تۇنده ئۇچراشتۇق. شۇڭا مېنى تونۇيالمىدىڭىز - دە.
— مەن شۇنى بىلىۋالاي، سىز ئادەمۇ ياكى... ئىش قىلىپ بىزنىڭ مەلىلىك ئەمەس.
ئەشرەپ ھوشىغا كېلىۋاتسا كېرەك، ئۇ قىزدىن خىجىل بولىۋاتقاندەك ماتا يەكتىكىنى قولىغا ئېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ

كىيىۋالدى.
ئامانىسا كۆلىۋەتتى، ئەشرەپكە ئۇنىڭ كۆلكىسى گويا بۇ-
لاقتىن ئېتىلىپ چىققان سۇدەك سىلىق، يۇمران، لەرزان ئاڭلە-
نىپ كەتتى، ئۇ ئىچىدە ئامانىسانىڭ يەنە كۆلىشىنى تىلىگەنە-
دى، لېكىن ئامانىسا مۇشۇ كۆلكىنىڭمۇ ئارتۇق كەتكىنىنى
سېزىپ ئۆزىنى تۇتىۋالدى ۋە:
— ئەشرەپ ئاكا، مەنمۇ سىزگە ئوخشاشلا ئادەم، كۆندۈزى
دىدارىڭىزنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولالماي، سىزنى كۆرۈشكە
كېچىسى كەلدىم. مەن ئۆرۈك، نەشپۈت دەرەخلىرى ھۇپپىدە
چېچەكلىگەندە سىزنىڭ خۇشناۋا باغدا تۇرۇپ راۋابنى سازلىغانلە-
قىڭىزنى، سازغا جۆر قىلىپ ناخشا ئېيتقىنىڭىزنى ئاڭلىغانىدىم.
سىزنىڭ ئاشۇ سېھىرلىك كۆيىڭىز، جاراڭلىق ناخشىڭىز مېنى
مەپتۇن قىلدى. مېنى مۇشۇ ئالچۇقىڭىزغا باشلاپ كەلدى، شۇ
چاغدا ناخشىڭىزنى ئاخىرىغا چىققۇچە ئاڭلاشقا مۇيەسسەر بولالمە-
غانىدىم، بۇ كېچىدە بىزگە ھېچكىم دەخلى قىلمايدۇ، بىلىمەن،
سىز ھاشاغا ئىشلەپ ھاردىڭىز، شۇنداقتىمۇ ھەر كېچىسى بىر
پەدە ساز چېلىپ ناخشا ئېيتىپ ھاردۇقىڭىزنى چىقىرىدىكەنسىز.
تۇنۇگۈن ئاخشام تولىمۇ يىراقتىن ناخشىڭىزنى ئاڭلىغانىدىم،
بۈگۈن شۇنداق...
— ھە، ھە ئەمدى ئېسىمگە كەلدى، — ئەشرەپ زۇۋانغا
كېلىپ جانلاندى، — سىز شۇ ۋاقىتتا «چېلىك، ئىتتىك» دەپ
بۇيرۇق قىلغان، مەن چالاي دەپ تۇرسام ئانام توسۇپ قويغان،
شۇ قىز سىزمۇ؟
— شۇنداق، ئاخىر تونۇدىڭىز - ھە!
— مەن سىزنى ھۆر - پەردىسىدىن دەپتىمەن، ھا،
ھا، ھا...
ئامانىسامۇ شۇنداق تاتلىق كۈلدىكى، ئەشرەپ ئۇنىڭ كۈل-
كىسىگە ئەگىپ گۈزەل ئاھاڭلار ۋە ئەڭ يېقىملىق ھېسسىياتلار

يوشۇرۇنغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ شۇ ۋاقىتتىلا بىر گۈزەل قىزنىڭ ئالدىدا تۇرىۋاتقانلىقىنى، بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ يۈرىكى مۇھەببەتنىڭ چەكسىز ئېقىنىغا دۇچ كېلىپ شېرىن شەربەتنى قەلب قاچىسىغا تۆيدۇرماي قويىۋاتقاندەك لەززەتلىك تۇيغۇغا چۆمۈلگەنلىكىنى ھېس قىلىۋاتقان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن لەززەتلىك تۇيغۇنى بېسىپ چۈشىدىغان بىر خەتەرنىڭ يوپۇرۇلۇپ كېلىپ قېلىش ئېھتىماللىقىنى سېزىپ پۈتۈن تېنىدىن مۇزدەك تەر چىقىپ كەتتى. ئۇ جىددىي تەلەپپۇز بىلەن ئامانىنساغا بۇيرۇق قىلدى:

— سۆيۈملۈك قىز، مەن سىزنى تونۇدۇم، ناخشامنى ياقتۇرۇپ ئاڭلىغانلىقىڭىزدىنمۇ خۇش بولدۇم، بۇ كېچىدە مەن سىز چالمايمەن، ناخشىمۇ ئېيتمايمەن، سىزمۇ بۇ يەردە تۇرماڭ، تېز قايتىپ كېتىڭ، بۇ يەردە ئىككىمىز بىللە تۇرساق نامەھرەم بولىدۇ، — ئەشرەپ ئويلىغانسىرى قورقۇسى كېلىپ ھودۇقۇپ كېتىۋاتاتتى.

— ئەشرەپ ئاكا، سىز غۇرۇرلۇق يىگىت، مەن مەسۇمە، ئاجىز بىر قىز، ئۇ ئاجىزلىقىغا قارىماي يىگىتنىڭ ئالدىغا كەلىسە، ئۇنى ھەرقانداق بالا - قازاغا قالسىمۇ قارشى ئالماي قوغلايدىغان ئىش ئەمەس بارمۇ؟ سىزگە مايىل بولغان بىر قىز قەدرىڭىزنى قىلىپ ئالدىڭىزغا كەلدى، ئويلاپ بېقىڭ، بىز نامەھرەم ئىشنى قىلمىغاندىنكىن نېمىدىن قورقىمىز؟ — دېدى ئامانىنسا كەسكىنلىك بىلەن.

ئىنسانلار ئورتاق تىلى بىلەن ئۆزئارا سىردىشىدۇ، ھېسسىيات ئالماشتۇرۇپ بىر - بىرىنى چۈشىنىدۇ، ئامانىنسا باي، ئېسىلزادە ئائىلىنىڭ ئەتىۋارلىق قىزى بولسىمۇ مۇھەببەت قوغلىشىپ ماتا يەكتەك ئىچىدىكى كەمبەغەلنىڭ پۈشتىنى ئىزدەپ كېلىشكە تەۋەككۈل قىلغانلىقىنى، سۆيۈشكە جۈرئەت قىلىپ، قىممىتىنى، قەدرىنى كۆتۈرگەنلىكىنى، ئەشرەپنىڭ ھېس قىل-

ماسلىقى، چۈشەنمەسلىكى مۇمكىن ئەمەس. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزى-
نى پىدا قىلىشىمۇ ھەقلىق، ئۇ ئامانىنسانىڭ قەيسەر، مەردانە،
سۆيگۈ پۇراقلىرى بىلەن بېزەلگەن مەرۋايىتتەك سۈزۈك قەلب
سۆزلىرىنى ئاڭلاپ چەكسىز ھاياجانغا چۆمۈلدى. دېمىسىمۇ ئا-
سانمۇ، ئامانىنسا ئۇنى كۈندۈزى ئۇچرىتالماي كېچىسى پۇرسەت
تېپىپ قوغۇنلۇققا كەلدى، ئۇنى جان پىدالىق بىلەن قارشى
ئالماقتا يوق، يېنىدىن قوغلىسا ئۆزىنى قانداقمۇ يىگىت دېگىلى
بولسۇن. ئەشرەپ خىجىل بولۇپ قالدى.

— سىڭلىم، ئاغزىڭىزدىن چىققان بايامقى ھەم تىكەنلىك
ھەم ھەسەلدەك تاتلىق سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلاپ ھەم خىجىل بولدۇم
ھەم قەدىر - قىممىتىمنى چۈشەنگەندەك بولدۇم. مەن سىزدەك
قورقماس، مەردانە، ئاق كۆڭۈل، گېپى ئوچۇق، مېھرى ئىسسىق
سىق قىزنى كۆرمىگەنىكەنمەن. سىزگە نېمىمۇ دېيەلەيتتىم،
گەپلىرىڭىزدىن قەلبىم مەستخۇش بولدى، ئاۋۋال شۇنى بىلىۋا-
لاي، مۇبارەك ئىسمىڭىز نېمە؟ كىمنىڭ قىزىسىز؟ — دېدى
ئەشرەپ ھاياجانلىنىپ.

— ئىسمىم ئامانىنسا، ئىككىمىزنىڭلا كىمنىڭ بالىسى ئە-
كەنلىكىمىز مۇھىم ئەمەس، قېنى راۋابىڭىزنى ئەچىقىپ سازلە-
مامسىز، سېھرىلىك كۈيلىرىڭىزنى يەنە بىر ئاڭلاي.

ئەشرەپ يەنىلا ئىككى خىيالدا تۇرىۋاتاتتى، يا راۋاب يوق
دېيەلمەيتتى، يا ئالچۇقا كىرىپ راۋابنى ئاچقمايتتى، ئامانىنسا
چىدىمىدى، ئۇ ئالچۇقىنىڭ ئىچىگە كىرىپلا كۆرۈنمىدىغان يەرگە
ئىلىپ قويغان راۋابنى ئەچىقىپ سۈپىنىڭ بۇرجىكىگە كېلىپ
ئولتۇردى.

— ئەشرەپ ئاكا، ھەيكەلدەك تۇرىسىزغۇ، راۋابنى چالمام-
سىز، بولمىسا دىرىڭلىتىپ باقاي — ھە؟

ئامانىنسا راۋابنىڭ تارلىرىغا زەخمەك ئۇرۇشقا باشلىدى.
ئەشرەپ دەسلەپتە راۋاب ئاۋازىنىڭ خۇددى تىلىنى چاينىپ كېكەچ-

لەپ سۆزلەۋاتقاندەك چىقىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى، بىراق ئۇ قاملاشتۇرۇپ سۆزلىيەلمىسىمۇ، ئىشقىلىپ سۆزلىگەنسىرى ئۇ- پادە قىلالىغانلىقىنىڭ ھېسسى لەززىتىدىن پەخىرلىنىپ كۈلۈمـ سىرەۋاتقان، كېلىشتۇرەلمىدىم دەپ تۇگۈلىۋالمىغان، ئوڭۇشـ سىزلىققا پەرۋا قىلمىغان كىچىك بالىنىڭ ئاۋازىغا ئوخشايتتى، ئامانىنسا راۋاب چېلىشنى خېلى ئوبدانلا ئۆگىنىۋالغان، لېكىن ئۇستا راۋابچى ئەمەس ئىدى. ئۇ بارغانسېرى ياخشى چېلىشقا باشلىدى. شۇنداق بولسىمۇ راۋاب دولقۇنلىرىنىڭ ئاھاڭ رىتمىـ گە ماسلاشتۇرۇپ ناخشىنىمۇ باشلىۋەتتى. ئۇ بىر خەلق ناخشىسى ئىدى. ئۇنىڭ يۈمران، نەپىس، مۇڭلۇق ئاۋازى ئەشرەپنىڭ ھېسسىياتلىرىنى جانلاندۇرۇپ، ھەممىنى ئۇنتۇلدۇرۇپ، ئورنـ دا ئولتۇرالماس ھالەتكە كەلتۈرىۋەتتى. ئۇ ئىتتىك ئامانىنسانىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ قولىدىكى راۋابنى ئېلىپ ئېيتىۋاتقان ناخـ شىغا جور قىلىپ چېلىپ كەتتى، ئۇ پۈتۈن دىققىتى بىلەن ھاياجانلىق قەلب كۈيلىرىنى زەخمەككە يېغىپ، ئۇنى راۋاب تارـ لىرى ئۈستىدە ئويناتىپ كارامىتىنى نامايان قىلدى. راۋابنىڭ نەپىس، گۈزەل كۈيى تۈن كېچىسىنى لەرزىگە سېلىپ يېقىملىق، جاراڭلىق ئېيتىلىۋاتقان ناخشا بىلەن بىرلىشىۋىدى، كىشىنى خىيالىي ئاسايىشلىققا ۋە ئارامبەخش بەختىيارلىق جەننىتىگە ئېـ لىپ كىرگەندەك بولدى. شۇ تاپتا ئۇلار بۇ دۇنيادا پەقەت ئىككـ سىلا مەۋجۇتتەك، ئۆزلىرىنى دۇنيانىڭ ئىشلىرىدىن، قايغۇ - ھەسرەت، غەم - ئەندىشىلىرىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، بەخت تەختىراۋـ نىدا تۇرىۋاتقاندەك ھەممىنى ئۇنۇتقانىدى. ئامانىنسا ناخشا ئاخىرلاشتى، راۋابمۇ توختىدى، ئىككىيلەن مۇرادى ھاسىل بولغان ئاشىق - مەشۇقلاردەك يۈزمۇ - يۈز بىر - بىرىگە قاراشتى، ئۇلارنىڭ ئارىلىقى شۇنچىلىك يېقىن ئىدىكى، ئەشرەپـ كە ئىككىسىنىڭ تىنىقلىرى قوشۇلۇپ كېتىۋاتقاندەك بىلىنىپ ۋۇجۇدى تاتلىق بىر سېزىمگە ئەسىر بولدى. ئامانىنسا بولسا گويا

ئۇنىڭ تىنىقىنى سەزمىگەندەك، يۈرىكىنىڭ كۈچلۈك سوقۇشلىرىنى ئاڭلىمىغاندەك كۆزلىرىدە يېنىپ كەتكەن تەلپۈنۈشلىرىنى كۆرمىگەندەك ئىدى. ئۇنىڭدا خۇددى چۈش كۆرۈۋاتقاندەك بىر ھالەت روھىي بەرمەكتە ئىدى. بىر دەمنىڭ ئىچىدە ئاماننىسانىڭ كۆزلىرىدىكى شەيتانلىق يوقۇلۇپ ئۇنىڭ ئورنىنى پاك، غۇبارسىز گۆدەكلىك ئىگىلىدى. ئىككىيلەن يەنىلا بىر - بىرىگە قارىشىپ جىمجىت تۇرىشاتتى. بۇ جىمجىتلىقنى پەقەت ئىككىيلەننىڭ ئېغىر نەپەس ئېلىشلىرىلا بۇزۇپ تۇراتتى، قەلب قەلبىنى سېزىدۇ، شۇ تاپتا ئىككىلىسىنىڭ قەلبىدە ئوخشاش تۇيغۇ، ئوخشاش ئوي - پىكىر ھۆكۈم سۈرمەكتە. بىر - بىرىنى ئويلىماقتا. لېكىن ئىككىلىسى ئېغىز ئېچىشقا خىجىل بولۇپ جىمجىت ئولتۇراتتى.

ئۇشتۇمتۇت ئۇلارنىڭ كەينىدىن بىرى ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ كېلىپ تولىمۇ بىئاراملىق ئىچىدە ئاماننىسانىڭ ئىسمىنى چاقىردى، بۇ ئاۋازدىن چۆچۈپ كەتكەن ئەشرەپ ئالاقزادە بولۇپ سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، كەينىگە بۇرۇلۇپ غال - غال تىترەپ تۇرۇپ قالدى.

— ئاماننىسا! — قايتا چاقىردى بۇ تونۇش ئاۋاز. ئۇ ئامانگۈل ئىدى. ئۇمۇ قورقۇپ كەتكەنلىكتىن ئاغزىغا گەپمۇ كەلمەي قېلىۋاتاتتى.

— نېمە بولدى ئامانگۈل ئاچا، مېنىڭ بۇ يەردىلىكىمنى قانداق بىلىۋالدىلا؟ — ئاماننىسا ئورنىدىن تۇرۇپ تەمكىنلىكىنى بۇزماي ئالدىرىماي مېڭىپ ئۇنىڭ ئالدىغا باردى، — ئەنسىرەپ كېتىپلا - ھە، ھېچ ئىش يوق، ئالدىرىماي سۆزلىسىلە، — دېدى.

ئامانگۈل ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئەشرەپنىڭ تىترەشلىرى بېسىلغاندەك بولدى، لېكىن ئەنسىزچىلىكى، قورقۇمسىرىشى تۈگىمىگەنىدى، ئۇمۇ ئالدىراپ سورىدى:

— ئامانگۈل ئاچا، بىزنىڭ ئاۋازىمىز مەلىگە بارا-
مدىكەن. . .
ئامانگۈل بۇ يەرگە ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كەلگەنلىكتىن ئۇ-
نىڭ دېمى سىقىلىپ زۇۋانىدىن ئاۋاز چىقماس هالغا چۈشۈپ
قالغانىدى، ئۇ دېمىنى ئېلىۋېلىپلا زەردە بىلەن ئەشرەپنىڭ سۆزد-
نى چورت كېسىپ:
— مەھەللىنى ئەمەس، بەلكى پۈتۈن بەشكېرەمنىڭ ئاسما-
نىنى چاڭ كەلتۈرىۋەتكەن گەپ، ناخشا خۇمار يىگىتلەرنىڭ ئۆ-
رۈك دەرىخىنىڭ ئاستىغا يىغىلىشىۋېلىپ مۇزىكا ـ ناخشاڭلارنى
ماربلاپ ئاڭلاۋاتقىنىنىمۇ سەزمىدىڭما؟ بۇ باي ئائىلىنىڭ ئەتىۋار-
لىق قىزى تۇرسا، ئالدىمغا كەلدى دەپلا ئۇنى قايتۇرىۋەتمەي بىللە
ئولتۇرۇپ راۋاب چېلىپ، ناخشا ئېيتىپ كەتكىنىڭنى تېخى،
هالىڭغا بېقىپ هال تارتساڭ بولماسمىدى. . .
— بولدى، بولدى، ئەشرەپ ئاكامنى هەرگىز ئەيىبلىمىسە-
لە، ئۇ مېنى كېتىڭ دەپ قوغلىغانتى، مەن ئۇنىمىدىم.
— سىلىمۇزە شۇ، بەك بەڭۈاشكەنلا، — ئامانگۈل ئاچچىقىغ
هاي بېرەلمەي ئامانىنساغىمۇ قاتتىق تېگىۋاتاتتى، — سىلى نارە-
سىدە قىز بالىغۇ، كېچىدە بۇ يەرگە كېلىپ نېمە قىلاتتىلە؟
— ئاڭلاپتىلاغۇ، — ئامانىنسا پەرۋاسىز هالدا جاۋاب بەر-
دى، — مېنى نېمە قىلىدۇ دەپ ئويلىغاندىلا، مەن ئەشرەپ
ئاكامنىڭ ناخشا ـ مۇزىكىسىغا ئەسىر بولۇپ قالغان، مېنىڭ
ئۇچۇن بۇ دۇنيادا مۇزىكا چېلىپ، ناخشا ئېيتىپ كۆڭۈلنى خۇش
قىلىدىغان لەززەتتىنمۇ ئارتۇق خۇشاللىق يوق. نېمە بولدى،
دېمەملا!
ئامانىنسامۇ ئۆزىنى پىنهان تۇتىۋالغىنى بىلەن ئىچىدە بىئا-
رام بولىۋاتاتتى، ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشىدىغان ئىش بولسىمۇ
مەيلى، ئاپىسى ئۇقمىسىلا بولاتتى.
— نېمە بولاتتى، ئاپىلىرى ئورۇنلىرىنىڭ بوش تۇرغانلىقد-

نى بىلىپ قالدى، خېنىمغۇ ناخشا توختىغاندىن كېيىن سەزگەن. سىلىنى لۇكچەكلەر بۇلاپ كەتتىمىكىن دەپ هويلىدا ژارقىراپ ـ يىغلاپ بىزنى پاتپاراق قىلىۋەتتى. هېلىمۇ ياخشى، بىز ئۇخلىـ مىغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ئۆيلىرىگە بېرىپ كۆڭۈللىرىدىكىنى بىلىۋالغىنىم ئوبدان بوپتىكەن، قوغۇنلۇق تەرەپتىن كېلىۋاتقان مۇڭلۇق ناخشا ئاۋازىنى ئاڭلاپلا سىلىنىڭ مۇشۇ يەرگە كەلگەنلىكىـ لىرىنى پەرەز قىلدىم. لېكىن بۇنى ئاپىلىرىغا سەزدۈرمىدۇق. هازىر ئاپىلىرىنىڭ گۇمانى بويىچىلا ئىسكەندەر ئاكىلىرىمۇ سىلىـ نى «لۇكچەك» لەردىن قۇتقۇزۇۋالغىلى چىقىپ كەتتى، مەن بۇ يەرگە كەلدىم.

— ئاپامنىڭ ئويغىنىپ بىلىپ قالغىنى چاتاق بوپتۇ ـ دە، — ئامانىسا ئويلىنىۋاتاتتى.

— ئەمدى قانداق قىلىمىز ئامانگۈل ئاچا؟ — ئەشرەپ غال ـ غال تىترەپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ قورقۇپ تۇگۈلۇپ تۇراتـ تى.

— ئەشرەپ ئاكا، سىزگە هېچنېمە بولمايدۇ، مەن سىزنى ئۆزۈمگە چېتىۋالمايمەن، — دېدى ئامانىسا تەمكىنلىكىنى بۇزـ ماي، ئۆزىنىڭ ئالدىن ئويلاپ قويغان چارىسىنى قايتا ئەسلەپ ئاپىسىنى ئىشەندۈرەلەيدىغانلىقىنى مۆلچەرلىدى. ئاندىن ئەشرەپـ كە چاقچاق ئارىلاشتۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — ئەشرەپ ئاكا، بايىغۇ چىلگە بىلەن مېهمان قىلايمۇ دېمىدىڭىز، هازىر سورۇۋالمىسام بولمىدى، ماڭا پىشقان چىلگىدىن ئىككىنى ئۈزۈپ بېرىڭ، — دېدى.

— چىلگە بىلەن بۇ ئىشنى يىغىشتۇرالمىسىڭىز قانچىنى دېـ سىڭىز شۇنچىنى ئەچىقىپ بېرىمەن، — دەپ ئەشرەپ قوغۇنلۇققا چىلگە ئۈزگىلى كىرىپ كەتتى.

ئامانگۈل ئامانىسانى ئاپىسىنىڭ ئالدىغا نېمە دەپ باشلاپ ئەكىرىمەن دەپ غەمدىلا قالغانىدى، ئامانىسا ئۇنىڭغا ئەركىلـ

گەندەك قىلىپ چاك قۇچاقلىۋالدى.
— خېنىم ئاچا، سىلى نېمىدېگەن ياخشى، مەن بىلىمەن، سىلى مېنى قاملاشتۇرۇپ قويغايدىلا.
— مۇنداق بەكۈاشلىق قىلسىلا سىلىدىن قاچسام بولغۇدەك، بولمىسا يەۋاتقان نېنىمدىنمۇ قۇرۇق قالغۇدەكمەن، دېسىلەچۇ، مەن سىلىنى ئاپىلىرىنىڭ قېشىغا نېمىدەپ ئەكىرىمەن؟
ئامانگۈلنىمۇ سۇر بېسىپ يىغلامسىراۋاتاتتى.
— بولدى، بولدى كۆڭۈللىرىنى يېرىم قىلمىسىلا، مېنىڭ ئويلاپ قويغان چارەم بار، — ئامانىسا ئۇنى قۇچىقىدىن قويۇپ- تىپ، ئىككى قولى بىلەن مۇرىسىنى تۇتۇپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — سىلى باشقا يەرلەردىن ئىزدىگەن بولۇپ كەينىمدىن كىرسىلە، قوغۇنلۇقتا ئوغرىلىققا بارغان، ئىككى چىلگىنى ئوغ- رىلاپ كەلگەن بولۇپ ئاپامنىڭ ئالدىغا باراي.
— بۇ، بۇ ئەقىلگە سىغمايدۇ، — ئامانگۈل ئۇنى ئوغرى قىلغۇسى كەلمەيتتى، ئاپىسىنىڭمۇ ئىشەنمەسلىكىدىن ئەنسىرەيت- تى.
— ئىشىنىدۇ، مەن ئاپامنىڭ ئالدىدا ھەر نېمىنى قىلىپ باقىدىغان بەكۈاش قىزمەن، — دېدى ئۇ كۈلۈپ.
ئەشرەپ قوغۇنلۇقتىن بىر خالتا تازا پىشقان چىلگىنى كۆتۈ- رۈپ چىقتى. ئۇلار چىلگە يەيمىز دەپ بۇ يەردە تۇرىۋەرسە بول- مايتتى، ئامانىسا ئىككى چىلگىنى تاللىۋالدى ـ دە، ئامانگۈل بىلەن بىللە ئۆيگە قاراپ يۈگۈرۈپ كەتتى، ئىككىسى باغنىڭ ئارقىغا كېلىپ ئايرىلدى. ئامانىسا تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ ھېچ ئىش يۈز بەرمىگەندەك ئاپىسىنىڭ قېشىغا كىرىپ كەلدى.
ئايپاشا خېنىم ھېلىغىچە «قىزىمنى لۈكچەكلەر بۇلاپ كەت- كەن بولۇشىمۇ مۇمكىن، ئۇ تېپىلمىسا دادىسىغا نېمە دەپ جاۋاب بېرەرمەن» دەپ غەم ـ ئەندىشىگە چۆكۈپ يىغلاپ ئولتۇراتتى، ئۇ قىزىنىڭ ساق ـ سالامەت ئالدىدا پەيدا بولغانلىقىنى كۆرۈپ

گویا قىزى لۇكچەكلەر بىلەن ئېلىشىپ، ئۇلاردىن قۇتۇلۇپ كەلـ
گەندەك خۇش بولۇپ ئۇنى باغرىغا باستى. قايتا كۆرۈشكەنلىك
خۇشاللىق يېشىنى تۆكتى:

— خېنىم قىزىم، ئاپئاق قىزىم، ھېلىمۇ سالامەت قۇتۇلۇپ كەپسەن، ئۇلار سېنى قىينىدىمۇ، سائا... — ياق، ئۇنى بىر كىشم بۇلاپ كەتكەندەك ئەمەس، بۇ شەيتان يىغلىغاندەكمۇ قىلمايـ مدۇ، ئۇ چىلگە كۆتۈرۈپ كىردىغۇ، — ئايپاشا خېنىم ئەمدىلا ھوشىغا كەلگەندەك بولۇپ، قىزىغا باشقا شەك داغلىرىنى چاچتى، ئۇنى قۇچىقىدىن ئىتتىرىپ چىقىرىپ، — مەن سائا ئىچىمنى ئاغرىتىپ يىغلاپ كېتىپتىمىنا تېخى. ئېيتە جۇۋاينىمەك، نەگە باردىڭ؟ چىلگىنى نەدىن ئەكەلدىڭ؟ راستىنى ئېيتمايدىغان بولـ ساڭ قۇلىقىڭنى ئۇزۇۋالىمەن، ئېيتە، — دەپ چەكچىيىپ قىزىـ نىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە كىرىۋالدى.

شۇ ئاردىدا ئامانگۇل كىرىپ كەلدى، ئۇ ئارىلىشىپ قويۇپ مدىلا ئايپاشا خېنىم تېخىمۇ ئەزۇەيلەپ كەتتى. قىزىنى ئۇرماقچى بولۇپ قولىنى كۆتۈرۈشىگە ئامانىسا قارا چىراغنى پۇۋلەپ ئۆچۈرۈپتىپ بۇلۇڭغا بېرىۋالدى.

— ھەي، سارا‌ڭ قانجۇق، چىراغنى نېمىشقا ئۆچۈرىسەن، تېز ياندۇر، مەن سېنى ئۇرىمەن! — دەپ ۋارقىرىدى ئايپاشا خېنىم تېخىمۇ چېچىلىپ.

— چىراغ ئۆزى ئۆچۈپ قالدى، ئۇرمىسىلا، مەن نەگە باردىم، نېمىش قىلدىم، راستچىللىق بىلەن سۆزلەپ بېرىمەن، چىراغنىمۇ يانداۇرىمەن، گۇگۇت نەدە؟ — ئامانىسا تۇرگۇنلۇك بىلەن جاۋاب بەردى.

ئانا ـ بالا ئېغىر توقۇنۇشۇاتقاندا ئامانگۇل چىراغنى يانداۇرـ دى.

— قېنى سۆزلە، — ئايپاشا خېنىم چىراغ يېنىشىغا قىزىـ نىڭ نېمە ئىش قىلغانلىقىنى بىلىشكە ئالدىراپ دوق قىلدى، —

مېنى ئالدىشىڭغا رۇخسەت يوق، — ئۇ قىزنىڭ ئۇرۇش پەيلىدىن يانغان بولسا كېرەك، دەھلىزگە چىقىپ شېرىن ئۇخلاۋاتقان مەمتىمىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

— سىلىمۇ بىلىلاغۇ مېنىڭ چىلگىگە ئامراقلىقىمنى، بۇ-گۈن مەمتىمىنىنى يېتىلەپ قىزلار بىلەن قوغۇنلۇققا بارغان، قارايدىغان ئادەم يوق قايتىپ كەلگەن، ئىشەنمىسىلە مەمتىمىنىنى ئويغىتىپ سورىسىلا، كەچتە مەمتىمىن بىلەن بىللە ئىككىمىز چىلگە يەيمىز دېسەك سىلى ئىچىڭلارنى بوشۇتىدۇ دەپ ئونىمىدىلا، — ئامانىسا دەھلىزنىڭ بۇرجىكىدە ئولتۇرۇپلا ئاپىسىغا قېيىدىغاندەك ئالىيىپ قاراپ قويدى.

— راست بولغاندىكىن، هازىرمۇ يېدۇرمەيمەن ساڭا، هە، ئېيتە، چىلگىنى نەدىن ئەكەلدىڭ؟

— قوغۇنلۇقتىن بولمامدۇ، يېگۈم كېلىپ ئۇخلىيالمىدىم، ئوغرىلىدىم شۇ.

ئامانىسا يالغان سۆزلەۋاتقانلىقى ئۇچۇنمۇ يۈزلىرى شەلپەر-دەك قىزىرىپ كەتتى، بېشىنى يەرگە سانجىلىتىۋالدى. ئامانگۈل ئۇنىڭ يالغانىنى قاملاشتۇرالمىغىغا مەستلىكى كېلىۋاتقاندەك مىڭمىدا كۈلۈپ قويدى. ئايپاشا خېنىم سوراقنى داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى.

— چىلگىگە قارايدىغان لەقۋا تۇيمىدىمۇ؟ تۇتۇۋېلىپ پاچىقىنى چېقىۋەتكەن بولسا تازا خۇش بولاتتىم، — قارىغاندا ئايپاشا خېنىمۇ يالغانغا ئىشىنىپ قېلىۋاتاتتى.

ئامانىسا بولسا يالغىنىنى تېخىمۇ كەلتۈرۈۋەتتى:

— ئۆلۈكتەك ئۇخلاپ كېتىپتۇ قوغۇنچى، ئۇنىڭ بېشىغا كېلىپ پىچاقنى ئىزدەپ تاپالمىدىم، بولمىسا قوغۇنلۇقتىلا چىلگىگە تويۇۋېلىپ كېلەتتىم، ئۇنىڭ ئۇستىگە سىلىنىڭ هويلىغا چىقىپ يىغلاپ — ۋارقىراۋاتقانلىرىنى ئاڭلاپ قالدىم.

— مېنىڭ ئاۋازىم قوغۇنلۇققىچە بارمىدىما، بىكارلا يىغلاپ

ئامانگۇللەرنى ئاۋارە قىپتىمەن، سەن شۇنچە قارائۇغۇدىن، كېچە-
دىن قورقمىدىڭما؟ — ئۇ ئۆزى گەپ سوراپ ئۆزى رەت قىلدى،
— سەنغۇ ئەزەلدىن قارائۇغۇ كېچىدىن قورقمايسەن، —
ئامانگۇلگە قاراپ چىرايىنى ئېچىپ سۆزلەپ كەتتى، — مۇشۇ
جۇۋاينىمەك ئون بىر ياشقا كىرگەن يىلى زىمىستان قارائۇغۇلىقە-
غا پاتقان كېچىسى بىر ئوغلۇم كېسەل بولۇپ قۇتقۇزالماي جان
ئۇزدى. بۇرۇن باشقا كەلمىگەندىكىن ئېڭىكىنىمۇ تاڭالمىدۇق،
ئۆزۈن ئۆتمەي دادام، ئاناملار كىرىپ كەلدى، كىم خەۋەر قىل-
دى، دەپ سورىسام ئۇلار ئامانىنسا بېرىپتۇ دەيدۇ، قەشقەرلىك
ئاشۇ سۇرلۇك، سىرلىق قاپقارائۇغۇ تار كوچىلىرىدىمۇ قورقمىغان
ـ دە.

— قىزىم يۈرەكلىك دەپ ماختىنىۋاتاملا، ھەر نېمە دېگەن
بىلەن ئامانىنسا كىشىلىك تىلى تەگكىدەك قىز بالا جۇمۇ، بالا
ـ قازا كەلمەسۇن، ئالمىدىس كېلىپ قالسا بىسمىللانى ئېيتىش-
قىمۇ ئۇلگۈرەلمەيدىغان گەپ، — ئامانگۇلمۇ ئامانىنسانىك بەك-
ۋاشلىقىدىن چۆچۈپ قالغاندى.

ئايپاشا خېنىم قىزىنى سوراق قىلىۋېتىپ ئۆزىمۇ سەزمىگەن
ھالدا ئۇنىڭ قورقۇشنى بىلمەيدىغانلىقىنى ماختاپ قويۇپ خىجىل
بولۇپ قالدى، ئۇمۇ ئەقلىنى ئوڭشاپ:

— شۇنداق، شۇنداق، ئۇنى ھەرگىز ماختىغىلى بولمايدۇ،
مۆرىتى كېلىۋېدى، دەپ سالدىم، — دېدى ئايپاشا خېنىم قىزغا
تىكىلىپ قاراپ، — سەنمۇ مېنى ماختاۋاتىدۇ دەپ چۈشىنىپ
قالما، ئامانگۈل ئاچاڭ دېدىغۇ، چىرايلىق قىزنىڭ ئوتى يامان
بولىدۇ. شۇڭا مۇنداق شوخلۇقلىرىڭنى تاشلا، يېزىغا سېنىڭ
بىلەن بىللە كەلمىسەممۇ بولىۋېرەتتى، مۇشۇنداق قىلىق چىقە-
رىپ تۇرساڭ ساڭا قانداق ئىشىنەلەيمىز، بۇنى داداڭ ئوقسا نېمە
دەيدۇ.

— قىزىمىزغا ئوبدان قارىماپسەن دەپ سىلىنى بىر نېمە

دەيدۇ شۇ، گەپ ئىشتىپ يۈرگەندىن كۆرە سىلىمۇ، مەنمۇ دادامغا دېمەيلى، قانداق دەيلا؟ — ئامانىسا ئۇستىلىق بىلەن ئاپىسىنى قىلتاققا دەسسەتكىلىۋاتاتتى.

ئايپاشا خېنىم قىزىنى دادىسىغا دەپ قويارمىكىن دەپ ئەنسىرىگەنىدى، ئۇنىڭ ئۆزىدىن ۋەدە ئېلىۋاتقىنىغا قاراپ قىزىدىن كۆڭلى خاتىرجەم بولدى:

— مەيلى، هەممىمىز ساق - سالامەت بولغاندىكىن دادامغا دېمىسەك دېمەيلى، چىلگىلەرنى جاپا تارتىپ ئەكەپسەن. ماڭە، داستىخان سال، بىرنى پىچىپ يەپ باقايلى، بىزمۇ ئوغرىغا شېرىك بولىدىغان بولدۇق، — دەپ كۈلدى، ئامانىسا بىلەن ئامانگۈلمۇ بىر - بىرىگە قارىشىپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

بەزىدە خېنىم - قىزلارنىڭ پىداكارلىق روهى، ئىنتىلىش قىزغىنلىقى ئەرلەرنى بېسىپ چۈشىدۇ، قىيىنچىلىقنى، مۇشكۈلاتنى يېڭىشتە ئوت دېڭىزىغا كىرىشتىنمۇ يانمايدۇ، مۇھەببەت ئۈلارنىڭ زېھنى - پاراستىنى تاۋلايدۇ، ئارزۇ - هەۋەس ئۈلارغا ئەقىل - پاراسەت بېرىدۇ، مۇھەببەت بىلەن ئارزۇ - هەۋەس ئۈلارنىڭ ئەقىل خەزىنىسىنىڭ ئاچقۇچى، خاسىيەتلىك تىل تۇما-رى، هېچكىم ئويلاپ باقمىغان هەتتا ئۆزىمۇ تەسەۋۋۇر قىلىپ باقمىغان مۆجىزىلەرنى يارىتالايدۇ.

ئامانىسا ئاپىسىنىڭ سېزىپ قېلىشىدىن قورقۇپ قالمىدى، يەنە سېزىپ قېلىشىدىن ئېھتىيات قىلىپ ئەپلىك بىر چارىنىمۇ ئويلاپ تاپتى. ئۇ كېيىنكى كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئاپىسىغا ئاشقازانىنىڭ هەزىم قىلىشىنى ياخشىلايدىغان دورىسى دەپ ئۈيقۇ دورىسىنى ئىچكۈزىۋەتتى. ئاپىسى دورىنىڭ تەسىرى بىلەن بالدۇرلا يېتىپ ئۆلۈكتەك ئۈيقۇغا كەتتى. ئامانىسا هودۇ-قۇپ يۈرمەي، بىمالال ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا چىقىپ ئامانگۈل-لەرنىڭ ئۆيىگىمۇ دىققىتىنى بۇرىدى، ئۇلارنىكىمۇ چىرىغى ئۆچكە-نىدى، ئۇنىڭ كۆڭلى تىنىپ قوغۇنلۇققا قاراپ ماڭدى. يالغۇز

ياڭاق دەرىخىنىڭ ئاستىغا كېلىپ ئەتراپنى كۆزەتتى، ھەممىلا يەرنى گۆرۈستان جىمجىتلىقى قاپلىغانىدى. ئۇ ئاخشامقىدەك ئۆزلىرىنى مارىلايدىغان يىگىتلەر بولۇپ قالمىسۇن دەپ ئورنىغا چۆكۈپ ئولتۇرىۋېلىپ تىڭشىدى، تۈيۈقسىز قوغۇنلۇق تەرەپتىن «قۇرئان» دىن قىرائەت قىلىۋاتقان ئاۋاز ئاڭلاندى. «بۇ كىچىدە كىم قىرائەت قىلىۋاتىدۇ؟ قوغۇنلۇق ئەتراپىدا قەبرىستانلىق بار-مۇ - يە، بۇگۈن بىرسى ئۆلدىمىكىن، ياق، بىرسى ئۆلسە مەھەللىدە يىغا - زار بولمامدۇ؟ ھە، ئەمدى بىلدىم، بۇ ئاۋاز قوشنا باغدا ئائىلىغان ناخشىنىڭ ئاۋازىغا ئوخشايدىكەن» ئامانىنسا بۇ ئاۋازنى مىڭلىغان قىرائەت قىلغۇچىلار ئىچىدىنمۇ بىلىۋالغىلى بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. «ئۇنىڭغا نېمە بولغاندۇ، راۋاب چېلىپ ناخشا ئېيتماي نېمىشقا قىرائەت قىلىپ ئولتۇرغاندۇ، بېرىپ ئۇقمامدىم». ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ مېڭىپ ئەشرەپنىڭ ئارقىسىدىلا توختىدى. ئۇ يېقىملىق، مۇڭلۇق ئاۋازى بىلەن پۈتۈن ئىخلاسىنى بېرىپ قىرائەت قىلىۋاتاتتى، ئاينىڭ يورۇقىدا يېنىدىلا پەيدا بولغان سايىدىن چۆچۈپ زېھنى چېچىلدىمۇ ياكى ئايەتنى پىششىق يادلىۋالمىغانلىقىدىن ئۇنتۇپ قالدىمۇ، «قىيامەت» سۈرىسىنىڭ «. . . بەلكى سىلەر بۇ دۇنيانى دوست تۇتىسىلەر، ئاخىرەتكە كۆڭۈل بۆلمەيسىلەر» دېگەن يېرىگە كېلىپ توختاپ قالدى. ئامانىنسا چاندۇرمايلا ئۇ-نىڭ قېشىدا ئولتۇرۇۋېپ ئايەتنى ئۇلاپلا قىرائەت قىلىپ كەتتى.

ئامانىنسانىڭ قىرائەت قىلغان ۋاقتىدىكى ئاۋازى شۇنچە جەلپكار، شۇنچە يېقىملىق، ئاخشام ئېيتقان ناخشىدەك سۇزۇك، لەرزان، ئاجايىپ بىر خىل سېھرىي كۈچكە ئىگە ئىدى. ئەشرەپ ئاخشام قورقۇپ غال - غال تىترەپ كەتكەنلىكىنى پاك - پاكىز ئۇنتۇپ خۇددى مېھرابتىكى ئىمامنىڭ ئارقىسىدا سەجدە - ئىبا-دەتكە يېرىگە كېلىپ توختاپ قالدى. ئامانىنسا چاندۇرمايلا ئۇ-نىڭ قېشىدا ئولتۇرۇۋاتقاندەك ئولتۇرۇۋېپ ئامانىنساغا قاراپلا تۇرغىلى

قالغاندى. كىشىلەر ئەشرەپنى ياخشى قىرائەت قىلىدۇ دەپ ماختىشىدۇ، ئۇ ئاماننىسانىڭ قىرائەت قىلىش تالانتى ئالدىدا سۈمۈ قويۇپ بېرەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى، ئۇ بۇ قىزنىڭ دىنىي ئېتىقادىنىڭ چىڭلىقىنى كۆرۈپ تېنى جۇغۇلداپ كەتتى. ئۇ ئاخشام مۇزىكىغا ھېرىسمەن، ناخشا خۇمار، ھاۋايى - ھەۋەس- كە باي، بىغۇبار، ئاق كۆڭۈل، شوخ قىزنىڭ كارامىتىنى كۆ- رۈپ يۈرىكى ئاشىقى بىقارارلىقتا سوقۇپ، ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىدىن ئۈيقۇسى قاچقاندى. ئۇ خىيالىي ھەۋەسلەرگە بې- رىلىپ ئەتىگەن تاڭ سەھەردە ۋە كەچكى شەپەق ۋاقتىدا باغنىڭ ئەتراپىنى ئايلىنىپ ئاماننىسانىڭ لاتاپەتلىك، كەرەشمىلىك رۇخ- سارىنى قايتا كۆرۈۋېلىشقا ھەرىكەت قىلغاندى. ئۇ ئاماننىسانىڭ ئۆزىنى ئىزدەپ بۇگۈن كېچىمۇ كېلىدىغانلىقىنى ئويلىمىغاندى، قانداق كۈچ، قانداق قۇدرەت ئۇنى تارتىۋاتىدىكىن؟ بۇ ناتىۋان، قەيسەر قىز باشقا بىر قىياپەتتە ئۆزىنىڭ قېشىدا پەيدا بولۇپ دىنىي ئىخلاسمەنلىكى، دىنىي تەقۋادارلىقىنى نامايان قىلىۋاتا- تى، بۇ ئەشرەپنىڭ ۋۇجۇدىدا ئۆزىمۇ چۈشىنىپ بولالمايۋاتقان بىر خىل قايىللىق ۋە يوشۇرۇن ھۆرمەت تويغۇسىنى ئويغاتتى.

ئاماننىسا سۇرىنى قىرائەت قىلىپ ئاخىرىنى چىقىرىۋەتتى، ئاندىن دۇئا ئايىتىنى ئوقۇپ بولۇپ يېنىغا قارىدى ۋە ھەر ئىككە- لىسى بىرلىكتە «ئامىن» بىلەن قوللىرىنى جۇپلەپ يۈقىرىغا كۆتۈرۈشتى، ئۇلار دۇئا ياندۇرۇشۇپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

قىزنىق، ئادەم خۇدىنى بىلەلمەي قالغىدەكلا قىزىق ئىش، ئاماننىسا ئاخشام شۇنچە نازاكەتلىك، كەرەشمىلىك، خۇددى ساما- دا كېتىۋاتقاندەك يەڭگىل مېڭىپ قوغۇنلۇققا ئەمەس، ئۇدۇل ئەشرەپنىڭ يۈرىكىگە كىرىپ، يۈرىكىگە بىر پارچە ئوتنى سېلە- ۋەتكەن، ئۆزىگە مەجنۇنلارچە مەپتۇن قىلىۋالغان بولسا، بۇگۈن ئاخشام ئۇنىڭ يېنىدا باشقا بىر قىياپەتتە ئۇنۇپ دىنىغا ئىخلاسمەن- لىكىنى ئىپادىلەپ، قەلبىدە تۇتاشقان ئوتنى سۇ قويۇپ ئۆچۈرە-

ۋەتكەندەك ھېسسىياتقا كەلتۈرۈپ قويدى، ئاخشام ئۇنىڭ ھېشىنى ئاسمانغا يەتكۈزگەن بولسا، بۈگۈن ئاخشام يەر بىلەن يەكسان قىلدى. ئاخشام خۇشخۇي، ناخشا خۇمار، سۆيگۈ تەشنالىقى ئۇر-غۇپ تۇرغان خۇلقلىرى بىلەن ئۇنى مەھلىيا قىلغان بولسا، بۈگۈن ئاخشام خۇراپاتلىقى كۈچلۈك بۇۋى خېنىم قىياپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقىپ ئۇنىڭ پۈت - قولىنى چۈشەپ قويغاندەك ھالەت-كە چۈشۈرۈپ قويدى. قانداق قىزلار مۇشۇنداق ئويۇن چىقىرىدۇ-غاندۇ، بۇ قىزنى ئەجەب چۈشەنگىلى بولمىدا، ئۇ بۇ يېرىم كېچىدە تەۋەككۈل قىلىپ قوغۇلۇنلۇقتا نېمە قىلغىلى كېلىدىغان-دۇ؟ ئەشرەپ خۇددى ھەم مۇزلايدىغان ھەم قىزىيدىغان غەلىتە كىشىلگە گىرىپتار بولغاندەك، تۇرۇپ مۇزلاۋاتقاندەك تىترەيت-تى، تۇرۇپ قىزىپ كېتىۋاتقاندەك بىئارام بولاتتى، نېمە دەپ ئېغىزلىنىپ گەپ قىلىشنىمۇ بىلمەيتتى. ئامانىسا بولسا ئۆزى پەيدا قىلغان ئەشرەپنىڭ ۋۇجۇدىدىكى بۇ ئۆزگىرىشلەرنى سەز-مەيتتى، لېكىن ئۇنىڭ چىرايىدىن ئەشرەپكە كۆڭۈل بۆلۈش ئالا-مىتى چىقىپ تۇراتتى.

— ئەشرەپ ئاكا، — دەپ سورىدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپلا تولىمۇ كۆيۈمچانلىق بىلەن، — مەن بىلمىگەنلىكىمدىن سوراۋا-تىمەن، بۈگۈن ئاخشام نېمىشقا قىرائەت قىلماقچى بولۇپ قالدى-ڭىز؟

— مومامنىڭ ۋاپاتىغا تېخى بىر ئايمۇ بولمىدى، ئاخشام مۇسىبەتتە تۇرۇۋاتقانلىقىمنى ئۇنتۇپ كۈپۈرلۈق قىلىپ قويدۇم، بۈگۈن ئاخشام ئانامنىڭ روھىغا ئاتاپ قىرائەت قىلىپ گۇناھىمنى يۇماقچى بولغانىدىم، — ئەشرەپ راست گەپنى قىلدى.

— گۇناھ مەندىن ئۆتۈپتۇ، ئاخشام مەن سىزنى قىستاپ تۇرىۋالدىم، — دېدى ئامانىسا خىجىل بولغاندەك قىلىپ.

— ھېچ گەپ يوق، ئىككىمىزلا گۇناھىمىزنى يۇدۇق، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

— شۇنداق بولدى، ئەشرەپ ئاكا، — دېدى ئامانىنسا ئىككى قەدەم ئالدىغا مېڭىپ، — بىر كۆرۈشكەندە تونۇشىدۇ، ئىككى كۆرۈشكەندە دوستلىشىدۇ دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، بىز ھازىر ئۇچىنچى قېتىم كۆرۈشۋاتىمىز، مېنى تېخىچىلا يات كۆرۈۋاتامسىز، ئولتۇرۇشقىمۇ تەكلىپ قىلمايسىزغۇ، — دەپ تاتلىق كۈلۈپ قويدى.

— مەن ئەيىبلىك، خۇدۇمنى يوقۇتۇپ قويۇپتىمەن، ئەسلەتكىنىڭىزگە رەھمەت. ھازىر تەكلىپ قىلغىنىم بولسۇن، — ئەشرەپ سۇپىدىكى توپا باسقان پالازنىڭ ئۇستىگە كىرلەشكەن كۆرپىنى سالدى، — قېنى خالىغان يەردە ئولتۇرۇڭ، مەن ھازىرلا كېلىمەن، — دەپ قويۇپلا قوغۇنلۇقنىڭ ئىچىگە قاراپ ماڭدى، ئاخشام ئۇ ئالدىرىغان ئايالىغا تازىم قىپتۇ دېگەندەك، ئامانىنسانى كۆرۈپ ھەممىنى ئۇنتۇغانىدى. ئۇ سەۋەنلىكىنى تۇزەتمەكچى بولغاندەك ئىككى چىلگىنى ئاچقىپ سۇپىنىڭ بۇرجەكىدە ئولتۇرغان ئامانىنسانىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ، پىچقىنى چىقىرىپ تىلدى. چىلگىنىڭ شەربىتى تازا توشقانىدى، ئۇنىڭ مەززىلىك ھىدى دىماغقا ئۇرۇلۇپ ئېغىزدىن سېرىق سۇ كەلتۈرەتتى.

— قېنى ئامانىنسا چىلگىنى يەپ بېقىڭ، تەمى قانداقراق-كىن، — دېدى ئەشرەپ بىر تىلىمنى ئامانىنساغا سۇنۇپ بېرىۋېتىپ، — سىز قۇرئاننى ئاخشام ئېيتقان ناخشىزدەكلا ناھايىتى ئەپسىس، كىشى ئاڭلىسا ئاڭلىغۇسى كەلگىدەك قىرائەت قىلىدىكەنسىز، ئېقلىمدا سىزدەك موللا قىزنى كۆرۈپ باقمىغانكەنمەن.

. . — ئۇ بىرىنچى قېتىم خۇددىنى يىغىپ كۆڭلىدىكىنى ئىزھار قىلىۋاتاتتى.

— ماختاشلىرىڭىزغا سازاۋەر بولغانلىقىمدىن ناھايىتى خۇشال بولدۇم، كىچىكىمدىنلا دادام مەكتەپتە ئوقۇتقان، قۇرئان، تەپسىر، ئەرەب تىلى، يەنە نەۋائى، زەلىلى، ئابدۇرېھىم نىزارى قاتارلىق داڭلىق شائىرلارنىڭ ئەسەرلىرىنى، ئانا تىل، ھېساب،

ئىلمىي نۇجۇم دەرسلىكلىرىنى ئۆگەندىم، ئائىلىگە ئوقۇتقۇچى تەكلىپ قىلىپ ناخشا - مۇزىكىلارنىمۇ ئۆگەندىم، ھەممىسى چالا، مەن سىزنىلا ھەيران قالدۇرالايمەن، — ئامانىنسا ئۆزىنى ماختىنىشىنىڭمۇ، كەمتەرلىكىنىڭمۇ پۇرىقى چىقىپ تۇرغان تەرىزدە دە تونۇشتۇردى. لېكىن بۇ ئەشرەپ ئۇچۇن مېڭىگە قاچىلاپ بولالمىغۇدەك جىق بىلىم ئىدى. ئامانىنسا دېگەن شائىرلار، دەرسلەرنى ئۇ ئائىلاپمۇ باقمىغانىدى. ئۇنىڭ مەلۇماتى شۇنچىلىك تۆۋەنكى، ھەرقېتىم راۋاب چېلىپ مۇقام توۋلىغاندا يۇقىرىقى شائىرلارنىڭ شېئىرىنى ناخشا قىلىپ ئېيتىپ ياد بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ ناخشا تېكىستلىرى كىمنىڭ ئىجادىيىتى ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. ئۇ ھەيران بولۇپ، دېمى ئىچىگە چۇشۇپ نېمە دېيىشىنى بىلمەي ئولتۇرۇپ قالدى.

— ئەشرەپ ئاكا، — ئامانىنساغا چىلگە تېتىپ قالغانىدى، ھەش - پەش دېگۈچە بىر چىلگىنى يەپ كېتەي دېدى. ئۇ گەپنىڭ تېمىسىنى يۆتكىدى، — ئەشرەپ ئاكا، ۋاپات بولدى دېگەن مومىڭىز، ھېلىقى مەن سىزنى تۇنجى قېتىم ئۇچراتقان ۋاقتىكى...

— ھە، توغرا، ماڭا راۋاب چېلىشنى قويۇپ ئېشەكنى تۇتۇپ كەل دېگەن ئانام شۇ. ئېشەك ئېغىلدىن قېچىپ ھويلىدىن چىقىپ كەتمىسە ئانام ھەرگىزمۇ مېنى راۋاب چېلىش، ناخشا ئېيتىشتىن توسمىغان بولاتتى، ئانام رەھمەتلىك سىزدىنمۇ ئۆتە ناخشا خۇمار ئايال ئىدى. بولمىسا دادام كىچىكىمدىلا ئۆزىمۇ سازنى قولىغا ئالمايدىغان، ماڭىمۇ ئۆگەتمەيدىغان بولۇپ كەتكەنىدى...

— نېمىشقا؟ — ئامانىنسانىڭ سەپراسى ئۆرلىگەندەك قىلىپ گەپكە لوقما سالدى.

— دادامغۇ ياشلىقىدا ناخشا - مۇزىكىغا ئىشتىياقى بىلەن بېرىلگەن، ئۇنىڭ ئۇستازى بوۋامدىن قېلىشمايدىكەن، توي - تۆكۈن، سەيلە كېچىسى، بەزمە - مەشرەپ، ئولتۇرۇشلاردىن

قالمايدىكەندۇق. كېيىن بىگۇناھ ھەپسىگە چۈشۈپ جېنىدىن ئايرىلغىلى قىل قالدى. دادام ھەپىسىدىن چىققاندىن كېيىنلا ناخشا - مۇزىكىغا ھېرىسمەنلىك ھەۋەسلىرىدىن قول ئۈزۈپ، ئۆزى ياسىغان راۋاب، دۇتارلارنى چېقىپ تۈتۇرۇق قىلىۋەتتى، ماڭىمۇ يول قويمىدى. بەش يېشىمدىن باشلاپلا بوۋام ماڭا كىچىك راۋاب ياساپ بېرىپ ئۆز قولى بىلەن ئۆگەتكەنىدى. دادام بوۋامنىڭ بىردىنبىر ئۇمىدى، ئارزۇلۇق ئوغلى ئىدى. ئۇ مۇزىكىدىن قول ئۈزسە، مېنىمۇ توسىسا، بەش - ئالتە ئەۋلادتىن بۇيان داۋاملىشىپ كەلگەن چالغۇ ياساش ھۈنىرى ئۈزۈلۈپ قېلىش گىرداۋىغا بېرىپ قالغانىدى، شۇڭا مومام دادام - ئانامدىن «ئەشرەپنى ماڭا ھەمراھ قىلىپ بېرىڭلار» دەپ سورىۋېلىپ بوۋامدىن قالغان چالغۇ ياساش رىسالى، سايمانلىرىنى، بۇنىڭدىن باشقا سونۇقچىلىق قائىدىلىرىنى ماڭا تۈتقۇزۇپ بۇلارنى باش چۆكۈرۈپ ئۆگىنىشىمگە ئىلھام بەردى. مېنىڭ سىزدەك بىلىمىم چوڭقۇر ئەمەس، بوۋام قالدۇرغان قوليازمىلارنى ئوقۇيالمايمەن، مەن مومامنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا بوۋامنىڭ ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ بوۋامغا تەقلىد قىلىپ چالغۇ ياساشنى، چېلىشنى ئۆگىنىۋاتىمەن، ھەي، ھىمايىچىم — سۆيۈملۈك مومام ۋاپات بولدى، دادام، ئانامنىڭ قېشىغا كەتمەي باشقا ئىلاجىم يوق. ھېلىمۇ ياخشى، دادام بۇ بىر نەچچە مو يەرگە چىلگە، قوغۇن تېرىدى، چىلگە، قوغۇنلارغا قارايمەن دەپ كېلىۋالدىم، بۇيەردە ئاخشىمى - ئەتىسى ساز چالالايمەن، ناخشا ئېيتالايمەن، ئۆيدە مۇمكىن ئەمەس.

ئەشرەپ ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇپ بولۇپ ئۇلۇغ - كىچىك تىندى، ئامانىسا جىمجىت ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ ئائىلە سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاڭلاپ، مومىسىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىنكى ساز چېلىش، ناخشا ئېيتىش ئىمكانىيىتىدىن مەھرۇم بولۇپ قالىدىغان تەقدىرىگە ئېچىندى - دە، ئەشرەپنىڭ دادىسىنى ئەيىبلىگەندەك سورىدى:

— مومىڭىز ئېسىل ئايالكەنتۇق، دادىڭىز چاتاق قىپتۇ - ده، دادىڭىزنىڭ ئىسمى نېمە؟
— ئابلا ئاۋاز، — دېدى ئەشرەپ بېشىنى كۆتۈرۈپ.
— ئابلا ئاۋاز؟ — بۇ مەن ئاڭلىغان ئىسىمغۇ؟ ھە، راست بوۋىڭىزنىڭ ئىسمىچۇ؟
— ئابدۇقادىر پىرىم، — دېدى ئەشرەپ بوۋىسى بىلەن مەغرۇرلىنىۋاتقاندەك قەددىنى رۇسلاپ.
— ھە، ئەمدى ئېسىمگە كەلدى، — ئامانىنسا ئۇنىڭ بوۋى- سىنى تىلغا ئالغاندىلا دادىسىنىڭ يېقىندىلا ئابدۇقادىر پىرىم ئائىلىسىنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى سۆزلەپ بەرگەنلىكىنى ئېسىگە ئالدى، — دادىڭىزنى ھەپسىدىن چىقىرىۋېلىش ئۈچۈن يىگىرمە يامبۇ لازىم بولۇپ قالغاندا، دادام بوۋىڭىزدىن قىرىق بەش مو يەرنى سېتىۋېلىپ يىگىرمە يامبۇنى بەرگەنكەن. بوۋىڭىز بەك خۇش بولۇپ كېتىپ ئۆزى ياسىغان ئېسىل، پۇختا مەپىسىنىمۇ ھەدىيە قىلىۋەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەرگەن. ئابدۇقادىر پىرىم ئەل - جامائەتكە نەزىر بەرگەندە چىرايلىق نەۋرىسى ئەشرەپنىمۇ كۆر- گەنكەن تېخى، — دەپ ئامانىنسا ئەشرەپكە كۈلۈپ قويدى.
نۆۋەتتىدە ئەشرەپمۇ بىر سىرنى بىلىپ قالغاندەك تەئەججۈپ بىلەن ئۇنىڭ دادىسىنىڭ ئىسمىنى سورىدى.
— دادامنىڭ مۇبارەك ئىسمى قۇددۇس، ئۇ بۇ يەرگە دائىم كېلىپ تۇرىدۇ، سىز دادامنى تېخى كۆرمىگەن؟ — ئۇ سوئالغا - سوئال بىلەن جاۋاب بەردى.
— ۋاي خۇدايىم، سىز قۇددۇس باينىڭ قىزىمۇ؟ — دېدى ئەشرەپ ئۈزۈن يىل كۆرۈشمىگەن يېقىن قېرىندىشى بىلەن تېپە- شىۋالغاندەك ئىختىيارسىز ئامانىنسانىڭ مۇڭقىتەك يۇمشاق قول- لىرىنى يىرىك ئالىقانلىرىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ، ھاياجانغا چۆمۈ- لۈپ، تولىمۇ خۇشال بولغان ھالدا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — مەن قۇددۇس باي دېگەن بۇ ھۆرمەتكە سازاۋەر ئادەمنىڭ دادامنى

ئۆلۈمدىن قۇتقۇزىۋالغان، ئەسلىنى ئۇنۇتمىغان، كەمبەغەللەرنىڭ بېشىنى سىلايدىغان، قولى كەڭ، ئىنساپلىق، شاپائەتلىك، ئېسىل ئادەملىك خىسلەتلىرىنى بىلىمەن، شۇڭا بۇ ۋاقىت ماڭا ئۇنىڭ ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن بولۇشىنى ھەر ۋاقىتتىمدا تىلىشىمنى ۋەسىيەت قىلىپ قالدۇرغان. داداممۇ، قۇددۇس بايغا قانچىلىك قىلساقمۇ ئۇنىڭ شاپائىتىنى قايتۇرۇپ بولالمايمىز، دەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنىڭ بىزگە ئورتاقلا بەرگەن يېرىگە ئۆزىمىزنىڭ يېرىدىنمۇ ياخشىراق ئىشلەيمىز، داداممۇ ھۆرمەتلىك دادىمىزنى دائىم يوقلاپ تۇرىدۇ، مەن بۇ ئۇلۇغ زاتنىڭ رۇخسارىنى كۆرۈشىنى ئارزۇ قىلىپ كەلگەن بولساممۇ مەقسىتىمگە تېخى يېتەلمىدىم. خۇدايىم توۋا، بۇ قىسمەتنى قاراڭ، تەقدىر دادىمىزنى ماڭا كۆرسەتمەي ئۇنىڭ پەرى سۈپەت قىزى بىلەن تونۇشۇپلىشىمنى ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ، ئامانلىسا بۇ. . .

ئەشرەپ تۇيۇقسىزلا بىرەر ئەركەك تۇتۇپ باقمىغان ئىككى قولىنى مەھكەم تۇتىۋالغىنىدا ئامانلىسا پۈتۈن ۋۇجۇدىنىڭ ئىسسىق جىمىرلىشىنى، شۇنىڭ بىلەن تەڭ بىر خىل چۆچۈشنىڭ سەزگۈسىنى ھېس قىلىپ، تۇيۇقسىز ياۋايى قىلىقنىڭ يۈز بېرىشىدىن ئېھتىيات قىلغانىدى، لېكىن ئەشرەپنىڭ قەلبىدىن ئۇرغۇپ چىقىۋاتقان پاك، غەرەزسىز نىدالار، دادىسىغا ياغدۇرىۋاتقان مەدھىيە سۆزلىرى ئۆزىنىڭ ئورۇنسىز ئەندىشىدە بولغانلىقىنى ھېس قىلدۇردى. شۇڭا ئۇ ئەشرەپنىڭ ئىختىيارىغا بويسۇنۇپ، ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن سۆيۈنۈپ ئولتۇرىۋەردى. ئەشرەپ سۆزىنى ناھايىتى تەسىرلىك قىلىپ بايان قىلدى - يۇ، ئاخىرىنى ئامانلىسا باغلاپلا توختىتىۋالدى، ئامانلىسا تارتىنىپ تۇرمايلا ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇلاپ سۆيگۈ ئىستىكىنى ئىزھار قىلدى:

— شۇنداق، ئاللا تائالانىڭ قۇدرىتى بىلەن ھاياتلىق رىشتىسى باغلانغانلار ھەر باب بىلەن ئۇچرىشىدىغان گەپكەن، بىز ئەسلا تونۇشمايتتۇق، چوڭلارنىڭ قويۇق مۇناسىۋىتى خاسىيىتىدىن بىر

ـ بىرنىمىزنى چۈشىنىۋاتىمىز، يېقىنلىشىۋاتىمىز. سىزنىڭ دا-
دامنى كۆرمىگەن بولسىڭىزمۇ ئۇنىڭغا ھەر بىر نامىزىڭىزدا ئۇ-
زۇن ئۆمۈر تىلەپ دۇئا قىلىۋاتقانلىقىڭىزدىن قاتتىق تەسىرلەن-
دىم، مەن دادامنىڭ ئورنىدا سىزگە رەھمەت ئېيتىمەن، سىز
ئۆتكەن كۈنى ئامانگۈل ئاچامدىن ئۆرۈك ئەۋەتىپتىكەنسىز....
ئەشرەپ تېخىچىلا ئامانىسانىڭ قولىنى قويىۋەتمىگەنىدى،
ئۇلارنىڭ گەپلىرى تاتلىقلىشىپ ئاخىر ئىرمىشىپ ـ چىرمىشىپ
كېتىدىغاندەكلا ئىدى.

تاپ بېسىپ ئامانىسانى ئەگىشىپ كېلىپ يېقىنلا يەردە
ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ ئولتۇرىۋاتقان ئامانگۈل ئۇلارنىڭ سۆز ـ
ھەرىكەتلىرىنى كۆرۈپ، ئاڭلاپ تۇراتتى. ئۇ ئەشرەپنىڭ دادىل-
لىق بىلەن ئامانىسانىڭ قوللىرىنى چىڭ سىقىمداپ تۇتىۋالغانلە-
قىنى، ئامانىسانىڭمۇ قولىنى تارتىۋالمىغانلىقىنى كۆردى، ئۇ-
لارنىڭ كۆڭۈل رىشتىلىرىنى ئورغىتىدىغان، بىر ـ بىرىگە ئىس-
سىق ئۆتۈشىدىغان گەپ ـ سۆزلەر قويۇقلىشىپ مۇھەببەتلىشىش
پۇرىقى پەللىمۇ ـ پەللە ئۆرلەۋاتاتتى. ئەگەر ئۇلار ئىرمىشىپ
ـ چىرمىشىپ كەتسە، بۇنىڭغا قارىماق، ئاجرىتىۋالماق قىيىنغا
چۈشىدىغاندەكلا قىلاتتى، ئامانگۈل مۇھەببەت ئۇچقۇنىنىڭ يالقۇ-
نىغا ئايلىنىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ قالدى ـ دە، ئامانىسانىڭ
سۆزىنى بۆلۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ يېنىك يۆتەلدى، شىپىرلاپ
مېڭىپ ئۇلارنىڭ قېشىغا كەلدى.

ئەشرەپ قاتتىق چۆچۈپ كەتكەن بولسىمۇ ئامانىسانى ئۇن-
تۇپ قالمىغانىدى، قاچماقچى بولۇپ ئۇنىڭ قولىنى تۇتىۋالغىنىچە
مېڭىشقا تەمشەلدى. لېكىن ئامانىسا ئامانگۈلنىڭ مۇشۇنداق كې-
لىشىنى پەرەز قىلغان، يۆتىلىشىدىنمۇ تونۇۋالغانىدى، شۇڭا ئۇ
ئەشرەپ بىلەن قاچماي قولىنى ئىتتىك تارتىۋالدى ـ دە، ئەشرەپ
ئۆزىنى تۇتالماي قوغۇن ئېرىقىغا يىقىلىپ چۈشتى.
ـ ئەشرەپ ئاكا، ھودۇقماڭ، ئۇ ئامانگۈل ئاچام، ـ دېدى

ئامانىسا ئەشرەپنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنى يۆلەۋېتىپ، — قانتىق يىقىلدىڭىزمۇ؟ ئاغرىۋاتامدۇ؟ قورقماڭ، ئامانگۈل ئاچام بىزنى ھىمايە قىلىدىغان تۇرسا نېمىدىن قورقىسىز؟ قېنى تۇرۇڭ، — ئەشرەپنىڭ بىر يېرى سونىمىغان بولسىمۇ پۈتلىرىنىڭ بولجۇڭ گۆشلىرىنى بەك ئاغرىتىۋەتكەنىدى، ئۇ زارلىنىپ كەتمىگەن بولسىمۇ ئاران ئورنىدىن تۇرۇپ سۇپىغا كېلىۋالدى.

ئامانگۈلنىڭ بۇ يەردە پەيدا بولۇشى ياخشىلىقتىن بىشارەت ئەمەس ئىدى، يەنە ئامانىسانىڭ ئاپىسىنى تاسادىپىي بىر سەۋەب بىلەن ئويغىنىپ كەتمەيدۇ دېگىلى بولمايتتى.

— ئامانگۈل ئاچا، لام-جىم دېمەي تۇرىلاغۇ، ئاپام. . .

— ياق، ئاپىلىرى ئويغانمىدى، — ئۇ تولىمۇ مىسكىنلىك بىلەن ئېغىز ئاچتى، — ئامانىسا سىڭلىم، سىلىنى بۈگۈن كېچىمۇ قوغۇنلۇققا قاراپ ماڭسا شۇ يەردىلا تۇتىۋالارمەن دەپ چىراغنى ئۆچۈرۈۋېتىپ تېك ئولتۇرغانىدىم، لېكىن شۇ ۋاقىتتا بۆشۈكتىكى بالام يىغلاپ قالدى، ئاكىلىرى سىرتتىن تېخى قايتىپ كىرمىگەن، بالامنى ئەمگۈزۈپ ئۇخلىتىپ بولغۇچە ھايال بولۇپ قالدىم. سىلى قورقمىغان بىلەن مەن قورقۇپ سارىڭ بولۇپ قالغىلىۋاتىمەن، — ئامانگۈل كۆز يېشى قىلدى.

— بولدى، بولدى، يىغلىمىسىلا، بىزنىڭ پارىڭىمىز تېخى تۇغمىگەن، شۇنداق بولسىمۇ قايتايلى، — دېدى ئامانىسا ئىتتىك ئەشرەپنىڭ ئالدىغا كېلىپ، — ئەشرەپ ئاكا، تىترەپ كېتىۋاتىسىز، بەدىنىڭىزگە ئىسسىق ئۆتمىسە بولمايدىغانىدەك قىلىدۇ، مەن پېشانىڭىزگە، — ئۇ ئەشرەپنىڭ پېشانىسىنى يۇمران قولى بىلەن سىلاپ قويدى، — مۇشۇنداق قىلىپ سىزنى ئىسسىتىپ قوياي، يەنە كۆرۈشكىچە ئامان بولۇڭ، — دەپ ئامانگۈلنى قولتۇقلاپ كەينىگە بۇرۇلۇپ يۈرۈپ كەتتى.

ئامانىسا پېشانىسىنى سىلاپ قويغاندىن كېيىن ئەشرەپنىڭ ۋۇجۇدى شۇرىدە ئېرىپ كەتتى. تېنىگە ئىسسىق ئۆتكەندەك

بولۇپ تىترەشلىرىنىڭمۇ توختىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ ئاما-
نىسا بىلەن خوشلاشماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى، ئارانلا پەس
ئاۋازدا «خوش» دېيەلىدى، ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئامانىسا ئاڭلىمە-
دى، ئاي يورۇقىدا ئامانىسا كۆزدىن غايىپ بولغان بولسىمۇ،
ئۇ ئورنىدا يەنىلا قاققان قوزۇقتەك تۇراتتى.

ئەشرەپ ئاللىقاچان ئۆي - ئوچاقلىق بولۇش يېشىغا يەتكەن،
قاۋۇل، كېلىشكەن، جاسارىتى ئۇرغۇپ تۇرغان يىگىت ئىدى.
مۇشۇ مەھەللىدە ئۇنىڭغا كۆزى چۈشكەن ياكى سۆيگۈ ئىزھار
قىلىپ كېلىۋاتقان ئوماق، چىرايلىق قىزلار بار ئىدى. لېكىن
بۇ قالاق، زۇلمەتلىك دۇنيادا ئۇنىڭ ئائىلىسىنىڭ ئاددىي توي
مەرىكىسى ئۆتكۈزگىدەكمۇ مادارى يوق ئىدى. شۇڭا ئۇ بىرەر
قىزغا مۇھەببەت ئىزھار قىلىشقىمۇ، بىرەر قىزنىڭ مۇھەببىتىنى
قوبۇل قىلىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمای پەقەت خىيالىي تەشنالىق
ئىچىدە ھەسرەت چېكىپ، بۇرۇختۇرمىچىلىقتا ياشاپ كەلمەكتە
ئىدى.

ئامانىسا ئۇنى بىر كۆرۈپ، ناخشا - مۇزىكىسىنى ئاڭلاپلا
ئىشىق ئوتىغا مۇپتىلا بولۇپ شېرىن خىياللارنى سۈرۈپ كەتكىنى
بىلەن، ئۇ ئېسىل رەختلەردە چىرايلىق كىيىنگەن، لاتاپەتلىك،
كەرەشمىلىك ئامانىسانى كۆرگەن، پەرىزات كەبى ھۆسن - جاما-
لى ئۇنىڭ يۈرىكىنى زىلزىلىگە سالغان تەقدىردىمۇ ئۆزىنىڭ ھالى
ئۆزىگە مەلۇم بولغاندىكىن، ئۇ تەبىئىي خام تەمەدە بولۇپ يۈر-
مەيتتى. بۇنى تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قېلىش، غىل - پال كۆرۈ-
نۇپ يوقالغان شەيتان دەپلا چۈشىنىشكە بولاتتى، خالاس.

لېكىن ئامانىسا ئەشرەپنى ئۇنتۇپ كېتەلمىدى، ئۇنتۇشقا
ئۇرۇنۇپمۇ باقمىدى، بەلكى ئۆزىنىڭ مۇھەببەت تەشنالىقىنى قاز-

ەۋرۇش ئۈچۈن ئامانگۈلنىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرۈپ ئاپىسى بىلەن يېزىغا يەنە بىر قېتىم كەلدى. ئەشرەپنى كۈندۈزى ئۇچرا- تالماي، كېچىسى ئىنتايىن زور خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىپ ئىك- كى قېتىم قوغۇنلۇققا باردى، ئۇ ھەر قېتىم گۈلدەك ئېچىلىپ ئەشرەپنىڭ يېنىدا پەيدا بولغىنىدا ھاياجان ئىلكىدە قالغان مۇھەب- بەتلىك ھېسسىياتىنى باسالمىدى. ئۇ گويا ئۆزىنىڭ مۇھەببەت ئىزھار قىلىش جۈرئىتىنى مۇھەببەتلىشىشكە پېتىنالمايۋاتقان، بەختسىز بولۇپ قالغان ئەشرەپنىڭ ئالدىدا كۆز - كۆز قىلىۋاتقاد- دەك ئاشكارا ئىپادىلەپ، ئۇنى مەجنۇنلاشتۇرۇپ، يۈرەك - قەل- بىگە مۇھەببەت ئوتى ياقتى، ھەتتا ئاماننىسا ئۇنىڭ پېشانىسىگە يۇمران قوللىرىنى تەككۈزۈپ مۇھەببەت ئوتىنى يانغىنىغا ئايلاد- ۇرۇۋەتتى. ئەشرەپ بۇ دۇنيادا گۈزەللىكتە تەڭداشسىز بىر قىزنىڭ سۆيگۈسىگە مۇيەسسەر بولغان بىردىنبىر يىگىت تۇرسا، مۇنداق شېرىن، لەززەتلىك دەقىقىلەرنى قانداقمۇ ئۇنتۇپ قالال- سۇن؟ ئەشرەپ ئۇنىڭ يۈرەك قەلبىدىن، پۈتۈن ۋۇجۇدىدىن، كۆز نۇرىدىن ئۆزىگە بولغان كۈچلۈك مۇھەببەت تەشنالىقىنىڭ، مۇھەببەت شادلىقىنىڭ بەرق ئۇرۇپ تۇرغانلىقىنى ئېنىق كۆردى. ئۇ يەنە پەننىي - دىنىي بىلىملىنىڭ چوڭقۇرلىقى، ناخشا - مۇزد- كىغا ئىشتىياقىنىڭ كۈچلۈكلىكى بىلەن ھەرقانداق قىزدىن پەرق- لىنىپ تۇراتتى، مۇشۇنداق ئېسىل تەبىئەتلىك بىر قىز ئۇنى كەمستىمەي، گاداي كۆرمەي، بەلكى پىداكارلىق كۆرسىتىۋاتقان يەردە، ئۇ بېجىرىم يىگىت تۇرۇقلۇق ئىنتايىن خۇشاللىق، چەك- سىز بەختىيارلىق بىلەن ئاماننىسانىڭ مۇھەببىتىنى قوبۇل قىلە- شى كېرەك ئىدى. ئاماننىسا ئەشرەپنى جېنىدىنمۇ ئېزىز كۆ- رۈپ، ئىنتايىن زور ئىرادە، چەكسىز سەمىمىيەت، خرۇستالدەك سۈزۈك قەلب ۋە ساغلام ھېسسىيات بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ شۇنچە مەسۇم، پاك ياشلىق باھارىنى ئۇنىڭغا يېغىشلىماقچى بول- غانىدىغۇ. ئەپسۇس، مىڭ ئەپسۇسكى، ئەشرەپ شۇ ھامان ئۇنىڭ

مۇھەببىتىنى قوبۇل قىلىپ ئۇنى باغرىغا چىڭ باسالمىدى، ئەسـ
لىدە ئېرىشىشكە مۇمكىن بولغان، ئالدىغا كەلگەن ئاشۇ بەختنى
— ئۇنىڭ ئوماق چېھرىدە جىلۋىلىنىپ تۇرغان چەكسىز شادلىق
ئىچىدىكى سۆيگۈ بىلەن تولغان بىغۇبار بەختنى قولدىن بېرىپ
قويدى.
«ياق، ئۇ ئامانگۈل ئاچامغا بىزنىڭ پارىڭىمىز تۈگىمىگەن
دېدى، ماڭىمۇ يەنە كۆرۈشكىچە ئامان بولۇڭ دېگەن». ئەشرەپـ
نىڭ ئاشىق بىقارارلىق ھېسسىياتى، كۆيۈك ئوتى ئۇچقۇنداۋاتاتـ
تى، ئۆزىنى جۈرئەتسىزلىكتە ئەيىبلەۋاتاتتى، پۇشايمان قىلىۋا-
تاتتى. بۇنىڭ ئىچىدە غۇۋا ئۈمىد، تەققەززالىقمۇ بار ئىدى،
«مەرتەم — مەرتەم ئۇچ مەرتەم دەپتىكەن، ئاماننىسا مېنىڭ
قېشىمغا ئىككى قېتىم كەلگەنىكەن، ئۈچىنچى قېتىممۇ كېلىدۇ،
بۇ قېتىم كەلگەندە مەن چوقۇم...» ئەشرەپ مۇشۇنداق ئويلاپ
ئاماننىسانىڭ ئۈچىنچى قېتىممۇ قوغۇنلۇققا كېلىشىگە ئىشىنىپ
ئۇنىڭ يولىغا قاراپ كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزەتتى، ئۇنىڭ
ئاياق تىۋىشىنى تىڭشايتتى، بەزىدە «ئاماننىسانىڭ ئالدىغا باراي-
چۇ» دەپ كېچىنىڭ قاراڭغۇلىقىغا سىڭىپ كېتەتتى، باغنىڭ
كەينىدە ساقلاپ تاڭنى ئاتقۇزىۋېتىپ قايتىپ كېلەتتى. كۈنلەر
بىر — بىرىنى قوغلىشىپ ئۆتىۋەردى. «ئاماننىسا يېزىدا مۇنداق
ئۇزۇن تۇرماس، مەن نېمىشقا بالدۇرراق بۇنى ئويلىمىغاندىمەن»
ئەشرەپ كۈندۈزى ئۆزلىرىنىڭ بېغىدا تۇرۇپ قۇددۇس باينىڭ
ھويلىسىنى، بېغىنى مارىلاپ قاراپ باقتى. ھەممىلا يەر جىمجىت
ئىدى. ئۇ تامدىن ئارتىلىپ ھويلىغىمۇ كىردى. ھويلىدا ئادەم
زاتى كۆرۈنمەيتتى، ئۇنىڭ كۆڭلى يېرىم بولۇپ ئوچۇق دەرۋازىـ
دىن چىقىپ كېتىۋاتاتتى، ئېتىزدىن ئەمدىلا قايتىپ دەرۋازا
ئالدىغا كەلگەن ئىسكەندەر بىلەن روبىرو ئۇچرىشىپ قالدى،
ئىسكەندەر:
— ئەشرەپ ئۇكام، بۇ ھويلىغا بىرەر ئىش بىلەن كىرگەنـ

ھەدىكى؟ — دەپ سورىدى مۇرىسىدىكى كەتمەننى ئىشكىنىڭ ئالـ
دىغا قويۇۋېتىپ.
ئەشرەپ قىزىرىپ كەتتى. ئۇ يەرگە قاراپ تۇرۇپ:
— ياق، ئىشىم يوق ئاكا، مەن شۇ... — ئۇ گەپنىڭ
ئاخىرىنى چىقىرالماي ئۆزىنى قاچۇرۇپ سىرتقا قاراپ ماڭدى.
— ئەشرەپ توختا، سېنىڭ ئىشىڭ بولمىسا مېنىڭ ئىشىم
بار، كېلە، ئۆيگە كىرىپ سۆزلىشەيلى، — دېدى.
ئەشرەپ ئىلاجسىز كەينىگە ياندى، ئىككىيلەن ئۆيگە كـ
ىرىشتى، ئىسكەندەر دەھلىزنىڭ بۇرجىكىدە ئولتۇرغان ئەشرەپكە
ئۇسسۇلۇق چاي تۇتۇۋېتىپ:
— سەن ھەقاچان ھويلىدا ئامانىسا بارمىكىن، دەپ كىـ
دىگۈدەك دەيمەن، — ئىسكەندەر ئەشرەپنىڭ جاۋاب بېرىشىنى كۈتۈپ
تۇرمايلا ئۆزىگە قويغان ئۇسسۇلۇقنى بىر يۈتۈم ئىچىۋېلىپ سۆزدـ
ىنى داۋاملاشتۇردى، — ئۇقۇپ قال ئۇكا، ئامانىسانىڭ يېزىغا
كېلىپ - كېتىشى ئۆزىنىڭ ئىختىيارلىقى بىلەن بولمايدۇ. ئۆـ
زۈڭگىمۇ مەلۇم، ئۇ بىرىنچى قېتىم دادىسى بىلەن كەلگەن،
ئىككىنچى قېتىم ئانىسى ئەكەلدى، ئۈچىنچى قېتىم يەنە كېلەلـ
مى ناتايىن. ئايالىمدىن ئاڭلىشىمچە، دادىسى بىلەن يېزىغا كەلـ
گەندە سېنىڭ راۋاب چېلىپ ناخشا ئېيتقىنىڭنى ئاڭلاپتۇ، سېنى
كۆرۈپ ياقتۇرۇپ قالغان ئوخشايدۇ، ئۆرۈك پىشىشقىدا ئايالىم
بىر سېۋەت ئۆرۈك ئېلىپ ئۇلارنىڭكىگە بارغانىدى، ئۇ گەپتىنـ
گەپ چىقىپ تاسادىپىيلا «بۇ ئەشرەپلەرنىڭ بېغىنىڭ ئۆرىكى»
دەپ ساپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئامانىسا «ئەشرەپ ئالايىتەن ماڭا
ئۆرۈك ئەۋەتىپتۇ» دەپ ئاڭلاپ، سېنىڭدىن تولىمۇ مىننەتدار
بولۇپ كېتىپتۇ، سېنىڭ بۇ ئىشلاردىن خەۋىرىڭ بولمىسىمۇ
ئايالىم ئۇنىڭغا ئۆزىمۇ سەزمەيلا ئوت تۇتاشتۇرۇپ قويۇپتۇ.
ھەي، نېمىسىنى دەيسەن، شۇنىڭ بىلەن ئامانىسا ئايالىم بىلەن
يېزىغا بارىمەن دەپ تۇرۇۋاپتۇ، ئۇنىڭ يېزىغا كەلگەندىن كېيىن

ئىككى كېچە تېرىغان مالىمىنىنى ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن. ئۇنىڭ شوخ، بەڭۋاشلىقىدىن چۆچۈشۈپ جېنىمىز چىقىپ كېتەي دېدى. ئۇ قۇددۇس باينىڭ قىزى بولۇپ قاپتۇ، باشقا بىرسىنىڭ قىزى بولغان بولسا بوينىدىن كارتتىدە ئۈزۈۋەتكەن بولاتتىم. ئالىمادىس بىرەر كۆڭۈلسىزلىك يۈز بەرسە گەپ بىزگىلا كېلەتتى، يەۋاتقان نېنىمىزدىن ئايرىلىپ قالاتتۇق، ئۇ ۋاقىتقا بارغاندا سەنمۇ جاۋابكارلىقتىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتىڭ، شۇنداق ئەمەسمۇ ئەشرەپ ئۇكام، — ئۇنىڭ خاپىلىقى تۇتۇپ چىرايلىرى تۇتۇلۇپ جىددىي تۇسكە كىرگەنىدى.

— شۇنداق، شۇنداق، — دېيەلىدى ئەشرەپمۇ ئىقرار قىلىپ.

— بىلىمەن، بۇ بەڭۋاش قىز قوغۇنلىقىڭغا بېرىۋېلىپ سېنىمۇ كولدۇرلىتىپ، تىنچ تۇرغان كۆڭلۈڭنى ئارامىدا قويماي خام خىياللارغا سېلىپ قويغاندۇ، ئويلاپ باققىنا ئەشرەپ ئۇكام، ئاماننىسا كىم؟ سەن كىم؟ ئۇ قەشقەردىكى داڭلىق مۆتىۋەر باينىڭ ئەركە نايناق قىزى. پادىشاھنىڭ مەلىكىسىگە ئوخشايدۇ، سەنچۇ؟ قورساق تويغۇزۇشنىڭ غېمىدە كېچە - كۈندۈز كەتمەن چېپىپ قوللىرى قاپىرىپ كەتكەن، كىيىمى پۈتۈن بولمىغان كەمبەغەل يالاڭتۆش يىگىت، بىر تىيىنغىمۇ ئەرزىمەيسەن، ئۇنىڭغا قانداقمۇ تەڭلەشتۈرگىلى، سېلىشتۇرغىلى بولسۇن، ئۇنىڭ كۆڭلى ھەرقانچە شوخ، شاش بولسىمۇ سەندەك سەھرالىققا چۈشۈپ قالماس. بەلكىم راۋابنى نەپىس، لەرزان چالالايدىغانلىقىڭغا، ناخشىنى ھېسسىياتلىق، مۇڭلۇق ئېيتالايدىغانلىقىڭغا مەستلىكى كەلگەندۇ. مېنى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ دېگەن خام خىياللاردا بولما، ئاماننىسا ئاللىقاچان ئوردىسىغا كىرىپ كەتتى. يۈز بەرگەن ئىشلار قوغۇنلۇقتىلا قالدى. ئۇنىڭ بالاسى تەگمىگىنىگە خۇش بولۇپ ئۆزۈڭنىڭ يولىغا ماڭ، بولامدۇ؟

ئىسكەندەرنىڭ ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن ئېيتقان سۆزلىرى كۆ-

زى ئېچىلمىغان، ياۋاش، قول ئىلكىدە يوق ئەشرەپ ئۈچۈن ياخشى مەسلىھەت ئىدى. لېكىن بۇ سۆزلەر ئەشرەپكە مۇشت ئاتقاندەك ئاڭلاندى، يۈرىكىنىڭ قاتلىمىغا سىڭىپ كەتكەن مۇھەببەتنىڭ سوغۇق سۇ سەپكەندەك بىلىندى، بۇ ئىككى ياشنىڭ ساپ مۇھەببىتىنى مەنىستىمىگەنلىكىنى، ئۆزىنى تولىمۇ پەس كۆرگەنلىكىنى ھېس قىلدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇنىڭدىن تېزراق قۇتۇلۇپ بۇ ھويلىدىن چىقىپ كېتىش ئۈچۈن، بولىدۇ، دەپ قويۇپ يولىغا راۋان بولدى.

ئامانىسانىڭ شەھەرگە — ئۆزىنىڭ ئۆيىگە قايتىپ كەتكەنلىكى ئېنىق بولدى، ئەشرەپ قانداق قىلىشى كېرەك؟ ئۇ ئۆزىنىڭ ھېچنېمىسى يوق نامرات دېھقان، ئىش كۆرمىگەن بىچارە، مىسكىنلىكىنى ئويلىسا قورقۇمسىرايتتى، بايىنىڭ قىزى بولغىنى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن شەكلەنگۈسى كېلىپ تېخىرقاپ قالاتتى، ئۆزىنىڭ راستىنلا بىر تىينىغىمۇ ئەرزىمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ كۆڭلى يېرىم بولاتتى. «ياق، ئامانىسا تۇراقسىز، ئۇزۇمە كۆڭۈل قىزلاردىن ئەمەس، بايلىق، مەرتىۋە... دېگەنلەر ئۇنىڭ نەزەرىدە مەۋجۇت ئەمەس، ئۇنىڭ قەلبىدە ماڭا تەقدىم قىلغان ساپ مۇھەببىتىلا بار، ئۇ مېنىڭدىنمۇ بايلىق، مەرتىۋە... تەلەپ قىلمىدى، بەلكى مېنىڭ ئۇنىڭغا بولغان مۇھەببىتىمنى تەلەپ قىلدى. ئۇ مېنىڭ قەلبىمنى، كۆڭلۈمنى يارىتقان، ئەمما مېنىڭ كۆڭلۈم كۆڭلىنى قايتۇرۇشقا قادىر ئەمەسكەن، مەن نامرات بولغىنىم بىلەن ئۆزۈمگە تۇشلۇق غورۇرۇم بار، ئۇ مېنى ياخشى كۆرىدۇ، مەن ئۇنى نائۇمىد قويماسلىقىم كېرەك.» ئەشرەپ مۇشۇنداق ئويلىغىنىدا كۆڭلى يورۇپ، جاسارىتى ئۇرغۇيتى، ئامانىسانى ئىزدىمەكچى بولاتتى. «ياق» ئۇ تۇرۇپلا كەينىگە چېكىنەتتى، «بۇ زامان، بۇ ماكاندا نەدىمۇ مۇھەببەت دېگەن بولسۇن، رازىلىق بېرىش ھوقۇقى ئاتا ـ ئانىلاردا، بۇنى شەرىئەت قوللايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قۇددۇس باي دادامنىڭ شەپقەتچىسى،

ئىككىسىزلىكى مۇھەببىتى سەۋەبىدىن ئىككى ئائىلىنىڭ مۇناسىۋىتىگە دەز كەتسە، ھەتتا، بۇنىڭ ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلالمىغۇدەكمەن.» ئەشرەپ ئويلىغانسېرى خىياللىرى چىگىشلىشىپ كېتەتتى، ئۇ كۆپ خىيال سۈرۈپ ئۇيقۇدىن، تاماقتىن قالدى. كېيىنكى كۈنلەردە ھېچنېمىنى ئويلىماسلىق ئۈچۈن ئۆزىنى ئىشقا ئۇرۇپ باقتى. پۈت - قول ئىش قىلغان بىلەن مېڭە يەنىلا تىنچ تۇرمايتتى، قۇرئاننى ئېلىپ قىرائەت قىلدى، راۋاب چېلىپ ناخشا ئېيتتى، لېكىن كۆڭۈلدە خىيال بولغاندىكىن ئايەتلەر ئېسىدىن قاچتى، ناخشا ئېيتسا يېڭىلىشتى، ئاخىر ئامانىنسانى كۆڭلىدىن چىقىرىۋەتمەكچى بولۇپ ئاسمان بويى ئۆسكەن تېرەكتىن يىغلىپمۇ باقتى، ئاغرىق ئازابى ئۈنى زار - زار قاخشىتىتىن يىغلىپمۇ، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە ئامانىنسا كۆرۈنۈپ تۇرۇۋالىدى. ئۆزىنى ئازابلاش تېخى ئۇنىڭ كاللىسىنى سەگىتىپ قويدى، يۈرىكىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر يەرلىرىدە بىھوش ياتقان مۇھەببىتىنى ئويغىتىۋەتتى.

مۇھەببەتنىڭ لەززىتى ۋە ئاچچىقى — قورقۇمسىراش، تېڭىرقاش ۋە تەلۋىلىكىدە. مۇھەببەتتىن ئۆزىنى قاچۇرۇش، ئەيىبلەش، جېنىنى قىيناشلار ئۇنىڭ كۆڭلىنى مۇھەببەتتىن ۋاز كەچتۇرەلمەيدۇ، مەجنۇنلىقىنى يوقىتالمايدۇ، تىنىمسىز شامال يۈمران نوتا شاخنى جىم تۇرغۇزماي ھەر تەرەپكە لىڭشىتقانغا ئوخشاش مۇھەببەت ئادەمنى ھەركويغا سالىدۇ.

ئەشرەپ خىيال دېڭىزىدا دولقۇنىنىڭ ئىچىدە قېلىپ، سۇغا غەرق بولۇپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كەلگەن، دېلىغۇللاشقان، ئەقىل - ئىدراكىنى بىر نۇقتىغا يىغالماي، قەتئىي قارارغا كېلەلمەي، ساراڭ بولاي دەپ قالغانىدى. قۇياش تەنگە نەشتەر دەك سانچىلىۋاتقان ئىسسىق بىر كۈنى ئىختىيارسىز قوغۇنلۇقتىن ئايرىلىپ قۇياشقا يۈزلىنىپ ئالدىغا قاراپ مېڭىپ كەتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ مېڭىسى قۇپقۇرۇق، ھېچنېمىنى ئويلىيالمايتتى. ئۇ

خىيال سۈرۈپ ھېرىپ كەتكەنىدى، مۇشۇنداق ھېچنېمىنى ئويلى-
ماي بىر ئاز بولسىمۇ ئارام ئېلىۋالماقچى ئىدى. ماڭا - ماڭا
لىقمۇ - لىق سۇ ئېقىۋاتقان، ئەتراپىغا دەل - دەرەخلەر سايە
تاشلىغان ئۆستەك بويىغا كېلىپ قالدى. ئۇ تازا شامالليق،
سۆرۈن، پىنھان سايىنى تېپىپ ئولتۇردى. ئوبدان راھەتلەنگىنى-
نى ھېس قىلدى. سۇغا قارىغانىدى، ئەپسۇس، سۇدىمۇ مۇھەب-
بەت قاينىمى مەۋج ئۇرۇۋاتاتتى، سۇپسۈزۈك سۇلار ئۆستەڭگە
پېتىشماي قېلىۋاتقاندەك دولقۇنلىنىپ بىر - بىرى بىلەن سۆيۈ-
شەتتى. قىرغاقلارغا مەيدىلىرىنى ئۇراتتى، ئۇ كۆزىنى سۇدىن
ئىتتىك ئېلىپ ئەتراپقا نەزەر ئاغدۇردى، گۈل - چىمەنلەر تولە-
مۇ لېۋەن يەلپۈنەتتى. دەل - دەرەخلەرنىڭ شاخ - يوپۇرماقلىرى
بىر - بىرى بىلەن قۇچاقلىشاتتى، قۇشلار مۇھەببەت ناخشىلىرىنى
ئېيتىشىپ مۇڭ - زارىنى تۆكۈشەتتى. بۇ يەردىمۇ ھەممە نەرسە
مۇھەببەتلىشىۋاتقاندەك ئىدى. تەبىئەت دۇنياسى ئەشرەپنى مەپ-
تۇن قىلىۋالدى، ئۇنىڭغا ئەقىل - پاراسەت، غەيرەت - شىجائەت
ئاتا قىلدى، ئۇ قەتئىي قارارغا كەلدى. «قانداق گەپ بۇ، ئاماز-
نىسا ئاجىز قىز تۇرۇقلۇق ئۆرپ - ئادەت كۈچى، شەرىئەت
ئەھكاملىرىنىڭ كىشەنلىرىنىڭ خەۋپ - خەتىرىگە پىسەنت قىلماي
كېچىلەپ يېنىمغا كېلىپ كۆڭلىنى ئىزھار قىلدى. مۇھەببەت
يولىدا ئۆزىنى قۇربان قىلىشقا جۈرئەت قىلىدىغان ئۇنىڭدەك
باتۇر، قەيسەر قىز بۇ دۇنيادا ئاز ئۇچرايدۇ، مەنچۇ؟ مەنمۇ قەددى
- قامىتىم تۇزۇك، بېجىرىم، ئەقىل - پاراسىتىم بار، ئانامنىڭ
ئاق سۈتىنى ئېمىپ يېتىلگەن غۇرۇرلۇق يىگىتقۇ. بۇ يەردە
قۇرۇق خىيال سۈرۈپ ھەسرەت چېكىپ ئۇنىڭ ئالدىمغا كېلىشى-
نى كۈتۈپ ئولتۇرسام بولامدۇ، ئادەمگەرچىلىك قائىدىسىدە سې-
نى ئۇ يوقلاپ كەلگەنكەن، ئۇنىڭ كەينىدىن يوقلاپ بېرىشمۇ
بار ئىشقۇ، ئەقەللىي ساۋاتنىمۇ ئۇنتۇپتىمەنا، مەنمۇ ئۇنىڭ ئالدى-
غا جاۋابەن بېرىشىم، ئۇنىڭغا مۇھەببىتىمنى، بارلىقىمنى بې-

غەشلىغانلىقىمنى بىلدۇرۇشۇم كېرەك، قەشقەر مەن بارمىغان شەھەر ئەمەس، ئامانىنسانىڭ ھەشەمەتلىك قەسىرىنى تاپالمىسام باشقىلاردىن سوراپ تېپىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشنىڭ ئامالىنى قىلمامدىم.» ئەشرەپنىڭ تەلۇبلىكى تۇتتى، ئۇ مۇھەببەتنىڭ كۆيدۇرۇشى بىلەن تەۋەككۇل يولىغا مېڭىشقا بەل باغلىدى.

ھەقىقىي مۇھەببەتتە ئەقىل - پاراسەت بىلەن تەۋەككۇل ئارىلاشقان بولىدۇ، ئەگەر مۇھەببەتتە نوقۇل ئەقىل - پاراسەتلا بولسا، ئۇ بىر مۇزلاتقۇغا ئايلىنىپ قالىدۇ، تەۋەككۇللا بولسا، ئۇ مۇھەببەت تۇرماق ئوچاقتىكى ئوتنىمۇ ئۆچۈرۈپ قويىدۇ.

مانا ئەمدى ئەشرەپنىڭ كۆڭۈل ئېكرانى يورۇپ كەتتى، داغدام يول ئېچىلدى، ئۇ ئۇچىغا ياماق چۈشكەن بوز يەكتەكنى، بېشىغا ئەيلەتكەن ئاق تېرە تەلپەكنى كىيىپ، قاپارتقۇلار باسقان يالاڭ ئايىغى بىلەن قەشقەرگە قاراپ يول ئالدى. ئۇ ئامانىنساغا ھەدىيە قىلىمەن دەپ ناۋاتتەك تاتلىق ئىككى يۈمۈلاق قوغۇنىنىمۇ ئېلىۋالغانىدى. تومۇز ئىسسىقتا يول ئاۋۇمايتتى، سايغا چىققاندا مانا ئەمىسە دەپ يۈگۈرۈشكە چۈشتى، مەھەللىلەرنى يانداپ ئې-تىزمۇ - ئېتىز مېڭىپ ئېرىق ئاتلىدى، پاتقاقتا چۈشتى، پۇتىغا يانتاق، ئۇچلۇق تاشلار پاتتى، ئۇسساپ كالپۇكلىرى قۇرۇشتى، بۇ قىيىنچىلىق، مۇشكۈلاتلار ئۇنىڭ ئوتلۇق قەلبىنى تەۋرىتەلمە-دى. ئاخىر يولنى بېسىپ تۇگەتتى، لېكىن قەشقەرنىڭ ئاخىرى چىقمايدىغان تار كوچىلىرى ئۇنى بىر نەچچە كۈن گالۋاڭ قىلدى، ئۇ بۇ كوچىلاردىكى ھەشەمەتلىك دەرۋازىنى كۆرسىلا ئامانىنساڭ دەرۋازىدىن چىقىپ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى، شۇنداق قە-لىپ، يانچۇقىغا سېلىپ كەلگەن نەچچە پارچە زاغرا نېنىنى يەپ تۇگىتىۋەتتى. ھەتتا قۇلتۇقىغا قىسىۋالغان ئىككى قوغۇنىنىمۇ دەرۋازىدىن ئادەم يەيدىغاندەك قاۋاپ چىققان ئىتقا تاشلاپ بېرىپ ئاران قۇتۇلدى.

ئەشرەپ بىرىنچى قېتىم قەشقەرگە كېلىپ ئامانىنساڭ

هويلىسىنى تاپالمايلا قالماستىن نۇرغۇن ھەرەج تارتىۋالدى، لې-
كىن ئۇنىڭدىن مەيۇسلىنىپ قالمىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۇ قەش-
قەرگە يەنە كىردى، بۇ قېتىم باشقىلارنىڭ ياردىمىدە ئامانىسا-
نىڭ ھويلىسىنى قىينالمايلا تېپىۋالدى، دەرۋازا ئوچۇق تۇرغان
بولسىمۇ ئۇ خالىغانچە كىرەلمەيتتى، ھويلىنىڭ ئەتراپىدىكى ئې-
گىز تاملار بولسا ھويلىنىڭ ئىچىنى كۆرسەتمەيتتى. دەرۋازا
ئالدىدا ئامانىسانىڭ سىرتقا چىقىشىنى كۈتۈشمۇ ياخشى چارە
ئەمەس ئىدى. ئۇ دەرۋازىدىن چىققان تەقدىردىمۇ يالاڭتۆش سەھ-
رالىق قايسى سالاھىيىتى بىلەن كۆرۈشىدۇ؟ شۇڭا ئەشرەپ ئۆزى-
نىڭ ئەھۋالىغا مۇۋاپىق ئۇچرىشىش ئىمكانىيىتىنى ئىزدەپ،
ھويلا تېمىنىڭ ئەتراپىنى ئايلىنىپ باقتى. ئايلىنىپ يۈرۈپ ئارقا
تام ئاستىدىن سۇ ئاقىدىغان سۇڭگۇچنى كۆرۈپ قالدى - دە،
ئامانىسا بىلەن ئۇچرىشىش ئۇمىدى تۇغۇلغاندەك ئىچى - ئىچى-
دىن خۇشال بولۇپ كەتتى، بۇ كۈنى ئىبرىقتا لىقمۇ - لىق سۇ
ئىچىۋاتاتتى. ئەشرەپ ئۇچۇن سۇغا چۆكۈپ ئۆمىلەپ سۇڭگۇچتىن
ئۆتۈش ھېچ گەپ ئەمەس، سۇڭگۇچتىن كىرگەندىكى ھويلىنىڭ
بۇ تەرىپى باغدەك قىلاتتى، مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ شاخلىرى
تامدىن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. «باغدا بىرەرسى بارمىدۇ، مېنى ئۇغ-
رىسىكىن دەپ تۇتۇۋالارمۇ، ۋاي بولدىلا ئاۋۋال كىرىپ سۇدىن
بېشىمنى چىقىرىپ قاراپ باقمامدىمەن.» ئەشرەپ كىيىم - كې-
چىكىنىمۇ سالمايلا سۇغا چۈشۈپ سۇڭگۇچتىن ئۆتۈپ سۇدا تۇ-
رۇپ بېشىنى چىقاردى. «پاھ، ئويلىغىنىمدەك بۇ يەر مېۋىلىك
باغكەن ئەمەسمۇ، ئالدىدىكى ئىمارەتنىڭ يان ئۆيىنىڭ دېرىزىسى
باغقا قارايدىكەن، بۇ ئۆي ئامانىسانىڭ ھۇجرىسى بولۇپ قالغان
بولسا قانداق ياخشى بولاتتى - ھە؟! ياق، ئۆينىڭ ئۈستىدە بىر
ئەمەس ئىككى تۈرخۇن بارکەن، ئاشخانا ئۆيدەك قىلىدۇ، بۇمۇ
ياخشى بولدى، ئۇ ئۆيگە ئادەتتە خوجايىن كىرمەيدۇ، مالاي تاماق
ئېتىدۇ، ئامانىسالارنىڭ مالىيى بارمىدۇ، خەير، گىرۋەككە

چىقاي.» ئەشرەپ ئېرىقنىڭ گىرۋىكىگە چىقا - چىقمايلا بىر ئىت ئۇنىڭغا قاراپ قاۋاپ ئېتىلدى، ئەشرەپنىڭ يۈرىكى قەپىسىدىن چىقىپ كېتەي دەپ، ئۇ ئاران بېشىنى سۇغا پاتتۇرۇپ ئۇلگۈرىدى، ھەرقانچە يامان ئىتمۇ كىم يېمەكلىك تاشلاپ بەرسە شۇنىڭغا قۇيرۇقىنى شىپالىتىپ قاۋاشتىن توختايدۇ. كېيىنكى قېتىم ئەشرەپ سۇغا چۈشۈپ كىرىپلا ئىتقا كالا ئۇستىخىنىنى تاشلاپ بېرىۋېدى، ئىت قاۋاشىمۇ ئۇنتۇپ ئۇستىخان غاجىلاشقا كىرىشىپ كەتتى، ئەشرەپ سۇدىن چىقىپ ئېرىقنىڭ بۇرجىكىدە تۇرۇپ باغقا سىنچىلاپ قارىدى. باغنىڭ جەنۇب بۇرجىكىدىكى كۆك تاتلىقتا بىر چاكار بېشىمۇ كۆتۈرمەي ئىشلەۋاتاتتى، ئۇ چاكارنىڭ قېشىغا بېرىپ ھال - مۇڭ قىلىشىپ تومۇرىنى تۇتۇپ باقماقچى بولدى - يۇ، ئۇنىڭ قېشىغا بېرىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. بىرسى ھويلا تەرەپتىن توۋلىغاندەك قىلدى، چاكار «ھە» دەپ ئىتتىك ھويلا تەرەپكە كېتىپ قالدى، ئەشرەپ دۇگدىيىپ ئولتۇرۇپ چاكارنىڭ باغقا كىرىشىنى قاراڭغۇ چۈشكىچە كۈتتى، لېكىن چاكار كىرمىدى. ئەشرەپ باغقا ئامانمىسا كىرىدىغاندەك بىلىنىپ ئۇنى خېلى ئۇزۇن كۈتتى. چۈشكە يېقىن ئاشخانا ئۆيىنىڭ دېرىزىسى قىيا ئېچىلدى، بۇ ئامانمىسامكىن دەپ ئۇنىڭ پۇتۇن ۋۇجۇدى يايراپ كەتتى، ئۇ قورقمايلا دەرەخلەر ئارىسىدىن دېرىزە تەرەپكە قاراپ ماڭدى، تۇيۇقسىز ئايال كىشىنىڭ «باغدا ئوغرى بار، ئوغرى...» دېگەن ئاۋازى ياڭرىدى. ئەشرەپ بۇ باغنىڭ بىر تال گىياھ شېخىغىمۇ تەگمىگىنى بىلەن «ئوغرى» دەپ ئاتىلىۋاتاتتى، «ئوغرى» نېمىدېگەن مۇدھىش، يامان نام - ھە! ئۇ شۇئان ئۆزىنى سۇغا ئېتىپ سۇڭگۈچتىن چىقىپ تىكىۋەتتى. شۇ قاچقىنىچە قوغۇنلۇققا كېلىپ توختىدى. ئەشرەپ ئاچ قورساق، جېنى ھەلقۇمىغا كېلىپ قالغاندەكلا، ئۇنىڭ پۇتۇن بەدەنلىرى، پۈت - قوللىرى سىرقىراپ ئاغرىۋاتاتتى، ئۇسسۇزلۇقتا چاڭقاپ كەتكەندى، چىرايىدىن توپا يېغىپ

تۇراتتى. ئۇ يىغلىۋەتتى، ئۆزىنىڭ ئەقەدەر ئاجىز، مىسكىن، غېرىب ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى، ئۇ قەشقەرگە بارغىنىدا يىراقتىن بولسىمۇ ئامانىنسانىڭ قارىسىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا بولغان مۇھەببەتلىك سېغىنىشىنى قاندۇرۇپ كېلەلىگەن بولسىچۇ كاشكى! كېسىپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، ئامانىنسانىڭ ئىسالىغا يەتمىش، ئەمرىگە ئېلىش بىر شېرىن چۈش، بۇ ئاپاسىز ئالەمدە ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولمايدىغان خام خىيال. ئۇنىڭ پۈتۈن ھېسسىياتى تىلى ئۇچىغا مۇجەسسەم بولدى:

— ئاھ، ئامانىنسا! سىز مېنى زادىلىق قىلدىڭىز، مەن بىر نامرات دېھقانىنىڭ پۇشتى ئىدىم، قەلبىمدە شېرىن ھېسسىياتلار ئويغانغان بولسىمۇ شۇر پېشانىلىقىمدىن قىزلارغا مۇھەببەت ئىزھار قىلالماي مۇھەببىتىمنى يوشۇرۇنچە ئۇنىڭغا، بۇنىڭغا چېچىپ خىيالىي ھۇزۇر بىلەن كۆڭلۈمنى خۇش قىلىپ كەلگەنىدىم. ھەي، ئامانىنسا! سىز شەھەردە يۇرىۋەرمەي نېمىشقىمۇ يېزىغا كەلگەنسىز، نېمىشقىمۇ مېنى كۆرۈپ قالغانسىز؟ نېمىشقىمۇ ماڭا سۆيگۈ تەشنالىقىڭىزنى ئىزھار قىلغانسىز؟ سىزنىڭ جۇرئىتىڭىز مېنىڭ كۆڭلۈمنى بايىنىڭ ئوردا قەسىرىگە سىز بىلەن بىللە ئەكىردى، ئەمما جىسمىم يېزىدا، قوغۇنلۇقتا قالدى، سىز تولىمۇ چىرايلىق، بىلىملىك ھەم تەقۋادار ئىكەنسىز، شەھەردە سىزنى قوغلىشىدىغان يىگىتلەر كۆرمىگى ئىدىغۇ، ھەي، ئامانىنسا! سىز مېنى نېمە قىل دەيسىز؟ سىز كېچىدە تەۋەككۈل قىلىپ مېنى ئىزدەپ كېلىپ قەلبىمگە مۇھەببەت ئوتى تۇتاشتۇرىدىغان، يالقۇنلاپ كۆيۈۋاتقان ئوت مېنى كاۋاپقا ئايلاندۇردى، مەن ۋىسالىڭىزغا يېتىش ئۈچۈن، بىر قوۋۇز نانغا زار بولغان ئىتتەك دەرۋازىڭىزنىڭ ئالدىدا كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ ئولتۇردۇم، سۇ ئېقىۋاتقان سۇئىگۈچتىن بېغىڭىزغا كىرىپ سىزنىڭ چىقىشىڭىزنى كۈتتۈم، ئەمما مەن سىزنىڭ نە سايىڭىزنى، نە ئاۋازىڭىزنى ئاڭلاشقىمۇ مۇيەسسەر بولالمىدىم. سىز مېنى داۋاملىق زادىلىق

قىلىۋاتىسىز، مېنى سۆزلىتىپ ناله قىلدۇرىۋاتىسىز، مېنىڭ ھەربىر سۆزۈم ھەسرەت ـ نادامەت ۋە ئاھ ئۇرۇشلا بولدى، ئاھ، ئاماننىسا! سىزنى سېغىنىش مېنى مەھكەم چىرمىۋالدى. سىز ئۆزىڭىزنىڭ بايىاشاد ھەم قۇدرەتلىك، مېنىڭ بولسا گاداي ھەم ئاجىز ئىكەنلىكىمنى بىلىپ تۇرۇپ مېنى نېمە ئۈچۈن مۇنچە قىينايدىغانسىز؟ ئەمدى مېنىڭ ھاياتلىقىم تامامەن سىزگە باغلىق بولۇپ قالدى، ئەمما نېمىشقا كۆرۈنمەيسىز!؟ ئەگەر پۈتلىرىم سىز كۆرسەتكەن يولدا ماڭمىسا، سىز مېنى پالەچ قىلىپ قويۇڭ، سىز مېنىڭ جىسمىمنى نېمە قىلسىڭىز قىلىڭ، ئەمما كۆڭلۈمنى مۇھەببەتسىزلىك دالاسىدا خۇشال ـ خۇرام ۋە خاتىرجەم ياياشاتقىلى قويۇڭ، مەن سىزنىڭ قۇلىڭىز بولۇپ كېتەي. دەريا ـ ئۆستەڭلەر ئۆز مەشۇقىغا ـ دېڭىزغا قاراپ يۈگۈرەيدۇ، گۈل ـ گىياھلار ئاشىقىغا ـ قۇياشقا قاراپ تەبەسسۇم قىلىدۇ، يامغۇر تامچىلىرى ئۆزلىرىنىڭ كۆيگۈچىلىرى ـ جىلغا ـ سايلار باغرىغا ئۆزىنى تاشلايدۇ. ھالبۇكى، مېنىڭ ۋۇجۇدۇمدا دەريا ـ ئۆستەڭلار بىلمەيدىغان، گۈل ـ گىياھلار سوراپ كۆرمىگەن، يامغۇر تامچىلىرى چۈشەنمەيدىغان نەرسىلەر بولسىمۇ، ئەمما مەن يەككە ـ يېگانە ئازابلىنىپ، ھىجران دەردىدە مۇڭلىنىپ كۆڭلۈمدىكى نىگارىمدىن بەكمۇ يىراق ـ خىلۋەتتە تۇرۇپتىمەن، سىز مېنى دادىڭىزنىڭ سودا كارۋىنىنىڭ قوغدىغۇچىسى قىلىپ قويۇشنى ئويلىمامسىز؟ ياكى ئۆزىڭىزنىڭ ئۆيىدە ئات باققۇچى، باغدا ئىشلەيدىغان چاكار قىلىۋېلىشنى خالىمامسىز؟

ئەشرەپ گويا ئەتراپتىكى زىرائەتلەرنىڭ شىلدىرلاشلىرى ۋە شاخ ـ يوپۇرماقلارنىڭ شىۋىرلاشلىرىدىن سۆز قىلىش ماھارىتىنى ئۆگىنىۋالماقچىدەك بىر پەس جىم تۇرۇۋېلىپ، ئاندىن سۆزىنى داۋام قىلدى:

— ھەي، يۈرىكىمگە مۇھەببەت ئوتى ياغقان دىلدارىم ـ ئاماننىسا! پېشانىمىزگە پۈتۈلگەن بايلىق بىلەن گادايلىق تەقدىـ

ېىمىزگە تامغا بېسىۋەتكەنىكەن، ئۇ بىزنى ھەر قاچان كۆرۈش-
تۇرمەيدۇ، ئۇچراشتۇرمايدۇ. سىز بۇنى بىلىپ تۇرۇپ بىر يۇ-
رەكنى ئەسىر قىلدىڭىز، بۇ يۇرەكتە مۇھەببەتلا بار، سىز بۇ
جاننى قۇل قىلدىڭىز، ئاللا بۇ جانغا شانۇ - شۆھرەت ئاتا قىلدى؛
سىز بىر ئادەمنىڭ كاللىسىنى مەجنۇن قىلدىڭىز، ئۇ كاللا تېخى
تۇنۇگۈنلا بۇ ئەركىن يېزىدا بىخىرامان ئويناپ - كۈلەتتى،
بۇگۈن سىزگە ئەسىر بولدى، ئۇنىڭ پۈت - قولىنى چۈشەپ
بەرگىنى مۇھەببەت. ئاھ، گۈزەل قىز! سىزنى كۆرۈپ ئۆزۈم-
نىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ پانىي ئالەمگە تۆرەلگەنلىكىمنى بىلدىم،
سىزنىڭ ئېسىل، ئالىيجاناب، ئۆزۈمنىڭ گاداي، پەسلىكىمنى
بىلىپ ئاللانىڭ بەزى سىرلىرىنى پېقىرلەرنىڭ چۈشىنىپ كېتەل-
مەيدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ بەزى ئامال - چارىلىرىنىڭ روھىنى
ئۆزگىچە بىر دۇنياغا — مۇھەببەتكە، ئىنسانلارنىڭ قانۇن -
مىزانلىرى بويىچە ھۆكۈم چىقارمايدىغان دۇنياغا ئېلىپ بارمىدى-
لىقىنى بىلدىم، مەن سىزنىڭ كۆزلىرىڭىزگە دىققەت بىلەن باق-
قىنىمدا ھاياتنىڭ بىر جەننەت، ئۇنىڭ دەرۋازىسى ئادەمنىڭ كۆڭ-
لى ئىكەنلىكىگە ئىشەندىم. ئېسىل، ئالىيجانابلىقىڭىز بىلەن
مېنىڭ گاداي، پەسلىكىمنىڭ خۇددى ئادەمىي پالۋان بىلەن يول-
ۋاس، بۆرىنىڭ ئېلىشقىنىدەك ئېلىشقانلىقىنى كۆرگىنىمدە، بۇ
زېمىننىڭ ئەمدى مېنىڭ مەۋجۇت بولۇشۇمغا يول قويمايدىغانلە-
قىنى بىلدىم، مەن سىزنىڭ قوغۇنلۇقتىكى سۇپىدا گويا چىمەن-
لىكتىكى قىزىل گۈلدەك ئولتۇرغىنىڭىزنى كۆرگىنىمدە، خىيال
ئېكرانىمدىكى پەرىزات ماڭا ئوخشاش ئادەمگە ئايلىنىپتۇ، دېگەن
ئويغا كەلگەنىدىم، ئەمما دادىڭىزنىڭ سەلتەنەتلىك باي ئىكەنلىكە-
نى بىلگىنىمدە، قىزىل گۈلنى ئۈزمەي تۇرۇپلا ئۇنىڭ تىكىنە-
نىڭ قولۇمنى قانغا بوياغانلىقىنى بايقىدىم، شېرىن چۈشۈمدە
پەيدا بولغان ھەممىنى ئويغىنىش كۈكۈم - تالقان
قىلىۋەتتى.

ئەشرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، مەيۇس، كۆڭلى مۇزلىغان ھالدا ئالدىغا قاراپ نەچچە قەدەم ماڭدى، قايغۇ - ئۇمىدسىزلىك ئىچىدە ناله قىلدى.

گۈگۈم چۈشۈپ، كەچكى قۇياش ئېتىز - قىرلاردىن زەر-رەڭ لېنتىلىرىنى يىغىشقا باشلىغانىدى، ئەشرەپنىڭ كۆز يېشى ئامانىسانىڭ ئىزى چۈشكەن جايغا يامغۇردەك تۆكۈلۈۋاتاتتى، ئۇنىڭ بېشى گويا كۆكرەك قەپىسىدىن چىقىپ كېتەي دەۋاتقان يۈرىكىنى توسۇۋالماقچىدەك ئېگىلىپ كۆكرىكىگە چۈشكەنىدى.

دەل شۇ چاغدا مەھەللە تەرەپتىن ئامانگۈل چىقىپ كەلدى، ئۇنىڭ قەدەم ئېلىشلىرى ئىتتىك ئىدى. ئۇ ئەشرەپنىڭ يېنىدا توختاپ، ئەمگەكتە پىشقان نازۇك قولى بىلەن ئۇنىڭ بېشىنى تۈتتى، ئۇ بېشىنى ئاستا كۆتۈرۈپ ئامانگۈلگە قارىدى، ئۇنىڭ تۈرقى خۇددى تاڭ قۇياشى توساتتىنلا شېرىن ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىۋەتكەن ئادەمگە ئوخشايتتى.

— ئەشرەپ، نېمە بولدىڭىز، — دېدى ئامانگۈل جىنەستىدەك لەۋلىرىنى سەل ئېچىپ، — قوغۇنلۇقتا پېلەكلەر قۇرۇپ كېتىپ، قوغۇنلارنى يىغىشتۇرىۋەتكەن تۇرسىڭىز، بۇ يەردە يەنە نېمە قىلىپ يۈرىسىز؟ — دېدى ئۇ ھېچنېمىنى بىلمەيدىغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ.

— مېنىڭ ماڭار يولۇم قالمىدى، كۆڭۈل ئارامىم مېنى ئۆستەڭ تەرەپكە تارتىۋاتىدۇ، — دېدى ئۇ ئەلەم بىلەن.

ئەشرەپ ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ گويا ئۇزۇندىن بۇيان يىغلىپ كەتكەن دەرد - ئەلەملىك زەردالىرىنى مۇشۇ يىغىسى بىلەن چىقىرىۋېلىپ هاياتلىقتىن خوشلاشماقچى بولغاندەك يىغلاپ كەتتى. ئۇنىڭ بېچارە، مىسكىن هالىنى كۆرگەن ئامانگۈلنىڭ ئىچى سىيرىلىپ كەتتى، ئۇ ئەشرەپنى مەجبۇرىي كەينىگە ياندۇرۇپ سۇپىغا ئەكېلىپ ئولتۇرغۇزدى، ئۆزىمۇ يېنىدا ئولتۇرۇۋېتىپ:

— ئەشرەپ ئۇكام، هەرگىز يامان خىياللاردا بولماڭ، مەن

مۇھەببەت دېگەننىڭ نېمىلىكىنىمۇ بىلمەيمەن، لېكىن مەن شۇنى بىلىمەنكى، يىگىتلەر سۆيگۈچى، ئاۋۋال قىزلارغا مۇھەببەت ئىز-ھار قىلىدۇ، شۇڭا قىزلار سۆيۈلگۈچى بولىدۇ. ئۇلارنىڭ يىگىت تاللاش ھوقۇقى، مەجبۇرىيىتى بولمايدۇ، يىگىتلەرنىڭ قىز تال-لاش ھوقۇقى بار. يىگىت قەيسەر، جۇرئەتلىك بولسا قىزنى ئوغرىلاپ، ئەپقېچىپ كەتسىمۇ بولىدىغۇ، سىزنىڭ نەدىمۇ ماڭارغا يولىڭىز قالمايدۇ، تورمامدۇ، يولىڭىز بار تۇرۇقلۇق ئەزىز جان-دىن ۋاز كەچمەكچى بولغىنىڭىزنى قاراڭ، — دېدى ئامانگۈل ئۇنىڭ ئىرادىسىنىڭ قانچىلىكلىكىنى سىناپ باقماقچى بولۇپ، — چىلان تورۇق ئات باغنىڭ ئارقىسىدا سىزنىڭ مىنىشىڭىزنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ، ئامانىسا بۈگۈن كېچە سوڭگۇچنىڭ يېنىدا كۈتۈپ تۇرماقچى. . . .

ئەشرەپ ئامانگۈلنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى چۈشەنگە-نىدى، ئۇ كۆز ياشلىرىنى ئىتتىك يېڭى بىلەن ئېرتىۋېتىپ لىك-كىدە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى:

— ئامانگۈل ئاچا، بۇ گېپىڭىز راستما؟ مەن كەتتىم، — ئۇ تاغنى تالقان قىلىدىغان غەيرىتى بىلەن ئالدىغا بىر قەدەم چامدىغانىدى، ئامانگۈل پىخىلداپ كۈلۈپ ئۇنى تۇتۇۋالدى:

— سىزنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن يالغان ئېيتتىم، كۆڭلە-ڭىز، پۈتلىرىڭىزنىڭ ئۆستەڭ تەرەپكە ئەمەس، ئاتا بار تەرەپكە تارتقانلىقىدىن خۇشال بولدۇم، ئەشرەپ مېنى يالغان ئېيتتى دەپ رەنجىمەڭ، ھە. قېنى ئولتۇرۇڭ، مېنىڭ سىزگە دەيدىغان گېپىم بار.

— ھەي، سىزمۇ مېنى زادىلىق قىلۋاتىسىز، يول كۆرسەت-تى دەپ ئالەمچە خۇش بولۇپ كېتىپتىمەن تېخى، — ئەشرەپ رەنجىپ بېشىنى سېلىپ ئولتۇرۇۋالدى.

— بايا سىزنى رەنجىتىپ قويغان بولسام ئەمدى سىزنى خۇش قىلاي، بۇ يالغان ئەمەس، مەن بۈگۈن شەھەرگە كىرگەنىدىم،

ئامانىسا بىلەن كۆرۈشتۈم، ئۇ سىزنىڭ ئۆزىنى قوغلىشىپ ئىككى قېتىم شەھەرگە بارغانلىقىڭىزنى، ئۇلارنىڭ ھويلىسىنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈرگەنلىكىڭىزنى، ھەتتا ئۇچ قېتىم سۇئال-گۇچتىن بېغىغا كىرگەنلىكىڭىزنى، نۇرغۇن جاپا - مۇشەققەت چەككەنلىكىڭىزنى كۆرۈپ ئالدىڭىزغا چىقالمىغانلىقىدىن رەنجىمەسلىكىڭىزنى ئۆتۈندى. ئۇ سىزنىڭ مۇھەببەتىڭىزگە قايىل بولدى. ئەشرەپ، ئاڭلاۋاتامسىز، بېشىڭىزنى كۆتۈرمەيسىزغۇ؟

— ئاڭلاۋاتىمەن، ئاچا، قۇلىقىم سىزدە، ئامانىسا نەدە يۈرۈپ مېنى كۆرگەندۇ دەيمەن، — ئۆزىنىڭ نەلەردە بولغانلىقى-نى ئېنىق دەپ بەرگەنلىكىدىن ئامانىسانىڭ كۆرگەنلىكىگە ئىشەنگۈسى كەلسىمۇ، ئۆزىنىڭ ئامانىسانىڭ سايىسىنىمۇ كۆرەلمىگەنلىكىگە قاراپ ئىشەنگۈسى كەلمەيۋاتاتتى.

— سىز يۈزىگە چۈمبەل تارتقان قىزنىڭ ئالدىڭىزدىلا ئىككى-سىنى ئاننى چۈشۈرۈپ قويۇپ، چاقىرسىڭىزمۇ كەينىگە قارىمايدىغان ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالمىغانسىز؟

— ھە، ھە، بىرىنچى قېتىم قەشقەرگە كىرگىنىمدە شۇنداق ئىش بولغان، ئامانىسا مېنى ئاچ قالمىسۇن دەپتىكەن - دە، يامان يېرى ئۇ گىرىدىلەرنى ئۆزۈم يېيىلمەي كەينىمدىن ماراپ كەلگەن ئىككى لۇكچەككە تارتتۇرۇپ قويدۇم - دە، ئۇنى بىلگەن بولسام، ھەي، ئىچىم ئېچىشىپ كېتىۋاتىدۇ.

— ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ ئۇكام، سۇئالگۇچنىڭ گىرۋىكىدە ئولتۇرۇپ سۇدا ئېقىپ كەلگەن ھەر خىل مېۋىلەرگىمۇ ئېغىز تەگكەنسىز ھەقاچان؟

— بىرنىمۇ ئاققۇزىۋەتمىدىم.

— يەنە دەلىل كېرەكمۇ؟

— ياق، ئەمدى ئىشەندىم، — ئەشرەپ بېشىنى كۆتۈردى، ئۇ گويا ئۇمىد چىرىغى يانغاندەك خۇش بولۇپ كەتتى، — ئامانىسا ماڭا كۆيۈنۈپ ئۆزىنى نىقابلاپ مېنىڭ ئەتراپىمدا پەرۋا-

نىدەك ئايلىنىپلا يۈرۈپتۇ ـ دە، ئۇنىڭغىمۇ ئاسان ئەمەس ـ تە. رەھمەت ئاچا، بۇ خۇشخەۋەرنى يەتكۈزۈپ مېنىڭ ئۆلەي دېگەن يۈرىكىمنى ئوينىۋەتتىڭىز، مېنىڭ سىزنى ھاياش قىلىپ ئۆيىمىزگە ئاپىرىپ قويغۇم كېلىۋاتىدۇ، — ئەشرەپ ئۇنى راستىنلا ھاياش قىلماقچى بولغاندەك ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەنىدى، ئاماڭگۈلمۇ ئورنىدىن تۇردى:

— جۇرۇك، كېتىۋېتىپ يەنە بىر خوشخەۋەرنى دەپ بېرەي، بىر يولىلا خۇش بولۇۋېلىڭ، قۇددۇس باي چەت ئەلدىن قايتىپ كەلگىلى بىر نەچچە كۈن بوپتۇ، ئۇ ھازىر بىتاپكەن، بايا دادىڭىز بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئولتۇرالماي قالدى. ئۇ «شەپقەتچىمىزنى يوقلايدىغان ۋاقىت بولۇپ قاپتۇ. مەن مېۋە شەربىتى تەييارلىتىپ ئەشرەپتىن ماڭغۇزاي» دېدى، ئەمدى دادىڭىزدىن قېچىپ يۈرمەي ئۇدۇل ئۆيگە بېرىڭ. قۇددۇس باينىڭكىگە بېرىشىڭ تەييارلىقىنى قىلىڭ، — دېدى كۈلۈپ.

— بولىدۇ ئاچا، شۇنداق قىلىپ مەن قۇددۇس باينىڭ دەرۋازىسىدىن بىمالال، ئەركىن كىرىدىكەنمەن ـ دە، تەلىيىم ئوڭدىن كەلسە ئامانىسانىمۇ كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولۇپ قالۇر-مەن، — ئەشرەپكە يېرىم سائەت بۇرۇن زىمىستان قىشتەك تۇيۇلغان ھايات ئەمدى شۇنچىلىك ئىللىق ھەم شېرىن تۇيۇلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ غەم ـ قايغۇلىرى تۇگەپ، ئامانىسا بىلەن كۆرۈشەلەيدىغان پارلاق، داغدام يول ئېچىلىدىغاندەك خۇش بولۇپ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

ئادەم مۇھەببەتكە مۇپتىلا بولدىمۇ، ئۇ بەزىدە ئەقىل ـ پاراسەتلىك، چارە ـ تەدبىرلىك بولۇپ كېتىدۇ، بەزىدە ئۆز ئەركىنى، ئەقلى ـ ھوشىنى يوقاتقان مەجنۇنەك، رېئاللىقتىن چىقىپ، خىيالپەرەسلەرگە ئايلىنىپ قالىدۇ. يۈرت كۆرمىگەن، ئىش كۆرمىگەن، تاسادىپىي ئوينىشىشتىن كېيىن مۇھەببەت يولىغا ماڭغان ئەشرەپمۇ بىر نەچچە كۈندىن بۇيان

ئاپىسىغا يارەملىشىپ شەربەت ياساۋېتىپ بېشىنى خىيالدىن ئا-
لالمىغىنى بىلەن تېخىچە ئاماننىسا بىلەن ئۇچرىشىشنىڭ ئەپلىك،
مۇۋاپىق ئامال - چارىسىغا ئىگە بولالمىغانىدى، ھېلىمۇ ياخشى
ئۇ شەربەتنى ئېلىپ شەھەرگە قاراپ يولغا چىققىلىۋاتقاندا ئاماد-
گۇل ئۇنى ئۇزاتقىلى كىرىپ قالدى، ئۇ ئەشرەپنى بىر يانغا
تارتىپ كۆيۈمچانلىق بىلەن ئەقىل كۆرسەتتى:
— ئەشرەپ ئۇكام، مەن سىزنىڭ شەھەرگە كىرگەندە تەم-
تىرەپ قالىدىغانلىقىڭىزنى بىلىمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز پەقەت
قۇددۇس بايغا شەربەت ئەكىرىپ بېرىش ئۈچۈنلا كېتىۋاتمايسىز.
— شۇنداق ئامانگۇل ئاچا، مەن... — بۇ قېتىممۇ شەھەر-
گە كىرىپ ئامانىسانى كۆرەلمەسلىكىدىن ئەنسىرەپ، ئەشرەپنىڭ
يۈرىكى ياپراقتەك تىترەيتتى، ئۇ ئامانگۇلنىڭ تېزراق ئامال -
چارە كۆرسىتىشىگە تەقەززا بولماقتا ئىدى. ئامانگۇل ئۇنىڭ
كۆڭلىنى چۈشىنەتتى.
— غەم يېمەڭ ئۇكام، مەن سىزگە ئوبدان چارە - ئامالالارنى
كۆرسىتىپ موللا قىلىپ يولغا سالىمەن، لېكىن سىز ئامانىسا
بىلەن قۇددۇس بايىنىڭ ھويلىسىدا كۆرۈشمەن، مۇڭدىشىمەن
دەپ خام خىيال قىلماڭ، ئۇ كۆرۈنگەن تەقدىردىمۇ ئۇنىڭغا تېگە-
لىپ قارىسىڭىز بولمايدۇ، ھەتتا كۆزىڭىزنى ئۇياق - بۇياقتا
خالىغانچە يۆتكەپ يۈرسىڭىزمۇ بولمايدۇ، مەن سىز ئۈچۈن ئابلا
ئاۋاز ئاكامنىڭ ماقۇللىقىنى ئېلىپ قويدۇم، — ھېچنېمىنى
چۈشەنمەي ئەشرەپنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى.
ئامانگۇل مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى:
— بۇ قېتىم سىز شەھەردە ئۇزۇنراق تۇرسىڭىز بولىدۇ،
ھېيتگاھ جامەسىنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىكى كوچىدا غىياسىدىن
دېگەن كىشىنىڭ بىر ساتراشخانىسى بار، بىلەمسىز؟
— بىلىمەن، دادام دائىم ئاشۇ ساتراشخانىدا چېچىنى ئالدۇ-
راتتى.

— ياخشى، ئۇ ساتراش مېنىڭ بىر نەۋرە ئاكام بولىدۇ، ئۇنىڭ ئوغلى ھىلالىدىن سۇ ساتاتتى، ئۇ ئېشەكتىن يىقىلىپ پۇتىنى سۇندۇرۇۋاپتۇ. ھازىر غىياسىدىن تاغام سۇمۇ سېتىپ، ساتراشلىقمۇ قىلىپ قىينىلىپ قاپتۇ، ئۇ ئوغلى ساقايغىچە سۇ سېتىشقا يارايدىغان بىر ئادەم تېپىپ بېرىشىمنى ئۆتۈنگەنىدى. سىز بۇ ئىشقا تازا مۇۋاپىق، ئۇلارنىڭكىدە يېتىپ - قوپۇپ، قورسىقىڭىزغا يەپ سۇ ساتىسىز. ئەتىگەن، چۈش، كەچ كۆلدىن تۇتۇغا سۇنى قاچىلاپ ھارۇنىي ئىتتىرىپ بىرقانچە كوچىنى چۆر-گىلەيسىز، قالغان ۋاقىتلار ئۆزىڭىزگە تەئەللۇق، بوش يۈرگە-ڭىز كەلمىسە بىر پالتا تېپىۋېلىپ خەقلەرگە ئوتۇن يېرىپ بېرىپ پۇل تاپسىڭىزمۇ بولىدۇ، دېمەكچىمەنكى، قۇددۇس بايلارنىڭ ئائىلىسى ھىلالىدىندىن دائىملىق سۇ ئالىدىغان خېرىدارى ئە-كەن، ئادەتتىغۇ سۇنى ئايپاشا خېنىم ئالغىلى چىقىدىكەن، ئۇنىڭ چولىسى تەگمىگەندە، يوق بولۇپ قالغانلىرىدا ئامانىنسامۇ سۇ ئالغىلى چىقىپ قالىدىكەن، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى تاك شەپىقى سىزگە يۈزىنى ئاچماي قالمايدۇ، ئەشرەپ سىزگە خۇدايىم ئاسانلىق بەرگەي.

— دېگىنىڭىزدەك بولغاي ئاچا، بۇ ئىشلارنى ماڭا ئوبدار ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپسىز، سىزگە كۆپ رەھمەت، — دەپ ئەش-رەپ قولىنى مەيدىسىگە قويۇپ سەل - پەل ئېگىلىپ ھۆرمەت بىلدۇردى.

— رەھمىتىڭىزنى كېيىن ئالايىتەن ئالۇرمەن، سىزگە شۇ-نىمۇ ئەسكەرتىپ قويماي، سىزنىڭ سۇ ساتقۇچى بولىدىغانلىقە-ڭىزدىن ئامانىنسامۇ خەۋەرسىز، ئۇ سۇ ئالغىلى چىقىپ قالسا بەك خۇش بولۇپ كېتىپ، ئۆزىڭىزنى تۇتۇالماي، ئۆزىڭىزگە-مۇ، ئامانىنساغىمۇ ئاۋارىچىلىق تېپىپ يۈرمەكچى، بۇ قېتىم قۇد-دۇس بايىنىڭ دەرۋازىسى سىزگە ئوچۇق، قورۇنۇپ يۈرمەي مەيدە-ڭىزنى كېرىپ كىرىۋېرىڭ، ئەر - خوتۇن ئىككىسىگە ياخشى

تەسىرىگىزنى قالدۇرۇۋك.

— بولىدۇ، سىز يارىتىپ بەرگەن بۇ پۇرسەتنى چوقۇم قەدىرلەپ مەقسىتىمگە يېتىشكە تىرىشىمەن.

مانا ئەمدى ئەشرەپنىڭ شەھەردە تۇرسا ياتىدىغان، قورسىقىنى تويغۇزىدىغان ماكانىمۇ بار، ۋاقتىمۇ يېتەرلىك، ئۇ كۆڭلى پۈتۈن يولغا چىقىدىغان بولدى.

تازا ئىسسىق قاينىغان سېنتەبىر ئېيىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى ئىدى. ئەشرەپ ئاش ۋاقتى مەزگىلىدە لىقمۇ - لىق مېۋە شەربەتى قاچىلانغان كۈپنى سېۋەتنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇپ، سېۋەتنى مىنىۋالغان ئېشىكنىڭ ئالدىغا ئېلىۋالغان پېتى قۇددۇس بايىنىڭ ئوچۇق تۇرغان دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلدى، بۇ ۋاقىتتا قۇددۇس باي سەل - پەل بىتاپ بولۇپ، ئۇزمە دەرىخىنىڭ ئاستىدىكى سۇپىدا راھەتلىنىپ ياتاتتى، ئايپاشا خېنىم ئېرىنى قۇش قانىتىدا ياسالغان يەلپۇگۈچ بىلەن يەلپۇگەچ نېمىلەرنىدۇ دەۋاتاتتى. ئەشرەپ ئېشەكتىنمۇ چۈشمەي ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىۋەردى.

— ھوي كالۋا، كىم سەن؟ بۇ كىمنىڭ ھويلىسى بىلەمسەن؟ نېمىشقا ئېشەكتىن چۈشمەيسەن؟

قۇددۇس باي ئەزەلدىن كۆرۈپمۇ باقمىغان بۇ سەھرا يىگىتنىڭ ھۆرمەتسىزلىكىنى كۆتۈرەلمىگەنىدى، ئۇ ئورنىدىنمۇ تۇرماي ئۆكتەملىك، قوپاللىق قىلىۋاتاتتى. ئايپاشا خېنىممۇ چەكچىيىپلا قالدى. ئەشرەپ ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ ئېشىكنى توختىتىپ، خۇشخۇي ھالدا تولىمۇ مۇلايىملىق بىلەن سالام بەردى:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم باي ئاتا، سىلىگە ھۆرمەتسىزلىك قىلىش ھەددىمۇ، — ئۇ يەنىلا ئېشىكىدىن چۈشمەي سۆزلەۋاتاتتى، — دادام سىلىنىڭ بىتاب بولۇپ قالغانلىقلىرىنى ئاڭلاپ كۆڭلى يېرىم بولدى، شىپا بولارمىكىن دەپ مېۋە شەربىتى تەييارلىغان، شەربەت سېۋەتنىڭ ئىچىدىكى كۈپتە، ئېشەكتىن

چۈشسەم تۆكۈلۈپ. . .

— تۆكۈلۈپ كېتىدۇ، دېگىن، ھە، چۈشەندىم ئوغلۇم، توختاپ تۇر، — قۇددۇس باي ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە ئايپاشا خېنىم بىلەن ئېشەكنىڭ قېشىغا كېلىپ سېۋەتنى ئاۋايلاپ كۆتۈ- رۈپ يەرگە قويۇۋالدى، ئەر - ئايال ئىككىيلەننىڭ چىرايلىرى ئېچىلىپ كەتكەندى.

ئەشرەپ لىككىدە ئېشەكتىن چۈشۈپ، ئېشىكنى يېتىلەپ كەينىگە ياندى.

— ھەي ئوغلۇم، توختا، — قۇددۇس باي ئۇنىڭ ئېشىكنى يېتىلىگەن پېتى چىقىپ كېتەمدىكىن دەپ ئويلاپ قالغانىدى.

— كېلىمەن ئاتا، ماۋۇ ئېشەكنى. . .

— ئېغىلنىڭ ئالدىدىكى تۈۋرۈككە باغلاپ قويە، — قۇددۇس باي ئالدىغا نەچچە قەدەم مېڭىپ توختاپ قالدى.

ئەشرەپ ئېشەكنى باغلىۋېتىپ ئەر - ئايال ئىككىسىگە قايتا سالام بېرىپ كۆرۈشتى ۋە سۇپىغا ئولتۇرۇپ تۇنجى قېتىم كىر- گەن ئۆينىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ تازا كېلىشتۇرۇپ قىرائەت قىل- دى. ئۇنىڭ جاراڭلىق، يېقىملىق ئاۋازى ھويلىنى چاك كەلتۈرد- ۇۋەتتى، ئىشىك - دېرىزىلەرنىڭ يوچۇقلىرىدىن ئۆتۈپ ئامانىسا- نىڭ ھۈجرىسىغىمۇ يېتىپ بارغانىدى، ئۇ بۇ قىرائەتنى ئاڭلاپلا «بۇ ئەشرەپقۇ، ئاخىر بىزنىڭ ھويلىغا قەدەم تەشرىپ قىپتۇ - دە، مەن بۇ ئاۋازنى نۇرغۇن قىرائەت قىلغۇچىلار ئىچىدىنمۇ تونۇۋالالايمەن» دەپ ئويلىدۇ ئۇ. ئەشرەپنىڭ رۇخسارىنى كۆرۈ- ۋېلىش تەشنالىقى ئۇنى ھۈجرىسىدىن چىقىشقا مەجبۇر قىلدى، ئۇ ھۈجرىسىدىن پېشايۋانغا چىقىپ ئەشرەپنىڭ سۇپا بۇرجىكىدە ئولتۇرۇپ قىرائەت قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ يۈرىكى ئوينىپ كەت- تى.

قىرائەتتىن كېيىن دۇئاغا قول كۆتۈرۈشتى، ئەشرەپمۇ قول- لىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ بارماقلىرىنىڭ ئارىسىدىن سەزدۈرمەي

ئامانىسانىڭ رۇخسارىنى ياندىن كۆرۈۋېلىشقا مۇيەسسەر بولدى. ئۇ تاتلىققىنا تەبەسسۇم قىلىپ كۆزدىن غايىب بولدى. ئەشرەپمۇ بۇ ئامەتكە قانائەت قىلدى. قۇددۇس باي دۇئا ياندۇرۇپ يۇزىنى سىلىۋېتىپلا سورىدى:

— ئوبدان كەپسەن ئوغلۇم، سەن كاتتا تالىپكەنسەنغۇ، ئۆزۈڭمۇ كېلىشكەن، پاكىز يىگىتكەنسەن، كىمنىڭ ئوغلىسەن؟

— ئىسمىم ئەشرەپ، ئابلا ئاۋازنىڭ ئوغلىمەن، بوۋام ئابدۇقادىر...

— ھە، ھە، ئۇ رەھمەتلىك پىرىمنى، داداڭنى ئوبدان تونۇيمەن، مەن سېنى كىچىكىڭدە كۆرگەنىدىم، ھازىر چوپچوك يىگىت بولۇپ كېتىپسەن، تونۇيالماپتىمەن.

— شۇنداق، چىرايلىرى مېنىڭمۇ ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ، شۇنداقتىمۇ ئائىلىمىزدە خۇدادىن كېيىن سىلىگە ئېتىقاد قىلىپ كېلىۋاتىمىز، سىلى مۇندىن ئون ئالتە يىل بۇرۇن دادامنى ناھەق ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالغان ئىدىلە، — دېدى ئەشرەپ بايغا ھۆرمەت نەزەرىدە قاراپ.

— بۇ نېمىدېگىنىڭ، مەن داداڭنى ناھەق ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپتىمەنما، بۇ گەپلىرىڭ بىلەن مېنى گاڭگىرىتىپلا قويدىڭغۇ — ھە، — قۇددۇس باي بۇ ئىشلارنى ئۇنتۇپ كەتكەن قىياپەتكە كىرىۋالدى.

— ئەسلىرىدىن چىقىپ كەتكىنىگە قارىغاندا كىشىلەرنىڭ سىلىگە بەرگەن باھاسىنىڭ مۇۋاپىق ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىۋاتىمەن، لېكىن بىز سىلىنى شەپقەتچىمىز دەپ تونۇيمىز.

— مەن پەقەت سودىلاشتىم، يىگىرمە يامبۇ بېرىپ قىرىق بەش مو يەرنى سېتىۋالدىم شۇ، بۇنى قانداقمۇ شەپقەت دېگىلى بولسۇن، ھە، دەپ باقە، كىشىلەر مېنى نېمە دەيدىكەن؟

— قۇددۇس باي قىزىقىپ سورىدى.

— كىشىلەر، دوتەي پارە ئېلىپ، قۇددۇس بايغا بېسىقتۇ-

رالمايۋاتقان پۇلىنى خەجلەيدىغان يەر چىقىرىپ بەردى، ئامەت قۇددۇس بايغىلا كەلدى، دېيىشىدىكەن.

— بۇ، بۇ، مېنى دوتەي بىلەن بىر بۇرۇندىن نەپەس ئالىدۇ دېگەنلىك ئەمەسمۇ، ئۇنداق كىشىلەر پوقنى يەپتۇ، ۋۇ بەغرەز-لەر، — قۇددۇس باي تېرىكىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— لېكىن بوۋام، دادامىلار «ھېلىمۇ ياخشى، قۇددۇس بايدا نەق پۇل بارکەن، بەزىلەر پۇلى بولسىمۇ يەرنى ئالمايمەن دەپ ئۆلۈمگە پىسەنت قىلمىدى، پەقەت قۇددۇس بايلا يەرنى سېتىۋال-غىنى ئۈچۈن بىر جان ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالدى، بالىلار يېتىم قالمىدى، ھەتتا ئۇ بىكارغا تېرىپ بېرەيلى دېسەكمۇ ئۇنىمای ئۆزىمىزگىمۇ ئورتاققا بەردى. مۇنداق پاك، دىيانەتلىك، كەمبە-غەللەرنىڭ قايناشى بولىدىغان باينى كۆرمىگەن» دەيدۇ. مېنىڭمۇ سىلىگە ھۆرمىتىم چوڭ، دادام ھايات قالغانلىقى ئۈچۈنلا بىز يېتىم قالمىدۇق، كۇننىڭ سېرىقىنى كۆرۈپ چوڭ بولدۇق، بۇ سىلىنىڭ شەپقەتلىرى بولماي نېمە؟ دادام «قۇددۇس باي ھېچ-كىمگە، ھېچنېمىگە ھاجەت ئەمەس، ئۇنىڭ شەپقىتىنى قايتۇرغۇ-دەك مادارىمىز يوق، شۇنداقتىمۇ شەپقەتنى ئۇنتۇپ قالماسلىقى-مىز ئۈچۈن كۇچىمىزنىڭ يېتىشىچە كۆڭلىمىزنى ئىزھار قىلىپ تۇرمىقىمىز لازىم. قۇددۇس بايىنىڭ يەنە بىر ياخشى پەزىلىتى — كەمبەغەللىنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىدۇ، كۆڭۈلنى قانچىلىك ئىزھار قىلالىساڭ شۇنى ئاز كۆرمەي خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىدۇ» دېگەنىدى. مەن ھازىرلا كۆردۈمگۇ، كۇپتىكى شەربەت سىلى ئۈچۈن قانچىلىك بىر نېمىتتى، بىتاپ ياتقان بولسىلامۇ ئورۇنلى-رىدىن تۇرۇپ خۇشاللىق بىلەن قۇبول قىلدىلا، ئەكەت مۇنداق بىر نېمەگىنى دېسىلە، مەن دەرۋازلىرىدىن قانداق چىقىپ كېتەتتى-مكىن — تاڭ؟ ئەگەر شۇ تاپتىلا كۆڭلۈمنى ئىلىك ئېلىپ شەربەتنى بىر يۇتۇم ئىچكەنلىرىنى كۆرگەن بولسام خۇش بولۇپ بېشىم ئاسمانغا تاقاشقان بولاتتى.

ئەشرەپ ھېچقاچان گەپلەرنى مۇنداق باغلاپ چىرايلىق مەنىگە ئىگە قىلىپ سۆزلەپ باقمىغان، بىر كىممۇ ئۆگەتمىگەنىدى، ئا-مانىنساغا بولغان مۇھەببەتنىڭ قۇدرىتى ئۇنىڭ لېۋىدىن ناۋاتتەك سۆزلەرنى تامدۇردى، بۇ سۆزلەر قۇددۇس بايىنى ھاياجانغا سېلە-ۋەتتى، ئايپاشا خېنىمنىمۇ ئاغزىغا قارىتىۋالدى، قۇددۇس باي ئەشرەپنىڭ جىڭغا توختايدىغان مەدھىيىلىرىدىن، ئۇلارنىڭ سە-مىمىي يېقىنچىلىقلىرىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى.

— ئەشرەپ ئوغلۇم، مەنمۇ بىر كۆك نامراتنىڭ ئەۋلادى، قولۇمدا بولغاندىكىن ياردەم قىلغان ھېسابلانسىمۇ مەيلى، لېكىن مۇندىن كېيىن شەپقەتكە جاۋاب قايتۇرمىز دەپ ئاۋارە بولۇپ يۈرمەڭلار، بۇمۇ مېنىڭ كۆڭلۈم، بۇنى دادامغا يەتكۈزۈپ قوي، مەن ئىككى ئائىلىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلاردەك بېرىش - كېلىش قىلىپ ئىناق ئۆتۈشىمىزنى قۇۋۋەتلەيمەن، سەن شەربەتنى ماڭا شىپا بولىدۇ دەپ ئەكەلگەن تۇرساق، ئالدىڭدىلا ئىچىشكە رازى-مەن، قېنى خوتۇن ئۆيدىن قاچا ئەچىق، — دېدى ئۇ خېنىمغا قاراپ.

لىللا گەپنى قىلغاندا قۇددۇس باي ياندا ساقلاش بىخەتەر ئەمەس، دەپ قاراپ، تۇراقسىز پۇلغا (ئالتۇن - كۈمۈشكە) يەر سېتىۋېلىپ مۇقىم مۈلۈك قىلىۋالغان، پايدىغا ئېرىشكەنىدى، بۇ نورمال قىلىنغان سودا ئىدى. بۇ سودىنىڭ ئەينى ۋاقتىتا ۋاقىت خاراكتېرى كۈچلۈك بولۇپ، ئابلا ئاۋازنىڭ ھايات - ماماتلىقىغا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ قالغانىدى، شۇنىڭ بىلەن قۇددۇس بايىنىڭ بۇ سودا پائالىيىتى ياخشى ئىشقا ئايلىنىپ ئابلا ئاۋاز ئائىلىسىدە-كىلەرنىڭ داۋاملىق خاتىرىسىدە ساقلىنىپ، شەپقەتكە جاۋاب قاي-تۇرۇش تۇسىنى ئالغانىدى، بۇ ھەقىقەتەن سودا پائالىيىتى بول-سىمۇ بۇ سودا ئارقىلىق قۇددۇس بايىنى ساۋابلىق ئىش قىلدى دەپ تونۇشقا بولاتتى، ئەشرەپ ئائىلىسىدىكىلەر شەپقەتكە جاۋاب قايتۇرمىز دەپ ئۆزلىرىگە ئارتۇقچە يۈك ئارتىۋالسا بولمايدۇ -

دە.

قۇددۇس باي ئۇلارنىڭ مۇشۇنداق چۈشىنىشى، مۇندىن كېيىن ئاۋارە بولماسلىقنى ئۆتۈندى. ئۇنىڭ «ئىككى ئائىلە بېرىش ـ كېلىش قىلىپ ئىناق ئۆتەيلى» دېگەن تەكلىپى ئەشرەپنىڭ كۆڭلىگە تازا ياقتى. ئايپاشا خېنىم ئۆيدىن چىنىنى ئەچىقۇندى ئۇ تېتىكلىشىپ شەربەت قاچىلانغان كۇپىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ چىنىگە شەربەتنى قۇيۇپ قۇددۇس بايغا ئۆز قولى بىلەن ئىچكۈزۈپ قويدى، ئايپاشا خېنىمغىمۇ قۇيۇپ بەردى. ئۇ چاققان، چەبدەسلىكى، تاتلىق سۆزلىرى بىلەن ئەر ـ ئايال ئىككىيلەنگە يېقىپلا قالدى، ئۇنى چۈشلۈك تاماققىمۇ تۈتۈپ قالدى.

— مېنى كاتتا مېھمان قىلغانلىرىغا كۆپ رەھمەت، مەن چىقىپ باقاي، — ئەشرەپ تاماقتىن كېيىن مېڭىشقا تەمشىلىپ ئورنىدىن تۇردى.

قۇددۇس باي ئۆيده قاچا ـ قۇچىلارنى يۇيۇۋاتقان ئايالىنى چاقىردى، ئايپاشا خېنىم «لەببەي» دەپ ئۆيدىن چىقتى.

— ئەشرەپ ئۆيىگە قايتقۇدەك، ئۇنىڭ قولىغا سوۋغىلىق تۇتقاز، — دەپ ئەشرەپنى تەخىر قىلىپ بىردەم ئولتۇرۇپ تۇرۇشقا ئۇندىدى.

— باي ئاتا، مەن ھازىر ئۆيگە قايتمايمەن، — ئەشرەپ ئامانىسا ئاڭلاپ قالسۇن دېگەندەك ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ سۆزلىدى، — شەھەردىكى تونۇشلارنىڭكىده بىر مەزگىل تۇرۇپ سۇ توشۇيدىغان، ئوتۇن يارىدىغان ئىشلارنى قىلىپ ئۆينىڭ پارچە ـ پۇرات خىراجىتىگە ئىشلىتىدىغان پۇل تاپاي دەيمەن، ئۆيگە قايتىدىغان ۋاقىتتا مەن سىلى بىلەن خوشلاشقىلى كېلەي، — دېدى ئەشرەپ، ئۇ ئېشىكى تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

— ۋۇي، ئۇنداق بولسا ياخشىغۇ، — دېدى ئايپاشا خېنىممۇ ئەشرەپنىڭ ئىشىغا قىزىقىپ، — ئەنە ئاشۇ ياغاچلارنىمۇ تۇتۇرۇق قىلىپ يېرىپ بېرىڭچۇ، — ئايپاشا خېنىم قولى بىلەن ئېشەك

باغلانغان يەردىلا تۇرغان چوماقلىرى بار ئىككى تال ياغاچنى كۆرسەتتى.

— خېرىدارلىق قىلغانلىرىغا كۆپ رەھمەت خېنىم، مەن ئەتىدىن باشلاپ سىلىگە ئۇچ ۋاقلىق سۈنى يەتكۈزۈپ بېرىمەن، ياغاچلارنى كېيىنكى ھەپتىدە كېلىپ بېرىمەن، — ئەشرەپ ئېشىكىنى يېتىلەپ كەلدى، ئۇ قۇددۇس بايلار بىلەن ھۆرمەت ئىكرام يىلدۇرۇپ خوشلىشىپ دەرۋازىدىن چىقتى.

7

داڭقى دۇنياغا تارقالغان كاتتا، مەشھۇر، گۈزەل شەھەرلەر-نىڭمۇ شەكىللىنىش تارىخى، ئارقا كۆرۈنۈشى ۋە باشقا سەۋەبلەر تۇپەيلىدىن تارىخىي تەرەققىياتنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغان نۇق-تۇپەيلىدىن سانلىرى بولىدۇ. يېپەك يولىنىڭ مۇھىم سودا مەركەزلىرىنىڭ بىرى، ئۇيغۇرلارنىڭ پەخرى دەپ نام ئالغان قەدىمىي شەھەر — قەشقەرمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. قەشقەر شەھىرى يۇزدىن ئارتۇق چوڭ ـ كىچىك مەھەللىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، ئاھالىسى غۇۋزمەك، قويۇق ئورۇنلاشقان، بىرقانچە ئۇزۇن، چوڭ كوچىلىرى باش ـ ئاخىرى چىقمايدىغان، سانسىز سىرلىق، سۇر-لۇق تار كوچىلىرى ئۆمۈچۈك توربەك يېيىلغان. بۇ شەھەرنىڭ ئەتراپىدىن ئىككى ئەزىم دەريا دولقۇنلىنىپ، شارقىراپ ھەيۋە سېلىپ ئېقىپ تۇرىدۇ، چەكسىز يېيىلغان ئېكىنزارلىقلىرى، باغ ـ چىمەنزارلىرى بۇ ئانا دەريالاردىن سۇغا قېنىپ شەھەر قوينىدىكى ئاھالىلارنى ئاشلىق، مېۋە ـ چېۋە، كۆكتاتلىرى. بىلەن بەھۇزۇر، بایاشات بېقىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن شەھەردە ئاھالىلار ئىچىدىغان، ئېقىپ تۇرغان سۇ يوق ئىدى، مانا بۇ قەشقەر شەھىرىنىڭ نوقسانى. ئادەم، ھايۋان جانىۋارلار سۇسىز مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ ـ دە، شۇنىڭ ئۈچۈن شەھەردە ئولتۇ-

راقلاشقان ئاھالىلار شەھەرنىڭ ئۇ يەر، بۇ يېرىدە چوڭ - چوڭ كۆللەرنى بەرپا قىلىشقان، ئۇلار بۇ كۆللەرگە دەريا سۇيىنى قەرەللىك قاچىلىۋېلىپ، لاي سۇنى سۈزۈلدۈرۈپ، ئاندىن چې-لەكلەر بىلەن ئۆيلىرىگە توشۇپ تۇرمۇشىغا ئىشلىتىدۇ، كۆللەر-گە يېراقراق ئولتۇراقلىشىپ قالغان ئاھالىلارنى سۇ بىلەن تەمىن-لەش ئۈچۈن شەھەردە دائىملىق سۇ توشۇپ يەتكۈزۈپ بېرىدىغان مۇلازىمەتچىلەر قوشۇنى مەيدانغا كەلگەن. ئۇلار ئېشەك، ئات ھارۋىلىرىغا چوڭ - چوڭ ياغاچ تۇڭلارنى ئورۇنلاشتۇرۇۋېلىپ، تۇڭغا لىقمۇ - لىق سۇ قاچىلاپ كوچىمۇ - كوچا ئارىلاپ يۈرۈپ ئاھالىلارنى سۇ بىلەن تەمىنلەيدۇ، سانسىز تار كوچىلارغا ھارۋا كىرىش مۇمكىن ئەمەس، مۇنداق كوچىلاردىكى ئاھالىلارغا مۇلا-زىمەتچىلەر قول بىلەن سۆرەپ ماڭىدىغان چاققان تۇڭلۇق ھارۋا-لار بىلەن سۇ يەتكۈزۈپ بېرىدۇ، قاتتىق قۇرغاقچىلىق بولغان يىللىرى سۇ قاچىلىۋالىدىغان كۆللەردە سۇ قالمايدۇ، دەريالاردا-مۇ سۇ توختاپ كېتىدۇ، مۇنداق كۈنگە قېلىشنى خۇدايىم ساقلا-نسۇن. بەزىدە خۇدايىم گۈناھقا پاتقان ئىنسانلارغا جەبرى - زۇ-لۇمىنىمۇ كۆرسىتىپ قويىدىكەن، مۇنداق كۈنگە قالغاندا مۇلازىم، كاسىپلار يىراق - مەڭگۈ مۇز كەتمەيدىغان تاغلارغا بېرىپ، مۇزلارنى پارچىلاپ، ئات ھارۋىلىرىغا قاچىلاپ ئەكېلىدۇ، سۇنىڭ باھاسى ئالتۇندىن قىممەت بولۇپ كېتىدۇ. شۇڭا قەشقەر شەھە-رىدە بۇ كەسىپ كەم بولسا بولمايدىغان مۇھىم بىر ئىشقا ئايلە-نىپ قالغان.

جىرىڭ، جىرىڭ، جىرىڭ. . .

بۇ سۇ بىلەن تەمىنلىگۈچى مۇلازىمەتچىلەرنىڭ كوچىمۇ - كوچا ئايلىنىپ يۈرۈپ شەھەر ئاھالىلىرىنىڭ ئىشىك ئالدىغا كې-لىپ «سۇ ئېلىڭلار» دەپ چالغان قوڭغۇرىقىنىڭ ئاۋازى ئىدى. قوڭغۇراق ئاۋازىنى ئاڭلىغان خېنىم - قىزلار ھەرقانداق ئالدىراش ئىشى بولسىمۇ ئۇنى تاشلاپ قويۇپ سۇنى ئەكىرىۋالمىسا

بولمايدۇ، ئۇلار ۋاقتىدا چىقمىسا مۇلازىمەتچى بۇ ئىشىكنىڭ ئالدىدىن ھارۋىسىنى تارتىپ كېتىپ قالىدۇ - دە، ئۇ قايتا كەلگۈچە سۈسىز قالىدۇ.

ئەشرەپ ئەتە سەھەردىن باشلاپ چېگرا ئايرىۋالغان كوچىلارغا بېرىپ سۇ ساتقىلى چىقماقچى. ئۇ بۇ كېچىدە شېرىن خىيالىدا بىردەم ئۇخلاپ، بىر دەم ئويغىنىپ تاڭنى ئاتقۇزالماي ناھايىتى قىينالدى. «ئەتە سەھەردىلا ئامانىسانىڭ گۈزەل جامالىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولمەن» دېگەن ئىستەك ئۇنى بەكمۇ ھاياجانلاندۇرىۋەتكەن، شۇڭا ئۇ خامۇش ھالدا تاڭ سۈزۈلمەيلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، ھېلىمۇ ياخشى ھىلالىدىن سۇ ساتقىلى ماڭىدىغان ۋاقتىنى ئېنىق دەپ بېرىپتىكەن، بولمىسا ئۇ شۇ تاپتىلا سۇ ساتقىلى مېڭىپ ئاھالىلارنىڭ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ قوڭغۇراق چېلىپ، شېرىن ئۇيقۇدىكى شەھەرنى پاتپاراقچىلىققا سېلىۋېتەرىكەندۇق. ئالاھەزەل بىر يېرىم سائەتلەردىن كېيىن ھېيتگاھ جامەسىنىڭ مەزىنى ئەزان قىچقاردى، تاقەتسىزلىك ئىچىدە كۈتكەن ۋاقتىمۇ ئاخىر يېتىپ كەلدى، ھارۋىدىكى تۇڭ ئاخشاملا سۇغا توشقۇزۇلۇپ تەقمۇ - تەق قىلىپ قويۇلغانىدى، ھارۋا ئۇنىڭ تارتىپ مېڭىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. ئەشرەپ ئۆيدىن چىقىپ سوغۇق ھاۋا بىلەن ئۇچرىشىپ ئەندىكىپ كەتتى، لېكىن كەيپىياتى جۇشقۇن ئىدى. ئۇ بىسمىللانى چوڭ ئېيتىپ ھارۋىسىنى ئىتتىرىپ كوچىغا چىقتى. بىر نەچچە چوڭ كوچىلارنى بېسىپ ئۆتۈپ ئۆزى مۇلازىمەت قىلىدىغان تار كوچىغا كىرىپ تۇنجى قوڭغۇراقنى جىرىڭلاتتى، شۇنىڭ بىلەن سۇ سېتىش باشلىنىپ كەتتى. لېكىن ئۇنىڭغا سۇ ئالغۇچىلار ئۆيىدىن تولىمۇ ئاستا چىقىۋاتقاندەك، ۋاقىت بىھۇدە ئىسراپ بولۇپ كېتىۋاتقاندەك بىلىنەتتى، ئۇنىڭغا بىرىنچى كۈنى بولۇپ قاپتۇ، ەسەۋر - تاقات قىلىپ سۇ ئالغۇچىلارنى ساقلاشقا مەجبۇر بولدى. ئەگەر كونا سۇ ساتقۇچى بولۇپ قالغان بولسا ئۇلارنى كۈتۈپ تۇرماي

كېتىپ قالغان بولاتتى، ھېچبولمىغاندا «تېز بولۇڭ، بولمىسا كېتىمەن» دەپ پوپۇزا قىلىپ قويغان بولاتتى. تاقەتسىزلىنىپ ئۇنىڭ چىشلىرى غۇچۇرلاپ كېتىۋاتاتتى. تاڭ سۈزۈلدى، كىشى لەرنىڭ چىرايىنى ئېنىق كۆرگىلى بولاتتى، «بۇمۇ بوپتۇ»، ئۇ ئەمدى ئاستا مېڭىۋاتقىنىدىن خۇش بولۇشقا باشلىدى «ئامانىسا- لارنىڭ كوچىسىغا بەك ئەتىگەن كېلىپ قالغان بولسام ئۇنىڭ گۈزەل جامالىنى كۆرەلمەسكەنمەن، تەلىيىمگە ئۇ سۇ ئالغىلى چىقسىدى.» ئەشرەپنىڭ بۇ شېرىن تىلىكى ئىجابەت بولمىدى، بەلكى كېيىنكى كوچىغا كېچىكىپ كەلگەنلىكتىن كوچىغا چىقىپ ساقلىشىپ كەتكەن خېنىم - قىزلار دۇررىتىلا يامىشىپ كېلىپ ئۇنى بىر مۇنچە گەپلەر بىلەن سەتلىۋەتتى. ئۇمۇ ئارقا - ئارقىدىن تۇڭنىڭ ئاستىغا قويۇلىۋاتقان چېلەكلەرگە سۇ قاچىلاش بىلەن بولۇپ كەتتى، بېشىنى كۆتۈرگەندە بولسا كوچا بوشاپ قالغانىدى، كوچىدا ھېچكىمنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. «ھەي، بۇ بىشەم خېنىملار يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقاي ئىشىكىدە ساقلاپ تۇرسا بولماسمىدى، مانا ئەمدى ئامانىسالارنىڭكىدىن كىمنىڭ سۇ ئالغىلى چىققىنىنىمۇ بىلەلمىدىم.» ئەشرەپنىڭ پىغانى ئۆر- لەپ يېغلىغۇدەك بولۇپ كەتتى. ئەمدى كوچىدا يەنە ساقلاپ تۇرغىلى بولمايتتى، «ئەتىگەندە ئەپلەشمىسە چۈشتە يەنە كېلىمەن- غۇ.» ئۇ كۆڭلىنى ياساپ كەينىگە ياندى. چۈشتە دەرۋازىدىن بىر ئەر چىقىپ سۇنى ئېلىپ كىرىپ كەتتى، كەچتە بولسا بىر ئايال چىقتى، ئۇنىڭغا يەنە «خۇدانىڭ كۈنى بارغۇ، ئەتە بىر گەپ بولار» دەپ ئۆزىنى گوللاپ كەينىگە يانماي بولمىدى. ئىككىنچى كۈنى ئەتىگىنى ئەشرەپ ئايپاشا خېنىمنىڭ سۇ ئالغىلى چىققانلە- قىنىنى كۆرۈپ ئاران سالام بەرگىلى ئۇلگۈرەلمىدى. ئۇ سۇنى ئۆزى كۆتۈرۈپ ئۆيگە ئەكىرىپ بەرمەكچىدى، شۇ باھانىدا ئامانىسا- نىڭ رۇخسارىنى كۆرۈۋېلىشنى ئويلىغانىدى، قېرىشقاندەك قوشنا ھويلىلاردىن سۇ ئالىدىغانلار چىقىپ ئۇنى تەمتىرىتىپ بېشىنى

كۆتۈرۈشكىمۇ ئىمكان بەرمىدى. چۈشتە قۇددۇس باينىڭ ھويلىسىدىن ھېچكىم سۇ ئالغىلى چىقمىدى. ئەشرەپنىڭ يېنىدا ئېلىپ يۈرگەن چېلىكى بولسىغۇ سۇنى ئەكىرىپ بەرگەنمۇ بولاتتى. ئىلاجسىز كەينىگە يانماقچى بولۇپ تۇراتتى، تۇيۇقسىز ئامانىسا چىقىپ زىلۇا بويىنى كۆرسەتتى.

ئۇ ئالدىنقى كۈنى ھۈجرىسىدا ئولتۇرۇپ ئەشرەپنىڭ ئاتا - ئانىلىرى بىلەن قىزغىن مۇڭداشقانلىقىنى، ئاخىردا ئۆزىنى ئاڭلاپ قالسۇن دېگەندەك شەھەردە بىر مەزگىل تۇرۇپ سۇ ساتقۇچى بولۇپ ئىشلەيمەن دېگىنىنى ئاڭلىغانىدى. «ئۇ بۇنى ئوبدان توغرىلاپتىغۇ، سۇ ئالغىلى چىقسامىلا ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشەلىگۈدەك-مەن.» ئامانىسا ھاياجان ئىچىدە مۇشۇلارنى ئويلاپ تومۇر - تومۇرلىرىغا يېڭىۋاشتىن قان ئۇرغىغاندەك ۋۇجۇدى يايراپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن تۇنۇگۈن كېچە ئۇنىڭ غەپلەت باسقان ھېسسىياتلىرىنىڭ ھەممىسى ئويغانغان، شېرىن خىياللارغا بېرىلىپ يېرىم كېچىدىن ئاشقاندىن كېيىنلا ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. شۇنداق بىر سۇ ساتقۇچىنىڭ قوڭغۇراق ئاۋازىدىن ئويغانغان، بۇ ئاۋاز ئۇنىڭغا ئوبدان تەڭشەلگەن راۋابنىڭ ساداسىدەك شۇنچە يېقىملىق، شۇنچە جەلپ قىلارلىق ئاڭلىنىپ كەتتىكى، ئۇ ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، كىيىملىرىنى كىيىپلا سۇ ئالغىلى چىقسا ئۇلگۈرەتتىغۇ، لېكىن ئۇنىڭغا «پەزىلەتلىك قىز پەدەزسىز باشقىلارغا كۆرۈنسە بولمايدۇ» دېگەن قائىدىگە بويسۇنۇش ئادەت بولۇپ كەتكەنىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ ئىشلارنى ناھايىتى تېز قىلغان بولسىمۇ يەنىلا بىر مۇنچە ۋاقىت كەتكەنىدى، ھۈجرىسىدىن چىققاندا ئاپىسى سۇنى ئەكىرىپ بولغانىدى، بۇنى كۆرۈپ ئۇنىڭ پىغانى ئۆرلەپ يىغلىۋەتكىلى قىل قالدى، چۈشتە چوقۇم مەن سۇ ئالغىلى چىقمەن» دەپ ئۆزىنى بەزلەپ كۆز يېشىنى توختىتىۋالدى.

ئامانىسا چۈشتىن بۇرۇن سەلىمەنى بۇرۇنراق كەتكۈزۋېتىپ، ئاپىسىنىڭ نان يېقىشىغا ياردەملەشتى. ئاپىسىنىڭ ئۆي

ئىشىنىڭ كۆپلىكىدىن ھېرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ئۇ-
نىڭغا ئوبدان يارەملىشىدىغانلىقىدىن خىجىل بولۇۋاتقانلىقە-
نى، بۇندىن كېيىن قازان - قومۇچ، قاچا - قۇچىلارنى يۇيۇش،
ئۆيلەرنى سۈپۈرۈپ تازىلاش، سۇ ئەكىرىش ئىشلىرىنى ئۆزى
ئۈستىگە ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئاپىسىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ
قويدى. نان يېقىشقا يارەملەشكەنلىك باھانىسىدا ئۆزىنى چىرا-
لىق تۇزەشتۇرىۋېلىشقىمۇ ئۇلگۈردى. ئۇزۇن ئۆتمەي چۈشلۈك
سۈنىڭ كەلگەنلىكىدىن بىشارەت بېرىپ قوڭغۇراقمۇ چېلىندى،
ئاماننىسا ئورنىدىن تۇرماقچى بولۇپ تۇراتتى، مەمتىلى ئاكىسى
ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ئۆيگە كىرىپ چېلەكنى ئېلىپ سۇ ئالغە-
لى چىقىپ كەتتى، ئاماننىسا جىلە بولۇپ ئورنىدا ئولتۇرۇپلا
قالدى. ئۇ ئىچىدە يىغلاشقا مەجبۇر بولدى، «كەچتە سۇغا چىق-
سام تېخى ياخشى، گۈگۈم چۈشىدۇ، كوچىدا كىشىلەر شالاڭلە-
شىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن كۆپرەك مۇڭدىشىۋالغىلى بولىدۇ.» ئۇ يەنە
ئۆزىنى بەزلەشكە مەجبۇر بولدى، كەيپىياتىنى ئاران ئوڭشىۋال-
دى. چۈشتىن كېيىن ئاپىسىنىڭ سىڭلىسى كەلدى. ئۇ قونۇپ
قالىدىغاندەك قىلاتتى، ئاماننىسا قوڭغۇراق ئاۋازىنى ئاڭلاپلا چە-
لەكنى قولىغا ئېلىۋېلىشقىمۇ ئۇلگۈرگەنىدى، لېكىن بۇ ئاتىكاچى
كىچىك ئاپىسى «بويىغا يېتىپ قالغان قىز ئېغىر نەرسىلەرنى
كۆتۈرسە بولمايدۇ.» دەپ ھومىيىپ ئۇنىڭدىن چېلەكنى تارتىۋال-
دى، ئۇنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپلا كەتتى.

بۇگۈن ئاماننىسا ئەزان بىلەن تەڭلا ئورنىدىن تۇرۇپ ئەش-
رەپنىڭ قوڭغۇراق چېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇردى. قوڭغۇراق چە-
لىنغاندا بولسا نېمىشقىكىن چوك ئۆينىڭ چىرىغى يانماپتۇ، ئاش-
خانا ئۆينىڭ ئىشىكىمۇ سولاقلىق، ئاماننىسا ئاچقۇچنى تاپالمە-
دى. ئۇ تىت - تىت بولۇپ ھۇجرىسىغا كىرىپ كېتىشىگە،
ئاپىسى چىقىپ سۇنى ئەكىرىۋاپتۇ. ئاماننىسانىڭ ئاپىسى سىڭلە-
سى بىلەن ئاتا - ئانىلىرىنىڭكىگە كېتىشتى. ھويلا ئاماننىساغىلا

قالدى، چۇشتە سۇ ئەكىرىشنى ھېچكىم تارتىۋالمايتتى. ئۇ خۇشخۇي ھالدا دەرۋازىدىن چىقتى. ئۇنىڭ چىرايىدىن شادلىق نۇرلىرى چاقناپ تۇراتتى، بۇ نۇر ئەشرەپنىڭ تېنىدىن ئۆتۈپ يۇرىكىدە توختىدى، خۇشاللىقىدا ئۇنىڭ تىلى كالۋالىشىپ گەپكە كەلمەيۋاتاتتى. ئامانىسا بولسا ئۆزىنى تۇتۇۋالغان. ئۇ نورمال سۇ ئالغۇچى سۈپىتىدە تەمكىنلىكىنى بۇزماي كېلىپ تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىدى، شۇنىڭدىن كېيىنلا ئەشرەپ ھوشىغا كەلگەندەك بولۇپ، پۇرسەت چىققاندا كۆڭلۇمنى ئىزھار قىلىۋالاي دېگەندەك قىلىپ:

— ئامانىسا، مەن سىزنى چىن قەلبىمدىن ياخشى كۆرىمەن، سىزنىڭ ئالتۇن بويىڭىزنى كۆرۈشكە تەشنا بولۇپ كۆزلىرىم تېشىلىپ كېتەي دېدى، — دەپ، ئۇنى يەۋېتىندىغاندەك تىكىلىپ قاراپلا قالدى.

قېرىشقاندەك قارشى ھويلىدىن بىر ئەر سۇ ئالغىلى كېلىۋاتاتتى، ئامانىسا ئۇنى ياندىن كۆرۈۋېتىپلا سۇغا توشقان چېلىكىنى كۆتۈرۈپ «خوش» دەپ قويۇپ كىرىپ كەتتى.

چۇشتىن كېيىن ئايپاشا خېنىم ئۆيگە قايتىپ كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي ھويلىدا كىشىلەرنىڭ گۇدۇڭلاشقان ئاۋازى ئاڭلاندى، قۇددۇس باي بىلەن ئوغلى مەمتىلى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ مېھمانخانا ئۆيگە باشلاپ ئەكىرىپ كەتتى.

ئادىتىمىزدە ئۆيگە مېھمان كەلسە ساھىبخان مېھمانلارنى ئىسسىق كۆڭۈل، ئوچۇق چىراي كۇتۇۋېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ سەممىي مېھماندوستلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. ھېچكىم بۇيرۇمىغان بولسىمۇ ئايپاشا خېنىم ئامانىسانىڭ قولىمۇ ـ قول يارىدەملىشىشى بىلەن ئوچاققا ئوت يېقىپ قاينىتىپ چاي دەملىدى، نان، پىچىنە ـ پىرەنىك، قەن ـ گېزەك، مېۋە ـ چۆلەرنى تەخسىلەرگە تىزىپ پەتنۇس بىلەن مېھمانلىق ئۆيگە كىرگۈزۈپ بەردى، ئارىلىقتا مېھمانلىق ئۆيدىن مەمتىلى چىقىپ «مېھمانلار

كەچلەپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ» دەپ قويۇپ كىرىپ كەتتى. بۇ مېھمانلارنىڭ كەچلىك غىزادا بولىدىغانلىقىدىن بىشارەت ئىدى. ئايپاشا خېنىم بۇگۈن ھېرىپ قالدىمكىن ياكى ئامانىسانى ئۆگەندۇ- سۇن دېگىنىمكىن، تۇنجى قېتىم ئۇنى خېمىر يۇغۇرۇشقا بۇيرۇدى.

— ئاپا، نېمە ئېتىمىز؟ — دەپ سوردى ئامانىسا خېمىر يۇغۇرىدىغان تەڭنىنى ئېلىۋېتىپ.

— پېتىر مانتا، ئۇننى ئالساڭ، تۇزىنى مەن تەڭشەپ بېرە- مەن، — ئايپاشا خېنىمۇ پىياز ئاقلاشقا تەمشەلدى.

— خاتىرجەم بولسىلا ئاپا، ئۆزۈم تەڭشەپ قۇيالايمەن، بۇگۈن مەن پېتىر مانتىنىڭ خېمىرىنى شۇنداق بىر يۇغۇرۋېتەيكى. . . — ئۇ گېپىنىڭ ئاخىرىنى چىقارماي ئاپىسىغا قاراپ پىسسىكىدە كۈلۈپ قويدى.

— گېپىڭ چوڭغۇ قىزىم، تۇزىنى تەڭشەپ خېمىرنى يۇغۇ- رۇشنى كىمدىن ئۆگەندىڭ؟ — ئايپاشا خېنىم قىزىغا ئىشىنەل- مەيۋاتاتتى.

— كىمدىن بولاتتى، سىلىدىن ئۆگەندىم، — ئامانىسا تەڭنىگە ئۇننى ئېلىپ تۇزىنىمۇ ئۆزى قۇيىۋەردى، ئاپىسى سەز- دۇرمەي قاراپ تۇردى، — ئۇنتۇپ قالدىلامۇ، ئۆي ئىشىنى قە- لىشنى ئۆگەن دەيدىلايۇ - ماڭا قىلدۇرمايدىلا، ھەركۈنى قاراپ تۇرغان تۇرسام، بىلىۋالمايمەنمۇ. بۇگۈن كۈن نەدىن چىقىپ كەتتىكىن، خېمىر يۇغۇرۇشنى ماڭا تۇنتازدىلاغۇ، سىلىگە ئۆ- زۇمنى بىر تونۇتۇپ قويمىسام بولمايدۇ، — دېدى ئەركىلەپ كۈلۈپ.

دېمىسىمۇ ئايپاشا خېنىم ئامانىسانى ئۆي تۇتۇشنى، تاماق ئېتىشنى، ئەرنى كۈتۈشنى بىلىپ قالسۇن دەپ يېنىدا تۇتاتتى- يۇ، ئىشقا سالمايتتى، ئۆزىنىڭ قىلغىنىنى كۆرسىتەتتى، سۆز- لەپ ئىچۈرۋېتەتتى. ئامانىسامۇ ئاخىر بىر كۈنى ئۆزىنىڭ بېشى-

غا ئاشۇ ئىشلارنى قىلىش كېلىدىغانلىقىنى ھېس قىلاتتى، شۇڭا ئېسىدە چىڭ تۇتۇۋالغانىدى. بۇگۈن ئايپاشا خېنىم ئۆزىمۇ سەز-مەيلا خېمىر يۇغۇرىدىغان ئىشنى ئۈنۈمگە بېرىپ قويدى، ئامانىسا مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆزىنى ئاپىسىغا تونۇتۇپ، ئىشەن-چىسىنى قولغا كەلتۈرۈپ، قازان بېشىنىڭ ئىشىدىن تارتىپ كوچىدىن سۇ ئەكىرىدىغان ئىشلارغىچە ھەممىسىنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋېلىشقا تىرىشىۋاتاتتى، ئايپاشا خېنىم قىزنىڭ كۆڭلىدىكى غەزىرىنى سەزمىدى.

— ياخشى، خېمىرنى يوغۇرۇپ بولدۇڭمۇ نېمە، تەڭنىنى ئالدىمغا ئەكېلە، — ئۇ قولىنى يۇۋېتىپ تەڭنىدىكى خېمىرنىڭ بوش چىڭلىقىنى مىجىپ، سوزۇپ كۆردى، خېمىر پارچىسىنى ئاغزىدا چاينap تۇزنىڭ تېتىغان - تېتىمىغانلىقىنى سىناپ باق-تى، ئاندىن قىزغا رازىمەنلىك بىلەن قاراپ، — خېمىرنى راست-تىنلا ئوبدان يۇغۇرۇپسەن، داستىخاننى يېيىپ قويۇپ قوي، بىر ئاز تۇرۇپ تىنسۇن، ئەمدى مەن بازاردىن گۆش ئەكىرەي، سەن پىيازلارنى يۇيۇپ توغراپ تۇرارسەن، — دېدى.

ئايپاشا خېنىم گۆش ئېلىپ كىرگىچە، ئامانىسا تاپشۇرۇل-غان ئىشلارنى قىلىۋېتىپلا قالماستىن، ئوچاقنىڭ كۈلىنى ئې-لىپ، ئوچاققا ئوتۇن سېلىپ ئوت ياقسىلا بولغۇدەك قىلىپ قويدى. ئاپىسى كىرگەندىن كېيىن ئىككىيلەن قولمۇ - قول ئىشلەپ مانتىنى تۇگۈپ قازانغا سېلىۋەتتى. ئۇلار ئۇھ دەپ ئارام ئېلىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمىگەندى، سۇ سانتۇچىنىڭ قوڭغۇراق ئاۋا-زى ياڭراپ قالدى، ئامانىسانىڭ يۈرىكى ئوينap كەتتى، ئۇ تاقەتسىزلىنىۋاتقانلىقىنى سەزدۈرمەسلىككە تىرىشىپ ئاستا مې-ڭىپ چېلەكنىڭ يېنىغا كەلدى:

— ئاپا، سىلى ئارام ئېلىۋالسىلا، سۇنى مەن ئەكىرەي - ھە، — دەپ چېلەكنى قولىغا ئالدى، ئاپىسى ئۈنۈدىن چېلەكنى ئېلىۋېلىپ سۇ ئالغىلى ئۆزى چىققانمۇ بولاتتى، دەل شۇ ۋاقىتتا

قۇددۇس باي ئۇنى چاقىرىپ قالدى.

— ياۋاللا نېمىگىمۇ چاقىرىدىغاندۇ؟! — ئايپاشا خېنىمنىڭ ئەرۋايى ئۇچتى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئامانىنساغا، — چېلەككە سۇنى ئازراق قاچىلاپ كۆتە، — دەپ قويۇپ، ئېرىنىڭ قېشىغا ماڭدى. ئامانىنسا پېشايۋاندا كېتمۇېتىپ دادىسىنىڭ «گەپ تۇگىدى، چاپسان تاماقنى ئەكىرىڭلار» دەۋاتقىنىنى ئاڭلاپ قالدى.

ئامانىنسا دەرۋازىدىن چىققاندا ئاسمان ئوتقاشتەك قىزىرىپ، قۇياش ئۇپۇققا مۆكۈش ئالدىدا تۇراتتى. ئەشرەپ ئاشۇ ئوتقاشنىڭ ئىچىدىكى گىگانت پالۋاندەك قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى، ئۇنىڭ كېلىشكەن قامىتى ئامانىنسانىڭ يۈرەك تارىنى بۇرۇنقىدەكلا چېكەتتى. ئۇنىڭ ئالدىدا ئەشرەپ تەنها تۇراتتى، ئۇلار بىر - بىرىنى كۆرۈشتى، يۈرەكلىرىدە بولسا بىر - بىرىنىڭ ئىسمىنى چاقىراتتى، ئۇلارنىڭ قەلبىدە شىددەت بىلەن ئۇلغىيۋاتقان مۇھەببەت يالقۇنى ئېككىلىسىنى قاتتىق هاياجانغا سالغانىدى، كۆزلەر چوڭقۇر مېھرى - مۇھەببەت بىلەن بىر - بىرىگە تويماي بېقىشاتتى.

— ئامانىنسا، مەن نېمىدېگەن تەلەيلىك، بۇگۈن مەن سىزنى ئىككى قېتىم كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدۇم، ئادەتتىكى ۋاقىتلاردا بازارغا چىقمامسىز؟ — دەپ سورىدى ئەشرەپ مۇشۇ بەختكە ئېرىشكەنلىكىگە رازى بولغۇسى كەلمەي. ئۇ نەچچە كۈن بۇرۇنلا ئامانىنسانىڭ ۋىسالىغا يېتىشكە كۆزى يەتمەي، جېنىدىن كېچىشنى نىيەت قىلغان بولسا، ئەمدى ئۇنىڭ رۇخسارىغا تويماستىن هازىرقى ئىمكانىيىتىگە رازى بولمايۋاتاتتى. ئامانىنساغىمۇ نېمە ئىلاج، ئۇ راست گېپىنى قىلدى.

— قىزلار بويىغا يەتسە مۇشۇنداق قېلىپقا چۈشۈپ قالىدىكەن، مەن ئۆيۈمدىن دوزاختىن تويغاندەك تويدۇم، سىزدىنمۇ ئۆتەر چىدىيالمايۋاتىمەن. هە، راست، سىز ئوتۇن يارغىلى قاچان كېلىسىز؟ ئىككىمىزگە گەپ كەتمەيدۇ. هەممە گەپ دادام بىلەن ئاپامدا، شۇڭا ئوتۇن يارغىلى تېزراق كېلىپ ئۇلارغا تېخىمۇ

ئوبدان تەسىر قالدۇرۇسىڭىز دەيمەن، — دېدى ئامانىسا ئۇنىڭغا يول كۆرسىتىپ.

— راست دەيسىز، مەن چوقۇم سىزنىڭ دېگىنىڭىزدەك قىلىمەن، سىلەرنىڭكىگە كېلىپ ئوتۇن يېرىشقا مەنمۇ ئالدىراۋاتىمەن، شۇغۇنىسى مەن ئۆيدىن ياخشى كەسمەيدىغان گال پالتىنى ئەكەلگەن ئىكەنمەن، چوماقلىق ياغاچقا. . . — ئۇ كۈلۈمسىرەپ بېشىنى تاتلىدى.

— مەنمۇ ئويلىغان، — دېدى ئامانىسا قولىدا تۇتۇۋالغان مىس پۇلنى سۇنۇۋېتىپ، — تېز ئېلىڭ، مۇشۇنىڭغا پالتا سېتىۋېلىپ بالدۇرراق كېلىڭ، لېكىن ئوتۇننى بەك تېز يېرىپ تۇگىتىمەڭ، — ئامانىسا تاتلىق تەبەسسۇم قىلدى.

ئەشرەپ قىزىرىپ ـ تاتىرىپ ئالمىنىنى سوزدى، ئۇ مىس پۇلنى يانچۇقىغا سېلىۋېتىپ:

— سىزگە پۇل خەجلىتىپ سەت ئىش قىلدىمغۇ، پۇل تاپقاندا قايتۇرۇۋېتىمەن، — دېدى.

— قايتۇرۇۋېتىمەن، دېگۈچى بولماڭ، ئالغان پالتىڭىز مېنىڭ سۇۋۇغام بولسۇن، ئۇنى ھەر قېتىم قولىڭىزغا ئالغىنىڭىزدا مېنى ئەسلەڭ، مۇشۇلا ماڭا كۇپايە.

ئەشرەپ جۇمەكنى كىچىك ئېچىپ قويغان بولسىمۇ ئامانىنىڭ سانىڭ چېلىكى سوغا لىقمۇلىق توشتى. ئۇ چېلەكنى كۆتۈرۈپ دەرۋازىغىچە بولسىمۇ ئاپىرىپ بېرىشكە تەمشەلدى.

— ئالدىرىماڭ، — دېدى ئۇ ئەشرەپنىڭ يېنىدىن كېتىشكە كۆڭلى قىيماي، — ئۆيىمىزدە مېھمان بار، ئۆيدىكىلەر مېھمان كۆتۈش بىلەن ئالدىراش، ئاخشام مۇشۇ ئەتراپتا راۋاب چېلىپ ناخشى ئېيتىتىڭىز، شۇنداقمۇ؟ مەن قەشقەردە ئېيتىلىپ يۈرگەن خەلق ناخشىلىرىدىن تارتىپ ھازىرغىچە ئىجاد قىلىنغان ناخشىلارنىڭ ھەممىسىنى بىلىمەن. ئاخشامقى ناخشىڭىز ئۆزگىچە، ئۆزۈڭىز ئىجاد قىلغان ئوخشىمامسىز؟ ئاۋازىڭىزنىڭ ياڭراق، زىللە-

قى، نەپس - يېقىملىقلىقى مېنى بۆلەكچىلا سۆيۈندۈرىۋەتتى،
— ئامانىنسا كۈلۈپ تۇرۇپ يالقۇنلۇق كۆزلىرى بىلەن ئەشرەپ-
نىڭ چىرايىغا قارىدى.
— بۇ ناخشىنى سىزگە ئاتاپ ئىجاد قىلدىم، ئاڭلاپ ھۈزۈر
ئالغانلىقىڭىزدىن قەۋەتلا خۇش بولۇپ كېتىۋاتىمەن، ناخشام ياق-
قانلا بولسا. . . — ئەشرەپنىڭ بىردىنلا ئامانىنسانىڭ بوينىغا
گىرە سېلىپ، باغرىغا بېسىپ قۇچاقلىغۇسى كېلىپ كەتتى،
لەۋلىرى ئۇنى سۆيۈش ئارزۇسى بىلەن يانатتى.
— ياقتى، ياقتى. . . — ئامانىنسا ئۇنىڭ سۆزىنى چورت
كەستى، — مەن ھۈجرامدا خۇددى سىزنىڭ باغرىڭىزدا ئەركىلە-
ۋاتقاندەك يېتىپ ھۈزۈرلىنىپ ئاڭلىدىم، ئاڭلىسام - ئاڭلىسام
ئاڭلىغۇم كېلىدۇ، پۈرسەت چىققاندا ناخشىڭىزنىڭ سۆزىنى ماڭا
يېزىپ بېرىڭ، مەنمۇ ھۈجرامدا تۇرۇپ سىزگە جۆر بولۇپ ئېيە-
تىپ ئۆگىنىۋالاي.
— ئامانىنسا، — ئەشرەپ كۆزلىرىنى ئامانىنسادىن ئېلىپ
ئۇلارنىڭ دەرۋازىسىغا تىكىلدى، — ئۆيۈڭلاردىن مېھمانلار ئۈزۈپ
چىقىۋاتىدۇ، باي ئاتاملار ئۇلارنى ئۈزاتقىلى چىقىپ سىزنى كۆ
رۈپ قالمىسۇن يەنە، ھارۋىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ ئولتۇرۇۋالما-
سىز؟
بۇ جاھانغا قاراڭغۇلۇق يېيىلىۋاتقان، بەش قەدەم نېرىدىكى
ئادەمنى تونۇغىلى بولمايدىغان مەزگىل ئىدى. ئامانىنسا ئىتتىك
كەينىگە قارىۋېتىپلا ئۆزىنى ئەشرەپنىڭ كەينىگە ئېلىپ چاپلە-
شىپ تۇرۇۋالدى، ئۇنىڭ ئىللىق تەپتىدىن ئەشرەپنىڭ ۋۇجۇدى
ئىسسىق جىمىرلاپ كەتتى، خىيالەن ئۇنى ھاپاش قىلىۋالغاندەك
ھۈزۈرلاندى. قاراڭغۇلۇق ئۇلارنى مېھمانلارنىڭ ۋە مېھمانلارنى
ئۇزۇتۇپ دەرۋازىدىن چىققان قۇددۇس باي بىلەن مەمتىلىنىڭ
كۆزىدىن يوشۇرۇپ قالدى، قۇددۇس بايمۇ مېھمانلارنى دەرۋازا
ئالدىدا ئۇزۇتۇپ قويۇپلا ھويلىسىغا كىرىپ كەتتى.

بۇ چاقىرىلمىغان مېھمانلار ئۈچ كىشى بولۇپ، بىرى ئۇچەسىغا يەكتەك، بېشىغا سەللە كىيىۋالغان ئوتتۇرا بوي، ئاق ساقالىلىق ئادەمدەك قىلاتتى، كۆرۈنۈشىدىن قايسىبىر مەسچىتنىڭ ئىمامى ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى، قالغان ئىككىسى بولسا شەھەر سودىگەرلىرىدىن بولسا كېرەك، بېشىغا قارا تۇماق كىيىپ، بېلىنى گۈللۈك پەرەڭ پوتىسى بىلەن باغلىۋالغان، خېلى سالاپەتلىك كىشىلەردەك قىلاتتى. بىرسى ئۇزۇنتۇرا، ھاڭگىرت بويۇن، كەكە ساقال، يەنە بىرسى پومزەكتەك سېمىز، گېرۋي بولۇپ، كېكىرتىكىدىن چىقىۋاتقان خىرقىراقنى خېلى يىراقتىنلا ئاڭلىغىلى بولاتتى. ئۇلار قۇددۇس بايىنىڭ كۇتۇۋېلىشىدىن مەمنۇن بولغان بولسىمۇ، ئۇنىڭكىگە كېلىش مۇددىئاسى ئىشقا ئاشمىغاندىن كېيىن قۇددۇس باي دەرۋازىسىدىن كىرىپ كېتىش ئالدىنلا ئىككى يېنىدا موككىدەك ئۆتۈشۈپ تۇرغان كىشىلەرنىڭ ئالاقلاپ قېلىشىغىمۇ پەرۋا قىلماي شىكايەتنى باشلىۋەتتى. ئاۋۋال پومزەكتەك سېمىزى گەپ باشلىدى:

— پاھ، پاھ، بۇ قۇددۇس بايىنىڭ ھالىنىڭ چوڭلاپ كەتكىنىنى قارامالار، قىزىغا خېرىدارلىق قىلىپ كىرسەك، «ھەشقالا، رەھمەت» دەپ قول قوشتۇرۇپ تۇرماقتا يوق «قىزىم تېخى كىچىك، ئەقىلگە توشمىدى، ئۆي ئىشىدىن خەۋىرى يوق» دەپ بانا ـ سەۋەب كۆرسىتىپ كەتكەنلىرىنى قارامالار.

— مەسىلە قىزنىڭ كىچىكلىكىدە ئەمەس، بەلكى لايىقىنى يارىتمايۋاتقانلىقىدا، ئوغلى مەمتىلى ئوچۇق ـ ئاشكارىلا «ئۇنىڭ ئۇچۇن ھەرگىز سىڭلىمىنى سوراپ كەلگۈچى بولمىسىلا» دەۋاتامدۇ، شۇمۇ ئەلچىگە قىلىنىدىغان مۇئامىلىمۇ، بەڭۈاش، — بۇ ئۇزۇنتۇرا كىشىنىڭ ئاۋازى ئىدى.

— چېچىلمايلى بۇرادەرلەر، مۇنداق سورۇندا بۇ خىلدىكى گەپ ـ سۆزلەر بولۇپ تۇرىدۇ، ھەرگىز ئېغىر ئالغىلى بولمايدۇ، — دەۋاتاتتى سەللىلىك كىشى، — بىزدەك ئۇشتۇمتۇت

كىرىپ قىزلىرىنى بەرسىلە دېيىش بىلەن ھېچكىم قىزىنى ئىككى قوللاپ بېرىۋەتمەيدۇ. مۇنداق ئىش ھەر قايسىلىرىنىڭ باشلىرىغا كەلسىمۇ مۇشۇنداق قىلالا. بۇنىڭغا ھەرگىز ئەجەبلەنمىسىلە، رەنجىمىسىلە، ئۆز قىزىنىڭ ئەتىۋارىنى قىلمىسا بولامدۇ، ئىكىكىنچى قېتىم كەلگىنىمىزدە مۇنداق گەپلەر چىقماسلىقى مۇمكىن.

مېھمانلار ئوڭغۇل - دوڭغۇل بولۇپ كەتكەن كوچىدا قەدەملىرىنى ئېغىر ئېلىشىپ مۇشۇ تەرىقىدە سۆزلىشىپ ئەشرەپ بىلەن ئامانىسانىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئىككىيلەن بۇ كىشىلەرنىڭ قۇددۇس بايىنىڭ ئۆيىگە «ئەلچى» بولۇپ كەلگەنلىكىنى، بىلدى. ئۇلارنىڭ «شىكايەت»لىرىنى ئاڭلاپ، بۇ چوڭ خەۋپ - خەتەر، ئېغىر كۆڭۈلسىزلىكنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنىڭ شەپىسى ئىكەنلىكىنى سېزىپ، بايىقى شاد - خۇراملىقى غايىب بولۇپ، دېمى ئىچىگە چۈشۈپلا كەتتى. ئىككىيلەننىڭ ۋۇجۇدىغا تىترەك ئولىشىپ، قەلبى زىلزىلىگە كەلدى، ئۇلار كۆز ئالدىدا جىددىي ئېلىشىش سىنىقىنىڭ ئۆزلىرىنى كۈتۈپ تۇرغانلىقىنى سېزىشكەن بولسىمۇ، لېكىن كۆڭلىگە كەلگەن گېپىنى بىر - بىرىگە يېرىپ - ئېچىپ دېيەلمەي تېڭىرقىغان، چۆچىگەن ھالدا بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇرۇۋېتىپ جىمجىتلا خوشلاشتى.

ئامانىسانىڭ كۆڭلى دېلىغۇللاشقان، پۇتلىرىدىن ماغدۇر قاچقاندى، ئۇ ئادەتتە بىمالال كۆتۈرۈپ كىرىۋاتقان بىر چېلەك سۇنى ئەمدىلىكتە كۆتۈرۈشكە ماغدۇرى يەتمەي، دەرۋازىدىن كىرىگىچە بىرمۇنچە سۇنى يولغا تۆكۈۋەتتى.

— توختا قىزىم، قاراڭغۇدا چېلەكنى كۆتۈرەلمەي قىينىلىپ قاپسەن - دە، — ئاپىسى سۆزلىگەن پېتى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ چېلەكنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە ئەكىرىپ كەتتى. ئاپىسى شۇ تاپتا قىزىنىڭ چىرايىدىن قان قېچىپ، يۈزىكى مۇجۇلۇپ، ھەسرەت قايغۇسىدا قالغان ھالىتىنى كۆرگەن بولسا چۆچۈپ كەتكەن

بولاتتی، هېلىمۇ ياخشى قارائغۇلۇق قىزغا ئوبدان دالدا بولدى. ئامانىسا بىربېسىپ - ئىككى بېسىپ ئۆي تەرەپكە كېلىۋېتىپ، ئۆزىنىڭ ۋۇجۇدىدا پەيدا بولغان ھودۇقۇش، ئەنسىرەش، قورقۇش ئارىلىشىپ كەتكەن ئېغىر كەيپىياتىنى بېسىشقا تىرىشتى. «مېھمانلار مېنى كىمگىدۇ سوراپ ئەلچىلىككە كەپتۇ، گەپلىرىنىڭ ئورامىدىن قارىغاندا ھۆرمەتلىك، قەدىرلىك دادام لايىققا ماقۇل، بېرەي، دېمەپتۇ، كۆڭلۈمنى چۈشىنىدىغان ئاكام تېخى لايىقنى رەت قىپتۇ. بۇ يۈزى قېلىن «ئەلچى» لەر ئىككىنچى قېتىم يەنە كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىشىۋاتىدۇ، ئۇلار دادام بىلەن ئاكامنىڭ گەپلىرىنى ئېغىر ئېلىپ كەلمەي قويسىغۇ ياخشى بولاتتى. قۇدرىتى ئۇلۇغ خۇدايىم سېنىڭسىز قىل تەۋرىمەيدۇ، ماڭا شاپائەت قىلىپ ئۇلارنى بىزنىڭ ئۆيگە ئىككىنچى دەسسەتمىگەيسەن» ئامانىسانىڭ يۈرىكى يېڭىنە سانچىغاندەك ئاغرىپ كېتىۋاتاتتى، ئۇ مەيدىسىنى ئىككى قولى بىلەن بېسىۋېلىپ مېڭىشتىن توختاپ قالدى - دە، ئويلىرى يەنە قانات قاقتى: «ئاتا - ئانام ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ قالسا قانداقمۇ قىلارمەن، يە مەن ئاتا - ئانامغا ياخشى كۆرگەن يىگىتىمگىلا تېگىمەن دېيەلمىسەم، دېگىنىم بىلەنمۇ ئۇلار ھەر قاچان ئۆزۈڭنىڭ تاپقىنىمۇ ئاشۇ يالاڭتۆش دېھقانغۇ، بىز سېنى شۇنىڭغا بېرىش ئۈچۈن تۇغقانمىدۇق، ئالاھىدە تەربىيىلىگەنمىدۇق، دەپ مېنى ئەيىبلەپ رەھىمسىزلىك بىلەن ئۈرۈپ كېتەر. مەيلى ياخشى كۆرگەن يىگىتىمنى دېيەلمەسەمۇ، ئۇلار ماقۇل كۆرگەن «لايىق» نى رەت قىلىپ تۇرۇۋالسام مەن، مېنىڭدە شۇنداق جۈرئەت بارمۇ؟ ئەلۋەتتە بار، چۈنكى مەن بارلىق مۇھەببىتىمنى، كۆڭلۈمنى بايقى كەمبەغەل يىگىتكە ئاتىغىنىم، ئىككىلىنىشىمگە ئورۇن يوق» ئۇنىڭ كەيپىياتى تۇراقلاشقاندەك بولدى، چىرايىغىمۇ قان يۈگۈرگەندەك قىلدى، ماڭسىمۇ پۈتلىرى پۈكلەشمىدى، ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ تەمكىن قەدەم ئېلىپ ئۆيگە قايتىپ كىردى.

ئۆزىگە ئەلچى كىرگۈزگەن يىگىتنىڭ كىملىكىگە ئامانىسا زادىلا قىزىقمىدى، چۈنكى ئۇ ئۆزى ياقتۇرۇپ قالغان يىگىتتىن باشقىسىغا ھەرگىز قىزىقمايدۇ، ئەگەر ئوقۇرمەنلىرىمىز سۈرۈشتە قىلىپ تۇرۇۋالسا بىز ھازىرچە تۆۋەندىكىلەرنىلا بايان قىلىپ بېرەلەيمىز:

20 ـ ئەسىرنىڭ 20 ـ يىللىرى قۇددۇس باي بىلەن غۇلام پاختا بىرلىشىپ چوڭ سودا كارۋىنى تەشكىللەپ، قەشقەرنىڭ يەرلىك، ئەتىۋارلىق خام مالىلىرىنى ئات ـ تۆگىلەرگە ئارتىپ، يىپەك يولى بويلاپ شەرقە قاراپ سەپەر قىلدى، ئىچكى ئۆلكە-لەرنىڭ بىرقانچە چوڭ سودا شەھەرلىرىدىن ئۆتۈپ سۇجۇدا توخ-تىدى. سۇجۇدىكى كارخانىلار خام مالغا تازا ئېھتىياجلىق بولۇ-ۋاتقانىكەن، ئۇلار خام مالىلىرىنى بىر يولىلا يۇقىرى باھا بىلەن كارخانىلارغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، ئۇلاردىن ئېسىل يىپەك رەخت، داڭلىق تاۋار ـ دۇردۇن ۋە باشقا مالىلاردىن ئەرزان باھادىلا سېتىۋالدى. كارۋاننىڭ ھاردۇقى چىقىشى بىلەن مالىلىرىنى ئې-لىپ يولغا چىقتى، لەنجۇغا كەلگەندە ئۇزۇنراق تۇرۇپ قېلىشقا توغرا كەلدى.

ئۇ زاماندا تاغ ـ ئېدىرلىقلاردا، چۆل ـ جەزىرىلەردە تۈيۇق-سىز پەيدا بولۇپ باندىتلىق، بۇلاڭچىلىق قىلىدىغان ۋەھشي ئادەملەر بار ئىدى. ئۇلار پۇرسەت تاپسىلا سودا كارۋانلىرىغا ھۇجۇم قىلىپ، ئات ـ ئۇلاغلارنى، مالىلارنى بۇلاپ كېتەتتى، شۇڭا كارۋانلارمۇ سەپەرگە چىققاندا باندىت ـ بۇلاڭچىلارغا تاقابىل تۇرۇش، ئۆزلىرىنى، مال ـ مۈلكىنى قوغداش ئۈچۈن مەخسۇس قوغدىغۇچىلارنى بىللە ئېلىپ يۈرەتتى. قۇددۇس بايلارمۇ ئىچكى ئۆلكىلەرگە ماڭغىنىچە كارۋاننى باشلاپ ماڭىدىغان چاكارلاردىن باشقا ئون نەپەر قوغدىغۇچىمۇ يالىلىغانىدى. ئۇلار سەپەر جەريا-نىدا بىر قانچە قېتىم ئوغرى ـ بۇلاڭچىلارغا ئۇچراپ قالتىس ئېلىشىپ، ئۇلارنى غەلىبىلىك چېكىندۈرگەن، ئۆزىنى زىيانغا

ئۇچراتمىغان بولسىمۇ لېكىن گەنسۇنىڭ جيۇچۇەن ئەتراپىدا ئات-
لىق بۇلاڭچىلار بىلەن ئېلىشىپ، تازا ياراملىق ئىككى نەپەر
قوغدىغۇچىسىدىن ئايرىلىپ قالدى. ھېرىپ - ئېچىپ سۇجۇغا
يېتىپ بارغان كېچىسى سارايغا چۇشكەن ئىككى ئوغرى بىلەن
ئېلىشىپ قاراڭغۇلۇقتا تۇرۇڭقان بىر قوغدىغۇچى كەينىدىن
كەلگەن پىچاق بىلەن قازا قىلدى. تالاي قېتىم ئەسقاتقان ئۇچ
قوغدىغۇچىنىڭ ئۆلۈمى كارۋان ئۇچۇن چوڭ يوقىتىش بولدى.
ئۇلار ئېغىر قايغۇغا چۆمدى، قالغان قوغدىغۇچىلارنىڭ رۇھى
سۇنۇپ ئەندىشىگە چۇشۇپ قالدى. قايتقۇچە سۇجۇدىن يەنە بىرقاد-
چە قوغدىغۇچىنى يالغۇزالمىسا بولمايدىغاندەك قىلاتتى، شۇڭا
قۇددۇس باي بىلەن غۇلامپاختا ساراي خوجايىنىنى ئىزدەپ بىر-
قانچە نەپەر قوغدىغۇچى يالاپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. خوجايىن
ئىككى نەپەر قاڭۇل، چېڭەر چامباشچىنى تېپىپ كېلىپ قۇددۇس
ئايلارنى رازى قىلدى، لېكىن ئۇلارنىڭ قويغان باھاسى ئىنتايىن
قىممەت ئىدى. ئۇلار يەنە كارۋاننى لەنجۇغىچىلا بىخەتەر قوغداپ
ئاپىرىپ بېرىپ، قايتىپ كېلىمىز دەپ تۇرۇۋالدى. غۇلام پاختا
ئىككى چامباشچىنىڭ باھاسىغا چىدىماي چىچاڭشىپ كەتتى، قۇد-
دۇس باي بولسا چامباشچىلارنىڭ كارۋانىنىڭ بىخەتەرلىكىگە مۇ-
لەق كاپالەتلىك قىلىشى شەرتى ئاستىدا باھاغا كۆنۇپ، ۋاقتى
- قەرەلىدە يولغا چىقتى. ئارتۇقراق كەتكەن پۇلنىڭ كۆزىگە
قاراپ تۇرمىدى، غۇلام پاختا چامباشچىلارغا ھەق بەرمىگەن بول-
سىمۇ، يۈزى قېلىنلىق قىلىپ قۇددۇس بايغا قوشۇلۇپ يولغا
چىقتى. لېكىن پۇلغا تويمايدىغان بۇ نەپسانىيەتچىنى خۇدا جازالە-
دى، ئۇنىڭ چاكارلىرى يېتىشمەي ماي ئارتىلغان ئۇلاغلىرىنى
ياخشى باقمىغانلىقتىن، بىر دەريانىڭ باغرىدىكى چىغىر يولدا
كېتىۋاتقاندا ئالتە ئېتى مۆدۈرلۈپ كېتىپ يۈك - تاقى بىلەن
دەرياغا چۇشۇپ كەتتى. تۆۋەن ئىش ھەققىگە نارازى بۇلۇڭقان
چاكارلارمۇ ئاتلارنى قۇتقۇزۇپ، يۈك - تاقىلارنى دەريادىن سۇزد-

ۋىلىشقا پىداكارلىق كۆرسىتىشنى خالىمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كىچىك زىياندىن قورقۇپ چوڭ زىيان تارتىۋالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىچكى ئۆلكىلەردە قۇرغاقچىلىق ئېغىر بولغانلىقتىن ئادەمنىڭ ئوزۇق - تۇلۇگىلا ئەمەس، ھايۋانلارنىڭمۇ يەم - خەشىكى تاپقىلى بولماي، غۇلام پاختىدىن تارتىپ بىرقانچە چاكار ماغدۇرسىزلىنىپ ھالىدىن كەتتى. ئات، تۆگىلەرگە ئارتىلغان يۈكمۇ كۆپ بولغانلىقتىن ھېرىپ قېلىپ بىرمۇنچە ئاۋارىچىلىق تاپتى. بەزى ئاتلار يېغىرمۇ بولۇپ قالدى. شۇڭا ئۇلاغلارنى تويدۇرۇپ بېقىش، يېغىرنى داۋالاپ ماغدۇرىغا كەلتۈرۈۋېلىش ۋە كېيىنكى سەپەردە لازىملىق ئوزۇق - تۇلۇك، يەم - خەشەك تەييارلىۋېلىش ئۈچۈن لەنجۇدا ئۇزۇنراق تۇرۇپ قېلىشقا مەجبۇر بولدى.

لەنجۇ شەھىرى ئۇزۇنغا سوزۇلغان يىپەك يولىنىڭ مۇھىم تۆگۈنلىرىنىڭ بىرى. بۇ شەھەرنىڭ ھەممىلا يېرىدە قەدىمىي ساراي ۋە قەلئەلەرنى ئۈچرىتىشلى بولىدۇ، دۇنيادىكى ھەرقايسى دۆلەتلەردىن، بولۇپمۇ ئوتتۇرا ئاسىيادىن تەكشۈرگۈچىلەر، سودىگەرلەر، سەيياھلار بۇ شەھەرگە كېلىپ - كېتىپ تۇرغانلىقتىن ئائىلە-سارايلار ھەرگىز بىكار قالمايدۇ. بۇ شەھەردە بىرنەچچە ئائىلە-لىك ئويغۇرلار، ئۆزبېكلەرمۇ ئولتۇراقلىشىپ قالغان. ئۇلارنى لەنجۇغا كەلگەن غەربىي دىيار سودىگەرلىرى يوقلىماي ئۆتمەيدۇ، قۇددۇس بايلارنىڭمۇ يېقىن تونۇشلىرى، تۇنگان ئاغىنىلىرى بار ئىدى. بۇ ئون نەچچە كۈندىن بۇيان ئۇنىڭ ھاردۇقى چىقىپ بولالمىدىمكىن ياكى تونۇش - بىلىشلىرىنى يوقلاشقا كۆڭلى تارتمىدىمكىن، ئۇ سارايدىن چىقماي ياتقىدا ئارام ئېلىپلا كۈن ئۆتكۈزدى، بىرەر نەرسە زۆرۈر بولۇپ قالسا چاكارلىرىغىلا ئالدۇردى. بىر تىيىنمۇ ئارتۇق خەجلەشنى خالىمايدىغان غۇلام پاختىمۇ تامىقىنىمۇ ياتقىغا ئەكىرىپ يېدى. ئۇنىڭمۇ، قۇددۇس بايىنىڭمۇ سەپەردە يەيدىغان مايلىق توقاچلىرى تۇگەپ قالغانىدى،

ئۇلار دەم ئېلىپ ئون سەككىز كۈن بولغاندا شەھەردىكى تونۇش ئۇيغۇرلارنى تېپىپ ياغلىق توقاچ ياقتۇرۇۋېلىشنى، ئېلىپ يۈرۈشكەن، قويۇق، قاپقارا قىسقا بۇرۇت قويۇۋالغان بىر ئۇيغۇر دادىل قەدەم ئېلىپ روھلۇق كېلىپ ئۇلار بىلەن كۆرۈشتى. ئۇ تۇنگانچە كىيىنىۋالغىنى بىلەن ئوبدان سەپسېلىپ قارىسىلا پۈتۈن كۆرۈنۇشىدىن مانا مەن دەپ ئۇيغۇرلىقى چىقىپ تۇراتتى، تەلەپپۇزىمۇ قەشقەرچە بولۇپ، تىلىغا تۇنگانچىنى ئارىلاشتۇرۇۋالىمايتتى. ئۇ قۇددۇس بايىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ سېغىنىشلىق تۇيغۇلىرىنى ھاياجان بىلەن سۆزلەشكە باشلىدى:

— مەن كوچىدا تاسادىپىي سىلىنىڭ چاكارلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم، خېلى يىللاردىن بۇيان قېرىنداشلىرىمدىن قېچىپ يۈرگەنىدىم، ئانا يۇرتۇم قەشقەرنى، ئۇرۇق - تۇغقان، دوست - بۇرادەرلىرىمنى قاتتىق سېغىنىپتىمەن، ئۆزۈمنى تۇتالماي چاكارلىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ يىغلاپ كەتتىم، — ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرىدا يەنە ياش ئەگمىدى. ئۇ كالپۇكلىرىنى تىترىتىپ بىر ھازا تۇرۇۋېلىپ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — قۇددۇس بايىنىڭ چاكىرىمەن دېۋىدى، ئۆزلىرىنىڭ چىرايلىرى شۇئان ئېسىمگە كەلدى، ئۇ زات دادامنىڭ ھەقەمسىيەسى، سودا ھەمراھى، مەن قەشقەردە بىرنەچچە قېتىم ئۇنىڭ دادام بىلەن مۇڭدىشىپ تۇرغىنىنى كۆرگەن، ئۇ زاتقا سالام بېرىپ كەلگەچ يۈرتىنىڭ پارىڭىنى ئاڭلاپ كېلەي، دەپ ئالدىلىرىغا كېلىشىم. باي ئاكا، ئارىلىقتا خېلى يىللار ئۆتكەن بولسىمۇ

سىلىنىڭ رەڭگى ـ رۇخسارلىرىدا ئۆزگىرىش بولماپتۇ، چىرايلىرى نۇر چېچىپ تۇرۇۋېتىپتۇ.

— شۇنداق، ئاللانىڭ شاپائىتى بىلەن تىك تۇرۇپ كېلىۋاتىمەن، مەنمۇ سىلىنى كۆرۈپ بىر تونۇش چىراي ئىسىمگە كېلىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئىسمى.... — ئۇ بوشلۇقتا قاراپ ئويلىنىۋاتاتتى. — مېنىڭ ئىسمىم ئالماس، سامساق بەگنىڭ ئوغلىمەن، — دېدى ئۇ، قۇددۇس بايىنىڭ ئەسلىيەلمەيۋاتقانلىقىغا قاراپ ئىنتىك ئۆزىنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسىنى مەلۇم قىلدى.

— ھەببەللى، — دېدى قۇددۇس باي ئالماسنىڭ مۇرىسىنى يېنىك شاپىلاقداپ تۇرۇپ، — سۇبھانالالا، ئۆزلىرى بەئەينى رەھمەتلىك سامساق بەگكە قويۇپ قويغاندەك ئوخشايدىكەنلا، ئۇ كىشى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى بىلەن كۆپ ئارىلىشاتتى. ئۇنىڭ بىلەن بىرقانچە قېتىم سودا سەپىرىدە بىللە بولغانىدىم، مۇڭداشقاق، قىزىقچى، يۇمۇرلۇق، سەپەرده كىشىنى زېرىكتۈرمەيتتى. بىر كۈنى ئۇنى ئىزدەپ كەلسەم، زىندانغا تاشلانغانلىقىنى ئېيتىتى، بۇ نېمە كارامەت دەپ سۇرۇشتە قىلسام، ئۆيىدىكىلەر بىرنەمە دەپ بېرەلمىدى، ئۇزۇن ئۆتمەي نەزىرىگە تەكلىپ قىلدى، باردۇق، ھېچقانداق خەۋەرگە ئىگە بولالمىدۇق، ئون نەچچە يىلدىن كېيىن سامساق بايىنىڭ پۇشتى، سىلىنى بۇ يەردە ئۇچرىتىۋاتىمەن.

— نەزىرگە مەنمۇ قاتناشقان، — دەپ سۆز قاتتى غۇلام ئالماسقا قاراپ، — نەزىرده ئەجەپ سىلىنى كۆرمەپتىمىزغۇ؟ — سوئال قويدى ئۇ.

ئالماس ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى، ئاندىن ئىككىيلەنگەن تەكشى قارىۋېتىپ:

— ئاغىلار، بۇگۈن مېنىڭ تەلىيىم بارىكەن، ئىككىلىرى بىلەن تونۇشۇپ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمنى كۆرگەندەك بولدۇم، ئانا تىلىمدا سۆزلەشمىگىلىمۇ بەك ئۇزۇن بولۇپ كېتىپتىكەن.

بۇگۈن قانغۇچە سۆزلىشىۋېلىشقا پۇرسەت بەرسىلە، ھازىرلا بىز-
نىڭكىگە بارايلى، ئالدىلىرىغا داستىخان سالغۇدەك ھالىم بار.
دادام ۋە ئۆزۈم ھەققىدىكى سىرلارنى ئۆزلىرىگە ئېچىپ بېرەي،
ئۆزلىرىدىن يۇرتىنىڭ پارىكىنى ئاڭلاي. بىلىمەن، ئۆزلىرى يۇرت-
قا قايتىش تەييارلىقى بىلەن سىرتقا چىقماقچى، مەن بۇ يەرگە
يەرلىك بولۇپ قالدىم، ھەرقانداق ئىشلىرىغا ئىشتىراك قىلىپ كەل-
بېرەي، ھازىرقى ۋاقىتلىرىنى ماڭا بەرسىلە، — ئالماس ئۇلارنى
ئۆيىگە ئېلىپ بېرىشتا چىڭ تۇرۇۋالدى.

قۇددۇس بايلار ئانا يۇرتىدىن ئايرىلىپ باشقا يۇرتتا مۇساپىر
بولۇپ ياشاۋاتقان بىر قېرىندىشىنىڭ سەممىي تەكلىپىنى قانداق-
مۇ رەت قىلالىسۇن؟ ئالماس ئۇلارنىڭ باشلاپ سارايدىن چىقىپلا
دادىسى ھەققىدىكى قىسسىنى باشلاپ كەتتى:

سامساق بەگ قەشقەر قۇم دەرۋازىدا ئولتۇرۇشلۇق بولۇپ،
ئەجدادىدىن تارتىپ ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا ئىشتىراك قىلىپ كەل-
گەن، بەگلىك ئۇنۋانىنى چىڭ خاندانلىقىنىڭ چېنلۇك خان يار-
لىق چۈشۈرۈپ بەرگەنىكەن. شۇنىڭدىن كېيىن بەگلىك ئۇلارنىڭ
جەمەتىدە ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا مىراس بولۇپ قېلىۋېرىپتۇ. قەشقەر-
نىڭ دوتىيى ئۇنىڭغا باج ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىق تاجىنى
كىيگۈزۈپ قويغان بولسىمۇ، ئەمەل بەرگەن دوتەيدىن تارتىپ
ئاددىي پۇقرالارغىچە ئۇنى سامساق بەگ دەپ ئاتايتتى. ئۇمۇ مۇشۇ
ئۇنۋانغا كۆنۈپ كەتكەنىدى، سامساق بەگنىڭ مۇئاۋىن ئىدارە
باشلىقلىق ئەمىلى بولغىنى بىلەن بىر كۈنمۇ ئەمەل تۇتۇش
ئۈچۈن ئىدارىسىغا بېرىپ باقمىدى، بەلكى خىزمەت قۇلايلىقىدىن
پايدىلىنىپ سودا - سېتىق بىلەن شۇغۇللانىدى، دوتەي بىلەن
سىرلىق مۇناسىۋەت ئورنىتىپ شېرىكلىشىپ سودا قىلدى. دوتەي
ئۇنىڭغا چېگرا بېجى، ئىچكى باجلارنى كەچۈرۈم قىلىپ بېرىش
بىلەن يېشىل چىراغ يېقىپ بېرەتتى، بۇ ئۇنىڭ سامساق بەگنىڭ
سودىسىغا سالغان مەبلىغى ئىدى. سامساق بەگ ئىچكى ئۆلكىلەر-

گه، چەت ئەللەرگە قەشقەرنىڭ يەرلىك خام ماللىرىنى يۆتكەپ، قەشقەرگە پىششىق مال ئەكىلىپ ساتاتتى، ئۇ سودىدا ھەرگىز زىيان تارتمايتتى، پايدىنىڭ يېرىمىنى دوتەيگە بېرەتتى، دوتەي سامساق بەگدىن تولىمۇ رازى ئىدى. لېكىن ئويلىمىغان يەردىن سامساق بەگنىڭ قوشنىسى ھەسەتخورلۇق قىلىپ «ئىككى قېتىم سودا قىلىپ پەقەت بىر قېتىملىق پايدىسىنىلا سىزگە بېرىدۇ» دەپ پىتنە - پاسات توقۇپ ئۇنى دوتەيگە چېقىپ قويدى. دوتەي بىكاردىن كىلىۋاتقان پۇلغا قانائەت قىلغۇسى كەلمەي، سامساق بەگنى ساداقەتسىزلىكتە ئەيىبلەپ زىندانغا تاشلىدى، قاتتىق قەيسەن - قىستاققا ئېلىپ ۋەھشىيلەرچە قىينىدى، سامساق بەگنىڭ ئوغلى دادىسىنىڭ تارتىۋاتقان ئازابلىرىغا چىدىماي، پارە بېرىش بىلەن يول ئېچىپ دوتەي بىلەن كۆرۈشۈپ دادىسىنىڭ نېمىشقا زىندانغا تاشلانغانلىقىنى سۈرۈشتە قىلدى، دوتەي ئىككىلىنىپ تۇرمايلا، ئالماسنىڭ نېمە قىلالايدىغانلىقىنى سىنىماقچى بولغاندەك قوشنىسىنىڭ ئۆزىگە دېگەن چېقىمچىلىقىنى ئوچۇق - ئاشكارا دەپ بەردى. بۇنى ئاڭلىغان ئالماسنىڭ جۇدۇنى ئۆرلەپ چىدىيالماي قالدى - دە، شۇ كېچىسىلا ھېلىقى ھەسەتخورنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، زىندانغا تېگىش قىلدى، ئىككى قاراۋۇلنى بوغۇزلىۋېتىپ دادىسىنى زىندانىدىن قۇتقۇزۇپ چىقتى. ئۇلار قېچىۋاتقاندا قوغلاپ چىققان چېرىكلەر ئاتقان ئوق سامساق بەگنىڭ قورسىقىغا تېگىپ ئۇچىينى سىرتقا چىقىرىپ قويدى. ئەمدى قېچىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. «ئوغلۇم، مەن بولالمىدىم، جان ئۇزۇش ئالدىدا ساڭا قىلىدىغان ۋەسىيىتىم شۇكى، سەن ھەرگىز ماڭا ئوخشاش ھۆكۈمەتكە يېقىنلىشىپ ئەمەل تۇتۇش تەمەسىدە بولما، ئەمەل تۇتتۇڭمۇ بولدى، خەققە زۇلۇم سالىدىغان ئىشنى قىلماي قالمايدىكەنسەن. مەن قوشنامنى باش كۆتەرتمىگەنىدىم، ئەمدى بىلدىمكى، ئۇ مېنىڭدىن ئېنتىنى ئېلىش كويىدا يۈرگەنىكەن، ئۇ مەقسىتىگە يەتتى، كۆردۇڭمۇ ئەمەل تۇتساڭ مۇشۇنداق

خەتىرى بار. مەن ياخشى ئادەم بولالمىدىم، شۇڭا ئۆز ئەجىلىم بىلەن ئۆلمەي ئوق يەپ جان ئۈزگىلىۋاتىمەن، ھېلىمۇ ياخشى قولۇڭدا جان ئۈزىدىغان بولدۇم، ھەي ئوغلۇم، مەن سېنىمۇ بۇلغاپ قويدۇم. جىنايەت ئۆتكۈزدىڭ، سەن ھۆكۈمەتكە تۇتۇلۇپ قالساڭ بولمايدۇ، سەن بۇ يەردە ئۆزۈڭنى يوشۇرالمايسەن، ئىكىلىنىپ تۇرمايلا ئىچكىرىگە قاچ، قەشقەردىن قانچە يىراققا كەتسەڭ شۇنچە ياخشى، پەقەت ئىچكى ئۆلكىلەردىلا ئۆزۈڭنى يوشۇرۇپ جېنىڭنى ساقلاپ. . .» سامساق بەگ گېپىنىڭ ئاخىرىنى دەپ بولالماي جان ئۈزدى، چېرىكلەر يېقىنلىشىپ كېلىۋاتاتتى، ئالماس دادىسىنىڭ بېشىنى ئاستا يەردە قويدى - دە، قاچتى. شۇ قاچقان پېتى ئۈچ ئاي تاغ - داۋان، چۆل - جەزىرىلەرنى كېزىپ يول يۈرۈپ لەنجۇدا توختىدى، شۇ ۋاققىچە لەنجۇغا كېلىپ - كېتىپ تۇرىدىغان يۇرتداشلىرى بىلەن ئالاقە قىلىشقا ئۇرئەت قىلالماي كەلگەنىدى. ھەش - پەش دېگۈچە ئۇن نەچچە بىل ئۆتتى، ھۆكۈمەت تەرەپتىنمۇ ئۇنى ئىزدەپ ئاۋارە قىلمىدى، ئالماس ھايات قالغىنىغا شۈكرى قىلىپ خاتىرجەم ياشاۋاتقانىدى، لېكىن يېشى چوڭايغانسېرى يۇرتنى، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى، دوست - بۇرادەرلىرىنى سېغىنىپ ئۇخلىيالمايدىغان، گېلىدىن تاماق ئۆتمەيدىغان بولۇپ قېلىۋاتاتتى. ئەمدىلىكتە ئۇ قۇددۇس باينىڭ نام - شەرىپىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا ئىشەنچ قىلىپ ئالدىغا كېلىشكە جۈرئەت قىلغانىكەن.

— خاتىرجەم بولسىلا ئالماس ئاخۇن، بىز خەقنى ھۆكۈمەتكە چېقىپ نان تېپىپ يەيدىغانلاردىن ئەمەس. سىلى رەنجىمىسىلە، ئوچۇق دەۋېرەي، دادىلىرىمۇ، ھېلىقى قوشنىلىرىمۇ بىر جاڭگالنىڭ بۆرىلىرى ئىدى، بىر - بىرىگە ئورا كولىشىپ، بىر - بىرىنى ھۆكۈمەتكە چېقىشىپ بەزىدە ئۇ ھۆكۈمەتنىڭ ئالدىدا يۈز تاپسا، بەزىدە بۇ يۈز تېپىپ قالاتتى، ئۇلار خاتىرجەم ياشاپ باققان ئەمەس. بۇ كۈندە ھۆكۈمەتكە يېقىنلاشقۇلۇق ئەمەس.

ھەقىچان ئۇ يەردە سىلىنى ئۇنتۇپمۇ كەتكەندۇ. مۇنداق دېسەم بىخوتلىشىپ يۇرتقا بېرىپ يۇرمىسىلە يەنە، قارىسام بۇ يەردە ئوبدان يەرلىكلىشىپ ياخشى كۈن كۆچۈرۈۋاتقاندەك قىلىلا...

— شۇنداق، مەن بۇ يەردە ئولتۇراقلىشىپلا بىر قوينى سېتىۋالالىغۇدەك قالغان دەسمايەم بىلەن قاسساپلىق قىلغانىدىم، ئاز - ئازدىن ئېشىنىپ ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بۇلۇۋالدىم. ھالال ئەمگىكى بىلەن كۈننىي ئالىدىغان بىر نامرات تۇنگان ئائىلىسىنىڭ ئۆي ئىشىغا پىشىشىق قىزىنى ئالغان ئىكەنمەن، ئۇ ئۆيىمىز گە بەرىكەت ئېلىپ كەلدىمىكىن، خېلى ياخشى تۇتۇنۇۋالدۇق، بىر قىز، بىر ئوغۇللۇق بولدۇم، ھېچبىر خىجالىتىم يوق. بەزىدە قۇلۇم ئادەم قېنىنى بىلەن بۇلغانغان، شۇلارنىڭ قىساسىنى تارتىپ قالارمەنمىكىن دەپ قورقىمەن. سىلى كۆرسىتىپ ئۆتكەن دەك قوشنىمىزمۇ، دادامۇ پاك مۇسۇلمان ئەمەس ئىدى، ئاددىي ئىنسانلارغا زۇلۇم سالغان، ئاللا ياخشى - ياماننى ئايرىيدۇ، مەن ساڭا ئىخلاسمەن مېنى جازالىمىغايسەن، دەپ تېۋىنىپ، ئۆيۈمدە ھەر پەيشەنبە كۈنى ياغ پۇرىتىمەن، نەزىر - چىراق ئۆتكۈزۈپ كىشىلەرنىڭ دۇئاسىنى ئېلىپ تۇرىمەن، بەش ۋاقلىق نامازدىن قالمايمەن.

— ياخشى، ياخشى ئۇكام، بۇ يەردىمۇ ئىخلاسمەن مۇسۇلمان-چىلىقلىرىنى تاشلىماپتىلا، خۇدا سىلىنىڭ بۇ مۇسۇلمانچىلىق-لىرىنى كۆرمەي قالمايدۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ، غۇلام پاختا؟

ئىككىيلەن قىلىشۋاتقان پاراڭلىرى غۇلام پاختىنىڭ قۇلى-قىغا كىرىپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن بىر غەم - ئەندىشە ئۇنىڭ كۆڭلىنى چېچىپ ئويغا سېلىپ قويغانىدى، ئۇ قۇددۇس باينىڭ ئۆزىنى سۆھبەتكە تارتىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپلا كۆڭلىدىكىنى بىرياقتا قايرىپ قويۇپ، ئالماسنىڭ قولىنى تۇتۇپ تولىمۇ يېقىن-چىلىق بىلەن:

— قۇددۇس باي توغرا ئېيتىدۇ، بۇ دۇنيادا خاتىرجەملىك

هەممىدىن ئەلا، يۇرتقا بارىمەن دەپ ئاۋارە بولمىسىلا، ئاللانى دائىم يات ئېتىپ مۇسۇلمانچىلىقلىرىنى تاشلىمىسىلالا هەممە ئىشلىرى يۇرۇشۇپ كېتىدۇ. هە، راست ئالماس ئاخۇن، سىلەنىڭ مەزلۇملىرى توقاچ ياقالامدۇ؟

غۇلام پاختا ئۆزىنىڭ يول غېمىنى يوشۇرۇپ قالالمىدى.

— ياقىدۇ، — ئالماس دۇدۇقلىمايلا جاۋاب بەردى، — مەن خوتۇنۇمغا ئۆگەتكەن. بىزنىڭ ئۆيدە قەشقەردىكى ئۆيلىرىمىزدەكىدەكلا غىزالىنالايلا، — ئالماس قورسىقىغا ئامراق غۇلام پاختىنىڭ كۆڭلىنى تىندۇردى. ئەمدى غۇلام پاختا جۇرئەتكە كېلىپ تەلەپ قويدى:

— ئۇنداق بولسا سىلىنىڭ مەزلۇملىرى بىزگە ئۇچ - تۆت تونۇر...

— ئاشۇرىۋەتتىلە، — قۇددۇس باي ئۇنىڭ سۆزىنىڭ بېلىنى چورت كەستى، — ئىككى تونۇر توقاچ بولسىلا بولدى، نانىنى يېگۈچە - يېگۈچە ياقتۇرۇپ يېيىش كېرەك، توقاچ قۇمۇلغا يەتسىلا بولدى.

— ئىختىيارلىرىچە بولسۇن، — دېدى ئالماس مەردلىك بىلەن، — توقاچتىن باشقا يەنە نېمە لازىم؟ هەممىسىنى دېسىلە، غەملەپ بېرىمەن، هەرگىز تارتىنمىسىلا، — دېدى.

مۇنداق يەردە غۇلام پاختا تارتىنىپ تۇرمايتتى، ئۇ ئالماسقا بىر - بىرلەپ كېرەكلىك نەرسىلەرنى، هەتتا ئۇلاغلىرىنىڭ يەم - خەشەكىگىچە دەپ بەردى، ئالماسمۇ هەممىنى تەييارلاپ ئەتە كەچكىچە سارايغا يەتكۈزۈپ بەرمەكچى بولدى.

— قۇددۇس باي، بىز يەنە بىر مۇهىم ئىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمىز، لەنجۇدىن قوغدىغۇچى...

— ساراي خوجايىنىغا دەپ قويدۇم، — دېدى قۇددۇس باي ئۇنتۇپ قالمىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ.

— ساراي خوجايىنلىرى ساپلا قىممەت باهالىق بىرنېمىلەرنى

تونۇشتۇرىدىكەن، ئالمىدىغان قوغدىغۇچىلارنىڭ ئىش ھەققىنى بۇ قېتىم مەن چىقىرىمەن. بىزگە ئالماس ئاخۇنلا ئەرزانىراق قوغدىغۇچىدىن ئىككىنى تېپىپ بەرمەمدۇ، سىلى سۇجۇدىن شۇنچە قىممەت باھالىق چامباشچىلارنى يالليۇالغان بولسىلامۇ لازىمى بولمىدىغۇ.

— ئۆيىمىزگە كەلدۇق، — ئالماس ئىككىيلەننىڭ سۆھبىتىنى ئۇزۇپ قويدى، ئۇلار مۇڭدىشا - مۇڭدىشا ئالماسنىڭ ئۆيىگە كىرىپ قالغانلىقىنمۇ سەزمەي قېلىشقانىدى. ئۇ ئىززەت - ئىكرام بىلەن، — ئىزىز مېھمانلار، ئۆيگە قەدەم تەشرىپ قىلىشسىلا، — دېگەندىلا ئىككىيلەن چۆچۈشۈپ بېشىنى كۆتۈرۈدى.

مېھمانلارنىڭ ئالدىدا ئەتراپى سامانلىق لايدا ئوبدان سىيپالىغان تام بىلەن قورشالغان قوش قۇۋۇقلۇق ئىشكىلىك كەڭ-كۇشادە ھويلا ئىشكىدىن كىرگەندىن كېيىن ئۇستى كاھىش بىلەن يېپىلغان تۆت ئېغىزلىق ئۆي نامايان بولدى. ئۆيدىكى بىساتلارمۇ خېلى مول، پاك - پاكىز ئىدى. مېھمانلار ئۆيگە كىرىپلا ئۆينىڭ تۆرىگە تاۋار كۆرپە سېلىنغانلىقىنى، يېنىغا ماموق ياستۇقلار قويۇلغانلىقىنى كۆرۈپ ئۆز ئۆيگە كېلىپ قالغاندەك بولۇشتى. ئۇلار تۆرگە چىقىشىپ تاۋار كۆرپىلەردە ئولتۇرۇشۇپ قىرائەت قىلىپ دۇئا قىلىشتى، ئاندىن قايتا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ ئىززەت - ئېكرام بىلەن تىنچلىق - ئامانلىق سوراشتى.

مېھمانلار ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئالماس تەكشىلىقتا قېلىۋاتقان قىياپەتتە ئېغىز ئاچتى:

— قەدىرلىك مېھمانلىرىم، ئايالىم ئالدىمىزدىكى مەسچىتىنىڭ سول يېنىدا كالا گۆشى سۇيۇقئېشى ساتىدىغان ئاشخانا ئېچىۋالغانىدى، مەن دىككىتە چىقىپ ئۇنى چاقىرىپ كىرەي، ئەتىگەنده...

— ئوبدان بوپتۇ، — قۇددۇس باي ئالماسنىڭ نېمە دېمەكچى

بولغانلىقىنى سېزىپ گېپىنى بۆلدى، — لەنجۇغا كەلگەنلەر كالا گۆشى سۈيۈقئېشىنى ئىچمىسە لەنجۇغا كەلگەندەك بولمايدۇ، مەنمۇ تازا سۈيۈقئاش ئىچكۈم كېلىپ كەتكەن، غۇلام پاختا، ئالماس ئايالىنى ئۆيگە چاقىرىپ يۈرمىسۇن، ئاشخانىغا بىزلا چىقساق قانداق؟

— ياق، سىلىنى ئالاھىدە ئۆيۈمگە ئەكىلىپ تۇزۈكرەك مېھمان قىلمىسام بولامدۇ، مەن قوي سويماقچىدىم.

— ئالماس ئاخۇن، قۇددۇس باي ئېيتقاندەك مەنمۇ سۈيۈقئاشقا قەۋەتلا ئامراق، مەزلۇملىرى بىزنى ئۆيدە كۈتكەن ۋاقتىنى توقاچ يېقىشقا ئىشلەتسۇن، قوپسىلا، قۇددۇس باي، ۋاقىتنى ئىسراپ قىلىۋەتمەيلى، — ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. ئالماس ئۇلارنى ئۆيىدە مېھمان قىلىشتا چىكى تۇرۇپ يىغلىغۇدەك بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇلار ئۆيدىن چىقىۋالدى، ئىلاجسىز قالغان ئالماس ئۇلارنى ئاشخانىغا باشلاپ باردى.

ئاشخانا ئۆيگە يېقىن ئىدى، ئاشخانىنىڭ كۆلىمى بەك كىچىك، خېرىدار كۈتىدىغان بۆلۈمىگە ئارانلا تۆت ئۈستەل قويولغانىدى. قۇددۇس بايلار ئاشخانىغا كىرىپ كەلگەندە ئۈستەللەر بىكار ئەمەس ئىدى. ئاشخانا قايناق بازارغا جايلاشقان، كالا گۆشى سۈيۈقئېشى ئەرزان، سىڭىشلىك، تەمى ياخشى بولغانلىقتىن خېرىدارلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى. ماۋۇ ئىشنى قاراڭ، قۇددۇس بايلار ئالماسلارنى ئازراق ئاۋارە قىلىپ ئاشخانىدىلا سۈيۈقئاش ئىچەيلى دەپ كېلىۋېدى، مانا ئەمدى ئاشخانىنى تاقاشقا توغرا كەلدى. ئاشخانىنى ئاچىۋېرەيلى دېسە ئورۇن كىچىكلىك قىلاتتى، ئالماسنىڭمۇ يۈرتلۇقلىرىنى ئاددىيلا كۈتۈۋېلىشقا كۆڭلى ئۇنىمايتتى، ھەرقانداق بىر ئىشنى قىلغاندا پۇل بىلەن ھېسابلىشىپ ئادەتلەنگەن بۇ سودىگەرلەر ئۇنى ئۆيدە ئاۋارە قىلمايلى دەپ ئاشخانىغا چىقىۋېلىپ، تىجارىتىگە دەخلى قىلىپ كىرىمگە زىيان سېلىپ قويغانلىقىدىن خىجىل بولۇپ قېلىشتى. شۇڭا ئۇلار

ئىككى چىنىدىن سۈيۈقئاش ئىچىۋېلىپلا ئالماسنىڭ شۇنچە تۇتقۇنىغا قارىماي سەپەر تەييارلىقى ئىشلەشنى باھانا قىلىپ ئاشخانىدىن چىقىۋېلىشتى.

مېھمانلار بىلەن ساھىبخان خوشلاشقىلىۋاتاتتى، تۈيۈقسىز ئۇلارنىڭ ئالدىدا يىگىرمە ياشلارغا كىرىپ قالغان ئوتتۇرا بوي-لۇق، بۇغداي ئۆڭ بىر يىگىت پەيدا بولدى، ئۇنىڭ ئۇيغۇرغا خاس چىرايىدىن باتۇرلۇق، قەتئىيلىك چىقىپ تۇراتتى، قارا كۆزلىرىدىن ھىيلىگەرلىك، ياۋۇزلۇق ئۇچقۇنداپ تۇراتتى. ئۇ ئالماستىن شەپقەت تىلەپ يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ پۇتىنى قۇچاقلىدى.

— ئالماس ئاكا، مەن شۇ ئاڭلىدى، بۇ ئاخۇن سودىگەرلەر قەشقەرلىك ئىكەن، يۇرتداشلار ئىكەن، مېنى ئۇلارغا تونۇشتۇر-سۇن، قەشقەرگە ئەكەتسۇن، — بۇ يىگىتنىڭ كىرلەشكەن ئۇستۇ-ۋېشىدىن تالادا قالغانلىقى، بىچارىلىقى چىقىپ تۇراتتى، ئۇ يېغ-لامسىراپ يېلىنماقتا ئىدى.

ئالماس مېھمانلىرى ئالدىدا بۇ كوچىدا قالغان يېتىمنىڭ پۇتىنى تۇتۇۋېلىشىدىن نومۇس قىلىۋاتقاندەك قىلاتتى، ئۇ تەرىنى تۇرۇپ پۇتىنى تارتتى:

— پۇتۇمغا ئېسىلماي، تۇر ئورنىڭدىن، كۆزۈمدىن تېز يوقال، — ئالماس ئۇنىڭ مۇرىسىدىن تارتىپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇ-ماقچى بولدى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ مېھمانلارغا سالام قىلدى.

— بۇ يېتىمچى يىگىت كىم؟ — قۇددۇس باينىڭ ئىچى ئاغرىپ سورىدى، — ئۇ ئۇيغۇرچە سۆزلەۋاتىدۇ، يەنە يۇرتداشلار دەيدۇ، قەشقەر بالىسىمۇ - يە؟

— شىئەندە تۇغۇلغان قەشقەر بالىسىكەن، — ئالماس ئۇنىڭ ئەھۋالىنى قىسقىچىلا تونۇشتۇردى، — دادىسىنىڭ، ئانىسىنىڭ كىملىكىنى دېمەيدۇ - يۇ، يۇرتىنىڭ قەشقەرلىكىدىن تارتىپ مەھەللىسىنىڭ سەمەن ئىكەنلىكىنىمۇ سۆزلەپ بېرىدۇ. يېرىم

يىلدەك بولدى لەنجۇغا كەلگىلى، دەسلەپتە كەلگىنىدە نەچچە كۈن تاماق يېگىنى باردى، شۇ جەريانداا مېنىڭ قەشقەرلىكلىكىمنى بىلىۋېلىپلا ماڭا سېرىق يۆگەيدەك يېپىشتى، ھە دېسىلا «سودا كارۋانلىرىغا ئۇلاشتۇرۇپ قويغىن، يۈرتۇم قەشقەرگە بېرىۋالاي» دەپ يىلىنىدۇ. نەچچە قېتىم ھەيدىۋەتكەن بولساقمۇ مۇشۇ يەرگە كېلىۋېلىپ ئاشخانىغا يارەملىشىدۇ، قورسىقىنى توقلاپ يۈرىدۇ، ـ ئالماسىڭ تونۇشتۇرۇشىنى ئاڭلاپ قۇددۇس باي ئويلىنىپ قالدى، غۇلام پاختا ئۇنىڭغا چىرايىنى ئېچىپ يېنىغا چاقىردى، ئۇ ئىتتىك كېلىپ غۇلام پاختىنىڭ بېلىكىگە ئېسىلىپ يىلىندى:

— ئاخۇن ئاكا، مەن يالغان ئېيتمايدۇ، قەشقەرلىك ئۇرغۇيمەن، سىلەر مېنى ئېلىۋالسا، نېمە ئىشقا سالسا شۇ ئىشنى جېنىمنى تىكىپ قىلىدۇ، ھەق ئالمايدۇ، سىلەر مېنى ئېلىۋالسۇن، بولامدۇ؟ — ئۇ غۇلام پاختىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە كىرىۋالدى.

— بولدى، ماڭا ئېسىلما، مەن سېنىڭدىن گەپ سورايمەن، راستىڭنى ئېيتىپ مېنى قانائەتلەندۈرەلىسەڭ سېنى قەشقەرگە ئەكېتىش ـ ئەكەتمەسلىكنى ئويلىنىپ كۆرىمەن، قېنى دەپ باقە، ئىسمىڭ نېمە؟

— مۇلۇك، — دېدى ئۇ دادىللىق بىلەن جاۋاب بېرىپ.

— مۇلۇك، بۇ قەشقەردە يوقلا ئىسىمغۇ، بۇ ئىسىمنى ئۇنىڭغا كىم قويغاندۇ، — غۇلام پاختا ئەجەبلەنگەن، ھەيران قېلىۋاتقان قىياپەتتە قۇددۇس بايغا قارىدى، ئۇمۇ ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى.

— مېنىڭ ئىسمىم قەشقەردە يوقما؟ بۇ ئىسىمنى ئاپام قويغان، — يىگىتمۇ ھەيران قېلىۋاتقاندەك ئۇچەيلەنگە تەكشى قاراپ تۇرۇپ قالدى.

— ئاپاڭ كىم؟

— ئاپام ماڭا ئىسمىنى دېمىدى شۇ، مەنمۇ سورىماپتىمەن، ئاپام شىئەنده ئۆلدى شۇ، ئاپام ئۆلگۈچه ماڭا چوقۇم قەشقەرگه كەت، دەپ بۇيرۇغان، ئاپامنىڭ بۇيرۇقى قولىمدىن چىقىپ كەتسه بولمايدۇ شۇ.

— گېپىڭنى چۈشەندىم، ئاپاڭ ئەسلى يۇرتۇڭغا قايت دەپ ۋەسىيەت قالدۇرغان ئىكەن ـ ده، قارىغاندا ئاپاڭ يۇرت سۈيەر، كاتتا ئايالكەندۇق، — غۇلام پاختا هاياجانلىنىپ كەتتى.

— هه، شۇنداق، شۇنداق، ئۇ تېخى ماڭا ئەسلىگىنى ئۇنۇتما دەپ قەشقەر گېپىنى ئۆگەتكەن.

— هەممه گەپنى بىلەمسەن؟

— هى، هى، بىلىمەن... ـ ئۇ خۇش بولۇپ چىشىنىڭ ئېقىنى چىقاردى.

— مۇلۇك، ماڭا قارا، — غۇلام پاختا سوئالىنى داۋاملاشتۇردى، — سەن بايا ئاپاڭنىڭ شىئەنده ئۆلگەنلىكىنى ئېيتتىڭ، ئاپاڭ كىمنىڭ ئۆيىده تۇرغان، بىرسىنىڭ چاكىرىمىدى ياكى بىرسىنىڭ ئايالىمىدى؟

— مەن ئۇدۇللا چوڭ بوپتۇ، ئاپامدىن سورىمىدى، هۇشۇمغا كەلسەم ئاپام مازىشۇ دېگەن خۇيزۇنىڭ ئۆيىده ئائىله خىزمەتچىسى ئىكەن.

— مازىشۇ؟ بۇ مەن ئاڭلىغانلا ئىسىمغۇ، قۇددۇس باي، سىلى مەندىن چوڭ، كۆپنى كۆرگەن، مازىشۇ كىم؟ — غۇلام پاختا قۇددۇس بايغا قارىدى.

— مەن بىلمىدىغان مازىشۇ گۇچۇڭلۇق ئىدى، داۋۇت شاڭيۇ بىلەن مۇئامىله قىلىشمىدىغان، ئۇ قەشقەرگه بارمىغىلى يىگىرمه يىلدەك بولۇپ قالدى، غۇلام پاختا، بولدىلا، بۇ سولتەكىنىڭ تېگى ـ تەكتىنى سۈرۈشته قىلىپ نېمىمۇ قىلارمىز، قەشقەردىمۇ مۇنداق ئىگه ـ چاقىسىز يېتىملەر ئازمىتى، مۇشۇ يەردە كۈننىنى ئېلىپ يۈرۈۋەرمەمدۇ، ئالماس ئاخۇنغا بىر ئوبدان ئىشلەپ بېرىپ

كۈننى ئېلىۋېتىپتىغۇ، شۇنداقمۇ ئالماس ئاخۇن.

قۇددۇس باينىڭ ئۇنى قەشقەرگە ئەكەتكۈسى يوق ئىدى. ئۇ ئالماسنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىپ باقماقچى بولغاندەك ئۇنىڭغا قاراپ كۈلدى. ئالماس جاۋابەن:

— قۇددۇس ئاكا، مۇلۇك بايا ئاپىسىنىڭ ۋەسىيەت قىلغانلىقىنىمۇ ئىزھار قىلدى، شۇنىڭدىن بولسا كېرەك، ئۇنىڭ قەشقەرگە بېرىش ئارزۇسى ناھايىتى كۈچلۈك، مېنىڭمۇ شۇنداق، لېكىن ماڭا ئىلاج يوق. ئۇنىڭغا يول ئوچۇق، لېكىن ئۇ بارالمايدۇ، ئۇ ھە دېسە ماڭا قەشقەرگەيولغا سېلىپ قويساڭ دەپ تۇرۇۋالىدۇ. شۇڭا ئاشخانىمىزدا ھەقسىز ئىشلەۋاتىدۇ، بولمىسا مەنمۇ ئۇنى بىكارغا ئىشقا سالاتتىممۇ، بايا سىلەرمۇ قوغدىغۇچى يالالمۇالماقچى بولۇشقانغۇ، مۇلۇك يولۇاستەك كۈچلۈك، ئېلىۋالسىلا سىلىگە ئوبدان خىزمەت قىلىپ بېرەلەيتتى، — ئۇ كۆڭلىدىكىنى ئاشكارىلىدى.

— مەنمۇ شۇنى ئويلاۋاتقان، — غۇلام پاختا پۇل خەجلىمەيدىغان قوغدىغۇچىنى ئېلىۋېلىشقا ئالدىراپ كېتىۋاتاتتى، — قۇددۇس باي، مۇلۇكنى ئېلىۋالايلى، سارايدىكىلەرگە ئېيتىپ قويسىلا، ئۇلارنىڭ تېپىپ بەرگەن قوغدىغۇچىلىرى بىزگە كېرەكمەس، قانداق دەيلا؟

قۇددۇس باي ئالماسنىڭ، مۇلۇكنىڭ ئانىسىنىڭ يۈزىنى قىلىپ مۇلۇكنى قەشقەرگە ئېلىۋېلىشقا قوشۇلدى. بۇنىڭدىن مۇلۇك خۇش بولۇپ «رەھمەت ئاكىلىرىم» دەپ ئۇچەيلەنگە قايتا-قايتىلاپ تازىم قىلدى.

— بولدى، بولدى، مۇلۇك، بىزمۇ سېنى ئاپاڭ قويغان ئىسىم بىلەن چاقىرىۋېرەيلى، — دېدى قۇددۇس بايمۇ ئۇنىڭ خۇشاللىق تازىمىنى ئېلىپ، — بىز سېنى قەشقەرگە ئېلىۋالىمىز، ئۆگۈنلۈككە سەھەردە يولغا چىقىمىز، تەييارلىقىڭنى پۈتتۈرۈپ ئەتە كەچتە بىز چۈشكەن سارايغا بارغىن.

— مۇلۇكنىڭ نېمە تەييارلىقى بولاتتى، ئۇنىڭ تۈرقى مۇ-
شۇ، ئەتە كەچتە سارايغا ئۆزۈم ئاپىرىپ قويىمەن، — دېدى
ئالماس، مۇلۇككە بۇرۇلۇپ، — سەن يېرىم يىلدىن بۇيان ئۆي
ئىشلىرىغا، ئاشخانىغا ئوبدان قاراشتىڭ، مە، مۇنۇ پۇلنى ئال،
— ئۇ يانچۇقىدىن بىر تۇتام پاخال پۇلنى چىقىرىپ، مۇلۇكنىڭ
قولىغا زورمۇ - زو تۇتقۇزدى، — يول يېراق، سەپەرنىڭ ئىس-
سىق - سوغۇقى، تاغ - داۋىنى، قار - شىۋىرغىنى بار، ئۇنىڭ
ئۈستىگە ئانا يۇرتۇڭغا كېتىۋاتىسەن، قەشقەر يېگىتى مۇنداق
پاسكىنا، بىچارە بارسا بولمايدۇ، ئۇچاڭنى يېڭىلىۋال، پۇختاراق
ئاياغ كىيىۋال، ھازىرلا بېرىپ سەرراپقا چۈش، ماڭ.

مۇلۇك ئۇلارغا يەنە بىر قېتىم تازىم بەجا كەلتۈرۈپ خۇشال
- خۇرام سەرراپقا قاراپ ماڭدى.

چوڭ كارۋان لەنجۇدىن ۋاقتى - قەرەلىدە قەشقەرگە قاراپ
يولغا چىقتى. مۇلۇك كارۋانغا قوشۇلۇپ قەشقەرگە ئاسانلا بېرىۋا-
لىدىغانلىقىنى ئويلىسا غەيرىتى پەلەككە يېتىپ بىر يەردە تۇرالماي
قالاتتى، يۇقىرى - تۆۋەن يۈگۈرۈپ يۇرۇپ ئات - تۆگىلەرگە
تېڭىلغان يۈك - تاقلارنىڭ چىڭ چېگىلگەن - چېگىلمىگەنلىكىد-
گە، تەڭپۇڭلىقنى ساقلىمىغانلىقىغا قارايتتى، خوجا-
يىنلىرىدىن خىزمەت سوراپ تۇراتتى. ئالدىنقى بىر نەچچە كۈن-
لۈك سەپەر بىخەتەر، تىپتىنچ داۋام قىلدى. سەپەر ئۇزارغانسېرى
يۈك كۆتۈرۈپ ھاردۇق يەتكەن ئۇلاغلار مۆدۈرۈلۈپ يېقىلىپ
قالىدىغان، يېتىۋالىدىغان پارچە - پۇرات ئاۋارىچىلىقلار چىقىشقا
باشلىدى. بۇ ئاۋارىچىلىقلارنى مۇلۇك يالغۇز دېگۈدەك ئوڭشاپ
كېتەتتى. كارۋان مەيلى شەھەرگە كىرىپ سارايغا چۈشسۇن،
مەيلى چۆل - جەزىرىدە قونسۇن، ئۇلاغلاردىن يۈكنى چۈشۈرۈشتە
بولسۇن، ئۇلاغلارغا يەم - خەشەك بېرىشتە بولسۇن، كېچىلىك
قاراۋۇللۇقتا بولسۇن، ھەممىنى باشقىلاردىن تالىشىپ يۈرۈپ
قىلاتتى، دەم ئېلىۋېلىشنى ئويلاپمۇ قويمايتتى. ئات، تۆگىلەر-

نىڭ ئىگەر - توقۇملىرى ياخشى بولمىسا، توقۇملارنى تەكشۈرۈپ چىقاتتى، چاتمقىنى سەزسىلا ئۇنى ئوڭشاپ قويياتتى، بەزىدە ئۇ- گەردە ھېچقانداق چاتاق بولمىسمۇ يۇك - تاقىنىڭ چىڭ تېڭىل- مىغانلىقىدىن ياكى يۇكنى كۆتۈرەلمەي يېقىلىپ قالغانلىرىدىن ئىگەر ئورنىدىن قوزغىلىپ كېتىپ ئاتنى يېغىر قىلىپ قويىدىغان ئەھۋاللارمۇ بولىدۇ. مانا بۇگۈن بىر ئات يولدا ئۇچ قېتىم مۆدۈرۈلۈپ يېقىلدى، مۇلۇك ئۇنى خېلى مۇشكۈلدە ئورنىدىن تۇرغۇزىۋەتتى. سارايغا كەلگەندىن كېيىن ئۇنىڭدىن يۇك - تاق- لارنى چۈشۈرۈۋېتىپ كۆردىكى، ئاتنىڭ دۇمبىسى شەلۋەرەپ گۆشكە پېتىپ قېنىنى ئېقىتىۋېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن مۇلۇك غۇلام پاختىغا «بۇ ئات يۇك ئارتىپ مېڭىشقا يارىمىغۇدەك، سارايـ- دا ئۇنى يارىشىغا سېتىۋېتىپ ئورنىغا تېمەنرەك ئات ئېلىۋالايـ- لى» دەپ تەكلىپ بەرگەندى. ئۇ «سەن نېمىنى بىلەتتىڭ، ئاتنىڭ يېغىرىغا ئازراق تۇز سۈيى سۈرتىۋەت، ئەتىگىچە يېغى قېتىشىپ قالىدۇ - دە، ئىگەرنى مىدىرلىمايدىغان قىلىپ تېڭىۋەتـ- سە بولۇۋېرىدۇ، ماڭ، دېگىنىمنى قىل.» دەپ چىقىرىۋەتتى. ھايۋاندا زۇۋان بولمىغاندىن كېيىن چىدايدىكەن، ئات يېغىرىدىن قان تېمىپ يولنى قىپقىزىل بويىاپ مېڭىپ چۈشكىچە چىدىدى، چۈشتىن كېيىن پەقەت چىدىيالمىدى، يېقىلىپ چۈشتى. قاتتىق ئۇرۇشلارمۇ تەسىر قىلمىدى، بۇ ئات ئەمدى كاردىن چىققاندەك قىلاتتى، مۇلۇك ئۇنىڭ ئۈستىدىكى يۈكنى يېشىۋېتىپ بىر قانچە قېتىم يۆلەپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ باققان بولسىمۇ پۈت دەسسەپ تۇرالمىدى، شۇنىڭ بىلەن مۇلۇكنىڭ ئاچچىقى تۇتتى، «ئۆلۈپلا ئارامىڭنى تاپ» دېگەن يەرگە كېلىپ ئاتنى پەسكە ئىتتىرىۋەتتى، كارۋان ئۇنى كۈتۈپ تۇرماي خېلىلا ئۇزاب كەتكەندى، ئۇ يۈك- لەرنى ئۆزىنىڭ مىنىشىگە بېرىلگەن ئېتىغا ئارتىپ چىڭ تاڭدى. ئۇنى يېتىلەپ ئىتتىك مېڭىپ بىر نەچچە سائەتتىن كېيىنلا كار- ۋانغا يېتىشىۋالدى. ئۇ تازا هارغان، قورسىقى ئاچقان، ئۇسساپ

گىلى قۇرۇپ كەتكەنىدى. غولام پاختا ئۈنى ماختىماقتا يوق، «ئېتىمنى نېمىشقا تاشلىۋېتىسەن» دەپ قامچىسى بىلەن ساۋىغىلى تۇردى، بىر دەمدىلا مۇلۈكنىڭ باش - كۆزلىرى قانغا بويالدى. ھېلىمۇ ياخشى، قۇددۇس باي ۋاقتىدا كېلىپ غۇلام پاختىنى تارتىپ، ئەينىلەپ مۇلۈكنى قامچىلاشتىن توختىتىۋالدى. مۇلۈكنىڭ يارىلانغان تېنى قاتتىق ئاغرىپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ ئۇ يا كۆز يېشى قىلمىدى، يا غۇلام پاختىغا قارشىلىقمۇ كۆرسەتمىدى. پەقەت، «ماڭىمۇ پۇرسەت كەلگەندە مەنمۇ سېنىڭدىن ھېسابىمنى ئېلىۋالىمەن» دېگەندەك ئالىيىپ قاراپ قويدى.

سەپەر داۋام قىلماقتا. بۇگۈن كارۋان جىۋۇچۇەننىڭ چەكسىز كەتكەن چۆللىكىگە كىرگەنىدى، ئۆتكەن قېتىم بۇ چۆللۈكتىن ئۆتكىچە ماللار زىيانغا ئۇچرىمىغان بولسىمۇ ئىككى باتۇر پالۋان باندىتلار بىلەن ئېلىشىپ قۇربان بولغانىدى. بۇ قېتىم پاندىتلارنى يەنە پەيدا بولمايدۇ دېگىلى بولمايتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە قوغدىغۇچىلار كېمەيگەن، ئۇلارنىڭ ساپاسى تۆۋەنرەك ئىدى. مۇلۈكنىڭ قولىدىن نېمە ئىش كېلىدۇ، بىلگىلى بولمايتتى. قۇددۇس باي ئەتىگەندە يولغا چىقىشتىن بۇرۇنلا ھەممەيلەننىڭ ھوشيار بولۇپ، باندىتلار بىلەن ئېلىشىشقا تەييار تۇرۇشىنى قاتتىق جېكىلىگەن. ھازىر چىڭقى چۈش، قۇياشنىڭ نەشتەردەك سانچىلىۋاتقان نۇرى بىلەن ھاۋا قىزىپ كەتكەن، ئادەم، ھايۋانلار ئۇسسۇزلۇقتىن چاڭقىغان، بۇ يەردە دەم ئېلىۋالاي دېسە ئىچكۈدەك سۇغۇ يوق، ھايۋانلار يېگۈدەك قۇرۇق چۆپمۇ يوق، شۇڭا توختاش — ئۆلۈمدىن دېرەك بېرەتتى، كارۋان چېچىلىپ كەتكەن، سەپەر تولىمۇ ئاستا داۋام قىلىۋاتاتتى.

باندىت - بۇلاڭچىلار مۇشۇنداق پەيتنى كۈتۈپ تۇرغان بولسا كېرەك، ئۇشتۇمتۇت كارۋاننىڭ ئالدىدىن توپا - چاڭ كۆتۈرۈلدى، ئۇزۇن ئۆتمەي ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقان بۇلاڭچىلارنىڭ قارىسى كۆرۈندى.

قۇددۇس باي سودا كارۋىنىنى باشلاپ سەپەرگە كۆپ چىقىپ بۇلاڭچىلار بىلەن ئېلىشىپ تەجرىبىلىك بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ كارۋاننىڭ ئالدىدا تۇرۇۋېلىپ ، كارۋانىنى يېغىپ، بۇلاڭچىلار بىلەن ئېلىشىشقا تەييارلىنىشقا بۇيرۇق قىلدى. كارۋاننىڭ ئىچىدە ئات ـ تۆگىلەرنى ھەيدەۋاتقان ئاۋازلار ئەۋج ئالدى، قوغدىغۇچىلار ئاتلىرىدىن چۈشۈپ ئىگەرنىڭ توشلىكىنى چىڭىتتى، بەزىلىرى بۇلاڭچىلار بىلەن ئېلىشىشقا قوراللىرىنى تەييارلىدى. كارۋان بىر يەرگە يىغىۋېلىنىدى، قۇددۇس باي نەزەرىنى بۇلاڭچىلار تەرىپىدىن كارۋان تەرەپكە بۇرىدى، ئۇ قوغدىغۇچىلارنىڭ كارۋاننى ئوتتۇرىغا ئېلىپ بۇلاڭچىلار بىلەن ئېلىشىشقا ھازىر بولغانلىقىنى كۆردى. لېكىن غۇلام پاختا كارۋاننىڭ كەينىگە بېرىۋالغانىدى. ئۇ بۇلاڭچىلار بىلەن ئېلىشماي تۇرۇپلا جېنىنى قۇتقۇزۇشنىڭ كويىغا چۈشكەندەك قىلاتتى، قۇددۇس باي ئۇنى كۆرۈپ ۋارقىرىدى:

— ھەي غۇلام پاختا! لەنجۇدا قوغدىغۇچى كۆپەيتىۋالايلى دېسەم، پۇل خەجلىگىلىرى كەلمىدى، باندىتلار كۆپكەن، ھازىر قوغدىغۇچىلىرىمىز ئازلىق قىلىدۇ، بۇياققا كەلسىلە، بىزمۇ جەڭگە كىرمىسەك بولمايدۇ.

— مەن، مەن... — غۇلام پاختا دۇدۇقلاپ قالدى، ئۇ كۆزلىرىنى ئۇياققا ـ بۇياققا يۈگۈرۈتۈپ، — ھەي مۇلۇك، قېنى سەن، ھە، يېنىمدىكەنسەنغۇ، قولۇڭدا ھېچنېمەڭ يوققۇ، ۋۇ كاززاپ، بۇلاڭچىلار بىلەن قانداق ئېلىشماقچىسەن ـ ھە، — دېدى ئۇ يەنە قامچىسىنى كۆتۈرۈپ ئاچچىقىنى ئۇنىڭدىن ئالغىلى ۋاتاتتى.

— مېنىڭ ئات ناچاركەن، سىلى ئاتلىرىنى بىرەم ئالماش-تۇرۇپ بەرسە، ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە مەن تېتىيدۇ، — دېدى مۇلۇك مەيدىسىگە ئۇرۇپ.

غۇلام پاختىنىڭ بىچارە كۆرۈنگەن مۇلۇككە ئىشەنگۈسى

كەلمىدى. ئىشەنگەن تەقدىردىمۇ ئۇنىڭغا ئېتىنى ھەرگىز بەر-
مەيتتى، ئۇ بۇ ئاتنىڭ كۆكرەكلىك، يۇگرۈكلىكىگە مەپتۇن
بولۇپلا قىممەت باھاغا سېتىۋالغان، سەپەردە تالاي قېتىم يۈگ-
رۈكلىكى بىلەن باندىتلاردىن جېنىنى ئامان ساقلاپ قالغان. بۇ
يالاڭتۆشۈكنىڭ بۇ ئاتقا كۆزى چۈشكىنىنى قارىمامدىغان، ئۇ ئاتنى
ئېلىۋېلىپلا باندىت - بۇلاڭچىلارغا قوشۇلۇپ قېچىپ كېتەمدۇ
تېخى. غۇلام پاختىنىڭ مۇشۇلارنى ئويلاپ جۇدۇنى تېخىمۇ ئۆرلە-
دى:

— ئاشۇ ئاتنى مىندۇرۇپ قويغىنىمغا خۇش بول، ئىتنىڭ
كۈچىكى، بىر ئېتىمنى ئۆلتۈرۈۋەتكىنىگە رازى بولماي يەنە
مىنىۋاتقان ئېتىمنى سوراشقا قانداق پېتىندىڭ، ھە، ۋۇ ئاناڭ-
نى... — ئۇ مۇلۇكنى ئۇرماقچى بولۇپ قامچىسىنى كۆتۈرۈش
بىلەن بىللە بېشىنىمۇ كۆتۈرگەنىدى، باندىتلارنىڭ ئۆزلىرىنى
قورشاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ھوشىدىن كېتەي دېدى. ئۇنىڭ قامچا
تۇتقان قولى ئىختىيارسىز پەسكە چۈشۈپ كەتتى. باندىتلار كار-
ۋانىنى قورشاپ بولدى، بىر چاپارمىنى ئاغىل - تاغىل ۋارقىراپ،
ئۇزۇن تاسما قامچىسىنى چاڭىلدىتىپ سوقۇپ ئوق ئۇزگەندەك
ئاۋاز چىقىراتتى، بەلى بوشلارنى قورقۇتاتتى. ئۇ ئايلىنىش دائە-
رىسىنى كىچىكلىتىپ، كارۋانغا داۋاملىق يېقىنلىشاتتى، ئۇ غۇ-
لام پاختىنىڭ قورقۇۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدىمۇ ياكى كارۋان
خوجايىنىغا ئاۋۋال زەربە بېرىشنى ئويلاپ قالدىمۇ، تاسما قامچە-
سىنى تۇيۇقسىز غۇلام پاختىغا قارىتىپ ئۇرۇپ ئۇچىنى ئۇنىڭ
بوينىغا يۆگىۋېلىپ ئاتتىن سۆرەپ چۈشتى. غۇلام پاختا ئايانچلىق
چىرقىراپ ئاستىدىكى ئاتنىمۇ چۆچىتىۋەتتى، ئات ئۇركۈپ قاچ-
تى. ھەمەيلەنىڭ كۆزى غۇلام پاختىغا مەركەزلەشكەنىدى. شۇ
ۋاقىتتا ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمىگۈدەك مۆجىزە يۈز بەردى، مۇلۇك
غۇلام پاختىنىڭ قېچىۋاتقان ئېتىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇراتتى، قىيا
- چىيا ئېلىشىش باشلىنىپ كەتتى.

مۇلۇك كىشىنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمىگۈدەك چاققانلىق بىلەن ئات ئۈستىدە بىمالال ھەرىكەتلىنەتتى. بىردە تەپسە، بىردە ئۇ-رۇپ باندىتلارنىڭ تولىسىنىڭ ئېگىكىنى، بىلىكىنى، پۇتىنى، بېلىنى ئۇمۇرتقىسىدىن قوزغىۋېتىپ، تېنىگە ئاغرىق كىرگۈزۈ-ۋېتىپ ھەرىكەت قىلالمايدىغان، قارشىلىق قىلالمايدىغان قىلىپ قويدى. ئۇلارنىڭ بىر - بىرلەپ يەر چىشلىگەنلىكىنى كۆرگەن ساناقلىقلا قالغان باندىتلار مۇلۇكنىڭ ئۆزلىرىنىمۇ يەر چىشلە-تىپ قويۇشىدىن قورقۇپ قېچىپ كېتىشتى. غۇلام پاختىنىمۇ ھېلىقى چاپارمەن سۆرەپ خېلى بىر يەرگە ئېلىپ بارغاندى، مۇلۇك كەينىدىن قوغلاپ بېرىپ چاپارمەننىڭ گۈرىنىگە بىر مۇشت ئېتىپ بېشىنى يانغا قارايدىغان قىلىپ قويدى، ئۇ ئاغرىقتا چىدىماي ئاتتىن يىقىلىپ چۈشتى، غۇلام پاختىمۇ گۆر ئاغزىدىن قايتىپ كەلدى.

ئېلىشىش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن كارۋان ئەھلى مۇلۇكنى ماختاپ، ئىگىراپ يەردە ياتقان باندىتلارنى مەسخىرە قىلىپ كۈ-لۈشتى. غۇلام پاختىنىڭ ئۆزىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزىۋالغىنى ئۈ-چۈن مۇلۇككە رەھمەت ئېيتقۇدەك، ھەتتا ئۆزىنى ئاتقا سۆرۈتۈپ بېشىدىن تارتىپ پۇتىغىچە يارىلاندۇرىۋەتكەن باندىتنى ئۇرۇپ - تېپىپ ئۆچ ئېلىۋالغۇدەكمۇ ماغدۇرى يوق ئىدى. لېكىن ئۇ نۇرسىز كۆزلىرىنى ئېتىغىلا تىككەنىدى، بۇنى سەزگەن مۇلۇك ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— غۇلام ئاكاڭزا، بۇ قېتىمقى ئېلىشىشتا ئاتلىرى تازا ئەسقاتتى، ئەمدى ئېلىشىشمۇ تۇگىدى، ئاتلىرىنى ئۆزلىرىگە قايـ-تۇرۇپ بېرىدۇ، يەنە سىلىنى سۆرىگەن باندىتنىڭ ئېتىنىمۇ يولدا ئۆلۈپ قالغان ئاتلىرى ئورنىغا تولدۇرۇپ قويىمەن، بولامدۇ، — دېدى.

غۇلام پاختىنىڭ كۆڭلى خاتىرجەم بولغاندەك كۆزىنى يۇمـ-ۋالدى.

قۇددۇس باي ئويلىنىپ قالغاندى، ئۇنىڭ ئويىچە بولغاندا بۇ ئون نەچچە باندىتنى مۇشۇ ھالدا تاشلاپ كېتىشكە بولمايتتى. ئۇلارمۇ ئادەم تۇرسا، بۇ چۆل - جەزىرىدە كۆزى ئوچۇق تۇرۇپ ئاچ قېلىپ، ئۇسساپ ئۆلۈپ كېتىدۇ - دە، بۇ ئادىمىيلىككە توغرا كەلمەيتتى، قۇددۇس باينىڭمۇ كۆڭلى كۆتۈرمەيتتى، جيۇ-چۇەنگە ھەيدەپ ئېلىپ بېرىپ ساقچىغا تاپشۇرۇپ بېرەيلمىكىن دېسە ھەممىسىنىڭلا پۇتى باسماس، قولى تۇتماس، ئېڭىكى ساڭگىلاپ قالغان ياكى بىر يانغا قاراپ قالغان، ھەممىسى ئىڭراپ ياتىدۇ، ماڭالمايدۇ. ئۇلارنى ئاتلىرىغا ئارتىپ ئېلىپ مېڭىشقا توغرا كەلدى.

قۇددۇس باينىڭ بۇ باش قېتىنچىلىقىنى مۇلۇك ئاسانلا ھەل قىلىۋەتتى. ئۇ باندىتنىڭ نەرى ئۇمۇرتقىسىدىن ئايرىلغان بولسا شۇ يېرىنى تارتىپ ياكى ئۇرۇپ، قايرىپ ئۆز ئىزىغا سېلىپ قويدى، باندىتلار ھېچ ئىش بولمىغاندەك ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئەمدى ئوبدان بولدى، قۇددۇس باي ئۇلارنى ساقچىغا تاپشۇرۇپ بېرىشنى قارار قىلدى، ئۇلارغا مۇلۇك مەسئۇل قىلىنىدى، ئۇنىڭدىن قورقۇپ كەتكەن باندىتلار غىڭ قىلماي مېڭىشتى، كارۋانمۇ ئورنىدىن قوزغالدى.

مۇلۇك بار يەرده كارۋان زىيانغا ئۇچرايتتىمۇ، قالغان سەپەرده بەزى ئاۋارىچىلىقلار كۆرۈلگەن، غۇلام پاختىنىڭ جاراھەتلىرى تولۇق ساقىيىپ كېتەلمىگەن بولسىمۇ كارۋان بىخەتەر قەشقەرگە يېتىپ كەلدى. مۇلۇك ئانا يۇرتىغا كەلگەنلىكىدىن ناھايىتى خۇش بولدى، لېكىن ئۇنىڭ شۇ تاپتا بېشىنى تىققۇدەك تۆشۈكى يوق ئىدى، ئۇ سەپەرده قالتىس ياخشى ئەسقاتتى، ئۇ ئۇرۇق - تۇغقانلىرى بىلەن تېپىشۋالغۇچە يارەمگە موھتاج ئىدى، شۇڭا قۇددۇس باي ئۇنى يېنىغا چاقىردى:

— مۇلۇك ئىنىم، سەن ئارزۇ قىلغان قەشقەرگە كەلدۇق، لېكىن سېنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرىڭ نەدە، بارمۇ - يوق، بىزگە

مەلۇم ئەمەس، ئۇلار بىلەن تېپىشۇالغۇچە. . .

— قۇددۇس باي، سىلى غەم يېمىسلەمۇ بولىدۇ، مۇلۇك ھەرگىز كوچىدا قالمايدۇ، — مۇلۇكنى قۇددۇس باي تارتىپ ئېلىۋالىدىغاندەك غۇلام پاختا ياردار تېنىنى ئات ئۈستىدە ئاران تۇتۇپ تۇرۇپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى، — بىزنىڭكىدە تۇرىدۇ، ئۇنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى ئۆزۈم تېپىپ بېرىمەن، — دېدى.

بۇنىڭغا مۇلۇك ھېچنېمە دېمىدى، قۇددۇس بايمۇ ئارتۇق گەپ قىلماي ئۆيگە كەتتى.

ئارىلىقتا بىر يىل ئۆتتى، شۇ ئەسنادا قۇددۇس باي ئۆزىدىن كۈچلۈك بىر قىزىل كۆز بىلەن پۇت تېپىشىپ قالدى. ئىككى ئوتتۇرىدىكى مەنپەئەت توقۇنۇشى دوتەينىڭ كېسىمى بىلەن ھەل قىلىنسا بولمايدىغان يەرگە بېرىپ قالغانىدى، پاكىت، ھەققانىيەت قۇددۇس بايغا پايدىلىق بولسىمۇ، لېكىن دوتەينىڭ ئالدىدا پاكىت، ھەققانىيەتنى تولۇق ئىپادىلەپ قارشى تەرەپ بىلەن كەسكىن ئېلىشمىسا، دوتەينى قايىل قىلمىسا ئۇنىڭ يېڭىلىپ قېلىش ئېھتىمالى بار ئىدى. قۇددۇس بايغا خەنزۇچە خەتنى يازالايدىغان، تازا كېلىشتۇرۇپ يازالايدىغان، خەنزۇچىنى سۇدەك سۆزلەيدىغان ماھىر تۆتچى كېرەك ئىدى. ئۇ دوتەي يامۇلىدىكى باشقىلارنى ئالداپ قورساق باقىدىغان، يارىماس تۆتچىلارنى كۆزگە ئىلمايتتى ھەم ئىشەنمەيتتى. ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىدەك تۆتچى ئىزدەپ قەشقەردە بارمىغان يېرى قالمىدى، بىر كۈنى تاسادىپىيلا مۇلۇك ئېسىگە چۈشۈپ قالدى، «ھە، راست، مەن جيۇچۇەن چۆللىكىدە تۆتۈۋالغان باندىت - بۇلاڭچىلارنى ساقچىغا تاپشۇرۇپ بەرگىلى بارغاندا مۇلۇكنىمۇ بىللە ئېلىۋالغانىدىم، ساقچى تەرەپ باندىتلارنىڭ بۇلاڭچىلىق ھەرىكىتى ۋە سىلەرگە تۆتۈلۈپ قېلىش جەريانىنى يېزىپ تاپشۇرۇڭلار، بۇ ماتېرىيال ئۇلارغا جازا بېرىشتە مۇھىم پاكىت بولۇپ قالىدۇ، دەپ تەلەپ قىلغاندا، ئاشۇ جەريانىنى مۇلۇك ھەش - پەش دېگۈچىلا يېزىۋەتكەن، ساقچىلارمۇ

ئۇنىڭ خەنزۇچە سەۋىيىسىگە ھەيران قالغان.» قۇددۇس باي ئۇنى ئىزدەپ غۇلام پاختىنىڭكىگە باردى، ئۆيدە غۇلام پاختا يوق ئىدى، ئۇنىڭ ئوغلى مۇلۇكنى قۇددۇس بايغا چاقىرىپ بەردى.

بۇ بىر يىل جەريانىدا مۇلۇك ئۇيغۇرچىنى قەشقەر شېۋىسىدە ئوبدانلا سۆزلەيدىغان بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ قۇددۇس باينى كۆرۈپ خۇش بولۇپ قۇشقاچ تىللىرى چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ سۆزلەپ بېرىشىچە، غۇلام پاختا ئۇنى ئۆيىدە چاكار قىلىپ ئىشلەتكەن، قورسىقىنى باققان، ئۇچىسىنى ياپقان، ھەق بەرمىگەن، ئىختىيارىچە تالا - تۈزگىمۇ چىقارمىغان، ئۇنىڭ سەمەندىكى ئۇرۇق تۇغقانلىرىنىمۇ يوقكەن، دەپلا گەپنى ئۈزىۋەتكەن. مۇلۇك بۇ ئائىلىدە بۇرۇختۇرمىچىلىقتىن بىزار بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، غۇلام پاختىنىڭ يۈزىنى قىلىپ بېشىنى سېلىپ تۇرۇۋېرىشكە مەجبۇر بولغان، ئۇ قەشقەرنى قانغۇدەك كۆرۈۋېلىشقىمۇ مۇيەسسەر بولالمىغان.

— پاھ، پاھ، مۇلۇك، ھەر نېمە بولسا سەن ئىسمى - جىسمىڭغا لايىق قەشقەرلىك ئۇيغۇر بولۇپ قاپسەن، سېنى مۇبارەكلەيمەن، سەن خەنزۇچىنىغۇ بىلىسەن، ئۇنى ئۇيغۇرچىغا ئۆرەلەرسەنمۇ؟ — قۇددۇس باي ئۇنىڭغا سوئال نەزەرىدە قارىدى.

— گەپ يوق، بۇنى قىلالايمەن، بۇ سىلىگە نېمىگە لازىم بولۇپ قالدى؟ — دېدى ئۇمۇ قۇددۇس بايغا قاراپ.

— بارىكاللا ئىنىم، سېنىڭ كۈنۈڭ بىكار ئۆتمەپتۇ، تۇڭچىلىققا ئىشلەتمەكچى، بولامدۇ؟

— سىلىنىڭ ئىشلىرىغا جېنىم تەسەددۇق، — مۇلۇك دودۇقلاپ تۇرمايلا جاۋاب بېرىۋاتاتتى.

— ياخشى، ياخشى، — دېدى قۇددۇس باي، ئاندىن غۇلام پاختىنىڭ ئوغلىغا قاراپ، — ئۇكام، دادىڭىز كەلسە دەپ قويۇڭ، مۇلۇكنى مەن بىر قانچە كۈن ئىشلىتىمەن، — ئۇ مۇلۇكنىڭ پېشىدىن تارتتى، — جۈر، ئارقامدىن ماڭ، — دېگىنىچە

مۇلۇكنى غۇلام پاختىنىڭ ئۆيىدىن ئاچىقىپ كەتتى.
قۇددۇس باي مۇلۇكنى ئۆيىگە ئاپىرىپ دوتەيگە تۇتىدىغان ئەرزنىڭ تەپسىلاتىنى شۇنداقلا سۆزلەپ بېرىۋېدى، مۇلۇك خەۋ-زۇچە يېزىپ كەچكىچە پۇتتۇرىۋەتتى، ئەتىسى دۇكاندىن يېڭى كاستۇم - شىم ئالدۇرۇپ ئۇچىسىغا كىيگۈزىۋىدى، مۇلۇك كېـ-لىشكەن، سالاپەتلىك ئۇيغۇر يىگىت بولۇپ قالدى.
— مۇلۇك، مەن هازىر سېنى ئېلىپ دوتەينىڭ ئالدىغا بارىمەن، سەن يېزىپ بەرگەن ئەرزنى ئۇنىڭغا سۇنىمەن، يەنە هېلىقى قارا نىيەتنىڭ ئۇستىدىن شىكايەت قىلىمەن، سەن مېنىڭ شىكايەتلىرىمنى دوتەيگە تەرجىمە قىلىپ بېرىسەن، دوتەينىڭ ئالـ-دىدا بىگىسىگىنى كۆرسىتەلىسەڭ مەن سېنى ئالاهىدە تارتۇقلايـ-مەن، بولامدۇ؟ — قۇددۇس باي مۇلۇككە ئۈمىد بىلەن قارىدى.
— بولىدۇ، مېنى غۇلام پاختىنىڭكىدىن ئاچىقۋالالىسىلا نېمە دېسىلە شۇنى قىلىپ بېرىمەن، ماڭا مۇشۇنىڭدىن ئارتۇق مۇكاپات كېرەك ئەمەس، — دېدى مۇلۇك خۇرسىنىپ.
— سەن ئۇنىڭ جېنىنى بىر قېتىم قۇتقۇزىۋالغاندىن كېيىن مۇنداق قىلار دەپ ئويلىمىغانىدىم، شۇ چاغدىلا ئۇ تالىشىپ تۇرۇ-ۋالمىسا مەن سېنى ئۆيۈمگە ئەكەتمەكچىدىم.
— ئىككىلىرىلا مېنى قەشقەرگە ئەكېلىپ قويغان شەپقەتچە-لىرىم، قايسىلىرىنىڭكىدە تۇرسام ئوخشاش غۇلام ئاكىمۇ...
- ئۇ بىردىنلا يۇمشىدى.
— بولدى، بولدى، ئاۋۋال مۇنۇ ئىشىمزنى پۇتتۇرىۋالايـ-لى، قېنى مەپىگە چىق، دوتەي يامۇلىغا كەتتۇق، — دېدى قۇددۇس باي ئۆزىنى زەردىگۆش قىلىۋەتكەن دەۋا ئىشىنى بېجـ-رىشكە ئالدىراپ.
مۇلۇك دوتەي يامۇلىدا قۇددۇس بايىنىڭ ئۇمىدىنى ئاقلىدى، خەنزۇچە تىل ماهارىتى بىلەن قارشى تەرەپنى يېڭىپ، بېشىنى كۆتۇرەلمەس قىلىۋەتتى، دەۋا قۇددۇس بايىنىڭ يېڭىشى بىلەن

ئاخىرلىشىپلا قالماستىن، مۇلۇكنى دوتەيگە تونۇتۇش رولىنى ئويناىدى ـ دە، ئۇنىڭ تەقدىرىنى ئاسمان ـ زېمىن ئۆزگەرتىۋەتتى. شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇ دوتەينىڭ شەخسىي تۇتقۇچىسى بولۇپ قالدى.

مۇلۇكنىڭ تاسادىپىي مۇنداق ئامەتكە مۇيەسسەر بولۇپ قالغانلىقىنى قۇددۇس بايمۇ ئويلىمىغانىدى، لېكىن ھەسەتخورلۇقمۇ، كۆرەلمەسلىكمۇ قىلمىدى. بەلكى ناھايىتى خۇش بولدى، مۇلۇككە نىسبەتەن ئېيتقاندا ئۇنىڭ ھەرقانچە چوڭقۇر تەرجىمالىق قابىلىيىتى بولغان تەقدىردىمۇ ئاشۇ ھالى بىلەن دوتەينىڭ يېنىغا كىرەلمەيتتى. پەقەت قۇددۇس بايىنىڭ ۋاستىسى بىلەنلا دوتەينىڭ ئالدىغا كىرىشكە مۇيەسسەر بولۇپ ئىككى تىللىق ماھارىتىنى نامايان قىلدى. ئۇنى ئاۋۋال قۇددۇس باي سەزمىسە ئۇ بەربىر كۆمۈلۈپ قالاتتى، شۇڭا ئۇنىڭ دوتەينىڭ تۇتقۇچىسى بولۇپ قېلىش ئامىتىنى قۇددۇس باي ئەكېلىپ بەرگەن، ئۇنىڭغا قۇددۇس باي يەنە بىر قېتىم شەپقەت قىلىپ ئۆزىدىنمۇ يۇقىرى مەنسەپكە چىقىرىۋەتتى. مۇلۇك قۇددۇس بايغا مۇشۇنداق قاراپ ئۇنى چوڭ كۆردى، ھۆرمىتىنى قىلدى.

مۇلۇك دوتەينىڭ يېنىدا بىر مەزگىل تۇتقىلىق قىلىپ ئىشەنچىگە ئېرىشىۋالغاندىن كېيىن قۇددۇس بايغا ئەسقېتىشقا باشلىدى، ئۇنىڭ دۆلەت چېگرىسىدىن چىقىدىغان ـ كىرىدىغان مالالىرىدىن چېگرا بېجى ئېلىنمايدىغان ياكى ئازراقلا باج ئېلىنىدىغان بولۇپ قالدى، چېگرا بېجىنىڭ كەچۈرۈم قىلىنىشى بىلەن قۇددۇس بايغا يېتىدىغان پايدا خېلى جىق ئىدى، ئۇغۇ مۇلۇككە چېگرا بېجىنى كەچۈرۈم قىلدۇرۇپ بېرىشنى ئەلەپ قىلمىغان، لېكىن مۇلۇك ئەقىللىق، سەزگۈر، ئىشىنىڭ يولىنى بىلىدىغان يېگىت بولغانلىقتىن بۇ چىرىك ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنىڭ يۇقىرىدىن تارتىپ تۆۋەنگىچە ھەممىسى ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ پارىخورلۇق، خىيانەتچىلىك قىلىش ۋە باشقا خەلقنى شۇلىدىغان

هەرىكەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىشتەك رەزىللىكلىرىنى كۆرگەنىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇمۇ دوتەينىڭ تەرجىمانىلىقىدىن ئىبارەت قۇلايلىقىدىن پايدىلىنىشقا باشلىغانىدى، چۈنكى سەن ئالمايمەن دېسەڭمۇ هاجەتمەنلەر «بىزنىڭ كۆڭلىمىز، هالىمىزغا يېتىپ ئوبدان تۈڭچىلىق قىلىپ بېرەرسىز» دەپ زورلاپ تۇراتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ بۇ كىچىككىنە هوقۇقتىن پايدىلانمىسا، ئۆزى زىيان تارتىپلا قالماستىن، بەلكى بۇ چىرىك هۆكۈمەتنىڭ تەركىبىگە سىڭىپ كېتەلمەيتتى. شۇڭا ئۇ تېخىمۇ دادىللىشىپ قۇددۇس باينىڭ شەپقىتىگە جاۋاب بېرىش ئۈچۈن تەشەببۇسكارلىق بىلەن چېگرا بېجىنى كەچۈرۈم قىلدۇرۇپ بەرگەن. قۇددۇس باي بۇنى رەت قىلمىدى، لېكىن ئۇ پايدا كۆرگەندە مۈلۈكنى ئۇنۇتمىدى، مۈلۈكنىڭ قەدرىگە يېتىپ قىلغىنىغا يارىشا مەنپەئەت بېرىپ تۇردى، هەتتا مۈلۈككە ئاتىدارچىلىق قىلىپ بېشىنى سىلاپ، داۋۇت شاڭيۇ قەرز تۆلەش هېسابىغا بەرگەن (مۇسۇلمان بولغان) خەنزۇ قىزىغا ئۆيلەپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن مۈلۈك قۇددۇس بايغا ئېغىپلا كەتتى، هېسابتا غۇلام پاختىنى تاشلىۋەتكەندەك بولۇپ قالغانىدى، غۇلام پاختىمۇ قېيىدىغاندەك قىلىپ ئۇنى بىرەر قېتىممۇ يوقلاپ بارمىدى، تويىغا چىللىسىمۇ كەلمىدى. تۇڭچى بولغان بىر قانچە يىل ئىچىدە مۈلۈك هەرتەرەپتىن ئارقا - ئارقىدىن كېلىۋاتقان پارە، سوۋغىلارنى قوبۇل قىلىپ يېنىنى توملاپ قەددىنى كۆتۈرۈۋالدى، نامىمۇ چىقتى. ئۇ شەهەر ئىچىدىن هەشەمەتلىك، كاتتا بىر هويلا سېتىۋالدى، ئۇنىڭ دوتەي يامۇلىدا ئىشلىگەن تارىخى ئۇزارغانسېرى نەپسى يوغىناپ قەبىھلەشتى، شېرىك بولۇپ زالىملىق يولىغا ماڭدى، هالى چوڭىيىپ قۇددۇس باينىمۇ كۆزىگە ئىلمايدىغان، مەنسىتمەيدىغان بولۇپ قالدى.

هەيران قالارلىق ئىش، بىزنىڭ بۇ مۇرەككەپ دۇنيادا بەزى كىشىلەر ئۆزىنىڭ ئورنىنى، ئىززىتىنى قىلماي ئۆزىدىن پەس

تۇرىدىغان، رەزىل كىشىلەرگە قۇلچىلىق، يالاقچىلىق قىلىدۇ، ئۇلار قۇلچىلىقنى ئىپادىلەش ئۈچۈن باشقىلارنى يامانلايدۇ. غۇلام پاختا مۇشۇنداق ئادەملەرنىڭ تىپىك ۋەكىلى، مۇلۇك ئۆزىنى دوتەينىڭ قوينىغا ئېتىپ ئۇنىڭ سادىق قۇلىغا ئايلانغان، قۇددۇس باينى كۆزىگە ئىلمايدىغان دەرىجىگە بېرىپ يەتكەندە غۇلام پاختىنىڭ ھەسەتخورلىقى پەلەككە يېتىپ مۇلۇكنىڭ يېنىدا پەيدا بولىدى. ئۇ مۇلۇكنىڭ جيۇچۇەن ئەتراپىدا باندىت - بۇلاڭچىلار بىلەن ئېلىشقاندا ئۆزىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالغانلىق تۆھپىسىنى ماختاپ ئاغزىلىرىدىن كۆپۈك كېلىپ كەتتى، مۇلۇكنى «قۇتقازغۇچ خۇدا» دەۋېتىشكە قىل قالدى، شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇنىڭ قەدىرىگە يەتمەي، ئۇبدان غەمخورلۇق قىلمىغانلىقىنى ئىقرار قىلىپ، ئۆكۈنۈپ كۆزلىرىدىن مۆلدۈرەك ياش ئاققۇزۇپ يىغلاپ كەتتى، ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆمۈلەپ باش ئۇرۇپ ئەپۇ قىلىشىنى تىلىدى. ئۇ ئەپۇ قىلسىلا پۈتۈن بايلىقىنى بېرىۋېتىدىغانلىقىنىمۇ دەپ سالدى، ئۇنىڭ بۇ ئويۇننى قاملاشتۇرۇپ ئويناۋاتقىنىنى سەزگەن، جېنى چىقىپ بولغاندا ياسىن ئوقۇشنىڭ ھاجىتى قالمىغانلىقىنى بىلىپ تۇرغان مۇلۇك چوڭ قورساقلىق، كەمتەرلىكىنى ئىپادىلەپ «ئۇ ئىشلار ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن، مېنىڭدىن ئەپۇ سورىمىسىڭىزمۇ بولىدۇ.» دەپ تۇرغىنىدا. غۇلام پاختا مۇلۇكنىڭ ئاپۇ قىلىشىغا ئېرىشتىم، دەپ ھېس قىلدى - دە، ئالدىراپ - تېنەپ ئىككىنچى قەدەمنى باستى، يەنى ئۇ قۇددۇس باينى ئىناسسىز، قارانىيەت، بۇزۇقلۇقتا ئەيىبلەپ ئۇنى مۇلۇك ئۈچۈن بىر تىينىغا ئەرزىمەيدىغان مەخلۇق قىلىپ كۆرسەتتى، ئۇ نومۇسسىزلىقتا ئۇچىغا چىقىپ، تەپتارتماستىن تۇخۇمدىن تۇك ئۇندۇرۇپ قۇددۇس باي مۇلۇككە چېتىپ قويغان قىزنى «پاك ئەمەس، قۇددۇس باينىڭ ئويناپ زېرىككەن ئاشنىسى، ئۇنىڭ بويىدا قالغانلىقىنى سېزىپ ئالدىراپ - تېنەپلا سىزگە چېتىپ قويغان، شۇڭا خوتۇنىڭىز ئاي كۈنى توشمايلا

توغۇپ قويغان گەپ» دەپ يۈزىنىمۇ قىزارتماستىن ئۇنىڭ خوتۇنىغا شەك كەلتۈردى.

غۇلام پاختا يۇقىرىقىدەك پىتىنە ئۇرۇقلىرنى چېچىۋېتىپ، مۇلۇكنىڭ تاماق يەپ كېتىڭ دەپ تۇتقىنىغىمۇ قارىماي كېتىپ قالدى. ئۇ بەلكىم «مۇلۇكنىڭ قۇددۇس بايغا كۈچلۈك نەپرىتىنى قوزغايدىغان، نومۇسىغا تاقىلىدىغان، غۇرۇرىغا تېگىدىغان يېرىنى تېپىپ تۇز سېپىۋەتتىم، ئۇ بىر بولسا ئاشۇ ئاچچىقىدا قۇددۇس باي بىلەن سوقۇشۇپ رەسۋاسىنى چىقىرىدۇ، يامىنىغا ئالسا ئۇنىڭ جېنىنى ئالىدۇ. ئۇنداق قىلىشقا جۇرئەت قىلالمىسا، ئۇ مەن قانداق قېلىشىم كېرەك؟ دەپ ماڭا باش ئۇرۇپ ئالدىمغام كېلىدۇ» دەپ ئويلاۋاتقانىدى.

مۇلۇككە ئايان، ئۇ خوتۇنىغا ئامراقلىق قىلىپ تۇيۇقسىز چاقچاق قىلغان، بۇنىڭدىن چۆچۈپ كەتكەن خوتۇنىنىڭ قورسىقىدىكى سەككىز ئايلىق بولغان نارەسىدە بويىدىن ئاجراپ كەتكەن، ھېلىمۇ ياخشى بوۋاق ھايات قالدى، بۇنىڭغا شەك كەلتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس. بۇنىڭدىن خەۋەرسىز غۇلام پاختا، مۇلۇككە ئامراق، پاك، سادىق خوتۇنىغا، ئۆزى بىلەن يېقىن ئۆتىدىغان قۇددۇس بايغا نېمە ئۈچۈن مۇنداق شەك كەلتۈرىدىغاندۇ، ئۇنىڭ مەقسىتى نېمىدۇ؟ قۇددۇس باي ئەينى ۋاقىتتا مۇلۇكنىڭ خوتۇنىنى ئايىشا خېنىم، چاكار قىلىپ ئىشلىتەمدىكىن دەپلا قوبۇل قىلغان، ئايىشا خېنىم ئىشلەتمەيمەن دەپ تۇرۇۋالدى، ئاردىدىن ئۈچ كۈنمۇ ئۆتمەيلا ئۇنى مۇلۇككە چېتىپ قويدى، بۇمۇ ئۇنىڭغا ئايان بولۇپلا قالماستىن، غۇلام پاختىمۇ خەۋەردار، شۇڭا غۇلام پاختىنىڭ پىتىنە ـ پاساتلىرى مۇلۇكنىڭ قىرىغىمۇ كەلمەي ئۆزىنىڭ ئىشىنى قىلىپ يۈرىۋەردى.

ئاردىلىقتا بىر ھەپتە ئۆتتى، بىر كۈنى مۇلۇك ئىشتىن ئەمدىلا كېلىپ تۇرۇشىغا غۇلام پاختا كىرىپ كەلدى، ئۇنىڭ كەيپىياتى دېلىغۇل كۆرۈنەتتى، ئۇ سالام سائەتتىن كېيىنلا:

— مۇلۇك ئۇكام، ئايالىڭىز كۆرۈنمەيدىغۇ، ئۇنى. . . — دېدى.

— ئۇنى ئۆيدىن ھەيدىۋەتتىم، — مۇلۇك غۇلام پاختىنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ باقماقچى بولۇپ، چىرايىغا غەزەپلىنىۋاتقان تۇسىنى بېرىپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — مەن قۇددۇس بايىنى شەپقەتچىم دەپ ھۆرمىتىنى قىلغانىدىم، ئۇ مېنىڭ غۇرۇرۇمنى يەرگە ئۇرۇپ ئۆزى ئۆيناپ تاشلىۋەتمەكچى بولغان جالاپنى مانا چېتىپ قويۇپتۇ، مەن زادى چىدىيالماي قالدىم، يالغۇز بارسام ئاچچىقىمدا ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويماي دەپ سىلىنىڭ كېلىشلىرىنى كۆتۈپ تۇرغان. جۇرسىلە، ھازىرلا قۇددۇس بايىنىڭكىگە بارايلى، ئۇنىڭ رەسۋاسىنى چىقتا يايايلى. ئۆزۈمنى تۇتالماي شارتتىدە پىچىقىمنى چىقارسام. . . — ئۇ راستتىنلا يېنىدا ئېلىپ يۈرىدىغان پىچىقىنى چىقاردى.

غۇلام پاختا قۇددۇس بايغا بۆھتان قىلىپ چاققانلىقى تەسىر قىلىپ مۇلۇكنىڭ غەزەپ - نەپرىتىنى قوزغىيالىغانلىقىدىن خۇشال بۇلۇۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن بۇنى قۇددۇس بايىنىڭ ئۇقۇپ قېلىشىنى خالىمايتتى، ئۆزىنى بىللە بېرىشقا قىستاۋاتقانلىقى تېخىمۇ قورقۇنچلۇق ئىدى. غۇلام پاختىنىڭ مەقسىتى مۇلۇكنى قۇددۇس بايدىن يىرگەندۈرۈپ، ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرۇش، ئۆزى تەرەپكە تارتىپ ئەكېلىۋېلىش. ئۆزى قاتناشمايدىغان ئىش بولسا قۇددۇس بايىنى ئۆلتۈرىۋەتسە تېخى ياخشى بولاتتى، لېكىن مۇلۇك ئۇنىڭ بىلەن سوقۇشقىلىمۇ بارماپتۇ، شۇنداق ئىكەن بۇنى دەۋراڭسىز بېسىقتۇرۇۋەتكەن تۇزۇك.

— ۋاي - ۋۇي، مۇلۇك غوجام، ھەرگىز پىچاق كۆتۈرۈشنى ئويلىماك، ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ، — غۇلام پاختا ئورنىدىن ئورلاپ تۇرۇپ كەتكەن مۇلۇكنى يېلىنىپ يۇرۇپ ئورنىدا ئولتۇرغۇزۇپ پىچىقىنى غىلاپىغا سالدۇرىۋەتتى، — مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلاڭ، ئاشۇنچىلىك ئىشقىمۇ چېچىلىپ ئالەمنى - مالەم قىلامسىز؟

سىزنىڭ نېمانچە ئاچچىقىڭىز يامان - هە. قۇددۇس باينىڭ يۈزدىن قىلمىسىڭىزمۇ مېنىڭ يۈزۈمنى قىلىڭ...

— نېمە دېگەنلىرى بۇ؟... — مۇلۇك ئۇنىڭغا چەكچەيدى، — خوتۇنۇمغا شەك كەلتۈرۈپ غەزىپىمنى قوزغىغان سىلى، قۇددۇس باي مېنى ئاشۇنداق شەرمەندە قىلغان تۇرسا مەن قانداقسىگە ئاچچىقىمنى باسالايمەن!؟ مۇشۇنداق ئىش سىلىنىڭ باشلىرىغا كەلگەن بولسا قانداق قىلاتتىلە؟

مۇلۇك بۇ ئويۇننى ئويناپ، غۇلام پاختىنى تەمتىرىتىپ ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالمايدىغان قىلىپ قويغىنىدىن كۈلكە قىستاپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ئاخىرىغىچە داۋاملاشتۇرماقچى بولدى.

— ۋاي ئاللا، مۇلۇك ئۇكام، سىزنىڭ بېشىڭىزغىمۇ ئۇنداق مىش كەلمىدىغۇ، — غۇلام پاختا مۇغەمبەرلىك بىلەن مۇلۇككە اراپ سەت هىجايدى، — مەنمۇ سىزگە ئۇلارنىڭ ئۇستىدىن پۇشتۇم، تۇتۇۋالدىم دېمەكچىغۇ.

«ۋۇ قىزىلكۆز، بۆھتانچى، هەسەتخورلۇق قىلىۋېتىپسەن - ده.» مۇلۇك ئىچىدە ئۇنى تىللىدى، ئۇ تېخىمۇ ئاچچىقلانغان قىياپەتتە:

— ئۇنداق بولسا بۇ تايىنى يوق ئىشنى نېمىشقا ماڭا دەيدىلا، كىشىنى مۇنداقمۇ كولدۇرلاتقان بارمۇ؟ مەن ئاللىقاچان خوتۇنۇمنى ئۆيدىن هەيدىۋەتتىم.

ئەمەلىيەتتە مۇلۇك خوتۇنىنى هەيدىۋەتمىگەن، ئۇنىڭغا غۇلام پاختا چاپلىغان بۆھتانلارنىمۇ تىنمىغاندى، غۇلام پاختىنى چۆچۈتۈش ئۈچۈنلا شۇنداق دېگەنىدى. بايا غۇلام پاختا ئۇنىڭ گەپلىرىگە پىسەنت قىلىپ كەتمىگەندى، بۇ قېتىم راستتىنلا چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى:

— بولۇڭ ئۇكام، خوتۇنىڭىزنى نەگە هەيدىۋەتتىڭىز؟ قۇددۇس باينىڭكىگە كەتمىگەندۇ- هە؟ — غۇلام پاختىنىڭ پىشانە-

سىدىن مۇزدەك تەر چىقىپ كەتتى.
مۇلۇك ئۇنىڭ جىددىيلىشىپ ئولتۇرالماي قالغىنىغا قاراپ بۇ قېتىم ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈۋەتتى. ئۇنىڭ يالغان ئېيتىپ ئۆزىنى چۆچۈتۈۋەتكەنلىكىنى سەزگەن غۇلام پاختا يانچۇقىدىن ياغلىقىنى ئېلىپ پېشانىسىدىكى تەرلىرىنى ئېرتىۋېتىپ ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى.
— يۈرەكلىرى قەپىسىدىن چىقىپ كېتەي دېدىمۇ نېمە؟ ها، ها، ها... مېنى شۇنچە دۆت چاغلاملا ها، ها، ها...
— سىز ئەقللىق، بىلىمەن سىز ئۇنداق قىلمايسىز. قۇدۇس باي راستىنلا خوتۇنىڭىزغا چېقىلغان بولسىمۇ ئۇنداق قىلمايسىز، بەلكى باشقا شەكىلده، باشقا يول بىلەن ئۇنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇۋالسىز، ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ قىلساقمۇ بولىدۇ — دە.
غۇلام پاختا پىتنە - پاسات توقۇپ چىقىپ مۇلۇكنىڭ غەزەپ - نەپرىتىنى قوزغاپ قۇددۇس باي بىلەن سوقۇشتۇرۇپ ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئادا - جۇدا قىلدۇرىۋەتمەكچى بولغانىدى، لېكىن بۇ ئاقماي قالدى. ئۇنىڭ بۇ مەغلۇبىيىتىگە تەن بەرگۈسى كەلمىدى، مۇشۇنىڭ بىلەن مۇلۇكنى ئۆزىدىن يىراقلاشتۇرۇپ قويۇشتىن تېخىمۇ قورقتى، شۇڭا ئۇ مېڭە ئىشلىتىپ مۇلۇكنى جەلپ قىلالايدىغان، قىزىقتۇرالايدىغان چارىنى ئويلاپ تاپتى، ئۇنى ياپتا گەپ بىلەن ئىزھار قىلدى.
— چۈشەندىم، ئەگىتمەي گەپنىڭ پوسكاللىسىنىلا دېسىلە- چۇ، — دېدى مۇلۇك ئۇنىڭدىن زېرىككەنلىكىنى سەزدۇرۇپ، تامدىكى سائىتىگە قاراپ قويدى.
— بۇ گەپنىڭ چۈشەنمەيدىغان نەرى بار ئۇكام، سىز تۇڭچى بولغاندىن كېيىن قۇددۇس بايغا يەتكۈزگەن پايدىڭىز ئازمىتى، ئۇنىڭ ئالدىدا يۈزىڭىز ئالەمچە چوڭ دەڭا، شۇڭا ئۇ ئۆيلەپ قويغان خېنىم كۆڭلىڭىزنى ئالالمىغان بولسا قۇددۇس بايىنىڭ

تىرناقتا توختايدىغان پەرىزات كەبى قىزى — ئامانىسا بويىغا يەتتىغۇ، ئۇنى كىچىك خوتۇنلۇققا سورىسىگىز بولىدىغۇ؟ — غۇلام پاختا مۇلۇكنى قىزىقتۇرماقچى بولۇپ جانلىنىپ ساقلىنى سىلاپ ھىجىيىپ قويدى.

مۇلۇكنىڭ چىرايىمۇ ئېچىلىپ، يۈرەكلىرى ئويناپ ئۇياق ـ بۇياققا ئىغاڭلاپ كەتتى. ئۇ ھەر قېتىم قۇددۇس باينىڭكىگە بارغاندا ئۇچۇق ـ ئاشكارىلا يۈرىۋېرىدىغان ئاماننىسانىڭ گۈزەل جامالىغا يوشۇرۇنچە قاراپ تولىمۇ شېرىن ھوزۇر ئالاتتى، يۈرەكىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن كۆيەتتى، لېكىن بۇ ساھىبجامال قىز ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئاسمان ـ پەلەك مۇئەللەقتە، ئۆزى بولسا پاتقاقلىق ئازگالدا. ئۇنىڭ ھۆسن ـ جامالىدىن مۇشۇنداقلا ھۇزۇر ئالسا بولىدۇكى، ئۇسالىغا يېتىش زادىلا مۇمكىن ئەمەس، شېرىن خىيالدا بولۇپ قالسىمۇ ئۆزىنى پاتقاق يۇتۇپ كېتىدۇ دەپ قارايتتى. ھازىر غۇلام پاختىنىڭ ئاغزىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ بەكمۇ تاتلىق بىلىنىپ كەتتى ـ دە، ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا:

— بۇرۇنلا ھېلىقى كۆڭۈلنى ئايىنىتىدىغان گەپلەرنى دەپ يۈرمەي مۇشۇنى دېسىلە بولماسمىدى، بۇ سۆزلىرى ماڭا ياقىدۇ،

— دەۋەتتى ئاغزىنى كالچايتىپ.

— مەن سىزدىن قۇرۇق قالدىم، مەن چىدىمىدىم، سىزنى قۇددۇس باي ئىگىلىۋالدى، مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئاشۇنداق گەپلەرنى توقۇپ چىقىپ سىزنى ئۆزۈمگە قاراتمىسام بولمىدى دەپ ئويلىغانكەنمەن، گەپلەرغۇ ئەسقاتمىدى، — غۇلام پاختا قىزارماي ـ تاتارماي ئولتۇرۇپ ئۆزىنىڭ ھىسىتخورلىقىنى ئىقرار قىلىۋەتتى. باشقا بىرى بولغان بولسا ئۇنىڭ بۇ نومۇسسىزلىقىدىن غەزەپلىنىپ قوڭىغا تېپىپ ئۆيىدىن ھەيدەپ چىقىرىۋەتكەن بولاتتى، لېكىن مۇلۇك سۇكۇت بىلەن ئۆتكۈزىۋەتتى، ئۇ سۆزىنى داۋام قىلدى، — كېيىنكى سۆزۈم سىزگە يېقىپتۇ، باشقا گەپلەرنى ئۇنتۇپ سىزگە ياققان سۆزگە كېلەيلى.

— ئامانىساغىمۇ كۆزۈم چۈشكىلى خېلى بولدى. قۇددۇس باي ئۇنى ماڭا بېرەرمۇ، كىم ئۇنىڭغا دەيدۇ؟

مۇلۇك ئۇنىڭدىن بىزار بولغان، كۆڭلىدە ئۆزىنى ئۇنىڭدىن يىراق تۇتۇشنىمۇ ئويلىغانىدى، لېكىن ئامانىساغا بولغان ئىشتىياق بىر مىنۇتنىڭ ئارىلىقىدا ئۇنىڭدىن ئۆزىنى يىراق تۇتۇشنى يەڭدى، ئۇنىڭغا ئۈمىد بىلەن قارىدى.

— هازىر تازا پەيتى، سىز دوتەينىڭ يېنىدا، ئۇلىڭىز شۇنچە مۇستەھكەم، سىز بولمىسىڭىز قۇددۇس باي سودىدا هازىرقىدەك پۇل تېپىپ، يۇز تېپىپ كېتەلمەيتتى، بۇ جانجان مەنپەئەت. قىز بالا بەربىر تالا كىشىسى، سىزگە بەرمىسە باشقىغا بەرمەي قالمايدۇ. باشقىسىغا بەرگەندىن سىزگە بېرىش ئەۋزەل — دە، بۇ چوتنى قۇددۇس باي سوقماي قالمايدۇ، «ئەلچى» لىككە ئۆزۈم باش بولۇپ بىر نەچچە ئۆلىما، مۆتىۋەرلەرنى ئېلىپ بارىمەن، ئۇنىڭ قىزىنى يۇلۇپ چىقماي قويمايمەن، — دېدى غۇلام پاختا كېرىلىپ كۆرەڭلەپ.

— ئامانىساڭى خېنىملىققا توغرىلاپ بەرسىلەغۇ، مەن سەلىگە بالا بولىمەن، مەڭگۇ خىزمەتلىرىدە بولىمەن، — مۇلۇڭ خۇشلىقىدا قىن - قېنىغا پاتماي قېلىۋاتاتتى، ئۇ غۇلام پاختىنى ئۆزى كۈتكىنىدىنمۇ چوڭ ئامەت — ئۇنىڭغا ئاتا بولۇش شەرىپىنى بەرمەكچى بولدى. غۇلام پاختىغىمۇ مۇشۇ سۆز دورا ئىدى. ئۇ قۇددۇس بايىنىڭ قىزىنى مۇلۇككە ئېلىپ بېرەلىسە مۇلۇكنى راستىنلا بالا قىلىۋېلىش مەقسىتىگە يېتەتتى.

مۇلۇكنىڭ ئىككى باي ئوتتۇرىسىدىكى قورساق سوقۇشى بىلەن نېمە كارى، ئامانىسا ئۇنىڭ قوينىغا كىرىدىغانلا ئىش بولسا ئۇ هەرقانداق ئىشقا رازىمەنلىك بىلدۈرەتتى.

هېلىقى ئۇچ كىشىلىك «ئەلچى» لەر مۇشۇنداق ئارقا كۆرۈنۈش ئاستىدا بارلىققا كەلگەن، قۇددۇس بايىنىڭ بۇسۇغىسىنى ئاتلاپ كىرىشكەنىدى.

قۇددۇس باي مۇلۇكنىڭ ئورنى ئۆزگىرىپ ئەرشئالاغا چە-
قىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ ئۆزىنىڭ قىزىغا «ئەلچى» كىرگۈزۈشى-
گە جۇرئەت قىلالمايۋاتاتتى. ئۇ سىلىق ـ سىپايە
گەپلەرنى قىلىپ باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ «ئەلچى» لەرنى
قايتۇرۇۋەتكەن بولسىمۇ، بۇ ئىش كاللىسىغا كىرىۋېلىپ ئويغا
سالماقتا ئىدى. ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆرپ ـ ئادىتىدە قۇدىلاشماقچى
بولغان ھەر ئىككى تەرەپ قارشى تەرەپنىڭ تېگى ـ تەكتىنى،
ئىجتىمائىي مۇناسىۋىتىنى، ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى ئاشكارا بە-
لىشكەندىن باشقا يوشۇرۇن قاتتىق تەكشۈرىدۇ. بۇ ئوغۇل ـ
قىزنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىشى، شۇڭا ئاتا ـ ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ
كېلەچەك تەقدىرىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلىدۇ، قىلچە بىپەرۋالىق
قىلمايدۇ. قىزىمغا ئەر چىقتىغۇ دەپلا بىرىۋەتمەيدۇ. باي ئائىلە-
لەر تېخىمۇ قاتتىق تەكشۈرىدۇ. ئۇنداق بولسا مۇلۇك زادى
قانداق بىر نېمە؟ ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى كىم؟ بۇ ھازىرچە ھېچ-
كىمگە مەلۇم ئەمەس، بىر سىر. قۇددۇس باي تام تۆشكىدىن
يارىلىپ قالغاندەك بىرىنىڭ بېشىنى سىيلاپ قەشقەرگە ئەكەلدى،
ئۆزىنىڭ ئابرۇيى بىلەن ئۇنى دوتەينىڭ ئالدىغا ئەكىرگەنىدى،
تاسادىپىي ئۇنىڭ ئامىتى كېلىپ تۇڭچى بولۇپ قالدى. قۇددۇس
باي ئۇنىڭ بېشىنى داۋاملىق سىلاپ قىز ھەدىيە قىلىپ ئۆيلۈك
ـ ئوچاقلىقمۇ قىلىپ قويدى، مۇشۇنىڭ ئۈچۈنلا ئۇ قۇددۇس
بايىنى دادا دېسە ھەرگىز ئارتۇقلۇق قىلمايتتى، ئۇنىڭ تېگى ـ
تەكتىمۇ مۆتىۋەر بايىنىڭ نامى بىلەن يۈغۇرۇلۇپ كېتەتتى. لېكىن
ياخشىلىق قىلىپ بېشىنى سىلىغانغا لايىق قۇددۇس بايىنىڭ ھۇر-
مىتىنى قىلىپ ھازىرقى كۈنىگە شۈكرى ـ سانا ئوقۇپ، ھازىرقى
ئايال بىلەن تەنچ، خاتىرجەم ياشاۋەرمەي، زالىم، رەزىل ھۆكۈ-
مەت بەرگەن تۇڭچىلىق باقىۋەندىدەك نوچىلىق قىلىپ قۇددۇس
بايىنى دەپسەندە قىلغاندەك ئەتىۋارلىق قىزىنى كىچىك خوتۇنلۇققا
ئالماقچى بولۇپ ئەلچىلەرنى كىرگۈزۈشكە جۇرئەت قىلغىنىنى

قارىمامدىغان، بۇ ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان ئادەممۇ - ھايۋانمۇ؟ بۇ كىمنىڭ ئويىنىدۇ؟ ئۇنىڭغا دوتەي ياكى باشقا ببرى ئەقىل كۆرسىتىپ قۇددۇس باي بىلەن كۈچ سىنىشۋاتامدۇ - يە؟ بۇ ئىشقا ئەجەپ غۇلام پاختا ئارىلىشىپ قاپتىغۇ؟ ئۇ ئارىلاشقان ئىشتا چوقۇم جىن - ئالۋاستى بار، بۇنىڭ ئارقا كۆرۈنىشىنى ئوبدان تەكشۈرۈش كېرەك. قۇددۇس باي تېڭىرقىغان، سەراسىمگە چۈشكەن كۆڭلىنى تىندۇرۇپ تەمكىنلىكىنى ساقلاپ قالدى.

بۇ سورۇندا ئەلچىلەر ئالدىدا ئايپاشا خېنىم ئالدىراپ - تېنەپ بىر نېمە دەپ يۈرمىگەن بولسىمۇ ئۇ يەنىلا خۇشال ئىدى. ئاننىڭ نەزەرىدە قىزنىنى كىمگە، قانداق بېرىش مۇھىم ئەمەس. قىز بالا بەربىر تالا كىشىسى، پىشانىسىگە پۈتۈلگەن بىرنگە بېرىدىغان گەپ، قىزنىغا مۇناسىپ كېلىدىغان لايىق بولسا تېخى ياخشى، ئۇندىقى چىقمىسىمۇ، كىچىك خوتۇنلىقىغا بولسىمۇ مەيلى، لايىق باي ياكى ئەمەلدار بولسا، قىزى بەخت ھۇزۇرىنى سۈرەلىسىلا بولىدۇ. قانداقلا بولمىسۇن قىزى خېرىدارلىق بولۇپ تۇرغىنى تۇزۇك، بولۇپمۇ لايىقىنىڭ تۇنجىسىنى قاچۇرىۋەتمەسلىك لازىم، بولمىسا قىزىنىڭ تەلىيى قاچىدۇ. مۇشۇنداق ئويلىغان ئايپاشا خېنىمنىڭ قىزىنى تۇنجى كەلگەن لايىققا بېرىپ بېشىدىكى غەم - ئەندىشىدىن تېزراق قۇتۇلغۇسى بار ئىدى.

ئايپاشا خېنىم ئاماننىسانى ياخشى كۆرەتتى، ئۇنىڭ بىلەن پەخىرلىنەتتى. ئۇنىڭ نەزەرىدە ئانا — ئاياللىق بۇرچۇمنى ئادا قىلىۋاتىمەن، دەپ بالا تۇغۇپ بەرسىلا ھېساب ئەمەس، ئۇ بەلكىم ئايدەك گۈزەل پەرزەنت كۆرۈشى مۇمكىن، چىرايى سەت، مەلۇم ئەيىبى بار پەرزەنت كۆرۈشىمۇ مۇمكىن، چۈنكى ئىنسان ئاللانىڭ نېسىپ قىلغىنىنى قوبۇل قىلماي مۇمكىن ئەمەس. لېكىن ئاتا - ئانىلىق بۇرچىنى ياخشى ئادا قىلمىسا ئاللا نېسىپ قىلغان گۈزەل پەرزەنتنىنى تۇزۇك تەربىيىلەپ چوڭ قىلالماسلىقى، ھەتتا

مېيىپ، لۇكچەك، بۇلاڭچى قىلىپ قويىشى مۇمكىن، لېكىن ئايپاشا خېنىمدا مۇنداق نۇقسانلار يوق، ئۇ ئاماننىسانىڭ ساغلام، بېجىرىم، ئەقىللىق يېتىلىشى ئۈچۈن بارلىقىنى تەقدىم قىلغان، ئۇنىڭ كۈيئوغلى ئالدىدا تىل قىسلىقى يوق، قىزىنىڭ تەلىيى چىقىدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ.

ئايپاشا خېنىم شېرىن خىياللارنى سۈرۈپ بېشىنى كۆتۈرگەندە ئاماننىسا سىرتتىن قايتىپ كىردى. ئۇنىڭ قىزىغا ئامراقلىقى تۇتۇپ، سىنچىلاپ قاردى، شۇ تاپتا ئاماننىسا ئۇنىڭغا تولىمۇ چىرايلىق كۆرۈنۈپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ سەل تاتارغان مەڭزى ئەمدىلا قىزىرىشقا باشلىغان ئالمىدەك سۈزۈك ئىدى. لەۋلىرى بولسا گويا تۇتى قۇشنىڭ تۇمشۇقىدىن ئۆتە قىزىل ئىدى. ئۇنىڭ ھىلال ئايدەك ئەگىمە قاشلىرى كىشىنىڭ مەستلىكىنى كەلتۈرگىدەك چىرايلىق بولۇپ، قىياقتەك قايرىلىپ تۇرغان كىرپىكلىرى ئاھۇنىڭكىدەك قاپقارا، يوغان كۆزلىرىگە سايە تاشلاپ تۇراتتى، قاپاقلىرى بولسا سەل ئىششىغان بولۇپ، بايا سۇغا چىققۇچە ئارتىۋالغان تور رومال ئۇنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشقانىدى، ئۇ يەڭلىرى ئۇزۇن تاۋار كەمزۇل، قارا تاۋار ئىشتان كىيگەن بولۇپ تۇرقىدىن نازاكەت، لاتاپەت يېغىپ تۇراتتى. ئانا مۇشۇنداق ساھىپجامال قىزىدىن مەغرۇرلانماي تۇرالمىسۇنمۇ.

— قىزىم، كەلگىنە قېشىمغا، نېمانچە ئۇزۇندا كىرىسەن؟ سېنى كۆرگۈم كېلىپ كەتتى، كېلە، قېشىمدا ئولتۇرغىن، — دېدى ئايپاشا خېنىم دەھلىزنىڭ بۇرجىكىدىن ئورۇن كۆرسىتىپ.

— ئاپا، نېمە بولدىلا؟ مەجۇن يەۋالغاندەك كۆلۈپ ماڭا قاراپلا كەتتىلەغۇ، مەن يىراقتىن ھازىرلا كەلگەندەك سۆزلەيدىلا-غۇ، — ئاماننىسانىڭ بۇ گېپىدە ئاپىسىدىن گەپ ئېلىش پۇرىقىمۇ بار ئىدى.

— نېمە بولاتتى، ھېچ ئىش بولمىدى قىزىم، ھەش - پەش

دېگۈچە ئون نەچچە يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ، قارىسام سەنمۇ بويۇڭغا يېتىپ قاپسەن، كۈندىن - كۈنگە ھۆسنىڭگە تولۇپ كىشىنىڭ مەستلىكى كەلگىدەك چىرايلىق بولۇپ كېتىۋاتىسەن، سېنىڭ ئاپاڭ بولۇپ قالغانلىقىمدىن خۇشال بۇلۇۋاتىمەن، — دەپ ئايپاشا خېنىم قىزىنى ئامراقلىقى بىلەن قۇچاقلىۋالدى.

— ئاپا، مېنى نېمىشقىمۇ چىرايلىق تۇغقاندىلا... — ئۇ ئاپىسىنىڭ قۇچىقىدىن چىقىپ خۇرسىنىپ كەتتى.

— پۇشايمان قىلىۋاتامسەن قىزىم، بايىلا گۈلدەك ئېچىلىپ يۈرەتتىڭ، تۇيۇقسىزلا ئۆزگىرىپ نېمىلەرنى بىلجىرلايسەن؟ خۇدا نېسىپ قىپتۇ دەيمىزغۇ، ئەمەلىيەتتە يۈرتىمىزنىڭ ئابىھىيات سۈيى، مۇنبەت تۇپرىقى، تۆت پەسلى ئېنىق ھاۋاسى، مول، شەپقەتلىك مېۋىلىرى بىزگە مۇشۇنداق گۈزەل چىرايلارنى بەخش شەندە قىلغان. يۈرتىمىزنىڭ قىز - يىگىتلىرى بىر - بىرىدىن قېلىشمايدىغان گۈزەل، چىرايلىققۇ؟ ياخشى پەزىلەت ھەمراھ بولسا ئۇنداق ئادەمنى ھەممە كىشى ياخشى كۆرىدۇ. چۈنكى ئۇ كىشىلەرگە ئىللىق كۆرۈنگەچكە ئۇنىڭدىن كۆڭۈل تەسەللى تاپىدۇ. ھېلىقى سۈچى يىگىت شۇنداق چىرايلىق، ئوماق، كىشىگە دەل مۇشۇنداق تۇيغۇ بېغىشلايدىغان، يوغان قوي كۆزلىرىدىن مۇلايىملىق يېغىپ تۇرىدىغان يىگىت ئىكەن، ھەرقانداق ئادەم ئۇنىڭ چىرايىنى كۆرمەي ئاۋازىنى ئاڭلاپلا ئۇنىڭ خۇشخۇيلۇق بىلەن كۈلۈمسىرەپ تۇرغىنىنى ھېس قىلالايدۇ. شۇنىسى بۇ يىگىت يېزىلىق، تولىمۇ كەمبەغەل ئىكەن، خۇدايىمغۇ كىشىگە گۈزەل چىراي، ياخشى پەزىلەتنى بەرگۈسى كەلسە باي - كەمبەغەل دەپ ئايرىپ تۇرمايدىكەن.

ئامانىسا ئاپىسىنىڭ ئىختىيارسىزلا ئەشرەپنى ماختاپ كەتكەنلىكىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى، ئۇ ئاپىسىنىڭ ئاغزىغا قاراپلا قالغاندى، لېكىن كەمبەغەللىكى ئۈنىڭ ئەيىبىدەك سۆزلەۋاتقانلىقىدىن كۆڭلى يېرىم بولدى.

— ئاپا، ئۇ يىگىت كەمبەغەل ئائىلىدە تۇغۇلغان ئىكەن، يەئۆزى كەمبەغەل بۇلۇۋالمىسا، كەمبەغەللەر كۆزلىرىگە سىغماس- دۇ - يە؟ — دېدى ئامانىسا ئەشرەپنى ئاقلاپ.

— كۆزۈمگە سىغمايدىغان يېرى يوق قىزىم، مەنمۇ كەمبەغەل خەقنىڭ پۇشتىغۇ، مەنمۇ ئۇنى ماختاۋاتىمەنغۇ، گەپ شۇنداق توغرا كېلىپ قېلىۋېدى دەپ سالدىم، ۋاي ئاللا قىزىم، خەق بىلەن نېمە كارىمىز، سېنىڭ بەختىڭ ئېچىلسىلا مەن شۇنىڭغا خۇش.

— دادام، سىلى، مەمتىلى ئاكام، ھەممىلىرى ماڭا كۆيىنىدىغان تۇرسىلا مېنىڭ بەختىم قارا بولۇپ قالماس، مېنى لايىق چىقتى دەپلا يامان لايىققا بېرىۋەتمەيدىغاندىلا ئاپا؟ — دېدى ئاماننىسا ئاپىسىنىڭ ئاغزىنى كوچىلىغۇسى كېلىپ، ئەمەلىيەتتە ئاماننىسا بايا كوچىدا ئاڭلىغان گەپ - سۆزلىرىدىن ئەندىشىدە قالغانىدى.

شۇ تاپتا ئايپاشا خېنىمنىڭ ئەندىشىسى ئامانىنسانىڭكىدىن ئېغىر ئىدى. بۇگۈن كەلگەن ئەلچىلەر ئۇنىڭ كۆڭلىگە ياققانىدى، كىچىك خوتۇن ئەزەلدىن ئەرگە تاتلىق بولۇپ كەلگەن، ئاماننىسا ئېرىنىڭ تاتلىق، ئامراق خوتۇنى بولۇپ راھەت كۆرسىلا بولمىدىمۇ؟ كىچىك خوتۇن بولۇش قىز بالا ئۈچۈن نومۇس قىلىدىغان ئىش ئەمەس، مۇلۇك خەنزۇ تىلىنى بىلىدۇ، دوتەينىڭ يېقىن ئادىمى، ھازىر قەشقەرنىڭ مەشھۇر ئۆلىمالىرى، داڭلىق بايلىرى، چوڭ، كاتتا بايلارمۇ ئۇنىڭغا باش ئۇرۇپ ھۆرمىتىنى قىلىۋاتامدۇ، ئۇنىڭغا ئاماننىسانى بەرسە قۇددۇس باي، ئايپاشا خېنىملارمۇ ئۇنىڭ قېينىئاتا - قېينىئاپىسى بولۇپ، كىشىلەر ئارىسىدىكى شانۇ - شەۋكىتى تېخىمۇ ئۆسۈپ، قەشقەرنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى داڭلىق، ئابرۇيلۇق كىشىلىرى بولۇپ قالغان بولاتتى، مۇشۇنداق كاتتا لايىقنىڭ ئەلچىلىرىگە مىش - مىش گەپ قىلىپ قايتۇرۇۋېتىش تولىمۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولىدۇ

- ده، بۇ لايىق ئامانىساغمۇ يېقىپ قالاتتى. ئايپاشا خېنىم مۇشۇنداق ئويلاپ بۇنى ئالاھىدە خۇشخەۋەر سۈپىتىدە قىزىغا دېگۈ- سى كېلىپ كەتتى، لېكىن دادىسىنىڭ ئەلچىلەرگە مۇجمەل جاۋاب بەرگەنلىكى، ئوغلى مەمتىلىنىڭ ئەلچىلەرنى رەت قىلغاد- لىقىغا قاراپ قىزىغا ئېنىق بىرنېمە دېيىشكە جۈرئەت قىلالمىدى، شۇنداقتىمۇ قىزىغا بۇنى پۈرىتىپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ قويماقچى بولدى:

— قىزىم، بۇ خۇشخەۋەرنىڭ ئۇچىنى چىقىرىپ كۆڭلۈڭنى خۇش قىلىپ قويايي، بۈگۈن ئۆيىمىزگە سېنى سوراپ ئەلچىلەر كېلىشتى، ماقۇللۇق بىلدۈرسەك چوقۇم تەلىيىڭ چىقىدۇ، — ئايپاشا خېنىم قىزىغا قاراپ تەبەسسۇم قىلىپ كۈلۈپ ئېيتقىنى كۆتۈرۈپ، يۈزلىرىنى سىلاپ ئەركىلىتىپ قويدى، ئامانىنىسامۇ ئاپىسىدىن گەپ ئالغۇسى كېلىپ چىرايىنى ئاچتى:

— ئاپا، ماڭا دەپ كۆڭلۈمنى خۇش قىلىپ تۇرسىلاچۇ، مېنى سوراپ ئەلچى كىرگۈزگەن قايسى يىگىتكەن ئۇ؟

— ساڭا تونۇشلۇق، ئەمەل تۇتۇۋاتقان يىگىت. مەن ئۇنىڭ ئىسمىنى دەپ بېرىپ كۆڭلۈڭنى خۇش قىلىشقا ئالدىراۋاتقان بولساممۇ داداڭ تېخى ماقۇللۇق بىلدۈرمىدى، مەنمۇ بىر نېمە دېيىشكە ئۇلگۈرەلمىدىم. ئاكاڭ تېخى ئەلچىلەرگە قوپاللىق قى- لىپ قويۇپتۇ، شۇڭا ئۇ يىگىتنىڭ ئىسمىنى ساڭا دەپ بېرەلمەي- مەن. ھازىر ئۇ يىگىت قەشقەردە يوقكەن، ئۇ سىرتتىن قايتىپ كەلگەندە ئەلچىلەر يەنە كېلىمىز دەپ كەتتى. بۇنى ساڭا ئالدىن پۈرىتىپ خەۋەردار قىلىپ قويۇشتىكى سەۋەب كېيىن داداڭ سې- نىڭدىن گەپ ئېلىپ قالسا ئەندىشە قىلىپ يۈرمەيلا ماقۇل دېسەڭ بولىدۇ، ئاپاڭ سېنى ھەرگىز يامان لايىققا سايە قىلمايدۇ.

ئايپاشا خېنىمنىڭ خىيال ئېكرانىدا قىزى مۇلۇككە كىچىك خوتۇن بولۇپ بارغاندىن كېيىن مۇلۇكنىڭ چوڭ كۆرۈشىگە ئېرد- شىدىغانلىقى، چوڭ خوتۇنىغا قاراپمۇ قويمايدىغانلىقى، ئۇنى قە-

زىنىڭ مالىيى قىلىپ بەرگەنلىكى، مۇلۇك نەگىلا بارسا قىزىنى مەپىگە سېلىپ بىللە باردىغانلىقى، ھەممىلا سورۇندا مەلىكىدەك تۆردىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرغانلىقى، بارلىق ئايالىرىنىڭ قىزىغا ھۆرمەت بىلدۈرىۋاتقانلىقى، چوڭ كۆرىۋاتقانلىقى... ئۆزىنىڭمۇ ئاپىلىق سۈپىتىدە ئېتىبارلىنىۋاتقانلىقى نامايان بولۇۋاتاتتى. ئۇ خىيالغا بېرىلىپ بىر نۇقتىغا تىكىلىپلا قالغانىدى.

ئامانىسانىڭ غەم ـ ئەندىشىسى ئاپىسىنىڭ ئاغزى ئارقىلىق راستقا ئايلىنىۋاتاتتى. بۇ ئاپىسىنى خۇش قىلىپ مەستخۇش، شېرىن خىيالغا بەنت قىلىۋەتكىنى بىلەن بارلىق بالا ـ قازا يوپۇرۇلۇپ بېشىغا كېلىۋاتقاندەك ئامانىسانىڭ چىرايى ھېچقاچان كۆرۈلمىگەن ھالدا ئۆزگىرىپ، كۆزلىرىنىڭ چۆرىسى قىزىرىپ كەتتى، يۈزى تاتىرىپ سۈزۈك لەۋلىرى تىترەۋاتاتتى. ئۇ ئاپىسىنى يامان كۆرۈپ قالدى، شۇڭا ئۇنىڭ يىندا تۇرغۇسى كەلمىدى:

— ئاپا، مەن ھۇجرامغا چىقىپ ئۇخلايمەن... — دەپ ئاپىسىنىڭ چىرايىغمۇ قارىماي كەينىگە بۇرۇلدى.

— ھە، ھە، نېمانچە ئالدىرايدىغانسەن قىزىم، — ئايپاشا خېنىم شېرىن چۈشىدىن ئويغىنىپ كەتكىنىگە پۇشايمان قىلىۋاتقاندەك ئورنىدا تۇرۇپلا قالدى، — بىز يەنە مۇڭداشساق بولاتتى، ئەگەر بەك خۇش بولۇپ كېتىپ ئۇيقۇڭ كەلمىسە يېنىمغا قايتىپ چىققىن، — دېدى ئۇ ھاياجىنىنى باسالماي سۆزلەپ.

ئامانىسا ئۆسمۈرلىكىنى تولىمۇ خۇشال خۇرام، غەم - ئەندىشىسىز، بىپەرۋا، كېپىنەكتەك يايراپ ئۆتكۈزگەنىدى. ئۇ ئوتلۇق ياشلىقىغا قەدەم بېسىپلا مۇھەببەت تورىغا چۈشۈپ قالدى، يەنە كېلىپ ئۇ شەھەردە نۇرغۇن چىرايلىق يىگىتلەرنى ئۇچراتقان، ئۇلار بىلەن تونۇشقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ يۈرىكى پىنھانلىقە-

نى ساقلاپ قالغاندى. دادىسى ئۇنى يېزىغا ئېلىپ بېرىپ ئەشرەپ بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشىغا سەۋەب بولدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭدا ۋولقاندەك مۇھەببەت تەشنالىقى پارتلاپ چىقتى. ئۇ خۇدا يارىتقان بەندىلەر ئىچىدە ئەشرەپتەك چىرايلىق، كېلىشكەن، مۇزىكىدىمۇ بار، ناخشىغىمۇ ماھىر يىگىتنى ئۇچراتمىغان دەپ كۆڭلىنىڭ خاھىشىغا بېرىلىپ ئۆزىنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى، ئوتلۇق يۇرىكىنى ئۇنىڭغا تەقدىم قىلغانىدى، بۇ مۇھەببەت ئامانىنسانىڭ قەلبىنى ئىپتىدائىي پاكلىق قوينىغا باشلاپ كىرگەن، ئۇ چاغدا ئۇنىڭ قەلبى نېمىدېگەن سەبىي ئىدى ـ ھە!

كىشىلەر مۇھەببەت دېگەننىڭ كۆزى يوق دېيىشىدۇ، مۇنداق دېيىش توغرا ئەمەس، مۇھەببەتنىڭ كۆزى بار. بىراق ئۇ ئۆزۈ- لىنىڭ گۈزەل كۆزى بىلەن قارىغاچقا ئۇنىڭغا ھەممە نەرسە چىرا- يلىق كۆرۈنىدۇ، شۇڭلاشقا مۇھەببەتنى ھاياتنىڭ مېغىزى دېيىش- كە بولىدۇ. كىشىلەر ئۆزئارا ياخشى كۆرۈشكەن چاغلىرىدا بىر ـ بىرىنىڭ ھەممە يېرى گۈزەل كۆرۈنىدۇ، ھېچقايسىسىنىڭ ۋۇجۇدىدىن قاباھەتلىك، كۆرۈمسىزلىكنىڭ سايىسىمۇ تېپىلمايۇ- دۇ. شۇڭا ئامانىنسا ئەشرەپكە تەقدىم قىلغان مۇھەببىتىدىن پۈتمەس ـ تۈگىمەس لەززەت ئېلىپ، بەخت ۋە شاد ـ خۇراملىق ھۇزۇرىنى سۈرۈۋاتاتتى. ئۇ ئەشرەپ بىلەن بولغان مۇھەببىتىنى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئىشتىراكسىز خېلى ئۇزۇنغىچە داۋاملاشتۇ- رۇپ، مۇھەببەتتىن كۈچ ـ قۇۋۋەت ۋە ھۇزۇر ئېلىپ ئۇنى تاۋلاپ ۋايىغا يەتكۈزىمەن ۋە ئاستا ـ ئاستا دادام ـ ئاپامنىمۇ كۆندۇرۇپ ئۆز مەقسىتىمگە يېتىمەن، دەپ ئويلىغانىدى. ھالبۇ- كى تۇرمۇش رېئاللىقى بۇنىڭغا پۇرسەت بەرمەيدىغاندەك قىلاتتى، ئامانىنسا كۆرۈپ، ئاڭلاپ تۇرماقتىكى، ئاتا ـ ئانىسى ئويلىمىغان بىر ۋاقىتتا ئۇلارنى ئويغا سېلىپ، ئالدىرىتىپ «ئەلچى» لەر كېلىشتىكى، ئامانىنسانىڭ خىيالىغىمۇ كىرىپ باقمىغان، كۆ- رۈپمۇ باقمىغان بىر نېمىلەر ئۇنى باغرىغا بېسىشقا ئالدىراۋاتاتتى.

ئاپىسى چېغىدا ئەشرەپنى ئاغزىدا ماختاپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ ئۇنى كەمبەغەل دەپ ياراتمايۋاتىدۇ، ئەمەلدار يىگىتنى ماختاپ قىزىنى ئۇنىڭغا بەرگۈسى بارلىقىدىن بىشارەت بېرىۋاتىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئاپا بولغۇچىمۇ قىزنىڭ يولىغا ماڭىدامدا بىر تىكەن ئۇندۇرىدۇ، توساق پەيدا قىلىدۇ - دە، ئۆيدىكى ئىشلار سۆز - چۆچەك بولۇپ كوچىغا چىقىدۇ، بۇ ۋاقىتقا يەتكەندە ھېچكىم كىشىلەرنىڭ ئاغزىنى تىكىۋېتەلمەيدۇ، بىر دەمنىڭ ئىچىدە سۇ-خەنچىلەر ئۇنىڭغا قاش - كۆز چىقىرىپ ياساپ - جابدۇپ، بىرنى ئون قىلىپ، چوڭ - كىچىك ھەممە ئادەمنىڭ قۇلىقىغا يەتكۈزىدۇ. ھەمدە بۇنىڭ راستلىقى ھەققىدە بىر ئاغزىدا ئون قەسەم قىلىپ تۇرىشىدۇ. . .

ئاماننىسا ئاپىسىنىڭ يېنىدىن ھۇجرىسىغا چىقىپ ئورنىدا تۇرۇسقا قاراپ جىمجىت يېتىپ ئۆزىنىڭ كېيىنكى تەقدىرى، ئاتا - ئانىسىدىن كېلىدىغان بېسىم، تىل - ئاھانەتلەر، جەمئىيەتكە تارقايدىغان سۆز - چۆچەك ۋە ھەرخىل بەتنامىلارنىڭ دەھشىتى، ئاقىۋىتى ئۈستىدە ئويلىنىپ غەم - ئەندىشىگە پاتتى. يۈرىكى يېڭىنە سانچىلغاندەك ئاغرىپ تولغىنىپ كەتتى. بىراق ئۇنىڭ خىيالى رېئاللىققا باتۇرلۇق، قەيسەرلىك بىلەن قارشى چىقىپ يورۇقلۇققا ئىنتىلەتتى، ئۇ خالاپ تاللىۋالغان يىگىتلەرنىڭ سەر-خىلى ئەشرەپنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرسىلا ئۇمىد چىرىغى يېنىۋاتقاندەك ئۆزىنى روھلاندۇرۇپ تۇراتتى.

ئەنە، ئاڭلاڭ، ئۇ سامادىن ئەشرەپنىڭ راۋاب تارلىرىدىن تارقالغان سېھىرلىك كۈيىنى، كەينىدىنلا ئۇنىڭ ياڭراق، مۇڭ-لۇق ناخشىسىنى ئاڭلىدى.

ئەشرەپمۇ غەم - ئەندىشە ئىچىدە ئاماننىسانى ئۇزۇتۇۋېتىپلا مەستخۇش ھالەتكە چۈشۈپ قالدى، ئۇ سۇنى سېتىپ بولۇپلا ياتقىغا قايتىپ كەلدى، ئىشتىيى غىزاغىمۇ تارتمىدى، شۇنداق-تىمۇ خۇپتەن نامىزىنى قازا قىلىۋەتمىدى. ئۇنىڭ ئاللاغا بولغان

ئېتىقادى ئىنتايىن كۈچلۈك ئىدى، پۈتۈن بەدەنلىرى غال - غال تىتىرەپ، بىر مۇدھىش ۋەھىمە ئەس - يادىنى چېچىپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ نامازنى يېڭىلمەي ئۆتىۋالدى. ئۇ خۇپتەندىن يانغاندا جاھاننى زىمىستان قارانغۇلىقى قاپلىغان، ئاي چىقمىغان، يۇلتۇزلار چاقنىمىغاندى، قارانغۇلۇق باسقان تار كوچىدا ماڭماق تولىمۇ قىيىن ئىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ شىكەستلەنگەن كۆڭلى ئۆزىنى ئىتتىك مېڭىشقا دەۋەت قىلاتتى، ئۇ بىرنەچچە قېتىم يەرده تامغا ئۇسۇۋېلىپ، بىر نەچچە ئوڭغۇل - دوڭغۇل يولدا پۈتلىشىپ، سەنتۈرۈلۈپ مېڭىپ ياتقىنىمۇ قايتىپ كىردى. لېكىن غېرىپلىق، بۇرۇختۇرمىچىلىق، غەم - ئەندىشە ئۇنى ياتاقتا دەم ئالدۇرمايدىغاندەك قىلاتتى. «دەرد - ئەلەمنى ناخشا - مۇزىكا باسىدۇ». ئەشرەپ مۇشۇنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ رادىئو قولىغا ئېلىپ كوچىغا چىقتى. چوڭ كوچا ئۇنىڭغا ئوڭچىلا قالغانىدى. ئۇ قۇددۇس بايىنىڭ ھويلىسى ئەتراپىنى ئىختىيارسىز چۆرگىلەپ راۋابىنى سازلىتىپ، مەجنۇنلارچە ناخشا ئېيتتى. مەدداھلارنىڭ، يېتىمچىلەرنىڭ، سەرگەردانلارنىڭ قەشقەر كوچىلىرىدا ساپايى ئۇرۇپ مۇناجات ئېيتىشى، مۇزىكا چېلىپ ناخشا توۋلىشى، مەيلى كۈندۈزى بولسۇن ياكى كېچىسى بولسۇن نورمال، دەخلىسىز، ھەقسىز، بەدەلسىز بىر ئىش ئىدى. بۇنى ھېچكىم چەكلىمەيتتى، كىشىلەر ئەشرەپنىڭ راۋاب چېلىپ ناخشا ئېيتىشىنى ئوخشاشلا يېتىمچىلەرنىڭ ناخشا ئېيتىشىغا جورىۋەتتى، مۇڭلۇق ئېيتىلسا ئۇلار ئىختىيارسىز ھۇزۇر ئالاتتى، ئەلۋەتتە. ئەشرەپنىڭ ھازىر ئېيتىۋاتقان ناخشىسى قەشقەردە ئېقىپ يۈرگەن خەلق ناخشىلىرىغا ئوخشىمايتتى، ئۇنىڭ ئاھاڭىمۇ، مەزمۇنىمۇ ئۆزگىچە ئىدى. بۇ ناخشا ئامانىساغا بولغان چەكسىز مۇھەببىتىنى ئىپادىلىگەن، ئەركىن مۇھەببەتنى كۈيلەپ، نادانلىق، خۇراپاتلىقنى قامچىلىغانىدى، ئەشرەپنىڭ بۇ ناخشىسىنى ناخشا دېگەندىن كۆرە، بىر ئوتلۇق يۈرەكنىڭ چوڭقۇر يېرىدىن

ئېتىلىپ چىققان ۋولقان دېگەن تۇزۇك. بۇ ئوتلۇق يۈرەكتىن ئېتىلىپ چىققان سادا كېچىنىڭ قارائۇغۇلۇق قاپلىغان بوشلۇقىدا ئېتىلىپ بېرىپ ئامانىسانىڭ قۇلىقىغا كىردى، ئۇ لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ پۈتۈن زېھنىنى بېرىپ ئائىلىدى. «شۇ، شۇنىڭ ئاۋازى» ئامانىسانىڭ سەزگۈر قەلبى تونۇۋالدى، بۇ ناخشا ئاماڭ-ىنىساغا باشقىچە تەسەللى ۋە مەدەت بېغىشلىدى، سۇنغان كۆڭلىنى پۈتۈن قىلىپ، غەم - ئەندىشلىرىدىن بىر يولىلا قۇتۇلغاندەك، يېڭىدىن كۈچ - قۇۋۋەتكە ئېرىشكەندەك بولدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ قانىتى بولغان بولسىدى، ھۇجرىسىدىن ئۇچۇپ چىقىپ ئەشرەپ-ىنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئېتىپ، ئۇنىڭ مۇھەببىتىگە دەرمان بولغۇ-سى كېلىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىنلا ئەشرەپنىڭ ناخشىسى دەردىگە دەۋا بولغاندەك ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا غالىپ بىر ئۇمىد پارلە-غاندەك بولدى، سولۇشۇپ قالغان غۇرۇرىمۇ هاياجان بىلەن جان-لىنىشقا باشلىدى.

ئەشرەپنىڭ ئاۋازى پۈتۈپ، ئاۋازى غارائ - غۇرۇئ چىقىشقا باشلىغاندىلا ياتقىغا قايتتى. ئۇنىڭ دېمى سىقىلغاندەك بولۇپ كىچىك بالىخانىنىڭ دەرىزىسىنى ئېچىۋەتتى. شۇ تاپتا ئاي ئۇزۇپ بۇلۇتلار ئارىسىدىن جامالىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى، ئاي بىلەن بىللە ئامانىسانىڭ سىماسى نۇردىن تۆرەلگەندەك ئىنتايىن جەزبە بىلەن ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا نامايان بولدى، بۇنىڭغا ئەگىشىپ قەلبىدىكى هاياجانمۇ بارغانسېرى كۈچىيىشكە باشلىدى. تۈيۇق-سىز قەشقەرنىڭ گۈل - گۈلىستانلىق بېغىدىن بۇلبۇلنىڭ سايرە-غان ئاۋازى ياڭرىدى، بۇ ئاۋاز گويا ئامانىسانىڭ ھەسرەت - نادامەتلىك نالىسىدەك قىلىۋاتقاندەك ئاڭلاندى - دە، ئەشرەپنىڭ پىغانى ئۆرلەپ كۆزلىرىدىن ئىختىيارسىز ياش تۆكۈلدى. بۇ ياش بىردەملىك يۈزەكى هېسسىيات تۈپەيلىدىن ئەمەس، بەلكى هازىرلا ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەن قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن ئېتە-لىپ چىققان سۆيگۈ تەشنالىقىدىن، ياق، يۈز بېرىش ئالدىدىكى

مۇھەببەت پاجىئەسىدىن، ياق، خۇشاللىق بىلەن قايغۇ، مۇھەببەت بىلەن پاجىئە، بىر خىل كۈچ - قۇدرەت بىلەن ئاجىزلىق قوشۇلۇپ يۈرىكىنى مۇجۇۋاتقانلىقىدىن ئاققان ياش ئىدى. ئۇ بۇ ھېسسىياتنى قايسى سۆز بىلەن قانداق ئىپادىلەشنى بىلمەيتتى، بۇ ھەقىقەتەنمۇ مۇھەببەت شادلىقى بىلەن مۇھەببەت تراگېدىيىسى ئارىلىشىپ كەتكەن ياش ئىدى.

ئەشرەپ ئۆزىنى يىغىدىن تۇتۇۋالالمايۋاتاتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ تولىمۇ بىچارە ھەم روھى سۇنۇقلىقىنى، ئائىلىسىنىڭ نامراتلىقىنى، شۇڭا بۇندىن ئىلگىرى ئۆزىگە ئوخشاش نامراتنىڭ قىزلىرىنى، غىمۇ مۇھەببەت ئىزھار قىلىشقا پېتىنالماي يۈرگەنلىكىنى ئويلىدى، شۇڭا كۆڭلىنىڭ بىر يېرى ئاماننىساغا «ئەلچى» لەر كىرگەنلىكىنى پەرەز قىلىپ، ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۇنى تېزلىكتە ئەرگە بېرىۋېتىشىنى، شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭمۇ ئەمەلگە ئاشمايدىغان مۇھەببەت توربىدىن ئازاد بولۇپ پەسكويغا چۈشۈشىنى خالاپ قالدى. لېكىن كۆڭلىنىڭ يەنە بىر يېرىدە بولسا ئۆزىنىڭ ھالىغا باقماي ئاماننىساغا شۇنچىلىك بېرىلىپ كېتىدىغانلىقىنى، بۇنچىلىك چوڭقۇر مۇھەببەت قويالمىشىنى، ھېسسىياتنىڭ كىشى ئىشەنگۈسىز دەرىجىدە ئۇنچىلىك قۇدرەتلىك ئىكەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلمىغانىدى. بۇ ھېسسىيات گويا تۈيۇقسىز ياغقان گۈلدۇر-مامىلىق يامغۇرغا ئوخشاش ھەم كۆتۈلمىگەن، ھەم تاقابىل تۇرغىلى بولمايدىغان ھېسسىيات ئىدى. شۇڭا ئۇ ئاماننىسا ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىشقا بەل باغلىغانىدى.

ئەشرەپنىڭ كۆڭلىدە زاھىر بولغان ئىككى خىل ھېسسىيات غەلىيان كۆتۈرۈپ يۈرىكىنى ئېچىشتۇرۇپ ياتقۇزمايۋاتاتتى، مېڭىسىگە دېلىغۇل خىياللارنى سالماقتا ئىدى. مۇھەببەت ئاسانلا گۈمان پەيدا قىلىدۇ، شۇ تاپتا ئەشرەپكە، ئاماننىسا بىلەن بولغان ئەينەكتەك سۈزۈك ساپ مۇھەببىتى ئۈستىگە نېپىز گۈمان چاڭلىرى قونغاندەك، ئاتا - ئانىسىنىڭ بېسىمى بىلەن ئاماننىسا

ئۆزىنى تاشلىۋېتىپ، «لايىقى» غا ماقۇللۇق بىلدۈرىۋەتكەندەك تۇيۇلدى ـ دە، گويا بىر كىم ئامانىسانى بۇلاپ كېتىدىغاندەك ئەندىشە قارىمىقىغا ئىلىندى. ئۇ كۆز ياشلىرىنى ئېرتىۋېتىپلا ياتقىدىن ئېتىلىپ چىقىپ ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ تار كوچىلارنى ئارقىدا قالدۇرۇپ قۇددۇس بايىنىڭ هويلىسى ئەتراپىدا ئۇندى. هويلىنىڭ ئېگىز تاملىرى ئۇنىڭغا هېچبىر توسالغۇ بولالمىدى، ئۇ تامنىڭ كىچىككىنە گىرۋەكلىرىنى تۇتۇۋېلىپ، يامىشىپ ئۆگزىگە چىقتى ۋە ئامانىسانىڭ هۇجرىسىنىڭ تۆتىلۇكىگە ئۆمۈ-لەپ كېلىپ قۇلىقىنى يېقىپ تىڭشىدى.

ئىنسان سەزگۈرلىشىپ كەتكەندە يىراقتىن كەلگەن ئاۋازنى هەتتا يېنىدا يۈز بەرگەن ئاجىز تەۋرىنىمۇ ئاڭلاپ ئۇنىڭ نېمىلە-كىنى پەرەز قىلالايدۇ. ئامانىسا ئەشرەپنىڭ بۇگۈن كېچە مەج-نۇنلارچە ئېيتقان ناخشىسىدىن ئۇنىڭ ئىچكى هېسسىياتىنىڭ كۈرەش بىلەن تولغانلىقىنى، ئازاب چېكىۋاتقانلىقىنى هېس قىل-غاندى، بۇ يەنە بىر قېتىم مۇهەببەتنى سىنايدىغان، تاۋلايدىغان مۇهىم پەيت ئىدى. ئامانىسانىڭ ئەشرەپكە هېچقانداق تەلىپى يوق ئىدى، هازىرچە ئۇنىڭ سۈكۈتتە تۇرۇشىنىلا ئارزۇ قىلاتتى، لېكىن ئۇ ئۆگزىنىڭ ئۈستىدىكى يېنىك شىپىرلاشنى سېزىپ ئىتتىك تۆتىلۇككە قاردى، كۆتىلىدە ئەشرەپنىڭ تۆتىلۇكنىڭ يېنىغا كەلگەنلىكىنى جەزىملەشتۈرۈپ تولىمۇ خۇش بولۇپ كەتتى ۋە:

— ئەشرەپ ئاكا، بۇ سىزمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ پەس ئاۋازدا.

— هە، مەن، ئامانىسا، ئەهۋالىڭىز قانداق، هېلىقى ئۇچ-كىشى نېمە ئادەملەرگەن؟ — بۇ ئەشرەپنىڭ قاتتىق غەم-ئەندىشىدە قالغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى، ئامانىسا ئۇنىڭ كۆڭ-لىنى چۈشىنىپ ئىتتىكلا جاۋاب بەردى:

— ئاپامنىڭ ماڭا پۈرتىپ ئېيتقىچە، ئۇلار ماڭا كەلگەن

ئەلچىلەر ئىكەن، كىمدىن ئەلچى بولۇپ كەلگەنلىكىنى ماڭا دەپ بەرمىدى.

— ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ ئامانىنسا، مەن. . . —

ئەشرەپنىڭ كۆڭلى يېرىم بولۇپ ئاۋازى تۆۋەنلەپ كەتتى، گېپىنىڭ ئاخىرىنىمۇ چىقىرالمىدى.

— بىر نېمە دېمەك تەس، كىشىنى خۇش قىلىدىغىنى دادام بىلەن ئاكام لايىقنى ماقۇل كۆرمىگەن ئوخشايدۇ، كىشىنى ئەنسىرىتىدىغىنى ئۇ بېزەڭلەر يەنە كەلگۈدەك، — ئامانىنسا ئەنسىرەش ئىچىدە قېلىۋاتقان بولسىمۇ ئەشرەپكە بۇنى سەزدۈرگۈسى كەلمەي تەمكىن جاۋاب بەردى.

— يەنە كەلگىنىدە دادىڭىز ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ قويارمۇ؟ سىزچۇ؟ — ئەشرەپنىڭ دېمى سىقىلىپ كېتىۋاتاتتى.

— دادام گېپىدىن يېنىۋالىدىغان ئادەم ئەمەس، كۆڭلىڭىز-نى يېرىم قىلماڭ.

— مەن بەك ئەنسىرەپ كېتىۋاتىمەن، ئامانىنسا، ئالىما-دىس، دادىڭىز ئۆزگىرىپ. . .

— ھازىرچە خاتىرجەم بولۇڭ، لېكىن بۇ ئىشلارنىڭ ئاقىۋىتى ئايدىڭلاشقۇچە سىز ھەرگىز يېزىغا كېتىپ قالماڭ، مېنىڭ ئەتراپىمدا تۇرۇپ تۇرۇڭ، سۇ سېتىشنى داۋاملاشتۇرۇڭ، ھويلىمىزغا ئوتۇن يارغىلىمۇ كېلىۋېرىڭ. . . — دەل شۇ ۋاقىتتا يانداكى ئۆينىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ بىرسى سىرتقا چىققاندەك قىلدى، ئامانىنسا بۇ تىۋىشنى ئاڭلاپلا تۇڭلۇككە قاراپ:

— ئەشرەپ ئاكا، ئۆيدىن بىرسى چىقتى، تېز تۇڭلۇكنى يېپىۋېتىڭ، بۇ يەردىن كېتىڭ، — دەپ ئۆزى يوتقىنىغا كىرىپ بېشىنى پۈركەپ ئۇخلىغان بولۇپ يېتىۋالدى، ئەشرەپمۇ تىۋىش چىقارماي غايىب بولدى.

ئۆيدىن قۇددۇس باي سىرتقا چىققاندى، ئۇ پەنەرنى كۆتۈ-رۈۋېلىپ ھويلىنى بىر قۇر ئايلىنىپ چىقتى، ئاندىن ھاجەت

قىلىۋېلىپ ئۆيگە قايتىپ كىرىپ كەتتى.

ئامانىنسامۇ ئەشرەپنى ئۆزىگە «ئەلچى» كەلگەنلىكىدىن تەۋرىنىپ، ئۇمىدىنى ئۈزۈپ، قارىسىنى كۆرسەتمەمدىكىن، سۈكۈت قىلىپ تۇرۇۋالامدىكىن، ھەتتا يېزىغا قېچىپ كېتەمدىكىن دەپ ئەندىشە قىلغانىدى. چۈشىنىپ يەتتىكى، ئۇنىڭ ئەندىشىسى ئوڭ رۇنسىز ئىكەن، بەلكى ئۇ ئۇنى چىن قەلبىدىن سۆيىدىكەن، مۇھەببىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بەل باغلىغانىكەن، شۇڭا ئەشرەپ ئۆزىنى ئۇنتۇپ پىداكارلىق كۆرسىتىپ ئېگىز تاملارغا ئېسىلىپ چىقىپ، ئۆزى بىلەن كۆرۈشۈشنىڭ يولىنى ئاچتى. ئامانىسا ئۇنى تاللىغانلىقىدىن خۇش بولۇپ شېرىن خىياللارغا چۆمدى...

بىر ھازادىن كېيىن ئۇ ئاستا بېشىنى كۆتۈرۈپ پەنجىرىدىن سىرتقا قاراپ، تاڭ ئېتىشقا ئاز قالغانلىقىنى، قەلب دولقۇنلىرىنىڭ شاۋقۇن سېلىشىدىن بېسىلىپ قالغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ قاتتىق ھارغانلىقىنى سەزدى - ده، كۆزىنى يۇمدى. ئۇ شۇنچىلىك ئېزىلىپ ئۇخلىدىكى، ئۆيگە يورۇق چۈشۈپ كەتكىنىنىمۇ سەزمىدى، ناشتىلىققا ئاپىسى كىرىپ ئويغاتسىمۇ كۆزىنى ئاچالمىدى، پەقەت ئەشرەپنىڭ ھويلىدا كۆتەك يېرىش ئۈچۈن بارلىق كۈچىنى قولىغا يىغىپ پالتا ئۇرغان ئاۋازىلا ئۇنى تاتلىق ئۇيقۇدىن ئويغىتىۋەتتى.

ئەشرەپ ئادەتتىكى كۈنلەردىكىدەك ئائىلىلەرگە سۇنى يەتكۈزۈپ بېرىپ ئاندىن بۇ ھويلىغا كۆتەك يارغىلى كەلگەنىدى. ئامانزۇپ بېرىپ ئاندىن بۇ ھويلىغا كۆتەك يارغىلى كەلگەنىدى. ئامانىسا يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ، چاچلىرىنى تاراپ، گۈلدەك ياسىنىپ ھۈجرىسىدىن چىققاندا ئۇ كۆتەكلەرنى يېرىپ ئەتراپىغا دۆۋىلىۋەتكەنىدى. كۆڭۈلدىن كۆڭۈلگە يول بار دېگەن شۇ-دە، ئەشرەپمۇ ئاشۇ كۆتەكلەرنىڭ ئارقىدا تۇرۇپ بىر كىم قارا دېگەندەكلا بېشىنى كۆتۈرۈپ ئامانىسانى كۆردى. ئۇلار ئۆز ئورۇنلىرىدا بىر - بىرىگە قارىشىپ، تىنىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ، يۈرەكلىرى

ىرىدە بىر - بىرىنىڭ ئىسمىنى چاقىرىشاتتى، ئۇلارنىڭ قەلبىدە شىددەت بىلەن ئولغىيىۋاتقان مۇھەببەت يالقۇنى ئۇلارنى قاتتىق ھاياجانغا سالغانىدى، كۆزلەر چوڭقۇر مېھىر - مۇھەببەت بىلەن بىر - بىرىگە تويماي بېقىشاتتى.

توۋا! بۇ ئاشىق - مەشۇقلارنىڭ ئارىلىقى يىگىرمە قەدەمگىمۇ بارمايدۇ. ئەپسۇس، نادانلىق، خۇراپاتلىق ھۆكۈمرانلىقى بۇ ئارىلىقنى چەكسىز ئۇزۇنلۇققا سوزىۋەتكەن، بۇ ئارىلىقنى بېسىش ئۈچۈن، ئۇلارغا ناھايىتى چوڭ توسالغۇ مەۋجۇت، ناھايىتى ئېغىر مۇشكۈلات ھەمراھ، ناھايىتى زور جاسارەت ۋە باتۇرلۇق كېرەك، ئۇلار بۇنى چۈشىنىدىغانلىقى ئۈچۈن سەۋر - تاقەت بىلەن ئۆزلىرىنى قانائەتكە ئۆگەتكەن. شۇڭا ئۇلار ئۆتكۈر، نۇرلۇق كۆزلىرى بىلەن بىر - بىرىگە قارىشىپ بىردەم تاتلىققىنە مۇڭدىشىۋالدى ۋە بىر - بىرىنى چۈشەنگەندەك بولۇشۇپ ئۆزلىرىنىڭ ئىشى بىلەن مەشغۇل بولۇپ كەتتى.

— ھەي قىزىم، ھېچبىر غېمىڭدە يوق ئۇخلاۋېرىدىكەنسەن، — ئاماننىسا ئۆيگە كىرىشىگە ئاپىسى سۆزلىگىلى تۇردى، — يا «ئەلچى» كەلگەنگە خۇش بولۇپ كېتىپ تۇن نىسبىگىچە ئۇخلىيالمىدىڭمۇ - يە، ئاغزىڭنى پۈرۈشتۈرمە، داداڭ ماڭىمۇ ئەلچى كىرگۈزگەندە بىر نەچچە كۈن ئوخلىيالمىغانىدىم. بايا مېنىڭ چاقىرغىنىمغا ئىشەنمەي، داداڭمۇ يېنىڭغا كىرىپ چىقتى، ئورنىڭدىن تۇرۇشىڭنى كۈتتى، مەمتىلى ئاكاڭمۇ ھويلىغا كىرىپلا سېنى سورىدى. ئۇلار ساقلاپ بولالماي ئىشىغا كېتىشتى.

— دادام بىلەن ئاكامنىڭ ماڭا دەيدىغان گېپى بارمىكەن؟

— ئاماننىسانىڭ يۈرىكى سوقۇپ كەتتى، ئۇ يۈز بېرىش ئالدىدىكى كۆڭۈلسىزلىكنىڭ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئېغىر سۈكۈت ئىچىدە ھېس قىلدى.

— ئولتۇر قىزىم، ئوتتۇردىلا تۇرۇپ قالدىڭغۇ؟ داستىخانغا كېلىپ ئولتۇرساڭ ئالدىڭغا ناشتىلىق ئەكېلىمەن، — ئاماننىسا

ئاپىسى سالغان داستىخاننىڭ بۇرجىكىدە ئولتۇردى، ئايپاشا خېنىم قىزىغا ئەتىۋارلىق مېھماندەك قاراپ نان، پېچىنە ـ پىرەنىك، مېۋە ـ چېۋە، تاتلىق ـ تۇرۇملەرنى ئەكېلىپ داستىخانغا توشقۇزىۋەتتى، — داداڭ مېنىڭ سائىا ئەلچى كەلگەنلىكىنى دەپ بەرگەنلىكىمنى ئائىلاپ قېشىڭغا چىقىپ كەتكەن، ئۇ يېنىڭدىن قايتىپ چىقىپ «ئامانىسا يىغلىغان ئوخشايدۇ، قاپاقلىرى ئىشىپ قاپتۇ، دېمەي تۇرساڭ بولمۇركەندۇق» دەيدۇ، — دېدى ئۇ قىزىنىڭ چىرايىغا قارىۋېتىپ، — نەدە چىرايىڭدا ئىششىق بولىدۇ؟ ئويقۇڭ تېخى قانمىغان ئوخشايدۇ، داداڭمىزە شۇ، ئاغزىغا كەلگىنىنى دەۋېرىدۇ، ئەر خەق دېگەن قىز بالىنىڭ كۆڭلىنى قانداقمۇ چۈشەنسۇن؟ قېنى ئالە قىزىم، قورسىقىڭمۇ ئېچىپ كەتكەندۇ، خالىغىنىڭنى ئېيتىپ يە، مەن ئاۋۇ كۆتەك يېرىۋاتقان بالىغىمۇ نان، چاي ئەكىرىپ بېرەي، جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەيدىغان مېھنەتكەش بالىكەن، — ئۇ سۆزلىگەن پېتى نانىنى كىچىك داستىخانغا يۆگەپ، چەينەك، چىنىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

ئامانىسا ئەشرەپنىڭمۇ ئۆزى بىلەن بىللە غىزالىنىدىغانلىقىنى ئويلاپ، بىر داستىخاندا ئولتۇرۇۋاتقاندەك راھەتلىنىپ ئولتۇرۇپ خېلى كۆپ غىزالىنىۋالدى.

مۇھەببەتلىشىۋاتقان ئاشىق ـ مەشۇقلارنىڭ بىر ـ بىرىدىن زادىلا ئايرىلغۇسى كەلمەيدۇ. ئامانىسا ئەشرەپ بىلەن ئوبدانلا مۇڭدىشىۋالغان بولسىمۇ، شۇنىڭغا قانائەت قىلغۇسى كەلمەي، يەنە پۇرسەت ئىزدەپ تىنىم تاپماي ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ يۈردى، قېرىشقاندەك ئاپىسى ھويلىدىن پەقەت ئايرىلمىدى، قەزىنىڭ يۇرۇش ـ تۇرۇشىغا دىققەت قىلىپلا يۈردى.

قىزلار بويىغا يەتكەندە، بولۇپمۇ قىزىغا ئەلچى كېلىپ تويىنى قىلىش ئارىلىقىدا ئانىلار تولىمۇ سەگەك، ھوشيار بولۇپ كېتىدۇ، قىزلىرىنى گويا توخۇ چۆجىلىرىنى ساردىن قورىغاندەك ھەرقانداق يېگىت بىلەن ئۇچرىشىپ سۆزلىشىشىگە يول قويماي-

دۇ، ئېغىر ئىشقا سالمايدۇ، ئۆيدىنمۇ چىقارمايدۇ. ئايپاشا خې-
نىمۇ ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى سادىقلىق بىلەن ئادا قىلىۋاتا-
تى. ئامانىسا شاللاقلىق قىلىپ ئاپىسىغا ئەشرەپ بىلەن بولغان
مۇناسىۋىتىنى سەزدۈرۈپ قويسا بولمايتتى، دادىسى، ئاكىسى
بىلەنمۇ ئۇچرىشىپ قېلىشنى خالىمايتتى، يەنىلا ئۆزىنىڭ ھۇج-
رىسى خالىي، پىنھان. بارلىق دەرد ـ ئەلەملىرىنى، مۇھەببەت-
لىنىڭ سېغىنىشلىرىنى ئىچىدە ساقلاپ ھۇجرىسىدا ئولتۇرغىنى،
پۈرسەت كۈتكىنى تۇزۇك.

ئەركىن ئادەملەر پۈرسەت ئىزدىسە تېپىلمايۋ قالاتتىمۇ،
كۈندۈزى پۈرسەت بولمىسا كېچىسى پۈرسەت تاپقىلى بولىدىغۇ.
ئەشرەپ بۇرۇنقىدەكلا خۇپتەندىن كېيىن ناخشا توۋلاپ ھارغاندىن
كېيىن ئامانىسانىڭ ھۇجرىسىنىڭ تۆشۈكىدە پەيدا بولىدۇ ـ
دە، كۈندۈزى دېيىشەلمىگەن گەپنى كېچىسى دېيىشىدۇ، مۈڭ-
دىشىدۇ، رىشتىنى چوڭقۇرلاشتۇرىدۇ، غەم ـ قايغۇنىڭ ئىچىدە
خۇشاللىق، خۇشاللىقنىڭ ئىچىدە غەم ـ قايغۇ بار دېگەن شۇدە.

ئارىلىقتا بىرنەچچە كۈن ئۆتتى، ئەشرەپمۇ ئوتۇنىنى يېرىپ
بولۇپ بۇ ھويلىدىن كېتىشكە مەجبۇر بولغانىدى، شۇنىڭدىن
كېيىن ھويلا تىمتاسلىققا چۆمدى.

بۇگۈن چۈشتىن بۇرۇنمۇ پىنھان ئۆتتى، ئامانىسا ھۇجرە-
سىدا ئولتۇرۇپ نەۋائىنىڭ «لەيلى ـ مەجنۇن» داستانىنى بېشە-
نى كۆتۈرمەي ئوقۇدى، ئۇ بۇ مۇھەببەت داستانىدىن ئۆزىگە
روھىي ئوزۇق ئېلىپ كۆڭلى ئېچىلىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلە-
دى. شۇنداقتىمۇ خېتى ئۇششاق كىتابنى كۆرۈپېرىپ كۆزلىرى
تېلىپ، بەللىرىنىڭ ئاغرىپ كەتكەنلىكىنى سەزدى، ئۆزىدە بىر
خىل ھارغىنلىق مەۋج ئۇرۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ كارىۋىتىغا
كېلىپ ياتقانىدى، ئويلىمىغان بىر ۋاقىتتا دادىسى ئىشىك ئالدىدا
قىسقا يۆتۈلۈپ قويۇپ ھۇجرىغا كىرىپ كەلدى.

ـ كەلسىلە دادا، ـ دەپ ئامانىسا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنى

ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن دىۋاندا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.
— هە قىزىم، ئوبدان تۇرۇۋاتامسىز؟ — قۇددۇس باي ئۆزىنى قۇشنىڭ قانىتىدا ياسىغان يەلپۇگۈچ بىلەن يەلپۇگەن پېتى كىرىپ دىۋاندائولتۇردى.
— ياخشى تۇرۇۋاتىمەن دادا، هۇجرامدا ئالدىرىغا قويغۇدەك نەرسەمۇ يوقكەن، مەن سىلىگە ئۆيدىن سوغۇق چاي ئاچقاي، — ئامانىسا ئالدىراپ سىرتقا قاراپ ماڭدى.
— بولدى، ئەچىقماڭ قىزىم، مەن ئۇسسىمىدىم، نەچچە كۈندىن بۇيان بېجىرمىسەم بولمايدىغان ئىشلار چىقىپ قېلىپ سىرتتىلا بولۇپ، سىزنى كۆرەلمىدىم، هازىر يەنە سىرتقا چىقىمەن، هويلىدىن چىققۇچە سىزنى يوقلاپ ئۆتۈپ كېتەي دەپ كىردىم، — دېدى قۇددۇس باي قىزىغا مېهرى بىلەن قاراپ.
— رەهمەت سىلىگە دادا، بۇ تومۇز ئىسسىقتا هەممىلا ئىشقا ئۆزلىرى چېپىپ تارتىلىپ قاپتىلا، بەزى ئىشلارنى بېجىرىشكە ئاكامنى ماڭغۇزسىلا بولىدىغۇ، هېرىپ ـ چارچاپ ئۆزلىرىگە ئىسسىق ئۆتكۈزۈۋالمىسىلا يەنە، — دېدى ئامانىسا دادىسىغا كۆيۈنۈپ.
— هەي، ئەشۇ ئاكىڭىزنىڭ كىچىككىنە قوپاللىق قىلىپ قويغانلىقىدىن جىققىنە ئىش تېرىلىپ ئېغىر زىيان تارتىش خەۋپىدە قالدۇق، شۇنىڭ بىلەن ئۆزۈم خالىمايدىغان ئىشنى قىلىشقا مەجبۇر بولغىلىۋاتىمەن، — قۇددۇس باي بېشىنى لىڭشىتىپ ئېغىر خۇرسىنىپ كەتتى.
تارىختىن بۇيان قەشقەر تەۋەسىدىن ئۇرۇق ـ تۇققان يوقلايدىغانلار، سودا ـ تىجارەت قىلىدىغانلارلا ئەمەس، بەلكى تۇركۈم ـ تۇركۈملەپ ياللانما ئىشچىلار، يوقسۇل دېھقانلارمۇ ئىش ئىزدەپ رۇسىيە تەۋەسىگە ئۆتۈپ بىر نەچچە ئاي، هەتتا بىر نەچچە يىل ئىشلەپ پۇل تېپىپ كېلىپ ـ كېتىپ تۇراتتى، بۇنىڭغا هۆكۈمەت تەرەپمۇ ئارىلاشمايتتى. 1917 ـ يىلى رۇسىيىدە ئۆك-

تەبىر ئىنقىلابى پارتلاپ سوۋېت ھاكىمىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىنمۇ ئىشلەمچىلەرنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىپ ئىشلەپ كېلىشى ئۈزۈلۈپ قالمىدى. ئۈزۈن ئۆتمەي بىر ئىشلەمچى قەشقەرگە قايتىپ كېلىپ سوۋېت خەلقىنىڭ ئەركىن - بەختىيار تۇرمۇشىنى ماختاپ بىر نەچچە ئېغىز ھەققانىي گەپنى دەپ سالدى. بۇنى ئاڭلاپ قالغان دوتەي «سىياسىي تەشۋىقات، ھۆكۈمەتكە قارشى ئىسيان كۆتۈرۈشنىڭ پىلتىسى» دەپ قاراپ، چەت ئەلگە چىقىپ ئىشلەپ كەلگەنلەردىن گۇمان قىلىپ ھەمىسىنى قارا - قويۇق تۇتقۇن قىلىشقا بۇيرۇق قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئارقا ھويلىسىدىكى تۇرمە «جىنايەتچى» لەر بىلەن توشۇپ كېتتى. تۇتقۇن قىلىش يەنە داۋام قىلىۋاتاتتى، «جىنايەتچى» لەرنى قامايدىغان تۇرمە توشۇپ كەتكەنلىكتىن ئىلاجسىز قالغان ساقچى ئىدارىسى دوتەيگە دوكلات سۇنۇپ يېڭىدىن تۇرمە سېلىشنى تەلەپ قىلدى. دوتەي يېڭىدىن سېلىنىدىغان تۇرمىنىڭ پۇتۇن خىراجىتىنى خەلقتە سېلىق سېلىپ يىغىۋېلىش ھوقۇقىنى ساقچى ئىدارىسىگە بېرىپ تەستىق سالدى. ساقچى ئىدارىسى چاقماق تېزلىكىدە ھەربىرەت قىلىپ خەلقنىڭ ئۈستىدە قامچا ئويناتىپ بىر ئايغا قالماي تۇرمە سېلىش خىراجىتىنى يىغىۋالدى ھەمدە تۇرمە سېلىش قۇرۇلۇشىنى باشلاپ كەتتى. لېكىن تۇرمە پۇتكىچە ئىشلەمچىلەرنى ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن قىينىاپ سوراق قىلغان بولسىمۇ، ئۇلارغا ئارتقۇدەك جىنايەت تاپالمىدى، بەلكى شۇنچىلىك كۆپ «جىنايەتچى» نى بىكاردىن - بىكارغىلا بېقىش ساقچى ئىدارىسىغا يۈك بولۇپ قالدى - دە، ئۇلارنى قويۇۋېتىشكە مەجبۇر بولدى، شۇنىڭ بىلەن سالدۇرغان تۇرمە بىكار قالدى. ئارىلىقتا بىرەر يىل ئۆتتى، بىكار تۇرغان تۇرمە ساقچى ئىدارىسىغا ئارتۇقلۇق كېلىپ قالدىمۇ ياكى ئۇنى سېتىۋېتىپ پۇلىنى چۆنتەككە سالغۇسى كېلىپ قالدىمۇ، ساقچى باشلىقى دوتەينىڭ ماقۇللىقىنى ئېلىپ، مۇلۇك تۇتۇچىنى ئىزدەپ، تۇرمىنى سېتىد-

ۋالىدىغان خەۋىدار تېپىپ بېرىشنى ھاۋاله قىلدى، مۇلۇك تۇڭ-چى ياخشى ئىش قىلىپ بېرىۋاتقانىدەك «تۇرمىنى مال قويىدىغان ئىسكىلات قىلسا بەكمۇ ياخشى بولىدۇ» دەپ قۇددۇس بايىنىڭ سېتىۋېلىشىنى تەۋسىيە قىلدى. بۇ ئورۇن قۇددۇس بايغىمۇ يېقىپ قالدى ۋە ساقچى باشلىقى قويغان باھاغا ماقۇل بولۇپ يېگىرمە سەر ئالتۇنغا سېتىۋالدى، دوتەي، ساقچى باشلىقى مۇ-ھۇرىنى باسقان رەسمىيەتلەرمۇ تولۇق بولغانلىقتىن قۇددۇس باي تۇرمىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ يېگىرمە سەر ئالتۇنىنىمۇ نەق مەيداندا مۇلۇككە تاپشۇرۇپ ئىشنى تۈگەتكەنىدى، تۇرمىنىمۇ ئىسكىلات قىلىپ ئىشلىتىۋاتقىلى ئۇچ يىل بولغانىدى.

يېقىندا ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەت چەت ئەلدىن ئىشلەپ يۇرتىغا قايتقانلارنىڭ يۈك - تاقىسىنى ئاختۇرغاندا ئۇلارنىڭ يۈك - تاقلىرى ئارىسىدىن نەرسە - كېرەكلەرنى ئورىغان، سوۋېت ئىتتە-پىقىدا نەشر قىلىنغان گېزىت - ژۇرنال پارچىلىرى چىقىپ قالدى. بۇنى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەت ئىشلەمچىلەرگە «چەت ئەل-نىڭ سىياسىي مەپكۇرىسىنى ئەكىرىپ ئاغدۇرمىچىلىق قىلماق-چى» دەپ بۆھتان چاپلاپ، تۇتقۇن قىلىشنى يولغا قويدى. ئەس-لىدە شەھەر ئاھالىلىرىنى، دېھقانلارنى زىندانغا تاشلاپ توشۇپ قالاي دېگەن تۇرمىگە يېڭى «جىنايەتچى» لەر قوشۇلۇپ پاتماي قالدى. بۇ تۇرمىگە جىنايەتچى پاتمىسا يەنە تۇرمە سالسا بولىدىغۇ، لېكىن بۇ قېتىم دوتەي تۇرمە سېلىشنى ئويلىمىدى، بەلكى ئۇچ يىل بۇرۇن سالغان تۇرمىنى ئېسىگە ئېلىپ شۇنى ئىشلىتىشكە بۇيرۇق چۈشۈردى. ساقچى باشلىقى بۇيرۇقنى قوبۇل قىلىپ، قول ئاستىدىكى بىرنەچچى بۆلۈم باشلىقىنى تۇرمىنى كۆرۈپ تەك-شۈرۈپ كېلىشكە ئەۋەتتى. بۇ ۋاقىتتا مەمتىلى خەۋىدارلىرىغا ئالدىراش مال تارقىتىۋاتاتتى، ساقچى بۆلۈم باشلىقى مەمتىلىنى تۇتتۇۋېلىپ ئۆكتەملىك بىلەن:

— بۇ تۇرمىنى كىمنىڭ رۇخسىتى بىلەن ئىشلەتتىڭ؟ —

دەپلا سوراق قىلىپ كەتتى، مەمتىلىمۇ بوش كەلمىدى:
— بۇ تۇرمە ئەمەس، بىزنىڭ مال قويىدىغان ئىسكىلاتسىز،
— دەپ جاۋاب بەردى.
— ياق، بۇ تۇرمە، ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇھىم، مەخپىي ئورنى. بۇرۇن بىسوراق تۇرمىنى ئىشلەتكەنلىكىڭلارنى كەچۈرۈم قىلىۋەتتۇق، ھازىر تۇرمە بىزگە جىددىي لازىم بولۇپ قالدى، تېزلىكتە ماللىرىڭنى يۆتكەپ تۇرمىنى بوشىتىڭلار، ئۇچ كۈنگىچە بوشاتمىساڭ، مەن سېنى قولغا ئالىمەن، — دەپ تەھدىت سالدى بۆلۈم باشلىقى.
— بىز بۇ ئىمارەتنى ساقچىغا پۇل تۆلەپ سېتىۋالغان، ئەمدى بۇ ئىمارەتتە سىلەرنىڭ ھەققىڭلار يوق، يوقال كۆزۈمدىن، — دەپ مەمتىلىبۆلۈم باشلىقنىنى ئىسكىلاتتىن ھەيدەپ چىقىرىۋەتتى.
ھېلىمۇ ياخشى، مەمتىلى شۇ ئاخشىمىلا ئۆيگە قايتىپ كېلىپ يۇقىرىقى ئەھۋاللارنى قۇددۇس بايغا دېگەنىدى. ئۇ بىر چوڭ كۆڭۈلسىزلىكنىڭ شەپىسىنى سېزىپ، ئۆزى سودا ـ تىجارەت بىلەن سۇۋېتلەر ئىتتىپاقىغا چىقىش پىلانىدىن ۋاز كېچىپ، مەمتىلىنى شۇ كېچىسىلا يولغا سېلىۋەتتى. ئەتىسى دوتەي، ساقچى باشلىقى مۆھۈر باسقان ھۆججەتلەرنى ئېلىپ ساقچى باشلىقىنى ئىزدەپ باردى. ساقچى باشلىقى ھۆججەتلەرنى ئىقرار قىلىپ تۇرۇقلۇق، تۇرمىنى ساقچان پۇلنى ساقچى تەرەپ تاپشۇرىۋالمىدى، دەپ ئىللا ـ بىللا ئىقرار قىلماي تۇرۇۋالدى، شۇڭا ئۇ تۇرمىنى كۆرۈپ كېلىشكە ئەۋەتكەن بۆلۈم باشلىقىنىنى مەنسىتمەي ھەيدىۋەتكەن مەمتىلىنى قولغا ئالدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. شۇ تاپتا قۇددۇس بايىنىڭ ئالدىغا ئىسكىلاتقا تۇرامسەن ياكى ئوغلۇڭ مەمتىلىگە تۇرامسەن، دېگەن مەسىلە قويۇلغانىدى. ئۇ ئىسكىلاتقا تۇراي دېسە ئوغلى زىندانغا چۈشۈپ قالاتتى، لېكىن ئوغلى ھازىر بۇ يەردە يوق، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆزىنى زىندانغا تاشلاش ئېھتىمالى

لىقىنى چەتكە قاققىلى بولمايتتى. ئوغلىغا تۇراي دېسە ئىسكىلات-
نىمۇ ئاز پۇلغا سېتىۋالمىغان، ساقچىغا شۇنداقلا بېرىۋېتىشكە
كۆڭلى ئۇنۇمايتتى. قانداق قىلىش كېرەك؟ ساقچى باشلىقىغا
پاكىت قويۇپ قايىل قىلدۇرۇشمۇ، زۇكۇنلىشىشمۇ ئاقمايتتى.
ئاخىر ئەكە ئۇنۇملۇك چارە - پارە بېرىش ئارقىلىق مۇلۇكنى
گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈشكە ماقۇل قىلىش ئىدى، چۈنكى ئۇ قۇددۇس
باينىڭ قولىدىن يىگىرمە سەر ئالتۇننى تاپشۇرۇۋېلىپ ئەكە-
يەتكەن - دە.

شۇ تاپتا مۇلۇك قۇددۇس باي ئۇچۇن ئىسكىلاتنى ساقلاپ
قالمىدىغان، مەمتىلىنى زىنداغا تاشلاشتىن قوغداپ قالمىدىغان ئە-
جادكارغا ئايلانغانىدى. لېكىن ئۇ ھازىر قەشقەردە يوق، بەلكىم
بىرقانچە كۈندىن كېيىن قايتىپ كېلەر. ساقچى تەرەپمۇ ئۇنىڭ
قايتىپ كېلىشىنى كۈتۈشكە ماقۇل بولدى. ئىسكىلاتنى سېتىۋې-
لىشقا كەتكەن پۇل بىلەن قۇددۇس بايىنىڭ سۆيۈملۇك، ئەتىۋار-
لىق قىزى ئاماننىسادەك بىرقانچە قىزنى سېتىۋالغىلى بولاتتى،
مەمتىلىمۇ قۇددۇس بايغا ئەسقېتىۋاتقان يۈرەك پارىسى، ئۆزىنىڭ
ۋارىسى، ئۇنىڭ ئامانلىقى ھەممىدىن مۇھىم - دە. قۇددۇس باي
بۇ جانجان مەنپەئىتىنى قۇربان قىلىۋېتىشنى خالىمايدۇ، ئەلۋەت-
تە. شۇ تاپتا مۇلۇكنىڭ قەشقەردە بولماي قالغانلىقى ئۇنى خېلى
جىق زىيانغا ئۇچراتتى، ئۇ بولسا ئارىغا چۈشىدۇ، گۇۋاھلىقتىن
ئۆتىدۇ - دە، مۇنچىلىك ئاۋارىچىلىقلارنىمۇ كۆرمىگەن بولاتتى.
مۇشۇنىڭدىنلا كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، قۇددۇس باي مۇلۇكتىن
ئايرىلالمىغۇدەك. قىزى ئاماننىسا ھەرقانچە چىرايلىق، سۆيۈم-
لۈك بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنى بەربىر بىر ئەرگە بېرىدىغان گەپ-
قۇ، ئۆزىگە ئەسقاتمايدىغان بىرسىگە بەدەلسىزلا بېرىۋەتكەندىن
كۆرە مۇلۇككە كىچىك خوتۇنلۇققا بەرسە ئۆزلىرىگە پايدا، مەنپە-
ئەت تېگىدىكەن ئەمەسمۇ. قۇددۇس باي كۆڭلىدە ئويلىغانلىرىنى
خوتۇنىغا دېۋىدى، ئۇ ئىتتىكلا قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى،

لېكىن ئۇ بۇنى ئامانىنساغا قۇددۇس باينىڭ دەپ قويۇشىنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالدى.

قۇددۇس باي يالغۇز ئەتىۋارلىق قىزى — ئامانىنساغا تولىمۇ ئامراق ئىدى، ئۇنى ئەتىۋارلاپ، ئەركىلىتىپ يامان ئۆگىتىپ قويغانىدى، بەزىدە ئاپىسىدىن ھمايە قىلىپمۇ قىزىنىڭ خورىكى- نى ئۆستۈرۈپ قويدى، ئۇ ئەزەلدىن قىزى بىلەن رەسمىي سۆزلە- شىپ باقمىغانىدى، ئۇ ئامانىنسانىڭ ھۇجرىسىغا كىرىشتىن بۇ- رۇن «كۆڭلۈمدىكى گەپلەرنى قىزىمغا دەۋېرىمەن، ئۇ بەربىر گېپىمگە كىرىدۇ» دەپ بۇ ئىشنى ئادەتي چاغلاپ، قىزىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ كەلگەنىدى. ئۇ دەسلەپتىلا كۆڭلىدىكى غەم ـ ئەندىشە، دەرد ـ ئەلەملىرىنى ئاشكارىلاپ «ئۆزۈم خالىمايدىغان ئىشنى قىلىشقا مەجبۇر بولۇۋاتىمەن» دەپ قالدى، ئامانىنسا دادىسىنىڭ مىسكىن چىرايىغا قاراپ ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلىۋاتقاندەك بۇ گەپكە چىڭ ئېسىلىۋالدى.

— دادا، ئۆزلىرى خالىمايدىغان قانداق ئىش ئىدى ئۇ؟ مەنمۇ بىلىپ قالسام بولامدۇ؟ — دېدى ئۇ بىئارام بولۇپ.

قۇددۇس بايىنىڭ قىزىنى مۇلۇككە ھەرگىزمۇ بەرگۈسى يوق ئىدى، ئۇ مۇلۇككە بىر دادىنىڭ ئوغلىغا قىلغان غەمخورلىقىدىن بىرنەچچە ھەسسە ئارتۇق كۆيۈمچانلىق كۆرسەتكەنىدى، بۇنىڭ ئۈچۈن مۇلۇك بىر ئۆمۈر قۇددۇس بايغا رەھمەت ئېيتىپ ئۇنىڭ خىزمىتىدە بولۇشى، ئۇنى دادام دەپ قارىشى، ئۇيالماستىن ئۇ- نىڭ قىزىنى ئالىمەن دەپ بىمەنە تەلەپ قويماسلىقى كېرەك ئىدى. قۇددۇس باي ئۇنىڭ بۇ ھۆرمەتسىزلىكى، ئىنسانپسىزلىقىنى ياقتۇرمىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ دوتەينىڭ تۇغقىسى بولۇپ، ئۇنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئېتىپ قۇددۇس باي كۆرۈشنى، ئاڭلاشنى خالىمايدىغان يامان ئىشلارنى قىلدى، بولۇپمۇ خىزمەت قۇلايلىقى- دىن پايدىلىنىپ خەلقنى قاقتى ـ سوقتى قىلىپ ئۆزىگە بايلىق توپلىدى، خەلقنى بوزەك قىلدى. لېكىن پەلەكنىڭ گەردىشى

ئايلىنىپ كېلىپ قۇددۇس بايىنى ئۇنىڭغا باش ئۇرۇپ يېلىنىشقا، ئۇنىڭ دوتەينىكى تۇڭچىسىلىق ئورنىدىن پايدىلىنىپ، ئوغلىنىڭ زىندانغا چۈشۈپ قېلىشىدىن، ئىسكىلاتنى تارتىۋېلىشىدىن ساقلاپ قېلىشقا مەجبۇر قىلىۋاتاتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئامانىسانى مۇلۇككە بېرىشكە ماقۇل بولمىسا بولمايدىغان هالغا چۈشۈپ قالغاندى. بۇ ئىچكى سىرلىرىنى قۇددۇس باي قانداقمۇ قىزىغا ئوچۇق — ئاشكارا دېيەلمەسۇن، شۇڭا ئۇ قىزىنىڭ سوئالىنى ئاڭلاپلا ئۆزىنىڭ سۆزدە كەتكۈزۈپ قويغانلىقىنى سەزدى، ئۇنىڭ ئۈچۈن قىزى ئالدىدا كۆڭۈلدىكىنى يوشۇرۇپ قېلىشمۇ قىيىن ئەمەسقۇ، ئۇ ئىتتىكلا گەپنى تۇزىتىپ سۆز تېمىسىنى يۆتكەپ دى:

— نېمە ئىش بولاتتى، ئاكىڭىز مەمتىلىنى پەرەڭگە ماڭغۇزغۇم يوق ئىدى، ئۇنىڭ كەتكىنىمۇ ئوبدان بوپتۇ، — دېدى قۇددۇس باي.

ئامانىسا ئاكىسىنىڭ تۇيۇقسىزلا سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكىنىڭ سەۋەبىنى ئاپىسىدىن ئاڭلىغان، دادىسىنىڭ هەر كەنلىكىنى كۈنى ساقچىغا قاتناپ جاپا چېكىۋاتقانلىقىدىنمۇ خەۋەردار ئىدى، شۇڭا ئۇ:

— ئاكام سوۋېتكە كېتىپ بالادىن قۇتۇلغىنى بىلەن سىلى جاپادا قالدىلا، بۇ بالا ـ قازانىڭ سەۋەپكارى مۇلۇك دېگەن بىرنەمە. ئۇنىڭ چىرايى ماڭا ئەجەبمۇ سۆرۈن كۆرۈنىدۇ، سىلى ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ ياخشىلىق قىلغانلىرى بىلەن ئۇ ئالىدىغان ئادەم چىقماي تۇرۇۋاتقان تۇرمىنى سىلىگە تۇتقۇزۇپ بېرىنى ئاخىرى چىقمايدىغان دەۋاغا تىقىپ قويىدى، — دېدى.

مۇلۇككە قارىتا ئامانىسانىڭ تەسىراتىنىڭ مۇنداق يامانلىقىنى، ئۇنى كۆزىتىپ ياخشى ئادەم ئەمەسلىكىنى سېزىپ قالغانلىقىنى ئويلاپ قۇددۇس باي تولىمۇ يامان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى. ئۇنىڭ يۈزلىرى ئوت بولۇپ يېنىپ بىر هازاغىچە نېمە

دەيشىنى بىلمەيۋاتقاندەك تۇرۇپ قالدى، شۇنداقتىمۇ قۇددۇس باي ئۆزى خالىمىسىمۇ دادىلىق ھوقۇقى بىلەن مۇلۇكنىك تەرىپىنى قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى:

— ياق، ئۇنداق دېمەك قىزىم، مۇلۇك ياخشى يىگىت، بېشىنى سىلىغانىنى بىلىدۇ، بىزگە كۆپ ئەسقاتتى، مەندىن كېيىنمۇ ئەسقاتىدۇ، ئۇ ئاتا ـ بالا بولۇپ قالايلى دەپ «ئەلچى» كىرگۈزۈپتۇ، مېنىڭچە سىز تەلەيلىككەنسىز، مۇنداق كۈيئوغۇل ئاز ئۇچرايدۇ قىزىم.

ئامانىسا دادىسىنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان سۆزلەرنى ئاڭلاپ يۈرىكىگە يېڭىنە سانچىلغاندەك بولۇپ، ھوشىنى يوقىتىپ قويايدى. قەشقەردە بۇ ئائىلىگە، قىزىغا مۇناسىپ ئائىلىلەر، كۈرەكچى باي، چىرايلىق يىگىتلەر تۇرسا دادىسى نېمىشقا ئەتىۋارلىق قىزىنى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تاينى يوق بىر نېمىگە كېچىك خوتۇنلۇققا بېرىشكە ماقۇل بولۇپ قالغاندۇ؟ ئاۋۋال بىر قىزنى ھەدىيە قىلىپ ئۆيلەپ قويغىنى ئازلىق قىلىپ قالغانمىدۇ؟ ئامانىسانىڭ پىغانى ئۆرلەپ بېشىنى سىلىپ ئولتۇرۇپلا قالدى.

قۇددۇس باينىڭ قويۇق، پارقىراق ھەم بۇجىغۇر ساقال ـ بۇرۇتلىرى ئېچىكىنى چۈمكەپ تۇراتتى. ئۇ ساقاللىرىنى قولى بىلەن تارap تۇرۇپ قىزىغا ياندىن قارىدى، ئامانىسا بېشىنى ساساڭگىلىتىۋالغان پېتى كۆز يېشى قىلىۋاتاتتى، قۇددۇس باي قىزىنىڭ بۇ يىغىسىنى خۇشاللىق يىغىسى ياكى ئاتا ـ ئانىسىدىن ئايرىلغۇسى كەلمىگەنلىكىنىڭ بىشارىتى دەپ چۈشىنىپ سۆزىنى داۋام قىلدى.

— قىزىم، سىز بىزنىڭ ئەتىۋارلىق قىزىمىز، — دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ قىزىنىڭ قېشىغا كېلىپ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ، — مۇلۇك «ئەلچى» كىرگۈزگەندە مەن ئۇلارغا ئېنىق جاۋاب بېرىمىدىم، بۇنىڭدا باشقا سەۋەب يوق، غۇلام پاختىدەك كىشىلەرنىڭ «ئەلچى» بولۇپ كىرگەنلىكىنى ياقتۇرمىدىم شۇ.

باشقا گەپ يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن سىزنىڭ سەمىڭىزگە سېلىپ قويغىلى قېشىڭىزغا ئۆزۈم كىردىم، يىغلىماڭ قىزىم، بىزنىڭمۇ سىزدىن ئايرىلغۇمىز يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىرلا ئۆيدىن ئايرىلىۋاتقىنىڭىز يوققۇ، قالغان گەپلەرنى ئاپىڭىز بىلەن سۆزلىشىڭ.

قۇددۇس باي گېپىنى تۈگىتىپ ھۇجرىدىن چىقىپ كېتىش ئۈچۈن سىرتقا قاراپ ماڭدى. بۇ ھەقىقەتەن قۇددۇس باينىڭ قىزىنى چوڭ كۆرگىنى، ھۆرمەت قىلغىنى ئىدى، بۇنىڭغا ئامانىنىسانىڭ ماقۇل دېمەكتىن باشقا ئىلاجى يوق ئىدى، لېكىن ئۇ ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ كۆز ياشلىرىنى ئاققۇزۇپ گەپ قىلىشقا جۈرئەت قىلدى:

— توختىسىلا دادا، — قۇددۇس باي ئىختىيارسىز كەينىگە بۇرۇلدى، ئەجەبلەنگەن ھالدا قىزىغا قارىدى، — مەن تېخى سىلىگە جاۋاب بەرمىدىمغۇ، قىزلىرىنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ ھۇجرامغا كىرىپ مۇقەددەس قارارلىرىنى ئېلان قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن بېشىمنى ئېگىپ ھۆرمەت بىلدۈرۈپ سىلىگە تازىم قىلىمەن، — ئاماننىسا ئۆكسۈپ تۇرۇپ دادىسىنىڭ ئالدىغا ئىككى قەدەم كېلىپ بېشىنى ئېگىپ تازىم بەجا كەلتۈردى، — دادا، سىلىگە ھۆرمەتسىزلىك قىلغانلىقىمنى كەچۈرگەيلا، مېنىڭ سىلىگە بېرىدىغان جاۋابىم بار ئىدى، يەنە بىر ئاز ئولتۇرۇپ بەرگەن بولسىلا، — دېدى.

ئاماننىسا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ياغلىقى بىلەن كۆز ياشلىرىنى ئېرتىۋەتتى، كەينىگە يېنىپ دەھلىزنىڭ بۇرجىكىدە ئولتۇردى. قۇددۇس بايمۇ جىمجىتلا دىۋانغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ئاماننىسانىڭ ئاغزىغا قارىدى.

— دادا، سۆزلەشكە تىلىم بارمايدۇ، سۆزلىمەي دېسەم كۆڭلۈم ئونۇمايدۇ، تانمايمەن دادا، مېنى يالغۇز قىز دەپ چوڭ كۆردىلە، كۆپ ئەجىر سىڭدۈرۈپ ئوقۇتتىلا، باشلىرىغا ئېلىپ

كۆتۈردىلە. سىلىدىن ئىللا - بىللا رازىمەن، پەرزەنت ئاتا - ئانىنىڭ گېپىنى مۇقەددەس بىلىشى، سۆزىگە كىرىشى كېرەك ئىدى، سىلىگە قارشى گەپ قىلىش ھەددىمۇ، شۇقداقتىمۇ كۆڭ- لۈمدىكىنى دېگۈم كەلدى، سىلى ماقۇل بولماقچى بولغان لايىقنى مەن مۇڭاپىق كۆرمىدىم.

— نېمە؟! — قۇددۇس باي لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ قىزىغا چەكچەيدى، — مەن بايا تامغا گەپ قىلمىدىم، ھەممىنى چۈشەندۈردۈم، مۇڭاپىق كەلمەيدىغان ھېچقانداق يېرى يوق، مە- نىڭ دېگىنىم ھېساب.

— ياق دادا، مەن ئۇنىڭغا تەگمەيمەن، — ئامانىسا دادىسى- نىڭ ئالدىغا كېلىپ تىزلىنىپ ېيشىنى ئېگىپ سۆزلىدى، — مېنىڭمۇ ياخشى كۆرگەن يىگىتىم بار، دادا، جېنىم دادا، قىزلە- رىغا ئىچىلىرى ئاغرىسۇن.

قۇددۇس باينىڭ پىغانى ئۆرلەپ، چىرايى سۈرلۈك تۈسكە كىردى، ئۇ ئەسەبىيلىك بىلەن قوپال ئاۋازدا:

— تەگسەڭمۇ تېگىسەن، تەگمىسەڭمۇ تېگىسەن، يوقال كۆزۈمدىن! — دەپ ۋارقىراپ پور كۆتەكنى پۈتى بىلەن ئىتتىرە- ۋەتكەندەك ئامانىسانىمۇ ئىتتىرىۋېتىپ، ھۇجرىدىن چىقىپ كەتتى.

ئۇزۇن ئۆتمەي، ھۇجرىغا ئايپاشا خېنىم بىر قاچا سۈيۇق- ئاشنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى. ئۇ ئامانىسانى بەزلەپ ئورنە- دىن تۇرغۇزماقتا يوق، ئاشنى جوزىغا دوككىدە قويۇپ، ئۇرۇۋۈ- تىدىغان ئەلپازى بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى.

— ھەي جۇۋاينىمەك، يېشىڭنى ئاققۇزۇپ ئولتۇرىسەنغۇ؟ مېنى ساڭا يېلىنىپ ئورنىڭدىن تۇرغۇزۇپ قويارمىكىن دەپ ئوي- لاۋاتامسەن؟ ياق، ھازىر كۆڭلۈڭگە قارايدىغان ئاپاڭ يوق، دادە- غىمۇ گەپ ياندۇرغان بارمۇ؟ مۇنداق ئىشلارغا قايسى دادا ئارىلە- شىدىكەن، داداڭ سېنى چوڭ كۆرۈپ ئالدىڭغا كىرگەن، دادىسە-

ىنىڭ ھۆرمىتىنى بىلمەيدىغان جۇڭاينىمەك، تۇر ئورنىڭدىن، — دەپ ئۆكسۈپ يىغلاپ ئولتۇرغان قىزنى پۈتى بىلەن تېپىپ قوللتۇقىدىن تارتىپ مەجبۇرىي تۇرغۇزۇپ، جوزىغا سۆرەپ ئېلىپ كەلدى:

— ئولتۇرۇپ ئىچە ئاشنى! ئەمدى ھۇجرائڭدىن ھېچ يەرگە چىقمايسەن، تاماقنىمۇ ھوجرائڭغا ئەكىرىپ بېرىمەن، چوكىنى ئالە، مەن ساڭا مۇشۇ ئاشنى ئىچكۈزۈۋەتمەي چىقمىپ كەتمەيمەن.

شۇ تاپتا ئايپاشا خېنىمنىڭ ئانىلىق غەزىپىمۇ، مېھرىبانلىقىمۇ بار ئىدى. ئۇ تىكىلىپ ئولتۇرۇۋېلىپ، قىزنىڭ باتناپ جاھىللىق قىلىشىغا يول قويماي بىر قاچا ئاشنى ئىچۈرۈۋەتتى. ھەش - پەش دېگۈچە بۇ ئەتىۋارلىق، ئەركە، شوخ قىز دادا - ئانا ئالدىدا سۆزگە كىرمەيدىغان، جاھىل، بىشەم، نەزەرىدىن چۈشۈپ كەتكەن بىر قىزغا ئايلىنىپ قالدى، بۇ يەردە ئۇلارنىڭ دېگىنى دېگەن، بويسۇنمىسلا بولمايتتى. قىزنىڭ باشقا بىر يىگىتنى ياخشى كۆرىدىغانلىقى ئاتا - ئانىنىڭ خىيالىغىمۇ كىرىپ چىقمايتتى، قىزغا نىسبەتەن ئېيتقاندا سۆيگۈ تاللاش مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. قىزى ئۆزىنىڭ ياخشى كۆرىدىغان يىگىتى بارلىقىنى ئېيتقان بولسىمۇ ئۇلار ئۇ كىم دەپ سوراپمۇ قويمايتتى. مانا ئەمدى دادا، ئانا تەرىپىدىن ئۇنىڭ بارلىق ھەرىكەتلىرىگە چەك قويۇلدى، سۇ ئەكىرىش باھانىسىدا كوچىغا چىقىپ ئەشرەپنىڭ دىدارىنى كۆرۈش مۇمكىن ئەمەس ئىدى، لېكىن ئۇ ئاپىسى بېكىتكەن چەكلىمىلەردىن مەيۇسلىنىپ كەتمىگەنىدى. چۈنكى ئۇ ئەشرەپنى كۈندۈزى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولالمىسا، ھەر كۈنى خۇپتەندىن كېيىن ئۇنىڭ كوچىدا ئۆزىنى سېغىنىپ ئېيتقان ناخشىسىنى ئاڭلايتتى، سۆيگۈ ئىزھار قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرۇپ ئۆزىگە تەسەللى بېرىۋاتقانىدەك ھېس قىلاتتى.

كىشى چۆچىگىدەك بىر ئىش، بۇگۈن كېچە نېمە سەۋەبتىن-

دۇ، ئەشرەپنىڭ ناخشىسى ياڭرىمىدى، شۇنىڭ بىلەن ئامانىنسا-
نىڭ پۇتۇن ۋۇجۇدىنى غال - غال تىترىتىپ ھايات بېغىنى قاقاس-
لىق بېسىپ كېتىۋاتقاندەك، باھار قىشقا ئايلىنىپ قالغاندەك
ھېسسىياتقا كەلتۈرۈپ قويدى. «بۇگۈن ئەشرەپ ئاكامغا نېمە
بولغاندۇ، كۈندۈزى مېنى كۆرەلمەي كۆڭلى يېرىم بولۇپ مېنىڭ-
دىن ئۇمىدىنى ئۈزۈپ جىم - جىملا يېزىغا كەتكەنمىدۇ؟ ياق،
ئۇ مۇنداق ئىرادىسى بوش، ۋەدىسىدە تۇرمايدىغان يىگىت ئەمەس.
لېكىن... لېكىن... ئۇ ھازىر نەگە كەتكەندۇ؟ نېمىنى ئويلا-
ۋاتقاندۇ؟ بۇگۈن كېچە ئۇنىڭ ناخشىسى ئۆچكەنلىكىدە چوقۇم بىر
گەپ بار. يە ئۆيدىكىلەر سىزىپ قالغاندىمۇ؟ ئۆيدىكىلەر سىزىپ
قېلىشسا ئۇنىڭغا ياخشى كۈن يوق.» ئامانىنسا ئەندىشىدە قېلىپ
ساراسىمگە چۈشتى. «ئۇ يول تېپىپ ئۆگزىگە چىقىپ مېنى
كۆرگىلى كەلگەن يەردە، مەن باغنىڭ كەينىدىكى سۇئگۈچتىن
چىقىپ ئۇنى تاپاي، ساراسىمگە چۈشكەن كۆڭلىنى تىندۇراي.
» تۇيۇقسىز مۇشۇنداق خەتەرلىك ئوي ئامانىنسانىڭ كاللىسىدا
پەيدا بولدى - دە، لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ ئالدىراپ كىيىندى،
كىيىنىۋېتىپ ئۆگزىدىكى تولىمۇ يېنىك تۇڭشىنى ئاڭلاپ، يۈرە-
كى جىغغىتە بولۇپ، ئورنىدا قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالدى.
— ئامانىنسا! — بۇ نىدا تولىمۇ پەس، يىراقتىن كېلىۋاتقان-
دەك ئاڭلاندى، لېكىن بۇ ئاۋاز ئامانىنساغا تونۇش ئىدى، ئۇ
بۇ ئاۋازنى بىرەر مىنۇت خىل ئاۋازنىڭ ئىچىدىنمۇ، قورقۇنچلۇق،
مۇدھىش پەيتلەردىمۇ پەرق ئېتەلەيتتى. دەل مۇشۇ ئاۋاز ئۇنىڭ
پاك قەلبىنى ئۆزىگە قارىتىلۋالغانىدى، ئۇ بۇ ئاۋازنى پىچىرلە-
شىپ قىلىشقان پاراڭلاردىمۇ، ناخشا بولۇپ كۆكنى زىلزىلىگە
سالغاندىمۇ ئاڭلىغانىدى.
— ھە، سىزمىدىڭىز، ئەشرەپ ئاكا، — دەپ پىچىرلىدى
ئۇنىڭ كۆڭلى ئارامسىغا چۈشكەندەك بولۇپ. ئۇلار ئوتلۇق كۆز
نۇرلىرى بىلەن قۇچاقلاشتى...

ئەشرەپنى كۆرۈپلا ئاماننىسانىڭ ۋۇجۇدىغا بىر يوللا يىغا يوپۇرۇلۇپ كەلگەن بولسىمۇ، ئۇ كۆڭلىدىكى ئادىمىنىڭ كەيپىيا-تىغا بەرھەم يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا ئۇلگۈر-دى. ئالدىراپ - تېنەپ دېرىزە پەردىلىرىنى قايتا ھىم ئېتىپ جىن چىراغنى يېقىپ، خۇشخۇي ھالدا ئەشرەپكە قارىدى، ئەش-رەپمۇ ئۇنى ئېنىقراق كۆرۈۋالاي، تەشنالىقىمنى قاندۇرۇۋالاي، دېگەندەك بېشىنىڭ يېرىمىنى تۇڭلۇككە تىقىۋالغانىدى.

— ئەشرەپ ئاكا، بۇگۈن كېچە نېمىشقا ناخشىڭىزنى ئېيتە-مىدىڭىز، مەن ئەنسىرەپ سىزنى ئىزدەپ ماڭغىلىۋاتاتتىم.

— كۆڭۈل بۆلگىنىڭىزگە رەھمەت، ئاماننىسا، مېنى غەم ـ ئەندىشە بېسىۋالدى، كىچىككىنە ئۈمىدنىڭ ئىنچىكە يىپى مېنى يەنىلا سىز بىلەن باغلاپ تۇرۇۋاتىدۇ، ئۇ كۈچلۈك بوراننىڭ زەربىسىگە ئۇچراپ ئۈزۈلۈپ كەتسە، گويا گۈزەل ھايات باغچە-سىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىپ بىر قېتىم سەيلە قىلالماي كەينىگە قايتىپ كەتكەنگە ئوخشاش كىشىنى ئەلەمگە قويىدىغان كۆڭۈلسىزلىك يۈز بېرىدىغاندەكلا بىلىنىپ ھالسىزلاندىم، بوغۇزۇمدىن ناخشامنى چىقىرالمىدىم، دەككە - دۈككە ئىچىدە ماغدۇرسىزلىنىپ بۇ يەرگىمۇ ئارانلا كېلەلىدىم، لېكىن تۇڭلۇكتىن سىزگە قاراشقا، سىزنى چاقىرىشقا جۈرئەت قىلالماي ئۈزۈن ئولتۇردۇم، ئۇشتۇمتۇت ھۇجرىڭىزدىكى تۈتۈن-نى، تېز - تېز نەپەسلىنىشىڭىزنى ئاڭلاپ قالدىم، شۇنىڭدىن كېيىنلا سىزنى چاقىردىم.

بۇ سۆزلەر ئەشرەپنىڭ ئاغزىدىن گويا سەكراتقا چۈشۈپ قالغان بىمارنىڭ ئاخىرقى تىنىقلىرىدا ۋەسىيەت قالدۇرۇۋاتقاندەك شۇنداق پەس، شۇنداق قىيىندا چىقىۋاتاتتى، ئۇنىڭ يۈرىكى ئە-لەمدە يىغلاۋاتاتتى. ئاماننىسا بۇنى ئۇنىڭ ئاۋازىدىن، چىرايىدىن ئېنىق سەزدى، چۈشەندى - دە، ئۆزىنى تۇتالماي يىغلىۋەتتى، بۇ يىغىنىڭ ئىچىدە دادا - ئانا تەرىپىدىن خورلانغانلىق ھەسرىتە-

مۇ بار ئىدى.

— ئامانىسا، نېمە بولدىڭىز، يىغلاۋاتىسىز؟ — يېقىندىن بۇيان سىزنى زادىلا كۆرەلمىدىم، ئاتا — ئانىڭىز مەجبۇرلاۋاتامدۇ؟ بىزنىڭ مۇناسىۋىتىمىزنى دېيەلمىگەنسىز ھەقاچان، بۇ گەپ-لەرنى ماڭا دېيەلمەي يىغلاۋاتامسىز؟ ئېيتىڭا ئامانىسا؟ يېنىۋال-دىڭىزمۇ — يە؟

ئەشرەپ بىراقلا قارا بۇلۇتتەك يوپۇرلۇپ كەلگەن گۇمانلىرى-نى دەپ سالدى. ئامانىسا ئاشقىنىڭ ئاغزىدىن مۇنداق سۆزلەر-نى ئاڭلاشنى زادىلا كۈتمىگەنىدى، بۇ گەپلەر قىسقا، جاۋاب بېرىشكە تېگىشلىك بولسىمۇ، ئەمما يەر تەۋرىگەندەك شۇنداق دەھشەتلىك ئاڭلاندىكى، ئۇنىڭ زەربىسىدە ئامانىسا باش قاتۇرۇپ ياساپ چىققان ھەشەمەتلىك بىنا قۇم دۆۋىسىدىن ھاسىل بولغان ئۆيدەك گۆمۈرۈلۈپ تۈپتۈز بولۇپ كەتكەندەك بىلىندى، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى، ھەتتا كۆزلىرىنى ئېچىشقىمۇ پېتىنالماي ئورنىغا چۆكۈپ قالدى.

ئەشرەپ ئامانىسانىڭ بۇ ئازابلىق ھالىنى كۆرۈپ قىلغان گەپلىرىگە پۇشايمان قىلىشقا باشلىدى.

— ئامانىسا، مەن ئالدىراڭغۇلۇق قىلىپ سىزگە، مۇھەب-بىتىمىزگە شەك كەلتۈرىدىغان گەپلەرنى قىلىپ قويۇپتىمەن، مېنى ئەپۇ قىلىڭ، مەنمۇ ئۆزۈمنى تۇتالماي قېلىۋاتىمەن، — ئەشرەپنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇاتاتتى.

— ياق، ئەشرەپ ئاكا، — ئۇپۇقتىن قۇياش كۆتۈرۈلگەندەك ئامانىسا لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، كۆز ياشلىرىنى ئېر-تىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەي بېشىنى كۆتۈرۈپ ئەشرەپكە قارىدى. شۇ تاپتا ئەشرەپ ئامانىسانىڭ ئوتقاشتەك نۇرلىنىپ كەتكەنلىكىنى، چىرايىدىن قەيسەرلىك، پىداكارلىق ئۇرغۇپ تۇرغانلىقىنى كۆر-دى، — كۆڭلىڭىزدىكى گۇمانلارنى دېگىنىڭىز ئوبدان بولدى. توغرا، مەن بىر باينىڭ قىزى، كەمبەغەل يىگىتنى ياخشى كۆر-

دۇم، بۇ ھەرقانداق ئادەمنى ئىشەندۇرەلمەيدۇ ھەم گۇمان پەيدا قىلىدۇ، بۇنىڭدىن مەنمۇ، سىزمۇ خالىي ئەمەس. ئۆزۈمنى مەسال قىلىپ ئېيتسام، مەن سىزنى سەھرادا ئۇچرىتىپلا ياخشى كۆرۈپ قالدىم. مەن مۇھەببەت تىلەكلىرىمنى سىزگە سەزدۈرۈشكە ئۇلگۇرەلمىگەن بولساممۇ، ئۆيگە قايتىپ كېلىپ ھۇجرام-غا بېكىنىۋېلىپ ئاجايىپ شېرىن خىياللاردا بولدۇم، سىز بىلەن خىيالەن مۇھەببەتلىشىپ يۈردۈم، ئىككىمىز كۆكنى پەرۋاز قىلـ-دۇق، يەر يۈزىگە چۈشۈپ تويمۇ قىلدۇق، باللىق بولدۇق، باللىرىمىزنى ئەگەشتۈرۈپ ئويناتتۇق. مەن بۇ خىياللارنى ئۆزۈم توقۇپ قوراشتۇرغان بولساممۇ، لېكىن، خىياللىرىم ئۇ-ئۇشلۇق راۋاجلانمايتتى، توسقۇنلۇق، چاتاق چىقىپلا تۇراتتى، چاتاق چىقارماي قوراشتۇرۇشقا ھەرقانچە ئۇرۇنساممۇ بولمايتتى، نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ؟ مەن كاللامنى ئىشلىتىپ شۇنى تونۇپ يەتتىمكى، مەن ئەركىن مۇھەببەتكە ئىنتىلىپ تۇرغان بولساممۇ، ئۇنى ھېس - تۇيغۇلىرىم قوبۇل قىلالمايتتى، ھەر قېتىم ئۆزۈمـ-نى تۇتقىلى بولمايدىغان، كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان بىر روھىي كۈچكە باغلىۋالمىدىكەنمەن. چۈنكى مېنىڭ روھىي دۇنيايىمدا، ۋۇجۇدۇمدا ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ خۇراپاتلىق، نادانلىق قېنى قاينايدىكەن. خۇراپاتلىق، نادانلىق ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ ۋۇجۇ-دىدا تېخىمۇ ئېغىر، شۇڭا ئەركىن مۇھەببەت ئۇلارنىڭ خىيالىغـ-مۇ كىرىپ قويمايدىكەن. دادامغا ياخشى كۆرىدىغان يىگىتىم بار دېسەم، ئۇ، ھېچنېمىنى سورىمىدى، قارىغاندا ئۇلار بىزنىڭ مۇھەببىتىمىزنى ئىقرار قىلمىغۇدەك، شۇنىڭ بىلەن مەن غەيرەتـ-كە كېلىپ ئۇلار ماقۇللۇق بىلدۈرمەكچى بولغان لايىقنى رەت قىلىشقا جۈرئەت قىلدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن ھاقارەتلەندىم، تەنبىھكە ئۇچرىدىم، ھۇجرامغا قامالدىم. — ئۇ بىر ئاز توختاپ دېمىنى ئېلىۋېلىپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئەشرەپ ئاكا، بۇ بىۋاپا دۇنيانىڭ رەپتايى — ھەركىم ئۆز خىلى بىلەن، ياي - بايغا،

سۇ سايغا ئىكەن، كىشىلەر، دادا ـ ئاپاملارنىڭ كاللىسىغا سە-
ڭىپ كەتكەن ھەقىقەت مۇشۇ ئىكەن، مەن ۋۇجۇدۇمدىكى نادان-
لىق، خۇراپاتلىقنى چۆرۈپ تاشلاپ ھېلىقى «ھەقىقەت» كە قارشى
چىقىۋىدىم، قىزىنى ياخشى كۆرىدىغان دادا ـ ئاپاملارمۇ ئەزەلدىن
مۇنداق قىزى بولۇپ باقمىغاندەك، تونۇمايدىغاندەك بولۇپ قال-
دى. سىزمۇ نەرە تارتىشىپ بەرمەكچى بولۇۋاتىسىز. توۋا بۇ
دۇنيا نېمانچە تار، نېمەنچە ياشماق قىيىندۇ؟ كىشىلەر بىر-
بىرىنى نېمىشقا چۈشىنىشمەيدىغاندۇ؟ ئۇلۇغ ئاللاتائالا. . . —
ئۇنىڭ ئۆكسۈشلىرى پىغانغا ئايلاندى، ئاللانى سېغىنىپ نىدا
قىلدى، — بۇ تىپتىنچ كېچىدە ساڭا ئېتىقاد قىلىپ ھەمدۇسانا
ئېيتىپ نىدا قىلىۋاتقىنىمنى كۆرۈۋاتامسەن، مەندەك بىر ئاجىزە-
نىڭ بېشىغا چۈشكەن ئېغىر كۈنلەرنى غايىپ قىلساڭ بولماسمۇ؟
! نېمىشقا زۇۋان سۈرمەيدىغانسەن؟. . .

ئامانىسا ئىشقى مۇھەببىتىنى ئېتىقادقا ئوخشاش مۇقەددەس
دەپ بىلدى، ئۇ كۆڭۈلنىڭ ئۇلۇغ ئارزۇسى ئۈچۈن گاداي يىگىت-
نىڭ خاراب گەمىسىنى بايلارنىڭ سارايلىرىدىن ئۈستۈن كۆردى.
ئۇ جۇلجۇل يەكتەكلىك دېھقان يىگىتنى باينىڭ بەگزادىلىرىگە
تېگىشمەيدۇ، ئۇ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بىر مەقسەتكە ئىنتىلىدۇ،
ئۇ مەقسىتىنى رويابقا چىقىرىشقا بەل باغلىغان. ئەشرەپ ئامانىسا
سانىڭ ئۆزىنى ئۇنۇتقان ھالدا قەيسەرلىك كۆرسىتىپ، مۇھەببە-
تىگە ساداقىتىنى بىلدۈرگەنلىكىگە ھاياجانلاندى، ئىلھاملاندى
ھەم خىجىل بولدى.

ـ ئامانىسا، بولدى سۆزلىمەڭ، سىز مىسلى كۆرۈلمىگەن
مۆجىزە يارىتىپ ئاتا ـ ئانىڭىزغا قارشى چىقىشقا جۈرئەت قىلىپ-
سىز، مەن سىزگە ئىشەنمىدىم. سىزنىڭ مۇھەببىتىڭىز ماڭا تاغنى
تالقان، چۆلنى بوستان قىلىدىغان پەرھات كەبى كۈچنى ئاتا
قىلدى. ماڭا قىلغان ئەقىدىڭىزنى چوقۇم ئاقلايمەن، بۇنىڭدا گەپ
يوق، جېنىمنى پىدا قىلىشقا رازىمەن. لېكىن بىز ئاجىز، ئاتا

ـ ئانىلار كۆچلۈك، ئۇلارنى ھۆكۈمەت، شەرئەت قوللايدۇ، ئۇلارنىڭ ئاشۇنداق زورلاشلىرىغا بەرداشلىق بېرەلەرسىزمۇ؟ سىزنى كىمگە زورلاۋاتىدۇ؟ ئۇمۇ ۋاقتى كەلگەندە بىزگە قارشى جەڭگە كىرىدۇ.

ئىككىيلەننىڭ بىر ـ بىرىگە بولغان مۇھەببىتىدە گەپ يوق، ئەشرەپ دېگەندەك جاننى پىدا قىلىشقىمۇ تەييار، لېكىن كۆچ سېلىشتۇرمىسىدا پەرق ھەقىقەتەن چوڭ ئىدى، شۇڭا ئەشرەپ غەم ـ ئەندىشىدىن قۇتۇلالمايۋاتاتتى. ئامانىنسا بولسا ناھايىتى ئۇمىدۋار، غەلىبە قىلىش ئىشەنچىسى ئۇرغۇپ تۇراتتى، ئۇ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن تىغمۇ ـ تىغ ئېلىشىش نىيىتىدىن يانىدىغاندەك ئەمەس:

ـ ئەشرەپ ئاكا، ماڭا «ئەلچى» كىرگۈزگەن لايىقلا قىزىقىۋاتقان بولسىڭىز دەپ بېرەي، ئاتا ـ ئانام مېنى قەشقەر دوتىيىنىڭ تۇڭچىسى مۇلۇك دېگەنگە كىچىك خوتۇنلۇققا بەرمەكچى. مەنپەئەت، ئابرۇي دېگەن نەرسىلەر ئۇلارنىڭ ئەپتى ـ بەشىرىسىنى ئاشكارىلىدى. ئۇلار مېنىڭ چىرايلىق جامالىمنى قىممەت باھاغا سېتىپ ئابرۇي قازانماقچى، تېخىمۇ باي بولماقچى. مەن يە پۇل، يە مال بولمىسام، ئۇلار نېمىشقا مېنى مۇنداق دەپسەندە قىلىدىكەن!؟ شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئۇلار بىلەن، ئۆرپ ـ ئادەت كۆچلىرى، شەرئەت ئەھكاملىرى بىلەن جان تىكىپ ئېلىشىۋاتىمەن، ئۆز ئۇسۇلۇم بىلەن ئېلىشىپ ئۇلارنىڭ ئۇستىدىن غەلىبە قىلىمەن. ئەشرەپ ئاكا، بىلىمەن، سىز كەمبەغەل، ئاجىز، قارايدىغان ئاتا ـ ئانىڭىز بار، مۇندىن كېيىن شەھەردە تۇرماي سەھراغا كېتىپ تۇرسىڭىز بولىدىغاندەك قىلىدۇ.

ـ ياق ئامانىنسا، سىز ئىككىمىزنىڭ بەختى، گۈزەل كېلەچىكىمىز ئۈچۈن بارلىقىڭىزنى بېغىشلاپ جەڭ قىلىۋاتقان تۇرسۇڭىز، مەن چەتتە تاماشا كۆرگەندەك سەھراغا كەتسەم بولامدۇ، سىزگە ياردىمىم تېگىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس، مەن دائىم مۇشۇ

تۇتۇلۇكتە تەييار تۇرىمەن.

«تۇتۇلۇكتە تەييار تۇرىمەن» دېيىشىگە، بۇ بىر جۈملە سۆز يۈمۇرلۇق، قىزىقچىلىق مەنىسىنى بەرگەندەك ئىككىيلەنىپ قالدىغۇ. شۇڭا ئۇ ئۆزىنى بىر - بىرىگە قارىتىپ شىپ كۈلۈشۈپ كەتتى. ئامانىسا ئويلىنىۋېلىپ سۆزىنى داۋام قىلدى:

— مەن ئويلاندىم، سىزنى يېزىغا كېتىشكە دېيىشىمدە مۇنداق بىر خەتەرلىك ئەھۋال يۈز بېرىش ئېھتىماللىقى بار، ئاتا - ئانام بۇ قېتىم «ئەلچى» لەر كەلسە چوقۇم ماقۇللۇق جاۋابىنى بېرىپ، مېنى مۇلۇككە تېگىشكە زورلايدۇ. بۇ ۋاقىتتا مەنمۇ ياخشى كۆرگەن ئادىمىمنىڭ بارلىقىنى ئېيتىپ، بۇ ئەركىنلىكىمنى ناما-يان قىلىپ ئېلىشىشمىغا توغرا كېلىدۇ، شۇنداق بولغاندا ئۇلار-نىڭ پۈتۈن دىققىتى سىزگە مەركەزلىشىدۇ - دە، سىزدەك بىر كەمبەغەل بالىسىنىڭ ئەدىپىنى بەرمەك، كۆزىدىن يوقاتماق ئۇلار ئۈچۈن تولىمۇ ئاسانغا توختايدۇ، مېنىڭدىنمۇ ئېغىر زولۇمغا ئۇچرايسىز. . . .

— مەن چىدايمەن، سىز ئۈچۈن جېنىم پىدا!

— ياق ئەشرەپ ئاكا، مەن دېدىمغۇ، ئۇلار ئۈچۈن جېنىڭىز-نى ئالماق ھېچ گەپ ئەمەس. مەن ھەرقانداق يوسۇندا جېنىڭىزنى سېلىپ بېرىشىڭىزنى خالىمايمەن. ئۇلار سىزنى خالىغانچە بىر نېمە قىلىۋېتەلەيدۇ، شۇڭا مۇشۇنداق خەۋپكە دۇچ كەلگەندە ئۆزى-ڭىزنى ئۇلارغا ھەرگىز تۇتقۇزۇپ قويماڭ، سىز ھايات قالسىڭىز-لا مېنىڭ ئۈمىد چىرىغىم ئۆچمىگەن بولىدۇ، ئاڭلاۋاتامسىز؟ ئەشرەپ ئاكا، ئۇلار مېنى ئۇرسىمۇ، خارلىسىمۇ ماڭا ئۆلۈم خەۋپى يوق، بىز سەگەك، تەدبىرلىك، چىدامچان بولايلى، زۇل-مەت باسقان ئۇزۇن كېچىمۇ ئۆتۈپ كىتەر. . . .

ئامانىسا سۆزلەۋېتىپ ئويۇققا قويۇلغان چامداندىن ئاپئاق ياغلىق بىلەن ئۆتكۈر پىچاقنى ئالدى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ تومۇرلىرى-

دا قانلىرى ئۇرغۇپ، ۋۇجۇدى جانلىنىپ كەتكەندى. غايىۋانە كەلگەن غەلىبە ئىشەنچ تۇيغۇسى ئۇنىڭدىكى پىداكارلىق روھىنى تېخىمۇ ئۇرغاتقانىدى. مۇنداق ۋاقىتلاردا ئادەمنىڭ مېڭىسىگە ئېغىزىدىن چىقارغىلى بولمايدىغان خەتەرلىك تۇيغۇلار كېلىپ تۇرۇۋالىدۇ - دە، قانداقتۇر خاتىرە، ئەسلىمىلەرنى قالدۇرغىسى كېلىپ قالىدۇ. ئامانىنسامۇ مۇشۇنداق تۇيغۇدىمىكىن، ئۇ سەۋ- لىق ھەربىكەتلىرى بىلەن ھېلىقى ياغلىقنى يېيىپ تۇڭلۇكنىڭ ئۇدۇلىغا قويدى، ياغلىقنىڭ تۆت بۇرجىكىگە كەشتىلەنگەن يۇ- رەكنىڭ شەكلى قىپقىزىل قانداق كۆرۈنۈپ تۇراتتى، ئەشرەپ ئۇنىڭ نېمە قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشەنگەنىدى.

— ئامانىنسا، ئويلىغانلىرىڭىز ئورۇنلۇق، مەن گېپىڭىزگە كىرىپ سەھرا غا كېتەي، مەن دۇنيادىكى ئەڭ چىرايلىق قىزنىڭ مۇھەببىتىگە مۇيەسسەر بولغان دۇنيادىكى ئەڭ بەختلىك يىگىت- مەن، مېنىڭ قېنىم سىز ئۈچۈن ئاقىدۇ، بۇ قان بۇگۈن كېچە سىزنىڭ قېنىڭىز بىلەن بىرلىشىپ كېتىشكە نېسىپ بولدى، — ئەشرەپمۇ بارمىقىنى كېسىپ ياغلىققا تېمىتتى، ئامانىنسانىڭ قېنى بىلەن بىرلىشىپ ئاق ياغلىقنى قىزىل قانغا بويىۋەتتى، ئامانىنسا ئورنىدىن تۇرۇپ قولىنى ئەشرەپكە سۇندى - دە:

— قولىڭىزنى ئەكېلىڭ، — دېدى. ئەشرەپ تۇڭلۇكتىن قولىنى پەسكە سۇنۇپ بەردى، بۇ ئامانىنسانىڭمۇ، ئەشرەپنىڭمۇ تۇنجى قېتىم بىر - بىرىنىڭ قولىنى تۇتۇشى ئىدى، ئىككىسى- نىڭلا ۋۇجۇدىغا ئىللىقلىق ئۆتۈپ، چىرايلىرىدا شادلىق بىلەن قايغۇ ئارىلىشىپ كەتكەن ئېغىر كەيپىيات ئەكس ئەتتى. ئىككىسى كېلىشىپ قويغاندەكلا «مۇھەببىتىمىزگە سادىقمىز، ئۆلسەك بىل- لە ئۆلىمىز، ياشىساق بىللە ياشايمىز، مەڭگۈ ئايرىلمايمىز.» دەپ قەسەم قىلىشتى.

ئامانىنسا قانغا بويالغان ياغلىقنى قاتلاپ چىڭ چىگىپ، تۇگۈنچەك قىلىپ ئەشرەپكە سۇندى:

— ئەشرەپ ئاكا، مەك، ئامانگۈل ئاچام بىزنىڭ گۈزاھچە-
مىز، بۇ ياغلىقنى ئۇنىڭغا بېرىڭ، ساقلاپ قويسۇن، كېلەچەكتە
يېزىدىكى ئۆيىمىزدىكى «نەسەپ تارىخى ئۆيى» مىزگە تىزىپ قويسا
بولىدۇ.

— بولىدۇ، — ئەشرەپ ياغلىقنى ئېلىۋېتىپ يىغلىۋەتتى،
ئۇ: — كۆرۈشكىچە ئامان بولۇڭ، — دېيەلىدى ئارانلا.

— ھە راست، بىر مۇھىم ئىشنى ئۇنۇتقىلى قىل قاپتىمەن،
سىز سەھراغا يېتىپ بېرىپلا ئامانگۈل ئاچامغا دەپ قويۇڭ، ئۇ
يېنىمغا كېلىپ كەتسۇن، كېيىن مېنىڭ خەۋرىمنى ئامانگۈل
ئاچامدىن ئاڭلاڭ. غەيرەتلىك بولۇڭ، سىزنىڭ يېشىڭىزنى كۆ-
رۈشنى خالىمايمەن.

ئەشرەپ كۆڭلى قىيمىغان ھالدا بېشىنى تۆگلۈكتىن چىقا-
رىۋېلىپ، تۆگلۈككە ئەينەكنى بۇرۇنقىدەك يېپىپ قويدى.

قۇياش نەيزە بويى كۆتۈرۈلگەن، ئەتىگەنلىك ئىللىق ھاۋا
كىشىگە راھەت بېغىشلايتتى. ئايپاشا خېنىم يېنىك قەدەم ئېلىپ
ئۆي بىلەن قازان بېشى ئوتتۇرىسىدا قاتناپ ئەتىگەنلىك ناشتىغا
تەييارلىق قىلماقتا ئىدى. ئۇ قايماققا پىيازنى ئارىلاشتۇرۇپ ئۇنى
يۇپقا يايغان خېمىرنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ، يۇمشاق ھەم مەززىلىك
قاتلىما پىشۇرۇۋاتاتتى. سۇتلۇك چايىنىمۇ دەملەپ قويدى. ئۇ ئۆيـ-
دىن بىر ئورۇندۇقنى ئاچىقىپ باراڭدا ساڭگىلاپ تۇرغان شەربەت-
كە تولغان بىر ساپاق ئۈزۈمنى ئۈزىۋاتقاندا قۇددۇس بايمۇ سىرت-
تىن خۇشال - خۇرام كىرىپ كەلدى:

— نېمە، خۇشال كۆرۈنىلاغۇ، مۇلۇك تۈگچى سىرتتىن
قايتىپ كەلگەن ئوخشىمامدۇ؟ — دېدى ئايپاشا خېنىم ئورۇندۇق-
تىن چۈشۈۋېتىپ.

ئۇنىڭ پىكىر ـ خىيالى قىزىنىڭ غېمىدىلا قالغانىدى، قىـ
زىنى تېزرەك ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىپ، ئۇھ دېگۈسى بار
ئىدى. لېكىن قۇددۇس باي نېمە سەۋەبتىندۇر خىيالدىن باش
كۆتۈرەلمەي بىرنەچچە كۈندىن بۇيان دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتـ
كەن، زۇۋانى ئۆچكەن، چىرايى تۈتۈلۈپ قالغانىدى. ئۇ چىراي
ئاچقاندىكىن خوتۇنى خۇشال بولماي تۇرالمسۇنمۇ؟ ! لېكىن قۇد
دۇس بايىنىڭ خۇشلىقى مۇلۇكىنىڭ سىرتتىن كېلىش ـ كەلمەس
لىكىدە ئەمەس ئىدى، بەلكى ئۆزىدىن بۇرۇنراق كىرىپ ئېغىل
ىنىڭ ئالدىدا مەپىكەشنىڭ ھەمراھلىقىدا مەپىنىڭ چاقىنى چىقى
رىۋاتقان يىگىتكە ھەۋىسى كېلىپ خۇشال بولۇۋاتاتتى.

— ياق، ئۇ مەڭگۈ كەلمىسە تېخى ياخشى، مەن ئاۋۇ، —
قۇددۇس باي ئېغىل تەرەپنى ئىما قىلدى، — ئەشرەپكە مەستلە
كىم كېلىپ خۇشال بولۇۋاتسەن، بۇ ئەسكى يەكتەكنى كىيىۋې
لىپ، قارا تۇرۇكتەك يۈرگىنى بىلەن كاتتا قارى بالىكەن ئەمەس
مۇ، ئاخشام مەسچىتتە قىرائەت قىلىپ مەن ـ مەن دېگەن خەل
پەتلەرنى يېڭىۋالدى، ئاۋازىنىڭ زىل ھەم مۇڭلۇقلىقى جامائەتنى
جەلپ قىلىپ، مەسچىت ئىنسان يوقتەك تىمتاسلىقتا چۆمدۇر
دى. مەمتىلىنىمۇ خېلى ئوقۇتقاندۇق، ئۇ مەسچىتتە قىرائەت
قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايلا يۈردۇ، ئوقۇغانلىرىنى يەپ بولدىمـ
كىنە بۇ دەيۈز، — ئۇ مەمتىلدىن رەنجىگەندەك قىلىپ ئىختـ
يارسىز قولى بىلەن ساقلىنى تاراپ قويدى.

ئايپاشا خېنىم ئۈزۈمنى مۇزدەك سۇدا يۇيۇپ تەخسىگە ئې
لىپ داستىخانغا قويۇۋېتىپ:

— بۇ يىگىت قارىلىقتىمۇ باركەن ـ دە، — دەپ بېشىنى
كۆتۈرۈپ ئەشرەپ تەرەپكە قاراپ قويدى.

— بايا بامداتتىن يېنىپ مەسچىتتىن چىقىۋېتىپ، قايسى
مەدرىسته ئوقۇدۇڭ، قانچىلىك ئوقۇدۇڭ دەپ سورىسام، ئۇ
«بوۋام ھايات ۋاقتىدا، كىچىكىمدە ھېيتگاھ جامەسىدە ئىككى

يىلدەك ئوقۇپ دىنىي ساۋادىمنى چىقىرىۋالغان، يېقىندا پەرىشته سۈپەت بىر قىزنىڭ پۈتۈن ئوتتۇز پارىلىق قۇرئاننى يادلاپ قىرا- ئەت قىلالايدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، قىرائەت قىلغىنىنى كۆرۈپ ناھا- يىتى تەسىرلەندىم، ئۇنىڭدىن زور مەدەت ئالدىم، ئۇ قىلالىغاننى مەن نېمىشقا قىلالمىغۇدەكمەن دەپ ئويلاپ، قۇرئاننى كېچە - كۈندۈز ئوقۇپ يادلىيالايدىغان بولدۇم» دەيدۇ. بىز بىلمىگەن بىلەن قەشقەردە قۇرئاننى يادقا بىلىدىغان ئالىم قىزلارمۇ بار- كەن.

بۇ ئالىم قىز باشقا بىرسى ئەمەس، ئامانىسا ئىدى، قۇد- دۇس باي قىزنىڭ ئوقۇشىنى ئورۇنلاشتۇرغان، ھەيدەكچىلىك قىلغان، لېكىن ئۇنىڭ قانداق ئوقۇۋاتقانلىقىنى تەكشۈرۈپ باقمە- غان، شۇنىڭ ئۈچۈن ئامانىسانىڭ قۇرئاننى يادقا بىلىدىغانلىقە- نى پەرەز قىلالمايتتى، ئەشرەپنىڭ سۆزلىرى ئۇنىڭغا بىر مۆجە- زىدەك تەسىر قىلغاندى.

— قىزىمىز ئامانىسانىمۇ بېسىپ چۈشىدىكەن - دە، — ئايپاشا خېنىممۇ ھەيران قېلىۋاتاتتى، — ئاشۇ قىزنى قانداق ئانا تۇغقاندۇ، قانداق تەربىيىلىگەندۇ، بىز بالىلىرىمىزنى بىلىم ئە- لىۋالسۇن، موللا بولسۇن دەپ بېشىمىزغا ئېلىپ كۆرتۈرگىدەك قىلىپ كېتىمىز، بۇ شۇملارنىڭ بولغىنى شۇ، ئەسلى قىيىنچە- لىقتا ئۆتكەن كەمبەغەللەرنىڭ بالىلىرى تىرىشچان كېلىدىغان ئوخشايدۇ، كوچىدىكى خەقلەرنىڭ دېيىشىچە بۇ بالا، — ئۇ ئەشرەپنى ئىما قىلدى، — يەنە ئۇستا ھاپىزكەن، كېچىدە ئېيتە- لىۋاتقان مۇڭلۇق، قۇلاقنى ياقىدىغان ناخشىلارنىمۇ مۇشۇ بالا ئېيتىدىكەن، راۋابنىمۇ چېلىپ سايرىتىۋېتىدىكەن.

— ئەشرەپ ھاپىزلىقتىمۇ بارمىكەن، ھە، ئۇ ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ نەۋرىسى - دە. بايا بىرى مېنىڭدىن مەپىنى توي كۆچۈرۈشكە ئىشلىتىۋالاي دەپ سورىۋېدى، مەن ئوقۇنىڭ شارىكى چېقىپ تۇرىدۇ، ياستىپ قويالمىدىم، دېيىشىمگە يېنىمدا تۇر-

غان ئەشرەپ مەن ياسۇپتەي دەپ كىرىپ كەتكەن. قارا، ئۇ ياساپ بولۇپ مايغا مىلەنگەن قولىنى توپىغا سۈركەۋاتامدۇ، — ئۇ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئۇزۇم يەۋاتقان مەمتىمىنى ئەشرەپنى چاقىرىپ كېلىشكە بۇيرۇدى.

— ئەشرەپ قاتتىق ئىشلەپ تەرلەپ كەتكەنىدى، ماتا كۆڭلىكى تەرگە پىشىپ، كىرلىشىپ قارامتۇل رەڭگە كىرىپ قالغانىدى، ئۇ مۇشۇ تۇرقى بىلەن باي خېنىمنىڭ ئالدىغا كىرىشكە خىجىل بولۇۋاتاتتى، مەمتىمىنىڭ سۆزىشىگە قارىماي هويلىدىن چىقىپ كەتكىلىۋاتاتتى.

— هوي ئەشرەپ، مەن سېنى ساقلاۋاتىمەن، بىللە ناشتا قىلايلى، تارتىنماي كېلىۋەر.

ئەشرەپ هويلىدىن چىقىپ كېتىشكە يەنە باهانا تاپالماي قالىدى. ئۇ تارتىنىپ مېڭىپ پېشايۋانغا چىقىشىغا قۇددۇس باي قول يۇيىدىغان سۇنى تەييارلاپ ئۇنىڭ ئالدىغا ئەكەلدى. ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆرپ ـ ئادىتىدە ساهىبخانىنىڭ ئورنى، ئىناۋىتى قانچىلىك يۇقىرى بولۇپ كەتكەنلىكىدىن قەتئىنەزەر، ئۆيگە كەلگەن مېهمان تىلەمچى، مۇساپىر بولغان تەقدىردىمۇ داستىخانىنىڭ ئالدىغا بېرىشتىن بۇرۇن قولىنى يۇيۇشقا سۇ بېرىدۇ. ئەشرەپنىڭ يۇزى قۇددۇس بايىنىڭ سۇ قۇيۇپ بېرىشىگە پەقەت چىدىمىدى، ئۇ تالىشىپ ئىۋرىقنى قۇددۇس بايدىن ئېلىۋېلىپ، قولىنى يۇيدى، ئاندىن داستىخانغا كېلىپ ئولتۇردى.

— ئەشرەپ ئوغلۇم، ئالدىنقى بىر نەچچە كۈن ئىچىدە تۇتۇرۇقلۇق ياغاچلىرىمىزنى يېرىپ تاغدەك دۆۋىلىۋەتتىڭ، ئېغىلىدىكى قىغلارنىمۇ چىقىرىۋېتىپسەن، سۈرۈشتە قىلسام ئىش هەقىقىنىمۇ ئالماپسەن، سىلەرمۇ يېزىدا بايىاشاد ئەمەس ـ تە، — قۇددۇس باي يانچۇقىدىن بىر تۇتام قەغەز پۇلىنى ئېلىپ ئۇنى ساناپمۇ ئولتۇرماي ئەشرەپنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى، — مانا ماۋۇ پۇلنى ئېلىپ يانچۇقىڭغا سال ـ دە، مەن بىلەن بىللە ناشتىلىق

قىل.

— ياق، مەن بۇ پۇلنى ئالالمايمەن، مەن شەھەرگە قاراپ ماڭغاندا دادام «قۇددۇس باي ئىنتايىن سېخىي، قولى ئوچۇق ئادەم، ئۇ بىزنىڭ كېۋەزلىكىمىزنى بوران ئۇچۇرۇپ كەتكەندە قايتا تېرىش ئۈچۈن ئۇرۇق، ساپىنىمىزغا چىش ئەۋەتىپ بەردى، بىزنىڭ بايغا بېرىدىغان نەق پۇلىمىز بولمىغاندىكىن، ئۆيىدە ئىشى بولسا قىلىشىپ بەرگىن دېگەن، مېنىڭ سىلىگە ئىشلەپ بەرگەنلىكىم ھېچنېمىگە دال بولالمايدۇ، شۇڭا بۇ پۇلنى...

— ئەخمەق، ئۇ يەر مېنىڭ، ئۇرۇق ئېلىپ بېرىشىم ھەقلىق، ساپان چىشىنىمۇ تېلغا ئېلىپ يۈرەمسىلەر، ئۇنىڭغا قانچىلىك پۇل كېتەتتى؟ مەن بەرگەندىن كېيىن بۇ پۇلنى ئېلىۋېرىڭ،

— قۇددۇس باي پۇلنى زورمۇ - زور ئۇنىڭ يانچۇقىغا تىقىپ قويدى، — ئەمدى پۇلنى ئېلىپ ماڭا ياندۇرساڭ رەنجىپ قالمەن جۇمۇ.

— مېنى خىجىل قىلمىسىلا بولاتتى باي ئاتا، بۇ پۇلنى ئالسام بوۋامنىڭ روھىمۇ قوروندۇپ قالمامدۇ، بوۋام سىلىنى، — ئەشرەپ بوۋىسىنىڭ نامى بىلەن قۇددۇس بايىنىڭ خىسلەتلىرىنى كۆپتۈرۈپ توقۇپ ماختىغىلى تۇردى، بۇنىڭدىن ئۇنىڭ گۈلقەلبلىرى ئېچىلىپ كەتتى.

ئىنسان ماددىي ئوزۇقتا تويۇنغاندىن كېيىن مەنىۋى ئوزۇقتا تەشنا بولىدۇ. ئىنسانىنىڭ ياخشى خاراكتېرى ۋە خىسلىتىنى تەرىپلەپ بىر نەچچە ئېغىز گەپ قىلىشىمۇ مەنىۋى ئوزۇق بولۇپ، بەزى ئادەملەرنى ھۇزۇرلاندۇرىۋېتىدۇ، بولۇپمۇ يېشى ئەلىكتىن ئاشقان ئادەملەر ماختاشنى، ماختىنىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇلار ياشلىقىدىكى ئىشلىرىنى ئەسلەشكە ئامراق، ئۇ ئىشلىرى ئۆزىگە مۆجىزىدەك بىلىنىپ، ئۆزىنى - ئۆزى ماختايدۇ، باشقىلار ماختىسا تېخىمۇ خۇش بولۇپ كېتىدۇ. قۇددۇس بايمۇ ئەشرەپنىڭ ماختاشلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرالمايلا قالدى.

— مەن بوۋاڭغا ياخشى تەسىر قالدۇرغانكەنمەن، بەلەن گەپ، پۇل دېگەنچۇ، قولىنىڭ كىرى قارا، تېپىپ تۇرغاندىكىن كەمبەغەللەرنىڭ بېشىنى سىلاپ قويغانغا بايلىقىم كېمىيىپ قالـ مايدۇ ـ دە. لېكىنزە بەزىلەر ياخشىلىقنى بىلمەيدۇ، تۇزۇڭنى يەپ تۇزلۇقۇڭغا سىيىدۇ، مۇنداق ئادەملەر بىلەن پۇرچىقىم زادىلا پىشمايدۇ، يەنە ئالىمەنلا دەپ تۇرىدۇ. ھەي ئەشرەپ، پۇلنى يانچۇقىڭدىن چىقىرىۋېلىپ ئاغزىمغا قاراپلا قاپسەنغۇ، ئۇنى سېلـ ۋېتىپ قاتلىمىنى ئالە، تارتىنماي يە.

ئۇلار مۇشۇ تۇرقىدە مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇپ ناشتىلىق قىلـ دى، قۇددۇس باي ئەشرەپنى ياخشى كۆرۈپلا قالدى، ناشتىدىن كېيىن ئۇنى يەنە تۇتۇۋالدى.

— ئەشرەپ، مەن سېنىڭ قىرائىتىڭنى ئاڭلىدىم، جامائەتـ نى ھەيران قالدۇرغانلىقىڭ كۆز ئالدىمدا زاھىر بولۇپ تۇرۇۋېتۇ. ئاڭلىشىمچە، سەن پىشقان ھاپىزكەنسەن، ئەتىگەندە بىر پەس راۋابىڭنى دىرىڭلىتىپ ناخشا توۋلاپ بەرمەمسەن، قىزىپ كەتسەم ساڭا مەنمۇ قوشۇلۇۋالدىم تېخى... ھا، ھا، ھا...

ئۇيغۇر خەلقى سەنئەتخۇمار خەلق، ئۆرپ ـ ئادەت، دىنىي ئېتىقادتىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىمايدۇ، ئەنئەنىۋى بايرام، توي ـ تۆكۈن، سەيلە ـ ساياھەت، مېھماندارچىلىق، ئولتۇرۇشلار ناخشا ـ مۇزىكىسىز بولمايدۇ، چوڭ ـ كىچىك، ئەر ـ ئايال بارلىۋەر ئۆزىنىڭ ماھارىتىنى نامايىش قىلالايدۇ. قۇددۇس بايدەك سودىگەرلەر ئۇزۇن سەپەرلەردە ناخشا ـ مۇزىكىنى ھەمراھ قىلىپ مۇشكۈلات، زېرىكىشلەرنى يېڭىدۇ، قۇددۇس باي سەپەر ناخشىسـ نى ياخشى ئېيتىدۇ، ئۇ يېقىندىن بۇيان سەپەرگە چىقماي، ناخشا ـ مۇزىكا قاينايدىغان سورۇنلاردا بولالماي زېرىكىپ قالغانىدى.

— مەن بىر سەھرالىق، سىلىنىڭ قۇلاقلىرىغا ياققۇدەك چالالمايمەن، مەن ئەستا... — ئەشرەپ تارتىنىپ قالغانىدى، ئۆيىگە قايتىشقىمۇ ئالدىراۋاتاتتى. ئايپاشا خېنىم ئۇنىڭغا ئورنـ

ىدىن تۇرۇپ هويلىدىن چىقىۋېلىش پۈرسىتى بەرمەي ئۆيدىن را-
ۋابنى ئاچىقىپ قولىغا مەجبۇرىي تۇتقۇزۇپ قويدى:
— مانا راۋابنى ئالە، سەن شەھەرلىكلەرنى بەسىپ چۈشە-
سەن، ئۆزۈڭنى كەمستمە، تارتىنماي، باي ئاتاڭنىڭ ئاڭلىغۇ-
سى بولغاندىكىن چالە، — ئۇنى ئايپاشا خېنىممۇ راۋابنى چېلىشقا
دەۋەت قىلىۋاتاتتى، مەدەت بېرىۋاتاتتى، قارىغاندا ئۇ راۋابنى
سازلاپ ناخشا توۋلاپ بەرمىسە ئەر - ئايال ئىككىيلەندىن قۇتۇلال-
مايدىغاندەك قىلاتتى.

مۇشۇ دەۋردە «قەمبەرىسا» ناملىق خەلق ناخشىسى خەلق
ئارىسىغا يېڭىدىن تارقىلىۋاتاتتى، ئەشرەپ راۋابنى مۇشۇ ناخشىغا
شۇنداق قىزغىن، جۇشقۇنلۇق ئىچىدە سازلىدىكى، دەرەختىكى
قۇشقاچلامۇ ۋېچىرلاشلىرىنى توختاتتى. ئەر - ئايال ناخشا -
سازغا ھېرىسمەن، ھېسسىياتقا باي ئادەملەردىن ئىدى، ئەشرەپ
مۇزىكىغا تەڭكەش قىلىپ ناخشىسىنى ياڭراتقاندا ئىككىيلەن ئول-
تۇرالماي ئۇسسۇلغا چۈشتى. ئامانىسامۇ ئۇلارغا سەزدۇرمەي
دېرىزىسىنى ئېچىۋېتىپ پەردىنى دالدا قىلىپ تۇرۇپ بۇ شادلىق
مەنزىرىسىنى كۆردى، ناخشا تۇگىشىگە ئەشرەپ راۋابنى يەنە بىر
خەلق ناخشىسىغا سازلىدى. قۇددۇس باي بۇ قېتىم ئەشرەپ
بىلەن بىللە ناخشا توۋلاپ ئايپاشا خېنىمنى ئۇسسۇل ئويناشقا
قىستىدى.

— ۋاي بولدىلا، قىزىمىز كۆرۈپ قالسا سەت بولىدۇ، —
دېدى ئايپاشا خېنىم ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپلا ئەشرەپمۇ راۋاب چېلىشنى توختاتتى،
ئامانىسا ھۇجرىسىدا قامىلىپ تۇرۇۋاتسا، ئۇ شادلىققا چۆمۈلۈپ
ناخشا ئېيتىپ يۈرسە كۆڭۈل ئارامىلىقى بولاتتىمۇ. لېكىن قۇد-
دۇس بايىنىڭ زوقلىنىشى ئەمدىلا ئەۋجىگە چىققان، شۇڭا ئۇ:
— نېمە، توختاپ قالدىڭغۇ؟ — دەپ ئەشرەپكە چەكچەيدى.
— خېنىم ئاپام، بولدى دېدىغۇ، — ئەشرەپ ئەپچىل باھانا

تاپالمغانلىقىدىن كۆڭلىده خۇش بولدى.
— ئەستا، بۇ ئۆزىمىزنىڭ گېپىدى، تازا پەيزىنى قاچۇردى-
ڭا، — قۇددۇس باي رەنجىگەندەك قىلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ
كەتتى.
— ھەسەلنى يەۋەرسە ئەمەن تېتىيدۇ، دېگەندەك مۇشۇ تازا
تاتلىق بولدى، ئەشرەپمۇ ئىشلەپ ھاردى، ئۇنى ئاۋارە قىلىۋەر-
مەيلى، — ئايپاشا خېنىم ئېرىگە ئەركىلىگەندەك قاراپ قويدى.
— بوپتۇ ئەمىسە، — قۇددۇس باي ئەشرەپكە بۇرۇلۇپ،
— ھە، ئەشرەپ يېقىندا ئۆيۈڭگە بارمايدىغانسەن؟ — دەپ سورد-
ى ئۇنىڭغا قىلىدىغان ئىش تېپىپ بەرمەكچى بولغاندەك.
— مەن ھازىرلا ئۆيۈمگە قايتىمەن، سۇ ساتقۇچى بالىمۇ
ساقىيىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە كۆزلۈك
زىرائەتلەرنى، مېۋە - چىۋىلەرنى يېغىدىغان ۋاقىت بولۇپ قال-
دى، سىلىنىڭ قانداق تاپشۇرۇقلىرى بارمىكىن؟
— يېزىغا قايتساڭ مەيلى، مەن يېقىندا يېزىغا بارالمايمەن،
داداڭغا مېنىڭ سالىمىمنى يەتكۈزۈپ قوي، ۋاقتى چىققاندا كەل-
سۇن، مۇڭدىشىمىز.
ئايپاشا خېنىم ئەشرەپنىڭ ئۆيىگە قايتماقچى بولغانلىقىنى
ئاڭلاپ، ئۆيىگە كىرىپ بىر بوپا سوۋغىلىق ئاچقتى، بوپىنىڭ
ئىچىدە بۇ ئائىلىدىكىلەرنىڭ كونىراپ قالغان كىيىم - كېچەك،
ئاياغلىرى، يەنە بىر نەچچە پارچە رەخت بار ئىدى، ئەشرەپ بۇ
سوۋغىلارنى مەجبۇرىي قوبۇل قىلىپ، بۇ ئائىلىگە ياخشى تەسە-
ۋۇر ۋە ئىللىقلىق قالدۇرۇپ دەرۋازىدىن چىقتى، ئەر - ئايال
ئىككىسىنىڭ ۋۇجۇدىدا خۇشاللىق ۋە تاتلىق ئەسلىمىلەر قالدى.
كېيىنكى كۈنى سەھەردىلا بۇ ھويلىغا ئامانگۈل كىرىپ كەل-
دى. ئۇنىڭ يېزىدىن ئەكەلگەن سوۋغا - سالاملىرى ئاز ئەمەس
ئىدى، يېزىنىڭ ھۆل مېۋىلىرىدىن قوغۇن - تاۋۇز، ئانار،
نەشپۈت، شاپتۇل، بىيە، پەمىدور، پەمىدور مەلھىمى، ئانار،

شاپتۇل مۇرابباللىرى، كۆكتاتلاردىن كۆك پۇرچاق، قىزىلمۇش، پىياز، سەۋزە، يېسۈملۈك قاتارلىقلار بار ئىدى. ئامانگۇل بىر هارۋا كېلىدىغان بۇ مېۋە - چېۋە، كۆكتاتلارنى ئەشرەپنىك ئائىلىسى، ئەۋەتتى دەپ دوكلات قىلدى.

— پاھ، پاھ، — دېدى قۇددۇس باي بۇ مول هەم سەر خىل مېۋە - چېۋە، كۆكتاتلارغا مەستلىكى كېلىپ؛ — نېمىدېگەن مولچىلىق بۇ، ئەشرەپنىك ئائىلىسى بۇ نەرسىلەرنى ئۆزلىرى يېيىشكە كۆزى قىيماي هەممىسىنىلا ئەۋەتىپتىمۇ نېمە؟ بىزمۇ يەپ كېتەلەيمىزمۇ؟ بۇ ئائىلە قىلغاننى بىلىدىغان كاتتا ئائىلىكەن جۇمۇ، هەي، ئاپىسى، تۇنۇگۈن ئەشرەپتىن ئەۋەتكەن يوللۇقۇك خېلى كۆپ ئوخشىمامدۇ؟

— كونا - يالغان كىيىملەر ئىدى، ئۇلارنىك بىزگە مۇنچە-لىك قىلارنى، قولىنىك كەتكىنى ئويلىماپتىمەن، ئالمايمەن دەيدا تېخى بۇ بالا. كىشىنى خىجىل قىلىپ قويدىغۇ ئۇلار، — ئايپاشا خېنىم ئۇۋۇلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزدۈرۈپ ئامانگۇل-گە قاراپ قويدى. ئامانگۇل ئۇنىك كۆڭلىنى ياساپ:

— خېنىم، خىجىل بولغىدەك هېچقانداق ئىش يوق، ئەشرەپلەرنىك ئائىلىسىدىكىلەر سىلى ئەۋەتكەن سوۋغىلارنى كۆرۈپ بېشى ئاسمانغا تەگكەندەك خۇش بولۇشتى، ئۇلار بۇرۇنقى شەپقەت-لىرى ئۈچۈنمۇ قانچىلىق قىلساق قەرزىمىز تۇگىمەيدۇ، دەيدۇ.

— ياق، ئۇلار شۇنداق تونۇغان بولسا بۇ ئۇلارنىك ئىشى، مېنىك ئۈچۈن ئېيتقاندا ئۇ بىر سودا، مەن تېخى بېشەملىك قىلىپ بەش مو يەرنى ئارتۇق ئېلىۋالغان، بۇ سودىنىك هايات - ماماتقا تاقىلىپ قالغىنىلا بار شۇ، بۇنى مېنى شەپقەت قىلدى، دەپ تونۇسا مەن ئۇلارغا يۈز كېلەلمەيمەن، قانداقلا بولمىسۇن بۇ قېتىم ئامانگۇل قايتىدىغان ۋاقتىدا ئۇلارنىك قىلغىنىدىن ئاشۇرۇپ سوۋغا - سالام ماڭغۇزۇپ ياندۇرىۋەتكىن، قەرزىمىز ئاخىرەتلىككە قالمىسۇن يەنە، — قۇددۇس باي قىلغاننى بىلدى-

غان ئادەم ئىدى، لېكىن ئۇنىڭ ئاخىرقى سۆزى ئامانگۈلگە ياقمىدى، شۇڭا ئۇ دەل كەلتۈرۈپ:

— ئۇنچىلىك دەپ كەتمىسىلە، باي ئاكا، بۇ ئۇزۇن زامان، كىمنىڭ كىمدە قالىدۇ، كېيىن كۆرمەيمىزمۇ، — دەۋالدى، ئۇنىڭ بۇ گېپىنىڭ ئىچىدە ھازىرغىچە ئۆزىلا بىلىدىغان باشقا مەنىمۇ بار ئىدى.

— شۇنداق، بىز ئۇلار بىلەن ئۇرۇق - تۇغقانلاردەكلا بولۇپ قالدۇق، كېيىن تولدۇرۇپ كېتەرمىز، بولدىمۇ ئامانگۈل؟

قۇددۇس بايمۇ ئامانگۈلگە قاراپ مەنىلىك كۈلۈپ قويدى ۋە ئىش بېجىرگىلى سىرتقا قاراپ ماڭدى.

ئۆيدە ئايپاشا خېنىم بىلەن ئامانگۈللا قالغانىدى، خېلىغىچە قىزغىن مۇڭدىشىپ ئولتۇردى، شۇ ۋاقىتقىچە ئايپاشا خېنىم ئامانىنسانى تىلغا ئالمىدى، ئەشرەپنىڭ ئۇچۇر بەرگىنىدەك ئۇنى ھۇجرىسىدىن چىقمايدىغان قىلىپ قويغىنى راستىتەك قىلاتتى.

— ئايپاشا خېنىم، ئامانىنسا قىز كۆرۈنمەيدىغۇ؟ — ئامانگۈلنىڭ ئىچى پۈشۈپ ئۇنى سۈرۈشتە قىلىشقا مەجبۇر بولدى، ئۇ بىر باھانا تېپىپ ئامانىنسانىڭ قېشىغا كىرمىسە ئايپاشا خېنىم كۆرسەتمەيدىغاندەك قىلاتتى، — ئۇ شاپتۇلغا بەك ئامراق-مەن دەۋاتاتتى...

— ئۇ ھۇجرىسىدا ساۋاق تەييارلاۋاتىدۇ، كارىكىز بولمىسۇن ئۇنىڭ بىلەن، — دېدى ئايپاشا خېنىم ئامانگۈلنىڭ گېپىنى چورت كېسىپ. ئامانگۈلنىڭ ئامانىنسانى سورىغانلىقىنى ياقتۇرمىغاندەك ئايپاشا خېنىم چىرايىنى تۇرۇۋالدى.

— ئۇ سىلى بىلەن يېزىغا بارغاندا دېرىزە پەردىسى ئىلىپ بەرسىلە دېگەنىدى، پەردىنى تەييارلاپ ئالغاچ كەلگەنىدىم.

ئامانگۈل يېنىدىكى بوپىسىدىن يېشىل رەڭلىك رەختكە گۈل كەشتىلەپ ئىلغان پەردىنى چىقاردى، ئايپاشا خېنىم پەردىنى يېيىپ كۆرۈپ زوقلىنىپ كەتتى. پەردە تولىمۇ نەپىس، رەڭدار،

جۇلالىنىپ تۇراتتى. ئۇ ئامانگۇلنىڭ ئىلمە ئىش ماھارىتىگە قول قويدى، ئامانگۇل ئۇنىڭ ئىختىيارىغا قويىۋەتسە پەردىنى ئامانىنىساغا كۆرسەتمەيلا ساندۇقىغا تىقىۋالىدىغاندەك، ئامانىنىسا بىلەن كۆرۈشۈشكە يول قويمايدىغاندەك قىلاتتى.

— ئامانىنىساغا يارامدىكىن، كۆرسىتىپ چىقاي، — دەپلا ئامانگۇل پەردىلىكنى سىقىمدىۋېلىپ ئايپاشا خېنىمنىڭ يېنىدىن چىقىۋالدى.

ئامانىنىسا ھۇجرىسىدا ئامانگۇلنىڭ يېزىدىن تېزراق كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى. ئامانگۇل ئەشرەپتىن ھەممە ئەھۋالنى ئۇققانىدى، ئۇ ئايپاشا خېنىمنىڭ كەيپىياتىدىن ئامانىنىسانىڭ قېشىدا ئۇزۇنراق ئولتۇرۇشقا پۇرسەت بەرمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلغانىدى.

— ئامانىنىسا سىڭلىم، — ئۇ تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىشىۋېلىپلا سورىدى، — مېنى چاقىرىپتىكەنلا، مانا ئالدىلىرىدا ئولتۇرۇپتىمەن، قانداق تاپشۇرۇقلىرى بار؟ ئېيىتسىلا، — دېدى.

ئامانگۇلنىڭ ۋۇجۇدىدىن تەمكىنلىك، دادىللىق ئۇرغۇپ تۇراتتى، ئۇ خەتەرنى بىلىپ تۇرۇپ ياردەم قولىنى سۇنۇشقا بەل باغلىغاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ بۇ كەيپىياتى ئامانىنىسانى تېخىمۇ كۈچلۈك ئىشەنچكە ئىگە قىلغانىدى. ئۇ گەپنى قانداق باشلىسا مۇۋاپىق بولىدىغانلىقىنى بىلەلمەي قالغاندەك بىر ئاز تۇرۇۋېلىپ:

— ئامانگۇل ئاچا، مەن ئەڭ زور خەتەرگە تەۋەككۇل قىلىپ ئاتا ـ ئانامنىڭ ئالدىدا ئويۇن قويماقچىمەن، ھەي، ئىپپىتىمنىڭ بۇلغانغانلىقىنى ئويدۇرۇپ چىقىپ، مۇراد ـ مەقسىتىمگە يېتىشىنى ئويلىدىم.

— نېمە؟ — شۇئان ئامانگۇلنىڭ چىرايلىرى تاتىرىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — ساراڭ بولدىلامۇ، ئۇنداق ئىش بولمىغان

تۇرسا نومۇسلىرىنى تۆكۈپ نېمە قىلىلا، بۇ ئاتا - ئانىلىرىنىڭ ئابرۇيىغىمۇ سەت، ئۇلار سىلىنى بوغۇپ ئۆلتۈرىۋېتىشتىن يانمايدۇ.

— نومۇس؟ ئابرۇي؟ سەت؟ ئۇلار مېنى كىچىك خوتۇنلۇققا بېرىشتىن نومۇس قىلمايدىكەنۇ، قىزىنى ساتسا سەت بولمامدۇ-كەن؟ ئۇلار مېنىڭ تەقدىرىم، كېلەچەك بەختىم، ئابرۇيىمنى ئويلاپتىمۇ؟ راست، دادام - ئاپام مېنى بۇ دۇنياغا ئاپىرىدە قىلدى، بېقىپ چوڭ قىلدى، شۇنىڭ ئۈچۈنلا مېنىڭدىن خالىغانچە پايدىلانسا بولامدىكەن؟ ئۇلار مېنى ئويلىمىسا مەنمۇ ئۇلارنى ئويلىمايمەن. بۇنىڭدا ھەقىقەتەن نومۇسۇم كېتىدۇ، قارا ئادەم بولۇپ قالۇرمەن، مۇشۇنداق قىلمىسام مۇلۇك تۈگىچى مېنىڭدىن يىرگەنمەيدۇ، مېنى خوتۇن قىلىش نىيىتىدىن يانمايدۇ، ئاتا - ئانامنىڭ زورلىشىدىن قۇتۇلالمايمەن. مەن بەربىر ئەشرەپ ئاكامغا مەنسۇپقۇ، ئۇنىڭغا ئاق بولسامىلا بولمىدىممۇ، ئامانگۈل ئاچا ئەمدى مېنىڭ گېپىمنى چۈشەنگەنلا؟

— چۈشەندىم، سىڭلىم، ئاخىرىنى سۆزلىسىلە، ئەقىللىرىڭ-نىڭ مۇناق ئۆتكۇر، پەم - پاراسەتلىرىنىڭ مۇناق ئاقىلانە ئىكەنلىكىنى ئويلىمىغان ئىكەنمەن، مۇناق قىلسا مۆجىزە يۈز بەرگىدەك، لېكىن مەن قورقۇۋاتىمەن، ئاجىزانە بىر قىزنىڭ مېڭىسىدىن مۇناق بىر مۇدھىش خىيال چىققىنىنى - ھە!

— شۇنداق، مۇھەببەتنىڭ قۇدرىتى كىشىنى ئەقىل ئىشلە-تىشكە مەجبۇر قىلىدىكەن، تەۋەككۈلگە چاقىرىدىكەن، ھېچنې-مىدىن قورقمايدىغان قىلىۋېتىدىكەن. ئاتا - ئانامنىڭ رەھىم-سىزلىكىنىمۇ كۆرگەنلا، سىلى ئەكەلگەن مېۋىلەر ئاشۇ ئۆيدە تۇرۇپ سېسىپ كەتسە كېتىدۇكى، ھەرگىز ماڭا ئەكىرىپ بەر-مەيدۇ.

ئامانگۈل ناھايىتى مۇشكۈلدە زورمۇ - زور ئۇششۇقلۇق بىلەن بۇ ھۇجرىغا كىرگەنلىكىنى ئەسلەپ بېشىنى لىڭشىتتى،

شۇنىڭدىن كېيىنلا يانچۇقىغا سېلىپ ئالغاچ كەلگەن بىرنەچچە شاپتۇلنى ئېسىگە ئېلىپ ئامانىنساغا چىقىرىپ بەردى، ئامانىنسا شاپتۇلنىڭ پوستىنى ئاقلاۋېتىپ سۆزنىنى داۋام قىلدى.

— ئامانگۈل ئاچا، ئىپپىتىمنىڭ بۇلغانغانلىقىنى ئويدۇرۇپ چىقسام بىرى، سىلى دېگەندەك ئىنتايىن قورقۇنچلۇق ئاقىۋەت كېلىپ چىقىشى مۇمكىن، ئىپپىتىمنى ئىختىيارلىقىم بىلەن بۇلغىغانلىقىم ئۈچۈن دادام - ئاپام مېنى تىللىشى، ئۇرۇشى، خورلىشى مۇمكىن، لېكىن مېنى ئۆلتۈرىۋېتەلمەيدۇ. مۇبادا مۇ-لۇك تۇغچى ئاغلاپ قالسا مېنى ئېلىش نىيىتىدىن يانمىدۇ، دادام - ئاپامنىڭ جەمئىيەتتىكى ئابرۇيى تۆكۈلمىدۇ، ئىش بۇ دەرىجىگە يەتكەندە دادام - ئاپام تازا غالجىرلىشىدۇ - دە، غەزەپ نەپرىتى ئەشرەپكە قارىتىلمىدۇ. شۇنداق، كەمبەغەلنى بوزەك قىلماق، ئۇنىڭدىن ئۆچ ئالماق ئاسان، دادام - ئاپام مۇلۇك تۇغچى بىلەن بىرلىشىپ ئۇنى قولغا ئالدۇرۇۋېتىشى، ھەتتا جېنىدىن جۇدا قىلىۋېتىشى مۇمكىن. بۇ ئەڭ چوڭ خەۋپ، مۇشۇنداق ئېھتىمال. لىق يۈز بېرىپ قالغاندا ئەشرەپ ئاكام ھامان ئۆزىنى دالدىغا ئالمىسا بولمايدۇ، ھەرگىز ئۇلارغا تۇتۇلۇپ يەم بولۇپ كەتسە بولمايدۇ، ئاخىرىدا دادام - ئاپامنىڭ غەزەپ - نەپرىتى چاچراپ سىلەرگىمۇ يېتىپ بېرىشى مۇمكىن، سىلىگە «بىلىپ تۇرۇپ نېمىشقا بىزگە دېمىدىڭ» دەپ نەشتىرىنى سانچىپ، سىلەرنى ئىشتىن ھەيدىۋېتىشى، يەۋاتقان نېنىڭلارنى تارتىۋېلىشى مۇمكىن.

— مۇنداق ئىشنى يۈز بەرمەيدۇ دېگىلى بولمايدۇ، — ئامانگۈل چاقماق تېزلىكىدە نېمىنىدۇر ئويلىنىۋېلىپ بېشىنى كۆتۈردى، — ۋاي خېنىم، بۇ دۇنيادا كۆرگىنىمىز ئازمىتتى، گەپتىن - گەپ چىقىپ مۆرىتى كەلدى، يۈزۈمنى سىلىۋېتىپ دەۋىتەي، قۇددۇس باي ئۆردەكتەك ئۆزىگە سۇ يۇقتۇرماي يۇرد-ۇاتقىنى بىلەن ئەسكىلىكى تۇتقاندا ھايۋاندىنمۇ قېلىشمايدىغان

يۇزى يوق مەخلۇق. مەنمۇ ياشلىقىمدا پەرىشتىدەك چىرايلىق قىز ئىدىم، كەمبەغەللىكى كەپىسىدە تۆرەلگەنلىكىم ئۈچۈنلا ياشاشنىڭ تەسلىكىدىن قۇددۇس بايىنىڭ ئاياق ئاستى قىلىشىغا ئۇچرىدىم.

ئامانگۈل ئاشۇ نەۋ باهار ياشلىقىنى ئەسلەپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كۆز چاناقلىرىدىن ياش ئەگمەپ ئاۋازى تىترەپ چىقتى.

— ئامانگۈل ئاچا، نېمە دەۋاتىدىلا ئەمدى؟ دادامنىڭ شۇنچىلىك تېگى پەسمىدى، خۇدايىم توۋا! ئەقىدەمگە يىغلايمەن، دېگىنى شۇكەن ـ دە، — ئامانىنسا قولى بىلەن ئېچىشىپ كېتىۋاتقان يۈرىكىنى باستى.

— مەن سىلىگە يالغان ئېيتىپ نېمە قىلاي، مېنى ئاشۇنداق رەسۋا قىلىپ بويۇمدا قالغاندىلا ئىلاجسىز ئىسكەندەرنىڭ بېشىنى سىلىغان بولۇپ چېتىپ قويدى. مەن نىكاهلانغاندىن كېيىن ئۇ-نىڭ بوزەك قىلىشىدىن قۇتۇلدۇممىكىن دەپ ئويلىغان ئىكەنمەن، نەدىكىنى، قاچان ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئالمىسام شۇ ۋاقىتتا ئىسكەندەردىن چاتاق تېپىپ بىزنى ئىشتىن ھەيدەيدۇ، يەنە ئۆزى چىدىماي قايتۇرۇپ كېلىدۇ. بىز دادىلىرىنىڭ بوزەك قىلىشىغا كۆنۈك. خېنىم، بارغىمۇ، يوققىمۇ چىدايمىز، مەن سىلىنى كۆرمىگەن بىلەن گۆدەك چاغلىرىدىن تارتىپ بىلىمەن، ئىپپەتلىك، چىرايلىق چوڭ بولدىلا، كەمبەغەل يىگىتنى يارىتىپ قالدىلا. بۇ تەقدىرنىڭ يامان بولۇپ قالغىنى ئەمەس، بەلكى خۇدانىڭ قۇدرىتى بايىنى جازالىغىنى دەپ بىلىمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن مۇراد ـ مەقسەتلىرىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا بارلىقىمنى ئاتىۋەتتىم. ئىشلىرى ياخشىلىقچە ئوڭغا تارتسا ياخشى بولغىنى، ئوڭغا تارتماي قالسا، مەنمۇ قۇددۇس بايىنى بوش قويۇۋەتمەيمەن.

ئامانىنسا ئامانگۈلنىڭ خانىۋەيران قىلىنغان تەقدىرى ئارقىلىق بۇ دۇنيانىڭ رەزىللىكىنى، دادىسىنىڭ ئەسكى تەرىپىمۇ بارلىقىنى، يۈزى قېلىنلىقىنى، ئاپىسىنى ئالداپ كېلىۋاتقانلىقىنى، ئۆزىنىڭ دادىسىغا قارشى چىقىشىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى

چوڭقۇر ھېس قىلماقتا ئىدى. شۇڭا ئۇ ئىككىلەنمەيلا ئامانگۈلنى قوللىدى.

— دۇرۇس، مەن سىلىنى قوللايمەن، دادامنىڭ رەزىللىكىنى خەلقى ئالەم ئالدىدا ئاشكارىلاپ يەنە سىلىنى، سىلىگە ئوخشاش خېنىم - قىزلارنى خالىغانچە بوزەك قىلىشقا يول قويماسلىقىمىز لازىم. مۇشۇنداق قىلالىساق ئىككىنچى ئېھتىماللىقنىڭ پارلاق نۇرى بىزگە بەخت ئېچىشى مۇمكىن، — دېدى ئامانىنسا ئامانگۈلگە تەبەسسۇم قىلىپ قويۇپ، — يەنى دادام ھوشىنى تېپىپ مېنى ئەشرەپكە چېتىپ قويۇشى مۇمكىن، چۈنكى سىلى دادامغا تەھدىت سالىلا، ئۇ ئەشرەپنىڭ ياخشى پەزىلىتى، ئەمگەكچانلىقى، ناخشا - مۇزىكىغا ھېرىسمەنلىكى، مۇسۇلمانچىلىق تەقۋادارلىقى، ئۆزلىرىگە بولغان ھۆرمىتىنى كۆرگەن، ئەشرەپ ئۇلارغا ياخشى تەسىر قالدۇرغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەشرەپ ئائىلىسىنىڭ دادامغا ھۆرمىتى چوڭ، دادام بۇ مۇناسىۋەتنىمۇ ئويلىماي قويمايدۇ. مېنىمۇ يۇزىمىزنى تۆكتى، تېز كۆزىمىزدىن يوقىتايلى دېگەن يەرگە كېلىدۇ، شۇنداقمۇ ئامانگۈل ئاچا؟ — ئىككىيلەن زوقلىنىپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

— بۇ پەرەزلىرى ئەقىلگە مۇۋاپىقكەن، — دەپ قۇۋۋەتلىدى ئامانگۈلمۇ كۈلكىدىن توختاپ. ئۇ نېمىلەرنىدۇ كۆڭلىدىن ئۆتكۈزىلىپ، — ئايپاشا خېنىممۇ ئېرىگە قۇلدەك بويسۇنۇپ يۈرگەندەك قىلغان بىلەن قەھرى - غەزىپى بار، كۈنلەمچى خوتۇن دەپ ئاڭلايمەن، ئۇ ھە قاچان ئېرىنىڭ مېنى بوزەك قىلغىنىنى بىلمەيدۇ، بىلىپ قالسا. . .

— ئالەمنى - مالەم قىلىۋېتىدۇ دەڭا، مەن ئۇلارنىڭ بەزىدە جېدەللىشىپ قالىدىغىنىنى ئاڭلايتتىم، مۇشۇ سەۋەبتىن ئىكەنجىكىنى پەرەز قىلمىغان ئىكەنمەن، ئاپام بىلىندۇرمىگىنى بىلەن دەردى ئىچىدە ئىكەن - دە، ۋاي بولدىلا، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىشلار سىر پېتى تۇرۇپ تۇرسۇن.

— دېسىله سىڭلىم، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ — دېدى ئاماڭ. گۈل ئالدىراپ ئۇنىڭ يېنىغا قايتىپ كەتكۈسى بار ئىدى، ھارۋا. كەشمۇ ئۇنى كۈتۈپ تۇراتتى.

— بۇگۈن ئاخشام بىزنىڭكىدە قونۇپ قالسىلا، كېچىسى، تازا قىزىق ئويۇننى مەن باشلايمەن، ئاخىرىنى سىلى چىقىرىلا. ئىككىيلەن ئىنچىكە ئىشلارنى بىر ھازاغىچە پىچىرلىشىپ مەسلىھەت قىلىشتى. ئۇلار بىر سىنىڭ بۇياققا كېلىۋاتقان تەۋىشى ئاڭلاپ قالدى، بۇ ئايپاشا خېنىم ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلىپ، ئىككىسى ئوتتۇرىسىغا ھېلىقى دېرىزە پەردىلىكىنى يېيىۋالدى.

— ۋاي - ۋۇي، بۇ پەردىنى تېخىچە كۆرۈپ بولالمىغان گەپمۇ؟ دېگەن بىلەن ماختىغۇچىلىكى باركەن، ھە قىزىم، ئاماڭ گۈلنىڭ قولى ئالتۇنكەن - دە، — ئايپاشا خېنىم چىرايىنى ئېچىپ ھۇجرىغا كىرىپلا ئامانگۈلنى ماختاپ قويدى.

— قارىسىلا خېنىم، ئامانىنسامۇ بوش كەلمەپتۇ، — ئامانگۈل يېزىدىن ئىلمە ئېلىپ تېخى پۈتتۈرۈپ بولالمىغان داستىخانىمۇ ئالغاچ كېلىپ بوپسىدىن چىقىرىپ قويغانىدى، ئۇنى ئامانىنسانىڭ ھۇجرىسىدا ئولتۇرۇپ ئىلىۋاتقىنى قىلىپ كۆرسەتىپ يايدى، — قارىسىلاچۇ، ئۆرۈك چېچەكلىرى، گويا شېخىدا جەۋلان قىلىپ تۇرغاندەكلا ئىلىنىپتۇ، قىزىلىرى ئۆزۈنىڭ سىرىنى سىلىگىمۇ سەزدۈرمەي جىم - جىمىلا چۈجرىسىغا تەييارلىق قىلىۋېتىپتۇ ئەمەسمۇ. ئىلىپ تازا قىيىن يېرىگە كېلىپ تۇرۇپ-تىكەن، ئۇ مېنى بۇگۈن قونۇپ قېلىپ ئىلىپ بەرسىلە دەپ تۇرۇۋېلىۋاتىدۇ، يېزىغا قايتمىسام زادىلا بولمايتتى.

ئايپاشا خېنىم قىزىنى ھۇجرىسىدا ئاچچىقىنى يۇتۇپ ئولتۇرىدۇ، قولى ئىشقا بارمايدۇ، ھەتتا ساۋاقلارنىمۇ مەشىق قىلمايدۇ دەپ ئويلىغانىدى. ئۇ ئامانىنسانىڭ ھۇجرىسىدا ئولتۇرۇپ زېرىكىشنى يېڭىش ئۈچۈن مۇشۇنچىلىك ئىشلارنى قىلىپ كەتكەنلىكىدىن سۆيۈنۈپ، ئۆزىنىڭ قىلغانىنى بىلىدىغان شەپقەتلىك،

مېھرىبان ئانىلىقىنى ئىپادىلەپ، ئوتتۇرىدا ھېچقانداق ئىش يۈز بەرمىگەندەك كېلىپ قىزىنى قۇچاقلاپ مەڭزىگە سۆيۈپ قويدى ۋە:

— ئوبدان قىزىم، ئۆتكەندە ئامانگۈل ئاچامدىن ئىلمە ئىلىشىنى ئۆگىنىۋالدىم دېسەڭ ئىشەنمەپتىكەنمەن، مانا ئەمدى كۆرۈپ ئىشەندىم، ئىلىپ قىينىلىپ قالغان بولساڭ ئامانگۈل ئاچاڭ قونۇپ قالسۇن، — ئۇ ئامانگۈلگە قارىدى، — ھارۋىكەش قايتىپ كېتىپ ئەتە سىزنى ئالغىلى كەلسۇن، يۈرۈڭ قىزىم نېرىقى ئۆيگە چىقايلى، ئامانگۈل ئاچاڭ قوغۇن، تاۋۇز، مېۋە - چېۋە ئەكەپ-تۇ، يېگىن، ئامانگۈل ئاچاڭغىمۇ چايمۇ بەرمىدۇق تېخى، جۇرۇڭ ئامانگۈل.

ئۇلار ئازادە، يورۇق ئۆيگە چىقىپ مول نېمەتلەردىن ئېغىز تەككەچ مۇڭداشتى، بىرلىكتە چۈشلۈك تاماق ئەتتى، غىزالاندى، ئامانگۈل بىلەن ئامانىسا داستىخاننىڭ قالغان يېرىنى كەچكىچە ئىلىپ پۈتتۈرىۋەتتى، كەچتە ئۇچەيلەن مۇشۇ ئۆيدىلا يېتىپ قالدى.

ئايپاشا خېنىم ياستۇقىغا بېشىنى قويسىلا ئۇخلاپ قالاتتى، ئۇنىڭ ئۇخلىشىمۇ ئاسان، ئويغىنىپ كېتىشىمۇ ئاسان، تولىم سەگەك ئىدى، يېنىك خورەك تارتاتتى، ئۆزىنىڭ خورىكىدىنمۇ چۆچۈپ كېتىپ ئويغىنىۋالاتتى، دېم - دام ئۇخلايتتى. شۇڭا ئۇنىڭ ئۇيقۇسى قانماي، بېشىم ئاغرىيدۇ دەپ زارلىناتتى. ئامانىسا بىلەن ئامانگۈل ئۇنىڭ ئۇخلاش ئادىتىنى بىلگەچكە، يوتقانغا كىرىپ ئۇخلىغان بولۇۋېلىپ جىمجىت يېتىۋالدى، ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇلارمۇ ئۇيقۇغا كەتتى.

بىر كىم چاقىرغاندەكلا ئامانىسا ئويغىنىپ كەتتى، ئۇ ئەقلى - ھوشىنى ئەسلىگە كەلتۈرمەكچى بولغاندەك يۈمشاق قوللىرى بىلەن يۈز - كۆزىنى سىلىۋەتتى، ئۆي قاراڭغۇلۇقتا چۆمگەن، نېرىقى ئۆيدىن ئاڭلىنىۋاتقان خورەك ئاۋازىدىن باشقا ھېچقانداق

شەپە يوق ئىدى. ئۇنىڭ يۈرىكى جىددىي سوقۇشقا باشلىدى، ئۇ مەيدىسىنى بېسىپ تۇرۇپ ئىچىدە ئۆزىگە ئۆتۈك تىلەپ خۇدادىن «مەن ئىلاجسىز قېلىپ ئاتا ـ ئانامنى ئالداش يولىغا ماڭدىم، گۇناھىمنى كەچۈرگەيسەن، ماڭا ئاسانلىق ئاتا قىلغايسەن» دەپ نىدا قىلىپ، كۆزىنى يۇمدى ـ دە، گويا قاتتىق ئۇيقۇغا ئۆزىنى تاشلاپ ياتقان ھالدا كىشىنىڭ خىيالىغىمۇ كىرىپ چىقمايدىغان سۆزلەرنى قىلىپ جۆيلۇشكە باشلىدى. ئايپاشا خېنىم قانداقتۇ بىر ئاۋازنى ئاڭلاپ ھودۇققاندەك بولۇپ ئويغىنىپ كەتتى، ئاۋاز- نىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ جىمجىت يېتىپ تىڭشىدى.

«ياق، مەن ئۇنىڭغا تەگمەيمەن، دېدىم تەگمەيمەن، ھىھ، ھىھ، ھىھ..... » ئامانىسانىڭ قىلغان گېپى بىلەن ئۆكسۈشلە- رى ئايپاشا خېنىمغا ئېنىق ئاڭلاندى. بۇ شۇم چۈشىدىمۇ بىز بىلەن قارشىلىشۈېتىپتۇ، ئۇنى ئويغىتىۋېتەيمۇ، ياق. ئۇ ئامان- ىسانىڭ پېشانىسىنى سىلىدى، ئۇنىڭ قولىغا مۆزدەك تەر ئۇ- رۇلدى. ئارىلىقتا ئىككى مىنۇتتەك ۋاقىت ئۆتتى، ئايپاشا خې- نىمنىڭ كۆزى ئۇيقۇغا ئىلىنىشىغا يەنە «ئەشرەپ ئاكا، سىز نېمىدېگەن چىرايلىق، ئاپامۇ سىزنى چىرايلىق، ناخشىنى ياخشى ئېيتىدىكەن دەيدۇ، بىلەمسىز، مەن سىزنى ياخشى كۆرۈپ قال- دىم، مەن سىزگە تېگىمەن» دەۋاتاتتى. ئەشرەپ؟ بۇ كىم؟ ئايپاشا خېنىم بۇ ئىسىمنى يېقىندىلا ئاڭلىغان، ئۇ ئەسلىيەلمەي بىر ھازا تۇرۇۋەتتى: ھە، ھېلىقى بالا، كۆتەك يارغان سەھرالىق ئەشرەپ، ئامانىسانىڭ مېڭىسىگە قانداق قىلىپ ئەشرەپ كىرىپ قالغاندۇ؟ ۋاي خۇدايىم، ئۇ ئەشرەپ بىلەن تۇنۇشمىسا، ئۇنى ماختاپ قويغىنىم بۇ جۇۋاينىمەككە تەسىر قىلغانمىدۇ، سارىڭ، سارىڭ بوپتىمۇ نېمە بۇ؟ ئۇنىڭ پىغانى ئۆرلەپ ئىزنىنى نوقۇپ ئويغىتىۋەتمەكچى بولۇپ قولىنى يوتقاندىن چىقاردى. شۇ ئەسنادا شۇنداق غەلىتە، قورقۇنچلۇق ئەھۋال يۈز بەردىكى، ئامانىسا

گويا ئېزىلىپ راھەتلىنىپ كېتىۋاتقاندەك، يىگىتنىڭ ئاستىدا ياتقاندەك ئىڭراپ قوللىرىنى كەڭ يېيىپ ئاپىسىنى قۇچاقلىۋېلىپ: «جېنىم ئامرىقىم، مېنى چىڭ قۇچاقلاڭ، ئېرىپ كېتىۋاتىمەن جېنىم، نېمىدېگەن شېرىن دەقىقىلەر بۇ» دەپ جۆيلۈپ ئاپىسىنى سۆيۈپ لېۋىنى چىشلىۋالدى.

— ۋايجان، — دەپ ئايپاشا خېنىم چىرقىرىۋەتتى، بۇ ئاۋازدىن چۆچۈپ كەتكەن ئامانگۈل ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ:

— نېمە بولدى خېنىم، نېمانچە چىرقىرايلا، چايان...

— ياق، ياق نېمە بولماقچىدى، مۇنۇ جۇۋاينىمەك جۆيلۈپ كالپۇكىمنى چىشلىۋالدى، سەرەڭگە بېشىمدا، چىراغ يېقىڭا، قاناپ كەتكەن بولمىسۇن يەنە، — دېدى ئايپاشا خېنىم قىزىنى توختىماي تىللاپ.

ئامانگۈل سەرەڭگە چېقىپ پەنەر چىراغنى ياندۇردى، دېگەندەك ئايپاشا خېنىمنىڭ ئاستىنقى لېۋى ئەتراپىدا چىش ئىزلىرى غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇراتتى، لېكىن تېرىسى يىرتىلمىغانىدى. ئۇ چىراغنىڭ دالدىسىغا ئۆزىنى ئېلىپ ئامانىنىساغا قارىدى، ئۇ يەنىك پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتقاندەك ياتاتتى، «ئويۇننى باشلاپ كېتىپ-سىز - دە شوخ قىز» دەپ ئويلىدى ئامانگۈل ئىچىدە، ئۇنى كۈلكە قىستاپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ سەزدۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن ئۆزىنى بېسىۋېلىپ ئېغىز ئاچتى:

— ئاغرىۋاتامدۇ خېنىم، ھېلىمۇ ياخشى قانىتىۋەتمەپتۇ، ئۇ جۆيلىگەندەك ئەمەسقۇ، ئۇخلاپ بۇخاراغا كېتىپتۇ.

— ئۇنىڭ ئۇيقۇسى شۇنداق قاتتىق، نېمە دەپ جۆيلىگىنىنى مۇ ئۇقالمىدىم، — ئۇ ئېنىق ئاڭلىغان تۇرۇقلۇق ئامانگۈلدىن سىر تۇتۇۋاتاتتى.

— بىر ئىش ئامانىنسانىڭ مېڭىسىگە قاتتىق تەسىر قىلغان چېغى، ئويغىتىۋەتمىسەك ئۇ قىينىلىپ كېتىدۇ، ئۇنى چاقىرايمۇ؟

— ياق چاقىرماڭ، ئۇ كىچىكىدىنلا جۆيلىيدىغان، ھەچنېمە بولمايدۇ، چىراغنى ئۆچۈڭ...

«ئەشرەپ، ھە راست، سىز مېنىڭ ئېرىم بولدىڭىز، سىز-نىڭ سۆيۈشلىرىڭىز، مېھىر بىلەن سىلاشلىرىڭىز مېنى پانىي ئالەمنىڭ جەننىتىگە ئېلىپ كەتتى، ئۇ جەننەت بۇ جەننەتكە يېتەرمۇ، بىزگە مۇشۇ جەننەت بولسىلا بولدى، شۇنداقمۇ ئەشـرەپ؟» ئاماننىسا ئويغاق ئادەم سۆز قىلغاندەكلا جۆيلىدى.

ئەمدى ئايپاشا خېنىم ئامانگۈلدىن ھېچنېمىنى يوشۇرۇپ قالالمايتتى، ئۇنىڭ دېمەكچى بولغان گەپلىرى گېلىدىلا قالدى، ئۇ ئىككىلىنىپ تۇرمايلا ئاچچىقى بىلەن ئاماننىسانى چاقىرىپ چىمدىپ ئويغىتىۋەتتى.

— ۋىيىەي، — دەپلا ئاماننىسا كۆزىنى ئاچتى، — نېمىشقا مېنى ئۇخلاتماي چىمدايدىلا؟ — دەپ ئۆڭدى ئۇ ئاپىسىغا.

— ئېيتە جۇۋاينىمەك، ھازىر نېمە دەپ جۆيلىدىڭ؟ ئەشرەپ-نى سەن قانداق تونۇيسەن؟ قانداق مۇناسىۋىتىڭ بار؟ — ئايپاشا خېنىم ئالدىغا يوتقىنىنى يېپىپ ئولتۇرۇۋېلىپ ئاماننىساغا كۆز-لىرىنى چەكچەيتىپ سورىدى.

ئاماننىسا ئۇيقۇسىنى ئاچالمايۋاتقاندەك كۆزلىرىنى ئۇۋلىدى ھەم بىغەم ھالدا:

— ئەشرەپ؟ مەن بىر نېمە دەپ جۆيلۇدۇمما ئاپا؟ - دېدى ئۇ يوتقىنىڭ ئىچىدە قولىنى مىدىرلاتقادەك قىلىپ تولىمۇ ھو-دۇققان ھالدا، — ئاپا، نېمە بۇ، ئېغىم ھۆلغۇ، مىلىشلاپ تۇرىدۇ، بۇ نېمە ئىش - ھە؟

ئاماننىسا قورقۇپ كېتىۋاتقان قىياپەتكە كىرىۋالغانىدى، ئۇ-نىڭ تەپتارتماستىنلا ئاغزىدىن چىقىرىۋاتقان گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئايپاشا خېنىم چۆچۈپ هودۇقتى، كېيىن سەپراسى ئۆرلەپ ئوق ئۇزگەندەك گەپ ياغدۇردى.

— ھە، ئېغىم ھۆل دەمسەن؟ بۇلغىنىپسەن، ئەمدى بىلـ-

مدىم، بايا سەن ئەشرەپ دېگەن گادايىنى تىلغا ئېلىپ، سۆيۈشلىرد-
ىگىز، سىيلاشلىرىگىز... دەپ تۇرۇپلا لېۋىنى چىشلىۋالغانە-
دىگ، روھىگ شۇ ۋاقىتتا ئۇنىگ بىلەن بىرلەشكەن ئوخشايدۇ،
ھۇ نومۇسنى بىلمەيدىغان جۇۋاينىمەك، تۇر ئورنىگدىن، ھازىرلا
ھۇجرائىغا كىرىپ سۇغا چۈشۈپ پاكىزلان.

— چۈشكىمۇ شۇنچىلىك قىلىپ كېتەمدىلا ئاپا، سۇغا چۈش-
سەم ئۇيقۇم ئېچىلىپ كەتمەمدۇ، ئاپا ئەتىلا...

ئايپاشا خېنىمنىگ ئۆتى يېرىلىپ كېتەي دەۋاتسا، ئامانىنسا
ئاپىسىنى مەسخىرە قىلىۋاتقاندەگ ئەركىلەيتتى، ئاپىسىنىگ تە-
خىمۇ ئوغىسى قاينىدى:

— ياق، ھازىمى، بۇلغىنىپ كېتىپ يەنە گەپكە كىرمەي
ياتسەنغۇ؟ تۇر دەيمەن! — ئايپاشا خېنىم ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي
قىزىنىگ قۇلىقىدىن تارتىپ ئورنىدىن تۇرغۇزىۋەتتى. ئامانگۇل
شۇ ھامان چەتتە تۇرۇپ ئامانىنسانىگ ئېغىنىگ قۇپقۇرۇق تۇرغاد-
لىقىنى كۆرۈپ ئىچىدە كۇلۇپ قويدى، لېكىن ئايپاشا خېنىم
ئۇنىگ ئېغىغا قاراپمۇ قويماي، ئۇ ئۆيدىن بۇ ئۆيگە چېپىپ يۇرۇپ
ئىلمان سۇ تەييارلاپ بەردى. ئامانىنسا ئاپىسىغا سەزدۇرمەي
ئامانگۇلگە قاراپ كۇلۇپ قويۇپ، ئويۇنىنىگ ئاخىرىنى چىقىرىش
ساڭا قالدى دېگەن بەلگىنى بېرىپ قويۇپ ھۇجرىسىغا چىقىپ
كەتتى.

ئايپاشا خېنىم خۇددىنى يوقىتىپ قويماي دەپ قالغاندى،
ئۇنىگ يىغلىغۇسى كېلىۋاتاتتى، يىغلاي دېسە قۇددۇس بايىنىگ
ئويغىنىپ كېتىشىدىن، ئۇنىگ ئۆزىنى سوراقتا تارتىپ كېتىشد-
ىدىن قورقاتتى، يىغلىماي دېسە ئىچىدىكى زەردا‌پلىرى قاينا‌پ
چىدىيالماي قېلىۋاتاتتى. بۇگۇن كېچە قېرىشقاندەگ ئۆيدە ئاماد-
گۇل قونۇپ قالدى، ئۇ ئامانىنسانىگ بۇ نومۇسسىز ئىشىنى
ئۇقۇپ قالدى، ئۇنىگدىن ھېچنېمىنى يوشۇرۇشنىگ ھاجىتى قال-
مىغانىدى. ئايپاشا خېنىم مۇشۇلارنى ئويلاپ ئىچىدىكى يىغلىپ

كەتكەن زەردا‌پلىرىنى ئامانگۈلگە دەپ قورسىقىنى بوشىتىۋالماق-
چى بولدى. ئۇ دېلىغول ھالەتتە ئېغىر خۇرسىنىۋېلىپ، ئۆيىگە
«ئەلچى» كەلگەندىن تارتىپ، ئاممانىسانى مۇلۇك تۈكچىغا ماقۇل
بولماقچى بولۇپ، ئۇنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچرىغانلىقىغچە بولغان
ئىشلارنى بايان قىلىپ كېلىپ:

— ئامانگۈل، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسنى ئۇقتىڭىز، ھېچ-
كىمگە تىنمىغايسىز، بۇ ئىشلار كوچىغا چىقىپ كەتسە، نومۇس-
سىز تۆكۈلىدۇ، بېشىمىزنى كۆتۈرۈپ يۈرگىدەك يېرىمىز قالمايـ-
دۇ، دادىسى قىزىڭنى ئاسرىمىدىڭ دەپ ئەيىبلىسە نېمىمۇ دەر-
مەن؟...

ئايپاشا خېنىمنىڭ كۆزلىرىدىن مۆلدۈرەك ياش تۆكۈلمەكتە
ئىدى، ئامانگۈل قېشىغا كېلىپ ئۇنىڭ كۆز ياشلىرىنى ئېرتىۋې-
تىپ:

— مۇنچىلىك پۇچۇلۇنۇپ كەتمىسىلە خېنىم، ھەممە ئىش
ئۆيدە، كۆز ئالدىلىرىدا يۈز بەردىغۇ، مەنغۇ بىرسىگە تىنمايمەن،
لېكىن ئاممانىسانىڭ تويىنى مەرىكە ئۆتكۈزۈپ ئاشكارا قىلىدىغان
گەپ - دە.

— شۇ، شۇ، بىزنىڭ ئادىتىمىز تولىمۇ قاتتىق، قىزلىق
پەردىسى تەبئىي يىرتىلىپ كېتىپ قالسىلا ئىپپىتى بۇلغىنىپتۇ
دەپ نانىنى تېشىپ سازايى قىلىشىدۇ. خۇدايىم بۇ كۈننى كۆرسەتـ-
مىسۇن بىزگە. ھازىرغۇ چۈشىدە بۇلغىنىپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە
مۇلۇك تۈكچى خوتۇن ئۈستىگە خوتۇن ئالىدۇ، بەك نازۇكلىقمۇ
قىلىپ كەتمەس.

— ياق خېنىم، بۇ ئىشقا مۇنداق ئاددىي قارىمىسىلا، كىشـ-
نى رەسۋا قىلىدىغانلار، سازايى قىلىدىغانلار ئۆزىنى جاھانغا
سىغدۇرالماي قوشلاپ خوتۇن ئالىدىغان بايلار، ئەمەلدارلار. ئۇ-
لار ئۈچۈن بىر قىزنى رەسۋا قىلىش ھېچ گەپ ئەمەس، بەزىلەر
تېخى ئويۇن - تاماشا، قىزىقچىلىق ئورنىدا كۆرىدۇ، ئۇنىڭ

ئۇستىگە ئامانىسانى چۈشىدىلا بۇلغاندى دەپ كېسىپ ئېيتالاملا؟
— ئامانگۇل ئەزەلدىن يالغان سۆزلەپ باقمىغانىدى، باشقىلارغا قارا چاپلاپمۇ ئۆگەنمىگەنىدى، شۇڭا مۇنداق خەتەرلىك بۆھتاننى ئامانىساغا ئارتىشقا كۆڭلى ئۇنمای قىينىلىپ كېتىۋاتاتتى، لېكىن ئامانىسانىڭ كېلەچىكى، مۇھەببىتى ئۈچۈن مۇشۇنداق قىلمايمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئايپاشا خېنىم ئويلىنىپ تۇرمايلا ئۇنىڭ قويغان سوئالىنى رەت قىلدى.
— ئامانگۇل، ئاشۇ گەپ ئېغىزلىرىغا قانداق پاتقاندۇ؟ مەنىڭ قىزىم يەنىلا ئاپئاق، ئۇنى يېنىمدىن ھەرگىز ئايرىمىغان، ئېغىر ئىشقىمۇ سالمىغان.
— باشقا ھەرقانداق ئادەمگە مۇنداق دېسىلە ئىشىنىدۇ، لېكىن مەن كېسىپ ئېيتالايمەن، بەلكىم ئېسىلىرىدىن چىقىپ كەتكەندۇ، مۇندىن ئىككى ئاي بۇرۇن ئۆزلىرى ئامانىسا، مەمتىمىن بايۋەچچىلەرنى ئېلىپ يېزىغا چىققانلىرىدا سىلىنى ئۇخلىتىپ قويۇپ كېچىسى ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن ئەمەسمۇ؟ ھە، ئەمدى، ئەسلىدىلە، ئۇ قايتىپ كېلىپ سىلىدىن چىلگە ئوغرىلىدىم دەپ قۇتۇلغىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە نېمە قىلدى دېمەملا ئامانىسا قوغۇنلۇقتىكى ئەشرەپنىڭ قېشىغا باردى. كېيىنكى ئاخشىمى سىلىنىڭ ئىچكەن سۇيۇقئاشلىرىغا ئۇيقۇ دورىسى ئارىلاشتۇرۇۋەتكەن، شۇڭا سىلى ئۇنىڭ ئەشرەپنىڭ يېنىغا بارغىنىنى، ئۆيگە قايتىپ كەلگەنلىكىنىمۇ بىلمىدىلە، لېكىن بىز بىلىمىز. قوغۇنلۇقتا ئىككىسى نېمە ئىشلارنى قىلدى، كىم بىلىدۇ...

ئامانگۇل سۆزلەپ ئاخىرىنى چىقىرىپ بولغۇچە پۈتۈن ۋۇجۇدى تەر چىدى ئۇنىتەك قىزىپ پىشانىسىدىن، بەدەنلىرىدىن مۇزدەك تەر چىقىپ كەتتى، ئايپاشا خېنىمنىڭمۇ كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك چەكچىيىپ ھەرخىل، ھەرقىسما بولۇپ كېتىۋاتقان

چىرايىنى تەر بېسىپ كەتتى، ئامانگۈلنىڭ سۆزى تۈگىمى بىلەن گويا كەلكۈن كەلگەندەك ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتى.

— ۋاي ئاتام، ۋاي ئانام، مەن بىر تال قىز دەپ چوڭ كۆرسەم، ئۇ جالاب بولۇپ كېتىپتىغۇ. ، ئەمدى مەن تۈگەشتىم، — ئۇنىڭ سۆزلەپ تۇرۇپ ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ يىغلاشلىرى ھويلىنى زىلزىلىگە سېلىۋاتتى، مۇنداق دەھشەتلىك يىغا ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئويغانغان قۇددۇس باي ئىچ كىيىملىرى بىلەنلا بۇ ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئامانگۈل ئۇنىڭدىن خىجىل بولغان بولۇپلا بۇ ئۆيدىن چىقىپ ئامانىنسانىڭ قېشىغا كىردى.

— ئاڭلىغانلا سىڭلىم، بېشىلىرىغا ئىش تېرىۋالدىلا، سىلى ئاتا ـ ئانىلىرىغا پۈتۈنلەي قارا، بۇزۇق قىز بولۇپ قالدىلا، ئايپاشا خېنىمنىڭ غەلۋىلىك يىغلىشى بىلەن دادىلىرىمۇ يۈگۈرۈپ كىردى، بىر دەمدىن كېيىن سىلى بالادا قالىلا، — دېدى ئۇ ئامانىنسادىن ئەنسىرەپ.

ئامانىنسا خۇش بولۇپ ئامانگۈلنى چىڭ قۇچاقلىدى ھەم ئىتتىك بىر قەدەم كەينىگە يانىدى.

— سىلىگە كۆپ رەھمەت ئاچا، باتۇر ئايالكەنلا، ۋەدىلىرىنى ئىشقا ئاشۇردىلا، بۇ ياخشىلىقلىرىنى ئامان بولسام كېيىن چوقۇم قايتۇرىمەن، ھازىر بالادا قالمىغىنى مەن ئەمەس، يەنىلا سىلى، نېمىشقا ئامانىنسانىڭ ئىشىنى بىزگە دېمەيدىڭ دەپ سىلىنى بوزەك قىلمىدۇ. بايا ئاپام ھوشىدىن كېتىپ سىلىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغان، ھازىر مېنىڭدىن ئەندىشە قىلماي چاققان يېزىغا قايتسىلا، ئەشرەپنى يوشۇرۇپ قويسىلا، قورقمايدىغانلا.

— قورقمايمەن سىڭلىم، كۆرۈشكىچە ئامان بولۇڭ، — ئامانگۈل ھۇجرىدىن ئىتتىك چىقىپ كەتتى، ئامانىنسا ھۇجرىسىنى ئىچىدىن ئېتىۋالدى، مۇشۇنىڭ بىلەن تەڭلا ھېيتگاھ جامەسىنىڭ مەزىنى ئەزان توۋلىدى.

— كىشىنى ئارامخۇدا ئۇخلاتماي نېمىشقا يىغلايسەن؟ سائا نېمە بولدى؟ — قۇددۇس باي خوتۇننىڭ يىغسىنى ئاڭلاپ مەم-تىلىدىن بىر ئىش چىقتىمىكىن دەپ ئەنسىرەپ يالاڭئاياق، ئىچ كىيىمى بىلەنلا بۇ ئۆيگە بۆسۈپ كىرگەندى. ئۇ خوتۇنىغا سۆزلە-ۋېتىپ كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا يانغا بېقىۋىدى، ئامانگۈل شامالدەك تېز ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. ئامانىنسانىڭ ئورنى بوش تۇراتتى. ئايپاشا خېنىمنىڭ ئاغزىغا گەپمۇ كەلمەيتتى، شۇ تاپتا ئۇ ئېرىدىن ئۆلگىدەك قورقۇپ ئۆزىنىڭ غېمىدىلا قالغانىدى، ئۆزىنىڭ بىچا-رە، مىسكىنلىكىنى نامايىش قىلىپ ئېرىنى ئالداپ، كۆڭلىنى ئېرىتىپ، ئۇنىڭ ئاچچىقىنى ئامانىنسا بىلەن ئەشرەپكە بۇرىۋېتىش كويىغا چۈشكەنىدى. ئۇ چىرقىراپ يىغلىغان پېتى ئۆمىلەپ قۇددۇس بايىنىڭ ئالدىغا كېلىۋاتاتتى، ئۇ دەھلىزگە چىقىشى بە-لەن پۈتلىرىنى قۇچاقلىۋالدى.

— مېنى ئۇرسىلا، ئۇرۇپ ئىجىقىنى چىقىرىۋەتسىلە، مەن بۇ دۇنيادىن تويدۇم، مېنىڭ يۈزۈمنى كۆتۈرۈپ يۈرگۈچىلىكىم قالمىدى، ھە، ھە، ھە.

ئۇ ئەس - ھوشىنى يوقاتقان ئادەمدەك سۆزلەيتتى، قۇددۇس باي ئۇنىڭ بۇ يىغىسىدىن ھېچنېمىنى ئاڭقىرالماي، تىت - تىت بولۇپ خوتۇنىنىڭ قوللىرىنى پۈتلىرىدىن ئاجرىتىپ ئالدىدا ئول-تۇرغۇزدى.

— ھەي سىراڭ، نېمىگە مۇنداق يىغلايسەن، داداڭ ئۆلۈپتۇ-مۇ ياكى ئاناڭ؟

— ئايپاشا خېنىم يىغلاپ تۇرۇپ «ياق» بىشارىتىنى بېرىپ بېشىنى چايقىدى.

— ئۇنداق بولسا تېز دېگىن، مەن سېنى نېمىشقا ئۇرىدىكەن-

مەن، نېمە ئىش بولدى؟ ئۆزۈڭنى تۇتۇۋېلىپ سۆزلە، — قۇددۇس باي ئۆزىنى تاشلىۋەتكەن بۇ ئېغىر تەننى يۆلەپ كەينىگە ياستۇق قويۇپ قويدى.

— مەن ئانىلىق بۇرچۇمنى ئادا قىلالمىدىم، قىزلىرىنى ساقلاپ بېرەلمىدىم، — ئايپاشا خېنىمنىڭ ئاغزىدىن گەپ چۈشۈپ كېتىۋاتاتتى، تىللىرى كالۋالىشىپ قالغاندەك گەپ ئېنىق چىقمايتتى، قۇددۇس ئۇنىڭ گېپىدىن مەقسىتىنىڭ ئىشى ئەچىمەس، بەلكى قىزىنىڭ ئىشى ئىكەنلىكىنى سېزىپ جىددىيلىشىپ كەتكەن تۇيغۇلىرى بىر ئاز بوشىغاندەك بولدى.

— ئۇ قېنى؟ نېمە بولدى؟ قېشىڭدا ياتقۇزغان ئەمەسمىدىڭ؟ ئەزىلىك قىلماي تېز سۆزلىمەمسەن؟ — قۇددۇس باي خوتۇنىنىڭ يىغىسىغا چىدىماي ۋارقىرىدى.

— ئۇنى ھۇجرىسىغا چىقىرىۋەتتىم، — ئايپاشا خېنىم شىپىلا يىغىدىن توختاپ، ئامانىسانىڭ چۈشىدە جۆيلۈپ دېگەنلىرىنى بىر - بىرلەپ كۆپتۈرۈپ، ئېزىپ ھېكايە قىلىپ بەردى، ئاخىرىدا يەنە يىغلاپ تۇرۇپ، — ئۇنىڭ ئېغى ھۆل بولۇپ كېتىپ، تۇ، قىزلىقى قالمىدى، قانداق قىلارمىز ئەمدى؟ ھە، ھە، ھە، — قىلىپ يىغلاپ كەتتى.

ئۇ ئېرىدىن قورقۇپ ئامانىسانىڭ يېزىغا بارغان ۋاقتىدىكى شوخلۇقلىرىنى دەپ بېرىشكە جۈرئەت قىلالمىدى، ئامانگۈلنىمۇ تىلغا ئالمىدى.

— ھەي ئەخمەق، مۇشۇ ئىشقىمۇ يىغلاپ ئالەمنى - مالەم قىلامسەن، چۈشنى كىم كۆرمەيدۇ، كاللىغا نېمە كىرمەيدۇ، ئېغىنىڭ ھۆل بولۇپ قالغىنىغا كەلسەك، بۇغۇ نازۇك بىر ئىش، ھە راست، ئامانىنسا جۆيلۈپ ئەشرەپنى سۆيۈڭ، بېسىڭ، دېدى دېدىڭما؟ — قۇددۇس باي ئالدىنقى كۈنى ھۇجرىسىغا كىرىپ ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكەندە ئۆزىنىڭ ياخشى كۆرىدىغىنى بارلىقىنى ئېيتقانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ، — ئامانىنسا ئۇنىڭ بىلەن

قانداق تونۇشۇپتۇ؟ قىزىق ئىش، بۇ قىز ئاشۇ يالاڭتۆش يىگىتنىڭ ياخشى كۆرۈپ قاپتۇما؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇ جۇڭاينىمەك سۇ ئالغىلى چىققاندا ئەشرەپ بىلەن تونۇشۇالغان ئوخشايدۇ، هويلىدا كۆتەك يارغاندا كۆرۈشمىگەن، — ئايپاشا خېنىم ئېرىگە تىكىلىپ قارىيالماي بېشىنى ساڭگىلىدى، ئۇ ئۆزىنى ئاقلاپ سۆزلەۋاتاتتى.

— ياق، سەن بىكاردىن - بىكارغىلا ئۆزۈڭنى يوقىتىپ يىغلاپ يۈرمەيسەن، بايىلا بۇ دۇنيادىن تۈيدۇمەي، مېنى ئۇرسىلا دەپ كېتىۋېدىڭغۇ؟ ئۆزۈڭ ئېيتساڭ كەت خۇداغا چىقىرىۋېتەمەن، كېيىن ئۆزۈم تەھقىلەپ ئۇقۇپ قالسام...

— بولغۇلۇق بوپتۇ، مەنمۇ ئېنىق بىلمەيمەن، ئۆزلىرىدىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاي، بايام ئامانگۇلنىڭ سۆزلەپ بېرىشىچە، — دەپ ئايپاشا خېنىم ئامانىنسانىڭ يېزىدىكى بەڭۇاش، شوخلۇقلىرىنى زىر - زەۋىرىگىچە قالدۇرماي سۆزلەپ كېلىپ ئاخىرىدا، — ئامانگۇل هەممىنى بىلىدىكەن، ئۇ شۇ ۋاقىتتا ماڭا دېمەپتۇ.

— هەي كالۋا، — قۇددۇس باي چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — شۇنداق بولغاندىكىن بايىلا ئۇنىڭغا نېمىشقا شۇ ۋاقىتىدا ماڭا دېمىدىڭ، دەپ تۇتۇۋالساڭ بولماسمىدى، كۆزۈڭنى مۆلدۈلىتىپ، يەنە نېمىگە ئولتۇرىسەن؟ ماڭ چىقىپ ئۇنى تېپىپ كىر، مەن كىيىملىرىنى كىيىپ چىقاي.

قۇددۇس باي ئىتتىك مېڭىپ ياتقىغا چىقىپ كەتتى، ئايپاشا خېنىم ئامانگۇلنى بوش قويۇۋېتىپ ئۆزىنىڭ خاتا قىلغانلىقىنى سېزىپ گاڭگىراپلا قالدى. ئۇ يىغلاپ يۈرۈپ كۆڭلىكىنى ئىز-دەيتتى، يېنىدىلا تۇرسا ئۇنى تاپالمايتتى، ئاخىر چامادانىدىن باشقا كۆڭلىكىنى ئېلىپ كىيدى، دەھلىزدىن چۇشۇپ ئايىغىنى ئىزدىدى، پەستە ئامانىنسانىڭ ئايىغى تۇراتتى، ئۆزىنىڭ ئايىغى يوق ئىدى.

— ۋۇ بەكۈڭاش شۇم، ھى، ھى، ھى، نېمىشقا مېنىڭ ئايىغىمنى كىيىپ چىقىپ كېتىسەن، ھى، ھى، ھى، مەن قانداق قىلىمەن، ئەمدى ھى، ھى، ھى.

— يىغلىما! يىغلاپ ئۆزۈڭنى پۈتۈن قەشقەرگە سازايى قىلـ غۇڭ بارمۇ؟ شۇ ۋاقتىچە ئامانگۈلنى ئىزدىمەي نېمە قىلدىڭ؟ ئايىغىڭ بولمىسا يالاڭئاياغ ماڭمامسەن، — قۇددۇس باي ئۆكتۈپ ۋارقىرىدى.

تاڭ سۈزۈلگەنىدى، ئىللىق شامال قۇددۇس بايىنىڭ جىددىيـ لىشىپ كەتكەن تېنىنى سىپاپ ئۆتتى، كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالـ غاندەك، راھەتلەنگەندەك بولدى. ئۇ پېشايۋاندىن پەسكە چۈشۈپ بىر سېۋەت سامانىنى سامانلىقتىن ئاچقاچ بىلەن روبىرو ئۇچرىشىپ قالدى، ئۇنىڭدىن ئامانگۈلنى كۆرگەن - كۆرمىگەنلـ كىنى سوردى.

— بايا ئامانگۈل مېنى ئويغىتىپ، قۇددۇس باي ئاتلىق كېتىڭ دېدى، تېز ئاتنى توقۇپ بەرگىن دېۋىدى، ماقۇل دەپ ئۇنى ئاتقا مىندۈرۈپ يولغا سېلىۋەتتىم، — دېدى ئۇ توغرا قىلغان - قىلمىغانلىقىنى ئاڭقىرالماي. ئۇ يەنە قانداق پەرمان بېرەركىن دەپ قۇددۇس بايغا قاراپ تۇراتتى، قۇددۇس باي ئامانگۈلنىڭ چاكارنى ئالداپ، ئات مىنىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ لام - جىم دېمەي كەسكىن ئويلىنىشقا سېلىۋاتقان پىكىرلىرىنى، پەرەزلىرىنى بىر يەرگە يىغالماي، خېلى ئۇزۇنغىچە كۆككە تىكـ لىپ تۇردى، بىر ھازادىن كېيىن ئالدىدا ھاڭۋېقىپ قېتىپ تۇرغان چاكارنى كۆردى:

— ئىشىڭغا ماڭماي تۇرىسەنغۇ؟ — دەپ قويۇپ كەينىگە بۇرۇلدى، ئۇ ئىتتىك تۆت - بەش قەدەم مېڭىۋېتىپ كەينىگە بۇرۇلدى، — توختا، ھازىرلا مەپىنى تەييارلاپ ئەچىق، — دەپ بۇيرۇدى.

— نەگە بارىلا؟ — ئايپاشا خېنىم ئامانىنسانىڭ ھۇجرىسى

تەرەپتىن يالاڭئاياغ كەلدى، — مېنى يالغۇز تاشلاپ قويۇپ، ئامانگۈل يېزىغا كېتىپتۇ، ئامانىسا ئىشكنى ئىچىدىن ئېتىۋاپ-تۇ، ئۇنى تىلىپ تېرىسىنى تەتۈر سويۇۋېتەي دېسەم ئۇ ئىشكنى ئېچىپ بەرمىدى.

ئايپاشا خېنىمنىڭ چىرايى غەزەپتىن تاتىرىپ كەتكەنىدى، قارىغاندا ئۆزىنى يىغىدىن ئاران تۇتۇۋالسا كېرەك، ئۇنىڭ ئاۋازى-مۇ تىترەپ چىقىۋاتاتتى.

— بولدى، ئۇنىڭغا چېقىلماي تۇر، پەرىزىمچە، ئامانگۈل ئاريغا چۈشۈپ ئامانىسا بىلەن ئەشرەپنى تېپىشتۇرۇپ قويغان ئوخشايدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە بىر سىرلىق ئويۇن بارەك قىلىدۇ، مەن ھازىرلا ئىز قوغلاپ يېزىغا بېرىپ ئامانگۈل بىلەن ئەشرەپنى تۇتۇۋالاي، بولمىسا ئۇلار قېچىپ كېتىدۇ. مەن كەتكەندىن كې-يىن، دەرۋازىنى ئېتىۋېلىپ ئۆيدە تىنچ ئولتۇر، ئەمدى يىغلاپ داۋراڭ سالغۇچىمۇ بولما، ئىچىمنى بوشتىمەن دەپ ئاتا ـ ئاناڭ-غىمۇ دېگۈچى بولما، مېنىڭسىز قىل تەۋرىمەسۇن.

چاكار مەپىگە ئۇچ ئات قوشقانىدى، قۇددۇس باي مەپىگە چىقىپ ئولتۇرۇۋېلىپ، چاپچىپ تۇرغان ئاتلار قۇيۇندەك چېپىپ كەتتى.

بايلار خەزىنىسى كۆپەيگەنسېرى تېخىمۇ كۆپ پۇل تېپىپ دۇنيانىڭ بايلىقىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالغۇسى كېلىدۇ، ئۇلارغا نىس-بەتەن ئېيتقاندا پۇل ھەممىنى ھەل قىلىدۇ، ھەممىگە قادىر، پۇل بىلەن چىرايلىق قىزلارنى سېتىۋالغىلى بولىدۇ، ھوقۇقنى سېتىۋالغىلى بولىدۇ، ئابرۇينى سېتىۋالغىلى بولىدۇ. ئۇلار ئاب-رۇيغا ناھايىتى دىققەت قىلىدۇ. شۇڭا قۇددۇس باي ئابرۇي قوغلىشىپ، تېخىمۇ باي بولۇشنى ئارزۇ قىلىپ، ئۆزىنىڭ كۆڭ-لى تارتماي تۇرۇۋاتسىمۇ قىزىنى مۇلۇك تۇڭچىغا كىچىك خوتۇن-لۇقا بېرىش ئىرادىسىگە كەلگەن. شۇ تاپتا ئۇنىڭ پەرەز قىلىشچە قىزىنىڭ ئىشىغا ئامانگۈل ئارىلىشىپ قالمىغان بولسا ھېچقانداق

چاتاق چىقمايتتى، ئۇ ئاخشاملا بىر ئېغىز ئىلمەك گەپ قىلغان «بۇ ئۇزۇن زامان، كىمنىڭ كىمدە قالىدۇ، كېيىن كۆرمەيمىز-مۇ». بۇ كېيىن كۆرمەيمىزمۇ دېگىنى ئامانىنىسانى ئۇلارغا بېرىسىلەر دېگىنى بولماي نېمە، ئۇنى قىز ۋاقتىدا ئاستىغا بېسىۋالغىنىمدا يىغلاپ تۇرۇپ «باي ئاكا، مۇشۇنداق قىزلارنى بوزەك قىلىپ ئۆتۈپ كېتىمەن، ھېچكىم ماڭا قارشىلىق كۆرسىتەلمەيدۇ دەپ ئويلاپ قالمىسىلا، سىلىنىڭمۇ قىزلىرى بويىغا يېتەر، ئالىمادىس ئاشۇ قىزلىرىدىن كۆرگۈلۈك چىقىپ باشلىرىنى ئېگىپ قالىدىغان ۋاقىتلىرى كېلىپ قالسا مېنى دەپسەندە قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن پۇشايمان يەيلا» دېگەنىدى. ئامانگۈل مېنىڭ بېشىمنى ئېگىش ئۈچۈن قىزىمنى بۇزدى، مەن سېنىڭدەك تالاي قىزلارنىڭ قىزلىقىنى ئالغان، ماڭا ھېچقاچان باش ئېگىشكە توغرا كەلمىگەن، ھازىرمۇ سەن مېنى باش ئەگدۈرەلمەيسەن، ئەگەر سەن ئەشرەپنى قاچۇرىۋەتكەن بولساڭلا، بۇ ئىشنى سېنىڭ قىلغانلىقىڭ ئىسپاتلىنىدۇ. توۋا، مۇشۇنداق يوقسىزلىقنىڭ دەردىنى تارتىپ كۈنىنى ئاران ئېلىۋاتقان ئاجىزانە بىر ئايالنىڭ مېنىڭدەك بىر بايدىن ئۆچ ئېلىشقا جۈرئەت قىلغىنى - ھە، ئۇنىڭ ئاداۋىتىنىڭ شۇنچە ئۇزۇن يىل ۋۇجۇدىدا ساقلىنىپ تۇرغىنىنى، كۈچلۈكلىكىنى قارىمامدىغان؟! لېكىن سەن نېمىمۇ قىلالايتتىڭ، ئۆزۈڭنى مېنىڭ ئالدىمدا تولۇق ئاشكارىلاپ بەردىڭ شۇ، ئەمدى ئىككىلىنىپ تۇرماي، شەپقەت قىلماي ئەدىۋىڭنى شۇنداق بېرىمەنكى... مەپە شۇنداق قاتتىق لاققىغا چۈشتىكى، بىر چاقى قاڭقىپ چىققاندا قۇددۇس باينىڭ بېشى مەپىنىڭ ياپما تورۇسىغا قاتتىق تېگىپ، تازا ئاغرىتىۋەتتى - دە، نەپرەتكە تولغان خىيالىنى ئېسىدىن كۆتۈرۈۋەتتى. ئۇ ئاغرىققا چىدىماي مەپىكەشنى تىللاپ كەتتى. ئۇنىڭ بېشىنىڭ ئاغرىقى بىر ئاز ياخشى بولۇپ قېلىشى بىلەن مەپىكەشكە مەپىنى تېخىمۇ تېز ھەيدەشكە بۇيرۇق قىلدى. ئۇنىڭ پۈتۈن خىيال - پىكرى ئامانگۈلدىن بۇرۇن يېزىغا

بىرىپ ئەشرەپنى قاچۇرىۋەتكۈچە ئىككىسىنى تۇتۇۋېلىشتىلا ئە-
دى. ئاتلار ئۇچقاندەك چېپىپ ئىككى مەھەللىنى توپا - ماتان
ئىچىدە قالدۇردى. . . قۇددۇس باينىڭ ھويلىسى جايلاشقان مە-
ھەللىگە ئۇچ چاقىرىم . . . ئىككى چاقىردىم. . . بىر چاقە-
رىم. . . ئۇچ قەدەم. . . مەپە مەھەللىگە كىردى. ئاتلار ئوتخا
ئايلاندى - دە، مەپىنىڭ چاقى شۇنداق قاتتىق ئۇرۇلدىكى، چاق
بىلەن ئوق سۇنۇپ مەپە كۆمتۇرۇلۇپ كەتتى، ئاتلار تېخىمۇ
ئۇركۈپ ۋەيران بولغان مەپىنى سۆرەپ چاپماقتا ئىدى. مەپە
پۇتۇنلەي پاچاقلىنىپ كەتكەندە قۇددۇس باي بىلەن مەپىكەش
ئىككى يانغا قاچقىپ چۈشتى، ئۇلار توپىغا، مىلىنىپ ئۆلۈكتەك
ياتاتتى. ھېلىمۇ ياخشى ئاتلارنىڭ ئالدىدىن قورقماس، پىداكار
ئىككى دېھقان چىقىپ قېلىپ قولىدىكى كەتمەن، گۈرجەكلىرى
بىلەن ئاتلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ، تامغا قاپساپ تۇتۇۋالدى.

قان ۋە توپىغا مىلەنگەن، چىرايلىرى يارىلىنىپ بۇزۇلغان
بۇ ئىككى ئادەمنى شۇ يەرگە يىغىلغان دېھقانلار تونۇيالمىدى،
ئۇلار بۇ يارىلانغان ئىككى كىشىنى قانداق قىلىشنىمۇ بىلمەيۋاتا-
تتى، دەل شۇ ۋاقىتتا يېرىنى سۇغۇرۇپ بولۇپ ئۆيىگە قايتقان
ئابلا ئاۋاز كېلىپ قالدى. ئۇ يىراقتىنلا ۋەيران بولغان مەپىنى
كۆرۈپ، دادىسىنىڭ قۇددۇس بايغا ھەدىيە قىلغان مەپىسى ئىكەن-
لىكىنى تونۇپ، يۈرىكى جىغغىتە قىلىپ قالدى ۋە بىر ۋەقە يۈز
بەرگەنلىكىنى سېزىپ كىشىلەر توپلىشۋالغان يەرگە قاراپ ماڭ-
دى.

— ئابلا ئاۋاز ئاكا، تېز كېلىڭ، مەپە ئەپچىپ يارىلانغان
بۇ ئادەملەرنى تونۇيالمىدۇق ھەم قانداق قىلىشنىمۇ بىلمەيۋاتە-
مىز، سىز كۆرۈپ بېقىڭ، — دەپ چاقىرىشتى ئۇلارمۇ يول
بوشىتىپ. ئابلا ئاۋاز كىشىلەر توپىنى يېرىپ كىرىپ توپىغا مىلىنىپ
ياتقان ئىككى ئادەمنى كۆردى، مۇرىسىدىكى كەتمىنى يېنىغا

قويۇپلا قولىنى ئۇلارنىڭ بۇرنىغا ئەكەلدى، تومۇرىنى تۇتتى، ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— ھەر نېمە بولسا جېنى بارىكەن، بۇ كىشى، — ئابلا ئاۋاز سالاپەتلىك كىيىنگەن ئادەمنى كۆرسەتتى، — قۇددۇس بايكەن، ئۇ مەپىكەش مەخمۇت ئىكەن، ئاراڭلاردا ئىسكەندەر بارمۇ؟ يوق بولسا ئەمەت سەن ئۇنى چاقىرىپ كەل، شەيدۇل، قاھار، سىلەر نەدىن بولمىسۇن ئىككى زەمبىل تېپىپ كېلىڭلار، تېز بولۇڭلار. ئادەمنى قۇتقۇزۇش مۇھىم.

ئابلا ئاۋاز بىمارلارنى دەسلەپكى قەدەمدە تەكشۈرۈپ، قۇدۇس باينىڭ سول پۇتى سۇنغانلىقىنى، بويىنى، قولى، يۈزلىرى جاراھەتلەنگەنلىكىنى، ھازىر ھوشىدىن كەتكەنلىكىنى، مەخمۇتنىڭ قولى سۇنغانلىقىنى، يېنىك ئىگىراڭاتقانلىقىنى بىلدى. زەمبىلنى ئەكېلىشتى، دېھقانلار ئابلا ئاۋازنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە بىمارلارنى ئاۋايلاپ زەمبىلگە ئېلىشتى، ئاندىن قۇددۇس باينىڭ ھويلىسىغا قاراپ كۆتۈرۈپ مېڭىشتى، ئەمەت يۈگۈرۈپ كېلىپ ئىسكەندەر، ئامانگۇللەرنىڭ ئۆيىدە يوقلىقىنى، ھويلا دەرۋازىسىنىڭمۇ ئېتىكلىكىنى خەۋەر قىلدى.

— مەيلى، بىمارلارنى ھازىرچە بىزنىڭ ئۆيگە ئەكىرەيلى، — دېدى ئابلا ئاۋاز يول باشلاپ.

بىمارلار ئابلا ئاۋازنىڭ ئۆيىگە يانقۇزۇلدى. قۇددۇس باي ھوشىغا كېلىدىغاندەك ئەمەس. بۇ ئىسسىقتا جاراھەتلىرى پاكىز تازىلىنىپ دورا چاپلاپ تېڭىۋېتىلمىسە، شەلۋەرەپ، چۈشۈن چېچىپ قۇرتلاپ قېلىشى مۇمكىن. ئۆيگە ئەكىرىپ يانقۇزۇلغاندىن كېيىن مەخمۇت ھوشىغا كېلىپ ئاغرىق ئازابىنى ھېس قىلىپ ۋايجانلاپ يىغلىغىلى تۇردى. ئابلا ئاۋاز ئۇنىڭغا ئاغرىق پەسەيتىش دورىسىنى ئىچكۈزدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ زارلىنىشلىرى پەسىيىپ ئۇيقۇغا كەتتى. ئابلا ئاۋازنىڭ ياساپ قويغان دورىلىرى يوق ئىدى، ئۇ تېزلىكتە ئىشقا كىرىشىپ زۆرۈر بولىدىغان دورا-

لارنى ياسىدى، ئىككىسىنىڭ جاراھەتلىرىنى پاكىز تازىلاپ، دورا چاپلاپ، قانىنى توختاتتى، جاراھەتنى ماتا بىلەن ئوراپ قويدى.

قۇددۇس باينىڭ سېزىمى ئەسلىگە كېلىشكە باشلىغان بولسا كېرەك. نامازدىگەردىن باشلاپ قۇددۇس بايمۇ ئازابلىق ئىڭراشقا باشلىدى، ئۇ ئىڭراپ نېمىلەرنىدۇ دېمەكچى بولاتتى، نېمە دېمەكچى بولغىنىنى بىلگىلى بولمايتتى، ھوشىغىمۇ كېلەلمەيتتى. ئابلا ئاۋاز ئۇنىڭمۇ ئاغزىنى ئېچىپ ئاغرىق پەسەيتىش دورىسىنى ئىچۈرىۋەتتى، لېكىن ئۇ دورىنى يۇتالمەي قىينىلىپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئاغرىق ئازابى تېخىمۇ ئېغىرلاپ كەتتى، تۇرۇپ تۇرۇپ تىنىقى توختاپ قالغاندەك جىم بولۇپ قالسا، تۇرۇپ ناھايىتى بوش ئىڭراپ قوياتتى.

ئەل ياتار ۋاقتى، جاھاننى جۇت قاراڭغۇلىقى قاپلىغاندى، لېكىن بۇ ئۆيدە جىن چىراغ پىلىلداپ ئۆيگە غۇۋا يورۇقلۇق تارقىتىپ تۇراتتى، ئىككى بىمار پات - پات ئىڭراپ ئاغرىق ئازابى تارتسا، ئابلا ئاۋازمۇ ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتىپ بىئارام بولاتتى.

ئۇشتۇمتۇت تاشقىرىقى ئىشىك ئۇرۇلدى، ئابلا ئاۋاز يالاڭئا ياغ دەھلىزدىن چۇشۇپ ئىشىكنى ئېچىپ سىرتقا چىقتى ۋە:

— كىم؟ — دەپ سورىدى.

— مەن، ئىسكەندەر، تېز ئىشىكنى ئاچسىلا، سىلىگە دەپ قويىدىغان مۇھىم گەپ بار.

«بەلكىم ئىسكەندەر خوجايىنىنىڭ تالاپەتكە ئۇچرىغىنىنى ئەمدىلا ئاڭلاپ ئالدىراپ تۇرۇۋاتقاندۇ» ئابلا ئاۋاز مۇشۇنداق ئويلاپ، ئالدىرىماي قەدەم ئېلىپ كېلىپ ئىشىكنى ئاچتى. ئۇ ئىسكەندەرنىڭ ئىشىك ئالدىدا تۇرغانلىقىدىنمۇ ئەجەبلىنىپ كەتمىدى.

— قېنى ئۆيگە كىر، قۇددۇس باي ئۆيدە ھوشسىز ياتىدۇ،

— دېدى ئۇ ئالدىدا ئۆيگە قاراپ مېڭىپ.

— نېمە؟ — دېدى ئىسكەندەر چۆچۈپ، — ئابلا ئاۋاز ئاكا، توختىسىلاچۇ، ھازىر قۇددۇس باي ئۆيلىرىدىما؟ ھوشسىز دەمدە- لا؟ — ئۇ قۇددۇس باينىڭ ھوشسىز ياتقانلىقىنى ئاڭلاپ تۇرۇپمۇ نېمە سەۋەپتىندۇر قورقۇۋاتقاندەك قىلاتتى.

ئابلا ئاۋاز ئورنىدا توختاپ:

— سەن تېخى ئاڭلىمىدىڭما؟ بۈگۈن سىلەر نەگە كەتتىڭلار؟ ئىزدەپ تاپقىلى بولمىدىغۇ، — ئابلا ئاۋاز خاپا بولۇپ تەگىدى، — قۇددۇس باينىڭ بۇ يەرگە كېلىدىغان قانداق مۇھىم ئىشى بارکىن؟ ئاڭلىشىمچە ئەتىگەندە مەپىنى ناھايىتى تېز ھەيدەپ كەپتۇ، ئاتلار يىراقتىن ئەگىپ ماڭماي چاقنى تامغا ئۇرۇپتۇ، ئوق سۇنۇپتۇ، بالا - قازا يۈز بېرىپتۇ، ئاۋۋال خوجايىنىڭنى كۆرۈپ قوي، ئاندىن سۆزلەشمەيمىزمۇ.

ئىسكەندەر ئابلا ئاۋازنىڭ ھەمراھلىقىدا قۇددۇس باينى كۆ- رۈپ چىقتى، ئاندىن ياندىكى ياتاق ئۆيگە كىرىشتى. ئىسكەندەر ئەتىگەندە ئاندا - مۇنداق ناشتا قىلىۋالغانىكەن، قورسىقى تازا ئېچىپتۇ. مايسىخان ئاچا ئوتتۇرا قازان ھاردۇق ئېشى ئېتىپ بېرىۋېدى، خېلى كۆپ ئىچتى. ئۇ ئاشنى ئىچىۋېتىپ، قۇددۇس باينىڭ قىزى ئامانىسا بىلەن ئەشرەپنىڭ مۇھەببەت سەرگۈزەشتە- لىرىنى يېپىدىن - يېڭىسىغىچە بايان قىلىپ كېلىپ، تۇنۇگۈن كېچە ئامانىسانىڭ ئاتا - ئانىسىنى ئالداپ يېڭىلدۇرىدىغان تولىمۇ خەتەرلىك بىر ئويۇننى ئويىنىغانلىقىنى، ئۇنىڭغا ئامانگۈلنىڭ ماسلىشىپ بەرگەنلىكىنى، نەتىجىدە ئوت ئاۋۋال ئامانگۈل بىلەن ئەشرەپكە تۇتۇشۇپ، ئۇلارنى تۇتۇپ ئەدىۋىنى بېرىش ئۈچۈن قۇد- دۇس باينىڭ قوغلاپ كېلىش ئېھتىماللىقىنى پەرەز قىلىشقانلىقە- نى، شۇڭا ئۆزىنىڭ ئامانگۈل بىلەن ئەشرەپنى ئېلىپ قۇددۇس باي مەھەللىگە كىرىشتىن بىر ئاش پىشىم بۇرۇن يولغا چىقىپ كەتكەنلىكىنى، ئۇلارنى تاپقىلى بولمايدىغان پىنھان يەرگە يوشۇ- رۇپ قويۇپ كەلگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى.

ئىسكەندەر ئەشرەپ بىلەن ئاماننىسانىڭ مۇھەببەت سەرگۈ-
زەشتلىرىنى سۆزلەۋاتقاندا ئابلا ئاۋازىنىڭ ئىچى قاينىاپ ئاچچىقى
كېلىپ گەپكە لۇقما سېلىشقا، ئوغلىنى ئەيىبلەشكە ئۇرۇنغان-
دى، ئىسكەندەر ئاۋۋال مەن سۆزلىۋالاي دەپ ئۇنى جىملەپ گەپ
قىلدۇرمىدى، ئاخىرىدا ئۇ:

— خوتۇنۇم قۇددۇس بايىنىڭ ئىككىسىنى تۇتۇش ئۈچۈن تاپ
بېسىپ يېزىغا قوغلاپ كېلىدىغانلىقىنى پەرەز قىلغانىدى، ئۇ
دېگەندەك چىقىپتۇ، قۇددۇس بايىنىڭ پۇتى سۇنۇپ، باشقا يەرلە-
رى جاراھەتلەنگەن بولسا خوپ بوپتۇ، نىيىتى ياماننىڭ قازىنى
تۆشۈك دېگەن شۇ، ھېلىمۇ ياخشى ئۆلمەپتۇ، ئۆلگەن
بولسا...

— ئۇنداق دېمە، — دەپ چېچىلدى ئابلا ئاۋاز سۆزىنى
كېسىپ، — بۇ بىر مۇسۇلماننىڭ ئاغزىدىن چىقىدىغان سۆز
ئەمەس، ھەي، ئەشرەپنىڭ ھالىغا باقمىغىنىنى قارىمامدىغان!

— مەن بايا دېدىمغۇ، بايىنىڭ قىزى چاپلىشۋالغان تۇرسا،
شۇنداق چىرايلىق قىزنى قايسى يىگىت رەت قىلالىسۇن؟

— شۇمۇ گەپمۇ ئۇكام، بايىنىڭ قىزىغۇ جاھانغا پاتماي
بەكۈاشلىق قىلسۇن، ئۇنىڭغىمۇ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يول قويمايدى-
غىنى ئېنىققۇ، — دېدى مايسىخانمۇ ئېرىگە بولۇشۇپ.

— ياق، بۇ قىز قالتىس باتۇركەن، ئاتا ـ ئانىسى بىلەن
تىغمۇ ـ تىغ ئېلىشۋېتىپتۇ، ئۇ مۇشۇ تاپتا ئاتا ـ ئانىسىنى
ئالدىغمۇ ماڭالمايدىغان، كەينىگىمۇ يانالمايدىغان قىلىپ قويۇپ-
تۇ.

— نۆزەمبىللا ئىشقا ئاشمايدۇ ئىسكەندەر ئۇكام، بىز خام
تەمەدا بولساق بولمايدۇ، ئەشرەپ قايسى ھالىغا بايىنىڭ قىزىنى
ئېلىشنى تەمە قىلىدۇ؟ ئۇنىڭغا مەلىمىزدىكى بىر نامرات دېھقان-
نىڭ قىزىنى ئېلىپ بەرگۈدەك ھالىمىز بولمىسا، قانداق قە-
لىپ... ھەي ئەخمەق، ئۆزىنى بىلىپ ئۆزگىنى قويسا بولماس-

ھەندى! ئەزەلدىن بىر بايغا، بىر ئەمەلدارغا چېقىلغىلى بولمايدۇ، ئۇلارنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنۈپلا قالدىڭ، بالادا قالغىنىڭ شۇ، مەنمۇ مۇشۇنداق بالادا قېلىپ ئۆلگىلى تاس - ماس قالدىمغۇ؟ ئۇ ۋاقىتتىغۇ قولىمىزدا يېرىمىز بار كەنتۇق، قۇددۇس بايىنىڭ دەل ۋاقتىدا ئەسقېتىپ سېتىۋېلىشى بىلەن ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالدىم، شۇنىڭدىن كېيىن بىزنىڭ ئائىلە قاق سەنەم بولۇپ قالدى، ئەشرەپ بۇ تەرەپلىرىنى نېمىشقا ئويلاپ باقمىغاندۇ؟ مانا ئەمدى بالادا قاپتۇ، ئۇنى قانداقمۇ قۇتقۇزىۋالارمىز.

— ئىسكەندەر ئاخۇن، سىلى ئۇنى چاقىرغاندا يېنىلا چىقىپ كەتكەن، شۇ پېتى ئەكەتكەنمىدىلە، ئۇ كېچىسى قانداق قىلىدۇ؟ قورسىقىچۇ؟ ئادەم غەم - قايغۇ بىلەنلا ئۆلىدىغان بولدىغۇ، — مايسىخانىنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ يىغلاپ قالدى.

— غەم يېمىسىلە ئاچا، ئۇ يەردە ئامانگۈلمۇ بار ئەمەسمۇ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇم، — دېدى ئىسكەندەر ئۇ يەردە ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيى بارەك بىغەم سۆزلەپ.

— ھەي، ئۇلار نەۋاققىچە شۇ يەردە تۇرالايدۇ؟ — ئابلا ئاۋازىمۇ غەمدە قېلىپ بېشى ساڭگىلاپ كەتتى.

— قۇددۇس بايىنىڭ ھالى بەك خاراب قۇ، ئەزرائىل ئۇنىڭ...

— تولا ئوغامنى قاينىتمىغىنا ئۇكام، ئۇ ئۆلسە، ئەۋلادى بارغۇ، ئۇلار قىلىدىغىنىنى قىلىۋېرىدۇ، يەنىلا قۇددۇس بايىنىڭ ھايات قالغىنى تۇزۇك. ھەر ھالدا ئۇنىڭدىن ئۈمىد كۈتۈشكە بولىدۇ. بىرىنچىدىن، بىز ئىككى ئائىلە ئەزەلدىن ياخشى ئۆتۈپ كەلگەن، ئىككىنچىدىن، ئۇنىڭ پۈتىنى، جاراھەتلىرىنى مەن داۋالاپ ساقايتىشىم لازىم. بۇ دۇنيادا يامانلىق ئۇنتۇلمايدۇ، ياخشىلىقمۇ يەردە قالمايدۇ، قۇددۇس باي بۇرۇنمۇ بىزگە ياخشىلىق قىلغان، بۇ قېتىممۇ قىلغىنىمىزنى بىلسە ئەجەپ ئەمەس.

ئۇچىنچىدىن، مەن ئۇققان ئىكەنمەن، ئەشرەپنى باينىڭ قىزىغا قارىماس قىلىۋېتىمەن.

— ئەمىسە ئەشرەپلەرنى قايتۇرۇپ ئەپكىلىۋالايلى، ئوغلۇم جاپا تارتىپ قالىدۇ، — دېدى مايسىخان ئوغلىغا ئىچى ئاغرىپ. ئابلا ئاۋاز ئويلىنىپ تۇرۇۋېتىپ:

— ئەشرەپ قايتىپ كەلسە بولمىغۇدەك، قۇددۇس باينىڭ ئۇنى سولايدىغان تۇرمىسى يوق، شۇڭا ئۇ ئەشرەپنى تۇتسىلا شىكايەت قىلىپ ساقچىغا تاپشۇرۇپ بېرىدۇ، ئۇ ساقچىغا كىرىپ قالسا ھەرگىز بولمايدۇ. قۇددۇس باي ساقايغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئىنساۋىغا قارايلى. ئىسكەندەر، مېنىڭچە ئامانگۇلنىڭ قېچىپ يۈرۈشى ھاجەتسىز، قۇددۇس باي ھوشىغا كېلىشتىن بۇرۇن ئۆيۈڭدە ئەمەس، كىمنىڭكىدە بولسىمۇ مەيلى، مەھەللىدە يۈرۈسۈن، قۇددۇس باي ئائىلىسىدىكىلەرگە كۆرۈنمىسىلا بولمىدىمۇ؟ ئەتە سەن سەھەردىلا قەشقەرگە كىرىپ قۇددۇس باينىڭ ئەھۋالىنى ئايپاشا خېنىمغا خەۋەر قىلىپ قويۇپ كەلگىن، بەلكىم قۇددۇس باي ئۇنىڭغا ئەشرەپ «يۈمۈلاق شەھەر» دەپ ئاتىشىدۇ. بۇ يۈمۈلاق شەھەرگە قەشقەر تەۋەلىكىنى سورايدىغان، ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزىدىغان دوتەي مەھكىمىسى جايلاشقان. ئاھالىسى زىچ ئورۇنلاشقان، شانۇ — شەۋكىتى دۇنياغا تارالغان بۇ قەدىمىي، چوڭ شەھەرگە سېلىشتۇرغاندا بۇ قەلئە كىچىك بولغان بىلەن ئۇنىڭ دەرۋازىسىدا كېچە

قەشقەر شەھىرىنىڭ غەربىي تەرىپىدە يۈمۈلاق شەكىلدە سېپىل بىلەن قورشالغان بىر قەلئە بار، كىشىلەر بۇ قەلئەنى «يۈمۈلاق شەھەر» دەپ ئاتىشىدۇ. بۇ يۈمۈلاق شەھەرگە قەشقەر تەۋەلىكىنى سورايدىغان، ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزىدىغان دوتەي مەھكىمىسى جايلاشقان. ئاھالىسى زىچ ئورۇنلاشقان، شانۇ — شەۋكىتى دۇنياغا تارالغان بۇ قەدىمىي، چوڭ شەھەرگە سېلىشتۇرغاندا بۇ قەلئە كىچىك بولغان بىلەن ئۇنىڭ دەرۋازىسىدا كېچە

ـ كۈندۈز قوراللىق تۇرىدىغان ھەربىي قاراۋۇلى بۇ قەلئەنى كىشىلەرگە سىرلىق، سۇرلۇك كۆرسىتىپ تۇرىدۇ. دەرۋازا ئالدىدىن ئۆتكەندە كىشىلەرنىڭ تېنى سىرقىرايدۇ. كېيىن قەلئە سېپىلىنىڭ ئۈستىگە يانداپ تۆت قەۋەتلىك، تۆت ئەتراپى ئەينەكلىك راۋاق ياسالدى، راۋاق خېلىلا ئېگىز بولغانلىقتىن ئۈستىدە تۇرۇپ شەھەرنىڭ خېلى كۆپ جايلىرىنى، گىرەلىشىپ كەتكەن، ئۆمۈچۈك تورىدەك يېيىلغان تار كوچىلىرىنى، كىشىلەرنىڭ تىنىم تاپماي ھەرىكەت قىلىۋاتقانلىقىنى تاماشا قىلغىلى بولاتتى. بۇ راۋاقتا قەشقەرنىڭ ھاكىم مۇتلەق ئەمەلدارى — دوتەي ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى قول چوماقچىلىرىلا چىقالايدۇ. دوتەي راۋاقتا شەھەر مەنزىرىسىنى كۆرۈپ ھۇزۇرلىنىش، ساپ ھاۋادىن بەھرىمەن بولۇش ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى بۇ قەدىمىي شەھەرگە يامان كۆزى بىلەن قاراپ، شەھەر خەلقىنى قانداق باستۇرۇپ ئوڭۇشلۇق تىزگىنلەشنى، ھۆكۈمرانلىقىنى مۇستەھكەملەپ ئۆزىنىڭ زالىم، قانخورلىقىنى قاندۇرۇشنى، ھەيۋىسىنى ئاشۇرۇشنى ئويلايدۇ. شەھەردە كۈن ئېلىش ھەلەكچىلىكى بىلەن مەشغۇلداپ يۈرگەن كىشىلەر ئۇنىڭ كۆزىگە گويا ياۋايى، ئىگە ـ چاقسىز، نېمىلا قىلسا بولۇۋېرىدىغان ھايۋانلاردەك كۆرۈنىدۇ. ئۇ راۋاقتا ئولتۇرۇپ، راۋاقنىڭ ئالدىدىكى چوڭ كۆلدىن سۇ ئېلىۋاتقان كىشىلەرنى ئېتىۋېتەلەيدۇ، كوچىدا كېتىۋاتقان، كۆزىگە سىغمايدىغان قايسىبىر ئادەمنى تۇتۇشقا بۇيرۇق قىلىپ جادۇغا باستۇرۇۋېتەلەيدۇ. پۇقرالارنىڭ ھال ـ زارىدىن پەرۋايى پەلەك. ئۇ نامرات پۇقرالارنى كۆزىگە ئىلىپمۇ قويمايدۇ، خالىغانچە زۇلۇم سالىدۇ، خالىغانچە بۇلايدۇ، قىينايدۇ، ئۆلتۈرىدۇ. بايلارغا بولسا، ئۆزىگە بولغان ساداقەتمەنلىكى، سوۋغا ـ سالىمىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكىگە قاراپ مۇئامىلە قىلىدۇ ئۇلار دوتەينىڭ بۇيرۇغىنىنى دەخلىسىز ئورۇندىپ، نەچچە كۈندە بىر ئالتۇن ـ كۈمۈش يامبۇلارنى ھەدىيە قىلىپ يوقلاپ تۇرسا ھېچ گەپ يوق، ھەتتا بەزى بايلارغا

يەرلىك ئەمەللەرنىمۇ تارتۇق قىلىۋېتىدۇ، ئۇلار دوتەينىكى ئىشەد-
چىسىگە ئېرىشىۋېلىپ ئۆز خەلقىنىڭ شىللىسىغا مىنىۋېلىپ خا-
لىغانچە زورلۇق - زومبۇلۇق قىلىدۇ، بولاڭ - تالاڭ قىلىدۇ.
دوتەينىڭ مېڭىسى ھىلە - مىكىر بىلەن تولغان، ئۇنى ياڭ
زىڭشىننىڭ سادىق مۇرتى، مۇنەۋۋەر ئوقۇغۇچىسى دېسە بولى-
دۇ، ئۇ ياڭ زىڭشىندىن بىرلىرنى ماختاپ، بىرلىرىگە زەربە
بېرىپ، ئۆزىگە سادىق مۇرىت توپلاپ، ئۆزىگە ياندىن قارىغانلارنى
يەمچۈك قىلىپ ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملەشنى، بايلىق توپلاش-
نى ئۆگىنىۋالغان. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكى ساندۇقلار
لىقمۇ - لىق ئالتۇن يامبۇ، كۈمۈش تەڭگىلەر، قىممەت باھالىق
قاشتېشى دېگەندەك ھارام نەرسىلەر بىلەن توشۇپ كەتكەن. ئۇ
نەرسىلەرنى بۇ يەردە خەجلەي دېسە خەجلىگۈدەك يەرمۇ يوق،
يەرغۇ كۆپ، ھەشەمەتلىك، كۆركەم، ئىمارەتلەرنى سېلىپ،
كەڭ - كۈشادە ئولتۇرسا، بەخت ھۇزۇرىنى سۈرسە بولاتتىغۇ،
لېكىن بۇ يەر دوتەينىڭ يۇرتى. ئەمەس، ئەتە بەش كۈندە ئەمەل
تۈتۈپ زېرىككەندە ئۇنىڭ بۇ يەردە تۇرغۇسى يوق. ئۆزىنىڭ يۇر-
تىغا قايتمىسا بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە يەرلىك خەلقلەر بۇيەردە
شۇنچە كۆپ، ئۇ شۇ ۋاقتىچە ئۆزىنى يالقۇننىڭ ئۈستىدە تۇرۇۋاتا-
قاندەكلا ھېس قىلىپ كەلدى، كىم بىلىدۇ قايسىبىر كۈنى بۇ
يۇرتتىكىلەر بۇزۇلۇپ چىقىپ ئۇنىڭ توپلىغان ئالتۇن - كۈ-
مۈش، قىممەت باھالىق مال - مۈلۈكلىرىنى بولاپ كېتەمدۇ
تېخى. دوتەي مۇشۇ كۈنلەردە مۇشۇنداق خەۋپ - خەتەرنى كۆپ
ئويلايدىغان، بايلىقىنىڭ غېمىنى قىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى.
شۇڭا ئۇ زامان تىنچ تۇرۇۋاتقان پەيتتە، كېيىنكى خېيىم -
خەتەرنى ئويلاپ توپلىغان بايلىقلىرىنى يۇرتىغا يۆتكەۋېتىشنى
كۆڭلىگە پۈكتى. بۇ ئىچكى ئۆلكىلەردىن شىنجاڭغا كېلىپ ئە-
مەل تۇتقانلارنىڭ ئورتاق تەجرىبىسى، ھوقۇق قولىدا بار ۋاقتىدا
بايلىقنى يۇرتىغا يۆتكەپ كېتەلىسە كۆڭۈل توق ئۆتىدۇ. كېيىن

ئۆزى كېتىدىغان ۋاقتىدا جاھان تىنچ بولسىلا يەنە بىر قېتىم يۆتكىلىۋالغىلىمۇ بولىدۇ. ئىمكانىيەت بولماي قالسا قۇرۇق قول يانغاندىمۇ پۇشايماندا، ھەسرەتتە قالمايدۇ ـ دە. ئامبال بۇ ئەقلىدىن تولىمۇ سۆيۈنۈپ كەتتى، ئۇ شۇ كۈنى كەچتىلا ئۆزىنىڭ يېقىن تۇغقىنى — ئىشخانا مۇدىرى بىلەن ساقچى باشلىقىنى ھۈزۈرىغا چاقىرتتى، ئۇلارغا گەپنى ئەگىتىپ ئولتۇرماي پوسكالىلىسىدىنلا چۈشتى.

— ئۈكىلىرىم، مەن قەشقەرگە دوتەي بولۇپ ئۈزۈن ئۆتمەي سىلەرنىمۇ ئەكېلىپ مۇھىم ۋەزىپىگە قويدۇم، سىلەر يۇرتۇمدىن ئايرىلىپ بۇ چەت چېگرىدا يۇرت سورىشىمىزنىڭ مۇددىئاسىنى بىلدىغانسىلەر؟ — دەپ سوردى ئىشخانىسىنىڭ ئىشىكىنى ئەتە-تۈرىۋېتىپ.

— ئەلۋەتتە بىلىمىز ئاكا، سىلى تەلىم بەرگەندەك بۇ يۇرتنى ئىلكىمىزدە چىڭ تۇتۇش ۋە ئۆزىمىزگە بايلىق توپلاش، — دەپ جاۋاب بەردى ساقچى باشلىقى ھەجىيىپ.

— ھەببەللى، يارايسىلەر، يىغقان ئالتۇن ـ كۆمۈشىڭلار قانچە ساندۇق چىقىدۇ، سىلەر ئۇنى قانداق ساقلاۋاتسىلەر، قانداق قىلماقچى؟

— بىز ئاكىمىزنىڭ ئاغزىغا قارايمىز، ئاكىمىز ئۇچۇن ئىشلەيمىز، سىلىگە لازىم بولۇپ قالغان بولسا. . .

ساقچى باشلىقى ئاكىسىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ مەردلىكىنى نامايىش قىلماقچى ئىدى، — دوتەي قولىنى شىلتىپ گەپنى بۆلدى:

— ياق، مېنىڭ سىلەر توپلىغان بايلىققا چاڭگال سېلىش نىيىتىم يوق، كېسىپ ئېيتالايمەنكى، مېنىڭكى سىلەرنىڭكىدىن كۆپ، مەن سىلەرنىڭ سوۋغاتلارنىمۇ قوبۇل قىلمىدىمغۇ، راست گەپنىڭلارنى قىلىڭلارچۇ، قانچىلىك بايلىق يىغدىڭلار؟ ھا، ھا، ھا، ئەندىشە قىلمىڭاتسىلەر ھە. مەيلى سىلەر دېمىسەڭلارمۇ مەن

دەي، مېنىڭ ئالتۇن ـ كۈمۈش يامبۇ ـ تىللالىرىم ئون ئىككى ساندۇق بوپتۇ، ئەلۋەتتە ساندۇقلار ئۆلچەملىك ئەمەس، چوڭ ساندۇقلىرىم ئۇچ كۈبمېتىر كېلىدۇ، كۆتۈرگىلى بولمايدۇ، كىچىكلىرىمۇ بىر كۈبمېتىردىن كىچىك ئەمەس، ئۇ بايلىقلارنى بۇ يەردە خەجلىمەيمەن، كېيىن بەربىر يۇرتۇمغا قايتىمەن، شۇڭا بۇ بايلىقلارنى بالدۇرراق يۇرتقا يۆتكىۋەتكۈم بار، سىلەر قانداق قارايسىلەر؟ — دوتەي ئىككى تۇغقىنىغا كۈلۈپ قاردى.

— باركاللا ئاكا، — ئىشخانا مۇدىرىنىڭ زۇۋانىدىن گەپ چىقتى، — مېنىڭ كۆڭلۈمدىكى گەپنى قىلدىلا، كىشى بۇ يەردە دەككە ـ دۈككىدىلا ياشايدىكەن، زامان تىنچ تۇرامدۇ ياكى...

— تىنچ تۇرماي نېمە بولاتتى؟ — ساقچى باشلىقى ئىشخانا مۇدىرىنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە تېپىپ رەددىيە بەردى، — هاكىمىيەت بىزنىڭ قولىمىزدا، كىم ئىسيان كۆتۈرمەكچى بولدىكەن، شۇنىڭ كاللىسىنى ئالىمىز. شۇنداقتىمۇ بايلىقىمىزنى يۇرتقا يۆتكىۋېلىشقا مەنمۇ قوشۇلىمەن. مەن يۇرتتا ئىش تاپالما بۈگۈنگە بولسا ئەتىسىگە يوق تولىمۇ بىچارە ياشاپ كەلگەنىدىم ئوغرىلىق قىلىپمۇ خەقنىڭ تايىقىنى يېگەن، ئۆيدىكىلەرمۇ ئەسكى كەپىدە ياشاۋاتىدۇ. دوتەي ئاكام بېشىمنى سىلاپ قەشقەرگە ئەكېلىپ ئەمەل بەردى، ئاكامغا ئەگىشىپ ئالتە سانداق ئالتۇن-كۈمۈش توپلىدىم، ئۇنى ئاكامغا مەنسۇپ دەپ ئۆيگە هېچنېمە ئەۋەتمىگەنىدىم، قارىغاندا ئاكام مېنىڭ بايلىقىمغا كۆزىنىڭ قىرىنمۇ سالمايدىغاندەك قىلىدۇ، — ئۇ هىجىيىپ دوتەيگە سىناش نەزىرىدە قاردى، ئۇ «ياق» ئىشارىتىنى بېرىپ بېشىنى چايقاپ قويدى، — بۇ بايلىقلىرىمىز يۇرتىمىزغا بارسا كاتتا بايلاردىن بولۇپ قالىمىز، ئۆيدىكىلەرمۇ بىزدىن خۇش بولۇشىدۇ، ئىشخانا باشلىقى، سىزنىڭ يىغقىنىڭىزمۇ ئاز ئەمەسقۇ دەيمەن.

— بۇ پالاكەتنى بىر نېمە دەپ بولمايدۇ، — دوتەي ئىشخانا

مۇدىرىنىڭ كەم سۆزلىكىگە قاراپ ئىشىنەلمەي تۇراتتى، — مۇدىر، سەنمۇ ئىشخانا مۇدىرى بولۇپ تامغا تۇتقىلى بىرقانچە يىل بولدىغۇ، تامغىنى بىكارغىلا باسمىغانسەن؟

— مېنىكىمۇ ئالتە ساندۇق بولار، — دەپ كۈلدى ئىشخانا مۇدىرى.

— سەنمۇ بوش كەلمەپسەن، ساقچى باشلىقىدىن كېيىن قالغان بولساڭ كاچىتىڭغا سالاتتىم، ھە، ساقچى باشلىقى، — دوتەي ئۇنىڭغا بۇرۇلدى، — مېنىڭ پىلانىمچە ئۇچىمىزنىڭكىنى بىر كارۋان قىلىپ ماڭغۇزىشىمىز لازىم.

— مەن چېكىپ تۇرۇپ ئىدارىمىزدىن ئون ئىككى مەرگەننى ئاجرىتاي، ئۇلار بايلىقلىرىمىزنى قوغداپ مېڭىشقا مەسئۇل بولسۇن، ئىشخانا مۇدىرى، ھېسابانتقا ئۇستىغۇ سىز، نەچچە ئات، قېچىر كېتىدىكىن ھېسابلاپ چىقمامسىز.

— بولىدۇ، ھەربىر ئۇلاغقا ئۆلچەملىك ساندۇقتىن ئىككى ساندۇق ئارتىلسا ئون ئىككى قېچىرى ياكى ئون ئىككى ئات، ئون ئىككى ساقچىغا ئون ئىككى ئات، ئۇلار قازان - قۇمۇچ، قاچا - قۇچا، يېمەك - ئىچمەك، ئۇلاغ بوغۇزىنى ئالتە ئاتقا ئارتسا جەمئىي ئوتتۇز ئات كەتكۇدەك، بولامدۇ - بولمامدۇ دوتەي ئاكام يولىۇرۇق بەرسە.

- بولۇشىنىغۇ بولىدۇ، — دېدى دوتەي ئويلىنىپ تۇرۇۋېتىپ، — بۇ بايلىق بىزنىڭ جېنىمىز، يولدا قولدىن چىقىرىپ قويۇشقا، قاراقچىلارغا تارتقۇزۇپ قويۇشقا ھەرگىز بولمايدۇ، ئۆزىمىزنىڭ ساقچىلىرىغىمۇ ئىشىنىش تەس، شۇڭا بايلىقلارنى ئۆزىمىزنىڭ ساقچىلىرىغىمۇ ئىشىنىش تەس، شۇڭا بايلىقلارنى ئۆزىمىز مەسئۇل بولۇپ ئېلىپ مېڭىشىمىز لازىم.

— مەن مەسئۇل بولۇپ باراي، — ساقچى باشلىقى ئۆزىنى مەلۇم قىلدى.

— ياق، سەن كەتسەڭ، باشقىلارنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ قويىمىز، بىز ئالتۇنلارنى يۇرتىمىزغا يۆتكىگەندە يەرلىك كىشى-

لەرنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرىمىسەڭمۇ، ئۆز كىشىلىرىمىز-
دىن، بولۇپمۇ ئەمەلدارلاردىن قاتتىق مەخپىي تۇتمىساق، ئېھتە-
يات قىلمىساق بولمايدۇ.
— ئۇنداق بولسا مەن بارسام بولغۇدەك، — دېدى ئىشخانا
مۇدىرى. ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ، كەيپىياتىمۇ تۆۋەن ئىدى، قارىغاندا
ئۇ ئىشخانا مۇدىرلىق هوقۇقىنىڭ مېهرىدىن ۋاز كېچەلمەيۋاتقان
بولسا كېرەك، دوتەي ئۇنىڭ روهىي كەيپىياتىغا قاراپ قويمىدى.
— مەنمۇ شۇنى ئويلاۋاتقان، سەن تېخى ئۆيلەنمەيسەن، يۇرتقا
بېرىپ چىرايلىق خوتۇن ئالالايسەن، يېڭى ئۆيمۇ سالالايسەن،
سودا قىلىدىغان دەسمايەڭمۇ بار. يۇرتقا بارغاندىن كېيىنكى ۋەزد-
پەڭ ئاشۇ بايلىقلارنى ساقلاش، بۇ يەردە ئېلىۋاتقان مائاشىڭ
ئەۋەتىپ بېرىلمىدۇ، سوۋغا ـ سالامدىن مەھرۇم قالمىسەن شۇ.
مەن هازىرلا ئورۇنلاشتۇرۇۋېتەي، كارۋان ئالدىنقى كېچىسى يول-
غا چىقسۇن، سەن بىر كۈن كېيىن مۇهىم ۋەزىپە بىلەن ئۇرۇمـ-
چىگە بارىدىغان بولۇپ ئاشكارا يولغا چىققىن، كارۋان سەنساكۇغا
بارغىچە يېتىشىۋېلىشىڭ لازىم، — دوتەي ساقچى باشلىقىغا نەزە
رىنى ئاغدۇردى، — سەن ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ بىر هەپتە ئىچىد
ئات ـ قېچىرلارنى، ئىگەر ـ توقۇمى، يەم ـ خەشەكى بىلەن
بىللە تەييارلاپ، ساندۇقلارنى ياستىپ پۇتتۇرۇشىڭ كېرەك،
قانداق، ۋەزىپىنى ۋاقتى قەرەلىدە ئورۇندىيالامسەن؟
— ئورۇندايمەن، ئاكا، بىر ئىشنى سورىۋالاي، ساقچىلار
پۇقراچە كىيىنگىنى ياخشىمۇ ياكى.
— پۇقراچە كىيىنسە خەتىرى چوڭ، قاراقچىلار، بۇلاڭچـ-
لار قورقمايلا هۇجۇم قىلىدۇ، ساقچى فورمىسىنى كىيگەن ياخ-
شى. ئۇلار ۋەزىپىنى ئورۇندىغاندىن كېيىن قولىغا يول كىراسى
بېرىلىپ يۇرتلىرىغا كەتكۈزىۋېتىلسۇن، هەرگىز قايتىپ كەلمە-
سۇن، باشقا سورايدىغىنىڭلار بارمۇ؟ بولمىسا ئۇچىمىز راۋاققا
چىقايلى، قەشقەرنىڭ كەچلىك مەنزىرىسىنى تاماشا قىلغاچ، ئۇ-

لۇغ نەتىجىسىزنى تەبرىكلەپ بىر نەچچە رومكىدىن ئىچىشەيلى، جۇرۇكۇلار.

دوتەي ئاۋۋال ماكىدى، ئۇنىڭ كەينىدىن ئىككى سادىق چوماقچىلىرى ماكىدى، ئۇلار ئىشخانىدىن سىرتقا چىققاندا قەشقەرنىڭ ئاسمىنىغا گۇگۇم پەردىسى يېيىلىۋاتاتتى، ئۇلار راۋاق تەرەپكە قاراپ مېڭىشتى. ئۇلارنىڭ قەدەم ئېلىشلىرى مەزمۇت، چىرايلىرىدىن مەمنۇنىيەت ۋە رازىمەنلىك يېغىپ تۇراتتى، بولۇپمۇ ساقچى باشلىقى بىلەن ئىشخانا مۇدىرى ئاكىسىنىڭ قەشقەرگە دوتەي بولۇپ قالغانلىقىدىن پەخىرلىنىپ، خۇشاللىقى ئىچىگە پاتماي قېلىۋاتاتتى، شۇڭا ئۇلار ئاكىسىنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختىشاتتى. دوتەي ئۇلارنىڭ ماختاشلىرىنى ئاڭلاپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، ئۆزىنى ئاڭلىمىغانغا سېلىۋېلىپ، ئۇلارنىڭ ماختاشلىرىدىن ھۇزۇرلىنىپ كېتىۋاتاتتى.

دوتەينىڭ كەچلىك تاماقنى راۋاقنىڭ ئۇستۇنكى قەۋىتىدە يەيدىغانلىقى ئالدىن ئۇقتۇرۇلغانلىقتىن، راۋاق ھۇجرىلىرى، پەلەمپەيلەر تازىلىنىپ ئەينەكتەك قىلىۋېتىلگەن، ھەممە ھۇجرىلەرنىڭ پەلەمپەي يېنىغا قىپقىزىل پانۇس چىراغلار يېقىلغان بولۇپ، سىرتتىن قارىغاندا راۋاق ئوت دېگىزىغا ئايلانغان، گويا لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. بۇ مەنزىرە كىشىگە خۇشاللىق، بايرام تۇيغۇسىنى ھېس قىلدۇرسىمۇ لېكىن قەشقەرلىكلەر يامۇل مەھكىمىسىدىن ياخشىلىق كۆرۈپ باقمىغان، راۋاقنىڭ بۇ مەنزىرىسىمۇ خۇشاللىقنىڭ بىشارىتى ئەمەس ئىدى. بەلكى يامانلىقنىڭ، ۋەھىمىنىڭ، ئەيش - ئىشرەتنىڭ ئەۋج ئالغانلىقى، دوتەينىڭ تېرىسىگە پاتماي قېلىۋاتقانلىقى ئىدى، خالاس. شۇ تاپتا دوتەينىڭ ۋۇجۇدىدىمۇ بىر جاللات، زالىم ھۆكۈمرانغا خاس پەخىرلىنىش، ھۇزۇرلىنىش تۇيغۇسىلا بار ئىدى. ئۇ راۋاقنىڭ ئۈستىدە غىزالىنىش، ئەيش - ئىشرەت قىلىش ئارقىلىق قەشقەرلىكلەرگە ئۆزىنىڭ ھەيۋىسىنى، نېمىلا قىلسا بولىۋېرىدىغان-

لمقىنى، شانۇ ـ شەۋكەتىنى بىلدۇرۇپ قويماقچى ئىدى. ئۇلار راۋاقنىڭ ئۈستىگە چىققىنىدا قەشقەرنىڭ ئاسمىنىنى قاراڭغۇلۇق پەردىسى قاپلاپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن شەھەر كوچىلىرى تىنچلانمىغانىدى، شەھەرنىڭ ئاۋات هايات قايناملى، سودا ـ تىجارەتنىڭ جۇشقۇنلىقى داۋاملىشۋاتاتتى، كىشىلەرنىڭ ۋاك ـ چۈڭلىرى، ئات ـ ئۇلاغلىرىنىڭ تۇياق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى، نەلەردىندۇ ناخشا ئاۋازى، مۇزىكا ساداسى ياڭرايتتى، مېۋىلىك باغلاردىن خۇشپۇراقلار كېلىپ تۇراتتى، يۇمۇلاق شەھەرنىڭ چوڭ كۆلىدىن سالقىن هاۋا ئېقىمى كېلىپ تۇراتتى، كىشىنى تولىمۇ هۇزۇرلاندۇرۇۋېتەتتى.

بۇ ئۇچەيلەن راۋاقنىڭ قىرىق پەلەمپىيىنى دەسسەپ يۇقىرىغا ئۆرلەپ ئۇستىگە چىققىچە دېمى سىقىلىپ هارغىنلىق هېس قىلغان بولسىمۇ، ئەمدىلىكتە ئىللىق، شېرىن هاۋا بىلەن ئۇچرىشىپ ئۆزلىرىنى يېنىك هېس قىلىشتى، خېلىغىچە شەھەرنىڭ كەچلىك مەنزىرىسىنى تاماشا قىلغاچ تاغدىن ـ باغدىن پارا قىلىشتى، ئاندىن راۋاقنىڭ هۇجرىسىغا كىرىشتى.

بۇ يەردە ئۇلارغا ئاتاپ ئون نەچچە خىل قورۇما، ئېسىل تائام، ئالمي دەرىجىلىك ئىچىملىكلەر بىلەن بېزەلگەن ئۇستەل تەييارلانغانىدى، مول يېمەكلىكلەرنى كۆرۈپ ئۇلارنىڭ ئىشتىهالى ئېچىلىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ئۇلار ئىتتىك كېلىپ ئۇستەلنىڭ ئەتراپىدىن ئورۇن ئېلىشتى. غىزالىنىشتىن بۇرۇن مەدهىيە، ماختاشلارنى ياغدۇرۇپ ئارقا ـ ئارقىدىن رۇمكا ئۇرۇشتۇردى. . . ئۇلار شىر كەيپ بولغانىدى، دوتەينى ماختايدىغان مەدهىيىلەرمۇ ئاخىرلاشقان بولسا كېرەك، ئىشخانا مۇدىرىنىڭ قەدەھ سۆزىنىڭ تېمىسىنى يۆتكىگۈسى كەلگەنىدى.

ـ دوتەي ئاكا، بىرقانچە يىل بۇرۇن هەربىي قوماندان ما جىئو بۇ راۋاقنى ئوبدان ياستىپ قويغانىكەن، ئۇ بۇ راۋاقنىڭ راهىتىنى، هۇزۇرىنى كۆرەلمىگىنى بىلەن بىر كۆرىۋاتىمىز.

راۋاقىغا چىقىقان ھەربىر ئادەم ئۇنى ئەسلىمەي قالمايدۇ، مەن...

ئىشخانا مۇدىرى ھەربىي قوماندان ما جىئونىڭ تۆھپىسىنى خاتىرلەپ ئۇنىڭ روھىغا ئاتاپ بىر رومكىدىن ھاراق ئىچىشنى تەكلىپ قىلماقچىدى، لېكىن ساقچى باشلىقى ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ كىشىنى چۆچىتىدىغان تەرەپكە بۇراپ كەتتى.

— ھەي ئىشخانا مۇدىرى، بۇ گېپىڭ بىلەن ئاكامنى قەشقەر-گە دوتەي بولۇپ خاتىرلىگۈدەك ھېچقانداق قۇرۇلۇش قىلمىدى دېمەكچىمۇسەن؟ دوتەي ئاكام راۋاق سالدۇرمىغىنى بىلەن ئىنتا-يىن پۇختا تۇرمە سالدۇردىغۇ، بۇنى ئېسىڭدىن چىقىرىپ قويما جۇمۇ.

— ساقچى باشلىقى، — ئىشخانا مۇدىرىنىڭ چىرايلىرى تاتىرىپ كەتتى، — كىشىنى قورقۇتۇپ مېنىڭ گېپىمنى نەلەرگە بۇراپ كەتتىڭ؟ مەن... مەن...

— بولدى، بولدى، ساقچى باشلىقى سەن ئۇنى قالايمىقان قورقۇتما، ئىشخانا مۇدىرى، سەنمۇ چۆچىمە، ئىككىڭلارلا خۇشال كەيپىياتنى بۇزماڭلار، ئىشخانا مۇدىرىنى خاتا گەپ قىلدى دېگىلى بولمايدۇ، بىزنىڭ ئالدىمىزدا قەشقەرنى سوراپ دەۋر سۈرگەن لو دارىن مۇشۇ قەلئەنى سالدۇرۇپتۇ، قەلئەنىڭ ئىچىگە لۇ شەنتۇ بىز ئىشلەۋاتقان يامۇلنى سالدۇرۇپتۇ، ھەربىي قوماندان بۇ را-ۋاقنى سالدۇرۇپتۇ. ئۇلار بەلكىم بۇ قۇرۇلۇشلارنى دۇشمەندىن مۇداپىئە كۆرۈش، ئۆزىنى بىخەتەر ساقلاش ياكى خىزمەت شارائە-تىنى ياخشىلاش ۋە ياكى ھۇزۇرلىنىش ئۈچۈن قىلدۇرغاندۇ، ئۇلار مۇشۇنداق ئۇلۇغ قۇرۇلۇشلارنى قىلدىم، دەپ ھۆكۈمرانلار-چە شادلىنىپ كەتكەن بولغىيتتى. مېنىڭچە ھۆكۈمرانىنىڭ شادلە-قى ھەشەمەتلىك قۇرۇلۇشتا ئەمەس، بەلكى قولۇڭدىكى ھوقۇقىڭ-نى قانداق نامايان قىلىشتا، بىلمەمسەن، پۇقرا دېگەن سەن قانچە ئېغىر زۇلۇم سالساڭ ئۇ ساڭا شۇنچە باش ئېگىپ، شۇنىڭغا

تۇشلۇق ئالتۇن - كۆمۈشلىرىنى ئالدىڭغا تۆكۈپ سېنىڭ شەپقەت
قىلىشىڭنى تىلەپ تۇرىدۇ، مۇنداق قىلمىسىڭ ئۇلار ساڭا ئارتىلە-
ۋېلىپ، مېنىڭ خىزمىتىمنى قىل، ماڭا ياردەم بەر، مېنى قوغدا
دەپ تۇرۇۋالمدۇ، ئۇلارنىڭ ئۆلە - تىرىلىشى بىلەن بىزنىڭ نېمە
كارىمىز، شۇنىڭ ئۈچۈن سىلەر قانداق هوقۇق يۈرگۈزۈشنى
ئويدان ئۆگىنىۋېلىشىڭلار كېرەك.

بۇ دوتەي تۇنجى قېتىم قول ئاستىدىكى يېقىنْ تۇغقان قول
چۈماقلىرى ئالدىدا بۇ يۈرتتا هوقۇق تۇتۇپ ئۆتكەن ئەمەلدارلار-
نىڭ يۈرتىنىڭ گۈللىنىشىگە تۆھپە قوشاقان، ئاز بىر قىسىم
پايدىلىق ئىشلىرىنىمۇ ياقتۇرمايۋاتاتتى، پەقەت هوقۇقىنى نامايان
قىلىپ پۇقرانى بوزەك قىلىش مۇددىئاسىنى ئوچۇق - ئاشكارىلا
جاكارلاۋاتاتتى. ئۇ هەقىقەتەن قانخورلىقتا، زالىملىقتا ئۇچىغا
چىققانىدى، ئۇنىڭ بۇ گەپلىرى ساقچى باشلىقى بىلەن ئىشخانا
مۇدىرىنىڭ كۆڭلىگە تازا ياقتى، ئۇلار ئۇنىڭدىن ئىلهاملىنىپ
ئولتۇرالماي قالدى.

— دوتەي ئاكا، كۆڭلۈمگە ياقىدىغان تولىمۇ دانا يوليورۇ
بەرديلە، — دېدى ساقچى باشلىقى رومكىسىنى ئېگىز كۆتۈرۈ
دوتەيگە كۈچۈكلۈنۈپ، — سىلىنىڭ بىر ئېغىز گەپلىرىنىڭ
سالمىقى مىڭ ئېغىز گەپنىڭ سالمىقىدىن ئېغىر، مەن بۇ يولىيو-
رۇقلىرىنى ئېسىمده چىڭ تۇتۇپ هوقۇقنى سىلى دېگەندەك يۈر-
گۈزۈپ، سىلىنى قوغدايمەن.

ئىشخانا مۇدىرىمۇ گەپ قىلىش ئۈچۈن ئاغزىنى ئۆمەللەپ
تۇراتتى، بىر يالاقچى كېلىپ دوتەينىڭ قۇلىقىغا نېمىنىدۇ پە-
چىرلىدى، ئۇ ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ بېشىنى لىڭشىتتى ۋە:

— ئۈكىلىرىم، قورسىقىڭلار تويدىمۇ؟ هازىر ئارتىسلار
كىرىپ بىزگە ئويۇن قويۇپ بېرىدىغان بولدى، هۈجرا كىچىك
بولغاندىكىن ئۈستەلنى يېغىشتۇرۇۋېتىشكە توغرا كېلىدۇ. قېنى
گەپنى قىسقارتىپ، رومكاڭلارنى قولۇڭلارغا ئېلىڭلار، بايلىقلە-

ىرىمىزنىڭ يۇرتىمىزغا ئامان - ئېسەن يېتىپ بېرىشىنى تىلەپ بىر رومكىدىن ئىچەيلى.

ئۇلار رومكىلىرىدىكى ھاراقنى كۆتۈرۈۋېتىپ قورۇملاردىن يەنە بىر پەس يەۋېلىشتى، ئاندىن ئۇستەل يىغىشتۇرۇۋېتىلدى، شۇنىڭ كەينىدىنلا چىرايلىق كىيىنگەن بىر قانچە ئارتىس قىزلار بىلەن ساز، داقا - دۇمباقلارنى كۆتۈرگەن مۇزىكانتلار ھۇجرىغا كىرىپ كەلدى، كۆڭۈل ئېچىش، كەيپ - ساپا سۈرۈش، ئەپيۇن چېكىشلەر يېرىم كېچىگىچە داۋام قىلدى. يەنە ھېلىقى يالاقچى دوتەينىڭ قېشىدا پەيدا بولۇپ «ھۇجرىلىرىدا بىر ساھىپجامال ئۇيغۇر قىزى سىلىنى كۈتۈپ ئولتۇرىدۇ» دېۋىدى، ئۇ يالاقچىسىنىڭ يۆلىشى بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ پەسكە چۈشۈپ كەتتى.

ئەتىسىدىن باشلاپ ساقچى باشلىقى شەھەرنىڭ يېزا - قىشلاقلىرىغا چاپارمەن ئەۋەتىپ شاڭيۇلارنى چاقىرتتى، ئۇلارغا ئات - قېچىر سېلىقى ئارتىپ ئۈچ كۈنگىچە يارامليق ئات - قېچىردىن ئوتتۇز بەشنى تاپشۇرۇشنى بۇيرۇدى، ئاندىن قەشقەردىكى ئۇستا ياغاچچى لى خۇڭلىن دېگەن ئۇستىنى ئىشخانىسىغا ئەكىرىپ يىگىرمە تۆت ئۆلچەملىك ياغاچ ساندۇقنى بەش كۈندە پۈتتۈرۈپ بېرىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇردى.

— ساقدۇققا نېمە قاچىلىنىدۇ؟ — لى خۇڭلىن ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن سەۋەب كۆرسىتىپ سوئال قويدى، — مېنىڭ مۇنداق سورىشىمنى ئەيىبكە بويرۇمىسىلا ساقچى باشلىقى، مەن ئىشنى ئېنىق ئۇقۇۋېلىپ پۇختا قىلىمەن، ئەگەر ساندۇققا ئادەتتىكى، يەڭگىل نەرسىلەر قاچىلانسا، بوشراق ياغاچتا ياسىساقمۇ بولىدۇ، مۇھىم، ئېغىر نەرسىلەر قاچىلانسا، بۇ پۇختا ياغاچتا ياسىمىساق بولمايدۇ.

لى خۇڭلىننى ساقچى باشلىقى ساقچى ئىدارىسىنىڭ مەخپىي ئارخىپلىرىنى ساقلايدىغان ئىشكاپ ياستىش ئۈچۈن ئۆز يۇرتىدىن بىرقانچە يىل بۇرۇن ئەكەلدۈرگەن. بۇ ياغاچچى شۇ كېلىدىن

ۋالغىنىچە يۇرتىغا قايتماي ئىدارە - ئورگانلارنىڭ ياغاچچىلىق ئىشلىرىنى قىلىپ خېلى هاللىنىۋالدى، بەزىدە جەمئىيەتتىكىلەر ئىش بۇيرۇسمۇ قىلىپ بېرەتتى. ئۇنىڭ ياغاچچىلىق تېخنىكىسى يۇقىرى ئىدى، سۈپەتلىك، كۆركەم، چىداملىق ياسايتتى، ئۈيغۇرلارغا ئارىلىشىپ يۇرۇپ ئۇيغۇرچىنىمۇ ئاز - تولا ئۆگىنىۋالغانىدى، ساقچى باشلىقى ئۇنى بىر يۇرتلۇقۇم دەپ ئىشىنەتتى، شۇڭا ئۇ لى خۇڭلىنىڭ سوئالىدىن ئەجەبلىنىپ كەتمىدى، بەلكى ئۇنىڭ ئۆز ئىشىغا بولغان مەسئۇلىيەتچانلىقى دەپ تونۇپ سانداۋقىنى نېمىگە ئىشلىتىدىغانلىقىنى يوشۇرۇپ يۇرمەيلا دەپ بەردى.

— سانداۋقنى ئۇلاققا ئارتىدىغان گەپكەن - دە؟ — لى خۇڭلىن ساقچى باشلىقىغا قارىۋىدى، ئۇ بېشىنى لىڭشىتتى، — ئۇنداقتا، تازا قۇرۇپ كەتكەن تېرەك ياغىچى تاپساق بولغۇدەك، ساقدۇقلارنى بەش كۈندە پۈتتۈرىدىغان ئىش بولسا يەنە بەش - ئالتە ياغاچچى تاپساق بولغۇدەك.

— مەيلى، ياغاچچىنى ئۆزۈڭ تاپ، سانداۋقلارنى تۇرمىنىڭ ئالدىدىكى ئىسكىلاتتا ياسايسىلەر، سانداۋق ياسىلىپ پۈتكىچە هېچكىم سىرتقا چىقمايدۇ، سانداۋق ياسىغانلارمۇ چىقىپ كەتمەيدۇ، سېنىڭدىن باشقىسى هېچنېمىنى بىلمەسلىكى كېرەك، ئۇقتۇمۇ؟ هە بولدى، ئۇققان بولساڭ ياغاچچىلارنى تېپىپ كەل، مەن ساڭا كېرەكلىك ياغاچنى ئەكەلدۇرۇپ بېرەي.

لى خۇڭلىن ئۇستىنىڭ يېتەكچىلىكىدە سانداۋقلار ئۆز قەرەلىدە پۈتتى، ئۇ سانداۋقلارغا ئالتۇن - كۈمۈش قاچىلىنىدىغان لىمقىدىن خەۋەردار بولۇپ قالغان بىردىنبىر ئادەم ئىدى، ساقچى باشلىقى ئۇنىڭغا ئىشىنەتتى، شۇنداق بولسىمۇ بۇ مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلاپ قويسا كاللىسى ئېلىنىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇچ ئۆيدىكى ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى سانداۋقلارغا قوزغالمىغۇدەك قىلىپ قاچىلاپ، كېچىسى ئۆزىنىڭ مەپىسىدە تۇرمە ئىسكىلاتىغا توشۇپ يىغىپ قويۇشنى ئورۇنلاشتۇردى، لى خۇڭلىن شۇ كېچىسى ۋەزدە-

پىنى ئوڭۇشلۇق ئورۇنداپ تېگىشلىك ھەققىنى ئېلىپ ساقچىدىن غايىب بولدى. ئىككىنچى كۈنى كېچىسى ساقچى باشلىقى ئۆزىگە ئەڭ ئىشەنچلىك ھېسابلايدىغان مۇھاپىزەتچىلەر بەنناڭ باشلىقى گو ژېنفېڭ دېگەن چېرىككە ئايرىم ئىنئام بېرىپ، ئۇنى ئۆزىنىڭ ئون ئىككى كىشىلىك بەنىگە ئەسئۇل قىلىپ، ساندۇقلارنى ئات - قېچىرلارغا ئارتقۇزۇپ، كېچە سائەت ئون بىرلەر بىلەن يولغا سېلىۋەتتى. ساندۇقلارغا ئالتۇن - كۈمۈش قاچىلانغانلىقىنى بۇ چېرىكلەرمۇ بىلمەيتتى. ساقچى باشلىقى بۇ ئىشنى ئىنتايىن مەخپىي، ئوڭۇشلۇق بېجىرگەنلىكىدىن مەمنۇن بولۇپ، بۇ خۇشاللىق ئىشىنى دوتەي بىلەن ئىشخانا مۇدىرىغىمۇ چاپارمەن ئار-قىلىق يەتكۈزۈپ ئۇلگۈردى.

بايلىقنى ئېلىپ ماڭغان چېرىكلەر قەشقەردىن خېلىلا ئۇزاپ سايغا چىققاندا، چېرىكلەرنى ئۇيقۇ بېسىشقا باشلىدى، ئۇلار ئۇلا-غلارنى مېڭىشىغا قويۇۋېتىپ ئاتنىڭ ئۈستىدە كېتىۋېتىپ ئۇخلە-يالايدىغانلىرى ئۇخلاپ، ئۇخلىيالمايدىغانلىرى بىر ئۇخلاپ، بىر ئويغىنىپ يولنى داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى. شۇ تاپتا جاھان قاپقا-راڭغۇ، جىمجىت، ئاتلارنىڭ تۇياق ئاۋازىدىن باشقا ئاۋاز يوق ئىدى... ئۇشتۇمتوت ئالدى تەرەپتىن ئۇچقاندەك يورغىلاپ كې-لىۋاتقان ئاتنىڭ تۇياق ئاۋازى ئاڭلاندى. «بۇ كېچىدە كېلىۋاتقان كىمدۇ؟ بۇ ئات ئەجەپمۇ ئىتتىك، پەيزى يورغىلايدىكەنا» مۇشۇ-لارنى ئويلاپ بەنجاڭنىڭ بۇ ئاتنى ئۆزى مىنىۋالغان لوك - لوك ماڭدىغان ئېتىغا تېگىشىۋالغۇسى كەلدى، بۇ ئۇنىڭ ئۇچۇن ھېچبىر قىيىن ئىش ئەمەس ئىدى، تۇياق ئاۋازى يېقىنلاشماقتا ئىدى، گو بەنجاڭ ئېتىنى دىۋىتىپ كارۋاننىڭ ئالدىغا ئۆتتى ۋە:

— كىم سەن؟ توختا، بولمىسا ئېتىپ تاشلايمەن، - دەپ يان قورالىنى قېپىدىن چىقىرىپ چاقمىقىنى تارتىپ، ئوقنى كاۋىلغا كىرگۈزۈپ نىشانغا تەڭلىدى.

— گو بەنجاڭغۇ سەن، مەن سېنى ئاۋازىڭدىن تونۇۋالدىم،

گوبەنجاڭ، مېنى تونۇمسىڭما؟ — دەپ ئالدىدا كېلىۋاتقان كىشى ئېتىنىڭ مېڭىشىنى ئاستىلاتتى، لېكىن ئالدىغا مېڭىشتىن توختىمىدى. بۇ تونۇشلا بىر ئاۋاز. ئۇنىڭ ئاۋازى تۇرگۇنلۇكىنى، ئۆزىدىن چۆچىمەيدىغانلىقىنى ئىپادىلەپ تۇراتتى.

ئاتلىق كىشى ئالدىغا كېلىۋاتاتتى، گو بەنجاڭ ئۇنىڭ ئاۋازىدىنى تونۇيالماي تەمتىرەپ قالدى.

— توختا! مەن سېنى تونۇمىدىم...

— گو بەنجاڭ، مەن مۇلۇك تۇڭچى، ها، ها، ها، سەن مېنى بىرقانچە كۈن كۆرمەي ئاۋازىمنى تونۇيالماي قالدىڭما؟

مۇلۇك تۇڭچى بىلەن گوبەنجاڭ ئەپ ئۆتەتتى، ئۇ ساقچى باشلىقىدىن ياكى باشقا ئەمەلدارلاردىن گەپ ئىشتىپ قالسا مۇلۇككە دەرد تۆكۈپ بېرەتتى، مۇلۇكمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ دەردىگە دەرمان بولاتتى، شۇ ئارقىلىق ئۇنى ئۆز ئىشىغا سالاتتى، بەزىدە كىشىلەردىن شۇلۇۋالغان پۇل ۋە باشقا نەرسىلەردىن ئۇنىڭغا شېرىنكانە ئاجرىتىپ بېرىپ ئاتىدارچىلىق بىلدۇرەتتى، شۇڭا گو بەنجاڭنىڭ مۇلۇككە ئالاھىدە ھۆرمىتى بار ئىدى.

ئۇلار ئاتلىرىدىن چۈشۈپ يولنىڭ بىر يېنىغا چىقىۋېلىپ مۇڭدىشىۋاتاتتى، كارۋان ئاستا - ئاستا ئىلگىرىلەپ ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى، گو بەنجاڭلارنىڭ كېچىدىكى سەپىرى ۋەئات - قېچىرلارغا ئارتىلغان ساندۇقلار مۇلۇككە غەلىتە ۋە سىرلىق تۇيۇلدى، شۇڭا ئۇ گو بەنجاڭنىڭ ئاغزىدىن بۇنىڭ سىرىنى بىلمەكچى بولۇپ سورىدى:

— شاۋگو، ئات - قېچىرلارغا ئارتىپ ماڭغان ساندۇقتا نېمە بار؟ بۇ ساندۇقلارنى نەگە ئېلىپ ماڭىدىڭلار؟

— مەن بىلمىدىم، ساندۇق ناھايىتى ئېغىر، بەلكىم ئالتۇن - كۈمۈشتۇ، كەچلىك تاماقتىن كېيىن ساقچى باشلىقى ماڭا بۇيرۇق بېرىپ، سەن ئون ئىككى ئەسكەرنى ئېلىپ، مۇشۇ كارۋاننى قوغداپ ماڭىسىلەر، ئەتە كەينىڭلاردىن دوتەي مەھكە-

مىسىنىڭ ئىشخانا مۇدىرى يېتىپ بارىدۇ، سىلەر ئىشخانا مۇدى-
رىنىڭ بۇيرۇقىغا مۇتلەق بويسۇنۇشىڭلار كېرەك، دېدى. ھە،
مۇلۇك تۇڭچى، سىلى گۇمان قىلىپ سورۇندىلا ئېسىمگە كەل-
دى، ساقچى باشلىقى بىلەن ئىشخانا مۇدىرى ئاغا - ئىنىنىڭ
بالىلىرى، يېقىن تۇغقانلاردىن، ئۇلار ئادەتتە بىر - بىرىنى
تونۇمايدىغاندەك يۇرگىنى بىلەن كىشىلەرگە سەزدۇرمەي كەچلىك-
لىرى بىر - بىرىنىڭكىگە بېرىپ كېلىشىدۇ، مەن ئۇلارنىڭ
تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتىنى ساقچى باشلىقىنىڭ ئۆيىدە قىلىنغان
گەپلىرىدىن ئۇقۇپ قالغانىدىم، — دېدى گو بەنجاڭ گۇمانىنى
دەلىللەپ.

— قارىغاندا بۇ ساندۇقلار ساقچى باشلىقى بىلەن ئىشخانا
مۇدىرىنىڭ ئىكەن - دە.

— دەرۋەقە شۇنداق، ئىككىسى يىغقان ئالتۇن - كۈمۈشلە-
رىنى ئېچكى ئۆلكىدىكى ئۆيىگە يوشۇرۇن يۆتكىگەن ئوخشايدۇ
جۇمۇ مۇلۇك تۇڭچى.

— بۇنى دوتەي بىلمەيدۇ، شۇنداقمۇ؟ — مۇلۇكنىڭ گۇمانى
تېخىمۇ كۈچىيىپ سورىدى.

— دوتەي نەدە يۈرۈپ بىلىدۇ، دوتەي بىرنەچچە كۈندىن
بۇيان داۋۇت شاڭيۇ ھەدىيە قىلغان ئۇيغۇر قىزى بىلەن بولۇپ
مەھكىمىگىمۇ كەلمەيۋاتىدۇ، ئىككىيلەن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدا-
لانغان گەپ، مۇلۇك ئاكا، مەن ئادەتتىكى ئەسكەر، بۇيرۇقنا
بويسۇنمىسام بولمايدۇ. سىلى دېگەن دوتەينىڭ يېنىدىكى ئەڭ
ئىشەنچلىك ئادىمى، ئۇنىڭ ئوڭ قولىقى، دوتەي بۇ ئىككىيلەن-
نىڭ يوشۇرۇنچە يۇرتىغا ئالتۇن - كۈمۈشلىرىنى يۆتكىگىنىنى
بىلسە، ساقچى باشلىقى بىلەن ئىشخانا مۇدىرىنىڭ ئەدىپىنى بە-
مەي قالمايدۇ، ئاز دېگەندە ئۇلارنىڭ ئالتۇن - كۈمۈشلىرىنى
مۇسادىرە قىلىۋېلىپ ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلايدۇ. مۇلۇك تۇڭ-
چى، دوتەينىڭ ئالدىدا خىزمەت كۆرسىتىپ، تۇڭچىلىقنى چۆ-

رۇپ تاشلاپ، يېڭى، يۇقىرى ۋەزىپىگە ئۆسمەنغان پەيتلىرى كەلدى، سىلى ھازىر بۇ ئالتۇن - كۇمۇشلەرنى ئىككىيلەنىنىڭ يۇرتىغا يۆتكىشىگە يول قويماي ماڭا «ئارقاڭغا يان» دەپ بۇيرۇق چۈشۈرسىلە، مەن بۇيرۇقلىرىنى ئىجرا قىلىمەن.

— شاۋ گو مېنى گاڭگىرتىپلا قويۇۋاتسەنغۇ؟ ساندۇقتىكى-لەر راستتىنلا ئالتۇن - كۇمۇشمۇ؟

— تەكشۈرۈپ باقمامدىلا، مەن بۇيرۇق قىلاي، كارۋان توختىسۇن، — گو بەنجاڭ لىككىدە ئېتىغا مېنىپ ئالدىغا چاپتۇ-رۇپ كەتتى، ئۇ كارۋانغا ئورنىدا توختاپ دەم ئېلىشقا بۇيرۇق قىلدى. ئۇيقۇسى كېلىپ كەتكەن چېرىكلەر ئاتلارنى بىر - بىرىگە چېتىپ قويۇپ يول ئاغزىدىلا يېتىشىپ ئۇيقۇغا كېتىشتى، مۇلۇك بىلەن گوبەنجاڭ بىر قېچىردىكى ئىككى ساندۇقنى يېشىپ يەرگە ئېلىپ ناھايىتى تەستە بىرىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى، پاھ، بۇ ساندۇقتىكى ساپلا تۆت قىرلىق قىلىپ قۇيۇلغان ساپ ئالتۇن ئىدى

گو بەنجاڭ ساقچى باشلىقى بىلەن ئىشخانا مۇدىرىنىڭ بۇ ئىشىنى دوتەي بىلمەيدۇ دەپ قارايتتى، مۇلۇكمۇ بۇنىڭغا ئىشەن-دى. ئەڭ مۇھىمى گو بەنجاڭنىڭ مۇنداق جاپالىق ھەم ئۇزۇن سەپەرگە ماڭغۇسى يوق ئىدى، ئۇ يېڭىدىن ساقچى باشلىقىنىڭ خوتۇنىنى ئىندەككە كەلتۈرۈپ ئەمدىلا باغرىغا بېسىشقا مۇيەسسەر بولغان، ئويناپ قانمىغانىدى. سەپەرگە چىققۇچە ئۇ ساقچى باش-لىقىنىڭ خوتۇنىغا خەۋەرلەندۈرۈپ قويۇشقىمۇ ئۇلگۈرەلمىدى، جىمجىت يوقاپ كەتسە ئاشىنىسى رەنجىپ قالاتتى. قارىغاندا بۇ ئالتۇن - كۇمۇشلەرنى يۇرتىغا يۆتكەشنى ساقچى باشلىقىنىڭ خوتۇنىمۇ بىلمەيدىغاندەك قىلاتتى، چۈنكى بۇ چىرايلىق ئايال ساقچى باشلىقى بىلەن بىر يۇرتلۇق ئەمەس ئىدى. ئەگەر ئۇ مۇلۇكنى قىزىقتۇرۇپ، بۇ كارۋاننى توسۇۋېلىشقا جۈرئەت قىلا-سىلا ئۆزىگە ھېچقانداق گەپ كەلمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭا ئۇ مۇلۇكنىڭ ئالدىدا خىزمەت كۆرسىتىش پۇرسىتى كەلدى دەپ

ئۇنى كۆچىنىڭ بېرىچە قۇتراتتۇاتاتتى.
— مۇلۇك ئاكا، ساندۇققا نېمە قاچىلانغانلىقىنى كۆردىلە، ساقچى باشلىقى بىلەن ئىشخانا مۇدىرى بىز ئەسكەرلەرنى كېچە - كۈندۈز چاپتۇرۇپ، پۇقرالارنىڭ مال - مۈلكىنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىشقا سېلىپ، پۇقرالارنى پۇخادىن چىققۇچە بوزەك قىلدۇرۇپ قەشقەرنىڭ ئالتۇن - كۈمۈشلىرىنى چۆنتەكىگە سېلىپ، ئۆزلىرىنى بېيىتىپتۇ ئەمەسمۇ. بىز بولساق بۇ ھۆكۈمەت ئىشى دەپ ئۇلارنىڭ بېيىشى ئۈچۈن كەتمەن چېپىپتىمىز، ئۇ ئىككىسى باي بولۇپ تىقلىپ كېتىپتۇ. قارىغاندا ئۇلار پۇقرالارنى بۇلاڭ-تالاڭ قىلغىنىغا قانائەت قىلماي ھۆكۈمەتنىڭ خەزىنىسىنىمۇ ئوغرىلىغاندەك قىلىدۇ، ئۇلار يۇقىرىدىن بەرگەن تەمىنات يەتمەيدۇ دەپ بىزگە كۈندە سۈيۇقئاش، ئۇماچ بېرىدۇ، بۇ نېمىدېگەن ئادالەتسىزلىك؟ — گوبەنجاڭغا قوشۇلۇپ باشقا چېرىكلەرمۇ ساقچى باشلىقى بىلەن ئىشخانا مۇدىرىنى ئېغىزغا ئالغۇسىز گەپلەر بىلەن تىللاپ كېتىشتى. چېرىكلەرنىڭ ئېچىنىشلىق ساداسىنى ئاڭلاپ مۇلۇكنىڭ كۆڭلى ئېرىشكە باشلىدى، ساقچى باشلىقى بىلەن ئىشخانا مۇدىرىغا بولغان نەپرىتى ئېشىپ باردى، ئۇنىڭ ئىدىيىسىدە ساقچى باشلىقى بىلەن ئىشخانا مۇدىرىنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ، دوتەيگە ياخشىچاق بولۇپ خىزمەت كۆرسىتىشنىڭ پەيتىنى ئۆتكۈزىۋاتقانلىقىنى سېزىمى شەكىللەندى - دە، كارۋاننى قەشقەرگە قايتۇرۇشقا بۇيرۇق قىلدى.

گو بەنجاڭغا كارۋاننى دوتەي يامۇلىغا ئەكىرىپ ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرۇشنى تاپىلاپ ئالدىدا يۈرۈپ كەتتى، ئۇ دوتەينىڭ ئۆيىگە بارىدى.

دوتەي ئۆيىدە ئۆلۈكتەك ئۇيقۇغا غەرق بولغانىدى، مۇلۇك ئىشىك ئالدىدىكى قاراۋۇلنى ئاران ئويغىتىپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇدى. دوتەي ئۇنى يېزىدا يۈز بەرگەن ماجىرانى بىر تەرەپ قىلىشقا ئەۋەتكەنىدى، ئۇنىڭ كېچىدە كېلىپ ئۆزىنى ئۇيقۇدىن تۇرغۇزغىنى-

ىنغا قاراپ ماجىرا ھەل بولماي تېخىمۇ ئۇلغىيىپ كەتتىمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ قالغانىدى، لېكىن مۇلۇك ئۆزىنىڭ دوكلات قەلىشقا تېگىشلىك ئىشىنى ئەمەس، بەلكى ئۇ بىلىشكە تېگىشلىك بولمىغان، ئات - قېچىرلارغا ساندۇق بېسىلغان كارۋاننىڭ ئالدىنى دوكلات قىلىۋاتاتتى. بۇنى ئاڭلاپ دوتەينىڭ مۇلۇككە ئاچچىقى كېلىپ ئوغىسى قاينىاپ كەتتى. ئۇ دوتەيگە خىزمەت كۆرسىتىمەن دەپ ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ يېغىرىغا تېگىدىغان ئەسكى ئىشنى قىلىپ قويغانىدى، شۇڭا ئۇنىڭغا بۇ قېتىم يول قويالمايتتى. شۇنداقتىمۇ ھازىرچە مۇلۇكنىڭ بۇ «ساداقىتى» گە سوغۇق سۇ سەپمەي، ئۆزى باش - ئاخىرىنى بىلىپ بولالمايدىغان ئۇسۇل بىلەن ئەدىپىنى بېرىشنى كۆڭلىگە پۈكتى - دە، بېشىنى كۆتۈرىدى.

— ئاپىرىن ساڭا مۇلۇك، سەن مېنىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك، ئەڭ سادىق ئوڭ قولۇم بولۇشقا مۇناسىپسەن، بۈگۈن كېچ ئىچكى ئۆلكىگە ئالتۇن - كۈمۈش يۆتكىگەن ئوغرىلارنى تۇتۇۋ لىپ چوڭ خىزمەت كۆرسەتتىڭ، ماڭاشىڭنى ئۈچ دەرىجە ئۆستۈ رىمەن. ھەي ئوغرىلار، مېنىڭدىن يوشۇرۇنچە شۇنچە كۆپ ئال- تۇن - كۈمۈشنى ئوغرىلاشقا پېتىنىدىڭما؟ بۇ ئىنساپسىزلار نېمە- دېگەن يامان، مەن ئۇلارنىڭ ئەدىپىنى ئۆز قولۇم بىلەن بەرمىسەم بولمايدۇ، ئۇ ئالتۇن - كۈمۈش كارۋىنى ھازىر نەدە؟

— مەن كارۋاننى دوتەي مەھكىمىسىگە كېلىپ ساقلاپ تۇ- رۇشنى بۇيرۇپ قويۇپ، ئۆزۈم سىلىنىڭ يانلىرىغا كەلدىم.

— ئوبدان بوپتۇ، مەن كارۋاننىڭ ئىشىنى بىر تەرەپ قە- لىشقا ئۆزۈم بارىمەن، — دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىنىشكە باشلىدى.

— مەنمۇ بىللە باراي، — دېدى مۇلۇك قۇللۇق بىلدۇرۇپ.

— ياق، مۇلۇك، — سەن چوڭ خىزمەت كۆرسەتتىڭ، چىرايىڭدىن ھاردۇق يەتكەنلىكى، ئۇيقۇڭ كېلىۋاتقانلىقى چىقىپ

تۇرۇپتۇ، ئەمدى ئۆيۈڭگە بېرىپ ئارامىڭنى ئال، مەن سېنى ئەتە مۇكاپاتلايمەن، سېنىڭ ئالدىڭدا ساقچى باشلىقى بىلەن ئىشخانا مۇدىرىنىڭ ئەدىپىنى بېرىمەن، كاللىسىنى ئالىمەن.

مۇلۇكنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى شادلىققا تولۇپ ئۆيىگە قايتىپ كەلدى، دوتەينىڭ بۇيرۇقى بىلەن بىر پايلاقچى ئۇنىڭ كەينىدىن ئۆيىگىچە كۆزىتىپ ماڭدى

دوتەي يەنە بىر چاپارمەننى ماڭغۇزۇپ، ساقچى باشلىقى بىلەن ئىشخانا مۇدىرىنى چاقىرتىپ كېلىپ مۇلۇكنىڭ كارۋاننى يولدىن قايتۇرۇپ كەلگەنلىكىنى، بۇ سىرنى گو بەنجاڭنىڭ ئاشكارىلاپ قويغانلىقىنى ئېيتىپ، شۇ هامان گو بەنجاڭنى بېسىقتۇرۇۋېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا باشقا بەنجاڭنى مەسئۇل قىلىپ تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن يولغا سېلىۋەتتى، ئىككى سائەتتىن كېيىن مۇلۇكنى قولغا ئېلىپ زىندانغا تاشلاشنى بۇيرۇدى.

ئايالار بېشىغا دەرد - ئەلەم كەلسە كۆزىيىشى قىلىپ ئىچىنى بوشىتالىغان بىلەن ۋۇجۇدىدا خۇشاللىق يۇز بەرگەندە ئۇنى ئۆزىگە يېقىن بىرىگە ياكى ئېرىگە دەۋالمىسا كۆڭلى ئارام تاپمايدۇ. خۇشاللىق بىئاراملىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، ئايپاشا خېنىم كېچە قىزىنىڭ ئېغىنىڭ بۇلغىنىپ قالغانلىقىدىن مېڭىسى قىزىپ هېس - تۇيغۇلىرى ئەسەبىيلىشىپ يىغلاپ كەتتى، ئامانگۇلدىن ئۇنىڭ ئاللىقاچان قىزلىقىنى يوقاتقانلىقىنى بىلىپ، بۇنىڭدىن تېخىمۇ قورقۇپ يىغلاپ هوشىنى يوقىتاي دېگەندى. كېيىن ئېرىنىڭ جىددىي قارارغا كېلىپ ئامانگۇل بىلەن ئەشرەپنى تۇتۇپ جايلىۋەتمەكچى بولۇپ يېزىغا قاراپ ماڭغانلىقىنى كۆرۈپ يىغىدىن شىپپىدىلا توختىدى. ئۇنىڭ قارىشىچە ئامانگۇل بىلەن ئەشرەپنىڭ ئاغزىنى ئېتىۋالسىلا ئامانىسانىڭ رەسۋاچىلىقلىرىنى هېچكىم

بىلمەيتتى، جەمئىيەتكىمۇ تارقىلىپ كەتمەيتتى، قىزىنىڭ، ئا-
ئىلىسىنىڭ شانۇ - شەۋكەتلىك ئابرۇيى ساقلىنىپ قالاتتى. مۇ-
لۇك ئۆز ئادەمغۇ، ئۇمۇ قىزىغا كۆيۈپ تۇرۇپتۇغۇ، قىزىنىڭ
ۋۇجۇدىدىكى نۇقسانىنى سېزىپ قالسا سەۋەب قىلىپ ئۆتكۈزىۋەت-
كىلى بولاتتى، سېزىپ قالمىسا قىزىنىڭ، ئائىلىسىنىڭ ئابرۇيى
بۇرۇنقىدەك ساقلىنىپ قالاتتى - دە، نۇقسانسىز دەۋر سۈرۈپ
يۈرۈۋېرەتتى. ئايپاشا خېنىم مۇشۇنداق ئويلاپ ۋۇجۇدىنى بېسىپ
تۇرغان غەم - ئەندىشىلىرىدىن قۇتۇلغاندەك بولۇپ كۆڭلىنى
كۆتۈرۈۋالدى، ئۇنىڭ روھىي كەيپىياتىدىكى چۈشكۈنلۈك خۇشال-
لىققا ئايلاندى، ئۇ مۇشۇ خۇشاللىقىدا ئېرىنىڭ يولىغا قارىغۇ-
سى، خۇشاللىقىنى بىرسىگە دېگۈسى كېلىپ بىرنەچچە قېتىم
ھويلىغا چىقتى، كېيىنكى قېتىم ئىختىيارسىز ئامانىنسانىڭ
ھۇجرىسى ئالدىغا بېرىپ، ئاغزىنى بىرسى تاتىلاۋاتقاندەك گەپ
قىلغۇسى كېلىپ كەتتى.

— ئامانىنسا! مەن ساڭا دەپ قويايي، دادالىڭ بۇگۈن سەھەر-
دىلا ئەشرەپ بىلەن ئامانگۈلنى تۇتقىلى يېزىغا كەتتى، بىردەمدىن
كېيىن ئۇلارنىڭ بىچارە قىياپىتىنى كۆرۈپ ئۆزۈڭنىڭ خاتا قىلـ-
غىنىڭنى چۈشىنىسەن، شۇ ۋاقتىدىغۇ ئەقلىڭنى تېپىپ تۇرۇپ
مۇلۇككە تېگىدىغان بولارسەن، — دېدى پۈتى بىلەن ھۇجرىنىڭ
ئىشىكىنى تېپىپ تۇرۇپ.

— ھا، ھا، ھا، ئاپا، ئۆزلىرىنىڭ ئۆزلىرى گول قىلىپ
ئاشۇنداق ئويلىسىلا بولىدۇ، لېكىن مەن ئۇنداق ئويلىمايمەن،
دادام ئەشرەپ ئاكام بىلەن ئامانگۈل ئاچامنى ھەرگىز تۇتالمايدۇ،
مېنىڭ ئاغزىمدىنمۇ مۇلۇككە تېگىدىغان سۆز چىقمايدۇ، — دېدى
ئامانىنسا ئاپىسىنىڭ دەككىسىنى بېرىپ.

— خام - خىيالىڭ جۇڭاينىمەك، — ئۇ قىزىغا گەپ قىلغە-
نىغا پۇشايمان يەپ ئۆيىگە قايتىپ كىردى. ئۇنىڭ بايىقى خۇشال-
لىقلىرى غەم - ئەندىشىگە ئالماشتى. «ئامانىنسا ھەممىنى بىلە-

دىغاندەكلا سۆزلەيدىغۇ، دادىسى ئەشرەپ بىلەن ئامانگۈلنى راست-
تىنلا تۇتالماسمۇ، ئۇلار تۇتۇلمىسا ئىشنىڭ چوڭى چىققىنى شۇ،
ئۇلار ئائىلىمىزنى رەسۋا قىلماي قالمايدۇ، قانداق قىلىش كېر-
ەك؟ ياق، مەن بۇ يەردە دادىسىنى كۈتۈپ ئولتۇرسام بولمىغۇ-
دەك، مۇلۇك تۇغچىغا مەلۇم قىلاي، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئىككى -
ئۇچ چېرىكنى ساقچىدىن سورىۋېلىپ ئەشرەپلەرنى تۇتقۇزۇپ ئە-
كەلدۈرۈش قانچىلىق ئىش ئىدى، مەن ھازىرلا . . . » ئايپاشا
خېنىم كىيىم - كېچەكلىرىنى يۆتكەپ ئۆزىنى ئاندا - مۇنداق
پەداز قىلىپ پىشايۋانغا چىقتى، ئۇنىڭغا مەمتىمىن ئەگىشىپ
تۇرۇۋالدى، مەمتىمىن ھويلىدا لاي ئېتىپ ئوئوتاۋاتاتتى، ئۇنىڭ
قوللىرى پاتقاق، كىيىملىرى پاسكىنا ئىدى، ئۇنى ئەگەشتۈرۈ-
ۋالغىلى بولمايتتى، ئىلاجسىز ئۇ ھۇجرىنىڭ ئالدىغا كېلىشكە
مەجبۇر بولدى، بۇ قېتىم سىلىق گەپ قىلىپ:

— ئامانىنسا خېنىم، چۈش بولۇپ قالاي دېدى، قورسىقىڭ-
مۇ ئاچقاندۇ، چوڭ ئۆيگە چىقىپ غىزالىنىۋالغاچ ئۇكاڭغا قاراپ
قويغىن، مەن سىرتقا چىقىپ ئانچە ھايال بولمايلا قايتىپ كىرە-
مەن، — دېدى.

— ئۇكام بىلەن كارىم يوق، تاماقمۇ يېمەيمەن، — دېدى
ئامانىنسا ئاچچىقى بىلەن.

— قىزىم، مۇنداق قاتتىقلىق قىلما، ھازىر داداڭ كېلىپ
ئىشىكنى بۇزۇۋېتىپ ئەدىۋىڭنى بەرسە، مەن ئۇنى تۇتۇۋالالمايمەن
جۇمۇ.

— مەيلى، بېشىمغا كەلگىنىنى كۆرىمەن، سىلى نەگە بارە-
لا؟ مەمتىمىننى ئۆزلىرى ئېلىۋالسىلا.

— ھەي بېزەڭ، — ئايپاشا خېنىم ئامانىسانى ئۇرۇۋېتىدە-
غان ئەلپازى بىلەن ئىشىكنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئىشىكنى كۈچەپ
ئىتتىرىدى، — سەن شۇنچە چوڭ گۇناھ ئۆتكۈزۈپمۇ يۈمشىمايسە-
نا؟ سەن مېنىڭ ئەجەبمۇ جېنىمنى چىقاردىڭغۇ، خەپ توختاپ-

تۇر، مەن هازىرلا تۇڭچىنى تېپىپ، ئۇنىڭغا چېرىك باشلاپ ئەشرەپلەرنى تۇتۇپ كېلىشكە بېرىشنى ئۆتۈنگىلى بارىمەن، قانداق؟ ئەمدىغۇ مېنىڭدىن قورقۇپ ئىشىكىڭنى ئاچارسەن.

— ئاپا، قەدەملىرىنى ئايىپراق باسسىلا جۇمۇ، مۇلۇك سىلىدىن ئەشرەپ بىلەن ئامانگۈلنى نېمىشقا تۇتۇمىز دېسە، سىلى ئۇنىڭغا ئەشرەپ بىلەن ئامانىنساننىڭ ئىش - پەش تارتىشىپ يۈرگەنلىكى سېزىلدى، شۇنىڭ ئۈچۈن تۇتۇش كېرەك دەمدىلا، ئۇ ۋاقتىدا قىزلىرىنىڭ بۇزۇقلىقى مۇلۇكنىڭ ئالدىدا ئاشكارىلىنىپ قالمامدۇ، بۇنداق قىلسىلا سىلىنىڭ يۈزلىرى تۆكۈلمەمدۇ، ها، ها، ها...

قىزىنىڭ ئۆزىنى مەسخىرە قىلىپ كۈلۈۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ئايپاشا خېنىمنىڭ يۈرىكى جىغغىدە بولۇپ دېمى ئىچىگە چۈشۈپلا كەتتى، ئۇ ئەشرەپلەرنى تۇتۇشقا ئالدىراپ ئوبدان ئويلانمىغانلىقىغا ھېس قىلىپ، ئاغزى تۇۋاقلىنىپ قالغاندەك جىم بولۇپ قالدى. ئامانىنساننىڭ ھۇجرىسى ئالدىدىن ئاستا كەينىگە يېنىپ ئويغا پاتقان ھالدا ئۆيىگە قايتىپ كىردى، «راست، ئەشرەپلەرنى نېمىشقا تۇتۇش كېرەكلىكىنى نېمىشقا ئويلىمىغاندىمەن، مۇلۇك ھەقىقىي سەۋەبنى بىلىپ قالسا بولمايدۇ - دە، بىلىپ قالسا ئامانىنسا ئۇنىڭغا تېگەلمەيلا قالماستىن بىزنىڭمۇ يۈزىمىز تۆكۈلىدۇ.» ئايپاشا خېنىم قىزىنىڭ ئەسلىتىشى بىلەن مۇشۇ ئىشلارنى ھېس قىلىپ بېشىغا سوغۇق سۇ قۇيغاندەك سەسكىنىپ كەتتى، ئۇ باشقىنى ئويلىماي قۇددۇس بايىنىڭ غەلىبىلىك قايتىپ كېلىشىنى كۈتمەكچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى، چۈشلۈك تاماقتا تۇتۇش قىلىش ئۈچۈن ئاشخانىغا چىقتى. قولىغا خېمىر يۇغۇرىدىغان تەڭنىنى ئالدى.

كەچ پېشىن بولدى، تېخىچىلا قۇددۇس باي يېزىدىن كېلىدىغان مەيۋاتاتتى، غەم - ئەندىشە ئىچىدە جاپا چېكىپ ئەتكەن پېتىر مانتىمۇ سوۋۇپ قالدى، ئايپاشا خېنىم يەنە تىت - تىت بولۇشقا

باشلىدى، «ئەتىگەندە ئامانگۈلنىڭ چاكارغا يالغاننى توقۇپ، ئات-نى ئېلىپ مېڭىشىدىلا بىر گەپ بارکەن - ده، ئامانىنسانىڭ ھۇجرىسىدىلا پىلاننى قۇرۇپ بوپتۇ، دادىسى يېتىپ بارغۇچە ئا-مانگۈل بىلەن ئەشرەپ قېچىپ بولغان گەپ، دادىسى ئۇلارنى قوغلاپ تۇتالمايۋاتقان ئوخشايدۇ، ئات! بايا كاللام نېمىشقا ئىش-لىمىگەندۇ، ئامانگۈل بىلەن ئەشرەپ ئېتىمىزنى ئوغرىلاپ قې-چىپتۇ دېسەم بولماسمىدى، هازىر بولسىمۇ شۇنداق دەپ مۇلۇك-نى ماڭغۇزاي.»

بۇ قېتىم ئايپاشا خېنىم مەتمىننىڭ ئەگىشىپ يىغلىشى-غىمۇ پەرۋا قىلمىدى. ئۇ دەرۋازىنى سىرتتىن ئېتىۋېتىپ دوتەي يامۇلىغا قاراپ ماڭدى.

— ئاچاڭزا، — ئايپاشا خېنىم كوچا ئايلانمىسىغا كەلگەنده ياغاچچى لى خۇڭلىن چاقىرىپ قالدى، ئۇنىڭ چىرايىدىن بىر خىل ئەنسىزلىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى، ئۇ، — ئۆيده باي ئاكاڭزا بارمۇ؟ ئۇنىڭغا دەيدىغان مۇھىم ئىش بار ئىدى، — دېدى.

لى خۇڭلىن دوتەي مەھكىمىسىده ياغاچچىلىق قىلىپ يۈر-گەن ۋاقتىدا مۇلۇك بىلەن ئوبدانلا سىرداش بولۇپ قالغانىدى، قۇددۇس باي هېلىقى تۇرمىنى سېتىۋېلىپ مال ئىسكىلاتىغا ئۆز-گەرتكەنده مال قويىدىغان جاهازلارنى يېڭىدىن ياساتماقچى بول-دى، مۇلۇك ئۇنى قۇددۇس بايغا تونۇشتۇرۇپ قويدى، ئۇ جاها-زىلارنى كۆڭۈلدىكىدەك ياساپ بېرىپ قۇددۇس بايىنىڭ خۇش قىلە-ۋەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئائىلىسىده ياغاچچىلىق ئىشى چىقسىلا لى خۇڭلىننى ئىزدەيتتى، لى خۇڭلىنمۇ قۇددۇس بايغا هاۋاله قىلىپ ئېچكى ئۆلكىلەردىن، چەت ئەلدىن نازۇك ياغاچچىلىق سايمانلىرى ۋە باشقا نەرسىلەرنى ئەكەلدۇرەتتى، لى خۇڭلىن سۆزمەن، چىقىشقاق، ئەمەلدارلاردىن تونۇمايدىغىنى يوق، هۆ-كۈمەتنىڭ يېڭى - يېڭى ئېچكى ئەهۋاللىرىنى بىلىپ تۇرىدىغان،

يامانلىقتىن يىراق تۇرىدىغان، ھالال ئەمگىكى بىلەن ياشايدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ ئىچى پۈشۈپ قالغانلىرىدا قۇددۇس باينىڭ يېنىغا كىرىۋېلىپ باشقىلارغا دېيەلمەيدىغان، لېكىن ئىچىنى پۈشۈرىدىغان ھۆكۈمەت سىرلىرىنى سۆزلەپ بېرىپ ئىچ پۈشۈغىنى چىقىرىۋېلىپ كېتەتتى. ھازىر ئۇنىڭ كەيپىياتى باشقىچىرەك تۇراتتى، ئايپاشا خېنىم بۇنى سېزىپ ئېنىق جاۋاب بەردى:

— باي ئاكىلىرى ئۆيدە يوق، بىردەمگىچە كېلىپ قالامدىكىن، — دېدى.

— بوپتۇ، مەن كېيىن بارسۇن، — ئۇ كەينىگە يېنىپ بىرنەچچە قەدەم مېڭىۋېتىپ ئىتتىك كەينىگە ياندى، ئالدىغا كېتىۋاتقان ئايپاشا خېنىمنى چاقىرىپ، — ئاچاڭزا، باي ئاكاڭزىغا دەپ قويسۇن، بۇگۈن مۇلۇك تۇڭچى زىندانغا تاشلاندى شۇ.

— ۋىيەي، بۇ گەپلىرى بېشىمغىلا چىقتىغۇ، — ئايپاشا خېنىمنىڭ چىرايلىرى ئالىيېشىل بولۇپ، مېڭىسى زىڭىلداپ كەتتى، ئۇ بېشىنى ئىككى قولى بىلەن چاڭگاللاپ تۇتۇۋالغانىدى، — ئۇ نېمىشقا...

— كوچىدا مۇنداق ۋارقىرىمىسۇن، مەنمۇ ھېچنېمىنى بىلمىدى تېخى، باي ئاكاڭزىغا دەپ قويسىلا بولدى ـ ھە، مەر كەتتى، — لى خۇڭلىن يولىغا راۋان بولدى.

ئايپاشا خېنىم خېلى يىللاردىن بۇيان ئېرىنىڭ سودا ئىشىدىن تارتىپ سىرتتىكى پائالىيەتلىرىگىمۇ ئارىلاشمايتتى، سوراپ-مۇ قويمايتتى. قىزىنىڭ تەقدىرىگە چېتىشلىق بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈنلا ئېرىنىڭ يېزىدىن كەلمەيۋاتقانلىقىدىن ئەنسىرەپ مۇلۇكنى ئىزدىگىلى ماڭغانىدى. گويا ئۇنىڭ قەدىمى شۇملۇقىنىڭ بىشارىتىدەك كوچىغا چىقىپلا مۇلۇكنىڭ زىندانغا تاشلانغانلىق شۇم خەۋىرىنى ئاڭلىدى. ئۇنىڭ چىرايلىرى سۇتتەك ئاقىرىپ بېشى ئايلاندى، خېلىغىچە ئورنىدا قاققان قوزۇقتەك بېشىنى چاڭگاللاپ تۇرۇۋېلىپ كەتتى. ئۇ دوتەينىڭ يېنىدا پەقەت تۇڭچىلىق قىلىپ

بېرىدىغان مۇلۇكنىڭ ئۇشتۇمتۇت جىنايەتچىگە ئايلىنىپ زىندانغا تاشلىنىپ كەتكەنلىكىگە ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى، ئىشەنمەي دېسە، ئەمەلدارلار ئارىسىدىكى ئىشلاردىن خەۋەردار بولۇپ تۇرىدىغان ياغاچچى بۇ خەۋەرنى يەتكۈزدى، ئۇنىڭغا ئىشەنمەي مۇمكىن ئەمەس. ئايپاشا خېنىم بىر ئاز ئوڭشالغاندىن كېيىن گاڭگىرىغان هالدا كەينىگە يېنىپ ئۆيىگە قايتىپ كەلدى، ئالدىراپ - تېنەپ تەھارەت ئېلىپ دىگەر نامىزىنى ئۆتىدى. ئۇ نامازنى دۇرۇس ئۆتىدىمۇ - يوق، ئايەتلەرنى ئوقۇيالمىدىمۇ - يوق بۇنىسى مەلۇم ئەمەس، گويا مۇلۇك زىندانغا تاشلىنىشى بىلەن نامىز ئۆتەشنىڭ قائىدىلىرىدىمۇ ئۆزگىرىش بولغاندەك رۇكۇغا چۈشسە پېشانىسىنى يەرگە يېقىۋېلىپ، بېشىنى ئالالماي ئۇزۇندىن ئۇزۇنغا تۇرۇپ كېتەتتى، ئۆرە تۇرغاندا ئانچە هايال بولمايلا رۇكۇغا چۈشۈۋالاتتى، نامىز تۇگىمەي مۇشۇنداق تەكرارلىنىۋېرىپ خۇپتەنگىمۇ ئەزان قىچقاردى، لېكىن ئۇ جەينىمازدىن ئايرىلمىدى.

ئامانىنساغا كەلسەك، هېچنېمىدىن قورقمايدىغان، هەممىگە تاقابىل تۇرالايدىغان، ئاپىسىغا گەپ ياندۇرۇپ پۇخادىن چىقىۋالغاندەك قىلغان بىلەن هۇجرىغا قامىلىپ دەككە - دۈككە ئىچىدە ئولتۇراتتى. دەسلەپتە ئەشرەپلەر دادىسىغا تۇتۇلۇپ قالمىغاندەك بىلىنىپ تولىمۇ بىئارام بولۇپ كەتكەنىدى، لېكىن يېزىدىن هازىرغىچە كېلەلمەيۋاتقانلىقى ئۈنىڭ بىئاراملىقىنى پەسەيتىپ، كۆڭلىنى پۇتۇن قىلدى، چۈنكى دادىسىنىڭ يېزىدىن كېلەلمەسلىكى ئەشرەپلەرنى تۇتالمىغانلىقىدىن بىشارەت ئىدى. شۇڭا ئۇ ئاپىسى كوچىغا چىقىپ كەتكەن ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ هۇجرىسىدىن چىقىپ مەمتىمىنى گوللاپ يىغىدىن توختاتتى، قوشنىلىرىنىڭ ئوماق قىزى دىلبەرنى چاقىرىپ چىقىپ ئىككىسىنى يېڭى بىر ئويۇنغا مەلىكە قىلىپ قويدى، ئۆزى ئاشخانىغا كىرىپ ئاپىسى پىشۇرۇپ قويۇپ يەيدىغان ئادەم چىقمىغان پېتىر مانتىنى توياقچە يەپ يەنە بىر ئاز مېۋە - چېۋە، ئۇسسۇلۇق، نان قاتار-

لىقلارنى ھۇجرىسىغا ئەكىرىۋېلىپ كېيىنكى ئېلىشىشقا تەييارلىق قىلىۋېلىشقا ئۇلگۈردى. ئاپىسى كوچىدىن قايتىپ كىرگەندىن كېيىن ھويلا تىمتاسلىققا چۆمۈلدى، گۈگۈمدىن كېيىن قاراڭغۇ چۈشتى، خۇپتەن نامىزىمۇ ئوقۇلۇپ ئەل ياتار ۋاقتى بولغانىدى، شۇ ۋاقتىچە قۇددۇس باي يېزىدىن قايتىپ كېلەلمىدى. ئامانىسا-مۇ دادىسىدىن غەم يەپ قالدى، تۇرۇپلا ئۇنىڭ كۆڭلىگە دادىسى ئەشرەپنى قوغلاپ كېتىۋېتىپ ئېرىقتىن ئۆتكىچە مەپە ئاغدۇرۇ-لۇپ كېتىپ دادىسى مەپىنىڭ ئاستىدا قالغاندەك بىلىنىپ ھۇجرا-سىدا ئولتۇرالماي قالدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاپىسىمۇ ئۆزىگە خې-رىدارلىق قىلماي جىمىپ كەتكەنىدى، شۇڭا ئۇ ئىشكىنى ئېچىپ پېشايۋانغا چىقتى، ساپ ھاۋانى يەپ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ھۇزۇرلە-نىش ئىگىلىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلى كائىناتنىڭ قاراڭغۇلىقىغا ئوخشاش بۇرۇختۇرمىچىلىق ئىچىدە قالغانىدى. گەپ ئىشتىسىمۇ، تاياق يەيدىغان ئىش بولسىمۇ ئاپىسىنىڭ يېنىغا كىرگۈسى كېلىۋاتاتتى، ئۇ پۈتۈنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ بىر بې-سىپ، ئىككى بېسىپ دېرىزىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۆينىڭ ئىچىگ قارىدى، ئوچاق بېشىدا جىن چىراغ ئۆيگە غۇۋا يورۇق چۈشۈرۈپ تۇراتتى، مەمتىمىن ئاللىقاچان ئۇخلاپ كېتىپتۇ. ئاپىسى بولسا بېشىغا ئاق ياغلىقنى ئارتىۋېلىپ جەينىمازدا ئولتۇراتتى، ئۇ چو-قۇم دادىسىنىڭ ئامانلىقىنى تىلەپ ئايەت ئوقۇۋاتىدۇ، خۇداغا نالە قىلىپ يىغلاۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئۆكسۈشلىرى پەلەككە يەتكەن، ھەر-قېتىم ئۆكسىگەندە مۈرىسىنىڭ بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر پەسلەپ تۇرغانلىقىنى، يېنىڭ خىرتىلدىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغىلى، كۆرگە-لى بولاتتى، بۇ ھالنى كۆرگەن ئامانىسا تاش يۈرەكلىك قىلالمە-دى، ئاپىسىغا ئىچى ئاغرىپ قالدى ـ دە، ئۆزىنى تۇتالمىغان ھالدا ئىشكىنى ئېچىپ ئۆيگە كىردى ۋە:

ـ ئاپا، جەينىمازدىن تېخى تۇرماپتىلىغۇ، نېمە بولدىلا، يىغلاۋاتامدىلا نېمە؟ ـ دەپ دەھلىزگە چىقىپ ئاپىسىنىڭ قېشىغا

كەلدى.

ئايپاشا خېنىم قىزىنىڭ يېنىغا كەلگەنلىكىنى كۆرۈپلا ئۆزى-نى ئۇنىڭ باغرىغا ئېتىپ ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتتى، ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلەيتتى:

— ۋاي ئاتام، ۋاي ئاپام، قانداق قىلاي قىزىم، خۇدايىمنىڭ ئالدىدا بىز نېمە گۇناھ قىلغاندىمىز، خۇدايىم بىزنى جازالاۋاتىدۇ قىزىم، شۇ ۋاقتىچە داداڭ كەلمەيۋاتىدۇ، بۇنىڭغا مەن قانداق چىدايمەن، ھى، ھى، ھى. . .

— يىغلىمىسىلا ئاپا، مەمتىمىن ئويغىنىپ كەتمىسۇن يەنە، يىغلىمىسىلا، ئىستىقامەتتە تۇرۇپ يىغلىسا بولمىغۇدەك، مەن يۆلەي، جەينىمازدىن تۇرۇپ كەتسىلە، — ئامانىنسا زورمۇ - زور ئاپىسىنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ قازان بېشىغا ئەكېلىپ ئولتۇر-غۇزۇپ قويدى، ئايپاشا خېنىمغا قىزىنىڭ گەپلىرى تەسىر قىلدى-مۇ، يىغىدىن توختىدى.

ئامانىنسا چۈشتە ئاپىسىنىڭ ئەتكەن پېتىر مانتىدىن بىرنىمۇ يېمىگەنلىكىنى كۆرگەنىدى، قارىغاندا ئۇنىڭ گېلىدىن تاماق ئۆتە-مىگەن، ھازىرمۇ قورسىقى ئاچ، شۇڭا ئۇ جەينىمازنى يىغىۋېتىپ دەھلىزدىن پەسكە چۈشتى:

— ئاپا، قارىسام تاماق يېمىگەندەك قىلىلا، مەن ئاشخانىغا چىقىپ پېتىر مانتىنى ئىسسىتىپ چاي دەملەپ چىقاي، بىر دەم ئولتۇرۇپ تۇرسىلا، — ھېچ ئىش يۈز بەرمىگەندەك ئامانىنسا ئاپىسىغا كۆيۈنۈۋاتاتتى.

— ئاۋارە بولما قىزىم، گېلىمدىن تاماق ئۆتمەيدۇ، ئەمدى ھۇجرائىغا كىرىپ كەتمە قىزىم، مەن بەك يېتىمسىراپ كەتتىم، — دېدى ئايپاشا خېنىم قىزىغا يېلىنىۋاتقاندەك قاراپ.

— بولىدۇ، لېكىن تاماق يېمىسىلە بولمايدۇ، مەن ھايال بولمايلا كىرىمەن، — دەپ ئامانىنسا ئاشخانىغا چىقىپ كەتتى.

بىر ھازادىن كېيىن ئامانىنسا ھورى چىقىپ تۇرغان پېتىر

مانتا، چەينەكلەرنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە كىرىپ كەلدى، ئۇ ئاپىسى-
نىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىپ تاماقنى داستىخانغا قويدى، چىنە-
گە ئىسسىق چاي قۇيۇپ ئاپىسىغا ئىككى قوللاپ تۇتتى:
— ئاپا، زورلاپ بولسىمۇ بىر ئاز تاماق يەڭلا، بولمىسا
كېسەل بولۇپ قالىلا، — ئۇ تەخسىگە مانتىنى سېلىپ ئاپىسىنىڭ
قولىغا تۇتقۇزدى.
— سەنمۇ ماڭا قوشۇلۇپ يېيىشىپ بەر، مەن يالغۇز بىر
نېمە يېيەلمىگۈدەكمەن.
ئانا بىلەن قىزى ئوتتۇرىدا ھېچقانداق ئىش يۈز بەرمىگەندەك
بىر - بىرىگە كۆيۈمچانلىق كۆرسىتىپ بىر داستىخاندا ئولتۇرۇپ
غىزالىنىۋېلىشتى، ئايپاشا خېنىم ئېچىلىپ ئولتۇرۇپ قىزىغا
نۇرغۇن گەپلەرنى قىلىپ بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن مۇلۇكنىڭ
زىنداندا تاشلانغانلىقىنى، ھەتتا قىزنىڭ ئەيىبلەيدىغان گەپلەرنىمۇ
قىلمىدى، شۇڭا ئاماننىسامۇ ئاپىسىغا ھەمراھ بولۇپ شۇ ئۆيدىلا
يېتىپ قالدى.
ئەتىسى تاڭ سەھەردىلا دەرۋازىنىڭ قاتتىق ئۇرۇلۇشى ئۇلار
نى ئۇيقۇدىن ئويغىتىۋەتتى. دەرۋازىنى ئايپاشا خېنىم ئاچتى، ئۇ
ئېرىنى قايتىپ كەلدىمىكىن دەپ ئويلاپ قالغانىدى، دەرۋازىنى
ئېچىپ كۆرگەن ئادىمى ئىسكەندەر بولۇپ چىقتى. قانداقلا بولمە-
سۇن ئۇ ئېرىنىڭ ئۇچۇرىنى بېرەلەيتتى، لېكىن ئۇ كۆڭلىنى
غەش قىلىپ دېھقانچىلىقتا ئىشلىتىۋاتقان يار - يار ھارۋىنى
ھەيدەپ كەلگەنىكەن.
— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ئايپاشا خېنىم، سالامەت تۇردىلە-
مۇ...
— سەن؟ ئەلەيكۇم ئەسسالام، — ئۇ ئەندىشە ئىچىدە قېلىپ
ئۆزىنى تۇتالمىدى، ئۇنىڭ يۈرىكى جىغىلداپ ئورنىدا تۇرۇپلا
ئىسكەندەردىن سورىدى، — قېنى مەپە، قېنى ئۇ؟ ئۇلار...
— ئالدىرىمىسىلا ئاچا، سىلى ئۆيگە كىرىپ تۇرسىلا، مەن

هارۋىنى هويلىغا ئەكىرىپ، ئاتلارنى هارۋىدىن چىقىرىۋېتىپ كىرىپ هەممىنى سۆزلەپ بېرىمەن، — دەپ ئىسكەندەر ئايپاشا خېنىمغا پەرۋا قىلماي ئات هارۋىسى بىلەن هەپىلىشىپ كەتتى.

ئىسكەندەر ئاتلارنى ئېغىلغا باغلىۋېتىپ ئۆيگە كىرىپ دۇئا قىلغاندىن كېيىنلا ئايپاشا خېنىمنىڭ ئىچىنى پۇشۇرۇپ ئولتۇر-ماي ئوچۇق - ئاشكارىلا مەپىنىڭ ئاغدۇرۇلۇپ قۇددۇس بايىنىڭ ئېغىر، مەپىكەش مەخمۇتنىڭ يېنىك يارىلانغانلىقىنى، ئۆز ئۆيىدە تېخىچە هوشسىز يېتىۋاتقانلىقىنى، لېكىن ئۆلۈم خەۋپىنىڭ ئالدى ئېلىنغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. بۇنى ئاڭلىغان ئايپاشا خېنىمنىڭمۇ، ئامانىسانىڭمۇ كۆڭلى يېرىم بولۇپ يىغلاشتى، ئۇلارمۇ يېزىغا تېزراق بېرىپ قۇددۇس بايىنىڭ ئەهۋالىنى كۆرۈشكە تېنەپ كەتتى.

— ئايپاشا خېنىم، يىغلاشماي تىنچلانسىلا، مەن سىلىنى ئالغىلى كەلدىم، تەييارلىق قىلغاچ تۇرسىلا، شۇ ئەسنادا دورا پۇرۇچ دۇكىنى ئېچىلسا سۇنۇقنى تۇتقۇزىدىغان داكا، ئاغرىق پەسەيتىدىغان، قان كۆپەيتىدىغان دورا - دەرمەك قاتارلىقلارنى ئېلىپ ئەكەتمەكچى، يەنە مەخمۇت مەپىكەشنىڭ ئۆيىدىكىلەرگىمۇ خەۋەر قىلىپ قويۇشۇم كېرەك.

— بولىدۇ، گېپىڭ ئورۇنلۇقكەن، ئۇنداق بولسا قىزىم، ئوچاققا ئوت قالا، چاي قاينات دوراخانا ئېچىلىدىغانغا خېلى ۋا-قىت بار، ئەتىگەنلىك ناشتىمۇ قىلىۋالايلى، ئىسكەندەر يېزىغا كېرەكلىك يەنە نېمىلەرنى ئېلىۋالساق بولا؟ — ئايپاشا خېنىم ئەقىلدىن ئازغاندەكلا بولۇپ قالغانىدى.

— ئىسكىلاتتا بوغدايغۇ بار، تۇگمەن ياخشى ئەمەس، ئۇننى كۆيدۇرىۋېتىدۇ.

— بىر خالتا ئۇن ئېلىۋالىلى، يېزىدىكى تۇزنىڭ شورى بارکەن، تۇزمۇ ئېلىۋالايلى، قېنى مەن ئېلىۋالىدىغان نەرسىلەر-نى تەييارلاي، — ئايپاشا خېنىم چىقىپ كەتتى، ئىسكەندەر

ئورنىدا ئولتۇرۇپلا كېچىدە قالغان ئۇيقۇسىنى ئۇخلىۋالدى، ناشـ
تىدىن كېيىن ئاماننىسا ئورنىدىن تۇرۇپ:
— ئاپا، مەن تىزىملىكنى كۆردۇم، دادامغا كېرەكلىك
داكا، دورا - دەرمەكلەرنى مەن چىقىپ ئەكىرەي، ئىسكەندەر
ئاكام مەخمۇت ئاكىنىڭ ئۆيىدىكىلەرگە خەۋەر قىلىپ قويغىلى
بارسۇن، — دېدى.
ئايپاشا خېنىم ماقۇللۇق بىلدۇرۇپ قىزىغا بىر تۇتام قەغەز
پۇلنى تۇتقۇزدى، ئاماننىسا پۇلنى ئېلىپ ئىسكەندەر بىلەن تەڭ
دەرۋازىدىن چىقتى، ئۇنىڭ كۆڭلى ئەشرەپ بىلەن ئامانگۇلنىڭ
غېمىدىلا قالغانىدى، شۇڭا ئۇ دەرۋازىدىن چىقىپلا ئىسكەندەردىن
ئۇلارنىڭ قانداق بولغانلىقىنى سورىدى.
— قۇددۇس باي مەلىگە كىرىپلا ھادىسىگە ئۇچرىغان، ئۇ-
نىڭ يېزىغا نېمىشقا چىققىنىنىمۇ بىزدىن باشقىسى بىلمەيدۇ، مەن
ئەشرەپ بىلەن ئايالىمنى ھېچكىم تاپالمايدىغان يەرگە مۆكتۇرۇپ
ئۇلگۇرگەن، بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولسىڭىز بولىدۇ. دادىڭىز
ساقايغاندىن كېيىن قانداق بولىدۇ، بۇنى ھېچكىم بىلمەيدۇ
ئادەمنىڭ يۈرىكى تاش ئەمەسقۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن دادىڭىزنىڭ سۇ
نۇقىنى ئەشرەپنىڭ دادىسى داۋالاپ تۇتقۇزماقچى، كېيىن مۆجىز
يۈز بەرسە ئەجەپ ئەمەس، — دەپ كۈلۈپ قويدى ئىسكەندەر
ئاماننىساغا قاراپ، ئاماننىسا تارتىنىپ يەرگە قارىۋالدى، ئۇنىڭ
چىرايى قىزىرىپ كەتكەنىدى.
ئىسكەندەر سولغا قايرىلدى، ئاماننىسا ئالدىغا بىر ئاز مېـ
ڭىپ دوراپۇرۇچقا كىرىپ كېرەكلىك دورا، داكىدىن ئون بەش
مېتىر ئېلىپ ئۆيىگە قايتتى، ئۇزۇن ئۆتمەي ئىسكەندەرمۇ قاي-
تىپ كەلدى، ئۇ ئاتلارنى ھارۋىغا قوشۇپ مېڭىشقا تەييار بولغانىـ
دى، ئايپاشا خېنىم ئالدىراپ - تېنەپ ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ
ئىسكەندەرگە گەپ قىلدى:
— ئىسكەندەر بىز ئۆزىمىز بىلەنلا بولۇپ كېتىپ بىر مۇھىم

ئىشنى ئۇنتۇپتىمىز، ئۇنىڭ سۇنۇقىنى داۋالايدىغان سۇ-
نۇقچى...
— يېزىدا سۇنۇقچى بارىكەن ئاپا، — ئامانىنسا ئالدىراپ -
تېنەپ ئاپىسىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ لوقما سالدى، — نېمانچە
دېلىغۇل بولىلا.
— ياق، يېزىدىكى سۇنۇقچى بولمايدۇ، داداڭنى داڭلىق
سۇنۇقچى مىرزا قادىر بېرىپ داۋالىمىسا بولمايدۇ. ئىسكەندەر،
تېز بول، ئۇنى چاقىرىپ كەل، ئۇنىڭ ئۆيىنى بىلمەمسەنيا؟
— بىلىمەن، سىلى دېمىسىلەمۇ بايا باردىم، ئۇ كەينىمىز-
دىن ئۆزىنىڭ ئېتىنى مىنىپ بارىدىغان بولدى.
ئىسكەندەر ئايپاشا خېنىمنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئورتاقچىسى ئابلا
ئاۋازنىڭ سۇنۇقچىلىق ماھارىتىگە ئىشەنمەيدىغانلىقىنى، ئۇنى يا-
راتمايدىغانلىقىنى پەرەز قىلىپ يەتتى - دە، ئۇنىڭ ئالدىدا تەپ
تارتماستىن، دۇدۇقلاپ تۇرماستىن يالغان ئېيتتى، ئۇ نەدە يۈ-
رۈپ مىرزا سۇنۇقچىنى تونۇسۇن؟ ئۇنى تونۇسۇن - تونۇمىسۇن
نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىن ئۇنىڭ سۇنۇقچىلىق ماھارىتى ئابلا
ئاۋاز ئاكىغا يەتمەيدىغانلىقىنى ئاڭلىغانىدى، شۇڭا ئۇ ئايپاشا
خېنىمغا يالغان ئېيتىشقا جۈرئەت قىلدى، ئايپاشا خېنىم ئۇنىڭ
سۆزىگە ئىشىنىپ ئۆيىگە كىرىپ تېزلا جابدۇنۇپ چىقتى.
ئىسكەندەر ئايپاشا خېنىم، ئامانىنسا، مەمتىمىنلەرنى يار
- يار هارۇنغا سېلىپ كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەندە شەھەردىن
ئايرىلىپ يېزىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى.
ئۇلار يېزىدىكى هويلىغا كىرىپ كەلگەندە چۈش بولۇپ قالاي
دېگەندى، ئايپاشا خېنىم هارۇندىن چۈشۈپلا بالىلىرىنى ئەگەش-
تۈرۈپ قۇددۇس باي ياتقان ئۆيگە قاراپ ماڭدى، دەل شۇ ۋاقىتتا
ئۇ ئەمدىلا هوشىغا كەلگەندى، لېكىن سۇنغان پۇتىنىڭ ئاغرىۋات-
قانلىقىنى سېزىپ، ئاغرىقتا چىدىماي ئىڭراپ ياتاتتى، هەممىلا
يېرىدىن تەر ئېقىپ، دېمى سىقىلىپ قىينىلىۋاتاتتى، تەلەتى

تونۇغۇسسز بولۇپ، ئاغزىغا گەپمۇ كەلمەيتتى. ئايپاشا خېنىم ۋە ئۇنىڭ پەرزەنتلىرى قۇددۇس باينىڭ قورقۇنچلۇق بىچارە ھالىنى ۋە ئاغرىق ئازابى تارتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئىچى سېيىرلىپ يىغلاپ كېتىشتى. ھال سورىماقچى بولۇپ ئۇنى چاقىرىشاتتى، ئىچ ئاغرىقىنى ئىزھار قىلىشاتتى، بىمارنىڭ ئاغرىق ئازابىنى يەڭگىللەتمەكچى بولاتتى. . .

شۇ پەيتتە ئىسكەندەر ئاتلارنى ھارۋىدىن چىقىرىپ ئېغىلغا ئەكىرىپ باغلىۋېتىپلا ئۆزىنىڭ شەھەردىن قايتىپ كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلىش ئۈچۈن ئابلا ئاۋازىنىڭ يېنىغا كىردى، ئابلا ئاۋازمۇ ئۆيدە سۇنۇقنى ئىزىغا چۈشۈرگەندىن كېيىن سىرتىدىن چىقىپ تاڭدىغان ياغاچنى سىلىق رەندىلەش ئىشى بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتاتتى، ئۇ ئىسكەندەرنى كۆرۈپلا گەپ قىلدى:

— قۇددۇس باينىڭ ئۆيىدىكىلىرىنى ئەكەلدىڭمۇ؟ — دېدى ئۇ قولىدىكى رەندىنى ئورۇندۇققا قويۇۋېتىپ.

— ئەكەلدىم، ئانا ـ بالا ھارۋىدىن چۈشۈپلا قۇددۇس باينىڭ قېشىغا كىرىپ كەتتى، — دېدى ئىسكەندەر تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ.

— ياخشى بوپتۇ، ئۇلار قۇددۇس باينىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ تۇرسۇن، مەن مۇنۇ ياغاچنى رەندىلەپ سىلىقلاپ بولۇپلا سۇنۇقنى تاڭغىلى چىقىمەن، ئايپاشا خېنىم باشقا سۆز قىلدىمۇ؟

— ياق، ئۇ باينىڭ غېمىدە گاڭگىراپلا قالدى، — ئىسكەندەر بىر دەم تۇرۇۋالدى، — ھە، راست، ئۇ شەھەردىكى مىرزا قادىر سۇنۇقچىنى تەكلىپ قىلىپ ئېلىۋالايلى دېگەنىدى، مەن. . .

— نېمە؟ دۇدۇقلايسەنغۇ، ئايپاشا خېنىم ماڭا ئىشەنچ قىلالمىغان ئوخشىمامدۇ، شۇنداق بولغاندىكىن ئۇنى ئالغاچ كەلسەڭلار بولاركەنتۇق.

— ئۇنىڭ بىكىسى سىزگە يەتمەيدۇ ـ دە، شۇڭا مەن ئايپاشا

خېنىمغا ئۇنى كەينىمىزدىن بارىدىغان بولدى دەپ قويدۇم.
— مۇنداق دېمىسەڭ بولاركەندۇق، داۋالاشتا بىمارنىڭ تېـ
ۋىپقا بولغان ئىشەنچى ناھايىتى مۇھىم، .بىزدەك ئەسكى چاپان
ئىچىدىكى دېھقانلارنى بايلار كۆزگە ئىلمايدۇ.
— بىمار ئايپاشا خېنىم ئەمەسقۇ، ئۇ كۆزگە ئىلمىسا ئۆزدـ
ىڭنى تونۇتۇپ قويىسىز شۇ، مەن سىزگە ئىشىنىمەن، باينى
داۋالاپ سىزلا بېجىرىم ساقايتالايسىز، ھازىر ئۇنى سىزنىڭ داۋاـ
لىشىڭىزنىڭ ئەھمىيىتى ئىنتايىن زور، ئەشرەپنىڭ تەقدىرىگىمۇ
مۇناسىۋەتلىك دەڭا.
— بۇنى مەنمۇ چۈشىنىمەن، ئايپاشا خېنىمنىڭ تەلىپىنى
رەت قىلغىلى بولمايدۇ ـ دە، ئەمدى مەن ئۇنىڭ ئالدىغا قانداق
كىرىمەن، — ئابلا ئاۋاز غەمگە پېتىپ ئولتۇرۇپ قالدى، ئىسـ
كەندەرمۇ تەڭقىسلىقتا قېلىپ، كۆك تاماكىسىنى ئارقا ـ ئارقـ
ىدىن شوراشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئېسىگە بىرنەرسە كەلگەن بولسا
كېرەك، تاماكىسىنى يەرگە تاشلىۋېتىپ ئورنىدىن لىككىدە تۇـ
رۇپ كەتتى:
— ئابلا ئاۋاز ئاكا، — ئۇ ئابلا ئاۋازنىڭ بىلىكىدىن قامالـلاپ
چىڭ تۇتۇۋالدى، — سىزنىڭ قۇددۇس باينىڭ سۇنغان پۇتىنى
ساقايتىش ئىشەنچىڭىز بارمۇ يوق؟
— مېنى سەنمۇ كۆزۈڭگە ئىلغۇڭ كەلمەيۋاتامدۇ ـ ھە! —
ئاسمانىنى بۇلۇت قاپلىغاندەك ئابلا ئاۋازنىڭ چىرايى تۇتۇلدى،
ئىسكەندەرگە نارازى بولغاندەك قاراپ قويدى.
سۇنۇقچىلىق — ئىنتايىن كۈچلۈك سېزىمچانلىق بىلەن
ماھارەتنى تەلەپ قىلىدىغان ئىنتايىن نازۇك، سېھرىي كۈچكە
ئىگە مەشغۇلات. ئۇ ئادەم تېنىدىكى گۆش بىلەن ئورۇلۇپ تۇرغان
ئۇستىخاندىكى پارچىلىنىپ كەتكەن، ھەتتا زەررىچە چوڭلۇقتىكى
ئۇستىخانلارنى كۈچلۈك سەزگۈرلۈكى بىلەن ھېس قىلىپ ماھىر
قولىنىڭ ئەپچىللىكى ئارقىلىق ئورنىغا سالىدىغان، ھەم

تۇتقۇۇۋېتىدىغان سېھىرلىك مۆجىزە. بىمار نائۇستىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا سۇنۇقلارنى ئورنىغا سالالماي ئاغرىق ئازابىغا قالدۇرۇپ شۇنداق قاقشىتىۋېتىدۇكى، ئۇنى تۇغۇلغىنىغا پۇشايمان قىلدۇرۇۋېتىدۇ، ھەتتا بېجىرىم ساقىيالماي مەڭگۈ مېيىپ بولۇپ چەكسىز ئاغرىق ئازابىدا قالىدۇ، سۇنۇقچى ئۇستا بولسا بىمارنى داۋالىغاندا قاقشىتىۋەتمەيلا قالماستىن ئۇنى بېجىرىم ئادەمدەك قىلىپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇۋېتىدۇ. ئابلا ئاۋاز مۇشۇ خىلدىكى ئۇستا سۇنۇقچى، ئۇ سۇنۇقنى مەرھۇم دادىسى ئابدۇقادىر پىرىمدەك بېجىرىم تۇتقۇزۇۋېتىدۇ، سۇنۇقچىلىقمۇ بۇ ئائىلىنىڭ چالغۇ ياساش، ھاپىزلىق قىلىش ئىشىغا ئوخشاش ئەۋلاد ـ ئەۋلادىن مىراس بولۇپ كېلىۋاتقان مەڭگۈللۈك كەسىپى. ئابلا ئاۋاز دادىسىدىن سۇنۇقچىلىقنى ئانچە قىزىقماي ناخشا ـ ساز، ئويۇن ـ تاماشىغىلا بېرىلىپ كەتكەنىدى، كېيىن ئۇ زىندانغا تاشلىنىپ پۈتى سۇندۇرۇۋېتىلدى، سۇنۇق ئازابىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆردى، چۈشەندى، ئابدۇقادىر پىرىم ئۇنى پۈتۈن ماھارىتىنى ئىشلىتىپ داۋالىغان بولسىمۇ سۇنغان پۈتى سەل ـ پەل قىسقىراپ ساقايدى، ھازىر ماڭغاندا سەنچىلاپ قارىسا ئېگىز ـ پەس قەدەم ئالغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ، مۇشۇنىڭدىن كېيىنلا ئابلا ئاۋاز ئاتا كەسپىنى تاشلىۋەتسە بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ دادىسىدىن سۇنۇقچىلىقنى ئۆگەندى. ئادەم بالىسىنىڭ باھاسى ئىلىم بىلەن دەپتىكەن، ئۇنىڭغا دادىسىدىن ھېچبىر مىراس قالمىغان بولسىمۇ تۇرمۇش، ياشاش ئىستىكى ئۇنىڭ سۇنۇقچىلىق ماھارىتىنى ئۆستۈرۈشكە تۇرتكە بولدى، يېقىنقى ئون نەچچە يىل ئىچىدە ئىككى يۈزدىن ئارتۇق سۇنۇقنى داۋالاپ ساقايتىپ مول تەجرىبىلەرگە ئىگە بولدى. ئۇنىڭ ئالدىغا قۇددۇس بايدىنمۇ ئېغىر سۇنغان بىمارلار كەلگەن، ئۇلارنىمۇ بېجىرىم ساقايتقان، بۇنى ئىسكەندەر ئوبدان بىلەتتى، شۇڭا ئۇنىڭ قويغان سوئالى ئابلا ئاۋازغا تېگىپ كەتتى، ئۇنىڭغا خىلىلا ھار كەلدى.

بۇنى كۆرگەن ئىسكەندەر ئۇنىڭدىن خىجىل بولۇپ قىزىرىپ، ئىتتىكلا ئىزاهات بەردى:

— ئابلا ئاۋاز ئاكا، مەنمۇ سىزنى قۇددۇس بايىنى داۋالىيال-مايدۇ دېمەكچى ئەمەسمەن، بەلكى سىزدە تولۇق ئىشەنچ بولغاندا-كىن بىر چارىنى ئويلاپ تاپمامدۇق دېمەكچىمەن، ئايپاشا خېنىم سىزنىڭ ئەسكى چاپان قىياپىتىڭىزنى كۆزگە ئىلمىسا تېۋىپلار-نىڭ هېلىقى ئاق پەشمىتىنى كىيىپ، ئاغزىڭىزغا دالدىغۇچ تار-تىپ نىقابلىنىۋالمامسىز دېمەكچىمەن، ئۇنداق پەشمەت، دالدىغۇچ سىزدە بارغۇ، دادامدىن قالغان، دەپ ساقلاۋاتقانىدىڭىزغۇ.

— هە، سەن شۇنى دېمەكچىمىدىڭ، — ئابلا ئاۋازنىڭ چىرايى ئېچىلدى، — سەن دېمىسەڭمۇ شۇنداق قىلاتتىم، مەن بۇنىڭ ئايپاشا خېنىمنىڭ كۆزىنى بويايدىغان ۋاستە بولۇپ قېلە-شىنى ئويلىمىغانكەنمەن. بوپتۇ، شۇنداق بولسۇن، سەن ئالدىمدا تۇخۇم، تاختاي ۋە باشقا سايمانلارنى ئاچقىپ تۇر، مەن نىقابلە-نىپ مىرزا قادىر سۇنۇقچى بولۇپ ئارقىڭدىن كىرەي، — دەپ كۈلۈپ قالدى.

ئىسكەندەر قۇددۇس باي ياتقان ئۆيگە كىرىپلا ئايپاشا خېنىم-غا مىرزا قادىر سۇنۇقچىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى، هازىر كە-رىپ قۇددۇس بايىنىڭ سۇنۇقىنى داۋالاشنى باشلايدىغانلىقىنى خە-ۋەر قىلدى، ئايپاشا خېنىم مىرزا قادىر سۇنۇقچىنىڭ ۋاقتىدا يېتىپ كەلگەنلىكىدىن تولىمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى.

كەينىدىنلا نىقابلانغان ئابلا ئاۋاز قۇددۇس باي ياتقان ئۆيگە سالاپەت ۋە ئىززەت - ئىكرام بىلەن كىرىپ كەلدى، ئايپاشا خېنىم بىلەن تونچىلىق - ئامانلىق سورىشىۋېتىپلا قۇددۇس بايىنىڭ سۇنغان پۇتىنى قايتا كۆرۈپ تەكشۈردى، يۈزىدىكى، بويۇندىكى جاراهەتلەر هەققىدە ئۇنى - بۇنى سوراپمۇ قويدى ۋە:

— ئوبدان تەييارلىق قىلىپ قويۇپتىلا، سۇنۇقىنى قانچە تېز داۋالساق ئۇنۇمى شۇنچە ياخشى بولىدۇ. مەن هازىرلا مەشغۇلات-

نى باشلاي، قانداق دەيدىلا خېنىم، — دەپ ئايپاشا خېنىمغا قارىدى.

— شۇنچە تېزلىما، چاي - پاي ئىچىپ، ھاردۇق ئېلىۋال- مامىلا، ئىشەنچلىرى بارمۇ ئۇستام؟ — ئايپاشا خېنىم بىئارامچە- لىق ئىچىدە غال - غال تىترەپ كېتىۋاتاتتى.

— ئۇسسۇلۇقنى ئىسكەندەر ئاخۇنىڭكىدە ئىچتىم، خانىم، ھەممىز مۇسۇلمان، بىمارنىڭ جېنى ئاللانىڭ ئىلكىدە، لوقمان ھېكىمۇ كېسەلنى داۋالىغاندا پو ئاتقان ئەمەس، لېكىن غەم قىلمىسلا، مەن پۈتۈن ئىخلاسىم بىلەن بارلىق ماھارىتىمنى ئىشقا سېلىپ سۇنۇقنى تۈتقۇزۇپ قۇددۇس بابىنى بۇرۇنقىدەك بېجىرىم تۈرغۇزۇۋېتىشكە تىرىشىمەن، — دېدى ئۇ دادىلىق بىلەن.

— رەھمەت، بىز سىلىگە ئىشىنىمىز، مەن پەدەرنىڭ يېنىدا تۇرسام. . .

— بولمايدۇ خېنىم، — ئابلا ئاۋاز ئايپاشا خېنىمنىڭ تەلە- پىنى كەسكىن رەت قىلدى، — قۇددۇس بابىنىڭ پۈتىنىڭ ئۈس- تىخانلىرى پارچە - پارچە بولۇپ سۇنۇپ كەتكەن، گۆشنىڭ ئىچىدىكى ئاشۇ ئۇششاق ئۇستىخانلارنى ئورنى - ئورنىغا چۈشۈر- گۈچە خېلى ئۇزۇن ۋاقىت كېتىدۇ، قۇددۇس بايمۇ خېلى ئازاب چېكىدۇ، بۇنىڭغا ئۇنىڭ چىدايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن، لېكىن سىلى چىدىماي مېنىڭ مەشغۇلاتىمغا ئارىلىشىۋالسىلا بولمايدۇ، ماڭا بۇ يەردە ئىسكەندەر ياردەملىشىدۇ، ئۆزلىرى قاراپ تۇرسىلا مېنىڭمۇ قولۇم تىترەپ قاملاشتۇرالمايمەن، شۇڭا ھازىرلا باللە- رىنى ئەگەشتۇرۇپ بۇ ئۆيدىن چىقىپ باغدا ھاۋا يەپ دەم ئېلىپ تۇرۇشلىرىنى ئۆتۈنىمەن، — دېدى. شۇنداق قىلىپ ئايپاشا خېنىم ۋە ئۇلارنىڭ باللىرىنى بۇ ئۆيدىن سىلىقلىق بىلەن ھەي- دەپ چىقاردى.

ئۆي ئىسسىپ كەتكەنىدى، ئابلا ئاۋاز دالدىغۇچ تاقىۋېلىپ

ئەركىن نەپەس ئالالماي سقىلىپ كەتكەنىدى، ئايپاشا خېنىم بالىلىرىنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىشى بىلەن بېشىغا كىيىۋالغان ئاق بۆك، ماسكىلارنى ئېلىۋېتىپ ئەركىن نەپەس ئالدى، ئۇ ئىسكەندەرنىڭ ماسلىشىشى بىلەن قۇددۇس باينىڭ پۇتىنى تاڭغان داكىلىرىنى سويۇپ ئېلىۋېتىپ، سۇنغان يەرنىڭ ئەتراپىنى ئىسپىرت بىلەن تازىلىۋېتىپ مەشغۇلاتنى باشلاپ كەتتى. ئابلا ئاۋاز پۇتنىڭ سۇنغان يېرىنى كۆپ قېتىم تەكشۈرۈپ كۆڭلىدە ئېنىق سان قالدۇرغانلىقى ئۈچۈن تەخمىنەن ئۈچ سائەتتەك قاتتىق ھەپىلىشىپ سۇنغان ئۈستىخانلارنى ئورنى - ئورنىغا سېلىپ پۇختا تېڭىۋەتتى، قۇددۇس بايمۇ ئانچە ئازابلىنىپ كەتمىدى، ئۇنىڭ ئوچۇق قالغان پېشانىسى ۋە ئېغىزىنىڭ ئۆزگىرىشىدىن مەمنۇن بولغانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى.

ئابلا ئاۋاز بارلىق مەشغۇلاتلىرىنى تۈگىتىپ ئۆيگە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئىسكەندەر ئايپاشا خېنىملارغا ھەۋەر قىلدى، ئۇ ئۆيگە كىرىپلا سۇنۇقچىنىڭ دېرىكىنى قىلدى.

— مىرزا قادىر سۇنۇقچىنىڭ ئالدىراش ئىشى بارىكەن، پاقلان گۆشىنى سېلىپ قويغان، ئېغىز تېگىپ ماڭسىلا دەپ تۇتۇپ باقساممۇ ئۇنمىدى، دىققەت قىلىدىغان ئىشلارنى ماڭا تاپىلاپ قويۇپ كەتتى، ئۇچ كۈندىن كېيىن تېڭىقنى يۆتكىگىلى كېلىدىغان بولدى، — دېدى ئىسكەندەر يالغاننى قاملاشتۇرۇپ ئاشۇرۇپ سۆزلەپ.

— ھەرقانچە ئالدىراش بولسىمۇ داۋالاش ھەققىنى سورىغىلى چىقساك بولاركەنتۇق، شۇ پەيتتە رەھمىتىنى بىلدۈرۈۋالماسمىدىم، — ئايپاشا خېنىم ئەپسۇسلىنىۋاتاتتى.

— ۋاي خېنىم، نېمىگە ئالدىرايلا، ئۇغۇ ئۈچ كۈندىن كېيىن يەنە كېلىدىغۇ، ئۇ ۋاقىتتىمۇ ھەققىنى بەرمەيمىز دېسىلە، باي ئاكام بېجىرىم ساقىيىپ ساق ئادەمدەك مېڭىپ كەتسە، قانچىلىك تەلەپ قىلسا شۇنچىلىك بېرىپ ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ ئاشۇ-

رۇپ بېرىپ رازى قىلغۇلۇق...

— تازا نوچى گەپ قىلدىڭ ئىسكەندەر، باي ئاكاڭنى بېجىرىم ساقايتالمىسا ھېچنېمە بەرمەيلا قالماستىن تۆلىتىمىز، شۇنداقمۇ؟ شۇنىڭغا قارىغاندا مەن سېنىڭدىن خاتىرجەم بولسام بولغۇدەك، — دېدى ئايپاشا خېنىم قۇددۇس بايغا قوشۇق بىلەن شوۋقىرۇچنى ئىچۈرۈشكە تەمشىلىپ.

شۇ تاپتا قۇددۇس بايىنىڭ گەدىنى، يۇزىدىكى جاراھەتلەرگىمۇ دورا سۈركەپ چىڭ تېڭىۋەتكەنلىكتىن ئاغزى، ئىككى كۆزىدىن باشقا يېرى كۆرۈنمەيتتى، گەپمۇ قىلالمايتتى، گەپ قىلسىلا ئەمدىلەتتىن قېتىشۋاتقان جاراھەتلىرى تارتىشىپ زىڭىلداپ ئاغرىق كىرىپ كېتەتتى، قوشۇقتا بەرگەن تاماقنىمۇ چاينىمايلا يۇتۇۋېتەتتى، قوشۇقتا بېرىلگەن تاماق سەل - پەل ئارتۇق كەتسە ئۇنى يۇتالمەي قىينىلىپ كېتەتتى، بەزىدە كانىيىغا كېتىپ قالامدىكىن يۆتەلدۇرۇۋېتەتتى، مۇنداق ۋاقىتلاردا جاراھەت ئاغرىپ قۇددۇس بايىنىڭ جېنىنى ئالاي دەيتتى، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ تاماق يېمەي تۇرۇۋالاتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئېتى تارتىلىپ بىرقانچە كۈن ئىچىدىلا جۇدەپ، قۇرۇق ئۇستىخانلا بولۇپ قالىدى. ئايپاشا خېنىم ئېرىگە قارىسىلا يىغلاپ قالاتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسكەندەر قۇددۇس بايىنىڭ دەم ئېلىشىغا تەسىر يەتكۈزۈۋاتقانلىقىنى باھانە قىلىپ ئۇنى نەسىھەت بىلەن كۆندۈرۈپ نېرىقى ئۆيگە ياكى سىرتقا چىقىرىۋېتەتتى، ئۇ قۇددۇس بايىنىڭ يېنىدىن ئايرىلىشىغا بىمارىنىڭ قېشىدا ئابلا ئاۋاز پەيدا بولۇپ بېشىنىڭ قىزىغان - قىزىمىغانلىقىنى ۋە باشقا ئالامەتلىرىنى تەكشۈرەتتى، گەدەن، يۇزىدىكى جاراھەتلەرنىڭ تارتۇقسىز ساقىيىشى ئۈچۈن ياسىغان ئېسىل دورىلىرىنى سۈركەپ ئالماشتۇرۇپ تۇراتتى، پۇتىدىكى تېڭىقلارنىمۇ ۋاقتى - قەرەلىدە ئالماشتۇراتتى. ئايپاشا خېنىم بەزىدە «مىرزا قادىر سۇنۇقچىنىڭ كەلگىنىنى كۆرمەيمەنغۇ» دەپ سوراپ قويىاتتى، ئىسكەندەر ھېچقانداق چىرايىنى ئۆز-

گەرتمەي «سىلى نەرىقى ئۆيدە دەم ئېلىۋاتقاندا كېلىپ تېگىشتى ئالماشتۇرۇپ، جاراھەتكە دورا سۈرتۈپ بولۇپ كېتىپ قالدى، سىلىنى كۆرۈنمەيدىغۇ دەپ سوردى» دەپ قويايتتى، ئۇمۇ جىم بولاتتى، بىرەر ھەپتىدىن كېيىن قۇددۇس باينىڭ جاراھەت ئېغىزلىرى ئېتىلىپ قەقەش بولۇشقا باشلىدى، كەينىگە ياستۇق قويۇپ بەرسە ئولتۇرالايدىغان بولدى.

شۇ ۋاقتىچە ئابلا ئاۋاز قۇددۇس باينىڭ گەپ قىلىشىغا چەك قويۇپ، قاتتىق پەرھىز قىلىشنى جېكىلەپ كەلگەنىدى. ھېچقانداق چان كېسەل بولۇپ يېتىپ باقمىغان ئادەم ئۇشتۇمتۇت كېسەل بولۇپ يېقىلىپ چۈشسە ئۆلۈپ كېتەرمەنمىكىن، دەپ بەك قورقۇپ كېتىدىكەن. قۇددۇس بايمۇ «بۇ دۇنيادا ئەللىك يىل شۇنچە كاتتا ياشاپ كېلىپ ئۇشتۇمتۇت زەربىگە ئۇچراپ بالا - قازادا قالدىم، ئەزرائىل جېنىمنى ئالمايدىغانلا بولسا، ئابلا ئاۋازنىڭ گېپىگە كىرىپ، ئۇزۇل - كېسىل ساقايغۇچە گەپ قىلماسلىقا رازىمەن» دەپ ئىچىدە قەسەم ئىچىپ ھېچنېمىنى ئويلىمىدى، گەپ قىلمىدى، ئايپاشا خېنىم نېمىلەرنىدۇ دېمەكچى بولسىلا قولىنى شىلتىپ ئۇنىمۇ گەپ قىلدۇرمىدى ياكى ئۆيدىن چىقىپ كەت دەپ تۇرۇۋالدى.

كۈنلەر ئارقا - ئارقىدىن ئۆتۈۋەردى، ئون توققۇزىنچى كۈنىگە بارغاندا ئابلا ئاۋاز قۇددۇس باينىڭ گەدەن، يۇزلىرىگە ئورۇپتىلگەن داكىلارنى ئېلىۋەتتى، جاراھەتلەرنىڭ قەقەشلىرىمۇ ئۆزلۈكىدىن چۈشۈپ كەتتى، ئۇ جاراھەت ئىزلىرىنىڭ گۆشلىرى تولۇق، ساپساق پۈتۈشۈپ گويا خورازنىڭ تاجسىدەك قىپقىزىل قان تېپىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى، بۇ داۋالاشنىڭ ئۇنۇملۇك بولغانلىقىنىڭ بېشارىتى ئىدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۈم، قۇددۇس باي، قانداقراق تۇرۇۋاتىلا؟ تېرىلىرى تارتىشىپ ئاغرىمدىكىن، گەپ قىلىپ باقسىلاچۇ،

— دېدى ئابلا ئاۋاز مىيىقىدا كۈلۈپ قاراپ.

— بىسمىللاھىرراخمانىرەھىم، ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ئابلا ئا-
ۋاز ئۇكام، گەپ قىلغاندا ئاغرىقنى ھېس قىلمىدىم، سەن مېنى
ئۆلۈمدىن قۇتقازدىڭ، ماڭا ئىككىنچى قېتىم ھايات بەردىڭ، مەن
ساڭا ئالاھىدە رەھمەت ئېيتمىسام بولمايدۇ، — دېدى بايمۇ خۇش
بولۇپ.

— پۇتلىرى ساقايمىدى تېخى، نېمىگە ئالدىرايلا، سىلى جىق تارتىلىپ كەتتىلە، پەرھىز قىلمىغان نەرسىلەردىن باشقا قۇۋۋەتلىك تائاملارنى قورقماي چاينap كۆپرەك يەپ بەرسىلە، تېز تۇرۇپ كېتىدىلا، سىلىنىڭمۇ گەپ قىلغۇلىرى، مەزلۇملىرى، بالىلىرى بىلەن مۇڭداشقىلىرى كېلىپ كەتكەندۇ، ئۇلارنى چاقىرىۋېتەي، — ئابلا ئاۋاز چىقىپ كېتىشكە تەمشەلدى.

— راست دەيسەن ئابلا ئاۋاز، ئۇلار كىرسۇن، ئوغلۇم مەمتىمىن بىلەن بالىلارچە مۇڭداشقۇم كېلىپ كەتتى، مېنى ئاۋۋال ئولتۇرغۇزۇپ قويامسەن، — دەپ قۇددۇس باي بېشىنى كۆتۈردى، ئابلا ئاۋاز ئۇنىڭ ئارقىسىغا بىرقانچە ياستۇقلارنى قويۇپ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

دېگەندەك قۇددۇس بايىنىڭ ئايالى، بالىلىرى كىرگەندىن كېيىن بۇ ئۆي شادلىققا تولدى، خۇشاللىق ياشلىرى تۆكۈلدى، ھال سوراش، كۆڭۈل ئېلىشلار داۋام قىلدى، قۇددۇس باي بىلەن ئوغلى مەمتىمىنىڭ گەپلىرى تۈگەيدىغاندەك ئەمەس.

— دادا، ئاۋۋالقى چىرايلىرى قېنى؟ ھازىر يۈزلىرى قىپقىزىل بولۇپ كېتىپتىغۇ، ئاغرىمدۇ دادا؟ مەن تۈتۈپ باقايمۇ، — ئەمدىلا ساقىيىشقا باشلىغان جاراھەت ئىزلىرى مەمتىمىنگە باشقىچە كۆرۈنۈۋاتاتتى، ئۇ دادىسىنىڭ ئادەتلەنگەن ئەسلىدىكى چىرايىنى ئىزدەۋاتاتتى.

— ئۇ قىزىللىق جاراھەت ئىزلىرى ئوغلۇم، — دېدى قۇددۇس باي بېشىنى ئېگىپ، — تۈتقۇڭ كەلسە تۈتۈپ باق، — مەمتىمىن يۈمران قوللىرى بىلەن دادىسىنىڭ يۈزىنى

سەلەدى، — ئاغرىمايدىكەن، قورقماي تۇتۇۋەر ئوغلۇم.
— بولدى ئوغلۇم، دادائىنىڭ يۈزىنى سىلاۋېرىپ يارا چىقىرىپ قويما يەنە، — ئايپاشا خېنىم مەمتىمىنىڭ قولىنى تارتىۋالدى، — مەن يۈزلىرىگە تارتۇق چۈشۈپ قالارمىكىن دەپ ئەندىشىلا قىلغانكەنمەن، قارىغاندا بېجىرىم ساقىيىپ كەتكۈدەك-هە.
ھەممىلا ئادەم گۈزەللىككە، گۈزەل چىرايغا ئامراق، بولۇپ-مۇ خانىم - قىزلار ياخشى كۆرگەن ئادىمىنىڭ مەڭگۈ بىر خىل چىرايلىق تۇرۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ، سەت، تارتۇق بولۇپ قېلىشىنى ھەرگىز خالىمايدۇ، ئەگەر ئۇلارنىڭ بېشىغا ئاشۇ كۈن تېگىپ قالسا ئۇلارنىڭ كېيىنكى ئۆمرى ئاھ ئۇرۇش بىلەن ئۆتىدۇ، تۇرمۇش خۇشاللىقى بولمايدۇ، ئاھ خۇدا! چىرايلىق خانىم - قىزلارغا بۇ كۈننى كۆرۈشنى ھەرگىز نېسىپ قىلمىغاي-سەن!
ئايپاشا خېنىم ئېرىنىڭ پۈتى سۇنغانلىقىدىن ئانچە چۆچۈپمۇ كەتمىدى، ئۇ ئۇيغۇر سۇنۇقچىلىرىنىڭ سۇنۇقچىلىق تېخنىكىسى-نىڭ يۇقىرىلىقىنى بىلەتتى، ئۇلارنىڭ ئېرىنىڭ سۇنۇقىنى داۋالاپ ساقايتالايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى، يۈزندىكى جاراھەتنىڭ تارتۇق-سىز ساقىيىپ كېتىشىگە ئىشەنچ قىلالماي «ئۇنىڭ يۈزىگە تارتۇق چۈشۈپ قالسا چاندىغان بولۇپ قالارمەنمۇ؟ خەقنىڭ ئالدىدا قا-داقمۇ يۈزۈمنى كۆتۈرۈپ يۈرەرمەن؟» دەپ ئەندىشىلا قىلغا-دى، ئۇ ھازىر خۇشاللىق بىلەن شۇنى كۆرۈپ يەتتىكى، ئېرىنىڭ يۈزىگە تاتۇق چۈشمىگەنىدى.
— يۈزۈمگە تاتۇق چۈشكەن بولسا چانماقچىمىدىڭ، چانساڭ-مۇ نېمە ئىلاج، ھا، ھا، ھا...
قۇددۇس بايمۇ يۈزىنىڭ بېجىرىم ساقايغانلىقىدىن خۇشال، ئۇمۇ خوتۇنىغا چاقچاق قىلىپ تۇنجى قېتىم كۈلۈپ ئۆيىنى چاك كەلتۈرۈۋەتتى.

— چىنىپمۇ ندگە باراتتىم، تاتۇقنى ئۆزلىرى چۈشۈرۈۋالـ
مىسلا يە، دېمەكچىمەنكى مىرزا قادىر سۈنۈقچى ئۇستا سۈنۈقچى
بولۇپلا قالماستىن...

— مىرزا قادىر سۈنۈقچى؟ ھا، ھا، ھا... نەدىكى مىرزا
قادىركەن ئۇ، ھا، ھا، ھا...

— نېمىگە كۈلىلا، سىلى گەپ قىلالمىغاندىنكىن ھېچنېمە
نى بىلمەيلا، ھېلىقى ئاق خالاتلىق كىشى مەن تەكلىپ قىلدۇر
غان شەھەرلىك مىرزا قادىر سۈنۈقچى دېگەن شۇ. ئىسكەندەر
شەھەرگە بىزنى ئالغىلى بارغاندا مىرزا قادىر سۈنۈقچىغا دەپتە
كەن، بۇ يەرگە ئارقىمىزدىن ئۇلىشىپ كېلىپلا پۈتلىرىنى تاڭ
دى.

— ئاپا، ئىسكەندەر ئاكام سىلىگە يالغان ئېيتىپتۇ، ئۇ نەدە
يۈرۈپ مىرزا قادىر سۈنۈقچىنىڭ ئۆيىنى بىلسۇن، مىرزا قادىر
سۈنۈقچىنىڭ ئۆيى سەمەندە تۇرسا، ئىسكەندەر ئاكاممۇ مەخمۇت
مەپىكەشنىڭ ئۆيىدىكىلەرگە دەپ قويۇپ مېنىڭ ئارقىمدىنلا قاي
تىپ كىرگەن تۇرسا، بىر دەمدە ئۇ قانداقمۇ سەمەنگە بېرىپ
كېلەلىسۇن؟ ئىسكەندەر ئاكاملار ئۆزلىرىنى ئىشەندۈرمەكچى بو
لۇپ ئابلا ئاۋاز ئاكىغا ئاق خالات كىيگۈزۈپ قويۇپتۇ، مەنغۇ شۇ
ۋاقتىدا تونۇۋالغان ئۇ كىشىنى، — دېدى ئامانىسا دادىسىنىڭ
گېپىگە ئىسپات كەلتۈرۈپ.

— ئامانىسانىڭ دېگىنى راست، مېنى داۋالاشقا شەھەردىن
ھېچكىم كەلمىدى، مېنى ئاشۇ ئەسكى چاپان ئىچىدىكى بىزنىڭ
ئورتاقچىمىز ئابلا ئاۋاز داۋالاپ ساقايتتى.

— توۋا خۇدايىم، بۇ راستما؟ ئابلا ئاۋازنىڭ كەتمەن چېپىپ
چۈررەك باسقان يىرىك، قوپال قوللىرىدىن سۈنۈقچىلىق كېلەمـ
دىكەن؟ جاراھەتنىمۇ تاتۇقسىز داۋالىيالامدىكەن؟ ئىشلەپ قور
سىقىنىمۇ باقالماي يۈرگەن بىرنېمىلەر تېۋىپلىقنى، سۈنۈقچىلىقـ
نى نەدە يۈرۈپ ئۆگىنىدۇ؟ كىم ئۆگىتىدۇ ئۇ تومپايغا؟ مەن

ئىشەنمەيمەن.

— ئاپا، ئابلا ئاۋاز ئاكا تومپايدەك كۆرۈنگىنى بىلەن ئۆگەد-
گىنى كۆپ، بىلىمى چوڭقۇر. ئۇ يۇرتىمىزدا داڭقى كەتكەن
مەرھۇم ئابدۇقادىر پىرىمنىڭ بىردىنبىر ئوغلى ھەم ۋارىسى،
ئابدۇقادىر پىرىم ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرلۇك چالغۇلىرىنى نەپىس،
چىرايلىق ياسايدىكەن، چالالايدىكەن، يۇرتتىكى مەشھۇر ئەلنەغ-
مىلەر ئۇنىڭ ئىشتىراكىسىز ئۆتمەيدىكەن، سۇنۇقچىلىقتىمۇ ئۇ-
نىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغىنى يوقكەندۇق، شۇڭا ئۇ كىشىگە خەقلەر
پىرىم دەپ نام بەرگەنكەن. بۇ ئائىلىنىڭ چالغۇ ياساش، سۇنۇق-
چىلىق كەسپىلىرى ئەۋلادتىن ئەۋلادقا مىراس بولۇپ داۋاملىشى-
ۋېتىپتۇ، ئابلا ئاۋاز ئاكىنىڭ پەرزەنتلىرىمۇ بۇ ئىككى كەسپ-
نىڭ ئەھلى ئىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنىڭغا ھەيران قالمىسلامۇ
بولمدۇ...

ئامانىسا پۇرسەتتىن شۇنداق ئەپلىك پايدىلىنىپ ئابلا ئاۋاز
ئائىلىسىنىڭ جەمئىيەتكە كەڭ تارقالغان ئەجدادىدىن داۋاملىشىپ
كېلىۋاتقان ئائىلە شەجەرىسىنى زوق - شوخ بىلەن سۆزلەپلا
كەتتى. ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنمەي مۇمكىن ئەمەس ئىدى، ئابلا
ئاۋاز ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ناخشا - مۇزىكىدىكى تالانتى، سۇنۇق-
چىلىقتىكى ماھارىتى قۇددۇس باي بىلەن ئايپاشا خېنىمغىمۇ ئايان
پاكىت بولۇپ قالغانىدى. ئەر - ئايال ئىككىسى بۇ ئائىلىنىڭ
ئائىلە شەجەرىسىنى ئامانىسانىڭ شۇنچە ئېنىق يىلىپ ئۆزلىرىگە
سۆزلەپ بەرگەنلىرىدىنمۇ ھەيران قالمايتتى. ئۇنىڭ مۇشۇلارنى
سۆزلەپ بەرگىنى ئۇچۇنلا ئۇنى ئەيىبلەپ خۇشال كەيپىياتنى
بۇزۇشقا ھېچكىمنىڭ تىلى بارمىدى، قىزغىن مۇنازىرىنى داۋا-
لاشتۇرۇش مۇمكىن ئەمەستەك قىلاتتى، ئۆينىڭ ئىچى جىمجىت-
لىققا چۆمۈلگەنىدى.

دەل شۇ ۋاقىتتا، ئىشىك ئېچىلىپ ئۆيگە قەشقەردىن قۇد-
دۇس باينى يوقلاپ كەلگەن ئايپاشا خېنىمنىڭ ئاتا - ئانىسى ۋە

باشقا تۇغقانلار كىرىپ كەلدى، ئۆينىڭ جىمجىتلىقى بۇزۇلدى.

13

ئايپاشا خېنىم يېزىدا تۇرغان كۈنلەردە بىر تەرەپتىن قۇد-دۇس بايغا قاراپ، تامىقىنى ئېتىپ بېرىپ، كىر - قاتلىرىنى يۇيۇپ، ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ غەم - ئەندىشىنى ھەمراھ قىلىپ ئالدىراپلا يۇرگەن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئامانىنسانى يېنىدىن ئايرىماي ئۇنى قاتتىق تۇتماقچى بولۇپ ھېرىپلا كەتتى. تۇزۇك ئارام ئالالماي، خاتىرجەم ئۇخلىيالماي جۇدەپمۇ كەتتى. ھېلىمۇ ياخشى ئامانىسا ئەشرەپنىڭ پىنھان يەرگە يوشۇرۇنۇۋالغانلىقى، ئۇنى تۇتۇش ئۈچۈن كەينىگە ئادەم چۈشمىگەنلىكىدىن خاتىرجەم بولۇپ ھېچبىر ئىش يۇز بەرمىگەندەك ئاپىسىنىڭ سىزىقىدىن چىقماي جىمجىت يۇرۇۋەردى، بەزىدە ئاپىسىنىڭ يېنىدىن بىر - ئىككى سائەت ئايرىلىپ ئەشرەپنىڭ يېنىدىن قايتىپ كەلگەن ئامانگۈل يوشۇرۇنغان ئۆيگە بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن مۇڭدىشىپ چىقاتتى، ئاپىسى سېزىپلا قالسا كايىپ كېتەتتى، شۇڭا ئۇ ئېھتىياتچان بولۇپ ئاپىسىنى خاپا قىلماسلىققا تىرىشاتتى.

ئايپاشا خېنىم بىر ئاز جۇدىگەن، ھاردۇق يېتىۋاتقان بولسىمۇ ئېرىگە قاراشتىن ئېرىنمەيدۇ، قىزىنى نازارەت قىلىشتىن زېرىكمەيدۇ. بۇ ئايالىق بۇرچ، ئانىلىق مەجبۇرىيەت. لېكىن ئايپاشا خېنىمنىڭ روھىي كەيپىياتىنى بۇزۇپ تۇرغان تېزراق ئېرىگە دېمىسە بولمايدىغان ئىنتايىن مۇھىم بىر مەخپىيەتتى بار ئىدى، قۇددۇس باي گەپ قىلالمىسىمۇ بۇرۇنلا دېيىشى كېرەك ئىدى، لېكىن ئۇ دېگۈزمەيلا كەلدى. ئايپاشا خېنىم بايىلا ئامانىسا بىلەن مەتىمىنى ئۆيدىن چىقىرىۋېتىپ ئۇنىڭغا دېمەكچىدى، ئويلىمىغان بىر ۋاقىتتا ئەر ئايال ئىككىسىنىڭ مۇنازىرىسىگە ئامانىسا لوقما سېلىپ ئۇنىڭ ئاغزىنى يەملەپ قويدى، شۇ-

نىگىغا ئۇلىشىپلا شەھەردىن ئۇرۇق - تۇغقانلار كېلىپ قالدى. ئۇلارنى نامازدىگەر بىلەن نامازشام ئارىلىقىدا ئۇزىتىۋېتىپلا ئۇ ئالدىراپ - تېنەپ ئېرىنىگ يېنىغا كىرىپ ئىشكنى ئىچىدىن زەنجىرلىۋالدى.

— سىلى مېنى گەپ قىلدۇرماي بەكمۇ سىقىلىپ كەتتىم، بۇ ئىشنى ھازىرلا دېمىسەم كاللام ئېتىلىپ كېتىدىغاندەك قىلە-دۇ، — ئايپاشا خېنىم تېز - تېز سۆزلەپ قۇددۇس باينىگ ئالدىدا ئولتۇردى.

— ۋاي ئاللا، ئىشكنى ئېتىۋېلىپ دېگۈدەك نېمە گەپتى ئۇ؟ تېز دېمەمسەن، — دېدى قۇددۇس باي خوتۇنىنىگ سىرلىق قىلىقلىرىغا قاراپ كۈلۈپ.

— كۈلمىسىلە، بۇ خەۋەرنى ئاڭلىسىلا سىلىمۇ چۆچۈپ ياتالماي قالالىمىكىن؟ — ئايپاشا خېنىم ئۇسساپ كەتكەن بولسا كېرەك، ئۇ بىر چىنە مۇزدەك چاينى ئىچىۋېلىپ سۆزىنى داۋام-لاشتۇردى، — سىلى يېزىغا كېتىپ كەچ پېشىنگىچىمۇ كېلەلمە-گەندىن كېيىن يوللىرىغا قاراپ كوچىغا چىققانىدىم، — ئۇ ئېرىدىن مۇلۇكنى ئىزدەپ ماڭغانلىقىنى يوشۇردى، — كېتىۋاتسام ئاچاڭزا دەپ بىرسى چاقىرغاندەك قىلدى.

— لى خۇڭلىن ياغاچچىمىكەن؟ ئۇ سېنى شۇنداق چاقىراتى، ئۇ نېمە دەيدۇ گەپنىگ پوسكاللىسىنلا دېگىن.

— بۇگۈن كېچە مۇلۇك زىندانغا تاشلىنىپتۇ، قۇددۇس باي ئاكاڭزىغا دەپ قوي، دېگەنىدى شۇ، — ئايپاشا خېنىم ئېرىنىگ ئالدىراڭاقىنىغا قاراپ بۇ شۇم خەۋەرنى لوقمىدىلا دەۋەتتى.

قۇددۇس باي ئالدىنقى كۈنلەردە خوتۇنىنىگ گەپ قىلىشىغا يول قويمىغانىدى، ھازىر لى خۇڭلىنىنىگ ئىسمىنى ئاڭلاپلا ئۇنىگ دېگەن گېپىنى ئاڭلاشقا ئالدىراپ كېتىۋاتاتتى، ئۇ ئادەتتىكى ياغاچچى بولغىنى بىلەن قۇددۇس بايىنى دوتەيدىن تارتىپ ئۇنىگ قول ئاستىدىكى ئەمەلدارلارنىگ ئىچكى زىددىيىتى، يېڭى سە-

لىق، سىياسەتتىكى ئۆزگىرىشلەر، كىشىنى چۆچىتىدىغان خە-
ۋەرلەر بىلەن تەمىنلەپ تۇراتتى. ھەرقانچە چۆچۈيدىغان خەۋەر
بولغاندىمۇ قۇددۇس باي مۇلۇكنىڭ زىندانغا تاشلىنىشىنى ئويلە-
مىغانىدى، ساق ۋاقتىدا بولسا بۇ خەۋەرنى ئاڭلىسا ئىشەنمەي
ساقچى باشلىقىنىڭ ئالدىغا بېرىپ بۇ راستمۇ - يالغان دەپ
سوراپ كەلگەن بولاتتى، ھازىر ئۇنىڭ يۈرىكى جىغغىتە بولۇپ
ئۇيقۇسىرغان كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى ۋە:
— نېمىشقىكەن ئەمدى؟ ئۇ دەپ بەرمىدىمۇ؟ — دەپ سورە-
دى قۇددۇس باي.
— ئۇمۇ يېڭىلا ئاڭلاپتۇ.
بۇ تومتاق خەۋەر ئۇنىڭ ئارامىنى بۇزدى، ئۇنى گاڭگىرە-
تىپلا قويدى، ئەمەلىيەتتىغۇ ئۇنىڭ بېشىنى قاتۇرۇۋاتقان ئىشلار
ئاز ئەمەس ئىدى، ئۇ ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن گەپ قىلالمىغە-
نى بىلەن كاللىسى تىنچ تۇرمىدى، ئويلىغانلىرى كۆپ بولدى.
ئۇ تاسادىپىي بالا - قازاغا ئۇچرىغانلىقىنى قايسىبىر ئىشنى ياخشى
قىلمىغانلىقى ئۈچۈن ئۆزىنى خۇدانىڭ جازالىغىنى دەپ چۈشەن.
دى، شۇڭا ئۇ خۇداغا كېچە - كۈندۈز ئىستىغپار ئېيتىپ گۇنا-
ھىنى مەغپىرەت قىلىشنى ئۆتۈنۈپ خۇداغا ھەمدۇ - سانالار
ئۇقۇدى، ھەر قېتىم سۇنۇق، يارىلارغا ئاغرىق كىرگىنىدە گويا
تىنىقى توختاپ قالىدىغاندەك بىلىنىپ ھاياتتىن مېھرىنى ئۈزەل-
مەي خۇدادىن ئامانلىقىنى تىلىدى. لېكىن قۇددۇس بايمۇ بىلە-
دۇ، تىلەك - بىر ئېتىقاد، روھىي تۇرۇك، ئۇنىڭ ئىجاۋەت
بولۇشى ناتايىن، تېۋىپ، سۇنۇقچى — خۇدانىڭ قۇلى، خۇدانىڭ
قۇللىرىنىڭ كارامەت كۆرسىتىشىمۇ خۇدانىڭ قۇدرىتىدىن بولىدۇ،
ئۇ مۇشۇنداق تونۇپ، تېۋىپ، سۇنۇقچىنىڭ ئۆزىنى بېجىرىم
ساقايتىۋېتىشىنى ئارزۇ قىلدى. ئەگەر ئۇ ساقىيىپ ئورنىدى
تۇرۇپ كېتەلمىسىلا بىر ئۆمۈر توپلىغان بايلىقىنى ئۇنىڭغا تەقدىم
قىلىۋېتىشنى ئويلىدى، ئاخىر كارامەت كۆرۈلۇشكە باشلىدى،

ئۇنىڭ ياردىسى نۇقسانسىز ، تارتۇقسىز ساقايدۇ ، پۇتىنىڭ سۇنىقى-
مۇ كۇندىن - كۇنگە ياخشىلىنىۋاتىدۇ ، شۇنىڭدىن كېيىنلا ئائە-
لىسىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلار بىر - بىرلەپ ئېسىگە چۈشۈشكە
باشلىدى ، مال ئىسكىلات (تۇرمە) مەسىلىسى ھەممىنى بېسىپ
چۈشىدىغان ، ساقچى تەرەپ بىلەن تىركىشىدىغان ، باش ئاغرىتە-
دىغان مەسىلە ئىدى ، ئوتتۇرىدا مۇلۇك تۇرۇپ بەرمىسە ئىسكىلا-
تنى ساقلاپ قېلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى ، ئىسكىلات قۇددۇس
بايغا ناھايىتى قىممەتكە توختىغان ، شۇنىڭغا چۈشلۈق ئوبدان
ئەسقاتىۋاتاتتى . ئىسكىلاتقا كەتكەن پۇلغا قىزى ئامانىنساھەك-
لەردىن تۆت - بەشىنى سېتىۋالغىلى بولاتتى ، مۇشۇلارنى ئويلىسا
قۇددۇس باي دەسلەپتە « ئەلچى » كىرگۈزگەندىلا ئامانىنسانى مۇ-
لۇككە كىچىك خوتۇنلۇققا ماقۇل دەۋەتمىگىنىگە پۇشايمان قىلاتـ
تى ، ھازىر مەتىلىمۇ ئىسكىلات مەسىلىسىگە چېتىلىپ چەت
ئەلدە تۇرۇپ قالدى ، قىزغىن يۇرۇشۇاتقان سودىمۇ سۇغا چىلاش-
تى .

خۇدا گويا قۇددۇس بايدىن ئۆچ ئېلىۋاتقاندەك يەرنى ئاس-
مان ، ئاسمانىنى يەر قىلىپ مۇلۇكنى زىندانغا تاشلاتقۇزۇۋېتىپتۇ ،
يۇقىرىقى ئىشلار مۇلۇكسىز ھەل بولمايدىغان تۇرسا ، بۇ زادى
قانداق بولغىنى ؟ جاھانىنىڭ ئىشلىرى كۇمپەيكۇم بولۇپ كەتتە-
مۇ - نېمە ؟ بۇنىڭغا نېمە دېگۈلۈك ، قۇددۇس باي ئويغا پېتىپ
جىمجىت ئولتۇرۇپ قالدى . بۇ جىمجىتلىقنى يەنە ئايپاشا خېنىم
بۇزدى .

— ياماں ۋاقتىدا ياماں بولدى دېگەندەك ، بۇ يەردە بالا قازا
تېگىپ سىلى ياتسىلا ، شەھەردە مۇلۇك زىندانغا تاشلىنىپ كەتـ
تى ، دەۋا - دەستۇرلىرىمىز سۇغا چىلاشتى ، مەمتىلى چەت ئەلدە
سەرسان بولۇپ يۈرىدۇ ، ئەڭ مۇھىمى مۇلۇكنىڭ زىندانغا تاشلە-
نىشى بىلەن قىزىمىز ئامانىنسانىڭ تەلىيى قېچىپ بەختى ئېچىلـ
مايدىغان بولدى ، ئاھ ، بىچارە قىزىم ، — ئۇنىڭ كۆڭلى يېرىم

بولۇپ يىغلىۋەتتى.
— بولدى، بولدى، يىغلاپ مېڭەمنى چوقىما، مۇلۇك بۇ ۋاققىچە زىنداندىن قويۇپ بېرىلدىمۇ كىم بىلىدۇ.
— قويۇپ بېرىلمەپتۇ، ئايالىنىڭ كۆرۈشۈشىگىمۇ رۇخسەت قىلماپتۇ، بايا مەن دادامدىن سورىدىم، — دېدى ئايپاشا خېنىم كۆز ياشلىرىنى ئېرتىۋېتىپ.
— مۇنداق دېگىن، ئۇنداق بولسا، — قۇددۇس باي بېشىنى كۆتۈرۈپ خۇنۇك كۆزلىرىنى خوتۇنىغا تىكتى، — ئەتە بالىلارنى ئېلىپ شەھەرگە قايت، شەھەردە قانداق گەپ - سۆزلەر ئېقىپ يۈرۈيدۇ، سۈرۈشتە قىلىپ كۆرگىن. مەمتىلىنىڭ خەۋىرىنى ئال، بۇ ئەھۋالدا مەنمۇ بۇ يەردە خاتىرجەم ياتالمىغۇدەكمەن، ئابلا ئاۋاز ئەمدى ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ئاز - ئاز مېڭىپ بەرسىلە دېسە ئۇنىماپتىمەن، نەچچە كۈنگىچە پۇت دەسسەپ ماڭالىغۇدەك بول- سامىلا كەينىگىلاردىن يېتىپ بارىمەن. سالامەت ساقايغانلىقىم يۈزى- سىدىن ئەل - جامائەتكە نەزىر قىلىپ بېرىمەن، تەييارلىق قىل غاچ تۇرۇڭلا، ئەمدى ئامانىسانى ئەيىبلەپ، دۇشكەللەپ كۆڭلى نى ئاغرىتىۋەرمە، قارىغاندا بىزنىڭ كەلگەن «ئەلچى» لەرگە ما- قۇل بولمىغىنىمىزمۇ ئوبدان بولغاندەك قىلىدۇ. . .
ئايپاشا خېنىمغا قۇددۇس بايىنىڭ ئاخىرقى گېپى ياقمىدى، ئۇ نېمىلەرنىدۇ دېمەكچى بولۇپ قېشىنى كۆتۈرۈشىگە ئۇ چىرايى- نى تۇرۇپ:
— بولدى، شۇنداق بولسۇن، مەن ھېرىپ قالدىم، مېنى ياتقۇزۇپ قويۇپ تامىقىڭنى ئەكىلىن، — دېدى. ئايپاشا خېنىم ئۇنى ياتقۇزىۋېتىپ:
— زۇۋال ۋاقتىدا ئۇخلىۋالمىسىلا، قارا باسىدۇ، تاماقنى ئامانىسا ئېتىۋاتىدۇ، مەن تەرتىمنى يېڭىلاپ كىرىپ باشلىرىدا ئولتۇرمىسام بولمايدۇ، — دەپ قويۇپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.
ئايپاشا خېنىم مۇلۇكنىڭ زىنداندا تاشلانغانلىقىنى قۇددۇس

بايغا يەتكۈزۈپ بىئارام بولۇپ كەلگەن كۆڭلىگە لايىق تەسەللى تاپالمىدى، شۇڭا ئۇ ئېرىنىڭ يېنىدىن زەھەر يۇتۇۋالغاندەك بو- لۇپ قايتىپ چىقتى، لېكىن ئۇ بۇ كەيپىياتىنى بالىلىرىغا، ئىسكەندەرگە سەزدۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن ئالدىراپ - تېنەپ تەرەت ئېلىۋېلىپلا نامازشامنى ئۆتىۋېلىشنى باھانا قىلىپ جەينە- مازغا كېلىپ ئولتۇرۇۋالدى.

ئانا بولغۇچى جەمئىيەتتە يۈز بېرىۋاتقان كۈرەشلەر، سىياسىي كۈرەش، سودا - سېتىق دېگەندەكلەرگە قىزىقمايدۇ، ئۇنىڭ غېمى ئېرىنىڭ ۋە بالىلىرىنىڭ ئامانلىقى ۋە كېيىنكىبەخت - سائادىتىدىلا بولىدۇ، شۇنىڭا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئېرى خەتەر- دىن قۇتۇلغان، ئۆزى بىلەن بىللە ياشاپ قېلىشىدىن ئۈمىد تۈ- غۇلغان، لېكىن مەمتىلى، ئامانىسالارنىڭ كېيىنكى تەقدىرى ئەۋپ - خەتەر ئىچىدە قالدى. مۇلۇكنىڭ زىندانغا تاشلىنىشى ۋەلارنىڭ بەختسىگە ئۇلتۇرغاندەك بىلىنىۋاتاتتى، شۇنداق تۇرۇق- لۇق ئېرى كېپىل بولۇپ ھەپسىدىن چىقىرىۋېلىشنى ئويلاپمۇ قويماي، بەلكى مۇلۇكنىڭ زىندانغا تاشلىنىشى ئۆزلىرىگە مۇنا- سىۋەتسىزدەك سۆزلەۋاتاتتى، ئۇ زادى نېمىنى ئويلايدىغاندۇ، كېپىل بولۇپ مۇلۇكنى زىنداندىن ئاچقىۋالارمۇ؟ ئايپاشا خېنىم جەينىمازدا ئولتۇرۇپ نامىزىنى ئۆتىدىمۇ ياكى خىيال سۈرىدىمۇ ۋە ياكى ئىككىسى ئارىلىشىپ داۋام قىلدىمۇ، ئۆزىمۇ بىلمىدى. بىر ھازادىن كېيىن ئۇ جەينىمازدىن تۇرۇپلا ئامانىسا، مەمتە- مىنلەرگە ئەتە سەھەردىلا شەھەرگە قايتىپ كېتىدىغانلىقىنى ئۇق- تۇرۇپ، ئۇلارنىڭ دادىسى بىلەن خوشلىشىپ چىقىشىنى تاپىلە- دى، ئۆزى بولسا ئېرىنىڭ كىر - قاتلىرىنى يۇدى. ئەتىسى تاڭ يورۇشىغىلا ئىسكەندەر ئايپاشا خېنىم، ئامانە- سا، مەمتىمىنلەرنى يار - يار ھارۋىغا ئولتۇغۇزۇپ شەھەرگە ئەكىرىپ كەتتى.

قۇددۇس باي قىزى ئامانىسا بىلەن ئابلا ئاۋازنىڭ ئوغلى

ئەشرەپنىڭ ئەركىن مۇھەببەتلەشكەنلىكىنى ئېغىر «جىنايەت» ھېسابلاپ ئەشرەپنى، ئىككى ياشنىڭ ساپ مۇھەببىتىنى قوغداپ ياردەم بەرگىنى ئۈچۈن ئامانگۈلنى تۈتماقچى بولۇپ يېزىغا كېلىپ ۋېتىپ ئاتلىرىنى بولۇشچە يۈگۈرۈتۈپ مەپىنىڭ ئاغدۇرۇلۇپ كېتىشى بىلەن پۈتىنى ئېغىر سۇندۇرىۋالدى، يۈزى، بوينى قاتقى بىلەن ئەشرەپنى، ئامانگۈلنى يەنىلا تۈتۈپ جازالايمەن دەپ تۇرۇۋالارمۇ؟ ئابلا ئاۋازىنىڭ ئۆزىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇۋالغانلىقى يۈزىنى قىلماسمۇ؟ ئامانگۈلنىڭ ياشلىق باھارىنى بەربات قىلغانلىقى، ئۇن - تىنسىز كۈتۈپ كېلىۋاتقانلىقى ھېچنېمىگە دال بولالماسمۇ؟ مانا ئەمدى قۇددۇس بايىنىڭ ئادەمىيلىك ۋىجدانىنى سىنايدىغان پەيت كەلگەندى. خەلق ئارىسىدا «قول قولنى يۇيسا، قول قوپۇپ يۈزنى يۇيار» دېگەن تەمسىل بارغۇ، قۇددۇس بايىنىڭ ۋىجدانىنى سىناپ بېقىش كېرەك، ئەلۋەتتە.

بۇ كۈنى سەھەردە ئايپاشا خېنىملار شەھەرگە كىرىپ كەتكەندىن كېيىن بۇ ھويلىدا ئامانگۈل پەيدا بولدى. ئۇ قازان بېشىنى ئېگىلەپ، خېمىرنى سامان قەغەز قېلىنلىقىدا يېيىپ، ئۈستىگە قايماق، يۇمشاق چانالغان پىياز، دورا - دەرمەكلەرنى سۈركەپ قاتلىما پىشۇردى. بۇنى پەقەت ئامانگۈللا قىلالايتتى، تەمى كىشىنىڭ ئېغىزىدىلا قالاتتى. يەنە قېنىق سۈتلۈك چاي ئەتتى، ناشتىلىقنىڭ تەييار بولۇشىغا ئۈلگۈرۈپ ئابلا ئاۋاز كىرىپ كەلدى ۋە

ناشتىلىقنى ئېلىپ قۇددۇس باينىڭ يېنىغا كىردى.
— ئەسسالامۇ ئەلەيكۈم باي ئاكا، ئوبدان ئوخلاپتىلىمۇ؟ بۈگۈن تاۋلىرى قانداق تۇرىدۇ؟ — ئۇ قۇددۇس بايدىن قىزغىنلىق بىلەن ئەھۋال سورىدى، ئۆزىنى مەززىلىك قاتلىمىنىڭ پۈردىگى قاپلىدى.
— ۋەئەلەيكۈم ئەسسالام، كەل ئابلا ئاۋاز، — قۇددۇس باي ياستۇققا يۆلۈنۈپ ئولتۇرغانىدى، ئۇمۇ ئابلا ئاۋازنى قارشى ئالغانلىقىنى بىلدۈرمەكچى بولغاندەك مىدىراپ قويدى، — بۈگۈن خېلى يېنىك تۇرىمەنغۇ، پاھ، پاھ، بۈگۈن سەن ماڭا تولىمۇ ئوبدان قاتلىما پىشۇرۇپ ئەكىرىپسەنغۇ، تېز بول، داستىخان سال، بىللە ناشتا قىلايلى، — قۇددۇس باينىڭ نەپسى تاقىلداپ كېتىۋاتاتتى.
— مانا هازىر، — ئابلا ئاۋازمۇ تېتىكلىشىپ جوزىنى قۇددۇس باينىڭ ئالدىغا قويۇپ ئۈستىگە داستىخان سالدى، داستىخانىنىڭ ئۈستىگە نان، قاتلىمىلار قويۇلغان لېگەننى قويدى، ئىسسىق سۈتلۈك چاينى چىنىلەرگە قويۇۋېتىپ ئېغىز ئاچتى، — باي ئاكا، بۈگۈن قورساقنى ئوبدان چىڭدىسىلا، ئاندىن باغقا چىقىپ ئىسسىق چۈشكىچە مېڭىشنى مەشىق قىلايلى، مۇناق يېتىۋەرسىلە بولمايدۇ.
— راست دەيسەن، — قۇددۇس باي سۈتلۈك چاينى بىر يۇتۇم ئوتلىۋېتىپ قولىنى قاتلىمىغا سۇندى، — سەن نەچچە كۈن بۇرۇنلا ئاز - ئازدىن مېڭىپ بەرسىلە دېگەنتىڭ، لېكىن ئۇ (ئايپاشا خېنىمنى دېمەكچى) مېنى قورقۇتۇپ مېڭىشىمغا زادىلا يول قويمىدى. ئۇمۇ بۈگۈن شەھەرگە كەتتى، مېنىڭ مېڭىشىمغا توسقۇنلۇق قىلدىغان ئادەمۇ يوق، يېنىمدا سەن بار تۇرساڭ نېمىدىن قورقاتتىم؟ — ئۇ قاتلىمىنى يەۋېتىپ، قولىدىكى قاتلىما پارچىسىنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ قارىدى، — ئابلا ئاۋاز بۇ قاتلىمىنى ئامانگۈل قىلغاندەك قىلامدۇ؟ هە، راست، مەن ئۇنى

پەقەتلا كۆرمىدىمغۇ، ئۇ نەگە كېتىپتۇ، ئۇنى ئىسكەندەردىنمۇ سورىماپتىمىنا، — دېدى.

قۇددۇس باي ھېچنېمىنى بىلمىگەن بۇلۇڭلاپ ئامانگۈلنىڭ دېرىكىنى قىلىۋاتاتتى، ئابلا ئاۋازمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، چىرايىدا ھېچنېمىنى چاندۇرماي جاۋاب بەردى:

— مەنمۇ ئامانگۈلنى كۆرمىگىلى خېلى ئۇزۇن بولدى، ھە، راست، سىلى يېزىغا كېلىشتىن بۇرۇنلا ئىسكەندەر ئامانگۈلنىڭ سىلىنىڭكىگە كەتكەنلىكىنى ئېيتقاندەك قىلىۋىدى، مەن تېخى ئۇنى شەھەردىكى ئۆيلىرىگە قاراۋاتامدىكىن دەپ ئويلاپ يۈرۈپتىمەن.

— ئابلا ئاۋاز ئۇكام، يېزىدىكى ئاياللارنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداق قاتلىما قىلالامدۇ؟ بۇ قاتلىمىنى ئايالىڭ پىشۇرىدىمۇ يە؟ — قۇددۇس باي ئۇنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە كىرىۋالدى.

— ئايالىمنىڭمۇ سىلىگە تاماق ئېتىپ سۇنغۇسى بار ئىدى...

— ياق، ياق، مەن ئۇنداق دېمەكچى ئەمەسمەن، — ئويلىمىغان ئەھۋالدا قۇددۇس باينىڭ گېپى باشقا مەنگە ئىگە بولۇپ قېلىپ ئابلا ئاۋازنى خىجىللىققا سېلىپ قويدى، شۇڭا ئۇ گېپىنى تۇزىتىشكە ئالدىرىدى، — سەن تېخى قاتلىمىنى يېمەپسەنغۇ، سەنمۇ ئېلىپ تېتىپ باقە، ئامانگۈل مۇشۇنداق تىتىلىپ تۇرىدىغان مەززىلىك، يېيىشلىك قاتلىما قىلاتتى، ئالە، بىر پارچە يەپ كۆرمەمسەن.

قۇددۇس باينىڭ زورلىشى بىلەن ئابلا ئاۋاز قاتلىمىنى بىر پارچە ئېلىپ يېدى.

— قاتلىما ئوخشاپتۇ، — دېدى ئابلا ئاۋازمۇ قاتلىمىنى ماختاپ يەۋېتىپ، گەپنىڭ ئورامىنى يۆتكىۋەتمەكچى بولۇپ، — باي ئاكا، سىلى جىقراق يەپ قورساقلىرىنى ئوبداق تويغۇزسىلا ئاندىن...

— ئابلا ئاۋاز ئۇكام، سەن گەپنى ئەپچىپ مېنى ئېزىقتۇ-
رىمەن دېمە، — قۇددۇس باي ئۇنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە
تەپتى، — بۇ قاتلىمىنى چوقۇم ئامانگۈل قىلغان، ئايالىم شەھەر-
گە كېتىشى بىلەن بۇ ھويلىدا پەيدا بولغاندەك قىلىدۇ...
— مەن بايا دىققەت قىلماپتىمەن، ئۇ ھويلىدا بولسا مەن
چاقىرىپ كېرەي، — ئابلا ئاۋاز ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىك تەرەپكە
قاراپ ماڭدى.
— چاقىرىشىڭنىڭ ھاجىتى قالمىدى، ئەمدى، ساڭا دەپ
بەرسەم، مەن يېزىغا كەلگەن ئەتىسى ئامانگۈل مېنىڭ ناممىنى
سېتىپ چاكارغا مەن مىنىدىغان ئاتنى ئىگەرلىتىپ مىنىپ قې-
چىپتۇ، مەن ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلاپ چىقىپ مۇشۇنداق ناكا
بولدۇم. ساق ۋاقتىمدا ئۇنىڭغا بولغان غەزىپىم پەلەككە يەتكەن،
تازا ئاچچىقىم تۇتقانىدى، ناكا بولمىغان بولسام ۋىجدانىمغا خىلاپ
ئىشنى قىلىپ قويارکەنمەن. نىيىتى ياماننىڭ قازىنى تۆشۈك
دېگەندەكلا ئىش بولۇپ بالا - قازاغا ئۇچرىدىم، جېنىمنى سەپ
بەرگىلى قىل قالدىم، — ئۇ پۇشايمان قىلىۋاتقاندەك ئۇلۇغ -
كىچىك تىنىۋېلىپ سۆتلۈك چايىنى ئوتلىدى. ئۇ يۇرىكىنىڭ چوڭ-
قۇر قاتلىمىدىكى ئىدىيىۋى ئۆزگىرىشىنى ئېنىق بايان قىلغان
بولسىمۇ ئابلا ئاۋاز ئۇنى يەنە سىنىماقچى، گەپ بىلەن تەگكۈزۈپ
باقماقچى بولۇپ:
— ئەلۋەتتە، بىر ئايال چاكار خوجايىنىنىڭ مىنىدىغان
ئېتىنى ئالداپ مىنىپ قاچسا كىشىنىڭ ئاچچىقى كېلىدۇ - دە،
ئامانگۈل نېمانچە قورقمايدىغان قاپ يۈرەك ئايالدۇ؟ ئۇنىڭغا ھەر-
قانداق جازا ھەقلىق، سىلىنى ئامانگۈل ناكا قىپتۇ - دە؟ بۇنى
بۇرۇنراق بىلگەن بولسام ئامانگۈلنى نەگە كەتكەن بولسا شۇ
يەردىن تۇتۇپ ئەكېلىپ سىلىگە تاپشۇرۇپ خىزمەتلىرىدە بولۇر-
كەنمىز. ھازىر بولسىمۇ...
— بولدى ئابلا ئاۋاز، ئۇنداق قۇرۇق گەپنىڭنى قوي، سەپ-

ىنىڭ مېنى سىناپ ئېچىتىۋاتقىنىڭنى بىلمەيدۇ دەمسەن. مەن ساڭا يالغان سۆزلىسەم بولمايدۇ، مېنىڭ ھازىرمۇ ئۇنىڭغا ئاچچىقىم بار، لېكىن ئۆزۈمنىڭ ناكا بولۇپ قالغانلىقىمنى ئۇنىڭدىن ياكى باشقىلاردىن كۆرمەيمەن، مەن شەھەرگە قايتقۇچە ئۇچرىتا- لىسام ئۇنىڭدىن سوراپ ئېنىقلىۋالمىغان بىر ئاز ئىشىم بار، ئۇنى كۆرسەك شۇنى دەپ قويارسەن.

— بولىدۇ، مەن ئامانگۈلنى ئۇچراتسامىلا سىلىنىڭ ياخشى كۆڭۈللىرىنى يەتكۈزۈپ قويىمەن، قېنى قاتلىمىنى ئالسىلا، — ئابلا ئاۋاز قۇددۇس باينىڭ چىنىسىگە ئىسسىق چايدىن جىقلاپ قويدى.

قۇددۇس باي يېتىۋېرىپ زېرىككەن، تەنلىرى بوشىشىپ ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتقاندى، مۇشۇنداق يېتىۋەرسە لەقۋالىشىپ كاردىن چىقىش ئېھتىمالى بار ئىدى. ئۇنىڭغا ئورۇندىن تۇرۇش ئېغىر كېلىۋاتقان بولسىمۇ ئابلا ئاۋازنىڭ قايتا ـ قايتا سۆيلىشى بىلەن ئورنىدىن تۇردى، يەر تەكتىگە گۆمۈرۈلۈپ چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك ئاۋايلاپ دەسسەپ، گويا يېڭى ئايىغى چىققان بالىلاردەك تەمتىلەپ مېڭىشقا باشلىدى، پۈتىنىڭ سۈنغان ئۈستىخانلىرى يەنە پارچىلىنىپ كېتىدىغاندەك يەرنى قورقماي دەسسەشكە جۈرئەت قىلالمايتتى، تىك تۇرالمايدىغاندەك ھېس قىلىپ ئۆزىنى ئابلا ئاۋازغا ئارتىۋالغانىدى، ئابلا ئاۋاز ئۈنى ناھايىتى تەستە ماڭغۇزاتتى، ئاستا ـ ئاستا سۆرۈلۈپ ئۆلار ئۆيدىن ئارىلىقتا، ئارىلىقتىن باغقا چىقتى، باغنىڭ خۇشپۇراقلىق ھاۋاسى، يېشىل بوستانلىققا پۈركەنگەن ئوت ـ چۆپلىرى، مەي باغلاپ كەتكەن مېۋىلەرنىڭ شېرىن ھىدى، قۇياشنىڭ ئىللىق تەپتى قۇددۇس باينىڭ روھىنى كۆتۈرۈپ شادلاندۇرىۋەتتى، ئۇ سېھىرلىك مەنزىرە ئۈنىڭ ۋۇجۇ- دىدا ھاياتقا بولغان كۈچلۈك مۇھەببەتنى ئويغاتقاندى، شۇڭا ئۇ ئولتۇرۇپ دەم ئالغۇسىمۇ كەلمەي ئابلا ئاۋازنىڭ يۆلىشى بىلەن يۇمران ئوت ـ چۆپلەرنى دەسسەپ باغنىڭ ئىچىگە قاراپ يۈرۈپ

كەتتى.

قۇددۇس باي ئۇچ كۈن مۇشۇنداق جاپالىق مەشىق قىلىپ يەرنى قورقماي دەسسەپ ماڭىدىغان بولۇپ قالدى، لېكىن ئۇ يەنىلا باشقىلارنىڭ يۆلىشىگە موھتاج بۇلۇۋاتاتتى، شۇڭا ئۇ ئابلا ئاۋازدىن ھاسا تۇتۇپ مېڭىشنى تەلەپ قىلدى.

— ياق، باي ئاكا، ھاسا تۇتۇپ مېڭىشقا قەتئىي بولمايدۇ، — دەپ ئابلا ئاۋاز ئۈنىڭ تەلىپىنى رەت قىلدى، — ھازىر سۈنۈقلارنىڭ تۇتۇشۇپ كەتكەنلىكىدە ھېچقانداق چاتاق يوق، سىلىدە بىر ئاز ماغدۇرسىزلىق بار، ئەڭ يامىنى قورقۇش، ئەنسىرەش ئېغىر، كەيپىياتلىرىدىكى ئاشۇ ئىللەتلەر تۇگىسىلا مېڭىپ كېتە-لەيلا. ھاسا كىشىنى يامان ئۆگىتىپ قويىدۇ، سىلى مېڭىپ كېتەلەيدىغان تۇرسىلا نېمىشقا ھاسا تۇتىدىكەنلا؟ مەن سىلىنىڭ ھاسا تۇتۇشلىرىنى خالىمايمەن.

— مۇشۇنچىلىك ماڭالايدىغان بۇلۇۋالغىنىمغۇ رازىمەن، ئابلا ئاۋاز ئىنىم، شەھەردە مەن بېجىرمىسەم بولمايدىغان ئىشلار دۆۋۈلىنىپ كەتتى، تېزرەك قايتمىسام بولمايدۇ.

— مەن سىلىنى تۇتۇۋالغىنىم يوققۇ، سىلى سەللىمازا سا-قايدىلا، مەن پەقەت سىلىنىڭ يەرنى گۈرس - گۈرس دەسسەپ ماڭغانلىرىنى كۆرۈشۈم كېرەك.

ئۇ ئەسكى چاپان ئىچىدىكى بۇ سۈنۈقچى دېھقانىنىڭ ئۆزىنىڭ سۈنۈقچىلىق تېخنىكىسىغا ئىشىنىپ ئېيتىۋاتقان سۆزىنى تولۇق چۈشەندى، ئۇ ئۆزى داۋالغان بىمارنىڭ سەللىمازا ساقىيىپ مەزمۇت قەدەم ئېلىپ مېڭىشىنى ئارزۇ قىلىۋاتاتتى. بۇ سۆزنىڭ سالمىقى يېنىك ئەمەس ئىدى، بىمارغا ئالىيجاناپلىق ھۈرمەت ۋە مۇسىئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسىنى، سونۇقچىنىڭ ئىگىلمەس - سۈن-ماس ئىرادىسىنى ئىپادە قىلاتتى، قۇددۇس باي ئۇنىڭ بۇ سۆزى-دىن بىر خىل سېخىي، پىداكار، كۆيۈمچان قەلب ئىگىسىنى كۆرگەندەك بولدى، ھازىرقى تۇپ مەسىلە قۇددۇس بايىنىڭ جۈر-

ئەتسىزلىكىدىلا قالغانىدى، شۇڭا ئۇ ئابلا ئاۋازىنىڭ مۇرىسىگە يېنىك شاپىلاقداپ قويۇپ:

— بولدى ئىنىم، سۆزۈڭنى چۈشەندىم، ئەمدى سەن نېرى تۇر، ئۆزۈم ماڭدىم ئەمىسە.

ئۇ شەھەرگە قايتىشقا ئالدىراپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، ئاماڭگۈلىنىڭ ئۆزىنى كۆرسەتمەي ئېتىپ بەرگەن مەززىلىك، يېيىشلىك تائاملىرىدىن ئوزۇقلىنىپ خېلى ماغدۇرىغا كىرىپ چىرايلىرىغىمۇ قان يۈگۈرگەندى، مەشىقنى داۋاملاشتۇرۇپ ھاسىسىز ماڭالايدىغان بولدى. بىلگەندەك ئاللىقاچان ساقىيىپ شەھەرگە قايتقان مەپىكەشمۇ قۇددۇس بايىنىڭ پاچاقلىنىپ كەتكەن مەپىسىنى تېخىمۇ كۆركەم، پۈختا ياسىتىپ شەھەردىن كەلگەندى. قۇددۇس باي ئەتە قايتماقچى، ئۇ قايتىش ئالدىدا ئابلا ئاۋازنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ ئۆزىگە قاراشلىق ئېتىزلارغا بېرىپ كۆزلۈك زىرائەتلەرنىڭ مول ھوسۇللۇق مەنزىرىسىنى تاماشا قىلدى، كېسەل ياتقاندا كېچە ـ كۈندۈز ئۆزىنى يوقلاپ تۇرغان ئورتاقچىلىرىغا سالام بېرىپ رەھمەت ئېيتتى. ئۇ ئېتىز بېشىدا تۇرۇپ گويا نۇتۇق سۆزلەش مۇنبىرىدە تۇرۇۋاتقاندەك بۇ يىل ئورتاقچىلىرىدىن ھوسۇلنىڭ يېرىمىنى ئەمەس، بەلكى ئۇچتىن بىر ئۆلۈشىنى ئالىدىغانلىقىنى جاكارلىغاندا دېھقانلار خۇش بولۇشۇپ، ئۇنىڭغا ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەپ دۇئا قىلىشتى.

قۇددۇس باي ئېتىزدىن جاھانغا قاراڭغۇلۇق يېيىلغاندا قايتىپ كەلدى، ئۇ مەپىدىن چۈشۈپ، ئابلا ئاۋاز بىلەن خوشلىشىپ ئۆيگە يېنىك قەدەم ئېلىپ قايتىپ كىردى، كىرىپلا ئۇنىڭغا كۆرپە سېلىۋاتقان ئاماڭگۈلنى كۆردى.

— سەن، سەن بۇ يەردە بارمىدىڭ، — ئاماڭگۈل ئۇنىڭ كۆزىگە تولىمۇ چىرايلىق كۆرۈنۈپ كەتتى، يۈرەكلىرىنى ئوينىتىپ شەھۋانىي ھەۋىسىنىمۇ قوزغىۋەتكەندى، ئۇ ھەممىنى ئۇنتۇلىماقچى بولۇ-

دى، ئامانگۈل ئۇنىڭغا تەبەسسۇم قىلىپ نازلىنىۋېتىپ ئۇستىلىق بىلەن ماموق ياستۇقنى قۇچاغلىتىپ قويۇپ دەھلىزدىن پەسكە چۈشۈالدى.

— باي ئاتا، هاللىرىغا بېقىپ شوخلۇق قىلسىلا، سىرتتا ئادەم بار، ئۇلار هازىرلا تاماقلىرىنى ئېلىپ كىرىشتىدۇ، قېنى كۆرپىدە ئولتۇرۇپ ئارام ئېلىۋالسىلا، — قۇددۇس باي ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ كۆرپىدە ئولتۇردى، لېكىن كۆزىنى ئۇنىڭدىن ئۈزمىدى، — ئوبدان ساقىيىپ تۇرۇپ كېتىپلا، ئانچە سۇنماپتىلا، هەرهالدا سىلىنى خۇدا ساقلاپتۇ، — دېدى ئۇ چىرايىنىمۇ ئۆزگەرتمەي تەمكىن سۆزلەپ.

— هە، خۇدا ساقلىدى، — ئەمدىلىكتە قۇددۇس بايىنىڭ كاللىسىغا ئامانگۈلنىڭ چاكارغا يالغان ئېيتىپ ئاتىنى مىنىپ يېزىغا قېچىپ كەتكەنلىكى، يېزىدىن ئەشرەپ بىلەن ئىككىسىنىڭ غايىب بولغانلىقى... بىر - بىرلەپ تىزىلىپ كېلىشكە باشلىدى، — سېنىڭچە بولسا مەن ئۆلۈپ كەتسەم بولامتى؟ هەي هازاز ۇل خۇتۇن، ئېيتە، سەن بۇگۈن نەدىن پەيدا بولدۇڭ؟ ئەجەپ مېنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشكە جۈرئەت قىپسەنغۇ؟ ئات قېنى؟ ئەشرەپنى نەگە يوشۇردۇڭ؟ — قۇددۇس باي ئارقا - ئارقىدىن سوئال قويۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكىلىۋاتاتتى.

ئامانگۈل قۇددۇس بايىنىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىۋېتىپ:

— باي ئاكا، داستىخانىنىڭ هۆرمىتىنى قىلىپ ئورۇنلىرىدىن قوزغالمىسىلا، مەن سىلى سورىغان سوئاللارغا جاۋاب بېرەلمىسەم يانلىرىغا كىرمىگەن بولاتتىم. ئاڭلىسام سىلى ئەتە شەهەرگە كىرىپ كەتكەدەكلا، شەهەرگە كىرىشتىن بۇرۇن سىلى مەن بىلەن كۆرۈشمەلىدىغان ئىشلىرى بارلىقىنى دەپتىكەنلا، مەن بىلەن كۆرۈشمەلىدىغان ئىشلىرى بارلىقىنى دەپتىكەنلا، شۇنداق بولغاندىكىن ئۆزۈمنى كۆرسەتمىسەم بولامدۇ؟ هەتتا سىلى جۈرئەت قىلسىلىرى سىلى بىلەن بىللە شەهەرگە كىرىشكىمۇ تەييارمەن. ئاۋۇال سىلى تاماقلىرىنى يەۋالسىلا، ئاندىن بۇ جەم-

جىت كېچىده ئىككىمىز مۇڭدىشىۋالايلى، بولامدۇ باي ئاكا؟ —
ئامانگۈل يەنە بىر ئاز ناز قىلىپ كۈلۈپ قويدى.
قۇددۇس باي ئامانگۈلنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ تىترەپ كەتتى،
بىر چاكار خوتۇننىڭ هالىغا باقماي ئۆزى بىلەن مۇڭدىشىۋالايلى
دېيىشى ئۇنىڭغا بايلىق ئورنىنى تۆۋەنلىتىپ يەرگە ئۇرغاندەك هار
كەلدى، ئامانگۈلنىڭ نازلىرىمۇ هېچنېمىگە دال بولالمىدى.
— سەن تېخى مەن بىلەن تەڭ ئولتۇرۇپ مۇڭدىشامسەن؟
— ئۇنىڭ مېڭىسى زىڭىلداپ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، —
سەن...
— شۇنداق، مەنمۇ سىلىگە ئوخشاش ئادەم - دە، ئالدىلىرىدا
بىر ئوبدان گەپ قىلىپ بېرىۋاتىمەنغۇ، هەي، مەن تېخى كىچىك
هەم قىز ۋاقتىمدا سىلى مېنى ئاياق - ئاستى قىلغان، شۇ ۋاقىتتا
سىلى مېنى ئادەم قاتارىدا كۆرمىگەنما؟ ياكى هايۋاننى ئاستىلىرىدا
باسقانمۇ - يە؟ شۇ ۋاقىتتا تېخى بىر باينىڭ كۆزىگە ئىلىنىپ
ئۇنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئېرىشىپتىمەن، مەيلىلا دەپتىكەنمە
تېخى.
— سەن، سەن ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلارنى نېمىشقا چۇۋۇپ
يۈرىسەن؟
— سىلى مېنى ئادەم قاتارى كۆرمەيۋاتسىلا، يەنە چۇۋۇيدىغانلىرىم بار تېخى.
— نېمە بولدى ساڭا، سېنىڭ قىلمىشلىرىڭنى ئەپۇ قىلىپ،
ساقچىغا تۇتۇپ بېرىشتىن ياناي دەپ تۇرسام، ئەمدى مېنىڭ
بىلەن قېرىشىپ ئۇششاق تىللىرىڭ چىقىپ كەتتىغۇ، نېمە قىلاي
دەيسەن - هە؟
— ۋىجدانلىرى كۆتۈرسە، بىڭىسىلىرى بولسا مېنى ساقچىغا
تۇتۇپ بەرسىلە، مېنى تۇتسىلامۇ، تۇتمىسىلامۇ مەن قىزلىرى
ئامانىسانىڭ مۇھەببەت ئىشىغا كەلگەندە سىلىنى بوش قويۇۋەتمەيمەن، ئۇنىڭ ئەشرەپ بىلەن توي قىلىشىغا قوشۇلمىسىلا ئىكى-

كىمىز ئوتتۇرىسىدىكى سىرلىق مۇناسىۋەتنىمىزنى خەلقى ئالەم ئالدىدا چىتقا يېيىپ سىلىنى رەسۋا قىلىمەن.

ئامانگۈلنىڭ ئىچى ئۆرتىنىپ غەزەپ - نەپرىتى غەلىيان كۆتۇرىۋاتقان بولسىمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ قۇددۇس بايغا تىكىلىپ قاراپ مىيىغىدا كۈلۈپ تۇرۇپ سۆزلىدى، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ قۇدۇس باي ئۇنىڭ گېپىنى تۇگىگىچە سەۋر قىلىپ ئاڭلىدى ۋە:

— سەن هازىرغىچە مۇشۇنداق كۈچلۈك ئاداۋەت تۇتۇپ كەلدىڭما؟ بۇرۇن ئەجەپ سەزدۈرمىگەنتىڭغۇ؟ بۇ ئىشلارنى سەن نېمىشقا قىزىمنىڭ مۇھەببەت ئىشىغا باغلىۋالىسەن؟ قىزىمنىڭ ئىشى ئائىلىمىزنىڭ ئىشى، ئۇنى كىمگە بېرىشىمىزگە ئارىلىشىپ نېمە قىلىسەن؟

— خانىم - قىزلار ئەرلەر ئالدىدا تولىمۇ ئاجىز بەندە، مۆرىتى كەلگەندە ئەرلەر ئاياللارنى كەشىنىڭ پېتىكىچىلىكىمۇ كۆرمەيدۇ، ئايال - ئايالنىڭ قاياشى، مەن ئامانىنىساغا ياردەم بېرىشكە ۋەدە قىلغان، شۇڭا مەن ئارىلىشىمەن. مەن سىلىنىڭ تىل تۇتۇقلىرىنى تۇتۇۋېلىپ ئارىلاشمىسام سىلى ماڭا باش ئېگەتمەمۇ؟ مەن يەنە خەلقى ئالەمنىڭ ئالدىدا ئەشرەپ بىلەن ئامانىڭ سانىڭ يوشۇرۇن بىللە بولغانلىقىغا ئىسپات بولىمەن، يەنە تېخى سىلى بىلەن بىللە شەھەرگە كىرىپ ئايپاشا خېنىمغا «قىز ۋاقتىدا ئەرلىرى مېنى بوزەك قىلىپ بويۇمدا قالدۇرغان، ئوغلۇم قۇربان ئەرلىرىنىڭ بالىسى» دەپ ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ بېرىمەن، باي ئاكا، هەي، شۇنداق قىلسام بولامدۇ - هە؟

— سەن ئايال كىشىغۇ، نومۇس قىلمامسەن؟

— بايا دېدىلەغۇ، بۇ دۇنيادا مېنىڭ ئورنۇم يوق، مېنىڭ يۇزۇم، نومۇسۇم قانچىلىك ئىشتى؟ يۇزۇمنى سىلىۋېتىپ دەيدۇ-غىنىمنى دەۋېرىمەن، ماڭا ئەمدى نومۇسمۇ، يۇزمۇ كېرەك ئەمەس، سىلىگە...

ئامانگۈلنىڭ قەھرىدىن ئۇرغۇپ چىقىۋاتقان بۇ سۆزلەر قۇدۇ-

دۇس باينى تەمتىرىتىپلا قويدى. قارىغاندا ئامانگۇل دېگىنىنى قىلىدىغانده‌ك قىلاتتى، نومۇس، ئابرۇينى قەدىرلەيدىغان، مۇ- هىم بىلىدىغان قۇددۇس باي ئامانگۇلنىڭ پەيلىدىن چۆچۈپ قال- دى. ئۇ بىردىنلا پەسكويغا چۈشتى:

— توختا ئامانگۇل، ئاچچىقىڭ ئەجەپ يامانلاپ كېتىپتا؟ سەۋر قىل، ئوتتۇرىمىزدا كېلىشەلمايدىغان نېمە ئىش بولاتتى دەيسەن، — قۇددۇس باي چىرايىنى ئېچىپ سۆزىنى داۋام قىل- دى، — مەن بايا گەپتە يېڭىلغان ئىكەنمەن، ئەمەلىيەتتە بىز يۇزمۇ - يۈز ئولتۇرۇپ كۆڭلىمىزنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىكى گەپلەرنى ئاشكارىلاپ شۇنچە ياخشى مۇڭداشتۇققۇ، داستىخاننى سېلىپ قويۇپ تامىقىنى ئەكىرمەيسەنغۇ؟ بىلىمەن، سەن ماڭا كۆيۈنسەن، بىرقانچە كۈندىن بۇيان ماڭا ئۆزۈڭنى كۆرسەتمىگە- نىڭ بىلەن شۇنداق مەززىلىك تاماق ئېتىپ بېرىۋاتسەن، ئىش- تىيىم ئېچىلىپ ماغدۇرۇمغا كېلىپلا قالدىم، — ئامانگۇل يەنە كۈلۈپ قويدى، — مەن كىبىرىمنى كۆرسەتكەندەك قىلغان بىلەن يەنىلا ساڭا ئامراق، ئىككىمىز يامانلاشمايلى، يېپىق قازان يېپىق پېتى تۇرسۇن بولامدۇ؟

— قورداق ئەتكەنىدىم، ئەمىسە مەن تاماقنى ئەكىرەي، — ئامانگۇل بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا تەبەسسۇم قىلىپ قويۇپ غا- لىپلاردەك مېڭىپ چىقىپ كەتتى.

شۇ تاپتا قۇددۇس باي مۇلۇكنىڭ زىنداڭغا تاشلانغانلىقىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ پۈتۈن پىكىر - خىيالى مۇلۇككە مۇناسىۋەتلىك ئىشلار — ئىسكىلات ۋە مەمتىلىغا مەركەزلىشىپ شەھەرگە قايە- تىشقا ئالدىراۋاتقانىدى، بۇ ئىشلار ئالدىدا قىزىنىڭ ئىشى ئىكە- كىنچى ئورۇنغا چۈشۈپ قالغانىدى. ئۇ شۇ ۋاقىتقىچە ئوچۇق - يورۇق بىر نېمە دېمىگەن بولسىمۇ كۆڭلى ئابلا ئاۋازىنىڭ ئۆزىنى داۋالاپ ساقايتىشتا ئاجايىپ زور تۆھپىلەرنى قوشقانلىقى ئۈچۈن ئوغلى ئەشرەپنى كەچۈرگەن، كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە ئامانگۇلنى

ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، يېزىغا كەلگەندە ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولۇپ كۆڭلىنى ئاچىدىغانلىقى، قولىدىن غىزاسىنى يەيدىغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىمۇ تۈتۈشتىن ۋاز كەچكەنىدى. لېكىن ئويلىمىغان يەر ۋاقىتتا ئامانگۈل پەيدا بولۇپ ئۆزىگە ئوچۇق - ئاشكارىلا تەھدىت سېلىپ قىزىنىڭ ئەشرەپ بىلەن توي قىلىشىغا قوشۇلمىسا، ئۆتۈپ ئۇنتۇلۇپ كېتەي دېگەن ئىككىسى ئوتتۇرىسىدىكى ئىشلارنى كۆتۈرۈپ چىقىپ خەلقى ئالەمگە يايىدىغانلىقى بىلەن ئۆزىنى قورقۇتماقچى بولۇۋاتاتتى. ئۇ ئامانگۈلنىڭ ئۇنداق تەھدىتلىرىدىن قورقۇپ قالمايتتى، ھەر باپ بىلەن ئۇنىڭ ئاغزىنى مەڭگۈ ئېتىۋېتەلەيتتى، لېكىن ئۇ ھازىر تولىمۇ پەرىشان ئىدى، كۆڭۈلسىز ئىشلارنى قىلغۇسى، ئامانگۈلگە ھازىرچە چېقىلغۇسى يوق ئىدى، ئامانىنسانىڭ مۇھەببەت ئىشىغىمۇ پوزىتسىيە بىلدۈرۈشنى خالىمايتتى. مۇشۇنداق بولسا ئۆزىگە، ئابلا ئاۋازغا ھەتتا ئامانگۈلگىمۇ ياخشى بولىدىغاندەك قىلاتتى، شۇڭا ئۇنىڭ ئامانگۈل بىلەن قايتا ئۇچراشقۇسى كەلمىدى، تاماقنى مەپكەش بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ يىگۈسى بارلىقىنى ئېيتىپ، يېنىغا مەخمۇتنى چاقىرىۋالدى، كېچىسىمۇ ئىككىسى بىللە يېتىپ قالدى.

قۇددۇس باي ئەتىسى سەھەردە شەھەرگە مېڭىش ئالدىدا ئابلا ئاۋازنى چاقىرتتى:

— ئابلا ئاۋاز ئۇكام، سەن ماڭا ئىككىنچى قېتىم ھاياتلىق ئاتا قىلدىڭ، ساڭا قانداق رەھمەت ئېيتىشنى بىلمەيۋاتىمەن، مەن ئۆزۈمنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇۋالغان ئىكەنمەن. ئەمما ئۇ ئىشلارنى بىزنىڭ بېجىرگەچ ئوبدان ئويلىنىپ ئاۋۇال شەھەرگە قايتىپ ئىشلىرىمنى بېجىرگەچ ئاندىن سىلەرنى يوقلاپ ۋالاي، بالىلىرىم بىلەن مەسلىھەتلىشەي، ئاندىن سىلەرنى يوقلاپ كېلىمەن، ساڭا مۇشۇنى دەپ قويای دېۋىدىم، سېنىڭ قانداق تەلىپىڭ بار، ئاڭلاپ قالاي، — دېدى.

ئۇ ئەشرەپنىمۇ تۈتمايمەن دېمەكچىدى، لېكىن ئۇنى تىلغا ئالمىغاندىكىن ئابلا ئاۋازمۇ گېپىنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىدۇ، ئوغلىنى نەگە يوشۇرۇپ قويغان بولسا شۇ يەردىن ئەكېلىۋالىدۇ

دەپ ئويلىدى، ئابلا ئاۋاز ئۇنىڭ قولىنى سىقىپ تۇرۇپ.
— باشقا نېمە تەلىپىم بولاتتى باي ئاكا، پۈتلىرىنى ئىسسىق تۇتسىلا، سېرىق ماي يەپ سالمىسىلا، مەن بۇرۇنلا شەپقەتلىرىگە ئېرىشكەن، ئۇنىڭدىن باشقا...
— كونا خامانىنى سورىۋەرمە ئۇكام، مېنى شۇ ۋاقتىدىكىدەك پىخسىق، پايدىسىلا كۆزلەيدىغان سودىگەر دەپ قاراۋاتامسەن؟ مەن ھازىر جىق ئۆزگەردىم، ھا، ھا، ھا، خېلى سېخىي، ئادەمگەرچىلىكىنى بىلىدىغان ئادەم بولۇپ قالدىم، ھا، ھا، ھا...
ئابلا ئاۋازىمۇ ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ كۈلدى. ئۇ مۇشۇ چاقچىقى بىلەن ئابلا ئاۋازغا خۇشال ئەسلىمە قالدۇرۇپ مەپىگە چىقماقچى بولۇپ پۈتىنى كۆتۈرگەنىدى، ئامانگۈل ئاسماندىن چۈشكەندەكلا قۇددۇس بايىنىڭ پەقەت ئۆزىلا مىنىدىغان ئامراق ئېتىنى يېتىلەپ كېلىپ:
— ئۇنداق بولسا ياخشىغۇ باي ئاكا، ئابلا ئاۋاز ئاكامنىڭ ئوغلى ئەشرەپ سىرتتا تۇتۇلۇپ قېلىشتىن قورقۇپ سەرسا بولۇپ يۈرىدۇ، سېخىي بولۇپ قالغان بولسىلىرى ئۇنى تۇتمايمەدەپ ھۆججەت يېزىپ بەرمەملا، شۇنىڭدىلا سىلىنىڭ ئۆزگەرگەرلىرىگە ئىشىنەتتۇق، — دېدى ئامانگۈل سۆزلەۋېتىپ ئاتىنىڭ چۈلۈنىنى مەپىنىڭ كەينىگە چىگىپ قويدى، بۇ ئۇنىڭ ئاتنى قۇددۇس بايغا تاپشۇرغىنى ئىدى.
— ھەي بۇ ئامانگۈلنىزە، شۇ، ھۆججەت يېزىپ بېرىشنىڭ نېمە كېرىكى، مەن ئابلا ئاۋازغا بىشارەت بېرىپ بولغان، كىم ئۇنى تۇتىمەن دەپتۇ.
— شەھەرگە بېرىپ ئۆزگىرىپ قالالىمىكىن دەيمىنا، خېنىم قۇلاقلىرىنى بۇرىۋەتسە...
— گەپنى ئاز قىل، ئەكەل قەغەز - قەلەمنى، مەن خەت يېزىشنى بىلمىغاندەك مەجبۇرلاپ كەتتىڭا، خەپ توختاپتۇر، — دەپ ئامانگۈلنىڭ پىانىسىغا كۈلۈپ تۇرۇپ سۆيۈپ قويدى.

ئامانگۈل قەغەز ـ قەلەمنى سۈنۈۋېتىپ پىچىرلاپ تۇرۇپ:
— مېنىڭ ئىسمىمنىمۇ قوشۇپ قويۇشنى ئۇنتۇپ قالمىسىڭ
لا، خەت يېزىش ئېغىر كەلسە يەنە بىر كېچە قونۇپ قالاملا يە،
خىزمەتلىرىدە بولاي، — دېدى نازلىنىپ كۈلۈپ.
— كۆڭلۈمنى چاچمىغىنا، — دېدى ئۇ قەلەمنىڭ ئۇچىنى
خۇددى بىرىنچى سىنىپ ئوقۇغۇچىسىدەك تىلىغا تەككۈزۈپ.
قۇددۇس باي چالا ساۋات ئىدى، ئۇ ئامانگۈل تۇتۇپ بەرگەن
قەغەزنىڭ ئۈستىگە تىلخەت دەپ يېزىپ ئاخىرىغا يانچۇقىدىن ئاي-
رىمايدىغان مۆھۈرىنى بېسىپ بەردى.

ھازىرقى قەشقەر دوتىيىنىڭ بىلىمى چوڭقۇر ئەمەس، ياز-
غان خەتلىرىنى باشقىلار ئاسانلىقچە ئوقۇيالمايدۇ، ئادەتتە خەتمۇ
يازمايدۇ. ئۇ بىرقانچە يىلدىن بۇيان خۇشلىقى تۇتۇپ قالسىلا
كاتىپىغا قارا سىياھ، يۇڭ قەلەم، قەغەز تەييارلىتىپ ھۆسن
خەت يېزىشنى ھارماي ـ تالماي مەشىق قىلدى، بەزىدە پالاكەتلىك
قىلىپ قوللىرىنى، ئۇزۇن ھەم كەڭ يەڭلىرىنى سىياھ بىلەن
بۇلغىۋېتەتتى، بەزىدە مۇرەككەپرەك، سىزىقى كۆپرەك خەتلەرنى
پوكس چىقىرىپ يازالماي سەكپارە بولۇپ ئاچچىقىنى كاتىپىدىن،
باشقىلاردىن ئالاتتى ياكى سىياھ، يۇڭ قەلەملەرنى ئېتىپ چۆرە-
ۋېتەتتى، بۇگۈن ئەھۋال باشقىچە، ئۇنىڭ چىرايىدىن كەيپىياتـ
ىنىڭ ياخشىلىقى، روھىنىڭ ئۇرغۇپ تۇرغانلىقى چىقىپ تۇراتتى،
ئۇ قولىدىكى يولپۇگۇچنى ئويناتىپ، قايسىبىر ناخشىنىڭ ئاھا-
ڭىغا غىڭشىپ ئىشخانىسىغا كىرىپلا كاتىپىغا سىياھ، يۇڭ قە-
لەم، قەغەزلەرنى تەييارلاشنى بۇيرۇدى.
— دوتەي تۇنۇگۈن كەچتە ئۆزى يالغۇز راۋاققا چىقىپ ھاۋا
يېگەچ شەھەرنىڭ كەچلىك مەنزىرىسىنى تاماشا قىلغانىدى. ئۇ

ئاۋۋال يىراقتا نەزەر تاشلىدى، كۆك بىلەن تۇتاشقان ئېكىنزار-لىقلار، باغلار، مەھەللىلەر ئۇزۇندىن - ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كەت-كەنىدى. «مەن مۇشۇ زىمىنىڭ خوجايىنى، خوجايىنلىقىم بىلەن پەخىرلىنىمەن» دەپ ئويلاپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى، ئاندىن نەزىرىنى دوتەي يامۇلىنىڭ ئەتراپىغا ئاغدۇردى، ئۇزۇن يىللار-دىن بۇيان دوتەي يامۇلىنىڭ ئالدى دەرۋازىسى چوڭ يول بولۇپ، شەھەردىن چىققانلار، يېزىدىن كەلگەنلەر، مۇشۇ يول بىلەن ماڭاتتى. شۇ تاپتا يولدا پۇقرالار بۆزچىنىڭ موكىسىدەك ئۇياق-تىن - بۇياققا ئۆتۈشۈاتاتتى، ۋاڭ - چۇڭ قىلغان ئاۋازلار دوتەينىڭ ئارامىنى بۇزاتتى، يولنىڭ توپا - چاڭلىرى بوشلۇققا كۆتۈرۈلۈپ دوتەينىڭ ئالدىنى بىر قەۋەت خىرە توپا - مانان قاپلىغاندى، بۇ ھال ئۇنىڭ شاد - خۇراملىقىغا بەرھەم يەتكۈزە-ۋاتاتتى، ئوچۇق كۆڭلىنى خىرەلەشتۇرىۋەتكەنىدى، بولۇپمۇ كە-شىلەرنىڭ توپا باسقان چىرايلىرى، پاسكىنا، يىرتىق كىيىم - كېچەكلىرى، ئات - ئۇلاغلىرىنىڭ توپا - چاڭلىرى دوتەي يامۇ لىنىڭ ھەيۋىتى ۋە ئىناۋىتىگە نىسبەتەن بىر خىل نۇقساندەك بىلىندى - دە، پۇقرالارنى دوتەي يامۇلىنىڭ ئالدىدىن ماڭغۇز-ماسلىقنى ئويلاپ قالدى. «شۇنداق، بۇ يولدا ئات - ئۇلاغ، كىشىلەر ماڭسا دوتەي يامۇلىنىڭ ئاسمىنىنى توپا - مانان قاپلاپ ھاۋانى بۇلغىۋېتىدىكەن، مەن بۇ يولدا مېڭىشنى چەكلەيمەن، ھۆسن خەتنىمۇ ئاجايىپ چىرايلىق يازىدىغان بولۇپ كەتتىم، ئۆز قۇلۇم بىلەن بۇيرۇق يېزىپ كوچىغا چاپلاتقۇزمەن، قېنى كىم مېنىڭ بۇيرۇقىمغا بويسۇنمايدىكىن، ھەيۋەمنى بىر كۆرسىتىپ قويماي.» دوتەي ئاخشام ئويلىغىنىنى بۇگۈن يۈك قەلەم بىلەن ھۆسن خەت قىلىپ يېزىپ ئۆزىنىڭ ھەيۋىسىنى، قۇدرىتىنى نامايىش قىلماقچى بولدى.

دۇنيادىكى بارلىق ئۇلۇغۋار، گۈزەل، رەزىل - خۇنۇك نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئىنسانلارنىڭ يۈرەك قېتىدىكى ئوي -

پىكىر، ئەقىل ئىدراكلىرىنىڭ مەھسۇلى. ھازىر بىز كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان ھېيگاھ جامەسىدەك مەشھۇر قۇرۇلۇشلار دۇنياغا كەلىشتىن ئىلگىرى بىرەر ئەرنىڭ مېڭىسىدە يوشۇرۇنۇپ ياتقان ئوي ياكى بىرەر ئايالنىڭ قەلبىدىكى چىرايلىق ئارزۇسى ئىدى. . . دەريادەك شارقىرىپ ئاققان قانلارنىڭ سەۋەبچىسى بولغان چوڭ باسقۇنچىلىق ئۇرۇشلىرى چىڭگىزخانىنىڭ دۇنياغا خوجا بولۇش خام خىيالى ئىدى؛ دىنىي مەزھەپ قوغلىشىپ، مۇسۇلمانلارنى «ئاق تاغلىق» «قارا تاغلىق» قا ئايرىۋېتىپ، بىھۇدە قان تۆكۈلۈشكە سەۋەب بولغان ئىختىلاپ، ئۇرۇشلار ئاپاق خوجىنىڭ قارا نىيىتىدىن پەيدا بولغانىدى؛ ئىنسانىيەت ھاياتىنىڭ چوڭ بۇرۇلۇش ياسىشىغا تۈرتكە بولغان يۈكسەك ئىشلارمۇ پەۋقۇلئاددە تالانتلىق بىر ئادەمنىڭ شېئىرىي خىياللىرىدىن بارلىققا كەلگەن. قەدىمىي قەشقەرنىڭ ئورنى كىچىك ئىدى، تۈرپانلىق زوھۇرىدىن قەشقەرگە ھاكىمبەگ بولۇپ تۈرغاندا قەشقەر شەھىرىنى كېڭەيتىپ، گۈزەل، كۆركەم شەھەر قىياپىتىگە كىرگۈزگەن، ئۇ يەنە كۆپلىگەن بىنەم يەرلەرنى ئاچقۇزۇپ تېرىلغۇ كۆلىمىنى كېڭەيتكەن، ئۇزۇن مۇساپىلىق ئۆستەڭلەرنى چاپتۇرۇپ، ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشنى ۋە باشقا ئىگىلىكنى يۈكسەلدۈرگەن، يۇرتنى باي، بایاشات قىلىپ قەشقەرنىڭ داڭقىنى چىقارغان. يەكەن پادىشاھى ئابدۇرىشىتخانىنىڭ قوللىشى بىلەن ئۇنىڭ خانىشى ئامانىنسا خەلق ئارىسىدىكى يوقىلىش گىردابىغا بېرىپ قالغان ئون ئىككى مۇقامنى رەتلەپ كېيىنكى ئەۋلادلارغا مىراس قىلىپ قالدۇرغان.

جىمجىت كېچىلەردە خىيالدىن كەچكەن بىرەر ئوي سىزنى شان ـ شەرەپكە ئىگە قىلىشى ياكى ۋەيران قىلىۋېتىشى مۇمكىن، بىرەر ئايالنىڭ كۆلۈپ بېقىشى سىزنى دۇنيادا ئەڭ بەختلىك ياكى ئەڭ بەختسىز ئادەمگە ئايلاندۇرىۋېتىشى مۇمكىن، بىر ئەرنىڭ بىر ئېغىز گېپى سىزنى كەمبەغەلدىن بايغا ياكى بايدىن كەمبەغەلگە ئۆزگەرتىۋېتىشى مۇمكىن. قەشقەرنىڭ بۇ دوتىيى بىر ئېغىز

گەپنى بىلەن ئىككى تۇغقىنىمنۇ ئالتۇن - كۈمۈشكە كۆمۈلگەن بايلارغا ئايلاندۇرۇۋەتتىڭلار؛ مەخپىي چۈشۈرگەن بۇيرۇقى بىلەن مۇلۇكنىمۇ زىندانغا تاشلاتقۇزۇۋەتتىڭلار! ئۇ مۇشۇنداق ئىشلارنى قىلىشقا ھېرىسمەن، شۇنىڭغا ئوخشاش دوتەي راۋاق ئالدىدىكى يولنى ئۆزگەرتىش خىيالىنى ھۆسىن خەت ماھارىتىنى نامايان قىلىپ كۆڭلىنى خۇش قىلىش ئۈچۈن رېئاللىققا ئايلاندۇرغىلىۋا- تاتتى. ئۇنىڭ يېزىق ئۇسۇلىگە ھەممە نەرسە تەڭ قىلىندى، ئۇ ئۇزۇن تونۇنىڭ كەڭ يېڭىنى كەينىگە قايرىۋېتىپ يۇڭ قەلەمنى قولىغا ئالدى، ئۇنى قارا سىياھقا چىلاپ ئاندىن ئاق قەغەز ئۈستە- دە ئوڭ - سول، ئېگىز - پەس سىزىقچىلارنى چىقىرىپ ماڭغۇ- زۇشقا باشلىدى. ئۇ ئەپيۇن چېكىپ، ئەيش - ئىشرەتكە بېرىلىپ كەتكەنلىكتىن كۈچ - قۇۋۋىتى يوقلىقىدىنمۇ ئەيتاۋۇر قولى تىترەپ، خەتلەر كۆركەم، كۆڭۈلدىكىدەك چىقمايۋاتاتتى، بىر سىزىق كۆڭۈلدىكىدەك چىقمىسلا بىر تاختا قەغەز ئىسراپ بولۇپ بىر يانغا ئېتىۋېتىلەتتى، ئۇ بىر تاختا قەغەزنى ئېتىۋەتسە كاتىپ يېڭى قەغەزنى ئەكېلىپ قويۇپ بېرەتتى. دوتەي ھەر نېمە بولسا «پۇقرالارنىڭ دوتەي يامۇلنىڭ ئالدىدىكى يولدىن مېڭىشىغا رۇخ- سەت يوق، شەرق تەرەپتىن» دېگەن يەرگىچە يازالىغان بولسىمۇ، «ئايلىنىپ»نى ھەرقانچە يېزىپمۇ كۆڭلىدىكىدەك چىقىرالمايۋا- تاتتى. ئۇنىڭ تازا كەيپى ئۈچۈپ تۇرغىنىدا ئىشخانىغا ساقچى باشلىقى كىرىپ كەلدى، ئۇنىڭ كىرىشى كاتىپنى خۇش قىلىۋەت- تى بولغاي، ئۇ دوتەينى كۈتۈشتىن ئازاد بولغانلىقىنى سېزىپ، ئىسراپ بولغان قەغەزلەرنى يىغىپ قۇچاقلاپ كۆتۈرۈپ غىپپىدىلا ئىشخانىدىن چىقىۋالدى.

— ھۆرمەتلىك دوتەي ئاكا، مەن مۇلۇكنىڭ... — ساقچى باشلىقى تىك تۇرۇپ چاس بېرىپ دوكلاتنى ئەمدىلا باشلىشىغا دوتەي بېشىنى كۆتۈرۈپ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ۋارقىرىدى:

— ھە، ھە، نېمە دەيسەن؟ مەن ساڭا كەلسە - كەلماس

يەردە مېنى «ئاكا» دېمە دەپ ئېيتقاندىمغۇ، نېمىشقا قۇلىقىڭدا تۇتمايسەن؟

— ئىشخانىدا ئىككىمىزدىن باشقا ئادەم بولمىغاندىكىن، — ئۇ دوتەيگە قاراپ ئەركىلەپ گەدىنىنى قاشلىدى، — مۇندىن كېيىن «ئاكا» دېمەي، ئامبال جاتابلىرى، — دەپ ئىككى قەدەم ئالدىغا ماڭدى.

— مەن سېنى ئورنىڭدىن قوزغىلىشقا رۇخسەت قىلمىدىم، — دوتەي ئۇنىڭغا قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — مەن ساڭا يەنە بىر قېتىم تەكىتلەيمەن، ھەرقانداق سورۇندا ئىككىمىزنىڭ تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتىنى ئاشكارىلىمىساق بىزگە شۇنچە كۆپ پايدىسى بار، مۇلۇك بىزنىڭ تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتىمىزنى بۇرۇن بىلگەن بولسا ئۆزىنىڭ نىيىتىنى ئاشكارىلايتتىمۇ، ئۇنىڭ سىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى يامان ئەمەس، ئۇ ئالتۇن، كۈمۈشلەر سىلەرنىڭ بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇنى يۇرتىمىزغا يۆتكەپ كېتىۋاتقانلىقىمىز كاللىسىدىن ئۆتمەي سەلەرنى ماڭا چېقىۋاتامدۇ؟! بۇنىڭدىن باشقا يەنە قانداق سەۋەب بار دەيسەن. مۇشۇ ئىشىدىنلا تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتىمىزنى سىر تۇتۇشنىڭ زۆرۈرلىكىنى بىلگەنسەن.

— بىلدىم دوتەي جانابلىرى، سىلى ئېگىزدە تۇرۇپ يىراقنى كۆرىدىكەنلا، مۇلۇك سىلىگە ناھايىتى سادىقتەك قىلغان بىلەن ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىدا بىزنى يات كۆرىدىغان نىيەت بارىكەن - دە، مەنمۇ ئۇنىڭ زىندانغا تاشلانغانلىقىدىن كېيىنكى سوراق قىلىنىش ئەھۋالىنى دوكلات قىلاي دەپ كەلگەنىدىم، — دېدى ساقچى باشلىقى قۇللۇق بىلدۈرۈپ.

دوتەي ئۈستەلدىكى سىياھ، يۇڭ قەلەم، قەغەزلەرنى بىر يانغا سۈرۈپ قويۇپ، ئورنىغا چۆكتى:

— ھە، سەنمۇ ئورۇندۇقتا ئولتۇر، مۇلۇكنى قانداق سوراق قىلدىڭلار؟ سۆزلە، ئاڭلاپ باقاي.

دوتەي مۇلۇكنى زىندانغا تاشلاتقۇزىۋەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭغا قانداق گۇناھ ئارتىپ سوراق قىلىشنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا ئۇلگۈرەلمىگەنىدى. ئۇ «مەن يولىورۇق بەرمىسەممۇ، ساقچى باشلىقى مېنىڭ مۇددىئايىمنى چۈشىنىدۇ، مۇلۇككە قانداق گۇناھ ئارتىپ سوراق قىلىپ نۇخۇلىسىنى ئېلىپ قويۇشنى بىلىدۇ» دەپ ئويلىغانىدى، شۇڭا ئۇ ساقچى باشلىقىنى سۆزلەشكە بۇيرۇپ قويۇپ گويا ھاردۇق يەتكەن ئادەمدەك كۆزىنى يۇمۇپ ئولتۇردى.

— مۇلۇك زىندانغا تاشلانغاندىن كېيىنلا ئۇنى سوراق قىلىشنى ئورۇنلاشتۇردۇم، سوراق ئۇدا بەش كېچە ـ كۈندۈز داۋام قىلدى، قاتتىق ھەم رەھىمسىزلىك بىلەن تەن جازاسى بېرىلىپ ھاكاۋۇرلۇق ھەيۋىسى سۇندۇرۇلدى، ئۇنىڭغا سوراققا جاۋاب بېرىش، چۈشەندۇرۇش پۇرسىتى بېرىلمىدى، ھەتتا بىرقانچە قېتىم ھۇشىدىن كەتكىچە...

— ھە، نېمە دەپ جۆيلىۋاتىسەن؟ قاپاقۇاش، — دوتەي ئۆستەلنى مۇشتلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ ساقچى باشلىقىنى يەۋېتىپتۇ. غاندەك چەكچەيدى، ساقچى باشلىقىمۇ چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — مەن سېنى مۇنداق ئىشلارنى ئۆزى توغرىلاپ كېتەلەيدۇ دەپ ئويلىسام، سەن بىر ئۇچىغا چىققان دۆت، كالۋا بىر نېمىكەنسەنغۇ ـ ھە، ئېنىق دەپ باقا، ئۇنىڭغا قانداق گۇناھ ئارتىپ سوراق قىلدىڭلار؟

— گۇناھ ئارتىش ئاسانغۇ، لېكىن مەن سورىۋالماپتىمەن، بەلكىم... — ساقچى باشلىقى تىلىنى چاينىاپ گېپىنىڭ ئاخىرىنى چىقىرالمىدى.

— تىلىڭنى چاينايسەنغۇ سەن؟ — دوتەي قول بارمىقىنى ساقچى باشلىقىنىڭ كۆزىگە تىقىۋېتىپتۇ ئەلپازى بىلەن ئۇياقتىن بۇياققا مېڭىپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — بىلمەمسەن، مۇلۇك خالىغانچە، مەقسەتسىز سوراق قىلىپ بوزەك قىلىپ ئويناپ ئادەتتىكى پۇقرا ياكى قورقۇنچاق دېھقان ئەمەس، بەلكى

نۇرغۇن مەخپىيەتلىمىزنى، سىرلىرىمىزنى بىلىدىغان، قورسىقىدا ئومىچى بار، قابىلىيەتلىك تەرجىمان. ئۇ ئۆزىنىمۇ، ئۆزگىنىمۇ بىلىدۇ، ئۇنىڭغا پۈت دەسسەپ تۇرالايدىغان، ئاغزىنى تۇۋاقلىيالايدىغان بىرقانچە گۇناھنى توقۇپ چىقالمىساڭ سوراق قىلمىساڭ بولمامدۇ؟ شۇنىمۇ ئەپلەشتۈرەلمىدىڭمۇ ـ هە!

— مەن ئۇنى شۇنداق سوراق قىلىپ قويۇپ كۆزدىن يوقىتىۋەتمىزمىكىن دەپ...

— ۋۇ ئاناڭنى! — دوتەي ئاچچىقىدا ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ساقچى باشلىقىنىڭ يۈزىگە بىر شاپىلاق سېلىۋەتتى، ساقچى باشلىقى قولى بىلەن شاپىلاق يېگەن يۈزىنى تۇتۇپ بېشىنى يەرگە سانجىلىتىۋالدى، شاپىلاقنىڭ زەربىسىدە ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرىدىن ياش ئەگمىدى. دوتەي كەينىگە ئىتتىك بۇرۇلۇپلىپ، سۆزىنى داۋام قىلدى، — ئۇ مېنىڭ شۇنچە يىللاردىن بۇيان ئىزچىل يېنىمدا تۇتۇپ تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن تېپىلغۇسىز تىلسىم، قەشقەردە ھېچقانداق ئۇرۇق ـ توغقىنىمۇ يوق، يەككە ـ يېگانە سەزگۈر قۇلىقىم، سىزنىمىدىن چىقمايدىغان قول چوماقىم، سېنىڭدىن ئۇستۈن كۆرىدىغان يان تايىقىم، ئۇنى قالايمىقان ئۇرۇپ كاردىن چىقىرىپ قويىدىغان بولساڭ جېنىڭنى ئالمەن، ئۇقتۇڭمۇ؟

دوتەي سۆزلەپ ھېرىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ئۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىۋېلىپ ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى. غوجامنىڭ غوجىسى بار دېگەندەك ساقچى باشلىقىنىڭ شاپىلاق يېگەن يۈزى زىڭىلداپ ئاغرىپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ يەنىلا يالاقچىلىق قىلمىسا بولمايدۇ ـ دە، ئۇ ئەمدىلا ئەقلىگە كېلىۋاتقاندەك تېتىكلىشىپ پەتنۇسقا قويۇلغان ئىستاكاننى ئېلىپ چەينەكتىن چاي قويۇپ دوتەينىڭ ئالدىغا قويىۋېتىپ:

— ئۇقتۇم، ئامبال جانابلىرى، ئۇسسۇلۇق ئىچىسىلە، مۇندىن كېيىن سىلىدىن ئېنىق يولىورۇق سوراپ ئىش قىلىمەن،

— دېدى ئۇ كەينىگە چېكىنىپ تىك تۇرۇپ.
دوتەي ئۇسسۇلۇقنى بىر يۇتۇم ئىچىۋېلىپ ساقچى باشلىقىغا قاراپ چىرايىنى ئاچتى:
— قەدىرلىك ئۇكام، — ئۇ ناھايىتى سىلىقلىق بىلەن سۆزىنى باشلىدى، — سەن ناھايىتى ئەقىللىق، زېرەك يىگىت، نۇرغۇن دېلولارنى كۆڭلۈمدىكىدەك بىر تەرەپ قىلىپ مېنى خۇش قىلغانسىڭ، بەزىدە دۆت، كالۋا بولۇپ قالسەن، ئاددىي چاغلاپ بىپەرۋالىق قىلىپ ئاچچىقىمنى كەلتۈرۈپ قويۇسەن، مۇلۇكنى سوراق قىلىشتا بەك كەتكۈزۈپ قويۇپسەن، شۇڭا ئۆزۈمنى تۇتالماي ئۇرۇپ سالدىم، خاپا بولمىغىن - ھە.
— بۇمۇ ماڭا دورا ئامبال جانابلىرى، سەگىتىپ قويغانلىرى ئوبدان بولدى، — ساقچى باشلىقى ھېجىيىپ دوتەيگە قارىدى.
دوتەي چىرايىغا جىددىي تۇس بېرىپ سۆزىنى داۋام قىلدى:
— سەن شۇنى بىلىشىڭ كېرەككى، بىز يۇرتىمىزدا ئەمەس بەلكى قەشقەردە تۇرۇۋاتىمىز، بۇ يەردە ھوقۇق تۇتۇش، دىكتاتورا يۇرگۈزۈش ئۇنچىۋالا ئاسان ئەمەس. ئەتراپىمىزدا مەيلى خەنزۇ لاردىن بولسۇن، مەيلى مۇسۇلمانلاردىن بولسۇن، ئۇلارنىڭ قابىلىيىتىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر بىزگە ئىشەنچلىك، ماداقەتمەن، ئادەم بولمىسا بولمايدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ قاشقىسى يوق، نۇرغۇن خادىملارنىڭ سۆز - ھەرىكىتىگە دىققەت قىلىپ ئىلغاپ چىقىپ كۆڭلىدە ئېنىق سان قالدۇرۇۋېلىشىڭغا توغرا كېلىدۇ. شۇمۇ سەمىدە بولسۇنكى، ئالدىنقى مەزگىلدە ساڭا ئىشەنچلىك، سادىق بولۇپ كەلگەنلەر ھەرخىل ئامىل، سەۋەبلەر تۇپەيلىدىن كېيىنكى مەزگىلدە ئىشەنچسىز بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. گو بەنجاڭنى ئىشەنچلىك دېمىگەنمىدىڭ، ئۇ ئىشەنچلىك بولماي قالدىغۇ، بىزنى بالا - قازاغا تىقىپ قويغىلى تاس قالدى. مۇلۇكچۇ، ئۇ باشتىن - ئاخىر ماڭا سادىق بولۇپ كەلگەن، شۇنداق تۇرۇقلۇق مەن نېمىشقا جىددىي تەدبىر قوللىنىپ ئۇنى

زىندانغا تاشلىدىم؟ ھەي، ئىلاج بولمىدى، ماڭا ئىشەنگەن بىلەن ساڭا ئىشەنمەيدىگەن، ئەڭ مۇھىمى ئۆزىمىزنىڭ جانىجان مەنپەئىتىنى قوغدىشىمىز زۆرۈر ئىدى، سەن بىلەن ئىشخانا مۇدىرىنى قوغداپ قېلىشقا توغرا كەلدى، سەنمۇ بۇنى ھېس قىلغانسەن؟

— دوتەي ساقچى باشلىقىغا سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى.

— ئەلۋەتتە ھېس قىلدىم، — ساقچى باشلىقى دوتەيگە كۆلۈپ قارىدى.

— سېنىڭ خاتالىقىڭنىڭ جان تومۇرى مۇشۇ يەردە، سەن مېنىڭ ئالدىمدا ئۆزۈڭنى قالتىس چاغلاپ مۇلۇككە سەل قارىدىڭ، ئۇنى كۆزدىن يوقاتسامىلا ئىش تۈگەيدۇ دەپ ئويلىدىڭ، شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق، مەن...

— گېپىمگە لوقما سالما، مۇلۇك قابىلىيەتلىك ھەم سەگەك، مېنىڭ پوزىتسىيەم، رەڭگى رويىمغا قاراپ ئىش قىلاتتى، سىزنىمدىن چىقمايتتى، ھەر ۋاقىت ئۇ ماڭا بولغان ساداقىتىنى ئىپادىلىمەكچى بولۇپ پۈتۈن زېھنىنى ئىشقا سېلىپ، دانا تەدبىرلەرنى ئويلاپ چىقىرىپ ئىشلارنى يۈرۈشتۈرىتتى، جەمئىيەتنىڭ ئىچىگە سىڭىپ كىرىپ تىڭ ـ تىنىڭلاپ مېنى ناھايىتى مۇھىم ئاخباراتلار بىلەن تەمىنلىگەنىدى، ئۇنىڭ جەمئىيەتتە يېتىشتۈرگەن ئىشەنچلىك «قۇلاق»لىرى بار. لېكىن ئۇنىڭمۇ ئاجىزلىق تەرەپلىرى بار، ئۇ قۇددۇس باي، غۇلام پاختىلار بىلەن يېقىن، ئۇلارنىڭ كەتمىنىنى چاپىدۇ، لېكىن قۇددۇس باي بىز بىلەن بىر نىيەتتە ئەمەس. نېمە ئۈچۈندۇر مۇلۇك داۋۇت شاڭيۇنى ياماق كۆرىدۇ. شۇڭا زۆرۈر تېپىلغاندا مۇلۇكنىڭ ئەدىۋىنى بېرىپ قويۇش كېرەك دەپ ئويلاپ پۈرسەت كۈتۈپ كەلگەنىدىم، مانا ئەمدى پۈرسەتمۇ كەلدى، ئۇنىڭ ئەدىپىنى شۇنداق بېرىش كېرەككى، ئۆزىنىڭ زىندانغا كىرىپ قېلىش سەۋەبىنى بىزدىن ئەمەس بەلكى قۇددۇس باي، غۇلام پاختىلاردىن كۆرىدىغان،

كېيىن ئۇلار ئۇچراشقاندا بىر - بىرىگە ئەپرەت بىلدۈرۈشىدۇ. غان، بىر - بىرى بىلەن ئىتتىدىك تالىشىدىغان، بىر - بىرىنىڭ يېغىرىنى ئاچىدىغان قىلىۋېتىشىمىز لازىم، شۇ ۋاقىتتا مۇلۇك قەشقەردە يەنىلا باشپاناھسىز قالىدۇ - دە، كۈنىنى ئالالمايۋاتىمىز ئىزدەشكە مەجبۇر بولىدۇ، بىز ئۇنى يەنىلا قارشى ئالىمىز، بىز ئۇنىڭ «باشپاناھى» «قۇتقۇزغۇچ ئىلاھى» بولۇپ قېلىۋېرىمىز، ئۇنى بىز يەنە ئىشلىتىمىز، ئۇ بىزگە يەنىلا ساداقەتلىك بىلەن ئىشلەپ بېرىدۇ. قەشقەردە مۇنداق ئادەملەرنى تاپماق، يېتىشتۇرۇپ چىقماق ئاسان ئەمەس، شۇنىڭ ئۈچۈن سەن ئۇنى قالايمىقان سوراق قىلىپ، ئارتۇقچە تەن جازاسى بېرىۋەتمەي، ئۇنى قايمۇقتۇرۇپ مەن دېگەن مەقسەتكە يېتىشىڭ لازىم.

— جانابلىرى، مەن سىلىنىڭ مۇددىئالىرىنى ئېنىق چۈشەندىم، ۋەزىپىنى چوقۇم ياخشى ئورۇندايمەن.

— ھە، ياخشى، — دېدى دوتەي ئورنىدىن تۇرۇپ ساقچى باشلىقىنىڭ ئالدىغا كېلىپ مۇرىسىنى يېنىك شاپىلاقداپ تۇرۇپ، — ئۇكا، مەن زورلىمىدىم، ۋەدىنى ئۆزۈڭ بەردىڭ، مۇلۇكنىڭ ئىشىنى مېنىڭ دېگىنىمدەك بېجىرەلمىسەڭ سېنى تارتۇقلايمەن، بېجىرەلمىسەڭ ۋەزىپەڭدىن ئېلىپ تاشلايمەن، ئەمدى قايتساڭ بولىدۇ.

ساقچى باشلىقى «خوپ» دەپ كەينىگە بۇرۇلدى، ئۇ ئىشىك تۈۋىگە كەلگەندە دوتەي:

— توختا، يەنە بىر مۇھىم ئىشنى ئۇنتۇپ قالغىلى قىل قاپتىمەن، مۇلۇك ئۆزى يولدىن قايتۇرۇپ كەلگەن ئالتۇن - كۈمۈشنىڭ گېپىنى چىقاردىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

ساقچى باشلىقى ئىتتىك كەينىگە بۇرۇلۇپ جاۋاب بەردى:

— تىنمىدى، لېكىن ھەر قېتىم سوراقتا ئۆزلىرى بىلەن ئايرىم كۆرۈشىشنى تەلەپ قىلىدىكەن، مېنى بارمۇ - يوق دەپ سورايدىكەن.

— ها، ها، ها. . . ياخشى، كۆردۇڭمۇ، مۇلۇك تېخىچە قايمۇقۇپ سىلەردىن ئالتۇن - كۈمۈشنى سىر تۇتۇپ يېتىپتۇ، ها، ها، ها. . . — ئامبال كۈلكىدىن توختاپ گېپىنى داۋام قىلدى، — ئۇ تىنىمىغانىكەن، سەنمۇ سوراقچىلىرىڭغا بۇنى سوراشنى ئورۇنلاشتۇرما، ئالتۇن - كۈمۈشنىڭ ئىشنى ئۇلارمۇ ئۇقمىسۇن، سەنمۇ مۇلۇككە كۆرۈنمە، — دېدى.

مۇلۇكنى تېخىمۇ قايمۇقتۇرۇپ دوتەي بېكىتىپ بەرگەن رامكا ئىچىگە كىرگۈزۈش ئۇنچىۋالا ئاسان ئەمەس ئىدى، يەنە كېلىپ دوتەي ساقچى باشلىقىغا مېڭە ئىشلىتىپ چارىنى ئۆزۈك تاپ، دېگەندەك قىلىپ چوڭ يۆنىلىشىنىلا ئايدىڭلاشتۇرۇپ بەردى، كونكرېت قانداق قىلىشنى ئورۇنلاشتۇرمىدى. ئۇ بۇ قېتىم ئەسىتايىدىل مېڭە ئىشلەتمىسە دوتەينىڭ ئىشەنچىسىدىن مەھرۇم قېلىپ ساقچى باشلىقلىق تاجىسىدىنمۇ ئايرىلىپ قېلىش خەۋپى كۆرۈنۈپلا تۇراتتى.

ساقچى باشلىقىنىڭمۇ دوتەيگە يان تاياق بولۇشتا ئۇنى قايىل قىلالمىغۇدەك كەسكىن تالانتى، ماھىر زېرەكلىكى بار ئىدى، بۇرۇنلا دوتەينىڭ مۇددىئاسىنى بىلگەن بولسا ئۇنچىلىك دۆتلۈك قىلمىغان بولاتتى. ئۇ ئامبالنىڭ يېنىدىن چىقىپلا قايسى ئىشلارنى قانداق قىلىپ قۇددۇس باي، غۇلام پاختا، داۋۇت شائىيۇلارغا چېتىپ، مۇلۇكنى قانداق سوراق قىلىپ ئۇنى تېخىمۇ قايمۇقتۇرۇشنىڭ چارىسىنى ئىزدىدى، كىشىلەرنى، ئىشلارنىڭ تەرتىپىنى ئەقىلگە مۇۋاپىق چېتىپ چىقىش ئۇنىڭغىمۇ ئاسان چۈشمىدى، ئۇ ئۇچ كېچە - كۈندۈز ئويلىنىپ مۇكەممەل بىر پىلاننى ئويلاپ قوراشتۇرۇپ چىقتى. يەنە ئۇچ كۈن ۋاقىت سەرپ قىلىپ زۆرۈر بولىدىغان پاكىت، ھۆججەت، ماتېرىياللارنى ئويدۇرۇپ چىقتى، تەرجىمە قىلدۇردى. ئاندىن مۇلۇك بىلەن يېقىن ئۆتەكەن، ئۇنى يوشۇرۇنچە كۆزىتىپ تەكشۈرۈپ تۇرىدىغان ھەم زېرەك ھەم قابىل رازۋېتكا بۆلۈمى باشلىقى ياڭ شۇلياڭنى مۇلۇكە-

ىنىڭ دېلوسىنى ئىشلەشكە بېكىتتى، ئۇنىڭغا ۋەزىپىنى ئايرىم ئورۇنلاشتۇردى.

ئىش يەنىلا مۇلۇكنى سوراق قىلىشتىن باشلىنىدىغان بولـ ىدى، ئالدىن تەييارلانغان يالغان ئەرز ـ شىكايەت، يالغان ھۆجـ جەت قاتارلىقلار تەقمۇ ـ تەق قىلىنىپ سوراق ئۇستىلىگە تىزىپ قويۇلدى.

كەچ سائەت توققۇز، مۇلۇك پۇتىغا كىشەن، قولىغا كويزا سېلىنغان ھالدا سوراقخانىغا ئېلىپ كېلىندى، ئۇنىڭدا بۇرۇنقى سالاپەتتىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى، قاتتىق تەن جازاسىغا ئۇچرىغاد لىقتىن قاپاقلىرى ئىششىغان، چىرايىغا سىزىقچە جاراھەت ئىزـ لىرى چۈشكەن، ساقال ـ بۇرۇتلىرى ئۆسۈپ يۈزىنى تەرتىپسىز تۈكلەر قاپلاپ كەتكەنىدى. كىيىم ـ كېچەكلىرىمۇ يىرتىلىپ تەنلىرى كۆرۈنۈپ قالغانىدى، ئۇ كىشەننىڭ ئېغىرلىقىدىن پۇتـ نى سۆرەپ ماڭاتتى.

ـ مۇلۇك بۇرادەرنىڭ پۇتىدىكى كىشەننى مەن دېمىسەمـ ئېلىۋەتسەڭلار بولمامدۇ، ـ سوراق ئۈستىلىدە ئولتۇرغان يا دەسلەپتىلا مۇلۇككە ئىچ ئاغرىتقان قىياپەتتە ئوتتۇرىغا چىقتى. ئۇ ئەللىك ياشلار چامىسىدىكى ئوتتۇرا بوي، تاتىراڭغۇ يۈز ۋە بېلىق كۆز كىشى بولۇپ، كۆز پەردىسى قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئۇ ھەممە نەرسىنى كۆز غەلۋىرىدىن ئۆتكۈزۋاتقاندەك ئەتراپىغا قارايتتى. ئۇ ساقچى فورمىسىنى يېپىنچاقلىۋالغان، ئىچىگە كىيگەن ماتا كۆڭلىكى تەردىن ھۆل بولۇپ كۆكرىكىگە چاپلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئەپيۇن چەكسىلا كۆز پەردىسى قىزىرىپ قالـ مىغان، تەرلەيدىغان ئادىتى بار ئىدى، شۇڭا ئۇنىڭ قولىدىن يەلپۈگۈچ چۈشمەيتتى، ئۇ ئۆزىنى توختىماي يەلپۈپ تۇرۇپ قارۇللارغا ھەيۋە قىلىپ، ـ تېز مۇلۇك تۈگىچىنى كويزا، كىشەندىن ئازاد قىلىڭلار! ـ دەپ ۋاقىرىدى.

قاراۋۇللار شۇئان بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلىپ كىشەن، كويزـ

لارنى ئېلىۋاتتى، ئۇ يەڭگىللىشىپ راھەتلەنگەندەك بولۇپ بۆلۈم باشلىقى ياڭغا قاراپ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويدى.

— مۇلۇك ئاغىنە، ئورۇندۇقتا كېلىپ ئالدىمدا ئولتۇر، — ياڭ كېجاڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرۈتۈپ، — بىز قەدىناسلار-دىنغۇ، ئوبدان ئۆتكەندۇق، هازىر سەن ئۇ يەردە، مەن ئۇستەل-نىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇۋاتىمەن، بۇمۇ خىزمەتنىڭ ئېھتىياجى، شۇنداقتىمۇ ئىككىمىز ئايرىم، ئەركىن - ئازادە ئولتۇرۇپ بىما-لال مۇڭدىشالايمىز، ئوچۇق - يورۇق، كۆڭلىمىزدە نېمە بولسا شۇنى دېيىشسەكلا، ئىككىمىز بىر - بىرىمىزگە ئالىيىپ قارىشى-دىغان، قاپاق تۇرىۋالمىدىغان، قوپاللىق قىلمىدىغان ئىشلار بولمايدۇ، مۇڭدىششىمىز كۆڭۈللۈك بولۇپ كەتسە تېخى چېكىشىپ، ئىچىشىپمۇ پۇخادىن چىقارمىز. ئەمدى ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى، مەن ساڭا گەپنى ئەگىتمەي پوسكاللىسىنلا دەي...

— ياڭ كېجاڭ، — مۇلۇك ئالدىن تەييارلاپ قويغان ئورۇن-دۇقتا ئولتۇرۇۋېتىپ ياڭ كېجاڭنىڭ سۆزىنى بۆلدى، — سىلەر مېنى سەۋەبسىزلا قولغا ئېلىپ كېچە - كۈندۈز تاينىنى يوق بىر نېمىلەرنى سوراپ، ماڭا گەپ قىلىش پۇرسىتىمۇ بەرمەي، تەن جازاسى بېرىۋەردىڭلار، مېنىڭ تەلىپىمنى ئاڭلىمىدىڭلار. بۈگۈن سوراقچى ئالمىشىپ سەن كەپسەن، سېنىڭدىن باشلاپ ماڭا بول-غان مۇئامىلەڭلەردىمۇ ئۆزگىرىش بولدى، مەن سېنى ئوبدان بىلىمەن، گېپىڭ نوچى، لېكىن سەن يەنىلا باشلىقنىڭ سىزىقى-دىن چىقىپ كېتەلمەيسەن، مەن سەن بىلەن مۇڭداشسام بولىدۇ، لېكىن مەن دوتەي جانابلىرى بىلەن كۆرۈشمەي تۇرۇپ كۆڭلۈم-دىكى گەپنى دېمەيمەن.

— مەيلى، دوتەي بىلەن كۆرۈشۈشتە چىڭ تۇرۇۋالساڭ مېنىڭمۇ باشقا گېپىم يوق، مەن سېنىڭ تەلىپىڭنى يېڭى يۆتكە-لىپ كەلگەن ساقچى باشلىقىمىزغا دوكلات قىلاي، — ياڭ كې-جاڭ مۇلۇكنىڭ ئاغزىنى ئاچقۇزماقچى بولۇپ، قاملاشتۇرۇپ

يالغان ئېيتتى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ سوراقخانىدىن چىقىپ كەتـ
مەكچى بولدى، مۇلۇك ئۇنىڭغا ئىشىنىپ قالدى:
— نېمە؟ باشلىقىڭلار ئالماشتىمما؟ ئۇ نەگە كەتتى؟ —
مۇلۇك قىزىقىپ سورىدى.
— ئۇ يېراق يەردە ئەمەس، سائا قوشنا كامىردا، — دېدى
ياك كېجاك ئورنىغا كېلىپ ئولتۇرۇۋېلىپ، — ئىشخانا مۇدىرى
بىز تۇتقىلى بارغىچە بوينىغا سىرتماق سېلىپ ئۆلۈۋاپتۇ، ئەمدىغۇ
ئىشەنگەنسەن؟ — ياك كېجاك چىرايىنى ئۆزگەرتمەي سۆزلەۋاتاتـ
تى.
مۇلۇك چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈرۈپ ياك كېجاڭغا سوئال نەزدـ
ىردە قارىدى.
— مېنىڭدىن ساقچى باشلىقىنىڭ زىندانغا تاشلانغانلىقىنى،
ئىشخانا مۇدىرىنىڭ ئۆلۈۋېلىش سەۋەبىنى سورىما، بىلمەيمەن،
دوتەي ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى تەكشۈرۈشنى ماقۇل كۆرمەپتۇ شۇ.
ياك كېجاڭنىڭ جاۋابى مۇلۇكنىڭ ئەقلىگە ئۇيغۇن كېلەتتى.
ساقچى باشلىقى بىلەن ئىشخانا مۇدىرىنىڭ ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى
يۇرتىغا يوشۇرۇنچە يۆتكىگەنلىكىنى دوتەيگە ئۆزى پاش قىلغىنى
ئۈچۈن ئۇلار كۆرگىلىكىنى كۆرگەن. ئۇنداقتا ئۆزى قانداقسىگە
زىندانغا تاشلىنىدۇ؟ ئۇنىڭ زىندانغا تاشلانغانلىقىنى دوتەي راستـ
تىنلا ئۇقمامدىغاندۇ؟ ياك كېجاڭنىڭ سورىقىنى ئاڭلاپ باقسىلا
ئۆزىنىڭ زىندانغا تاشلانغانلىقىنىڭ سەۋەبى بەش قولدەك ئايان
بولمامدۇ؟
— ئۇنداق بولسا مېنىڭدىن نېمىنى سورايسەن؟ — دېدى
مۇلۇك كۆزلىرىنى شىپىلدىتىپ:
— سېنىڭدىن سورايدىغانلىرىم ساڭا يات، جاۋاب بېرىش
قېيىن مەسىلىلەرمۇ ئەمەس، ئۆزۈڭ جاھانغا پاتماي دەۋر سۈرۈپ
يۈرگەن ۋاقىتلىرىڭدا قىلغان ئىشلىرىڭ، ئەمدى بېشىڭغا چىقىپـ
تۇ. قارا مۇلۇك، مېنىڭ ئالدىمدا بىرقانچە ئەرز ـ شىكايەت،

هۆججەت دېگەندەك ماتېرىياللار بار، — ياڭ كېجاڭ ئۇ ماتېرىيال-
لارنى قولىغا ئېلىپ يەنە قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — بۇ
ماتېرىياللارنى ساڭا ئەڭ يېقىن، مۆتىۋەر، ئابرۇيلۇق كىشىلەر
سۈنغان. ھۆكۈمەت، ساقچى تەرەپ بۇ ئەرز - شىكايەتلەرگە سەل
قارىيالمايدىغانلىقى ئۈچۈن سېنى قولغا ئېلىشقا مەجبۇر بولدۇق.
بۇ ئەرز - شىكايەتلەرنىڭ سالمىقى ئېغىر، دوتەينىڭ، ھۆكۈمەت-
نىڭ ئىناۋىتىگە ئىنتايىن پايدىسىز، دوتەي جانابلىرى بۇ ئەرز
- شىكايەتلەرنى كۆرمىدى، ئاڭلىمىدى، كۆرۈپ قالسا كاللاڭنى
ئېلىشى تۇرغان گەپ. بىز بۇ ئەرز - شىكايەتلەرنى، ھۆججەتلەر-
نى ساڭا كۆرسىتىپ راست - يالغىنىنى ئېنىقلاپ دوتەي جانابلە-
رىغا دوكلات قىلىشنى زۆرۈر تاپتۇق، بۇ سېنى ئاسرىغانلىقىمىز
ھەم قوغدىغانلىقىمىز، شۇنىڭ ئۈچۈن سەن بىزگە ئوبدان ماسلە-
شىشىڭ لازىم.

— گەپلىرىڭ ئەجەپ تاتلىققۇ، بۇ ئەرز - شىكايەتلەر كىم-
نىڭ؟ نېمە دەپتۇ؟ دەپ باقا، ئاڭلاپ باقاي، — مۇلۇك خېلىلا
يۇمشاپ قالغاندى.

— مۇنۇ ئەرز - شىكايەتنى غۇلام پاختا سۇنغان، — ياڭ
كېجاڭ ئۇيغۇرچە - خەنزۇچە يېزىلغان نەچچە ۋاراق قەغەزنى
قولىغا ئېلىپ مۇلۇككە يىراقتىن كۆرسىتىپ ئورنىغا قويۇپ
قويدى. غۇلام پاختىنىڭ ئەرز - شىكايەت سۇنغانلىقىنى ئاڭلاپ
مۇلۇك ئەجەبلەنگەن، تېكىرقىغان بولسىمۇ ئۇنىڭ مەزمۇنىدىن
تېخى خەۋەرسىز بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ جىم ئول-
تۇرۇۋالدى. ياڭ كېجاڭ ئەرز - شىكايەتنىڭ قىسقىچە مەزمۇنىنى
دەپ بەردى، — ئۇ ئەرزده بايان قىلىشىچە، سەن ئاتۇش تەرەپتىن
ئۇنىڭغا سالا قىلىپ بىر باغ - ۋارانلىق ھويلىنى يەتتە يۈزسەر
ئالتۇنغا ئېلىپ بېرىپسەن، پۇلنى ئۆزۈڭ ئاپىرىپ بېرىمەن دەپ
ئەكېتىپ ئۆزۈڭنىڭ چۆنتىكىگە سېلىۋاپسەن، شۇڭا سانتۇچى
ھويلىنى غۇلام پاختىغا بەرمەپتۇ، مۇلۇك بۇ ئاشكارىلا بۇلاڭچى-

لمقۇ، سەن ھەرگىز مۇنداق ئىشنى قىلمايسەنغۇ دەيمەن؟ —
دېدى.
ئاتۇشتىكى باغ - ژارانلىق ھويلىنىڭ سېتىلىش - سېتىۋې-
لىنىش جەريانى مۇنداق ئىدى.
ئاتۇشتىكى چوڭ يەر ئىگىسى — زىكرىيا دېگەن كىشى
مۇندىن ئۇچ يىل بۇرۇن ھەج - تاۋاپ قىلىشقا سەپەر قىلغانىدى،
شۇ ۋاقتىچە قايتىپ كەلمەيۋاتقانلىقىدىن ئۇنىڭ ئايالى، پەرزەنتلە-
لىرى ئەنسىرەپ قالغانىدى. يېقىندا ھەج - تاۋاپتىن ساق -
سالامەت قايتىپ كەلگەن بىر ھاجىم زىكرىيا ھاجىمنىڭ خەۋىرىنى
ئالغاچ كەپتۇ، ئۇنىڭ مەلۇمات بېرىشچە، زىكرىيا ھاجىم مەك-
كە، مەدىنىلەرگە بېرىپ ھەج پەرزلىرىنى ئوڭۇشلۇق ئادا قىلغان
بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ يېشى چوڭ بولغانلىقتىن ھالىدىن كې-
تىپ يېتىپ قاپتۇ، يېنىدا قالغان پۇلىمۇ قايتىش سەپىرىگە
يەتمىگۇدەك. ئۇ سۇنتاغدىكى باغ - ژارانلىق ھويلىنى سېتىپ
ئوغلۇم زىلال كېلىپ مېنى ئەكەتسۇن دەپ تاپىلىغانىدى، ۋ
خەۋەر زىلاللارنىڭ ئائىلىسى ئۇچۇن ئۇمىد چىرىغى ئىدى. دادا
سى ھايات بولسىلا ئۇنى قايتۇرۇپ ئەكېلىۋېلىش قىيىن ئەمەس،
ئۇلارنىڭ سۇنتاغدا باغ - ژارانلىق ھويلىسىدىن بىرقانچىسى بار
ئىدى، خېرىدار چىقسىلا يارىشىغا سېتىپ سەپەر قىلىشقا بولاتى-
تى، ئۇلار چەت ئەلگە چىقىش پاسپورتىنى ھەل قىلىشنىڭ
ئىنتايىن قىيىنلىقىنى ئاڭلىغان، قولۇم - قوشنىلار ئاۋۇال
پاسپورتنى ھەل قىلىۋېلىپ ئاندىن باغ - ژارانلىق ھويلىنى سې-
تىش مەسلىھەتىنى بېرىشتى. دېگەندەك پاسپورت بېجىرىش ئا-
سان ئەمەسكەن. زىلال ساقچىنىڭ خارجى ئىشلار بۆلۈمىگە كې-
رىپ ئەھۋالىنى بايان قىلدى، ئۇلار زىلالنى «ھازىر پاسپورت
بېجىرىلمەيدۇ» دەپ ئىشخانىسىدىن قوغلاپ چىقاردى.
زىلال ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر پاسپورت ھەل قىلىشنىڭ
يولىنى تاپالماي بىتاقەت بولدى، ئۇلار نېمە قىلارىنى بىلمەي

تۇرغىنىدا زىكرىيا ھاجىمنىڭ خەۋىرىنى ئەكەلگەن ھاجىم كېلىپ قالدى، ئۇ زىلاللارنىڭ مۇشكۇلاتىنى ئاڭلاپ ئۆزىنىڭ پاسپورت ھەل قىلىش جەريانىنى سۆزلەپ بەردى.

— راست، پاسپورت ھەل قىلىش ئۇدۇل پول بىلەن ماڭسا ھەقىقەتەن قىيىن ئىكەن، لېكىن سەۋەب قىلسا پۈتمەيدىغان ئىش- مۇ بولمايدىكەن. بۇلتۇر مەن ئارىغا ئادەم سېلىپ ئەگرى پول بىلەن ماڭدىم، ناھايىتى تېزلا ھەل بولدى. دوتەي يامۇلىدا مۇ- لۇك تۇڭچى دەيدىغان ئادەم يوغانكەن، ئۇنىڭ گېلىمۇ بارىكەن، قولىدىنمۇ ئىش كېلىدىكەن، ئۇ بەلكىم ساقچى خارجى ئىشلار بۆلۈمىدىكىلەرنىڭمۇ گېلىنى مايلىسا كېرەك. بۇلتۇر مەن خېلى چىڭقالدىم، ئۆزلە چىدىسىلا ئۇنىڭ گېلىگە ئۇرسىلا بولىدۇ.

— دادىمىزنى ئەكېلىۋالمىدىغانلا ئىش بول- سا چىدىمامدىغان، — دېدى زىلال مەردلىك بىلەن.

زىلال ئەتىسىلا قەشقەرگە كىرىپ دوستلىرى ئارقىلىق مۇ- لۇك تۇڭچىنىڭ ئۆيىنى كۆرۈۋېلىپ ئىشتىن چۈشكىچە ئىشىك ئالدىدا ساقلاپ ئولتۇردى. ئۇ مۇلۇك ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيىگە كىرىشىگە تاپ بېسىپلا كىرىپ كەلدى:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، مۇلۇك ئاتا، ئالتۇن بويلىرى سالا- مەتمۇ، ئىشخانىدا تۇڭچىلىق قىلىپ گاللىرى قۇرۇپ كەتكەندۇ؟ ئاتۇشنىڭ سەر خىل مېۋىلىرىنى ئالغاچ كەلگەنىدىم، مانا قارىسە- لا، — زىلال سېۋەت - سېۋەتلەپ ئەكەلگەن مېۋىلەرنى مۇلۇك- نىڭ ئۆيىگە ئەكىرىپ تۇشقۇزۇۋەتتى، بىر تاغاردا ئەركەك قوينىڭ سىمىز گۆشىمۇ بارئىدى، — ئاڭلىسام ئىشلىرىنىڭ بېسىقلىقە- دىن خېنىملىرىغا گۆش ئەكىرىپ بېرىشقىمۇ ۋاقىت چىقىرالمەي- دىكەنلا، بۇئۆزىمىز بوردىغان قوينىڭ گۆشى، — ئۇ بۇلبۇلدەك سايراپ، ناۋاتتەك تاتلىق سۆزلەرنى سوۋغىلار بىلەر بىرلەشتۇ- رۇپ، ئەزەلدىن كۆرۈشۈپ باقمىغان مۇلۇكنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇ- ۋالدى، ئېزىز مېھماندەك ئەتىۋارلىنىپ تۆرگە چىقىپ تاۋار كۆر-

پىدە ئولتۇردى. ئىككىيلەن داستىخان ئۈستىدىلا سىرداشلاردىن بولۇپ قالدى، زىلال گەپ ئارىلىقىدا ناھايىتى ئۈستىلىق بىلەن پاسپورت بىجىرىشنىڭ ئۇچىنى چىقىرىپ مۇلۇكنىڭ ئالدىغا مەردلىك بىلەن يىگىرمە سەر نوكچە ئالتۇننىمۇ تۆكتى، شۇنداق قىلىپ بەش كۈندىن كېيىن پاسپورتنى ئەپكېتىدىغان بولدى.

— يەنە قانداق قىينىچىلىقىڭ بار ئۇكا؟ دېگىن، ياردەم بېرىشكە تەييارمەن، سەپەر تەييارلىقىڭ پۈتكەندۇ؟ — مۇلۇك سوۋغا - سالاملار ئالدىدا مۇلايىملىشىپ زىلالنىڭ خىزمىتىگە تەييار تۇرۇۋاتاتتى.

— سىلىگە راست گەپنى قىلسام ھېچقانداق تەييارلىق قىلمىدىم، پاسپورت بولمىسا قانداق تەييارلىق قىلىمەن، — دېدى زىلال بىچارە قىياپەتتە.

— پاسپورتتىن غەم يېمە ئۇكا، تەييارلىقمۇ شۇ ئالتۇن - كۈمۈشقۇ، ساندۇقتا تۇرمامدۇ - ھە، ھا، ھا...

— نەدىكىنى، دادام ھەج - تاۋاپقا ماڭغاندا ساندۇقلىرىمىز-نى قۇرىتىۋەتكەن، بىزدە يەر مولچىلىق، يەرنى سېتىپ يۇرمە-سەكمۇ پۇلغا يارىغۇدەك باغ - ۋارانلىق بىر ھويلىمىز بار ئىدى، شۇنى رەنگە قويارمەن، — دادىسى قايتىپ كېتەلمەسلىكىدىن قورقۇپ بۇباغ - ۋارانلىق ھويلىنى سېتىشنى ئېيتسا، زىلال قولدىن چىقارغۇسى كەلمەي رەنگە قويۇشنى ئېيتىۋاتاتتى.

— باغ - ۋارانلىق ھويلا دەمسەن؟ — مۇلۇك قىزىقىپ سورىدى.

— شۇنداق، سىلىنىڭ ئالغۇلىرى بارمۇ نېمە؟ سىلى ئالسە-لاغۇ خېرىدار ئىزدەپ يۈرمەيتتىم، باھادىمۇ ئېتىبار قىلاتتىم.

— ئاۋۋال كۆرەيلى، بولامدۇ؟

— قاچان چىقىدىلا؟ سىلىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن ئوبدان تەييارلىق قىلمىسام بولمايدۇ.

«غۇلام ئاكام ئادەم شەھەردىن زېرىكىپ قالغاندا قۇددۇس

باينىڭكىدەك يېزىدا باغ - ۋارانلىق هويلىسى بولسا، يېزىغا بېرىپ هويلىنىڭ تېپتىنچ مۇهىتىدا راهەتلىنىپ ئارام ئېلىپ، مېۋە - چۈملەرنى يەپ بەخت هۇزۇرىنى سۈرگەن بولساق دەۋاتاتتى، بۇ هويلا ئۇنىڭغا يېقىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس! باهاسىمۇ قىممەتكە توختىمىغۇدەك، غۇلام ئاكامغا مۇشۇ هويلىنى توغرىلاپ بېرەيچۇ.» مۇلۇك مۇشۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى:

— ئۆگۈنلۈككە، مەن يالغۇز ئەمەس جۇمۇ، — دېدى مۇلۇك كۈلۈپ. زىلالنىڭ مۇرىسىگە يېنىك ئۇرۇپ قويۇپ.

ئۆگۈنلىكى مۇلۇك بىلەن غۇلام پاختا زىلاللارنىڭكىگە بېرىپ ئىككى كۈن تۇرۇپ كاتتا مېهمان بولدى، باغ - ۋارانلىق هويلىسىنىمۇ كۆردى. هويلا غۇلام پاختىغا ياردى، شۇڭا ئۇ رەنگە ئەمەس، قىممەتره‌ك بولسىمۇ هويلىنى ئۇزۇل - كېسىل سېتىۋېلىشنى تەلەپ قىلدى.

— رەنگە ئېلىشنىڭ نېمىسىدىن قورقىسىز؟ مەن زىلالغا تۇغقان يوقلاش (دادىسىنى قايتۇرۇپ كېلىدىغان) پاسپورتى ئەمەس، بەلكى چەت ئەلدە ئولتۇراقلىشىپ قالىدىغان پاسپورت بېجىرىپ بېرىمەن. ساقچىنىڭ خارجى ئىشلار ئىشخانىسىدىكىلەر ئولتۇراقلىشىپ قالىدىغان پاسپورتنى هەر ۋاقىت تېز بېجىرىدۇ، مۇنداق پاسپورتنى ئالغانلار چەت ئەلگە شۇ چېقىپ كەتكىنىچە كېلەلمەيدۇ، شۇڭا سىز هويلىنى ئىككى يىللىق رەنگە ئېلىۋېرىڭ. ئىككى يىلدىن كېيىن يەنە بىر رەسمىيەت ئۆتىۋېلىڭ - ده، هويلا سىزگە مىراس بولۇپ قېلىۋېرىدۇ، ئارتۇق پۇل يېنىڭغا سانچىتتىمۇ؟ قانچە ئەرزان ئېلىۋالساق شۇنچە ياخشى ئەمەسمۇ، — دېدى مۇلۇك ئەقىل كۆرسىتىپ.

پۇلغا ئامراق غۇلام پاختا مۇلۇكنىڭ پىكرىگە قوشۇلدى، ئۇ بۇ هويلا بېغى بىلەن قىرىق موغا باردىكەن، قۇددۇس باينىڭكىدىن چوڭ هەم كاتتىكەن، مەن ئۇنى بېسىپ چۈشىدىغان بولدۇم، دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ شادلىنىپ كەتتى.

هویلىنىڭ باھاسى مۇلۇك تۆۋچىغا ھاۋالە قىلىنغانىدى، بەش كۈندىن كېيىن زىلال پاسپورتنى ئالغىلى كەلگەندە باغ - ۋارانلىق هویلىنىڭ باھاسى بەش يۈز سەر ئالتۇنغا بېكىتىلىپ تۆت يۈز سەر ئالتۇنغا رەنگە قويۇلىدىغان بولدى، زىلال چەت ئەلدىن ئىككى يىل ئىچىدە قايتىپ كېلىپ رەنە پۇلىنى تاپشۇرالماسا، هویلا قايتۇرۇلىدۇ، ئىككى يىلغىچە پۇل قايتۇرۇلمىسا، هویلا بېكىتىلگەن باھادا مەڭگۈ سېتىلىپ كەتكەن بولىدىغان بولدى. هویلىنى ساتقۇچى، ئالغۇچى، گۇۋاھچى هۆججەتلەرگە قول قويۇپ هۆججەت ئالماشتۇرۇلدى. مۇلۇك ئەتىسىلا غۇلام پاختىنىڭ ئالدىغا بېرىپ «باغ - ۋارانلىق هویلىنىڭ باھاسى ئالتە يۈز سەر ئالتۇنغا مۇقىملاشتى» دېۋىدى، ئۇ رازىمەنلىك بىلەن «ئەر-زانغا توختاپتۇ، كۆڭلۈمدىكىدەك ئىش بولدى» دەپ خۇشاللىق بىلەن مۇلۇككە پۇلنى ئاچقىپ بەردى. مۇلۇك غۇلام پاختىغا مەنپەئەت يەتكۈزۈپ ياخشىلىق قىلىمەن دەپ تۇرۇپ پۇرسەت كەلگەندە يەنىلا نەپسىگە چوغ تارتىپ ئىككى يۈز سەر ئالتۇن شېرىنكا ئالغان بولدى. هۆججەتنى ئىككى يىلدىن كېيىن بىر يولىلا يازماقچى بولدۇق دەپ ئۇنى ئۆزى يوشۇرۇپ قالدى.

زىلال مۇددەتتىن بۇرۇن دادىسىنى ئېلىپ چەت ئەلدىن قايتىپ كەلدى، ئۇنىڭ سودىدا بىكىسى باركەن، ئۇ چەت ئەلگە ماڭغۇچە ئىچكىرىنىڭ تاۋار - دۇردۇن، فارفۇر قاچىلىرى ۋە باشقا ئىسسىل مالىلىرىنى ئېلىۋېلىپ ھىندىستاندىلا ناھايىتى يۇقىرى باھادا سېتىۋېتىپتۇ. ئاتۇشقا ھېلىقى باغ - ۋارانلىق هویلىدىن ئۇچنى سېتىۋالغۇدەك دەسمايىنى ئېلىپ قايتىپ كەپتۇ - دە، رەنگە قويغان هویلىنى قايتۇرۇۋالماقچى بولۇپ غۇلام پاختىنى ئىزدەپتۇ، غۇلام پاختا لېۋىنى چىشلەپ مۇلۇكنىڭ كەينىدىن قاغاپ كېتىپتۇ، ئۇ يەنىلا ئوغۇل بالىلىق قىلىپ هویلىنى قايتۇرۇپ بېرىشكە ماقۇل بوپتۇ، زىلال ئۇنىڭ ئالدىغا تۆت يۈز سەر ئالتۇننى قويۇپتۇ.

— ياق، مەن هويلىنى ئالتە يۈز سەر ئالتۇنغا رەنگە ئال-
غان، مەن ئوغۇل بالىلىق قىلىپ هويلىنى قايتۇرماقچى بولغاندە-
كىن سىزمۇ بېغى بوش خوتۇندەك ئىش قىلماڭ، — دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن مۇلۇكنىڭ ئارىلىقتا شېرىنكانە ئالغانلىقى مانا مەن دەپ تېشىلىپ چىقىپتۇ، هەرئىككى تەرەپنىڭ ئىككى يۈز سەر ئالتۇننى ئۇستىگە ئېلىپ كۆتۈرىۋۈتكۈسى كەلمەپتۇ، بەلكى غۇلام پاختا زىلالغا ئىككى يۈز سەر ئالتۇننى تولۇقلاپ بەرمەسەڭ باغنى قايتۇرۇپ بەرمەيمەن دەپ تۇرۇۋاپتۇ، زىلال مۇلۇكنىڭ پاسپورت بېجىرىشگە ياردەم بەرگىنى ئۈچۈن ئىككى يۈز سەر ئالتۇننى تولۇقلاپ بېرەلەيتتىغۇ، لېكىن ئۇ زىلالغا ئېيتماي ئولتۇراقلىشىش پاسپورتى ئەپ بەرگەنلىكىدىن زىلال چەت ئەلدە نۇرغۇن ئاۋارىچىلىقلارغا ئۇچرىدى، تۆت يۈز سەر ئالتۇنغا ئانا يۇرتىنى، سۆيۈملۈك ۋەتىنىنى تېگىشىۋەتكىلى قىل قالدى. زىلال بۇ ئاچچىقىنى يۇتۇالالمىدى ـ دە، مۇلۇكنى پاش قىلىپ ساقچىغا ئەرز قىلدى، ئۇنىڭ ئەرزى مۇلۇك زىندانغا تاشلانغان كۈنلەرگە توغرا كەلگەنىدى، ساقچى باشلىقى بۇ ئەرزنى كۆرۈپ تەڭرىتېغىدەك ئالتۇن تېپىۋالغاندەك خۇش بولۇپ كەتتى، ئۇ بۇ ئەرزنى ئۆزلىرىنىڭ ئىهتىياجىغا ئاساسەن غۇلام پاختا يازغانغا ئۆزگەرتتى.

يۇقىرىقىلار مۇلۇكنىڭ ئىشتىراكى بىلەن بولغان ئىش، ساقچى باشلىقىنىڭ زىلالنىڭ ئەرزىنى غۇلام پاختىنىڭ ئەرزگە ئۆزگەرتىۋەتكىنىمۇ ئەقىلگە سىغاتتى، مۇلۇك چۈشىنىدىغان غۇلام پاختىنىڭ خاراكتېرىگىمۇ ئۇيغۇن ئىدى. غۇلام پاختا پايدا ـ زىيان ئالدىدا هېچكىمگە يۈز قارىمايدىغان، تەلۈە مىجەز ئادەم ئىدى، شۇڭا مۇلۇك بۇ ئەرزگە شەك كەلتۈرمىدى. ئۇ هەسرەت ئىچىدە قېلىپ ئىچىدە «زىلال قايتىپ كەلدىمىكىن، كېلەلمىدى-
مىكىن؟ مەن ئۇنىڭ قايتىپ كەلگىنىنى ئەجەپ ئاڭلىماي قاپتە-
مەنا، مەن زىندانغا تاشلانغىلىمۇ ئىككى ئاي بولۇپ قالدى،

بەلكىم مۇشۇ ئارىلىقتا كېلىپ غۇلام پاختىدىن ھويلىنى تارتىۋال-
غاندۇ، شۇنىڭ بىلەن مېنىڭ شېرىنكانە ئېلىۋالغىنىم ئاشكارا
بولۇپ قاپتۇ - دە، ئەستا، مەن مۇنداق بولۇشىنى ئويلىمىغانكەن-
مەن. شۇنچە يىللاردىن بۇيان شۇنچە كۆپ، شۇنچە چوڭ شېرىن-
كانە، پارە ئېلىپ تۇتۇلمىۋىدىم، بۇ قېتىم مېنى نەس باسقان
ئوخشايدۇ، بۇ ياخشىلىق قىلغاننى بىلمەيدىغان غۇلام پاختىنىزە،
مېنىڭ ئۇنىڭغا يەتكۈزگەن مەنپەئىتىم ئازمىتى، مېنى ساقچىغا
ئەرز قىلىپ يۈرمەي ئىككى يۈز سەر ئالتۇننى زىلالغا بېرىۋېتىپ
تۇرسا بولماسمىدى. زىلالمۇ مېنىڭ پاسپورت ھەل قىلىپ بەرگە-
نىمنىڭ يۈزىنى قىلماپتۇ - دە، بۇنى ئېقرار قىلدىشىم
كېرەكمۇ؟» دەپ ئويلىدى. مۇلۇك ئويلىغانسېرى جىددىيلىشىپ
پېشانىسىدىن مۇزدەك تەر چىقىپ كەتتى، «ياق، بۇنى ئېقرار
قىلسام بولمىغۇدەك، كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەنغۇ، قىلمىشىغا ئېقرار
قىلغانلارنىڭ ھېچقاندىقى ياخشى ئاقىۋەت كۆرمىگەن، مەن بۇنى
ئېقرار قىلسامىلا يەنە قانداق پارە يېدىڭ دەپ مېنى قىيىن قىستاق
ئېلىشى تۇرغان گەپ، شۇڭا مەن مۇنۇ ياڭ ئەپيۇنكەشكە جاۋاب
بەرمەي تۇرۇۋېلىپ باقاي.»

ياڭ كېجاڭ مۇلۇكنىڭ جاۋاب بېرىشىنى بىرقانچە قېتىم
تەلەپ قىلدى. لېكىن مۇلۇكنىڭ زۇۋان سۈرمىدى.

— مۇلۇك، خېلى گەپچى بىر نېمىدىڭ، چىشىڭغا تاڭگازا
چىشلىۋالغاندەك گەپ قىلمايسەنغۇ؟ پارىخورلۇق قىلغىنىڭ راست
ئوخشىمامدۇ - ھە، مېنىڭمۇ سەۋر - تاقىتىمنىڭ چېكى بار
جۇمۇ، — ياڭ كېجاڭ چىرايى تۇتۇلۇپ جىددىي تۇسكە كىردى،
ئۇ، — گەپ قىل، — دەپ ۋارقىرىدى.

مۇلۇك گەپ قىلماي زېرىكتۈرمەكچى بولغاندەك ئۇنىڭدىن
تاماكا سورىدى، ئۇ تاماكىسىنى چىقىرىپ سەرەڭگە چېقىپ بەر-
دى. ئۇ تاماكا چېكىۋېلىپ ھېچبولمىغاندا ئىچىدىكى دەردىنى
تۆكسە كېرەك دەپ ئويلىغاندى، لېكىن مۇلۇك ئۇزمەي تاماكە-

سىنى شوراپ ئولتۇرۇۋالدى.
— بوپتۇ، سەن گەپ قىلمىساڭ، مەن داۋاملىق گەپ قىلىپ تۇراي، — دېدى ياڭ كېجاڭ يەنە بىر ئاز تۇرۇۋېتىپ، ئالدىدىكى ئەرزدىن يەنە بىر پارچىسىنى ئالدى، — مەن ساڭا يەنە بىر ماتېرىيالنىمۇ دەپ بېرەي، ھەر ئىككىسىگە بىر يوللا جاۋاب بېرەرسەن، بۇ قۇددۇس باينىڭ ساقچى ئىدارىسىغا چىقىرىپ بەرگەن ھۆججىتى. بۇ ھۆججەتتە قۇددۇس باي ساقچى ئىدارىسى سالغان تۇرمىنى ئىسكىلات قىلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ سېتىۋالغانلىقىنى، نەق پۇلنى ئەينى ۋاقىتتا مۇلۇككە تاپشۇرۇپ بەرگەنلەكەنلىكىنى، مۇلۇكمۇ ئۆزىگە ساقچى باشلىقى، دوتەينىڭ مۆھۈرلىرى بېسىلغان سېتىپ بېرىشنى تەستىقلىغان ماتېرىيالنى بەرگەنلىكىنى، ئەمدىلىكتە ساقچى تەرەپ تۇرمىنى قايتۇرۇۋالماقچى بولسا، ئەسلىدىكى تۇرمىنى سېتىلۋالغان پۇلنى قايتۇرۇپ بەرسە، تۇرمىنى قايتۇرۇپ بېرىدىغانلىقىنى، بولمىسا بەرمەيدىغانلىقىنى يازغانلىقىنى سۆزلەپ كېلىپ:
— مۇلۇك ئوبدان ئاڭلا، ھازىر مەسىلە نەدە دېسەڭ، تۇرمىنى ساتقان پۇل ئاز ئەمەس، بۇ پۇل ساقچىنىڭ ھېسابات دەپتىرىدىگە كىرىم بولۇپ يېزىلىشى كېرەك ئىدى، لېكىن ھازىر ھېسابات دەپتەردە كىرىم قىلغان ئىزناسى يوق، ناھايىتى ئېنىقكى، بۇ پۇلنى سەن چونكىتىڭگە سالغان، چۆنتىكىڭگە سالمىغان بولساڭ ماڭا چۈشەندۈرۈپ بەرگىن، — دېدى
«ئەستا، مېنى راستىنلا پالاكەت بېسىپتۇ، شۇ ۋاقىتدا مەن پۇلنى ئېلىپ بېرىۋېدىم، ساقچى باشلىقى بىلەن دوتەي خەتىرى چوڭ دەپ ھېسابلىغان جىنايەتچىلەرنى ئېتىپلا بېسىقتۇرۇۋېتەيلى، ئادەتتىكىلەرنى تۇرمىگە قامايلى، بۇندىن كېيىن تۇرمىنىڭ گېپىنى چىقارمىساقلا بۇ تۇرمە ئېسىمىزدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ، بۇ پۇلنى بۆلۈشۈلىپلا بولدى قىلايلى» دېيىشتى، دوتەي ئالتۇننىڭ ئون ئىككى مىڭ سەرىنى، ساقچى باشلىقى يەتتە

مىڭ سەرىنى ئالغان، ماڭىمۇ تاپان ھەققى دەپ مىڭ سەر بەر-
گەن، شۇڭا بۇ پۇل ساقچىنىڭ ھېسابات دەپتىرىگە چۈشمەيدۇ -
دە. ھەي، مەن يە دوتەي بىلەن ساقچى باشلىقى پۇلنى ئېلىپ
بۆلۈشۈۋالغان دېيەلمىسەم، دېسەممۇ بەلكىم ئۇلار ئىقرار قىل-
ماس، يە قۇددۇس باي زىيان تارتساممۇ تارتاي، تۇرمىنى قايتۇ-
رۇپ بېرەي دېمەپتۇ، ئوتتۇرىدا مەن قۇربانلىق بولغۇدەكمەن -
دە، قانداق قىلىشىم كېرەك؟ بۇ ياڭ ئەپيۇنكەشنى گېلىدىن
ئىلىپ باقسام قانداق بولا؟ ئۇ تاپقان - تەرگىنىنى ئەپيۇنغا،
جالاپ خوتۇنلارغا ئۇرۇشتۇرۇپ شۇ،يېشىغىچە خوتۇنمۇ ئالالمىدى،
سېنى پۇل چىقىرىپ ئۆيلەپ قويماي دېسەم، مېنىڭ تەلىپىمگە
كۆنەرمۇ؟ سىناپ باقمامدىم.

مۇلۇك ئورۇندۇقتىن يەرگە ئۆزىنى ئېتىپ يىغلىغان پېتى
ئۆمۈلەپ بېرىپ ياڭ كېجاڭنىڭ پۇتىنى قۇچاقلىۋالدى.

— ياڭ كېجاڭ، مېنىڭ جېنىم ئالىقىنىڭدا، سەنلا مېنى
قۇتقۇزالايسەن، — مۇلۇك يىغلاپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلاتتى،

— ماڭا ياردەم قىل. . .

— مۇلۇك نېمە قىلغىنىڭ بۇ، پۇتۇمنى قويىۋەت، قوپە
ئورنىڭدىن، مەن سېنى قانداق قۇتقۇزىۋالىمەن، دېمەمسەن؟

— سەن مېنى قۇتقۇزىۋالساڭ ئون مىڭ سەر ئالتۇن بېرە-
مەن، مېنى دوتەي بىلەن كۆرۈشتۇر؛ بولامدۇ؟ ھە، ھە،
ھە. . .

— ماڭا بەرمەكچى بولغان پۇلۇڭ ئاز ئەمەسكەن، بىر كەڭ
- كۇشادە ھويلىنى سېتىۋېلىپ خوتۇنمۇ ئېلىۋالغۇدەكمەن، ھا،
ھا، ھا. . . مۇلۇك سەن يىغلىساڭ، مەن بېرىدىغان پۇلۇڭغا
خۇش بولۇپ كۇلىۋاتىمەن، لېكىن مەن ساڭا دوتەي بىلەن كۆتۇ-
رۇشتۇرۇشكە ۋەدە قىلالمايمەن، ئۇنىڭغا دەيدىغان گېپىڭنى دوك-
لات قىلىشقا ۋەدە بېرىمەن. تۇرە يىغاڭنى توختات، دوتەيگە
دەيدىغان گېپىڭنى دەپ بەر، — دېدى.

مۇلۇككە ياڭ كېچائىنىڭ دېگەنلىرى سەممىيدەك بىلىندى، شۇڭا ئۇ دوتەيگە دەيدىغانلىرىنى ئۇنىڭغا دېيىش نېيىتىگە كەلدى، ئۇ ئورنىغا قايتىپ كېلىپ كۆز ياشلىرىنى يېگى بىلەن ئېرتىۋېتىپ:

— تۇرمىنى قۇددۇس بايغا مەن كېلىشتۇرۇپ يېگىرمە مىڭ سەر ئالتۇنغا سېتقان، ئۇ پۇلنى ماڭا نەق بەرگەن، — دەپ كېلىپ بۇ پۇلنى ئۇچىسىنىڭ بۆلۈشۋالغانلىقىنى بايان قىلىپ، — بۇ ئىشنى دوتەيگە سەن دېگىن دېسەممۇ دېيەلمەيسەن، مېنى دوتەي بىلەن كۆرۈشتۇرسەڭ ئۆزۈم دەي. . . — دېدى.

— ياق، يالغان سۆزلەۋاتىسەن، — ياڭ كېچاڭ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇستەلگە بىر مۇشت سېلىپ مۇلۇكنىڭ سۆزىنى بۆلدى، — سەن دوتەي بىلەن ساقچى باشلىقىغا بۆھتان چاپلاۋاتىسەن، ئۇلار ھەرگىز دۆلەت خەزىنىسىگە خىيانەت قىلمايدۇ، تۇرمىنى ساتقان پۇلنى قۇددۇس باي تېخى بەرمىدى ياكى ئۆزۈڭ چۆنتە-كىنىگە سالدىڭ، ئىككىسىدىن بىرىگە ئىقرار قىلىشىڭ كېرەك، — ئۇ مۇلۇكنى تونۇيدىغاندەك چەكچىيىپ ۋارقىراپ كەتتى.

— ساڭا ئىشىنىپ گەپ قىلغىنىمدىن كۆرە، ئاغزىمنى تامغا سۇركىسەمچۇ؟ بولدى، ئەمدى ساڭا دەيدىغان گېپىم يوق، — مۇلۇك گەپ قىلغىنىغا پۇشايمان قىلىپ قالدى، ئۇنىڭ ياڭ كېچاڭدىن پۇتۇنلەي رايى قايتتى.

ياڭ كېچاڭ مۇلۇكنى ئالداپ، ئۇنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىپ ئاران دېگەندە گەپ قىلدۇرغاندى، ئۇنىڭ گېپى دوتەي بىلەن ساقچى باشلىقىنىڭ جان يېرىگە تېگىپ يېغىرنى ئېچىۋەتتى، ياڭ كېچاڭ مۇلۇكنىڭ بۇ گېپىنى ئىقرار قىلسا ساقچى باشلىقى بېكىتىپ بەرگەن رامكىدىن چىقىپ كېتەتتى - دە، ساقچى باشلىقىنىڭ ئالدىدا جاۋاب بېرەلمەي قالاتتى. شۇڭا ئۇ ساقچى باشلىقى بېكىتىپ بەرگەن رامكىنى مۇلۇككە تولىمۇ يالىڭاچ، ئوچۇق - ئاشكارا سەزدۈرۈپ قويدى، بەلكى ئۆزىنى تۇتال-

ماي قوپاللىق قىلدى، مۇلۇكنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشەلمەيدد-
غانلىقىنى سەزگەن ياڭ كېجاڭ ئۇنىڭ پۇتىغا كىشەن، قولىغا
كويزىلارنى سالدۇردى، ئىككى قاراۋۇل بۇيرۇق كۈتۈپ مۇلۇك-
نىڭ يېنىدا تىك تۇردى.

— مۇلۇك، گەپ قىلمىغىنىڭ، جىنايىتىڭگە ئىقرار قىلغاد-
لىقىڭ، مۇنۇ ئىككى ۋاراق قەغەزدىكىلەر سېنىڭ ئىقرارىڭ،
قولۇڭنى قوي، — دېيىشىگە قاراۋۇللار ئۇنىڭ قوللىرىنى تارتىپ
ئەكېلىپ بارمىقىنى زورمۇ - زور تەگكۈزۈپ ئىقرارنامىگە مەج-
بۇرىي باستۇرۇۋالدى، مۇلۇكنىڭ قارشىلىقى نەتىجىسىز ئاخىر-
لاشتى.

دوتەي ساقچى باشلىقىنىڭ مۇلۇكنى گۇناھ ئارتىپ، تەن
جازاسى بەرمەي سوراق قىلىش جەريانىنى ئاڭلاپ رازىمەنلىك
بىلدۇردى، ئۇ تۆۋەندىكى يوليورۇقنى بەردى:

— مۇلۇكنى ياخشى سوراق قىلىپسىلەر، ئۇ پارە ئالغان،
ھۆكۈمەت پۇلىغا خىيانەت قىلغان جىنايەتلىرىنى ئىقرار قىپتۇ،
بۇ ماتېرىياللارنى رەتلەپ سوت مەھكىمىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىڭ-
لار، سوت مەھكىمىسى ئالدىمىزدىكى بازار كۈنى مەيداندا سوت
يىغىنى ئېچىپ مۇلۇككە ھۆكۈم ئېلان قىلسۇن! پۇقرالار دوتەي-
نىڭ ئەتىۋارلاپ ئىشلەتكەن ئادىمىنىمۇ پارە ئالسا، خىيانەت قىل-
سا، سوتنىڭ رەھىم - شەپقەت قىلماي سوتلايدىغانلىقىنى، جازا-
لايدىغانلىقىنى، دوتەينىڭ، ھۆكۈمەتنىڭ ھەرقايسى تارماقلىرد-
نىڭ پاك - دىيانەتلىك ئىكەنلىكىنى، پارىخورلۇق، خىيانەتچە-
لىككە قارشى تۇرىدىغانلىقىنى كۆرسۇن، بىلسۇن، ھۆكۈمىنامىدە
غۇلام پاختا، قۇددۇس بايلارنىڭ ئىسمى تىلغا ئېلىنسۇن.

— دوتەي جانابلىرى، مۇنداق قىلساق، پۇقرالار ئالدىمىزغا
سوۋغا - سالام بىلەن كېلىشتىن چۆچۈپ قالماسمۇ؟ — دېدى
ساقچى باشلىقى چوڭ نەپتىن قۇرۇق قالمىغانلىقىدىن ئەنسە-
رەپ، دوتەي قاقاقلاپ كۈلۈۋېتىپ:

— غەم يېمە ئۇكا، پارە بېرىش، پارە ئېلىش، نەچچە مىڭ

يىلدىن بۇيان داۋاملىشىپ كەلگەن نەرسە، بۇ بىر قېتىم سوت ئېچىپ، مۇلۇككە ھۆكۈم ئېلان قىلىش بىلەن تۈگەپ كەتمەيدۇ، ئۇزۇلۇپ قالمايدۇ. بىز بۇ قېتىمقى سوت ئارقىلىق ئۆزىمىزنى پاك كۆرسىتىپ، مۇلۇكنى ۋاقىتلىق قۇربان قىلغان بولىمىز، شۇنداقلا مۇلۇك بىلەن قۇددۇس باي، غۇلام پاختا، داۋۇت شاڭ-يۇلارنىڭ ئارىسىغا زىددىيەت ئۇرۇقى چېچىپ ئۇلارنى تېخىمۇ قاتتىق ئىسكەنجىگە ئېلىش مەقسىتىمىزگە يەتسەكلا بولىدۇ. ها، ها، ها...

— چۈشەندىم، بىرنى قۇربان قىلىپ، ئۆزىمىزنى پاكلاشتۇ-رۇۋېلىپ داۋاملىق خاتىرجەم يەيدىغىنىمىزنى يەۋېرىدىكەنمىزدە، ها، ها، ها...

دوتەي كۈلكىدىن توختاپ، يېنىغا قاراپ ئۆزى يازغان ھۆ-سىنخەتكە كۆزى چۈشتى.

— ساقچى باشلىقى، مانىڭغا قارا، — ئۇ ھۆسن خەت يېزىل-غان قەغەزنى ئۈستەلگە يايدى، — مەن ئۆتكەن كۈنى ساڭا دېگەن بۇيرۇقنى ھۆسنىخەت بىلەن يېزىپ پۈتتۈرۈپ قويدۇم، خېتىم چىرايلىق چىقىپتىمۇ؟ — دېدى مەمەدانلىق بىلەن گىدىيىۋېلىپ.

— ياخشى يېزىلىپتۇ، قالتىس، قالتىس.

خەتلەر رەتسىز قىڭغىر - قىيسىق يېزىلغان بولسىمۇ ساقچى باشلىقى چىرايىنى ئۆزگەرتمەي تاتلىق سۆزلەر بىلەنلا قۇتۇلمەن دەپ ئويلىغانىدى.

— خېتىم ياخشى يېزىلغان بولسا سەن ئالغاچ كېتىپ يول ئاغزىغا چاپلاتقۇز، پۇقرالارغا ئىجرا قىلدۇرۇڭلار، — دېدى دوتەي بۇيرۇق قىلىپ.

لېكىن خەتنىڭ مەزمۇنى ساقچى باشلىقىنىڭ ئىدىيىسىدىن ئۆتمەي گەدىنىنى تاتىلىدى.

— ھە، يەنە گەدىڭنى قاشلايسەنغۇ؟ قېنى سەن ھۆتۆت - پۆتۆت دەپ باققىنە، مەن بۇ يۇرتتا خالىغىنىمنى قىلىمەن دېمىسەم سەندەك بىر نېمىنى ساقچى باشلىقى قىلاتتىممۇ؟

— بۇنى مەن چۈشىنىمەن جانابلىرى، پۇقرانى بۇ يول بىلەن ماڭغۇزماسلىق نەدىن يول ئېلىپ ماڭغۇزىمىز؟ شەرقتىن ئايلىنىدىغان يول تار، هارۋا پاتمايدۇ، — دېدى ساقچى باشلىقى ئاۋارىچىلىقتىن قېچىۋاتقاندەك سۆزلەپ.

— ئۇنداق بىلەن نېمە كارىم، يولنى ئىنسانلار مېڭىپ چىقىرىدۇ، پاتمىسا هارۋىسىنى شەهەرگە ئەكەلمىسۇن، ئۇنى شەهەرگە كەل دەپ كىم زورلاپتۇ.

— پۇقرالار تار يولدا مېڭىپ قىستا - قىستاق بولۇپ جېدەل - ماجىرا چىقىرىدۇ، هەي...

— ياخشى، ها، ها، ها... راۋاقتا تۇرۇپ مەن سېنىڭ ئاشۇ جېدەل - ماجىرانى باستۇرغان تاماشائىنى كۆرمەكچىمەن، ها، ها، ها... قانداق دەيسەن؟ بۇنىڭ ئىچىدە سېنىڭ هەيۋىتىڭ، هۆكۈمرانلىقىمۇ بار تېخى، ها، ها، ها...

ساقچى باشلىقىمۇ دوتەينىڭ مۇددىئاسىنى چۈشىنىپ قوشۇلۇپ كۈلدى.

— دوتەي جانابلىرى بۇيرۇقلىرىنى چاپلاش بىلەن بىللە جېدەل - ماجىرا تۇغدۇرغۇچىلارنى قامايدىغان تۇرمىنى...

ساقچى باشلىقى كۈلكىدىن توختاپ ئۇنىڭغا تۇرمىنىڭ ئىشىنى ئېسىگە سالدى.

— هە، تۇرمىنىڭ ئىشىنى ئېسىمگە سالغىنىڭ ياخشى بولدى، هازىر قۇددۇس بايدىن تۇرمىنى ئېلىۋېلىشنىڭ تازا ئوبدان پەيتى، مۇلۇككە هۆكۈم ئېلان قىلىش بىلەن ئۇنىڭمۇ يۇرىكى پوك - پوك بولۇپ قالىدۇ، ئۇنى ئۆتكەندە مەپىسى ئاغدۇرۇلۇپ كېتىپ پۇتى سۇنۇپ يېزىدا داۋالىنىۋېتىپتۇ دەۋاتاتتىڭ...

— ساقىيىپ تۇنۇگۈن قايتىپ كەپتۇ، — دېدى ساقچى باشلىقى ئۇچۇر بېرىپ.

— ئۇنىڭ ئوغلىچۇ؟

— ئۇ چېگرىغا ئالدىنقى كۈنى كەلگەنكەن، ئۇنى مېلى بەلەن چېگرىدا تۇتۇپ تۇرۇۋاتىدۇ.

— بەك ياخشى بوپتۇ، بۇ خەۋەر قۇددۇس باي ئۇچۇن ھەممىدىن مۇھىم. سەن ھازىر ئىدارىغا قايتىپ بېرىپلا ئۇنىڭكە- گە ئادەم ئەۋەتىپ ئوغلىنىڭ چېگرىدا تۇتۇپ تۇرۇلۇۋاتقانلىق ئۇچۇرىنى يەتكۈزگىن، ئۇ ئۆيىدە ئولتۇرالمايلا قالسۇن، ھا، ھا، ھا...

— ئۇ ئالدىمىزغا كېلىپ تۇرمىنى ئوغلىغا تېگىشىشكە مەج- بۇر بولىدۇ، ھا، ھا، ھا...

— ئۇنىڭ يەنە ئالدىمىزغا قويىدىغان سوۋغىتىمۇ بار دېسە- لە، ھا، ھا، ھا...

دوتەي كۈلكىدىن توختاپ، نېمىندۇ ئويلاپ تۇرۇۋېتىپ ساقچى باشلىقىنىڭ ئالدىغا كەلدى:

— قۇددۇس باي كېلىپ مېنىڭ ئالدىمدا ئېغىز ئاچالمىسىمۇ سېنىڭ ئالدىڭغا بېرىپ مۇلۇكنى كېپىل بولۇپ ئاچقۇچلىشنى تەلەپ قىلىشى مۇمكىن. ئەگەر ئۇ شۇنداق تەلەپنى قويسا، سەن ئۇنى دوتەيگە يامان ئادەمنى تۇتۇچىلىققا تونۇشتۇرۇپسەن، دەپ ئەيىبلەپ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ قوي، ئۇ مۇلۇكنىڭ زىندانغا تاشلا- نغانلىقىدىن بېسىم ھېس قىلسۇن، لېكىن غۇلام پاختىغا كەلگەندە مۇلۇكنى كېپىل بولۇپ ئاچقۇچلىشقا قۇتۇرتىڭلار، قىزىقتۇ- رۇڭلار.

— ئىككىسىنى ئويۇنغا سالمىكەنمىز - دە، بولىدۇ، بە- گەن يولىورۇقلىرىغا رەھمەت، دوتەي جانابلىرى قايتسام بولا- مدۇ؟ — دەپ ئىجازەت سورىدى ئۇ.

— بولىدۇ، ماۋۇ بۇيرۇقنى ئېلىۋال، — دەپ دوتەي ھۆ- سىنخەتلىك بۇيرۇقنى ئۇنىڭغا بەردى.

15

قۇددۇس باي شەھەردىن قانداق ئايرىلغان بولسا يېزىدىن شۇنداق بېجىرىم ساقىيىپ شەنبە كۈنى چۈشكە يېقىن ئۆيىگە

قايتىپ كەلدى. ئايپاشا خېنىم ئۇنىڭ يېنىغا سالاپەت بىلەن يەرنى چىڭ دەسسەپ كىرىپ كەلگەنلىكىدىن قەۋەتلا خۇش بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئۇسسۇلۇق ئىچىپ ھاردۇقىنى چىقىرىپ بولمايلا ئايالىنىڭ سوئال - سورىقى ئاستىدا قالدى.

— ھە، ئەشرەپ دېگەن سولتەكنى قانداق قىلدىلا، ئۇنى تۇتۇپ ساقچىغا تاپشۇرۇپ بەردىلەمۇ؟ ئامانگۇلنىچۇ؟ ئات تېپىلغاندىكىن ئۇمۇ تۇتۇلغاندۇ؟ — ئايپاشا خېنىم ئۇنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە كىرىۋالدى.

— ياق، ئۇلارنى سۇرۇشتە قىلمىدىم، — دېدى قۇددۇس باي چىرايىنى ئۆزگەرتمەي.

— نېمىشقا؟ ئۇ ھارامزادە قىزىمىزنى بۇلغىغان، ئامانگۇل ئۇنى قاچۇرىۋەتكەن تۇرسا، ئەشرەپنىڭ دادىسى پۇتلىرىنى داۋالاپ ساقايتتى دەپلا...

— بولدى! بەس، — قۇددۇس باي ئايالىغا قاراپ چىرايىنى تۇتۇپ ۋارقىراپ ئۇنىڭ گېپىنى چورت كەستى، — ئەشرەپنىڭ دادىسى پۇتۇمنى داۋالاپ ساقايتمىسا تېك تۇرالايتتىممۇ؟ ئالدىڭغا كېلەلەيتتىممۇ؟ نېمىگە ئالدىرايسەن، ئۇلار نەگە كېتەتتى، ئۇلارنى قاچانلا تۇتساق بولۇۋېرىدۇ. ئاۋۇال كۆز ئالدىمىزدىكى ئۇنىڭدىنمۇ مۇھىم ئىشلىرىمىزنى قىلىۋېلىشىمىز لازىم، — دېدى قۇددۇس باي ساقچى تالىشۋاتقان ئىسكىلات ۋە ئىسكىلاتقا چېتىشلىق ئوغلى مەمتىلىنى كۆزدە تۇتۇۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئەكسىچە ئايپاشا خېنىم ئېرىنىڭ كۆز ئالدىدىكى مۇھىم ئىش دېگىنى مۇلۇكنى زىنداندىن رەنگە ئېلىپ ئاچىقىۋېلىشمىكىن، دەپ چۆشەندى، شۇڭا ئۇنىڭ گۇلقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى.

— ۋاي راست، دېگەنلىرى ناھايىتى ئورۇنلۇق، ئوبدان ئويلاپلا، تېزراق مۇلۇكنى زىنداندىن ئەچىقۇالايلى. مەن ئۇلۇشكۇن ئۇنىڭ ئايالىنى يوقلىغاچ تېڭ - تىڭلاپ باقاي دەپ بارغانىدىم، ئۇ يىغلاپ ئولتۇرۇپتۇ، ھېچنېمىنى بىلمەيدىكەن. ئېرىنى

يوقلىغىلى بېرىپتىكەن، چېركلەر قوپاللىق قىلىپ ھەيدىۋېتىپ-
تۇ، ھەي، ئايال كىشىنىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى، يەنىلا ئۆزلە-
رى. . .

— ياق، مەن ھېچنېمىنى بىلمەي تۇرۇپ ساقچىنىڭ ئالدىغا
بارمايمەن، سەن ئالدىراقسانلىق قىلىپ مېنى يېڭىلدۇرغۇچى
بولما.

— ۋاي خۇدايىم، نېمە دېگەنلىرى بۇ، ئۇ بىزگە كۆيئوغۇل
بولىدىغۇ ئاخىر؟ سىلى قىزلىرىنىڭ كېلەچەك بەختىگە كۆڭۈل
بۆلمەمدىلا؟ — ئايپاشا خېنىم زەھەر يۇتۇۋالغاندەك بولۇپ ئورنە-
دىن تۇرۇپ كەتتى.

— قوي ئۇ گەپلىرىڭنى، سەن مېنى تولا دېلىغۇل قىلماي،
بىز تامىقىڭنى ئەكىر، غىزا ئەتمىگەن بولساڭ ئۇسسۇلۇق ئە-
كىر، مەن ئۇسساپ كەتتىم.

ئايپاشا خېنىمنىڭ كۆڭلى يېرىم بولۇپ مىشىلداپ يىغلىغان
پېتى ئاشخانىغا چىقىپ كەتتى. ھايال بولمايلا ئېرىگە ئۇسسۇلۇق
ئەكىرىپ بېرىپ تاماق ئەتكىلى چىقىپ كەتتى.

قۇددۇس باي يېزىدىن كەلگىچە مەپىدە ئولتۇرۇپ ھارغانە-
دى، ئۇ ئارام ئالماقچى بولۇپ ئەمدىلا ماموق ياستۇققا يۆلىنىپ
پۇتىنى ئاۋايلاپ ئۇزۇن سۇنۇشىغا ئىشىكتىن كىرىۋاتقان بىرسە-
نىڭ قارىسى كۆرۈندى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم قۇددۇس باي، خۇدايىمنىڭ ھىممە-
تى بىلەن ئوبدان ساقىيىپ كەپتىلا، — دەپ مۇلۇكنىڭ ئەلچىسى
بولۇپ كىرگەن ئۇچ كىشىنىڭ بىرسى نۇردۇن ئىمام كىرىپ
كەلدى. ئۇ ئالدىراپ - تېنەپ كالىچىنى سېلىۋېتىپ دەھلىزگە
چىقىپ ئورنىدىن تۇرغان قۇددۇس باي بىلەن كۆرۈشۈپ قىسقىچە
ئەھۋاللاشتى، ئاندىن سۆزىنى داۋام قىلدى، — ئالدىلىرىغا يوق-
لاپ بېرىپ بولالمىدىم، راستىنى ئېيتسام سىلىدىن خىجىل
بولدۇم، — ئۇنىڭ ئاۋازى نېمىگىدۇ كۆڭلى يېرىم بولۇۋاتقاند-

ەدەك، يىغلىغاندەك چىقىشقا باشلىدى، — چۈنكى مەن سىلىنىڭ ئالدىلىرىدا كەچۈرگۈسىز گۇناھ ئۆتكۈزدۈم، مەن غۇلام پاختىنىڭ ئارقىسىدىن ماڭمىسام بولاركەندۇق، قۇددۇس باي مېنى ئەپۇ قىلالامىلا؟ — ئۇ قۇددۇس بايىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ يېلىنىۋاتاتتى.

— نۇردۇن ئىمام، مەن يېزىدىن قايتىپ كېلىشىمگە سىلى مېنى بىرىنچى بولۇپ يوقلاپ كىردىلە، مەن سىلىگە رەھمەت ئېيتىپ بولالمايۋاتسام، مېنىڭدىن ئەپۇ سورىغۇدەك قانداق ئىش قىلغانتىلا؟ مەن چۈشەنمىدىمغۇ، قېنى ئولتۇرۇپ سۆزلەپ بەرسىلە، — دېدى قۇددۇس باي ئوچۇق چىراي بىلەن.

نۇردۇن ئىمام قۇددۇس بايىنىڭ قارشىسىدا ئولتۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى:

— ئەسلىدە مۇلۇكنىڭ قىزلىرىغا ئەلچى كىرگۈزۈش سالاھىيىتى يوق ئىدى، جۇرئەتمۇ قىلالمايتتى، ئەنە ئۇ زىندانغا تاشلاندىغۇ، — دېدى ئۇ گويا مۇلۇك مۇشۇ گۇناھى ئۈچۈن زىندانغا تاشلانغاندەك سۆزلەپ.

نۇردۇن ئىمام دىنىي بىلىمى چوڭقۇر، ئىخلاسمەن، مۆمىن ئادەم، ئۇ ئىمامەتچىلىكى بىلەن كىشىلەرنىڭ خەير ـ ساخاۋىتىنى تۇرمۇش مەنبەسى قىلغان، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ قولى قىسقا، ئۇنىڭ مۇشۇ ئاجىزلىقى بەزىدە يامان ئادەملەرنىڭ ئارقىغا كىرىپ يامان يولدا مېڭىپ قېلىشىغا سەۋەب بولغانىدى. لېكىن قىلمىۋاتقان ئىشىنىڭ يامانلىقىنى سېزىشى ھامان ئۇنى تۇزىتىۋېلىشقا ئالدىرايتتى. ئۇ ھاجەتمەن بولۇپ قېلىپ غۇلام پاختىنىڭ ئالدىغا بېرىشقا توغرا كەلگەنىدى، غۇلام پاختا ئۇنىڭ ھاجىتىدىن چىققىنى بىلەن مۇلۇك ئۈچۈن قۇددۇس بايىنىڭكىگە ئەلچىلىككە بىللە بېرىشنى شەرت قىلىپ تۇرۇۋالدى، ئەلچىلىككە بېرىشمۇ يامان ئىش ئەمەس، لېكىن نۇردۇن ئىمام بۇ ئەلچىلىكنىڭ ئىچىگە غۇلام پاختىنىڭ قۇددۇس بايغا بولغان ھەسەتخورلىقى ۋە ئۆچمەن-

لىكىنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى سېزىپ قالدى، ئۇ بۇ ئىككى باينى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ قۇددۇس باينىڭ غۇلام پاختىدىن كۆپ ياخشىلىقىنى ھېس قىلىپ، بۇگۈن ئۇنى يوقلىغاچ كۆڭلىنى ئالدىن ئىزھار قىلىپ قويغىلى كېلىشى ئىدى.

— سىلىچە مۇلۇك مۇشۇ سەۋەبتىن زىندانغا تاشلانغانمىدۇ — ھە؟

— مەنمۇ بىلمىدىم، ئۇنى ساقچى بىلمىسە بىز نەدىن بىلىمىز، مەن مۇلۇك ياخشى بىر نېمە ئەمەس، كۆرىدىغىنى بار ئىدى دېمەكچى، مۇشۇنداق ئەسكى ئادەمگە غۇلام پاختا يالاقچىلىق قىلىپ سىلىنى چىشلەپ تارتتى دېسىلە. ئۇ سىلىدەك ئېسىل، مەرد، مۆتىۋەر بايغا قارا چاپلاپ «ئۆزى ئويناپ زېرىككەن خوتۇنىنى سېنىڭ بېشىڭنى سىلىغان، ساڭا كۆيۈنگەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ خوتۇنلۇققا ئېلىپ بەردى، سەن بۇنى قۇددۇس باينىڭ شەپقىتى دەپ بىلىپ ئۇنى چوڭ كۆرۈپ ئورنىڭدىن پايدىلىنىپ نۇرغۇن مەنپەئەت بەردىڭ، ئۇنىڭ ساڭا قىلغىنىدىن سېنىڭ ئۇنىڭغا قىلغان ياخشىلىقلىرىڭ نەچچە ھەسسە ئېشىپ كەتتى، بىزدە ‹ئامبالدىن تۇڭچىسى يامان› دېگەن گەپ بارغۇ، سەن ھازىر قەشقەرنىڭ يېرىم ئامبىلى، ھازىر ئورنۇڭ مۇستەھكەم، ئەمدى خىزمەت ئورنۇڭنىڭ ھۇزۇرىنى سۇرىدىغان ۋاقتىڭ كەلدى، قۇددۇس باينىڭ قىزىنى خوتۇنلۇققا ئال، ئۇنىڭغا ئەلچى كىرگۈز، مانا مەن ساڭا ئەلچى بولۇپ بارىمەن، مانا بۇ نۇردۇن ئىمام مېنىڭ بىلەن بىللە بارىدۇ» دەپ ئۇ مېنىمۇ قوشۇۋالغانىدى. مەن بىر نامرات، بىچارە ئىمام، كۈنۈمنى ئاران ئېلىۋاتقان ئادەم، مەن سىلىگە يامان بولۇپ قېلىشنى خالىمايمەن، — ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرىدا ياش ئەگىدى، — چۈنكى مەن سىلىگە قەرزدار، مەن غۇلام پاختىدىنمۇ قورقىمەن، بۇ ئىشلارنى ئېنىقى بىلەن دېگەنلىكىمنى ئاڭلاپ قالسا ئۇ مېنى قەشقەردە تۇرغۇزمايدۇ، مەن موھتاجلىقتا ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ قالدىم، مەن. . .

— بولدى نۇردۇن ئىمام، كۆڭۈللىرىنى يېرىم قىلمىسلا، مۇلۇكنىڭ قىزىمغا ئەلچى كىرگۈزۈشىدە مۇنداق بىر ئويۇننىڭ بولغانلىقىنى ماڭا يەتكۈزۈپ قويغانلىرى ئوبدان بولدى. بۇنى مەن ئۇقتۇم، ھېچكىمگە دېمەيمەن، قەرزنى قايتۇرۇش ئىمكانىيەتلىرى بولمىسا ئۇنىمۇ سۇيلەپ يۇرمەيمەن. ئەمدى مېنىڭدىن خاتىرجەم بولغانلا، ھە، ياخشى، ئەمدى كۆز ياشلىرى ئېرتىۋەتسىلە.

پۇلى بارنىڭ گېپى ئوڭ، پۇلى يوقنىڭ گېپى توڭ، دېگەندەك نۇردۇن ئىمام ئاللانىڭ بۇيۇك مەسچىتىدە نەچچە ئون، نەچچە يۈز، نەچچە مىڭ مۇسۇلمانىنى كەينىدە ئولتۇرغۇزۇپ؛ ئاللاغا سەجدە قىلدۇرۇپ، نامازغا يېتەكچىلىك قىلالىغىنى بىلەن پۇلىنىڭ بولمىغانلىقىدىن بايلارنىڭ ئالدىدا بېشىنى ئېگىپ لالمىلىق قىلىشقا توغرا كېلىۋاتاتتى. ھېلىمۇ ياخشى، قۇددۇس باي ئۇنى تەڭقىسلىقتا قويمىدى، شۇڭا قۇددۇس بايىنىڭ ئاخىرقى گېپىدىن خجىل بولۇپ يېڭىنىڭ پېشى بىلەن كۆز ياشلىرىنى ئېرتىۋېتىپ ئورنىدىن تۇردى:

— رەھمەت قۇددۇس باي، مەن مۇشۇنچىلىك ئولتۇراي،

— دەپ قۇددۇس باي بىلەن خوشلىشىپ سىرتقا چىقتى.

ئايپاشا خېنىم نۇردۇن ئىمامنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ بايا ئالدىغا داستىخان سالماقچى بولۇپ ئىشىك تۈۋىگە كەلگەندى، دەل شۇ ۋاقىتتا ئۇ «قۇددۇس باي ئويناپ زېرىككەن خوتۇنىنى . . . ساڭا . . . خوتۇنلۇققا ئەپ بەردى» دېگەن گەپلەرنى ئاڭلاپ قالدى ـ دە، كۈندەشلىكى تۈتۈپ ئېرىنىڭ مېھمىنىغا داستىخان سالغۇسىمۇ كەلمەي ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى. ئىمام ئىشىك ئالدىغا چىقىشىغا ئايپاشا خېنىم يۈزىگە چۈمپەردە تارتقان ھالدا پەيدا بولدى.

— نۇردۇن ئىمام، ئالدىراپتىلىغۇ، قېنى كەينىلىرىگە يېنىپ ئۆيگە كىرسىلە، پەدەرنىڭ ئالدىدا سىلىدىن سورىۋالىدىغان ئىشىم چىقىپ قالدى، مەرھەمەت، — دەپ ئۆيگە كىرىشكە بەلگە

بەردى.

نۇردۇن ئىمام تەمتىرەپ ئالاقزادە بولۇپ كەتتى، لېكىن ئايال كىشىگە گەپ ياندۇرۇشنى بېئەپ كۆرۈپ قايتا ئۆيگە كىرىپ دەھلىزنىكى بۇرجىكىدىلا ئولتۇردى. قۇددۇس بايمۇ خوتۇنىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئەجەبلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى، ئايپاشا خېنىم ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ئېرىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئىمامغا سوئال قويدى.

— مېنىڭ ئېرىم كىمگە ئۆزى ئۇيناپ زېرىككەن خوتۇننى ئېلىپ بېرىپتۇ؟ بۇ سۆزنى غۇلام پاختا دېدىما؟ ئېرىمنى قارىلايدىغان ئۇنىڭ قانداق ئاساسى بارکەن؟ بايا ئاڭلاپ تۇرسام بۇنى ئېنىق دېمىدىلە ئىمام، سۆزلىسىلە، گەپنى تەشكەندىكىن بۇنى ئېرىمنىڭ ئالدىدا ئېنىق چۈشەندۈرسىلە، بولمىسا سىلىنى مەن قويۇۋەتمەيمەن، — دېدى ئىمامنى ئاياپ ئولتۇرماي.

— ۋاي ئاللا، مەن ئەمدى بالادا قالدىمغۇ، — نۇردۇن ئىمام ئىككى قولى بىلەن ئاق سەللىنىڭ بېشىنى چاڭگاللاپ زارلاندى، — كىچىك بالىدەك بۇ سۆزنى نېمىشقىمۇ ئاڭلايدىغانلا - ھە، بۇنىڭ ھەممىسى غۇلام پاختىنىڭ ئويۇنى، ئۇنىڭ ئىككى يۈزلىمىلىكى بولمامدۇ، مېنى بەك جىق گەپ قىلدۇرىۋەتتىلىغۇ، قۇددۇس باي جىم ئولتۇرىدىلاغۇ، مەن قانداق قىلىمەن؟

— ھا، ھا، ھا... قانداق قىلاتتىلا، خوتۇنۇمغا چۈشەندۈرمەملا، قارىمامدىلا ئۇنىڭ ئەلپازىنىڭ يامانلىقىنى، ئۇ مېنىڭ مۇ كېكىرتىكىمدىن ئېلىش ئۈچۈن يېنىمدا ئولتۇرۇۋالدىغۇ، ھا، ھا، ھا...

بۇ مۇشۇككە ئويۇن، چاشقانغا قىيىن، دېگەندەك ئىش بولدى. نۇردۇن ئىمام ئايپاشا خېنىمنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرەلمەي زارلانسا، قۇددۇس باي قەستەن ئىمامنى قىيناپ كۈلكۇاتاتتى، ئايپاشا خېنىممۇ بۇ يەردە جىن بارەك ئىمامغا تېخىمۇ تىكىلىپ تۇرۇۋالدى.

— ئىمام سۆزلىمەملا، كىمگە ئېرىمدىن ئاشقان خوتۇننى ئەپ بەرگەن؟

— كىمگە بولاتتى، مۇلۈككە بولىمدۇ، مۇسۇلمان بولغان خەنزۇ قىزىنى ئۇنىڭغا چېتىپ قويغاندا مەن نىكاھىنى ئوقۇغان ئەمەسمىدىم، غۇلام پاختا شۇنى دەيدۇ.

— ھە، مۇشۇ گەپمىدى، ئىمام مېنى ئەپۇ قىلغايلا، مەن گەپنى چالا ئاڭلاپ قاپتىمەن، بۇنى مەن بىلىمەن، غۇلام پاختا بۇ گەپنى يامان نىيەت بىلەن دەپتۇ، — دېدى ئايپاشا خېنىم لاسسىدە بوشاپ ئىمامغا سىلىق گەپ قىلىپ، — سىلى مۇشۇنى دەپ قويغىلى كەپتىكەنلادە، ياخشى قىپتىلا، رەھمەت سىلىگە، — دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ.

— ئەمىسە مەن...

— ياق ئىمام، بايا سىلىگە داستىخان سالماي سەت قىلدىم، ھازىر تامىقىم پىشتى، پەدەر بىلەن بىر داستىخاندا بولۇپ قايتىسىلا، بولمىسا سىلىنى مېھمىدىن رەنجىپ چىقىپ كەتتى دەيمەن، — دەپ قويۇپ ئايپاشا خېنىم ئىتتىك ئاشخانىغا چىقىپ كەتتى.

— بولىدۇ، بولىدۇ قۇددۇس باي خېنىملىرى ئادەمنى ئەجەب...

— بابلاشقا ئۇستىمىكەن، ھا، ھا، ھا...

ئۇ زاماندا قەشقەرنىڭ قاتناش، پوچتا ـ ئالاقە ئىشلىرى تەرەققىي قىلمىغان، ئۇچۇر ناھايىتى ئاستا تارقىلاتتى، قۇددۇس باينىڭ يېزىدىن قايتىپ كەلگەنلىكىنى ھېچكىم سىرتقا تارقاتمىشقا ئۇلگۈرەلمىگەنىدى. نۇردۇن ئىمام خېلىدىن بۇيان كوچىدا كۆرۈمىگەن قۇددۇس باينىڭ مەپىسىنى كۆرۈپلا ئۇنىڭ كەينىدىن تاپ بېسىپ كىرىپ كەلگەنىدى. باشقىلارمۇ مەپىنىڭ كوچىدىن ئۆتۈپ كەنلىكىنى بىر ـ بىرىگە خەۋەر قىلىشىپ شەھەردىكى ئۇرۇق ـ تۇغقان، دوست ـ يارەنلەر، كەسىپداشلار، قولۇم ـ قوشنىلار

ئارقا ـ ئارقىدىن قۇددۇس بايىنى يوقلاپ كىرىشكە باشلىدى، ئۇلار ئىككى كۈن مېھمان كۈتۈش بىلەن ھويلىدىنمۇ چىقالمىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ بېجىرىشىنى كۈتۈپ تۇرغان ئىشلار ناھايىتى كۆپ ئىدى، ئۆيىگە كەلگەنلەرنى كۈتۈپ، ئۆيدىن چىقالمىسا ئىشلار ئۆزلىكىدىن بېجىرىلمەيدۇ ـ دە. شۇڭا ئۇ تېزلىكتە شەھەر خەلقىگە چوڭ نەزىر بېرىپ، خەلقنىڭ دۇئاسىنى ئالغاچ، ئۆزىنى يوقلاپ كېلىدىغانلار بىلەن نەزىر ئۈستىدىلا كۆرۈشۈپ، بۇ ئىشنىڭ قۇيرۇقىنى ئۇزۇش نىيىتىگە كەلدى. ئۇ يېقىنلىرىدىن بىرقانچە كىشىنى چاقىرتتىپ، ئەتە بىر كۈن تەييارلىق قىلىپ، ئۆگۈنلۈككە ھېيتگاھ جامەسىدە نەزىر بېرىشنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ياردەم بېرىشىنى ئۆتۈندى. ئۇلار بۇ ساۋابلىق ئىشقا خالىس ياردەم بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ھويلىدىن چىقىشۇاتاتتى، دەل شۇ ۋاقىتتا ھويلىغا بىر ئاتلىق چېرىك كىرىپ كەلدى. ئۇ قۇددۇس بايىنىڭ ئالدىدا توختاپ:

— ئوغلۇڭ مەمتىلى ئەركەشتام چېگرا قاراۋۇلخانىسىدا مەلى بىلەن تۇتۇپ تۇرۇلىۋاتىدۇ، ئۇنى قانداق قۇتۇلدۇرۇشنى ئويلىنىپ كۆر، — دەپ ئېتىنى كەينىگە بۇراپ ھويلىدىن چىقىپ كەتتى.

قۇددۇس باي ساقچى تەرەپنىڭ قەستەن باھانە تېپىپ ئۆزىنى دوتەينىڭ، ساقچى باشلىقىنىڭ ئالدىغا يېلىندۇرۇپ ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى پەرەز قىلغانىدى، شۇڭا ئۇ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ چۆچۈپ مۇ كەتمىدى، ئەمەلدارلارنىڭ ئالدىغا نەزىرىنى تۇتقىنىچە بېرىشنى ئويلىغانىدى، لېكىن ئىككى بالىسىدىن ئايرىلىپ قالغان ئايپاشا خېنىم مەمتىلىنىڭ چېگرىدىكى تەقدىرىدىن بىئارام بولۇپ، يىغلاپ ئولتۇرالماي قالدى. ئۇ ئېرىنى ئويلىنىۋېلىشقىمۇ قويماي ئۇدۇل بېرىپ دوتەي بىلەن سۆزلىشىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. ئاخىرقى ھېسابتا مۇشۇنداق قىلمايمۇ بولمايتتى، لېكىن قانچە چوڭ ئەمەلدارنى ئىزدىسە، شۇنىڭغا چۈشلۈق سوۋغا

ـ سالام بىلەن بارمىسا ئىش بېجىرگىلى بولمايتتى، بۇ ئارىغا مۇلۇكنى سېلىپ ئىش بېجىرىشكە ئوخشىمايتتى، قۇددۇس بايمۇ دوتەينىڭ ئالدىدا ئۆزىنى نامايان قىلمىسا بولمايتتى. ئۇنىڭ ئىچى سېرىلىپ تارتىشىپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ يەنىلا مىڭ سەر ئالتۇن-نى سوۋغىلىققا ئېلىۋېلىشقا مەجبۇر بولدى.

بۇ دوتەينىڭ ئالدىن پىلانلاپ ئورۇنلاشتۇرغان قىلتىقى بول-غانلىقتىن قۇددۇس بايغا دوتەي مەھكىمىسىنىڭ دەرۋازىسى ئو-چۇق ئىدى. بايلارغا نىسبەتەن دوتەيمۇ قائىدە ـ يوسۇنلۇق ئىدى، ئىچىدە زەھەر قاينىپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ تاشقى كۆرۈنۈشىدە بايلارغا ھۆرمەت قىلىۋاتقانلىقىنى سەزدۈرەتتى، شۇ تاپتا قوبۇلخا-نىسىدا ئۇنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى.

قۇددۇس بای قوبۇلخانىغا كىرىپ كەلدى، ئۇنىڭ كەينىدىنلا چاكار كىرىپ ئوتتۇرىدىكى ئۈستەلگە ئالتۇن يامبۇ قاچىلانغان ساندۇقنى قويغاندا بىر خىل ئېغىر ئاۋاز چىقتى، دوتەي بۇ ئاۋازدىن چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈرۈپ ساندۇققا قارىۋېتىپ، ئاندىن قۇددۇس بايغا قاراپ ئورنىدىن تۇردى.

ـ ۋۇي، بۇ قۇددۇس باي بۇرادەركەنغۇ، مەن سىلىنى كېسەل بولۇپ قاپتۇ، دەپ ئاڭلاپ يوقلاپ باراي دەپ تۇرۇۋېدىم، مېنىڭ خىجىل قىلىپ ئۆزلىرى كېلىپ قالدىلىغۇ، سىلىنى مۇ-داق ئالدىراش قانداق شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى، قېنى دېڭانغا كېلىپ ئولتۇرسىلا.

دوتەي قۇددۇس باي بىلەن ئوچۇق چىراي كۆرۈشۈپ، ئو-رۇن كۆرسىتىپ ئۆزىمۇ بىللە ئولتۇردى، مۇلازىم دەملەنگەن چاي كەلتۈردى.

ـ دوتەي جانابلىرى، سىلى ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن ئالدى-راش، شۇنداقتىمۇ مېنىڭ كېسەل بولۇپ قالغانلىقىمنى ئاڭلاپ يوقلىماقچى بولغانلىقلىرىدىن ناھايىتى خۇشال بولدۇم، مېنى ئەسلىگەنلىرىگە كۆپ رەھمەت، ھازىر ساقايدىم، شۇنىڭغا ئۇلگۈ-

رۇپلا سىلىنى ئاۋاره قىلىدىغان ئىشىم چىقىپ قالدى.
— نېمە دېگەنلىرى بۇ، سىلىدەك مۆتىۋەر بايلارغا دوتەي مەھكىمىزنىڭ ئىشكى ھەر ۋاقىت ئوچۇق، خىزمەتلىرىگە ھەر ۋاقىت تەييارمىز، ئاۋارىچىلىق دەپ قارىمايمىز، قېنى ئۇسسۇلۇق ئېچىلە، — دوتەي تەخسىنى ئىككى قوللاپ ئېلىپ قۇدۇس بايغا چاينى سۇندى، ئۇ چاينى ئىززەت بىلەن ئېلىپ:
— دوتەي جانابلىرى، مەن سىلىنىڭ مۇنداق دوستانە ئىلتىپاتلىرىدىن سۆيۈنۈپ كېتىۋاتىمەن، بولمىسا مەن سىلىنى ئاۋاره قىلىپ كېلىشتىكى مەقسىتىمنى ئوچۇقلا دەۋېرەي.
— قېنى سۆزلىسىلە، قۇلىقىم سىلىدە، — دەپ دوتەي ئۇسسۇلۇقتىن بىر يۇتۇم ئوتلىۋالدى.
— بايا بىر چېرىكنىڭ خەۋەر قىلىشچە، سوۋېت ئىتتىپاقىغا سودا بىلەن كەتكەن ئوغلۇم مەمتىلىنى مېلى بىلەن قوشۇپ ئەركەشتام چېگرا قاراۋۇلخانىسىدا تۇتۇۋاپتۇ، ئۇنى. . .
— ئۇلارنىڭ نېمە قىلغىنى بۇ؟! — دوتەي ساقچى تەرەپكە خاپا بولۇۋاتقاندەك چىرايىنى تۇرۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، ئىش ئۇستىلىگە بېرىپ ئولتۇرۇۋېتىپ گېپىنى داۋام قىلدى، — چېگرىدىكىلەر ئۇ سىلىنىڭ ئوغۇللىرى ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغاندۇ - يە، سىلى راستتىنلا ئاۋارىچىلىقتا يولۇقۇپ قاپتىلا - ده، ئۇنداق بولسا مەن سۇرۇشتۇرۇپ باقاي.
— دوتەي جانابلىرى، سىلى سۇرۇشتۇرمەن دەپمۇ ئاۋاره بولمىسىلا، مۇشۇنداق ئاۋارىچىلىق چىقىشىدا مۇنداق بىر ئىش بار، بۇنى ساقچى تەرەپ سىلىگە دوكلات قىلدىمۇ - يوق، بىلمىدىم. مۇندىن بىرەر ئاي بۇرۇن ساقچى باشلىقى مېنىڭ مال ئىسكىلاتىمغا ئادەم ئەۋەتىپتۇ، ئۇ ئۆكتەملىك بىلەن «بۇ تۇرمە، ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇھىم، مەخپىي ئورنى. . . . مالىلىرىڭنى يۆتكەپ. . . . ئۇچ كۈنگىچە بوشات» دەپ بۇيرۇق قىپتۇ، ئوغلۇم مەمتىلى ئۇنىڭغا «بىز بۇ ئىمارەتنى ساقچىغا پۇل تۆلەپ سېتىۋالـ

غان، بۇ ئىمارەتتە سىلەرنىڭ ھەققىڭلار يوق، يوقال كۆزۈمدىن!
» دەپ ئۇنى ئىسكىلانتىن ھەيدەپ چىقىرىۋېتىپتۇ، مۇشۇنىڭ ئوچۇنلا ساقچى باشلىقى ئوغلۇمنى تۇتۇپ زىندانغا تاشلىماقچى بوپتۇ. مەن ئوغلۇمدىن ئەنسىرەپ قالدىم ـ دە، بىر مەزگىل ساقچىنىڭ كۆزىدىن يىراقراق تۇرۇپ تۇرسۇن، دەپ ئۇنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا سودا ـ تىجارەتكە ماڭغۇزىۋەتتىم، ئارىلىقتا ساقچى تەرەپ مېنىمۇ ئىزدىمىدى، لېكىن ئوغلۇمنى چېگرىدا تۇتقۇن قىلىۋاپتۇ.

ـ ھە، بۇ ئانچىۋالا چوڭ ئىش ئەمەسكەنغۇ، سىلى پۇرسەت تېپىپ ساقچى باشلىقىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ ئەپۇ سوراپ قويسىلالا ھەل بولغۇدەك، لېكىن تۇرمىنىڭ ساقچىغا لازىم بولۇپ قالغانلىقى ئېنىق، ئۇلارغا لازىم بولۇپ قالغانكەن، بەرمىسلە بولماس.

ـ شۇنداق بولسىمۇ ئىش يولى بىلەن بولۇشى كېرەك ـ ته، مەن ئۇ ئىمارەتنى ئەينى ۋاقىتتا سىلىنىڭ تەستىقلىرى بىلەن ساقچى باشلىقىدىن سېتىۋالغان تۇرسام.

ـ ساقچى باشلىقىدىن سېتىۋالغان بولسىلا نېمە بوپتۇ، ئۇ ۋاقىتتا تۇرمە ئۇلارغا زۆرۈر بولمايدىغان بولۇپ قالغان، شۇڭا سىلىگە سېتىلغان. ھازىر كىم خەقنى جىنايەت ئۆتكۈز، ھۆكۈمەتكە قارشى چىق دەپتۇ، ھۆكۈمەتنىڭ ئىشى شۇنداق، لازىم بولغانكەن، ئۇنى ئېلىۋالىدۇ، پۇلى بولسا بېرىدۇ، بولمىسا كېيىن بېرىدۇ، سودا ـ تىجارەتتىمۇ مۇشۇنداق ئىشلار بولۇپ تۇرىدىغۇ، قۇددۇس باي سىلى بۇنى ئوبدان بىلىلا.

ـ مەن مۇشۇنداق ئىش بولۇپ قالمىسۇن دەپ مۇلۇك تۇتۇ-چىغا «كېيىن چاتىقى چىقمىسۇن يەنە» دېسەم، ئۇ «ھېچقانداق چاتاق چىقمايدۇ، ساقچىغا بۇ تۇرمە كېرەك ئەمەس» دېگەن.

ـ پاھ، پاھ، سىلى مۇلۇككە خۇددى خۇدالىرىغا ئىشەنگەن-دەكلا ئىشىنىدىكەنلا ـ دە؟

— مۇنداق دېمەسلە دوتەي جانابلىرى، خۇداغا ئېتىقاد قىلىش بىلەن بەندىگە ئېشىنىشنى سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ، مەن سىلىنىڭ تەستىقى مۆھۈرلىرىگە ئىشەندىم، سىلىنىڭ ئالدىلىرىدا مۇلۇك نېمىتى، ئۇ سىلىگە ياراپ قېلىپلا سىلىگە تۇتۇچى بولۇپ قالغان.

— شۇنداق، مۇلۇك قانچىلىك نېمىتى، سىلىنىڭ بىزگە ئىشەنگەنلىكلىرىدىن خۇرسەنمەن. ئەمما، يۇرت سوراشمۇ ئاسان ئەمەسكەن، قۇددۇس باي سىلىمۇ ئاشۇ ئىسكىلاتلىرىغا تۆلىگەن پۇلنىڭ غېمىدىلا بولۇپ قەشقەرنىڭ بىخەتەرلىكى بىلەن كارىلىرى بولمىسا بولماس. جەمئىيەت قالايمىقانلىشىپ كەتسە، سىلىمۇ بايلىقلىرىنى قوغداپ قالالمايلا. يەنىلا ساقچى ئوتتۇرىغا چىقمىسا، قوغدىمىسا بولمايدۇ — دە. ھە راست، قۇددۇس باي، سىلى مېنىڭدىن مۇلۇكنىڭ نېمىشقا زىندانغا تاشلانغانلىقىنى سوراپمۇ قويمايدىلاغۇ؟ مەن ئۇنىڭ زىندانغا تاشلىنىشتىكى جىنايىتىنى باشقىلارغا سىر تۇتۇپ دەپ بەرمىسەممۇ سىلىگە دەپ بېرىمەن. ئۇ مېنىڭ ئەتىۋارلاپ ئىشلەتكىنىمنى بىلمەي ھەددىدىن ئېشىپ مېنىڭ مەنپەئىتىمگە دەخلى — تەرۇز قىلدى، ئۇ يەنە پارە يەپتۇ، خىيانەت قىلىپتۇ، شۇڭا ئۇنى بازار كۇنى خەلقى ئالدىدا ئاشكارا سوتلىماقچى، سوت مەيدانىغا بېرىپ ئاڭلاپ بېقىشلىرىنى تەۋسىيە قىلىمەن. ھەر نېمىدېگەن بىلەن ئۇ سىلىگە ئەسقاتقان ئادەمغۇ، ئۇنىڭغا چاتساققۇ چېتىلىپ قالىلا، شۇنداق ئەمەسمۇ، لېكىن سىلى ئۇنىڭ كۇنىگە قېلىشنى خالىمايدىلاغۇ دەيمەن.

دوتەي سىلىقلىق بىلەن گەپنى ئەگىتىپ كېلىپ ئوچۇقتىن — ئوچۇق قۇددۇس بايغا تەھدىت سېلىۋاتاتتى، ھېچكىمگە تىنمەغىنى بىلەن قۇددۇس بايمۇ مۇلۇككە چېتىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىراۋاتقان ئىدى، شۇڭا ئۇ ئىتتىكلا:

— ئەلۋەتتە خالىمايمەن، — دېدى، دوتەينىڭ بۇ تەھدىتى-

ىدىن ئۇنىڭ تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى.
— ھەي، سىلىنىڭ يۈزلىرىنى قىلىپ مۇلۈككە چاتمايلى دېسەك، ئوغۇللىرىنىڭ ئىشى سۆرۈلۈپ چىقىۋاتىدۇ، سىلى دې- سىلەچۇ، ئوغۇللىرىنىڭ ئىشىنى قانداق قىلساق بولا؟ — دوتەي تۇرمىنى قايتۇرۇپ بېرىشكە تۇرامسەن ياكى ئوغلۇڭنى قۇتقۇزامسەن، دېگەن بىشارەتنى بېرىۋاتاتتى. ئەقلى - ھوشى جايىدا بولغان ئادەم ئۇنىڭ سۆزىنىڭ تېگى - تەكتىگە يېتەلەيتتى، ئۇ ھوقۇق مېنىڭ قولۇمدا، مەن خالىغىنىمنى قىلىمەن، سېنىڭ بويسۇنۇشلا مەجبۇرىيىتىڭ بار، بولمىسا سېنىمۇ قوشۇپ جايلاۋېرىمەن، دېگىنى ئىدى. قۇددۇس باي دوتەي بىلەن تاكاللاشسا تېخىمۇ ئېغىر زىيان تارتىپ قالىدىغىنىنى، ئوغلىنىمۇ بالادا قويىدىغانلىقىنى سېزىپ، ئاچچىقىنى تەمكىنلىكى بىلەن يۇتۇپ ئۆتكۈزۈۋېتىشكە بەل باغلىدى، ئۇ ئېنىق قېلىپ:
— دوتەي جانابلىرى، مەن سىلىنىڭ مۇددىئالىرىنى چۈشەنىدىم، ھازىر ئوغلۇمنى تۇرمىگە (ئىسكىلاتقا) تېگىشىسەم بولغۇدەك، — دېدى.
— باركاللا، — دوتەي خۇش بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — قۇددۇس باي، سىلى ئەقىللىق ئىكەنلا، مانا بۇ ئىشنىڭ يولى، بىز يەنە دوست بولۇپ قالدۇق، ئەسلى كونا دوستلارغۇ بىز.
— ئۇنداق بولسا سىلىگە رەھمىتىمنى بىلدۈرەي، — دەپ قۇددۇس باي دېۋاندىن تۇرۇپ ساندۇقنى ئاچتى، ئالتۇن، يامبۇ- لار دوتەينىڭ كۆزلىرىنى چاقنىتىۋەتتى، — بۇ مېنىڭ كۆڭلۈم، قوبۇل قىلغايلا، — ئۇ ساندۇقنى يېپىپ دوتەينىڭ ئالدىغا سۈرۈپ قويدى.
— قۇددۇس باي، مۇنچىلىك قىلمىسىلامۇ بولاتتىغۇ، مەيلى كۆڭۈللىرىنى قايتۇرماي ئېلىپ قالاي، — دوتەي ساندۇقنى ئې- لىپ تۆمۈر ئىشكاپنىڭ ئىچىگە تىقىپ قويدى، ساندۇقنىڭ ئې-

غىرلىقى ئۇنىڭ يۈزىنى قىزارتتىمۇ ياكى قۇددۇس بايغا رەھمى كېلىپ قالدىمۇ، ئۇ ئىتتىك كەينىگە بۇرۇلۇپ، — سىلىغۇ، ئەزەلدىن ھۆكۈمەتنى قوللاپ كەلگەن، بۇ قېتىمقى تۈرمىنى قايتۇرۇپ بەردىلە. مەن بۇنى ئۇنتۇپ قالمايمەن، بىر ئىلاج قىلىپ تۈرمىنىڭ پۇلىنى سىلىگە ئۇندۇرۇپ بېرىمەن، بولامدۇ؟ — دېدى.

— ئېنىق بىلمۇالاي، دوتەي جانابلىرى، ساقچى ئىسكىلا. تىمنى ئىز پۇلىغا سېتىۋالىدۇ دېمەكچىمۇ؟

— ياق، خەزىنىدە ھازىر سىلىگە بەرگۈدەك پۇل يوق، لېكىن خەلقتە سېلىق سالىمىز - دە، پۇل بولىدۇ. چېرىكلىرى. مىز يېزا - سەھرادا بىرەر ئاي جاپا چەكسە بۇمۇ ھەل بولىدۇ. ھا، ھا، ھا...

قۇددۇس باي دوتەينىڭ بۇ چارىسىنىڭ خەلقتە سېلىق سې. لىش ئىكەنلىكىنى ئويلىمىغانىدى. ئۇ بۇنى بىلگەن بولسا ئىسكە. لاتنى بۇرۇنلا ساقچىغا بېرىۋېتىپ دوتەيگە ئەكەلگەن سوۋغىسى بىلەن باشقا يەرگە ئىسكىلات سېلىۋەرسە بولاتتىغۇ، ئارىلىقتا مەمتىلىمۇ تاسقاقچىلىق تارتمايتتى، مانا ئەمدى دوتەيگە بىكاردىن - بىكار غىلا سوۋغا قىلىڭ بىر، يەنە خەلقنىڭ ئۇستىگە ئالۋاڭ چاچقۇزۇپ ئۇلارنى زار - زار قاقشىتىڭ ئىككى. بۇ گۇناھ ئۇستىگە گۇناھ ئۆتكۈزگەنلىك بولمامدۇ؟ ئۇنىڭ كۆزئالدىغا ھا. مان ئابلا ئاۋاز ئائىلىسىنىڭ سېرىقتال تۇرمۇشى كېلىپ تۇرۇۋالـ دى، بۇ ئالۋاڭ بىلەن ئابلا ئاۋازدەك كۇرمىڭ جاپاكەش دېھقانلار خانىۋەيرەن بولاتتى، شۇڭا ئۇ دوتەينىڭ قۇۋۇ، ۋەھشىيلىكىگە نەپرەتلىنىپ تۇرۇۋۇاتقان بولسىمۇ ھېسسىياتىنى چىرايىدا ئىپادە. لىمەسلىككە تىرىشىپ، ئۇ قوبۇل قىلالايدىغان ئاھاڭدا: — دوتەي جانابلىرى، بۇ ئىلتىماتلىرىغا كۆپتىن - كۆپ رەھمەت، دېھقانلارغا ئالۋاڭ سېلىپ، چېرىكلەرنى جاپا تارتقۇ. زۇپ، ماڭا پۇل يىغىپ بېرىمەن دەپ ئاۋارە بولمىسىلا، مەن سودا

قىلىۋاتقان سودىگەرغۇ، زىياننى سودا بىلەن تولدۇرىۋالاي، مەن ئىسكىلاتنى ساقچىغا ھەدىيە قىلىۋېتەي، بۇ مېنىڭ دۆلەتكە قوشقان تۆھپەم بولۇپ قالسۇن، مەن ئۇزۇنغا قالماي ئۇنى بوشىتىپ بېرىمەن، سىلى ھازىر چېگرىدىكى ئوغلۇمنى مېلى بىلەن قويۇۋېتىش ھەققىدە ساقچىغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ بەرسىلە، بۇنىڭدىن باشقا تەلىۋىم يوق، — دېدى.

— ياخشى، دوستۇم قۇددۇس باي، ھۆكۈمەتنى، ساقچىنى قوللىغانلىرىغا كۆپ رەھمەت، مەن سىلىنى قەشقەردىكى بايلارنىڭ ئۇلگىسى دەپ تەقدىرلەيمەن. مەن ھازىرلا ساقچىغا چاپارمەن ماڭغۇزۇپ ئوغۇللىرىنى قويۇۋېتىشنى بۇيرۇيمەن، — ئۇ دېگىنىنى قىلىۋاتقاندەك ئىشكنى ئېچىپ چاپارمەننى چاقىرتىپ ئۇنى ساقچىغا بېرىپ بۇيرۇقنى يەتكۈزۈشكە بۇيرۇدى.

— قۇددۇس باي ئەمدىغۇ كۆڭۈللىرى تىنغاندۇ؟ — دوتەي ئەمدىلا ساقچى باشلىقىغا قۇددۇس بايىنى ئالدىغا بارغۇزۇشقا ۋەدە قىلغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ، — يە ساقچى باشلىقىنىڭ ئالدىغا ئۆزلىرى بارامدىلا ـ يە؟ — دەپ قوشۇپ قويدى.

— يوغۇسۇ، مەن لەۋزىلىرىگە ئىشىنىمەن، مەنمۇ ئوغلۇمنىڭ ئالدىغا ئادەم ماڭغۇزماقچى، ئۇنىڭغا ئىككىلىك خەت يېزىپ بەرگەن بولسىلىرى.

— ھاجىتى يوق، چېگرىغا ئادەم ئەۋەتىپمۇ ئاۋارە بولمىسىلا، ئوغۇللىرى ئىككى كۈندىن كېيىن ئالدىلىرىدا ئۇنىدۇ.

قۇددۇس باي دوتەينى ئىزدەپ كېلىپ ئوغلىنى تۇتقۇندىن قۇتقۇزۇۋالغىنىغا خۇشال بولغان بولسىمۇ، تارتىدىغان زىيىنىنى ئويلاپ چۈشىن يەۋالغاندەك بولۇپ دوتەينىڭ ئالدىدىن قايتىپ چىقتى.

ئارىلىقتا ئىككى كۈن ئۆتتى، ئۇچىنچى كۈنى قەشقەرنىڭ بازار كۈنى ئىدى، دوتەينىڭ دېيىشچە بۇگۈن بازاردا ئوچۇق سوت ئېچىپ مۇلۇككە ھۆكۈم ئېلان قىلماقچى. سوتنىڭ ئۇنىڭغا

قانداق جىنايەت ئارتىپ، نەچچە يىل كېسىدىغانلىقىغا قۇددۇس باي قىزنىڭ قالغانىدى، ئەڭ مۇھىمى قۇددۇس باي ئۇنى دوتەيـ- نىڭ نەزىرىگە ئىلىنىدۇرۇپ يامۇلدا تۇتۇچىلىق قىلىۋاتقىنىدىن بۇيان سودا ئىشلىرىدا ئۇلپەتلىشىپ ئۆزئارا مەنپەئەت بېرىشىپ ياخشى ئۆتكەن، مۇشۇنداق مەنپەئەت بېرىۋاتقان ئادەم بالا ـ قازادا قېلىۋاتسا قۇددۇس باي قانداقمۇ ئۆيىدە خاتىرجەم ئولتۇرالىسۇن؟ بۇ مەسىلىنىڭ بىر تەرىپى، ئىككىنچى بىر تەرەپى، مۇلۇك سىرلىق، قورسىقىدا ئومىچى بار بىر نېمە، ئۆزىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن قۇددۇس بايىنى قۇربان قىلىۋېتىشتىنمۇ يانمايدۇ، بۇ تەردـ- پىنى ئويلىسىلا قۇددۇس بايىنىڭ تېنى شۇركۈنىدۇ، پېشانىسىدىن مۇزدەك تەر چىقىدۇ. هازىرغىچىمۇ سوتتىن ئۇنى هېچكىم ئىزـ- دەپ كەلمىدى، شۇنداقتىمۇ ئۆزىنىڭ مۇلۇككە چېتىلىپ قېلىشـ- ىدىن ئەنسىرەيتتى، قورقاتتى، قورقۇپ تۇرۇۋاتسىمۇ سوتقا بېـ- رىشقا ئالدىراپ تۇراتتى، بۇگۈن ئۇنىڭ تاۋى ئانچە ياخشى ئەمەس بولسىمۇ ئاستا مېڭىپ ئۆيدىن چىقتى. پېشايۋاندىن پەسكە چۈشـ- ۋاتاتتى، دەل شۇ ۋاقىتتا دەرۋازىدىن ياغاچچى ئۇستا لى خۇڭلىن كىرىپ كەلدى، ئۇ ئادەتتە نەگىلا بارسا ياغاچچىلىق سايمانلىرى قاچىلانغان ساندۇقىنى مۇرىسىگە ئېسىۋېلىپ يۈرەتتى، نەدە ياـ- غاچچىلىق ئىشى ئۇچرىسا چوڭ ـ كىچىك، پارچە ـ پۈرات دېمەي شۇ يەردە ئىشقا چۈشۈپ كېتەتتى. بۇگۈن قائىدىسىنى بۇزۇپ سايمان ساندۇقىنى ئالمىغان، لېكىن ئۇنىڭ قولتۇقىدا بىر يۆگەم قېلىن ئوراقلىق قەغەز بار ئىدى.

— قۇددۇس باي، ياخشىمۇ سىز، — لى خۇڭلىن يىراقتىنلا چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرۈتۈپ ئاغىنىسىدىن هال سوراپ قۇددۇس باينىڭ ئالدىغا كېلىشكە باشلىدى، — مەن سېنى كېسەل ياتقاندا يوقلاپ بارالمىدى شۇ، ئەپۇ قىلسۇن ـ هە.

— كەل، لى خۇڭلىن، ئاداش، ئادەمگەرچىلىك قېرىنايدۇ، هازىر يوقلاپ كەلگىنىڭگىمۇ كۆپ رەهمەت.

— سۇنغان پۇتۇك ئوبدان ساقايغان ئىكەن ـ ھە، — لى ئۇستا قۇددۇس باينىڭ مېڭىشىغا قاراپ قويۇپ بېشىنى كۆتۈرـ دى، — مۇشۇ مېڭىشىدا سوت مەيدانىدا توختايدىغان ئوخشىمامـ دۇ، ھا، ھا، ھا. . . سەن مۇلۇككە قانداق ھۆكۈم قىلىدىغانلىـ قىنى بىلىشكە ئالدىراۋاتىسەنغۇ دەيمەن.

— شۇنداق، شۇنداق، لى ئۇستام سېنىڭ ئىشىڭ. . .

— مەن ساڭا سوتنىڭ مۇلۇككە چىقارغان ھۆكۈمنامىسىنى ئەكەلدىم، — دېدى لى ئۇستام قولتۇقىدىكى بىر يۆگەم قەغەزنى قولىغا ئېلىپ، — ئەمدى بازاردىكى سوت مەيدانىغا بېرىپ ئاۋارە بولمىساڭمۇ بولىدۇ. مە، سوتنىڭ مۇلۇككە قانداق جىنايەت ئارتىپ، نەچچە يىل كەسكەنلىكىنى كۆرۈۋال.

— ياخشى، ياخشى، — قۇددۇس باي ئوراقلىق قەغەزنى ئالدى، — سەن بۇنى ئالدىمغا ئەكېلىپ يولۇمنى قىسقارتتىڭ، جۇر، ئاغىنە ئۆيگە كىرەيلى — قۇددۇس باي ئۇنىڭ مۇرىسىگە شاپىلاقداپ ئۆيگە تارتتى.

— ياق، ئاغىنە، مېنىڭ ئىچى پۇشۇپ كەتتى شۇ، ساڭا دەيدىغان ئايرىم گەپلىرىم بار، بېغىڭغا كىرىپ مۇڭدىشايلى.

— بولىدۇ، ئۆيدىكىلەرگە دەپ قويای، داستىخان، ئۇسسۇلۇق راستلاپ باغقا. .

— بولدىلا، ئايالىڭنى ئاۋارە قىلما، ئۇسساپ قالساق بېغىڭدا ئالما، نەشپۈت ھەممىسى بارغۇ، ئۆزىمىز ئۈزۈپ يەۋېرىمىز، جۇرە، — دەپ قويۇپ لى ئۇستام باغقا قاراپ ماڭدى.

قۇددۇس باي ئۆيگە كەلگەن مېھمانغا داستىخان سېلىپ چاي بەرمىسە سەت بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلغان بولسا كېرەك، ئۆيگە كىرىپ ئايالىغا داستىخان، چاي تەييارلاپ باغقا ئاچىقىپ بېرىشـ نى، بىرسى ئىزدەپ كەلسە ئۆزىنى يوق دەپ قويۇشنى تاپىلاپ قويۇپ چىقتى.

قۇددۇس باينىڭ ھويلىسىدىكى بېغى ھۆسنىگە تولغان، مە-

ۋىلەر پىشىپ مەي باغلاپ كەتكەن، مېۋىلەرنىڭ شىرنىلىك خۇش-
پۇراقلىرى دىماغقا ئۇرۇلۇپ كىشىنى راھەتلەندۈرۈپ تۇراتتى،
لېكىن قۇددۇس باي باغ يېشىللىققا پۈركۈنۈپ مېۋىلەر پىشىپ
شۇ ۋاقتا كەلگۈچە باشقا ئىشلارغا ئالدىراپ، كېسەل بولۇپ باغقا
كىرىپ باقمىغانىدى. لى ئۇستامنىڭ تەكلىپى بىلەن باغقا كىرىپ
باغنىڭ خۇشپۇراق ھاۋاسىدىن نەپەس ئالدى، كۆڭلى ئېچىلىپ
راھەتلىنىپ كەتتى، ئۇنىڭمۇ لى ئۇستامغا يېتىشۋېلىپ باغ ئارد-
لاپ بېغىنىڭ مېۋىسىنى دەرەختىن ئۈزۈپ يېگۈسى كەلگەن بول-
سىمۇ، يەنىلا قولىدىكى ھۆكۈمنامىنى كۆرۈشكە ئالدىراپ، ئۇ-
زۇم بارىكى ئاستىغا ئورنىتىلغان ئۇستەلنىڭ ئالدىدا توختىدى -
دە، ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ھۆكۈمنامىنى ئالدىغا يېيىپ ئوقۇدى.
ھۆكۈمنامىنىڭ بېشىدىلا «مۇلۇك يۇرتىنى قاپتەك قىلىپ ساق-
چىنىڭ ئىچكى ئىشىغا ئارىلىشىپ شەھەر سىرتىغا سالدۇرۇپ
تېخى ئىشلىتىلمىگەن تۇرمە بىناسىنى بىسوراق، يوشۇرۇنچە ئەر-
زان باھادا قۇددۇس بايغا سېتىپ ئىككى مىڭ سەر ئالتۇننى
چونتىكىگە سېلىۋالغان، ئۇ بۇ ئىككى مىڭ سەر ئالتۇننى شېرىك-
لىشىپ تىجارەت قىلىش ئۈچۈن قۇددۇس بايغا دەسمايە قىلىپ
بەرگەن» دېيىلگەن. ھۆكۈمنامىنىڭ غۇلام پاختىغا مۇناسىۋەتلىك
قىسمىدا «مۇلۇك ئاتۇشتىكى زىلالنىڭ باغ - ۋارانلىق ھويلىسى-
نى غۇلام پاختىغا كېلىشتۇرۇپ ئېلىپ بەرگەندە ساختىلىق،
ئالدامچىلىق قىلىپ غۇلام پاختىدىن ئىككى يۈز سەرئالتۇن ئۇن-
دۇرىۋالغان» دېيىلگەن. ھۆكۈمنامىنىڭ ئاخىرىدا «مۇلۇك قىل-
مىشلىرىغا تولۇق ئىقرار قىلدى، ئۇ تۇرمىنى سېتىپ چۆنتىكىگە
سېلىۋالغان پۇلنى قۇددۇس بايدىن قايتۇرۇۋېلىپ ساقچىغا تاپشۇ-
رىدىغانلىقىنى، غۇلام پاختىدىن ئالغان پارىنىمۇ قايتۇرىدىغانلە-
قىنى بىلدۈردى. لېكىن ئۇ پاك، دىيانەتلىك دوتەينىڭ خىزمەت-
چىسى تۇرۇقلۇق خىزمەت قۇلايلىقىدىن پايدىلىنىپ دوتەينىڭ
شانۇ - شەۋكىتىگە ۋە ئادىل ھۆكۈمەتنىڭ ئىناۋىتىگە داغ چۈشۈر-

گەنلىكى ئۇچۇن مۇددەتلىك ئۇچ يىللىق قاماق جازاسى بېرىلدى» دېيىلگەنىدى.

ھۆكۈمنامىنى ئوقۇپ ئاخىرىنى چىقىرىۋەتكۈچە قۇددۇس باينىڭ ئىچ ـ ئىچىدىن سەپراسى ئۆرلەپ، مېڭىسى چىڭقىلىپ يېرىلىپ كېتەي دەپ.

ـ ئۇ ئاغزىغا كەلگىنىنى جۆيلۈپتۇ! ـ قۇددۇس باي ئۈستەلنى قولى بىلەن پاققىدە ئۇرۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، ـ ماڭا بۆھتان چاپلاپتۇ، ئۇلار بىلەن بىرلىشىپ مۇلۇك ماڭا قايتا ـ قايتا زىيان سېلىپ مېنى شۇلىمەكچى بوپتۇ، مەن. . .

ـ قۇددۇس باي، نېمىگە شۇنچە ئاچچىقلىنىسەن ـ ھە، ھۆكۈمنامىدىكى گەپلەر سېنىڭ تىتاق تومۇرۇڭغا تېگىپ كەتتىمۇ؟ كىمگە ئاچچىقلىنىۋاتىسەن، سوتقىمۇ ياكى مۇلۇككە؟ ھا، ھا، ھا. ھۆكۈمنامىنى سوت مەيدانىدا ئاڭلىغان بولساڭ ھۇشۇڭدىن كېتەتتىڭغۇ دەيمەن. ھا، ھا، ھا. . . مەن شۇنى بىلىپ ئالدىڭغا كېلىپ توسۇۋالدىم، ئولتۇر، ئەمدى مۇڭدىشىمىز، ـ لى خۇڭلىن كۈلۈپ سۆزلىگەن پېتى قۇددۇس بايىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ مۇرىسىدىن بېسىپ ئولتۇرغۇزدى، ئۆزىمۇ يەۋاتقان نەشپۈتنىڭ قالدۇقىنى غاجىلۇۋېتىپ تاشلۇۋەتتى.

ـ سەن بىر ئاددىي ياغاچچىغۇ، نېمىنى بىلەتتىڭ، سوت ھېچنېمىنى تەكشۈرمەي، مېنىڭدىنمۇ سوراپ كۆرمەي ھۆكۈمنى ئېلان قىپتۇ. ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تاينى يوق خۇمپەر مۇلۇك ماڭا تۆھمەت قىپتۇ، ئۇنىڭ دېگىنىدەك بولسا مەن ئۇنىڭغا تۇرمىنىڭ پۇلىنى يەنە بىر قېتىم تۆلىگىدەك- مەن، لى ئۇستام سەن ھۆكۈمنامىنى ئالدىمغا ئەكېلىپ بېرىپ سوت مەيدانىدا خۇدۇمنى يوقىتىپ قويۇشنىڭ ئالدىنى ئالدىڭ، بازارغا بارغان بولسام راستتىنلا چاتاق بولاركەنتۇق، سەن سوت- نىڭ بۇ ھۆكۈمنامىسىنىڭ قانداق بىر نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن، بولمىسا مەن. . .

قۇددۇس باي هازىرلا سوتقا بېرىپ سودىيە بىلەن زۇكۇنلە-
شىدىغاندەك، تۇرمىگە كىرىپ مۇلۇكتىن ھېساب ئالمىدىغاندەك
غەزەپلىنىپ ئولتۇرالمايۋاتاتتى. لى ئۇستام يانچۇقىدىن ئادەتتىكى
تاماكىدىن بىر تالنى ئېلىپ، ئۇنى بىرقانچە قېتىم ئۇستەلگە
ئۇرۇۋېتىپ ئاندىن ئاغزىغا چىشلەپ سەرەڭگە چاقتى، ئۇ تاماكىنى
ئىككى قېتىم ئارقا - ئارقىدىن سۈمۈرۋېلىپ قۇددۇس بايغا
قارىدى:
— قۇددۇس ئاغىنە، سەن ئاچچىقىڭنى بېسىۋال، مېنى
ئاددىي ياغاچچى دەپ مەنسىتمىگىنىڭدىن رەنجىپمۇ كەتمەيمەن،
مەن دوتەينىك، ساقچى باشلىقىنىڭ نۇرغۇن سىرلىق ئىشلىرىنى
بىلىپ قالدىم، ئۇنى ساڭا سۆزلەپ ئىچ پۇشۇقۇمنى چىقارغاچ
كۆزۈڭنى ئېچىپ قويايي دېدىم، مۇشۇنىڭ بىلەن ساڭا ئاغىنىدار-
چىلىقىمنى يەتكۈزمەكچىمەن. بەزى ئىشلارنى ئاڭلىساڭ ئاغزىڭ
ئېچىلىپلا قالىدۇ، سەن ئويلاپ يېتەلەمسەن، بۈگۈن بازار كۈنى
ئېچىلىدىغان سوت مەيدانىغا مۇلۇك چىقمايدۇ، ئۇنىڭغا ئوخشاش
ئادەمنى ياساپ ئېلىپ چىقىپ خەققە ئېنىق كۆرسەتمەيدۇ، شۇڭا
ئۇ بۇ ھۆكۈمنامىدىكى گەپلەرنى بىلمەيدۇ، ئۇ پەقەت ئۆزىنىڭ
ئۇچ يىللىق كېسىلگەنلىكىنىلا بىلىدۇ، نېمە، كۆزلىرىڭ چەكـ-
چىيىپ كەتتىغۇ؟ ھەيران قېلىۋاتامسەن؟ ھا، ھا، ھا...
— راست ھەيران قېلىۋاتىمەن، بۇ سوتنىڭ نېمە قىلغىنى؟
توۋا، — قۇددۇس باي لى ئۇستىنىڭ گېپىگە بىر ئىشىنىپ،
بىر ئىشەنمەي كېكىرتىكىنى تۇتتى.
— بۇ دوتەينىڭ باشتا تۇرۇپ پىلانلىغان ئويۇنى شۇ. قۇد-
دۇس باي، سەن مۇلۇكنى ھۆكۈمنامىدا تىلغا ئېلىنغان «جىنايە-
تى» ئۈچۈن زىندانغا تاشلانغان دەپ ئويلاپ قالما.
— ئەمىسە، مۇلۇكنىڭ «جىنايىتى» نېمە؟
— سەن مۇلۇكنىڭ ئاتۇشتىن قايتقان كېچىسى زىندانغا
تاشلانغانلىقىنى ئاڭلىغانمۇ؟

ـ ياق، مەن ئۇ ۋاقىتتا يېزىدا پۇتۇمنى سۇندۇرۇۋېلىپ هوشسىز ياتقان.

— هەممە سىر مانا مۇشۇ كېچىدە، مۇلۇكنىڭ «جىنايىتى» مۇ مۇشۇ كېچىدە يۈز بەرگەن، پىلان بۇنىڭدىن بىرەر ئاي بۇرۇن تۈزۈلگەنىكەن. بۇ ھەقتىكى گەپلەرنىڭ ئۇچىنى باشقىلاردىن ئاڭلىمىدىم، ئۇزۇن ئۆتمەي مەنمۇ ساندۇق ياساشقا قاتناشتىم، لېكىن مەن ئۇ ئىشلارنى بىر - بىرىگە باغلاپ بولالماي گاڭگىراپلا قالغانىدىم، ئاخىر مۇلۇك ئاتۇشتىن قايتقان كېچىسى تۇغۇن يېشىلدى، — لى ئۇستا دوتەي ۋە ئۇنىڭ يېقىن تۇغقانلىرى ساقچى باشلىقى بىلەن ئىشخانا مۇدىرى بىرلىشىپ ئۆزلىرى قەشقەر خەلقىنى شۇلۇپ يىغقان ئالتۇن، كۈمۈش ۋە قىممەت باھالىق بۇيۇملارنى يۈرتىغا يۆتكىۋېتىش پىلانىنى تۈزگەندىن تارتىپ مۇلۇك ئۇنى سېزىپ قېلىپ خىزمەت كۆرسەتمەن، دەپ ئۆزى زىندانغا تاشلانغىچە ۋە بۇنى مۇلۇككە ئېيتقان بىر بەنجاڭنى شۇ كېچىسىلا ئۇجۇقتۇرۇۋەتكەنگىچە بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ كېلىپ، — هەي، مەن مۇلۇكنى قابىل، بېشىدىن نۇرغۇن ئىسىق - سوغۇقنى ئۆتكۈزگەن، دوتەينىڭ يېنىدا تۇرۇپ قاقۋاش بولۇپ كەتتى، دەپ ئويلىسام ئۇ بەك ساددا، كاللىسى ئىشلىمەيدىغان بىر نېمىكەن ئەمەسمۇ. ئۇ ئۆزىنىلا دوتەينىڭ يېقىن ئاددىي دەپ كۆرەڭلەپ، دوتەي بىلەن ئۆزى ئەتراپىدا يۈز بېرىۋاتقان ئىشلارغا ئاگاھ بولماپتۇ دېگىنە، دوتەينىڭ يېنىدا ئۆزىدىنمۇ ئىشەنچلىك تۇغقانلىرى — ساقچىباشلىقى بىلەن ئىشخانا مۇدىرىدىنىڭ بارلىقىنى سەزمىگەن.

— ھە، مۇنداق دېگىن، مۇلۇكنىڭ ئەسلى «جىنايىتى» دوتەيلەرنىڭ يۈرتىغا يۆتكىگەن ئالتۇن - كۈمۈشلىرىنى بىلىپ قالغانلىقىدا ئىكەن - دە، دوتەي ماڭا «مۇلۇك مېنىڭ مەنپەئىتىمگە دەخلى - تەرۇز قىلدى» دەپ يالغان ئېيتماپتۇ - دە.

— دوتەي بۇ گەپنى ساڭا قىلغاندا ئۆزىنىلا نەزەردە تۇتمە-

غان، بەلكى ئۆزىنى پۈتۈن قەشقەر خەلقىنىڭ ئاتىسى، باشپاناھى دەپ ھېسابلاپ مۇلۇكنىڭ «جىنايىتى» گە نەپرىتىنى بىلدۈرگەن، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

— شۇنداق، ھۇ قاقۇاش قېرى، ئۇ مېنى كولدۇرلىتىپتۇ ـ دە، ئۇنداقتا مۇلۇكنىڭ «جىنايىتى» ئېغىر ھېسابلىنىدىكەن ـ دە؟

— ئېغىر دېسەك ئېغىر، يەڭگىل دېسەك يەڭگىل، بۇ دوتەيـ ىنىڭ پوزىتسىيىسىگە باغلىق دېگىنە. نېمىشقا دېسەك دوتەي يۆتـ كىگەن ئالتۇن، كۇمۇشلەرنى سىلەرنىڭ بىلىپ قېلىشىڭلاردىن قورقىغىنى بىلەن قول ئاستىدىكى ئەمەلدارلار، خىزمەتچىلەر، چېرىكلەردىن ھەم مەركىزىي ھۆكۇمەت، ئۆلكىلىك ھۆكۇمەتلەرـ نىڭ بىلىپ قېلىشىدىن قورقىدۇ، شۇڭا مۇلۇكنى زىندانغا تاشلاپ ئاغزىنى ئەتكەن گەپ. ئۇنىڭ ئاغزىنى ئېتىش بىلەنلا ئىش پۈتـ مەيدۇ، دوتەينىڭ قول ئاستىدىكىلەرمۇ «مۇلۇكنى نېمىشقا زىنـ دانغا تاشلىدى» دېگەن مەسىلىنى كۆتۈرۈپ چىقمامدۇ؟ شۇڭا دوتەي مۇلۇكنى غۇلام پاختا بىلەن ئىككىڭلارغا چېتىپلا «جىنا ـ يەت» پاكىتى ئويدۇرۇپ چىقاردى. مۇلۇكنىڭ غۇلام پاختىدىن ئىككى يۈز سەر ئالتۇننى ئۇندۇرىۋالغىنى راست، لېكىن بۇنى ئۇ ئەمەس بەلكى زىلال ئەرز قىلغان، ساقچى تەرەپ بۇ ئەرزنى غۇلام پاختا قىلغان دەپ ئۆزگەرتىپ مۇلۇكنى تۇرمە ئىچىدە غۇلام پاختىغا قارشى قىلىپ قويدى، تۇرمە سىرتىدا ھۆكۇمنامىدا بولسا مۇلۇك ئىككى يۈز سەر ئالتۇننى قايتۇرىدىغان بولدى دەپ غۇلام پاختىنى خام تەمە بىلەن گوللاپ قويدى، قۇددۇس باي، دوتەينىڭ بۇ ئويۇنى قىزىقمىكەن؟

لى ئۇستام مېنىڭ بىلىدىغانلىرىم كۆپمىكەن دېگەندەك قۇد ـ دۇس بايغا بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراپ قويدى، بەزى كۆڭۈلسىزلىكـ لەرگە ئۇچراپ تۇرسىمۇ يەنىلا دوتەيگە، ساقچىغا ئىشىنىپ، ئۇلارنىڭ دېگىنىنى قىلىپ كەلگەن قۇددۇس باي ياغاچچىنىڭ بۇ

گەپلىرىگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي ئويلىنىپ بىر ھازا تۇرۇۋېتىپ بېشىنى كۆتۈردى.

— دوتەينەك، ساقچىنىڭ ئاشۇ سىرلىرىنى سەن نەدە يۈرۈپ بىلىسەن؟ مەيلى سېنى بىلمۇالدىنكىمۇ دەيلى، سەن تۇرمە مەسىلىسىدىكى ئىشلارنىمۇ بىلەمسەن؟ سوت مېنىڭدىن بىر ئېغىزمۇ گەپ سورىمايلا «ئۇ بۇ ئىككى مىڭ سەر ئالتۇننى شېرىكلىشىپ تىجارەت قىلىش ئۈچۈن قۇددۇس بايغا دەسمايە قىلىپ بەرگەن» دەپ يېزىپتۇ، بۇ قانداق گەپ؟ — دېدى.

— سەن بۇنى ئوبدان سوريدىڭ، ساقچى باشلىقىنىڭ ماڭا پىچىرلاپ بېرىشىچە، سەن مۇلۇكتىن پايدىلىنىپ پايدا ئېلىپ تىقىلىپ كېتىپسەن، دۆتەي بىلەن ياخشى ئۆتىدىكەنسەن، ھۆكۈمەتكە قارشى گەپ - سۆزلىرىڭ يوقكەن، لېكىن ئۇنىڭ سېنى تازا پۇتلاپ بايلىقىنى قوزۇتىۋەتكۈسى بارکەن، شۇڭا ئۇ سوتقا نارازىلىقىنى قوزغاش ئۈچۈن ھۆكۈمنامىگە شۇنداق يازدۇرغانىكەن، سېنى مۇلۇك بىلەن ئارازلاشتۇرۇش دوتەينىڭ پىلانى، سېنى ئوتتۇرىغا چىقىرىش دوتەي بىلەن ساقچى باشلىقىنىڭ ئۇمىدى، قىلتىقى، ئۇقتۇڭمۇ قۇددۇس باي.

— ئۇنداقتا مەن مۇلۇككە يەنە بىر قېتىم تۇرمىنىڭ پۇلىنى تۆلەيمەنما؟ ئۇ نەدە يۈرۈپ ماڭا ئىككى مىڭ سەر دەسمايە بېرىدۇ؟

— ھۆكۈمنامىدىكى بۇ گەپلەرنى مۇلۇك بىلمەيدۇ، شۇڭا ئۇ زىنداندىن چىققان تەقدىردىمۇ سېنىڭدە ئېلىشىم بار دەپ ئالدىڭغا كەلمەيدۇ.

— بۇ گېپىڭ راستما لى ئۇستام؟ — قۇددۇس باي ئۇنىڭغا ئىشەنمەيۋاتقاندەك قارىدى.

— راست بولمايچۇ، راست بولمىسا سېنى ئىزدەپ كېلىپ دەمتىم، بىز ئاغىنە، شۇڭا سېنى بىھۇدە ئازار يېمىسۇن، زىيان تارتمىسۇن دېدىم. سەن ئەمدى گېپىمگە كىرسەڭ دوتەي، ساقچى باشلىقىنىڭ ئويلىمىغان يېرىدىن چىقىپ مۇلۇككە مۇناسىۋەتلىك

ئىشلارغا پەرۋا قىلماي سۈكۈت قىلىپ تۇرۇۋال، قانداق دېدىم؟

— گېپىڭ راست بولغاندىكىن شۇنداق قىلىمەن - دە، دوتەي نېمىدېگەن زەھەرلىك، قاقۋاش تۈلكە - ھە، مەن ئۇلارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ كەتكىلى قىل قاپتىمەن - دە، مۇشۇنىڭغا قارىغاندا مۇلۇك زىنداندا يېتىپ باققۇدەك - تە.

— مۇلۇكتىن غەم يېمە ئاداش، دوتەي ئۇنى تاشلىۋەتمەيدۇ، ئۇ مۇلۇكنى زىندانغا تاشلاش ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قالىدىغان زىددىيىتىنى سىلەرگە بېرىۋەتتى، ئۇنى سوت قىلىش ئارقىلىق دوتەي ئۆزىنىڭ، ھۆكۈمەتنىڭ، ساقچىنىڭ ھەرقانداق ئىشنى قىلغاندا پاك، دىيانەتلىك ئىكەنلىكىنى، خىيانەتچىلىككە، پارە ئېلىش، پارە بېرىشلەرگە قارشى تۇرىدىغانلىقىنى، پاك - دىيانەتلىك بولمىسا دوتەينىڭ يېنىدىكى ئادەممۇ زىندانغا چۈشۈپ جازالىنىدىغانلىقىنى خەلققە كۆرسىتىپ نامايىش قىلىدىغان پۇرسەتكە ئېرىشىۋالدى. مۇلۇكمۇ ھازىرغىچە ئۆزىنىڭ دوتەينىڭ يۇرتىغا يۆتكىگەن ئالتۇن - كۈمۈشلىرىنى توسۇۋالغىنى ئۈچۈن زىندانغا تاشلانغانلىقىنى ھېس قىلىپ باقمىدى، شۇڭا ئۇ بۇنى ئاغزىدىن چىقارمىدى، ئۆزىنى دوتەي ئۇقمىغان ئەھۋالدا زىندانغا كىرىپ قالدىم دەپ تونۇيدۇ، قاچان دوتەيگە ئېھتىياجلىق بولسا دوتەي ئۇنىڭ بېشىنى سىلايدۇ - دە، سىلەرگە چىش - تىرنىقىغىچە ئۆچ بولۇپ زىنداندىن چىقىپ دوتەينىڭ سادىق ئادىمى بولۇپ قېلىۋېرىدۇ.

— شۇنداق بولغۇدەك، مەنمۇ بۇ تەرىپىنى ھېس قىلىپ يەتتىم، لى ئۇستام، سەن بۇ ئەھۋاللارنى سۆزلەپ بېرىپ مېنى چوڭ زىياندىن ساقلاپ قالدىڭ، مەن ساڭا قانداق رەھمەت...

— قۇددۇس ئاغىنە، سۆزلىمە، مەن ھېچكىمگە دېيەلمەيدىغان بۇ گەپلەرنى ساڭا دەپ ئىچ پۇشۇغۇمنى چىقىرىۋالدىم. سەن بۇنى يەنە باشقا بىرىگە تىنمىساڭ، ماڭا ئاۋارىچىلىق تېپىپ بەرمىساڭلا بولدى، رەھمىتىڭ شۇ بولسۇن، يەنە سوۋېت تەرەپكە

چىققىنىڭدا رەندە ئالغاچ كەل، تۇنۇگۈن بىر مىخ بار ياغاچقا رەندەمنى سېلىپ قويۇپتىمەن، بىسى قايرىلىپ قالدى، مانا بۇ- گۈن ئىشسىز قالدىم.

— ئىسكىلاتتىلا بار، خالىغىنىڭنى تاللىۋال ئاداش.

— بەك ياخشى بولدى، جۇر ئاداش ئىسكىلاتىڭغا كىرەيلى.

— لى ئۇستام ئورنىدىن تۇرۇۋالدى.

— قارا، ئاش كەلدى، — دېدى قۇددۇس باي يېنىغا قاراپ، ئايپاشا خېنىم غىزا تەييارلاپ باغقا ئەكىرىۋاتاتتى، — ئولتۇر، تاماقلىنىۋالايلى.

— لى ئۇستا، سېنى كەلدى دەپ گاڭپەن قىلدىم، — دېدى ئايپاشا خېنىم كۈلۈپتىپ.

— پاھ، پاھ، بۇ راستتىنلا مەن ئارزۇ تاماقكەن، ئۇندان بولسا ئولتۇراي، — دەپ لى ئۇستا قايتا ئولتۇردى.

ئابلا ئاۋاز قۇددۇس بايىنى شەھەرگە ئۇزۇتىۋېتىپ ئۆيگە قايتىپ كىرىپلا ئوغلى ئەشرەپنى مۆكتۈرۈپ قويغان ئاتۇش تەۋە- سىدىن تېپىپ قايتۇرۇپ كېلىشكە ئالدىراپ، ئېتىنى ئىگەرلە- دى. ئۇ ئەشرەپتىن قاتتىق خاپا بولغانىدى، ئۇنىڭ نەزەرىدە ئوغلى ھالىغا باقماي بايىنىڭ ئەتىۋارلىق قىزىغا كۆڭلىنى بەر- گەن، مۇھەببەتلەشكەن، بۇ ئۇنىڭ كەچۈرگۈسىز گۇناھى ئىدى، شۇڭا ئۇ ئوغلىنى ئۆزى ئالغىلى بېرىپ، ئۆزىگە ئاۋارىچىلىق تېپىپ بەرگەن بەتئاش ئوغلىنى قاتتىق ساۋاپ، بايىنىڭ قىزى بىلەن مۇھەببەتلەشكىنىگە تويغۇزماقچى، توۋا قىلدۇرماقچى. بۇ بىر ئايدىن بۇيان، ئۇنىڭ ئوغلىنى تىللاشلىرىدىن، چېچىلىشلە- رىدىن، ھازىر ئۇنى ئالغىلى بېرىشقا ئالدىراۋاتقانلىقىدىن ئەلپا- زىنىڭ يامانلىقىنى سەزگەن مايسىخان ئولتۇرالماي قالدى ۋە

ئېرىگە ئۆزىنى كۆرسەتمەي ھويلىدىن چىقىپ ئىسكەندەر بىلەن ئامانگۈلنى ئىزدەپ تېپىپ ئەھۋالنى بايان قىلدى. ئىسكەندەر بىلەن ئامانگۈل ئەھۋالنىڭ جىددىيلىكىنى ھېس قىلىپ ئابلا ئاۋازنىڭ قېشىغا كىردى، ئامانگۈل ھويلىغا كىرىپلا ھېچنېمىنى بىلمىگەن بولۇپ قامچىسىنى تاپالمايۋاتقان ئابلا ئاۋازدىن:

— ئابلا ئاۋاز ئاكا، ئاتىنى ئىگەرلىۋاپتىلاغۇ، نەگە باردىلا؟

— دەپ سوردى كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ئەشرەپنى ئەكەلمەمدىكىن، — دېدى ئابلا ئاۋاز چىرايىنى تۈتۈپ ئامانگۈللەرگە چەكچىيىپ، — ئامانگۈل، سىز ئىككىسىدىنمۇ ئۆتتۈرىسىدىكى ئىشلاردىن خەۋەردارکەنسىز، ئامانمىساغا بىر نېمە دېيەلمىسىڭىزمۇ ئەشرەپنى توسۇيالايسىز ئەمەسمۇ؟ ئۇ گەپكە كىرمىسە بىزگە دەپ قويسىڭىزمۇ بولاتتىغۇ؟ — ئۇ ئويلىنىپ تۇرۇۋېتىپ داۋام قىلدى، — ھەي ئۇكىلىرىم، بولمىدىغان ئىش بولدى، ھازىر ئىككى تەرەپنىڭلا ئاتا - ئانىلىرى ئۇقتى، ئەمدى سىلەر بۇ ئىشقا ئارىلاشماڭلار بولامدۇ؟

ئامانگۈل يىگىت - قىز ئىككىسىنىڭ مۇھەببەتلىشىش جەريانىنى چۈشەندۈرۈپ قويماقچى بولۇۋېدىمىكىن، ئۇ ئاغزىنى ئېچىپ چىپ گەپ قىلماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا ئىسكەندەر بالدۇر ئېغىز ئاچتى:

— ئوغۇل سىلىنىڭ تۇرسا بىز نېمىشقا ئارىلىشىمىز، لېكىن ئۇ خەۋپ ئىچىدە قالغاندا ئۇنى مۆكتۈرۈشكە مەن بارغان، سىلى بېرىپ تاپالمايلا، يەنىلا مەن. . . .

— ئېيتىپ بەرسەڭ مەن تاپالايمەن، قېنى دەپ بەر! — دېدى ئابلا ئاۋاز تىكىلىپ قاراپ.

— ئۇ يەرنىڭ ئىسمىنى بىلمەيمەن، ئۇ ئادەم چىقىش ئىنتا-يىن قىيىن بولغان تاغ ئىچىدىكى ئۆڭكۈردە، ئۇنىڭغا بىر مالچە-نىڭ ئوغلى ھەپتىدە بىر ئوزۇقلۇق يەتكۈزۈپ بەرمەكچى بولغان. — بوپتۇ ئەمىسە، سەن بېرىپ ئەشرەپنىڭ ئايىغىنى يەرگە

تەككۈزمەي ئەكىلىپ ماڭا تاپشۇرىسەن، ئۇنى قاچۇرۇپ قويۇ-
شۇڭغا رۇخسەت يوق، — دېدى ئابلا ئاۋاز جەددي قىياپەتتە.
— چاتاق يوق، سىلىدىن بىزمۇ خىجىل، ئەشرەپنى تاپشۇ-
رۇپ بېرىپ خىجىلچىلىقتىن چىقمىسام سەت بولمامدۇ، — دېدى
ئىسكەندەر ئابلا ئاۋازنى خاتىرجەم قىلىپ.

ئەسلىدىغۇ ئىسكەندەر ئەشرەپنى ئۆڭكۈرگە يوشۇرۇپمۇ قوي-
مىغانىدى، ئۇ ئۆڭكۈرنىڭ نەدىلىكىنىمۇ بىلمەيتتى، ئەشرەپنى
ئىزدەپ بىرسى كېلىپ قالسىلا مالچى ئۇنى ئۆزىلا بىلىدىغان
ئۆڭكۈرگە يوشۇرۇپ قويۇشقا ئۇلگۈرىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆيىدە
ئېلىپ قالغانىدى. ئىسكەندەر ئابلا ئاۋازنىڭ ئاشۇ خاپىلىقىدا
ئوغلىنى ئۇرۇپ بىر يېرىنى ناكا قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپلا
بۇ يالغانىنى توقۇپ چىققانىدى. ئۇ ماڭغىچە ئامانگۈل ئەشرەپنى
يوشۇرۇپ يېمەك - ئىچمىكىگە غەمخورلۇق كۆرسەتكەن مالچىغا
ئاتاپ ھەرخىل قۇرۇق مېۋىلەرنى قاچىلاپ بىر خالتا سوۋغاتلىق
تەييارلاپ بەردى.

ئابلا ئاۋاز ئېتىنى ئاساسەن دېھقانچىلىق ئىشلىرىغا ئىشلە-
تەتتى، ھارۋىغا قاتاتتى. نەرسە - كېرەك تارتىشتا ماھىر،
كۈچتۇڭگۈر بولغىنى بىلەن سەپەردە مىنىشكە يارامسىز، قاتىراپ
مېڭىپ مىنگەن ئادەمنىمۇ كاردىن چىقىرىۋېتەتتى، شۇڭا ئىسكەن-
دەر سەھەر يولغا چىقىپ ئەل ياتارغا يېقىن مەنزىلگە يېتىپ
باردى.

ئەشرەپ مالچىنىڭ ئۆيىدە ئۇنىڭ ئوغلى غاپپار بىلەن مال
باقاتتى، ئوتۇن يارىتتى، ئوت - چۆپ چاپاتتى، تاماق، ياتاقتا
قىسىلماي ئوبدان تۇرغانىدى، پەقەت ئامانىسانى سېغىنىپ، ئاتا
- ئانىلىرىنىڭ تەقدىرىدىن ئەنسىرەپ خېلىلا جۇدەپ قالغانىدى.
ئۇ ئىسكەندەرنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولدى، ئۇ خەۋەر ئاڭ-
لاش ئۈچۈن ئىسكەندەرنىڭ ئاغزىنى تاتىلاپ تۇرۇۋالدى. ئىسكەن-
دەر ئەشرەپنىڭ خورلانغان، ئازاب چەككەن كۆڭلىنى خاتىرجەم

قىلماقچى بولۇپ يېزىدا يۈز بەرگەن ۋەقەنى — يەنى قۇددۇس باينىڭ يېزىغا ئەشرەپ بىلەن ئامانگۈلنى تۇتقىلى چىقىپ مەپىنىڭ ئاغدۇرۇلۇپ كېتىشى بىلەن پۈتىنىڭ سۇنغانلىقىنى، بوينى، يۈزىنىڭ قانتىق يارىغانلانلىقىنى، ئۇنى دادىسىنىڭ داۋالاپ ساقايتىپ شەپقەت يەتكۈزگەنلىكىنى، ئۇ شەھەرگە قايتىدىغان ۋاقتىدا ئەشرەپنى تۇتمايدىغان بولۇپ ھۆججەت يېزىپ بەرگەنلىكىنى، ئامانىنىسانىڭمۇ ئاپىسى بىلەن يېزىغا كېلىپ بىر مەزگىل تۇرۇپ قايتقانلىقىنى، ئەشرەپنىڭ ئاتا - ئانىلىرى ۋە مەھەللىدىكى ئۇرۇق - تۇغقان، ئەل - جامائەتنىڭ تىنچ - ئامان تۇرۇۋاتقانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ئەشرەپنى ئالغىلى كەلگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. بۇنى ئاڭلاپ ئەشرەپنىڭ كۆڭلى تىندى، شۇنىڭدىن كېيىنلا ئۇ ئىسكەندەرنى غىزالاندۇرۇپ دەم ئېلىشقا دەۋەت قىلدى، ئىسكەندەرگىمۇ ھاردۇق يەتكەنىدى، ئۇ ئەشرەپكە ئەتە بىللە كېتىدىغانلىقىنى جېكىلەپ يېتىپ قالدى ۋە ئۇيقۇغا كەتتى.

ئەشرەپ مالچىنىڭ ئۆيىدە تۇرغان مەزگىلدە غاپپار بىلەن يېقىن ئاغىنىدارچىلىق مۇناسىۋىتى ئورناتقان ۋە ئۆزلىرىنىڭ مۇھەببەت سەزگۈرلىرىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى. غاپپار ئەشرەپنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، تەلىيى ئوڭدىن كەلگەنلىكىنى، ماختاپ ئۇنىڭغا مەستلىكى كەلگەن، كېيىنكى ئىشلىرىنىڭ ئۇڭۇشسىزلىققا ئۇچراپ قاچقۇن بولۇپ قالغانلىقىغا ئېچىنغان، كېيىن بۇنىڭدىنمۇ ئېغىر كۈنلەرگە قالسا ئۇنى جان پىدالىق بىلەن قوغدايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەنىدى، ھازىر ئۇ ئەشرەپنىڭ تۇتقۇن قىلىنىش خەتىرىدىن قۇتۇلغانلىقىنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدى.

شۇ تاپتا ئەشرەپنىڭ ئىسكەندەرن بىلەن ئۆيىگە قايتقۇسى يوق، بەلكى ھازىرلا سەپەر قىلىپ شەھەرگە، ئامانىنىسانىڭ قېشىغا بارغۇسى بار. لېكىن ھازىر جاھاننى قاراڭغۇلۇق قاپلىغان، يولنى كۆرگىلى بولمايتتى، شۇڭا ئۇ غاپپارنىڭ چوڭ يولغا چىقىپ

ۋالغۇچە تاغ ئارىسىدىكى چىغىر يولدىن چىقىرىپ قويۇشىنى تەلەپ قىلغانىدى، غاپپار دوستىنىڭ ئالدىمىنىڭ چېتىگە بارىدىغان ئىشى بولسىمۇ ئۆزى بىللە ئاپىرىپ قويىدىغانلىقىنى ئېيتتى، شۇنداق قىلىپ غاپپار ئاپىسىغا ئاستا پىچىرلاپ قويۇپلا ئەشرەپنى باشلاپ قەشقەرگە قاراپ يول ئالدى. ئۇلار يول يۈرگەندە مول يۈرۈپ، ماغدۇرىدىن كەتكەندە ئىككى - ئۈچ سائەت ئۇخلۇۋېلىپ، يەنە يولىنى داۋام قىلىپ ئىككى كېچە، بىر كۈندۈز، مېڭىپ قۇياش ئۇپۇقتىن كۆتۈرۈلگەندە قەشقەرنىڭ بوسۇغىسىنى دەسسىدى، ئاش ۋاقتى بولغاندا ئۆزلىرىنى ھېيتگاھ جامەسى ئالدىدا كۆردى.

ئۇ ئۇلۇغ پەيشەنبە كۈنى بولۇپ، ھېيتگاھ جامەسىنىڭ ئالدىدىكى مەيدان ئادەم قاينىمىغا ئايلانغانىدى، تەرەپ - تەرەپتىكى يوللاردىن بېشىغا يوغان سەللە يۆگىگەن ئۆلىمالار، شەھەر ئاھالىلىرى، يېتىم - يېسىرلارنىڭ ھەممىسى ھېيتگاھ جامەسىگە قاراپ ئاقماقتا ئىدى، بۇ يەردە نېمە ئىش بولغاندۇ؟ جامە ئالدىدىكى مەيداندا بىرەر قىزنىچىلىق بارمۇ - يە؟ ئويلىغاندەك مەيدانىكى مەيداندا بىرەر قىزنىچىلىق بارمۇ - يە؟ ئويلىغاندەك مەيدانىنىڭ بىر چېتىدە كىشىلەر يومۇلاق دائىرە ھاسىل قىلىپ ئۆچكە ئويۇنىنى كۆرۈۋاتاتتى. يەنە بىر يەردە سوپى - دۇئانىنىڭ ساپايى ئۇرۇپ بىر نېمىلەرنى دەۋاتقانلىقى ئاڭلىناتتى، يەنە بىر يەردە ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكنىڭ مايمۇن ئويۇنى كۆرسىتىلىۋاتاتتى، تاماشا كۆرىدىغانلار يەنىلا ئاز ساندا ئىدى، مەيدانغا ئېقىپ كېلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ كۆپچىلىكى ھېيتگاھ جامەسىنىڭ ئىچىگە قاراپ مېڭىۋاتاتتى، ئەشرەپنىڭ ئىچى پۈشۈپ، ئۆزىنى سۆرەپ ھېيتگاھ جامەسىگە قاراپ كېتىۋاتقان مۇساپىرلاردىن سورىدى:

— جامەنىڭ ئىچىدە نېمە بۇلۇۋاتىدۇ، بىلەمسىز ئاكا؟

— قۇددۇس باي يۈرتقا كاتتا نەزىر بېرىدىكەن، شەھەردىكى پۈتۈن جامائەتنى، شۇ قاتاردا بىزدەك مۇساپىرلارنىمۇ چىللاپتۇ، سىزمۇ كىرىسىز بولىدۇ، ئۇكام!

كۆتۈرۈپ جامەنىڭ پەشتىسىدىن چىقىرىپ قويامسىز؟ — دېدى مۇساپىر قورۇنۇپ تۇرۇپ.

ھېيتگاھ جامەسىنىڭ دەرۋازىسى بارلىق مۇسۇلمانلارغا ئوچۇق ئىدى، ئەشرەپ بىلەن غاپپار مېيىپ مۇساپىرنى كۆتۈرۈپ پەشتاقتىن ئۆتكۈزۈپ جامەنىڭ ئىچىگە ئەكىرىپ قويدى، ئاندىن جامائەتكە قوشۇلۇپ ئالدىغا قاراپ ماڭدى. سورۇنغا كىرىش ئىشكى ئالدىدا قۇددۇس باي نەزىرگە تەشرىپ قىلغان جامائەت بىلەن يۈز كۆرۈشۈپ قارشى ئېلىۋاتاتتى. ئەشرەپ ئۇنىڭ بىلەن مۇنداق يېقىن ئارىلىقتا ئۇچرىشىپ قېلىشىنى ئويلىمىغانىدى، ئەمدى كەينىگە يانغىلىمۇ بولمايتتى، ئۇنىڭ يۈرىكى سېلىپ ئېسىلىپ سەنكىرەپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ قۇددۇس بايىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىگەندە جارانلىق سالام بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكە جۈرئەت قىلدى، ئۇ ئەشرەپكە غەل - پال قاراپ قويۇپ سالىمىنى ئىلىك ئالدى ۋە كەينىدىكى كىشىگە قولىنى سۇندى.

«قۇددۇس باي ماڭا قارىدى، مېنى تونۇدى، ئۇ مېنى راستىنلا ئەپۇ قىلىۋەتكەن ئوخشايدۇ، مەن ئۇنىڭ خىزمىتىدە بولاي.»

ئەشرەپ مۇشۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ جۈرئەتكە كەلدى، نەزىر ئۈچۈن خىزمەت قىلماقچى بولدى، ئۇ بىر قاراپلا كىشىلەرنىڭ قولىنى يۇيىدىغان يەردە ئىۋرىق تۇتقۇچىلارنىڭ كەملىكىنى كۆردى - دە، غاپپارنى باشلاپ بېرىپ قوللىرىغا ئىۋرىق، ياغلىقلارنى ئالدى، ئارقا - ئارقىدىن كىرىپ كېلىۋاتقان جامائەتنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بەردى. جامائەت ئىشلىتىۋاتقان سۇنى كۆلدىن تۇڭغا قاچىلاپ ئەكېلىشەتتى، ئاشپەزلەرنىڭ سۇدىن قىسىلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئەشرەپ غاپپار بىلەن سۇ توشۇپ بەردى، داش قازانلاردىكى پولۇ پىشقاندا ئۇلار جامائەتكە ئاش تارتىشقا يارەملەشتى. شۇ تاپتا قۇددۇس باي ئەشرەپنىڭ كىملىكىنى ئانچىرال مىغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ نەدە ئالدىراشچىلىق بولسا شۇ يەردە پەيدا بولۇپ پىداكارلىق بىلەن جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەۋاتقانلىقىنى كۆ-

رۇپ تۇردى. بۇ چىراي ئۇنىڭغا تونۇشتەكلا بىلىنەتتى، لېكىن كىملىكىنى بىلەلمىدى، ئۇنىڭ زېھنىنى يېغىپ ئەسلىگۈدەك ۋاق- تى بولمايۋاتاتتى، ئۇ شۇ تاپتا يۇرت جامائەتنىڭ كۆڭلى يايرىغۇ- دەك كۆپ كېلىپ بەرگەنلىكىدىن خۇشال. كىشىلەر يەنىلا كېلە- ۋاتاتتى، داش قازاندىكى ئاشلار تارتىلىپ بولسىلا يېڭى ئاش قازانغا دۇملىنىپ تۇراتتى، ھەممەيلەن ئۇنىڭغا رازىمەنلىك بىلدۇ- رۇپ سالامەت بولۇشىنى تىلەۋاتاتتى، ھەمدۇ - سانالار ياغدۇرنۋا- تاتتى.

تازا ئوخشىغان پولۇنى كېرىلگىچە يەپ قورساقلىرىنى تويغۇ- زۇشقاندىن كېيىن، جامائەت ئىمامنىڭ ئايەت ئوقۇشى بىلەن دۇئاغا قول كۆتۈرۈشتى. ئاللا بەرگەن نېمەتلەرگە ھەمدۇ - سانالار ئېيتىپ، قۇددۇس بايىنىڭ ئىنسابىنى، تېنىنىڭ سالامەت بولۇشىنى تىلەپ دۇئا ياندۇرۇشتى، ئاندىن قۇددۇس باي ئۆلىما- لار، جامائەت ئارىبابلىرى. . . يېتىم - يېسىرلارغا سەدىقە تارقاتـ تى. مۇشۇ ئارىلىقتا ئەشرەپ سەپنىڭ ئوتتۇرىسىغا كىرىپ ئولتۇ- رۇپلا ئىنساپلىق، قولى كەڭ سەدىقىچىنى مەدھىيىلەيدىغان سۇ- رىنى ئوقۇدى. ئۇنىڭ سۇرە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىدىكى ئاۋازى شۇنچە يارقىن، جارانلىق ھەم يېقىملىق ئىدى، پۈتۈن جامائەت جىم- جىتلىققا چۆمۈلدى، كىشىلەرنى ھاياجانغا سېلىپ بىر خىل سېھـ رىي مۇڭنىڭ قاينىمىغا باشلاپ كىردى. قۇددۇس بايىنى بۇ تونۇش چىرايغا تونۇش ئاۋاز قوشۇلۇپ يەنە ئويغا سېلىپ قويدى، ئۇ بۇ موللىدىن تولىمۇ خۇش بولدى، قايىل بولدى، ئۇنى ئېسىگە ئېلىپ يەتكەندە چوقۇم كۆڭۈلدىكىدەك رازىلىقىنى ئېلىۋېلىشقا بەل باغلىدى. . .

بىر كۈن ئالدىراشچىلىق بىلەن ئۆتۈپ كەتتى، جاھانغا قا- راڭغۇلۇق يېيىلدى. ئۇزۇن ئۆتمەي خۇپتەنگە ئەزان ئېيتىلدى، قۇددۇس باي خۇپتەندىن كىرىپ ئۆزىگە ھاردۇق يەتكەنلىكىنى ھېس قىلىپ يېتىپ دەم ئالماقچى بولدى، لېكىن ئۇنىڭ مېڭىسى

پىكىر قىلىشتىن توختىمىغان. نېمىلەرنىدۇ ئويلايتتى - يۇ، خىياللىرىنى بىر يەرگە يىغالمايۋاتاتتى، ئۇ ھاياجىنىنى باسالماي-ۋاتاتتى. نېمىگىدۇ خۇشال، روھىي كەيپىياتى جۇشقۇن، لېكىن پۇتلار ئاغرىپ سىرقىراپ تۇرىدۇ، شۇڭا ئۇ ئىختىيارسىز ئاستا قىڭغىيىپ بېشىنى ياستۇققا قويدى. دەل شۇ ۋاقىتتا ناھايىتى يىراقتىن ئاۋۋال راۋابنىڭ، ئاندىن شادىمان ناخشىنىڭ ئاۋازى قۇلىقىغا كىردى، بۇ ئاۋاز يىراقتىن يېقىنلاپ كېلىۋاتاتتى، كىشىنى شادلىق ھېسلىرىغا چۆمۈلدۈرەتتى.

— ھە، بۇ شۇكەن - دە، ئەمدى ئېسىمگە كەلدى، بايا ماڭا تۇتۇق بەرمەي غايىپ بولغانلىقىنى ئەمدى چۈشەندىم.

قۇددۇس باي قاراڭغۇلۇقتا چۆمۈلگەن ئۆيدە يېتىپ ئۇزۇن ئۆتمەي جۆيلىگەندەك ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلاۋاتاتتى، بۇ پىچىرلاشىنى ئايپاشا خېنىم ئاڭلاپ قالدى، ئۇ ئىتتىك ئېرى تەرەپكە بۇرۇلۇپ:

— ھەي دادىسى، نېمە بولدى، جۆيلىۋاتامدىلا ياكى ماڭا گەپ قىلىۋاتامدىلا؟ — دەپ سورىدى.

— ئۆزۈمگە گەپ قىلىۋاتىمەن، سەن ئاڭلاپ قالدىڭما؟

— ئەلۋەتتە ئاڭلىدىم، كىم ئەسلىرىگە كەلدى، مەن بىلسەم بولامدۇ؟

— بۇگۈن ھېيتگاھ جامەسىدە بەرگەن نەزىرە بىر خالىس، چەبدەس يىگىت پەيدا بولۇپ نەزىرگە ئىنتايىن ياخشى خىزمەت قىلدى، قىرائەت قىلدى. بۇ چىراي، بۇ ئاۋاز ماڭا تونۇشلۇق بىلىنگەندى، ئەمدى ئۇنىڭ ئېيتىۋاتقان ناخشىسىنى ئاڭلاۋاتە-مەن.

— راست، — دېدى ئايپاشا خېنىم بىر ھازا تىڭشاپ تۇرۇ-ۋېتىپ، — خېلىدىن بۇيان كېچە تىپتىنچ بولۇپ قالغان، بۇگۈن كېچە يەنە راۋاب سازلىنىپ، ناخشا ئېيتىلىۋېتىپتىغۇ، بۇ ھېلىقى ئەشرەپنىڭ ئاۋازىغا ئوخشاپ تۇرىدىغۇ، شۇمۇ - يە؟

قۇددۇس باي بايىلا ئۇنىڭ ئەشرەپ ئىكەنلىكىنى جەزىملەش-
تۇرگەنىدى، لېكىن نېمە سەۋەبتىندۇر بۇنى خوتۇنىغا سەزدۇر-
گۈسى كەلمىدى، سەزدۇرۇپ قويسىلا خوتۇنىنىڭ ھازىرلا ئورنى-
دىن تۇرۇپ كوچىغا چىقىپ ئەشرەپكە بۆرىدەك ئېسىلىدىغانلىقى
كۆرۈنۈپ تۇراتتى، شۇڭا ئۇ:
— ئەشرەپ؟ مۇمكىن ئەمەس، ئۇ نەلەردىدۇ قېچىپ يۈرۈ-
ۋاتقان تۇرسا، بۇ ئۇخلىماي كۆرگەن چۈشۈڭ، — دېدى.
— ئەشرەپ بولمىسا كىم؟ بۇنى مەن ئەمەس ئۆزلىرى. . .
— مېنىڭمۇ پەرىزىم خاتا، بولدى، مەن ھېرىپ كەتتىم،
ئۇخلايلى، — قۇددۇس باي يانغا ئۆرۈلۈپ جىمجىت يېتىۋالدى.
ئۇزۇن ئۆتمەي ئايپاشا خېنىمنىڭ يېنىك خورەك تارتىپ
ئۇيقۇغا كەتكەنلىكى مەلۇم بولدى، لېكىن قۇددۇس باي ئۇخلىيال-
مايۋاتاتتى، ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئەشرەپنىڭ مۇزىكىسى، ناخشىسى
بارغانسېرى مۇڭلۇق، يېقىملىق ئاڭلانماقتا ئىدى، شۇنداقتىمۇ
ئۇ تولىمۇ ھېرىپ كەتكەن، ئۇمۇ ناخشا ـ مۇزىكا بىلەن ئەللەيلە-
گەندەك تېزلا ئۇخلاپ قالدى.
كېچىدە كوچىدا چېلىنغان سازدىن، ئېيتىلىۋاتقان ناخشە
ىدىن مۇڭلۇق، يېقىملىق بولسىلا ھەممىلا ئادەم ھۇزۇر ئالىدۇ،
بىزارلىق ھېس قىلمايدۇ. لېكىن ئەشرەپ سۆيگۈ تەشنالىقى
بىلەن تولغان بۇ ناخشىنى سۆيۈملۈك يارى ئامانىسانىڭ ئاڭلىشى
ئۈچۈن ئېيتقان، شۇڭا ئۇ ناخشىنى قۇددۇس بايىنىڭ ھويلىسىدىن
ئانچە يىراق بولمىغان كوچىدىن باشلاپ ئاستا ـ ئاستا مېڭىپ
ھويلىنىڭ ئارقا تەرىپىگە كەلدى. ناخشا ئەشرەپنىڭ يۈرەك قېتى-
دىن ئېتىلىپ چىقماقتا، كۆكتە ئوقتەك ئۇچۇپ يۈرمەكتە، شە-
ھەرنى زىلزىلىگە سالماقتا. بۇ ناخشىنى ئامانىسا ئاڭلىماي قالات-
تىمۇ؟ ئۇ دەسلەپكى راۋاب ئاۋازىدىنلا ئەشرەپنىڭ قەشقەردە پەيدا
بولغانلىقىنى ھېس قىلغان، يۈرەكلىرى ئويناپ كەتكەنىدى، شۇ-
ڭا ئۇ ناخشا ساداسىدىن لەززەتلىنىپ سۆيگۈنىنىڭ تېزرەك تۇڭلۇ-

كىنىڭ تۇڭگە كېلىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتمەكتە ئىدى...

بۇ پەيتمۇ يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇراتتى، راڭابنىڭ ئاڭازى بارا - بارا يىراقلاپ كەتتى ۋە ئاڭلانمايلا قالدى، بۇ كېچىنىڭ تۇن نىسپى بولغانلىقىدىن، ئەشرەپنىكىمۇ هويلا ئەتراپىدىن يىراقلاپ كەتكەنلىكىدىن بىشارەت بېرىپ قويۇپ، يەنە قايتا كېلىپ ئۆگزىگە چىقىدىغانلىقىدىن بېرىلگەن بەلگە ئىدى.

«ئۇ تازا چاڭقاپ ئۇسسىدى، مۇزدەك سۇ هازىرلاپ قويۇش كېرەك.» ئامانىنسا ئورنىدىن تۇرۇپ شىپىلداپ مېڭىپ ئاتا - ئانىسىغا تۇيدۇرماي ئاشخانىغا كىرىپ مۇزدەك سۇ ۋە تاتلىق - تۇرۇم يېمەكلىكەرنى ئاچىقتى، چۈنكى ئەشرەپ بۇ ئىككى ئايدىن بۇيان قېچىپ يۇرۇپ جاپا چەكتى، ئازاب تارتتى...

هېچقانداق تەۋسىسىزلا تۇڭلۇكتىكى ئەينەك ئىلىۋېتىلدى، ئامانىنسا ئاللىقاچان تۇڭلۇككە قاراپ تۇرغانىدى، ئۇنىڭ يۈرەكلىرى ئوينىاپ كەتتى، ئۇ بارلىق خۇشاللىقىنى يىغىپ ئاۋۋال ئەشرەپنى چاقىرماقچىدى، لېكىن ۋۇجۇدى لەرزىگە كېلىپ گەپ قىلدىن گەپ چىقماي قالدى.

— جېنىم ئامانىنسا، بارمۇ سىز، مەن يېنىڭىزغا كەلدىم.

— ئەشرەپنىڭ مەجنۇنلارچە ياڭراتقان يېقىملىق، تۆۋەن ئىيتقان ئاۋازى هۇجرىنى سۆيگۈگە تولدۇردى، ئامانىنسانى تەلمۇ سۆيۈندۈرۋەتتى:

— مەن بار ئەشرەپ ئاكا، — ئامانىنسانىڭ گېلى ئېچىلىپ كەتتى، — چەتلەردە سەرسان بولۇپ يۈرۈپ جاپا چەكتىڭىز، مەقسەتچان ئۇسساپ كەتكەنسىز، مەك، مۇنۇ سۇنى ئىلىپ ئىچىۋېلىڭ، — ئۇ ئورۇندۇقنىڭ ئۇستىگە چىقىپ كىچىك چەينەكنى سۇندى، ئەشرەپ ئۇسساپ كەتكەنىدى، ئۇ قولىنى سۇنۇپ چەينەكنى ئىلىپ سۇنى زەم - زەم سۇيىنى ئىچكەندەك ئىچتى.

— ئامانىنسا، سىز بۇ مۇزدەك سۇنى بېرىش بىلەن چەكسىز

مېھىر - شەپقىتىڭىزنى تەقدىم قىلىپ چەككەن جاپا، مۇشەققەت-
لىرىمنىڭ ھاردۇقىنى چىقىرىۋەتتىڭىز، مانا كۆيۈنگەنلىكىم-
ڭىزگە كۆپ رەھمەت، — ئەشرەپ چەينەكنى سۇنۇپ بەردى.
— توختاڭ، يەنە بار تېخى، مۇنۇ تاتلىق - تۇرۇم يېمەكلىك-
لەرنى ئېلىڭ، يەۋېلىڭ، سىز جۇدەپ قاپسىز.
— مەن سىزنى سېغىنىپ ئىشتەيدىن قالدىم شۇ، لېكىن
ئانچە جاپا چېكىپ كەتمىدىم، تاغ ئارىسىدىكى مالچىنىڭ ئۆيىدە
تۇردۇم، ئۇ ناھايىتى ئوبدان ئادەمكەن، ئوغلى غاپپار بىلەن
ئاغىنە بولۇپ قالدىم، ئۇ ماڭا يول باشلاپ قەشقەرگىچە ئەكېلىپ
قويدى، ئۇنى نەزىردىن كېيىن يولغا سېلىۋەتتىم، نەزىرگە كىر-
گەندە دادىڭىز بىلەن كۆرۈشۈپ سالام بەردىم.
— ياخشىغۇ، دادام سىزنى تونۇدىمۇ؟ — دېدى ئامانىسا
قىزىقىپ كۈلۈپ.
— ئادەم بەك كۆپ بولغانلىقتىن تونۇيالمىدىمكىن، كېيىن
مەن كىشىلەرنىڭ قولىغا سۇ قۇيدۇم، سۇ توشۇدۇم، ئاش تار-
تىشقا ياردەملەشتىم، تىنماي ئىشلىدىم، دادىڭىزنىڭ ماڭا دىققەت
قىلغانلىقىنى بىرقانچە قېتىم كۆرۈپ قالدىم، ئۇ جامائەتكە سەدىقە
تارقىتىۋاتقاندا مەن قىرائەت قىلغانىدىم، قىرائەتتىن كېيىن ماڭا
قاراپ كېلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ قالدىم - دە، ئۆزۈمنى دالدىغا
ئالدىم، سەدىقىنى قوبۇل قىلمىدىم.
— سەدىقىنى قوبۇل قىلىش - قىلماسلىق كىچىك ئىش،
مۇھىمى سىز دادامغا تۇتۇلۇپ قالماپسىز.
— ئامانىسا، سىز تېخى دادىڭىزنىڭ مېنى تۇتمايدىغانلە-
قىدىن خەۋەرسىز ئوخشىمامسىز؟
— دادام سىزنى تۇتمايمەن دەپتۇما، كىمگە؟ مەن بۇنىڭدىن
خەۋەرسىز، قېنى دەڭچۇ، بۇ قانداق گەپ؟ — ئامانىسا كۆز
ئالدىدا ئۇمىد چىرىغى يانغاندەك خۇش بولۇپ كەتتى.
— ئامانگۈل ئاچام دادىڭىزدىن شەھەرگە قايتىدىغان ۋاقىتتا

مېنى تۇتماسلىق ھەققىدە تىلخەت يازدۇرۇپ دادامغا ئېلىپ بەرگە-
نىكەن، بۇ خەۋەرنى ماڭا ئالدىنقى كۈنى تاغ ئارىسىغا مېنى
ئالغىلى بارغان ئىسكەندەر ئاكام سۆزلەپ بەرگەن، بۇنى ئاڭلاپلا
تۇرالماي قالدىم. شۇ كېچىسى ئىسكەندەر ئاكامغىمۇ سەزدۇرمەي
غاپىلارنىڭ يول باشلىشى بىلەن سەپەرگە ئاتلىنىپ بۈگۈن ئەتىگەن-
دە قەشقەردە ئۇندۇم، نەزىرگە داخىل بولدۇم، مانا ئەمدى سىزنى
سېغىنىپ ئالدىڭىزدا تۇرۇپتىمەن.
— ئەشرەپ ئاكا، — ئامانىسا خۇش بولۇپ كەتكەندى، —
بۇ ياخشى بىشارەت، دادامنىڭ كاللىسىدا ئۆزگىرىش بولۇۋېتىپ-
تۇ، مەنمۇ سىزگە بىر خۇشخەۋەرنى يەتكۈزەي، ماڭا «ئەلچى»
كىرگۈزگەن مۇلۇكمۇ زىندانغا تاشلىنىپتۇ، بىزنىڭ ئەڭ خەتەر-
لىك كۈشەندىمىز ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قىلىندى، ئۇ زىنداندا
چىرىپ ئۆلسۇن، — دېدى.
ئۇمۇ مۇشۇ كۈنلەردە ئاپىسىنىڭ نازارىتى ئاستىدا بىپەرۋا
يۈرۈۋاتقاندەك قىلسىمۇ ئۇنىڭ خىيالىدىن ئەشرەپ چىقىپ كەتمە-
دى، تاتلىق، ئاچچىق ئەسلىمىلەر ئىچىدە ياشىدى، ئىرادىسىنى
سوۋۇتمىدى، ئۆزىنى ئالماقچى بولغان مۇلۇكنىڭ زىندانغا تاشلا-
نغانلىقىنى ئاڭلاپ ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولدى، چىرىك، زالىم
ھۆكۈمەتنىڭ تاسادىپىيلا ئۆزلىرىگە پايدىلىق ئىش قىلىپ بەرگەن-
لىكىگە ھەيران قالدى، ھۆكۈمەتنىڭ مۇلۇكنى زىندانداا چىرىتە-
ۋېتىشىنى تىلىدى. بۇنى ئاڭلىغان ئەشرەپنىڭ يەلكىسىدىن ئې-
غىر يۈك ئېلىۋېتىلگەندەك بولۇپ ئۇلۇغ - كىچىك تىندى،
لېكىن ئۇنىڭ كۆز ئالدى يەنىلا تۇمانلىق ئىدى، قەلبىدە ئۈمىد
چىرىغى نۇر چاچالمايۋاتاتتى، ئامانىساغا نېمە دەپ خۇشاللىقىنى
ئىپادىلەشنى بىلەلمەيۋاتاتتى، ئامانىسا ئۇنىڭ روھىي ھالىتىنى
چۈشىنەتتى، شۇڭا ئۇ كۆز ئالدىدىكى ئەھۋالنى ئويلىنىپ قېلىپ
ئۇنىڭغا چۈشەندۈردى:
— ئەشرەپ ئاكا، قارىغاندا ئالدىمىزدىكى چوڭ خېيىم -

خەتەر ئاخىرلاشتى، سىز تۇتقۇن بولمايسىز، مەن بىرسىگە زارلانمايمەن، لېكىن ئىككىسىزنىڭ مۇراد ـ مەقسىتىمىزگە يېتىشىمىز يەنىلا ئاسانغا چۇشمەيدۇ، پەرزەنتچە سىزنىڭ دادىڭىزمۇ بىزنىڭ مەقسىتىمىزگە يېتىشىمىزگە قوشۇلمايدۇ.

— شۇنداق ئامانىسا، سىزغۇ ئاتا ـ ئانىڭىزغا ماڭا «تېگىمەن» دېيىشكە جۇرئەت قىلدىڭىز، مەن... مەن جۇرئەت قىلالىمىسام، — ئەشرەپنىڭ كۆڭلى يېرىم بولۇپ يىغلىۋەتتى، — چۇنكى بىز... بىز... نامرات...

— ئەشرەپ ئاكا، سىز كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ، يىغلىماڭ، دادام باي بولغىنى بىلەن باغرى تاش ئەمەس، ئۇ ئەسلىنى ئۇنۇتمىغان، ئۇنىڭ يېزىدىكى ئۆيىمىزدە گادايلار كۇنلىرى ئۇماچ ئىچكەن ياغاچ قاچىسى، يېگەن تاشتەك قاتتىق زاغرىسى بار، يەنە بىر جەھەتتىن ئۇ ياخشىلىقنىمۇ بىلىدۇ، دادىڭىزنىڭ ئۆزىنى ئۆلۈم ئاغزىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالغانلىقىنى ئېسىدىن چىقىرىۋەتمەيدۇ. شۇ تاپتا مېنىڭ دادامغا ئىچىم ئاغرىۋاتىدۇ ئۇ بىر تەرەپتىن مەپىدىن ئاغدۇرۇلۇپ، بېجىرىم تېنىنى سۇندۇرۇپ قەددىنى تىخى رۇسلاپ بولالمايۋاتقىنىدا بۇ چىرىك، زالىم ھۆكۈمەت، ساقچى قارىغۇنى تار يەردە قىستىغاندەك قىستاپ ئاكامنى ئەركەشتامدا تۇتقۇنغا ئېلىۋېلىپ، ئۇنىڭ ئازاد قىلىنىشى بەدىلىگە مال ئىسكىلاتىمىزنى بىكاردىن ـ بىكار غىلا تارتىۋالدى. دادام دوتەينىڭ ئالدىدا خورلىنىپ، ئەلەم يۇتۇپ كەلدى، لېكىن ئاكام تىخى ئۆيگە قايتىپ كەلمىدى، ئاكاممۇ پات ئاردا قايتىپ كېلىپ قالۇر. دادام ئاكامنى كۆرسە، ئۆزىنى، كەيپىياتىنى تۇراقلاشتۇرۇۋالمىدۇ، شۇنىڭدىن كېيىنلا ئۇ بىزنىڭ ئىشىمىزنى ئويلىنىشى مۇمكىن، ئۇزاققىچە بىز ئۆزىمىزنى تۇتۇۋېلىپ ئاتا ـ ئانىلىرىمىزدىن ئىنساپ تىلەپ، ئۇلارغا ھەر نامىزىمىزدا دۇئا قىلىپ تۇرايلى، مەن سىزنى، سىز مېنى كۆرۈپ كۆڭۈللىرىمىزنى تىندۇرۇشتۇق، سىز ئوبدان تۇرۇپسىز، مەن ئويلايمەنـ

كى، سىزنىڭ ئاتا ـ ئانىڭىز سىزنى سېغىندى، سىزمۇ قەشقەردە تۇرماي ئەتىلا ئۆيىڭىزگە قايتىڭ.

ـ ئامانىسا مەن سىزدىن...

ـ بولدى، ئەشرەپ ئاكا گەپ قىلماڭ، مېنىڭمۇ سىزدىن بىر مىنۇتمۇ ئايرىلغۇم يوق، لېكىن بىزدە ئەركىنلىك يوق، شۇڭا ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئىنسابىنى تىلىمىسەك بولمايدۇ، بىزنىڭ ئىشىمىزنى ئاتا ـ ئانىلار ئۇققانىكەن، ئۇلار ئويلانماي قالمايدۇ، ئۇلارغا ئويلىنىش ۋاقتى بېرەيلى.

ـ بولىدۇ، ئامانىسا، مەن سىزنىڭ گېپىڭىزگە كىرىپ ئەتىلا ئۆيگە قايتاي، سىزگە شۇنىمۇ ئەسكەرتىپ قوياي، دادام نامرات بولغىنى بىلەن غۇرۇرى كۈچلۈك، گېپىدە تۇرۇۋالىدىغان جاھىل، سىز بىلەن يۈرگەنلىكىمنى باھانا قىلىپ ئۇرۇپ مېنى ناكا، قارىغۇ، چولاق قىلىپ قويۇشىمۇ مۇمكىن...

ئەشرەپ پەرەز قىلغاندەك ئابلا ئاۋازنى شۇنداق قىلمايدۇ دېگىلىمۇ بولمايتتى، ئامانىسا ئەشرەپنىڭ ئاشۇنداق بالا ـ قازاغا قېلىشىنى، بېجىرىم يىگىتنىڭ مېيىپ بولۇپ قېلىشىنى زادىلا خالىمايتتى، شۇڭا ئۇ بۇنى ئاڭلاپ:

ـ ياق، ـ دەپ ۋارقىرىۋەتتى ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا، ھېلىمۇ ياخشى ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى بۇ ئاۋازنى ئاڭلىمىغان بولسا كېرەك، ـ سىز تاياق يەپ مېيىپ بولۇپ قالسىڭىز بولمايدۇ، سىز يېزىغا بېرىپلا بۇ ئېھتىماللىقنى ئاۋۇال ئىسكەندەر ئاكام بىلەن ئامانگۈل ئاچامغا دەپ قويۇڭ، ئۇلار دادىڭىزنى توسىۇن، كۈچى يەتمىسە، دادامغا كېلىپ دېسۇن، دادامغا دېيەلمىسە ماڭا دېسۇن.

ئىككىيلەن مۇراد ـ مەقسىتىگە يېتىش يولىدا يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ئەھۋاللارنى پەرەز قىلىپ، ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇش چارىلىرىنى ئويلىشىپ ۋاقىتنىڭ قانچىلىك ئۆتكىنىنىمۇ بىلمەي قالدى، پەقەت توخۇ چىللىغاندىلا ئايرىلىش ۋاقتى بولۇپ

قالغانلىقىنى سېزىشتى، ئەشرەپ ئامانىسا بىلەن خوشلىشىپ تۇنجىلۇق ئالدىدىن ئايرىلىپ يولغا سېرىلىپ چۈشتى.

17

ساقچى تەرەپ قۇددۇس بايىنىڭ ئوغلى مەمتىلىنى ئەركەشتام چېگرىسىدىن قويۇۋېتىشنى كەينىگە سۈرۈپ تۇرۇۋالدى. قۇددۇس باي دوتەينىڭ تەستىقى بولغاندىكىن چېگرا ساقچىلىرى غىدىڭ - پىدىڭ قىلمايلا ئوغلۇمنى قويۇۋېتىدۇ، ئۇ كەلگەندىن كېيىن ئىسكىلاتنى بوشىتىپ بەرسەكمۇ كېچىكمەيمىز دەپ ئويلىغانىدى، هازىرقى ئەهۋالدىن قارىغاندا ئىسكىلاتنى بوشىتىپ قايتۇرۇۋالماي تۇرۇپ مەمتىلىنى ساقچى تەرەپ قويۇۋەتمەيدىغاندەك قىلاتتى. قۇددۇس باي ئىلاجسىز قېلىپ، ئادەم تەشكىللەپ هويلىدىكى بوش ئۆي هەتتا مال ئېغىللىرىنىمۇ تازىلىتىپ، ئىسكەلات (تۇرمە) تىكى بېسىلىپ قالغان ماللارنى يۆتكۈۋېتىپ ساقچىغا مەلۇم قىلىپ قويدى، ساقچى «ئۇقتۇق» دەپ جاۋاب بەردى. لېكىن ئۇلار خېلى كۈنلەرگىچە «تۇرمە»گە جىنايەتچىلەرنى يۆتكەپ ئەكەلمىدى، چېگرىدا تۇتۇپ تۇرغان مەمتىلىنىمۇ قويۇۋەتمىدى.

غەم - ئەندىشە كاللىدىن چىقىپ كەتمىسىمۇ ئەرلەر چىدايدىكەن، ئاياللار چىدىمايدىكەن. ئايپاشا خېنىم ئوغلىنىڭ يىراق چېگرىدا تاسادىپىي بىرەر خېيىم - خەتەرگە ئۇچراپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ يىغىدىن توختىمايۋاتاتتى، «بىر ئامالىنى قىلسىلا» دەپ قۇددۇس بايىنى ئولتۇرغۇزمايۋاتاتتى. ئەمدى قانداق قىلسام بولار، هە راست، دوتەي «ساقچى باشلىقىنىڭمۇ ئالدىدىن ئۆتۈپ قوي» دېگەن بىشارەتنى بەرگەن ئەمەسمۇ، بۇ ئۇرۇق - تۇغقان نەپسانىيەتچىلەرنىڭ ئىككىسى بىرلىشىپ خەقنى شۇلىدىكەن - دە، ساقچى باشلىقى ئوغلۇمنى بىرنەرسە قىلىۋېتەلمىگەن بىلەن

ئۆزىنى كۆرسەتمەي سوۋغامنى ئېلىش ئۈچۈن دوتەينىكى بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلىشنى كېچىكتۈرىۋەتمەيلى - دە. ھەي، نېمە ئىلاج، مەن دوتەينىكى بۇيرۇقىنى ئالدىمغۇ دەپ گىرىيلىك قىلماي، ساقچى باشلىقىنىكىمۇ ئالدىدىن ئۆتەي. قۇددۇس باي مۇشۇلارنى ئويلىۋېلىپ چاكارغا مەپىنى قېتىشنى بۇيرۇدى، ئايپاشا خېنىمغا قاراپ:

— مەن ساقچى باشلىقىنىكى ئالدىغا بارىمەن، ئۇنىكى ئالدىغا قويىدىغان سوۋغىنى تەييارلاپ سومكىغا سېلىپ ئاچقىپ بەر،

— دېدى ئاچچىقىنى يۇتۇپ خاپىغان ھالدا.

— ئەمدى قۇرۇق لىباسلارمۇ بولىۋېرەر؟ كوچىدا كىشىلەر «مۇلۇك خەقنىكى سوۋغىسىنى ئېلىپ خىيانەتچى بوپتۇ، مۇندىن كېيىن ئەمەلدارلار مۇلۇكنى ئىبرەت قىلىپ سوۋغا قوبۇل قىلمىغۇدەك، پارە ئالمىغۇدەك، ئەمدى ياخشى بولدى» دەيىشىۋاتىدۇ، ئۇ كۈنى دوتەيگىمۇ بىرمۇنچە سوۋغا ھارام كەتتى.

ئايپاشا خېنىم كوچىدىكى سۆز - چەچەكلەرگە ئىشىنىپ دومسىيىپ ئولتۇرۇۋالدى.

— خوتۇن كىشىنىكى چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا دېگەن شۇ - دە، مۇلۇكنىكى خىيانەت قىلغىنىنى، پارە يېگىنىنى سوتلاش بىلەن ئەمەلدارلارنىكى خىيانەت قىلىش، پارە يېيىشنى تۈگەپ قالىدۇ دەمسەن؟ بولىدۇ، مەن سوۋغىنى ئاپىرىپ باقاي، ساقچى باشلىقى ئالامدۇ - يوق؟ كۆرۈپ باق، بولامدۇ؟

— ئالدىغا ئېلىپ بارسىلا كۆزى قىزىرىپ ئېلىپ سالار ھەقاچان، ئېلىپ بارمىسىلامۇ ئىشىمىزنى بېجىرىپ بەرمەسمۇ، بىر سىناپ باقمامىلا.

پۇل كىمگە ئاچچىق، قۇددۇس بايمۇ پۇلنى ئاسان تاپمىغان - دە، مۇلۇكنى سوتلىغىلى ئون كۈن بولدىغۇ، بۇ ئەمەلدارلارنىك ئىپسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتمىگەندۇ. ئايالىنىكى گېپىگە كىرىپ قۇددۇس بايمۇ سىناپ باقماقچى بولۇپ قۇرۇق قول مەپىگە چىق-

تى، ئۇ ساقچى دەرۋازىسىدىن كىرگەندە لى خۇڭلىن ئۇستام بىلەن روبىرو ئۇچرىشىپ قالدى.

— قۇددۇس باي ساقچىغا كەلدىڭما، ساقچى باشلىقىنى ئىز-دەمسەن؟ ئۇ ئىشخانىسىدا قالدى، — دېدى ياغاچچىلىق ساندۇقى-نى مۇرىسىگە ئارتىپ هويلىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ.

قۇددۇس باي لى خۇڭلىنىدىن ئايرىلىپ ئىشخانا بىناسىغا كىرىپ ئون قەدەممۇ ماڭماي ساقچى باشلىقىنىڭ ئىشىك تۇۋىدىن چىققان قوغدىغۇچى بىلەن ئۇچراشتى، ئۇ ئىتتىك قۇددۇس باي-نىڭ ئۇستىۋېشىگە، قولىغا قارىۋالدى.

— مەن ساقچى باشلىقى بىلەن كۆرۈشمەكچىدىم، — دېدى قۇددۇس بايمۇ قوغدىغۇچىنىڭ ئۆزىگە سەپ سالغانلىقىنى سې-زىپ.

— ساقچى باشلىقى يوق، كۆتۈۋېلىش ئىشخانىسىدا ئولتۇ-رۇپ تۇرغىن، ئۇ كەلگەندە مەن سېنى چاقىرىمەن، — دېدى قوغدىغۇچى قۇددۇس بايغا كۆتۈۋېلىش ئىشخانىسىنى كۆرسىتىپ.

بۇ ئۇلارنىڭ كونا ئادىتى ئىدى، قۇرۇق قول كەلگەنلەرگ كۆتۈۋېلىش ئىشخانىسىدا بىر كۈن ئولتۇرغان بىلەنمۇ ساقچى باش-لىقى كەلدى دەپ خەۋەر قىلمايدۇ، ئىشىنىمۇ بېجىرىپ بەرمەي-دۇ. «ساقچىنىڭ كونا ئادىتى ئۆزگەرمەپتۇ، مەنمۇ كونا ئۇسۇ-لۇمنى قوللانمىسام بولمىغۇدەك» قۇددۇس باي كۆتۈۋېلىش ئۆيى-گىمۇ كىرمەي ئۇدۇل مەپكەشنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنى ئۆيىگە بېرىپ «سوۋغا» ئەكېلىشكە ئەۋەتتى.

مەپكەش هايال بولمايلا قايتىپ كەلدى، ئۇنىڭ سومكىدىكى سوۋغىنى قۇددۇس بايغا سۇنۇپ بېرىۋاتقانلىقىنى قوغدىغۇچى چې-رىك يىراقتا تۇرۇپ كۆرگەنىدى، شۇڭا ئۇ بۇ قېتىم قۇددۇس بايغا ئوچۇق چىراي ئېچىپ ساقچى باشلىقىنىڭ يېنىغا كىرىشكە ئىجازەت بەردى. ساقچى باشلىقىمۇ قۇددۇس بايغا ئىززەت-ئىكرام بىلدۇرۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنى قارشى ئالدى، دېۋاندا

ئولتۇرۇسقا تەكلىپ قىلدى، ئۆزى قۇددۇس باينىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ ئۇسسۇلۇق قۇيۇپ بەردى. ساقچى باشلىقى دوتەينىڭ تاپ-شۇرۇقىنى ئۇنتۇپ قالمىغاندى، مۇلۇك مەسىلىسى ئارقىلىق قۇددۇس باينىڭ يۇرىكىنى مۇجۇپ قويماقچى بولدى.

— قۇددۇس باي، ئۆزلىرى دوتەينى قوللاپ، ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىپ كېلىۋاتقان بىر باي تۇرۇقلۇق دوتەيگە نىسبىتى بۇزۇق، خىيانەتچى، پارىخور مۇلۇكنى تونۇشتۇرۇپ يامان قىپ-تىلا جۇمۇ، — ساقچى باشلىقى قۇددۇس بايغا ئالىيىپ قارىدى.

— راست دەيدىلا ساقچى باشلىقى، مەن مۇلۇكنى دوتەينىڭ ئالدىغا ئەكىرمىسەم بولاركەنتۇق، سەۋەنلىك مەندە. دوتەي ئەينى ۋاقتىدا «مۇلۇكنىڭ تۇڭچىلىق سەۋىبىسى يۇقىرى ئىكەن، مې-نىڭ يېنىمدا قالسۇن» دېۋىدى، ئۆزۈمۇ ھەيران قېلىپ كۆزلە-رىم چەكچىيىپ كەتكەنىدى. ئۇ دوتەينىڭ يېنىدا قالغاندىن كې-يىن ھالى چوڭلاپ مېنىمۇ كۆزگە ئىلماس بولۇپ كەتكەن، ھەتتا سىلىنىمۇ، ئىشخانا مۇدىرىنىمۇ تونۇۋالالماي قالدى. ئۇ تېخى ھەددىدىن ئېشىپ دوتەينىڭ جانجان مەنپەئىتىگە دەخلى - تەرۇز قىپتۇ، بۇنى دوتەي ئۆز ئاغزى بىلەن دەپ بەردى دېسىلە، مۇلۇك-نىڭ مۇشۇنداق ئېغىر جىنايەتلىرى بولسىمۇ، لېكىن بۇلار ھۆ-كۈمنامىغا يېزىلماپتۇ، شۇڭا سوتنىڭ چىقارغان ھۆكۈمى بەك چولتا بولۇپ قاپتۇ، مېنىڭچە بولسا زىنداندا مەڭگۈ ياتسا بولار-كەندۇق، قانداق دەيدىلا ساقچى باشلىقى؟

ساقچى باشلىقى دوتەينى تىلغا ئېلىپ مۇلۇكنى قۇددۇس بايغا چاتسام تىلى تۇتۇلۇپ ئالدىمدا لەببەي دەپ تۇرىدۇ، دەپ ئويلىغاندى، قۇددۇس باي ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ مۇلۇكنىڭ تىلغا ئېلىشقا بولمايدىغان، سۇرۇشتۇرۇشكىمۇ بولمايدىغان «جە-نايەت» لىرىنى بىر - بىرلەپ ئاتاپ كۆرسىتىۋاتاتتى، «بۇ قانداق گەپ بولۇپ كەتتى، بۇ سىرلارنى قۇددۇس باي قانداق بىلىۋالغا-دۇ؟ سوراپ باقايمۇ، ياق، ئۇ ماڭا دەپ بەرمەيدۇ، بەلكى بىر-

مۇنچه ئىش چۇۋۇلۇپ چىقىپ دوتەينىڭ ئالدىغا بېرىشقا توغرا كېلىدۇ، دوتەيمۇ ئۇنىڭغا جانجان مەنپەئىتىمگە دەخلى - تەرۇز قىلدى دەپ بېرىپتىغۇ، ئۇ يەنە نېمىلەرنى دېدى، كىم بىلىدۇ، بولدى، ئۆزۈمنىڭ بېشىغا ئىش تېرىۋالماي.» ساقچى باشلىقى مۇشۇلارنى ئويلىۋېلىپ مۇلۇك ھەققىدىكى پاراڭنى توختىتىش قارارىغا كەلدى.

— ھەي، سوت شۇنداق قىلىپ قويۇپتىمۇ تاڭ، بولدىلا...

— بولدىلا دەيدىلاغۇ، سوت شۇنداق قىلىپ قويۇپتىغۇ دەپ مۇلۇك چۆنتىكىگە سېلىۋالغان پۇلنىمۇ ئۇندۇرىۋالمىدىلاما؟ — قۇددۇس باي قەستەن كوچىلاپ تۇرۇۋالدى، ساقچى باشلىقى تېنەپ قېلىپ قۇددۇس بايغا گەپ تېپىپ بېرەلمەي قىزىرىپ تاتىرىپ سوتتىكىلەرنى تىللىغىلى تۇردى.

— راست، سوتتىكىلەرنىڭ قانداق قىلغىنىدۇ، بۇ تۇرمىنى ساتقان پۇلنى مۇلۇكتىن بىزگە نېمە ئۈچۈن تۆلىتىپ بەرمىگەندۇ، ھۇ ئاناڭنى، مەن بۇنى ئەجەپ ئويلىماپتىمەنا. ساقچى باشلىقى ئورنىدىن تۇرۇپ قوللىرىنى بېقىنىغا تىرەپ ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭغىلى تۇردى.

— مۇلۇك شېرىكلىشىپ سودا قىلايلى دەپ ماڭا بەرگەندە-كىن، مۇلۇكنى ئەكەل دەپ ماڭا ئەۋەتسىمۇ بولاتتىغۇ - ھە، ساقچى باشلىقى؟ — دېدى قۇددۇس بايمۇ ئۇنىڭغا ماسلاشقان قىياپەتتە، قۇددۇس باي ئۇنىڭ ئىچىنى ئېچىشتۇرۇپ يېغىرىنى ئاتىلىدى.

گەپ تېخىمۇ چوڭقۇرلاشسا ئۆزلىرىنىڭ ساختىلىقى، ئالدامچىلىقى ئۆز ئاغزى ئارقىلىق ئاشكارىلىنىپ قالىدىغانلىقىنى سەزگەن ساقچى باشلىقى پەسكويغا چۈشتى.

— ھەي قۇددۇس باي، پۇللىرىغا سانچىلىۋاتقانده-كىن گەپ قىلىلاغۇ، جىنايەت ئۆتكۈزگۈچى مۇلۇك بولغاندىكىن سوت

مۇلۇكنىلا تونۇيدۇ، ئۇلار ئىككىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇئامىلە-
نى سۇرۇشتۇرۇش دائىرىسىگە كىرگۈزمىگەن ئوخشايدۇ، گەپنى-
مىز مۇشۇ يەرگىچە بولسۇن، ئۆزلىرىنىڭ يەنە باشقا ئىشلىرى
بارمۇ؟ — دېدى ساقچى باشلىقى نېمىگىدۇ ئالدىراۋاتقان قىياپەت-
تە.

— بار، بار، — قۇددۇس بايمۇ ساقچى باشلىقىغا دەيدىغىنى-
نى دەپ ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ بولغانىدى. شۇڭا ئۇمۇ ئۆز
ئىشىغا كېلىپ ئورنىدىن تۇردى، سومكىسىدىن سوۋغىنى ئېلىپ
ساقچى باشلىقىنىڭ ئالدىغا قويۇۋېتىپ، — ئوغلۇم تېخى كېلەل-
مەيۋاتىدۇ، — دېدى.

— رەھمەت، — دېدى ساقچى باشلىقى «سوۋغا»نى ئالدىغا
تارتىپ ئۇستەل تارتمىسىغا سېلىۋېتىپ، — نېمە دېگەنلىرى بۇ،
ئوغۇللىرى تېخى كېلەلمەپتىما؟ يولدا هايال بولۇپ قالدىمۇ —
يە؟ — شۇ ئەسنادا بىر چېرىك ساقچى باشلىقىنىڭ ئالدىغا كېلىپ
«ۋەزىپە ئورۇندالدى» دەپ قويۇپ چىقىپ كەتتى، — هازىرقى
چېرىك ئوغۇللىرى بىلەن چېگرىدىن كەلگەن، ئۆيلىرىگە قايتىپ
بارسىلا ئۇنى كۆرىلا، — دېدى ساقچى باشلىقى قۇددۇس بايىنى
ئۇزۇتىۋېتىپ.

دېگەندەك، قۇددۇس باي هويلىسىغا قايتىپ كېلىپ مەمتە-
لىنى كۆردى، مەلۇم بولدىكى، ئۇ چېگرىدىن شەھەرگە كەلتۈ-
رۈلگىلى بىر هەپتىدىن ئاشقان، لېكىن قۇددۇس باي ساقچى
باشلىقىنىڭ ئالدىغا بېرىپ «سوۋغا» بەرمىگىنى ئۈچۈنلا ئۇنى
نەزەربەنتته تۇتۇپ تۇرغان.

ئانا دېگەن پەرزەنتىگە ئاجايىپ كۆيۈدۇ. ئۇنىڭ ئوغلىنى
نەزەربەنتتىن قۇتۇلدۇرۇپ ئاچىقۋېلىش ئۈچۈن قانچىلىك پۇل
كەتتى، بۇنىڭ بىلەن كارى بولمىدى، ئەيتاۋۇر ئوغلىنى كۆرۈپلا
ئۇنىڭ غېمى ـ ئەندىشىلىرى تۈگەپ يېغىدىن توختىدى، هاردۇقى
چىققاندەك بولۇپ تېتىكلىشىپ كەتتى، ئۆزىنى رۇسلاپ روهىنى

ئورغۇتۇپ يەرنى چىڭ - چىڭ دەسسەپ ماڭمدىغان بولۇپ كەتتى، چىرايلىرىمۇ گۈلدەك ئېچىلدى.

لېكىن قۇددۇس بايىنىڭ پۈتى سۇنۇپ ئاغرىق ئازابى تارتقاندىن ئۇچۇنمۇ ياكى يېقىندا يۈز بەرگەن ئۆزىگە ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىگە چېتىشلىق ۋەقەلەرنىڭ زەربىسىدىنمۇ ۋە ياكى لى خۇڭلىڭدىن ئاڭلىغان سىرلىق ئىشلار قاتتىق تەسىر قىلدىمۇ، ئەيتاۋۇر ئۇنىڭدا شۇنچە كېلىشكەن، بېجىرىم تېنى تارتىلىپ قالدى، چىراي يىدىن هارغىنلىق، روهىي پەسىيىش ئالامەتلىرى مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ خۇشخۇي، تېتىك، خۇشچاقچاق، هەمسۆھبەت مىجەزى سۇسلاشقان، يالغۇزلۇقنى خالايدىغان، خىيالپەرەس بولۇپ قالغانىدى. بۇگۈنمۇ ئۇ پېشىنگە چىقىپ نامىزىنى ئۆتەپ هويلىغا كىرىپ، ئۇچىسىدىكى پەشمىتىنى سېلىپ پېشايۋانغا ئېلىپ قويدى - دە، جىمجىتلا باغقا كىرىۋېلىپ ياغاچچى لى خۇڭلىن بىلەن ئولتۇرۇپ مۇڭداشقان ئۇستەلگە كېلىپ ئولتۇردى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئۆتكۈر كۆزلىرى باغنىڭ گۈزەل مەنزىرىلىرى ئارىسىدا ئايلىنىپ يۈرسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدا تەبىئەت بەخش ئەتكەن گۈزەللىكتىن هۇزۇرلىنىش هەۋىسى يوق ئىدى. باغدا ئالما، نەشپۈت قاتارلىق مېۋىلەر پىشىپ قۇياش نۇرىدا پارقىراپ تاۋلانغان، خۇشپۇراق چېچىپ ئىگىسىنىڭ يەپ لەززەتلىنىشىنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئىشتىهاسى يوق ئىدى، ئۇنىڭ مېڭىسى ئېغىر خىياللارغا بېرىلگەن ئىدى، ئۇ ئويلايتتى: «مەن هۆرمەتكە سازاۋەر كاتتا باي، مېنى خەلق چوڭ كۆرىدۇ، هۆكۈمەت هۆرمىتىمنى قىلىدۇ، چۈنكى مەن هۆكۈمەتنىڭ ئەمىر - پەرمانلىرىغا خىلاپ ئىش قىلمىدىم، باجنى كېچىكتۈرمەي تاپشۇردۇم، ئەمەلدارلار بىلەنمۇ چىقىشىپ ئۆتتۈم، شۇڭا دوتەينىكۈمۇ ماڭا هەر ۋاقىت ئىشىكى ئوچۇق، ئەينى ۋاقىتتا ئۇ مېنىڭ يۈزۈمنى قىلىپ يالاڭتۆش مۇلۇكنى مەن باشلاپ ئەكىرگەنلىكىم ئۈچۈنلا ماڭا ئىشەنگەندەك ئىشىنىپ يېنە-

دا تۇكچىلىقتا ئەپقالغان. بۇ ئون نەچچە يىلدىن بۇيان مۇلۇك دوتەينىكى تۇكچىلىقىنى قىلىپ ئىشەنچىلىك ئادىمى بولۇپ قالـ دى، ئۇنى بۇ ئورۇندىن ھېچكىم تەۋرىتەلمەيدۇ، ئۇ ماڭىمۇ ئوبدانلا ئەسقاتىۋاتىدۇ، سودا ئىشلىرىمغا پايدىسى تېگىۋاتىدۇ، دەپ قاراپ مەنمۇ مۇلۇكنى قەدىرلىدىم، ئۇنى بىر قېتىم ئۆيلەپ قويدۇم، ئۇ قىزىمغا ئەلچى كىرگۈزۈپتىكەن، بەرمەكچىمۇ بولۇـ ۋاتاتتىم، لېكىن مۇلۇك ئويلىمىغان يەردىن زىنداڭغا تاشلىنىپـ تۇ، مەن بۇنى كېيىنرەك ئاڭلىدىم. مېنىڭ بۇرۇنلا مۇلۇككە نىسبەتەن گۇمانىم بار ئىدى، ئۇ بەلكىم دوتەيگە ياقمايدىغان ئىش تېرىپ قويغاندۇ، شۇنداق يېرى بولسا دوتەي ئادىل بىر تەرەپ قىلىدۇ، ماڭا چېتىلىدىغان يېرى بولمىسا سۇكۇت قىلىپ تۇرغۇنۇم تۇزۇك دەپ ئويلىغان ئىكەنمەن. مەن يېزىدىن قايتىپ كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي دوتەينىڭ ئالدىغا بېرىشقا توغرا كەلدى، ئۇ ماڭا «مۇلۇكنىڭ زىنداڭغا تاشلىنىشىدىكى سەۋەبى مېنىڭ مەنپەئىتىمگە دەخلى ـ تەرۇز قىلدى، دېسە بۇ گەپنى ئۇدۇللا چۈشىنىپ، مۇلۇك دوتەينىڭ ئىشخانىسىدىن قىممەت باھالىق بىر نېمىسىنى ئوغرىلىۋالغان ئوخشايدۇ دەپ قاراپتىمەن. مەن شۇ ۋاقىتچە بەزى ئەمەلدارلارغا پىكرىم بولسىمۇ ھۆكۈمەتتىن، دوتەيـ دىن شەكلىنىپ باقمىغانىدىم، مۇلۇكنىڭ تارتقۇلىقى بار دەپ قارىغان ئىكەنمەن. شۇ كۈنى دوتەيدىن قەشقەرنىڭ بازار كۈنى مۇلۇكنىڭ سوتلىنىپ ھۆكۈم ئېلان قىلىنىدىغانلىقىنى ئاڭلـ دىم، بىر ھېسابتا مۇلۇك مېنىڭ يېقىن ئادىمىم، ئۇنىڭ تەقدىرىـ گە كۆڭۈل بۆلمەي تۇرالمەيمەن ـ دە، باشقىلارغا تىنمىغان بولـ سامۇ كۆڭلۈمدە ئۇنىڭغا كېپىل بولۇپ، زىنداندىن ئەچىقىۋالـ غۇمۇ بار ئىدى، بازار كۈنى مەن سەھەردىلا سوت مەيدانىغا بارماقچى بولۇپ ئۆيدىن چىقتىم. ھېلىمۇ ياخشى دەل شۇ ۋاقىتتا ياغاچچى ئاغىنەم لى خۇڭلىن كېلىپ مېنى سوت مەيدانىغا بارـ غۇزمىدى، بارغان بولسام مۇلۇككە «جىنايەت» قىلىپ توقۇپ

چىققان ھۆكۈمنامىغا ئىشىنىپ، مۇلۇك بىلەن زۇكۇنلىشىمەن دەپ سوتتا مالىمانچىلىق تېرىپ ئۆزۈمگە ئاۋارىچىلىق تېپىۋالار-كەنمەن، ئاغىنەم لى خۇڭلىن بۇ بالا - قازادىن مېنى ساقلاپ قالدى» .

لى خۇڭلىن ساقچى باشلىقى يۈرتىدىن چاقىرتىپ كەلگەن ياغاچچى، تەڭتۇش، ئۇلپەتداش. ئىككىسى دائىم ئىچكىرى ئۆيگە كىرىۋېلىپ ھاراق ئىچىشىدۇ، ئىككىسىنىڭ دېيىشمەيدىغان گېپى يوق، ساقچى باشلىقى لى خۇڭلىندىن مەخپىيەتلىكنى يوشۇرۇپ ئولتۇرمايدۇ، ھەممىنى دەپ بولۇپ ئۇنىڭغا «ھېچكىمگە دېمە جۇمۇ، بولمىسا كاللاڭ كېتىدۇ - ھە» دەپ قويىدۇ. شۇ ۋاقتىچە ساقچى باشلىقى لى خۇڭلىننىڭ مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلاپ قويغىنىنىمۇ ئاڭلىمىدى. لى خۇڭلىن يەنە ياغاچچىلىق سايمانلىرىنى كۆتۈرۈۋېلىپ ئىدارىمۇ - ئىدارە، مەھەللىمۇ - مەھەللە چۆرگىلەپ يۈرۈيدۇ، سۆزمەن، چىقىشقاق، ئەمەلدارلار، خىزمەتچىلەر، چېركىلەر، پۇقرالار بىلەن چاقچاقلىشىپ كۆڭۈل-لۇك ئۆتىدۇ، كىم ئۇنىڭ بىلەن مۇڭداشسا شۇ ئۇنىڭغا كۆرگەن، ئاڭلىغان ئىشلارنى، ۋەقەلەرنى سۆزلەپ بېرىدۇ، شۇڭا ئۇنىڭ ھۆكۈمەتنىڭ، ساقچىنىڭ ۋە باشقا ئىدارىلارنىڭ مەخپىيەتلىكىنى بىلمەيدىغىنى يوق، ئەمەلدارلار مۇناسىۋىتىمۇ ئۇنىڭغا بەش قول-دەك ئايان، ئۇ ھەممىنى بىلىۋېلىپ ھۆپۈپتەك بېشىنى سىلىپ يۈرۈيدۇ. لېكىن ھۆكۈمەت، ساقچى تەرەپتىن سىرتتىكى بىگۇ-ناھ، ياخشى ئادەم سۈيىقەستكە، ئۇۋالچىلىققا ۋە باشقا ئەھۋالغا يولۇقۇش ئېھتىماللىقىنى سەزسىلا ئۇ ھەر باب بىلەن شۇ ئادەم-نىڭ يېنىدا پەيدا بولۇپ خەۋەر يەتكۈزۈپ خەۋپ - خەتەردىن قۇتۇلۇشىغا ياردەم بېرىدۇ. ئۇ قۇددۇس باي بىلەن كونا تونۇشقۇ، ئادەتتىكى ۋاقىتلاردىمۇ ھۆكۈمەتنىڭ، ساقچىنىڭ، ئەمەلدارلار-نىڭ مەخپىي ئەھۋاللىرىنى سۆزلەپ بېرىپ ئىچ پۇشۇقىنى چىقە-رىۋېلىپ كېتەتتى، ئۇ مەخپىيەتلىكلەر قۇددۇس باي ئۇچۇن

مۇناسىۋەتسىز بولغاندىكىن، ئادەتتىكىچە ئاڭلاپ قويماتتى. لېكىن بۇ قېتىم لى خۇڭلىننىڭ سۆزلەپ بەرگەنلىرى قۇددۇس بايغا، مۇلۇككە، غۇلام پاختىغا مۇناسىۋەتلىك، شۇنداقلا ھېچكىم سۆز-لەپ يۇرۇشكە جۇرئەت قىلالمايدىغان، دوتەينىڭ ۋە ئۇنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرى، ساقچى باشلىقى، ئىشخانا مۇدىرلىرىنىڭ سىرلىق ئىشلىرى. لى خۇڭلىن ئاشۇ ئىشلارنى مۇشۇ ئۇستەلدە ئولتۇرۇپ قۇددۇس بايغا سۆزلەپ بەرگەن، قۇددۇس باي شۇ ۋاقىتتىكى لى خۇڭلىننىڭ قىياپىتىنى ئەسلەپ خىيالىنى داۋاملاشتۇرۇدى: «مۇنداق قارىغاندا لى خۇڭلىن قارا ئىش قىلىشتىن باشقا ئىشنى بىلمەيدىغان، قورسىقىدا ئومىچى يوق، تومپاي يالاڭتۆشتەك كۆ-رۈنىدۇ، لېكىن ئۇ ئاشۇ ئەمەلدارلارغا ئوخشىمايدىغان، ئادىل، ۋىجدانلىق، كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلسامىلا دەپ تۇرىدىغان ئە-سىل ئادەمكەن، ئۇنىڭ ئايىغىمۇ تېتىك ھەم خەلق بىلەن چىقىش-قاق، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدىكى گەپلەرنى ئىختىيارلىقى بىلەن ئاشكارىلىتالايدۇ. ئۇ دوتەينىڭ ئالتۇن - كۈمۈشلىرىنى يۇرتىغا خۇپىيانە يۆتكەشتەك مەخپىي تۇتقان ئىشىنىمۇ بىلىۋاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مۇلۇكنىڭ نېمە سەۋەبتىن زىندانغا تاشلانغانلىق سىرىنى بىلدىم، مەن بۇنى ئاڭلاپ ھەم چۆچۈدۈم ھەم كۆزۈمنىڭ ئېچىلد-ىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. مەن شۇنى بىلدىمكى، دوتەي يۇرتىدىن ئايرىلىپ يۇرتىمىزغا كېلىپ ھۆكۈمران بولۇپ ئادىل يۇرت سو-رىغۇچى ئەمەس، بەلكى ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ پارە يەپ، سوۋۇغا قوبۇل قىلىپ، مەركىزىي ھۆكۈمەتنى، خەلقنى ئالداپ قان شو-رىغۇچى، ئۆزىنى سەمىرتكۈچى، بېيىتقۇچى پارازىت ئىكەن، ئۇ ئىنتايىن قۇۋۇ، ھىيلىگەر ئالدامچىكەن، ئۇچىغا چىققان ۋەھشىي جاللاتكەن. ئۇ بۇ قېتىم مۇلۇكنى ئۆزىدىن شەكلەندۈرمەي شۇن-داق جايلاپتۇكى، گويا ساقچى باشلىقى ئۆزىگە دېمەي، يوشۇرۇنچە زىندانغا تاشلىۋەتكەن دېگەن تۇيغۇغا كەلتۈرۈپتۇ، شۇنىڭ بىلەن مۇلۇكنىڭ ئۇستىگە يېڭى جىنايەت توقۇپ چىقىپ غۇلام پاختا

بىلەن ئىككىسىزگە چېتىپتۇ. يەنە كېلىپ تۇرمىنىڭ ئىچىدە مۇ-
لۇككە بىر خىل، تۇرمىنىڭ سىرتىدا بىزگە يەنە بىر خىل چېتىپ-
تۇ ئۇلار بۇنى قانۇن رامكىسىغا سېلىپ، بىر تەرەپتىن ھۆكۈ-
مەت، ساقچى قاتارلىق دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ
پاك - دىيانەتلىكلىكىنى نامايىش قىلىش مەقسىتىگە يەتسە، يەنە
بىر تەرەپتىن مۇلۇك بىلەن مەن ۋە غۇلام پاختىنى بىر - بىرى-
مىزگە ئۆچلەشتۇرۇپ بىر - بىرىمىزنىڭ قوڭنى كولايدىغان،
بىزنى ئوت بىلەن سۇدەك چىقىشالمايدىغان قىلىۋەتمەكچى. بۇ-
نىڭدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، كېلەچەكتە دوتەي يەنىلا مۇلۇكنى
ئەتىۋارلاپ ئىشلەتكۈدەك. ئۇ ۋاقىتقا بارغاندا مېنىڭ، ئائىلەمـ
نىڭ تەقدىرى، بايلىقىم نېمە بولۇپ كېتەر؟ ھەي بۇ زامانداا
كىشى ئۆزىنىڭ ماكانىدىمۇ خاتىرجەم، بىخەتەر ياشىغىلى بولمايـ
دىغان بولۇپ قېلىۋاتىدىغۇ! مەن كوچىدا قالغان يېتىمنىڭ بېشـ
نى سىلاپ ياخشىلىق قىلدىم دەپ قەشقەرگە، بىزگە بالايىئاپەت
ياغدۇرىدىغان بىر يامان ئادەمنى ئەكەلگەن بولۇپ قالمىغىدىم.
مەنمۇ لى خۇڭلىن ئۇستامنىڭ ياردىمى بىلەن زالىم، قانخور
دوتەينىڭ ئالدامچىلىق سۇيقەستىنى ئالدىن بىلىۋېلىشقا مۇيەسسەر
بولدۇم، لېكىن مۇلۇكنىڭ بىلىۋېلىشى، ھەق - ناھەقنى ئايرـ
ۋېلىشى مۇمكىن ئەمەس، ئۇ دوتەيگە ئىشەنگىنى ئىشەنگەن،
قايمۇققىنى قايمۇققان، شۇڭا ئۇ زىندانىدا يېتىپمۇ ئۆزىنىڭ ئەدـ
پىنى بەرگەن قارانىيەت دوتەينى «شەپقەتچىم، باش پاناھىم،
مېنىڭ زىندانغا تالاشلانغانلىقىمنى بىلىپ قالسىلا، مېنى زىندان-
دىن ئازاد قىلىدۇ، دەپ قارايدۇ، بىزگە بولسا غەزەپ - نەپرىتى
كۈچىيىدۇ، قىساس ئوتى ۋۇلقانەك يانىدۇ. ئۇ ۋاقىتقا بارغاندا
دوتەي ئاسماندىن چۈشكەندەكلا مۇلۇكنىڭ ئالدىدا پەيدا بولىدۇ
- دە، ئۇنى زىندانىدىن چىقىرىدۇ، دوتەي ئۇنىڭ «قۇتقازغۇچ
ئىلاھى» غا ئايلىنىدۇ. بۇ ۋاقىتتا دوتەي ئەقىل كۆرسىتىپ تۇر-
مىسىمۇ مۇلۇكنىڭ بىزگە قارىتا نەپرىتى ئۇرغۇپ غالجىر ئىتقا

ئايلىنىدۇ» . قۇددۇس باينىڭ خىيالى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ۋۇ-
جۇدى تىترەپ پىشانىسىدىن مۇزدەك تەر چىقىپ كەتتى، بىئارام
بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، ئۇ جىددىيلەشكەن مېڭىسىنى
ئىزىغا چۈشۈرمەكچى بولغاندەك باغنىڭ ئىچىدە ئۆسكەن يۇمشاق
ئوت - چۆپلەرنى يېنىك دەسسەپ مېڭىشقا باشلىدى، «مەن مۇشۇ
ئەللىك ياشقا كىرگۈچە خۇدانىڭ شەپقىتىگە ئېرىشكەن، كىمسەلگە
چىقىلماي سالامەت كەلگەن، ھەر - ھەر سەپەر مۇشكۈلاتلىرىنى
يەڭگەن، سودام راۋان بولغان، ئائىلەم ئىناق، كۆڭلۈم پۈتۈن،
خۇشال - خۇراملىق ئىچىدە ياشاپ كەلگەنىدىم، ئارىلىقتا خۇدا-
نىڭ نەپرىتىگە ئۇچراپ قالماي دەپ بەش ۋاقلىق نامىزىمنى تاشلە-
مىغان، سەدىقە، ئۇشرە - زاكاتنى بېرىپ تۇرغان، دوتەي ۋە
باشقا ئەمەلدارلار بىلەنمۇ ياخشى ئۆتكەنىدىمغۇ. باج، سېلىقنى
بېرىپ تۇردۇم، مۆمىن پۇقرا بولغانىدىم. بۇ ئۆمرۈمدە ۋىجدا-
نىمغا خىلاپ ئىش قىلماپتىمەن، خەقنى بوزەك قىلمىدىم، بېرە-
شىمۇ، ئېلىشىمۇ يوق، بالا - قازادىنمۇ، تۆھمەتتىنمۇ يىراق
ئىدىم، مۇندىن كېيىنمۇ يۇقىرىقى ئەقىدەمگە ئەمەل قىلىپ كە-
يىنكى ھاياتىمدىمۇ سودامنى داۋام قىلىپ كۆڭۈللۈك، خاتىرجەم
ياشاۋېرىمەن دەپ ئويلىغان ئىكەنمەن، ھەي، بۇ يىل نېمە يىلە-
دۇ؟ بۇ يىل مەن ئارقا - ئارقىدىن بۇرۇن بېشىمغا كەلمىگەن
بالا - قازالارغا يولۇقتۇاتىمەنغۇ؟ دەسلىپىدىلا مەپىدىن ئاغدۇرۇ-
لۇپ پۈتلىرىم سۇندى، يارىلاندىم، تېنىمنىڭ سۇنۇشىغا ئەگە-
شىپ روھىمۇ سۇنغاندەك بولدى، بۇ قېتىم مەن بەك قورقۇپ
كەتتىم، ساقىيالمايمەنمىكىن دەپ ئويلىغانىدىم. ھېلىنمۇ ياخشى،
ئاللا تائالا كېسەلگە شىپانى، ئىنسانغا پۈتمەس - تۈگىمەس ئەقىل
- پاراسەتنى بەرگەنىكەن، ئەقىل - پاراسەت ئىگىلىرى بىمارغا
شىپا قىلىپ ئۇنىڭ زەخمىلىرىنى سەللىمازا ساقايتىۋېتەلەي-
دىكەن، كۆزگە ئىلمىغان چوماق پۈتقا ئىلىشىدۇ، دېگەندەك ئاشۇ
بىچارە يالاڭتۆش، يىرتىق تەلپەك كىيىۋالغان دېھقان ئابلا ئاۋاز

مېنى داۋالاپ ئورنۇمدىن تۇرغۇزۇۋەتتى، مەن قايتا بېجىرىم ئادەم بولۇپ قالدىم. ئۇنىڭ بىلىم بايلىقى مېنىڭ پۇل بايلىقىمدىن كۈر مىڭ ھەسسە ئۈستۈن چىقتى، مەن پۇل تاپتىم، باي بولدۇم دەپ كۆرەڭلەپ ئاشۇ يىرتىق تەلپەك ئىچىدىكى ئابلا ئاۋازلارنى يارات- مايدىغان، كۆزۈمگە ئىلمايدىغان بولۇپ قالغان ئىكەنمەن، ئەس- لىمنى ئۇنۇتقان ئىكەنمەن» بىردىنلا ئۇنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈلدى، ئۇ ئۆكسۈشكە باشلىغاندىلا ئۆزىنىڭ بۇ ھالىتىنى بىر كىم كۆرۈۋاتقاندەك بىلىنىپ بىر يوغان ئۇۋزمە دەرىخىنىڭ كەينىگە يوشۇرۇندى، «ھەي، مېنىڭ پۇشتۇم ئابلا ئاۋاز ئائىلىسىدىنمۇ بەتتەر ئىدى، مەن بىر ئاز پۇللۇق بۇلۇۋې- لىپلا ئۇلارنى بوزەك قىلدىم، ئەزدىم، ئابلا ئاۋازلارنىڭ يېرىنىمۇ ئۇلار يامان كۈنگە قالغاندا پۇرسەتپەرەسلىك قىلىپ ئەرزىنىگە ئېلىۋالدىم، توۋا خۇدايىم، سەن ماڭا گۇۋاھ بول.» ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ ئاسمانغا قاراپ ناله قىلدى، «مەن توۋا قىلاي، مەن كېيىنكى ئۆمرۈمده دېھقانلارنى، ھەرقانداق كىشىنى بوزەك قىل- مايمەن، ئەزمەيمەن، مەن گۇناھىمنى تونۇدۇم، مېنى گۇناھىم- دىن مەغپىرەت قىلغايسەن» ئۇنىڭ ئېزىلىپ سۇ بولۇپ كەتكەن كۆڭلى تەسكىن تاپتى بولغاي، ئۇ يېڭىنىڭ پېشى بىلەن كۆز ياشلىرىنى ئېرتىۋېتىپ ئۇۋزمە دەرىخىنىڭ دالدىسىدىن چىقتى. يەنە ئاستا قەدەم ئېلىپ مېڭىشقا باشلىدى، «مەن شەھەردىكى ئىشلىرىمنى تۈگىتىپ بولۇپلا يېزىغا بارماقچىدىم، ھازىر مەمتە- لىمۇ قايتىپ كەلدى، ئۇنى ئېلىپ بېرىپ يېزىدىكىلەرگىمۇ نەزىر قىلىپ بېرىپ ئۇلارنىڭ دۇئاسىنى ئېلىشىم كېرەك، مېنى ئۆزە تۇرغۇزۇۋەتكىنى ئۈچۈن ئابلا ئاۋازغىمۇ سۆزغا ھەدىيە قىلىپ رازىلىقىنى ئالمىسام بولمايدۇ، مەن ئۇنىڭغا قۇرۇق رەھمىتىم- دىن باشقا ھېچنېمە بەرمىدىم.»

— ۋۇي دادام باغقا كىرىۋالغان ئىكەن ئەمەسمۇ، — ئامانىسا ئۆزىگە - ئۆزى سۆزلىگەن بولۇپ ئۆزىنىڭمۇ باغقا

كىرگەنلىكىدىن بىشارەت بەردى، ئۇ بېلىكىگە ئەپچىل بىر سې-
ۋەتنى ئارتىلۋالغان بولۇپ باغدىن ھەرخىل مېۋىلەرنى ئۈزگىلى
كىرگەنىدى، — بىز سىلىنى مەسچىتتىن تېخى قايتىپ كىرمە-
دى، قايتىپ كىرسە بىر ئاز دەم ئېلىۋالسۇنمىكىن دەپ ئولتۇرۇ-
شۇپتىمىز، دادا، چىرايلىرى باشقىچە. . .
— ياق قىزىم، — قۇددۇس باي قىزىنىڭ كۆڭلىنى تىندۇ-
رۇشقا ئالدىراپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ جاۋاب بەردى، — مەن
ھېچنېمە بولمىدىم، چىرايىمۇ ئوچۇق تۇرمامدۇ، — ئۇ چىرايە-
نى ئېچىپ كۈلگەندەك ئىپادىنى بىلدۈردى، — مەن مەسچىتتىن
چىققىلى خېلى بولدى، باغدا ئايلىنىپ يۈردۇم، كۆڭلۈمۇ كۆتۈ-
رۈلۈپ قالدى، سىز باغدىن مېۋە ئۈزگىلى كىردىڭىزمۇ قىزىم؟
— دېدى ئۇ قىزى تەرەپكە بۇرۇلۇپ.
— ئاپام مەمتىلى ئاكىڭىزغا باغدىن مېۋىلەرنى ئۈزۈپ ئاچە-
قىپ بېرىڭ، ئۇ سىرتتىلا ئالدىراپ يۈرۈپ باغنىڭ مېۋىسىگە
ئېغىز تەگمىدى، ئۇمۇ يېسۇن، بىزمۇ يەيلى، دېۋىدى كىرگەنە-
دىم، — دېدى دادىسىغا ئەركىلىگەندەك سۆزلەپ، ئۇ ئالدىدىكى
ئىرىقتىن يېنىك سەكرەپ ئۆتتى.
— ئوبدان بوپتۇ، جۇرۇك، كۇن چىقىش تەرەپتىكى دەرەخ-
لەرنىڭ مېۋىسى پىشىپ پارقىراپ تۇرىدۇ، شۇ يەرگە بارايلى،
مەنمۇ سىزگە ئوزۇشۇپ بېرەي، — دەپ قۇددۇس باي ئالدىدا
ماڭدى.
— دادا، ئۆزلىرى ئاۋارە بولمىسىلا، باغدا سەيلە قىلىپ
ھارغان بولسىلا ئۆيگە كىرىپ ئارام ئالسىلا، مېۋىلەرنى ئۆزۈم
ئۈزەلەيمەن، — ئامانىسامۇ سۆزلىگەن پېتى دادىسىنىڭ ئارقە-
سىدىن ماڭدى، قۇددۇس باي مېڭىشتىن توختايدىغاندەك ئەمەس.
— ھەقاچان ئېگىزرەك شاختىكى مېۋىلەرگە قولىڭىز يەتمەي-
دۇ، دەرەخكە چىقىمەن دەپ يۈرەمسىز، دەرەخنى ئېگىپ بېرەي،
سىز ئۈزمەمسىز، — ئۇ بىر توپ تازا قويۇق مېۋىلەنگەن نەشپۈت

دەرىخىنىڭ يېنىدا توختاپ بىر شاخنىڭ ئۇچىنى تۇتۇۋېلىپ پەسكە ئەگدى، ھە، قىزىم ئۇزۇڭ، ھە! — دېدى.

قۇددۇس باي شاخنى ئىككى قولى بىلەن پەسكە تارتىپ چىڭقىلىپ كېتىۋاتاتتى، ئامانىسا شاختىكى پارقىراپ پىشقان، سەر خىل نەشپۈتلەرنى ئۇزۇپ سېۋەتكە سېلىۋاتاتتى.

— ئاۋۇ شاخنىڭ قاپ بېلىدىكى، بىر تەرىپى قىزىرىپ پىشقان نەشپۈتنى ئۇزۇڭ، ئۇ ھەم چوڭ ھەم چىرايلىق ئىكەن، تازا مەي باغلاپ پىشقاندەك قىلىدۇ.

ئامانىسا ھەرقانچە بويلاپمۇ بۇ نەشپۈتنى ئالالمىدى، قۇددۇس باي شاخنى قويۇۋېتىپ قولىنى سۇنۇپمۇ ئالالمىدى، ئاماناسا دەرەخكە چىققىلىۋاتاتتى.

— بولدىلا قىزىم، ئۇنى ئالالمىغاندىكىن بولدى قىلايلى، دەرەخقە چىقماڭ، بولمىسا مەن دەرەخنى سىلكىپ ياكى ياغاچ بىلەن تۇرتۇپ چۈشۈرۈپ بېرەي.

— ياق دادا، دەرەخنى سىلكىمىسىلە ھەم ياغاچ بىلەنمۇ تۇرتمىسىلا، سىلىنىڭ كۆزلىرىگە چۈشكەن نەشپۈت تۇرسا، ئالمىساق بولمايدۇ، مەن پەرزەنتلىرى، ئېلىپ چۈشەلەيدىغان تۇرسام، مېنى توسمىسىلا دادا، مەن بۇنى قىلمىسام پەرزەنتلىك بۇرچۇمنى ئادا قىلمىغاندەك بولۇپ كېيىن پۇشايمان يەپ يۇرمەي، ئۇ نەشپۈتنى زەخمىلەندۇرمەي ئۇزۇپ چۈشمەن.

ئامانىسا ئەپچىللىك بىلەن دەرەخكە چىقىپ، تاقاشقان شاخلارنى قايرىۋېتىپ كۆڭلىكىنى پۇتاقلارغىمۇ ئىلىندۇرۇپ قويماي، ھېلىقى نەشپۈتنى ئۇزۇپ چۈشتى:

— قارىسىلا دادا، بۇ نەشپۈت ھەقىقەتەن نەشپۈتلەر پادىشاھىكەن، ئەڭ چوڭ، چىرايلىق پىشقانىكەن، — دەپ دادىسىغا سۇنۇپ بەردى.

— راست، چوڭكەن، مەمتىلى جاپا چەكتى، ئۇنىڭغا بەرمەك، — قۇددۇس باي نەشپۈتنى سېۋەتكە سېلىپ قويۇپ ئالما

دەرىخى تەرەپكە بۇرۇلدى.

— ئاكامنىڭمۇ رىسقىنى ئۆزۈپ قويدۇق، ھەركىم كۆڭۈل تارتقىنىنى، نېسىۋىسىنى يېيىشى كېرەك.

«ھەي، بۇ قىزنىڭ گېپىدە ئىلمەك بارمۇ قانداق، ئۇ ماڭا مۇشۇ گېپى بىلەن ئاغزىدا دېيەلمەيۋاتقان نەرسىسىنى سەزدۈرىۋاتامدۇ نېمە...»

— دادا، مۇشۇ توغاچنىمۇ بىر ئاز ئېلىۋالايلى، — ئامانىنسا گەپ قىلىپ دادىسىنىڭ خىيالىنى ئۆزۈپ قويدى، قۇددۇس باي ئىختىيارسىز شاپتۇل دەرىخىنىڭ يېنىدا توختىدى.

— ۋۇي، مەن بۇ توغاچقا دىققەت قىلمىغان ئىكەنمەن، بۇمۇ ئوبدان پىشىپتۇ، لېكىن ئۇستى بەك توپىكەن، بۇنى ئۆزىڭىز ئۆزۈپ ئۆيگە كىرىپ قولىڭىزنى يۇيىۋېتىڭ، — دېدى.

ئىككىيلەن باغدا ئايلىنىپ يۈرۈپ ئۇنىڭدىن — بۇنىڭدىن ئۆزۈپ سېۋەتنى مېۋىلەرنىڭ ھەر خىل تۈرلىرى بىلەن توشقۇزۇۋەتتى، ئۆزۈمنى سالىدىغانغا ئورۇن قالماي ئۇنى ئامانىنسا ساپىغىدىن تۇتۇۋالدى.

— جۇرىسلە دادا، ئۆيگە كىرىپلا ھېلىقى چوڭ نەشپۈتنى يۇيۇپ ئاقلاپ تەخسىگە سېلىپ باغقا ئاچىقتى، دادىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئىككى قوللاپ سۇندى.

— دادا، بۇ نەشپۈت سىلىنىڭ رىسقىلىرى ئىكەن، مەمتىلى ئاكامۇ ئۆزلىرىنى يېسۇن دەيدۇ، دادا ئۇسساپمۇ قالغانلا، قو-

لۇمنى ياندۇرماي ئالسىلا. — دېدى ئۇ يۈزى تۆۋەنلىكىنى ئىپادە-
لەپ يەرگە قاراپ تۇرۇپ.
«ھەي شەيتان قىز، مۇشۇ نەشپۈت ئارقىلىق ماڭا نېمىنى
ئۇقتۇرماقچى بولغانلىقىڭنى مانا ئەمدى چۈشەندىم، سىلىنىڭ
مۇشۇ نەشپۈتكە كۆڭۈللىرى چۈشكەن ئىكەن، مەن پەرزەنتلىرى،
ئۇنى ھەر باب بىلەن ئېلىپ كۆڭۈللىرىنى تىندۇرىمەن، رىسقىلە-
رىنى پېسىلە، سىلىمۇ مېنى ياخشى كۆرگەن يىگىتىمگە بەرسە-
لە، دەۋاتسا كېرەك شۇنداقمۇ؟» قۇددۇس باي مۇشۇلارنى ئويلا-
ۋېتىپ دادىلىق مېھرى بىلەن قىزىنىڭ بېشىنى سىلاپ قويدى ۋە:
— قولىڭنى يانداۇرمايمەن قىزىم، بۇنى سىز دەرەخكە
چىقىپ ئۈزگەن، مانا قارا‌ڭ، — دېدى ئۇ نەشپۈتنى قولىغا
ئېلىپ بىر چىشلەپ ئاغزىغا سېلىپ چاينا‌ۋېتىپ، — ئەمدى
مېنىڭدىن رازى بولغانسىز قىزىم؟ — دەپ كۈلدى.
— رەھمەت دادا، — ئامانىنسانىڭ كۆز چاناقلىرىدا خۇشال-
لىق يېشى ئەگىدى، ئۇ بۇنى دادىسىدىن يوشۇرماقچى بولغاندەك
كەينىگە يېنىپلا يۈگۈرگەن پېتى باغدىن چىقىپ كەتتى.
«بۇ ئەتىۋارلىق قىزىمۇ مۇشۇ نەشپۈتتەك پىشىپ قالدى»
قۇددۇس باي قىزى بەرگەن نەشپۈتنى يەۋېتىپ قىزىنىڭ ئارقىسى-
دىن قارىغان پېتى خىيال سۈرۈشكە باشلىدى، «ھەي، مەن ئۇنى
مۇلۈككە ئىككىنچى خوتۇنلۇققا بېرىشكە قىل قالدىم، دوتەي ئۇنى
زىندانغا تاشلاپ ئويلىنىۋېلىشىمغا پۈرسەت تۇغدۇرۇپ بەردى،
مەن ھەقىقەتەن ئەسلىمنى ئۇنتۇشقا باشلىغان مەنپەئەتپەرەس،
شەخسىيەتچى بولۇپ كېتىپتىمەن، قىزىم ئارقىلىق مۇلۈكنى
ئىلكىمگە ئېلىپ تېخىمۇ بېيىشقا يول ھازىرلىماقچى بولغان ئە-
كەنمەن، كۆزۈم قىزارغان، قىزىمنىڭ كۆڭلىگە پىسەنت قىلمە-
غان بولسامۇ ئۇ يەنىلا ماڭا قارشى چىقىشقا جۈرئەت قىلدى،
قارىغاندا خۇدا قىزىم تەرەپتە تۇرۇۋاتقان ئوخشايدۇ، مۇلۈككە
بېرىشىمنى راۋا كۆرمەپتۇ، شۇڭا تەقدىر پۈتۈمنى سۇندۇردى،

مۇلۇك زىندانغا تاشلاندى. توۋا خۇدايىم، بۇ ئىشلار ئارقا - ئارقىدىن يۈز بەرسە مەن ئۇنى ئەيىبلەپ، خارلاپ، جېنىنى ئالاتتىممىكىن تاك. ئويلاپ باقسام مەن دادىلىق ئۆكتەملىكىم بىلەن قىزىمنىڭ سۆيگۈ تاللاش هوقۇقىنى دەپسەندە قىپتىمەن، بايلىق سەلتەنىتىم بىلەن كەمبەغەلنىڭ ئوغلىنى كۆزۈمگە ئىلماپ- تىمەن، ئادەم قاتارى كۆرمەپتىمەن، ئۇ خالىسلىق بىلەن پۈتۈم- نى داۋالاپ، مېنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالغان ئابلا ئاۋازىنىڭ ئوغلى، ئۇ دىندىمۇ بار، بەش ۋاقىلىق نامازدىن قالمايدىغان تەقۋا- دار يىگىت، شۇنداقلا چالغۇ ياسايدۇ، چالىدۇ، ناخشىنى قەۋەتلا ياخشى ئېيتىدۇ. ئۆزىگە يىگىتلەرنىڭ سەرخىلىنى تاللاپتۇ...»

— دادا، — قۇددۇس باي كىچىك ئوغلى مەمتىمىنىڭ چاقىرغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ خىيالىدىن بېشىنى كۆتۈردى، مەمتى- مىن دادا دەپ چاقىرىپ ئۇنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ كېلىۋاتاتتى، — ئۆيگە مېھمان كەلدى، سېنى يوق دېسەك، كەلگىچە ساقلاپ ئولتۇرىمەن دەيدۇ ئۇ بۇدۇشقاق، كىرىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشەمسەن - كۆرۈشمەمسەن؟ — ئۇ دادىسىنىڭ قولىغا ئېسىلىۋالغانىدى، قۇددۇس باي ئولتۇرۇپ ئۇنى قوينىغا ئالدى.

— ئۇنداق دېمە مېھماننى، — ئۇ مەمتىمىنى چۆچۈتۈپ قويماقچى بولۇپ قاپىقىنى تۇردى، — كىمكەن ئۇ، سەن تونۇمە- سەن؟ — ئۇ ئاستا ئورنىدىن تۇردى.

— تونۇشىمىغۇ تونۇيمەن، ئۆزلىرىنى ئىزدەپ كېلىپ تۇرۇ- ۋىدىغۇ، ئىسمى ئېسىمگە كەلمەيۋاتىدۇ، ئۆيگە كىرسىلە بىللا، جۇرسىلەچۇ، — مەمتىمىن دادىسىنىڭ قولىدىن تارتتى.

ئۆيدە غۇلام پاختا ئولتۇراتتى، ئۇ «ئەلچى» لىككە كەلگەن- دىن كېيىن قۇددۇس بايغا كۆرۈنمىگەن، هال سوراپمۇ كېلىپمۇ قويمىغانىدى. ئۇنى كۆرۈپلا قۇددۇس بايىنىڭ سەپراسى ئۆزلىدى، چىراي ئاچماي سوغۇقلا تىنچلىق - ئامانلىق سوراشتى.

غۇلام پاختا ياغاق يۇزىنى يىرىك قارا ساقال باسقان، قويۇق

قېشى قاپىقىغا چۈشكەن، ھەرقاچان يېرىمى يۈمۈق خىرە كۆز-
لۈك، بويى ئېگىزرەك كەلگەن ئەللىك ياشلارغا تاقاپ قالغان
ئادەم بولۇپ، مىجەزى ئۆمسە، ئاسان تېرىكمەيدىغان، يېنىك تەبە-
ئەتلىك، گەپنى تولا، كۆڭلى بىسىرەمجان، گۇمانخور ئادەم ئە-
مدى. ئۇنىڭ كىشىدىن ئەرزىمەس نەرسىلەر ئۈچۈن كۆڭلى قالاتتى
ـ دە، رەنجىپ بىر نەچچە كۈن گەپ قىلمايتتى، شۇڭا باشقىلار-
دىن ئۆچ ئېلىشنىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ باشقا بىر پىلانتتىن تۆرۈلۈپ
يەر يۈزىگە چۈشۈپ قالغاندەك ئۆزىنىڭ ئەۋلادلىرىغا زادىلا ئوخ-
شىمايتتى، غۇلام پاختىنىڭ بوۋىسى ئابدۇسالام قەشقەرنىڭ تە-
رەققىي قىلىشى ئۈچۈن ئاجايىپ زور تۆھپە قوشقان، چەت ئەلدىن
قەشقەرگە ئاجايىپ مۆجىزىلىك يېڭىلىقلارنى كىرگۈزۈپ خەلقنىڭ
كۆزىنى ئاچقان، خەلقنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشكەن كاتتا ئادەم
ئىدى. ئۇ گېرمانىيىدىن تۇنجى بولۇپ پاختا چىقىرىش ماشىنىسى
ئەكىرگەن، ئۆزى تىخنىك بولۇپ پاختىدىن چىگىتنى ئايرىشنى
نەق مەيداندا كۆرسەتكەن، شۇ ۋاقىتتا ئابدۇسالامنىڭ ئۇستۇىشى
ماشىنىدىن توزۇپ چىققان پاختا توزۇندىلىرىغا مىلانغانغانىدى،
كىشىلەر ئۇنىڭ بۇ ئاپئاق پاختىغا مىلەنگەن قىياپىتىنى كۆرۈپ
كۈلۈشۈپ «ئابدۇسالام پاختا» دەپ چۇرقۇرۇشۇپ كەتكەنىدى.
شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئەۋلادنىڭ ئىسمىغا «پاختا» لەقىمى فامىلە-
ئادەك قوشۇلۇپ چاقىرىلىدىغان بولۇپ قالدى، غۇلامۇ بۇ تەۋەر-
رۈك لەقەمنى ياقتۇرۇپ قالغان بولسا كېرەك، كىشىلەر ئۇنى
غۇلام پاختا دەپ چاقىرسا رەنجىمەيتتى، بەلكى خۇش بولاتتى.
ئۇنىڭ ئەجدادلىرى پاختا چىقىرىش، ماي تارتىش زاۋۇتلىرىنىڭ
بەرىكىتى بىلەن باي بولۇپ تىقىلىپ كەتكەنىدى، قەشقەرنىڭ
ئەتراپىدىكى بىرقانچە مىڭ مولۇق يەردە پاختىچىلىق تېرىلغۇ
مەيدانلىرى، بىرنەچچە يۈز مىڭ چوڭ ـ كىچىك چارۋىسى بار
ئىدى، بۇ بايلىقلارنىڭ ھەممىسى يالغۇز ئوغۇل غۇلام پاختىغىلا
قالغانىدى. ئۇ دەسلىپىدىلا پاختا چىقىرىش، ماي تارتىش زاۋۇت-

لىرىنى پاسكىنا، ئىشى ئېغىر، ئاۋارىچىلىقى كۆپ دەپ گويا ئۆزى زاۋۇتنىڭ ئىشچىسىدەك يىرگىنىپ بىر ياققا چۆرىۋەتتى ـ ده، ئۇنىڭدىن بەرىكەت قاچتى، ئۇ ئاسان پۇل تاپقىلى بولىدۇ دەپ سودا قىلىش يولىغا ماڭدى، سودىنىڭ ھەرخىل تۈرىنى قىلىپ باقتى. ئۇنىڭدىن تەلەي قاچقان ئوخشايدۇ، سودىدا ئۆزىنى كۆرسىتەلمىدى، ئەجدادىدىن قالغان نۇرغۇن بايلىق داۋاملىق كۆپەيمەكتە يوق كېمىيىشكە باشلىدى. بۇنى ئۆزىنىڭ سودىگەر- چىلىكىنى قاملاشتۇرالمايۋاتقانلىقىدىن كۆرمەي دەسمايىنىڭ كې- مىيۋاتقانلىقىدىن ھەسرەت چېكىپ يۈردى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا مۇلۇكنىڭ ياردىمى بىلەن باج ئوغرىلاپ، كىشىلەرنى قاقتى ـ سوقتى قىلىپ پۇل تاپقاندەكمۇ قىلدى، شۇڭا ئۇنىڭ مۇلۇكتىن ئۈمىدى چوڭ ئىدى، ئۇ دوتەينىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ قالتىق قايمۇققانىدى، ئۇ «مۇلۇك بىز (قۇددۇس باي بىلەن ئۆزى) گە چېتىلىپ پارىخور، خىيانەتچى بولۇپ زىندانغا تاشلە- نىپتۇ، ئۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ كارىمىز بولمىسا بولمايدۇ، ھەم- مىنى پۇل ھەل قىلىدۇ، بىز دوتەيگە پۇل خەجلەپ مۇلۇككە كېپىل بولۇپ ئاچىقۇالساق بولىدۇ. بۇنىڭ ھېچقانداق بولمايدە- غان يېرى يوق» دەپ قارايتتى. مۇلۇكنى غۇلام پاختا پۇل خەجلەپ ئۆزى كېپىل بولۇپ ئاچىقۇلىپ پەقەت ئۆزىلا پايدىلە- نىشنى ئويلىغان، لېكىن مۇلۇكنىڭ قۇددۇس بايغا ھۆرمىتى چوڭ، ئۇ ئەركىنلىككە چىققاندىن كېيىن غۇلام پاختىغا سەزدۇر- مەي قۇددۇس بايغا پايدا يەتكۈزمەيدۇ دېگىلى بولمايدۇ، شۇنداق ئىكەن، قۇددۇس بايىنىمۇ ئۆزى بىلەن بىللە كېپىل بولۇشقا كۆندۇرۇپ بىر ئۇلۇش پۇلنى ئۇنىڭغا چىقارغۇزۇش لازىم. غۇلام پاختا مۇشۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپلىپ قۇددۇس بايىنىڭكىگە كېلىشى ئىدى، ئۇ مۇلۇككە چىقىرىلغان ھۆكۈمنامىدىكى ئىبارە- لارغا قاتتىق ئىشەنگەنىدى، قۇددۇس باي بىرقانچە يىل تۇرمە بىناسىنى ئىسكىلات قىلىپ پايدىلىنىپتۇ، بىنانى سېتىۋالغاندەك

قىلغان بىلەن پۈل مۇلۈكنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەينىدىنلا شېرىكلە-
شىپ سودا قىلىش نامى بىلەن قۇددۇس بايىنىڭ قولىغا قايتىپ
كەپتۇ، شۇڭا ئۇ مۇلۈكنى كېپىل بولۇپ ئاچىقىۋېلىشقا قارشى-
لىق بىلدۇرمەيدۇ، بەلكى خۇش بولىدۇ، چۈنكى مۇلۈك ئۇنىڭغا
كۆيئوغۇل بولىدىغۇ ئاخىر.

غۇلام پاختا ئەرلەردىدۇ يۈرۈپ ئاچ قېلىپ بۇ ئۆيگە قورساق
توقلىغىلى كىرگەندەك ئارقا - ئارقىدىن چاينى سۈمۈرۈپ، ئا-
مەتلەرنى ئاچ قالغان بۆرىدەك قامالاپ يېدى، ئۇ قورسىقىنى
ئوبدان چىڭدىۋېلىپ ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۆز مەقسىتىگە
كەلدى.

— قۇددۇس باي، مەن سىلى بىلەن مۇھىم بىر ئىشنى
مەسلىھەتلەشكىلى كەلدىم. بۇ ئىش ماڭا قارىغاندا سىلىگە پايدا-
لىق، سىلىگىمۇ مەلۇم، مۇلۈكنىڭ «جىنايىتى» بېكىتىلىپ
ھۆكۈمى ئېلان قىلىنىدى، ئۇنى ئىككىمىزگە چېتىپ «جىنايەت-
چى» قىلىپتۇ. ئۆزى دېدى، مۇلۈكنى ئاتۇشلۇق زىلال پاش
قىلىپ ساقچىغا ئەرز قىپتۇ، شۇ چاغدا مۇلۈكمۇ ياخشى قىلماپ-
تۇ، پاش بولغاندىكىن مېنىڭمۇ ئاچچىقىم كەلدى - دە، ھويلىنى
ۋاقتىدا قايتۇرۇپ بەرمىدىم، ساقچىنىڭ مۇشۇ سەۋەب
بىلەن زىندانغا تاشلايدىغىنىنى كىم ئويلاپتۇ؟ مەن ھازىر ھويلىنى
قايتۇرۇپلا قالماستىن مۇلۈك يەۋالغان ئىككى يۈز سەر ئالتۇن
پارىنىمۇ يېنىمدىن چىقىرىپ بېرىۋەتتىم. قۇددۇس باي، ساقچى
مۇلۈكنى بىزگە چېتىپ زىندانغا تاشلىيالمىغىنى بىلەن بىزنىڭ
مويىمىزغىمۇ تەگمىدىغۇ؟ مەن مۇشۇنىڭدىن شۇنى كۆردۈمكى،
دوتەي، ساقچى دېگەنلەرنىڭ ئالدىدا بىزنىڭ ئابرۇي، ئىناۋىتىمىز
چوڭ گەپكەن جۇمۇ، شۇنىسى بىز مۇلۈك ئۈچۈن خېلى زىيان
تارتىۋالدۇققۇ. مەيلى، پۈل دېگەن قولنىڭ كىرى، كېيىن يەنە
تېپىۋالمامدۇق، مۇشۇنداق ئويلاپ مۇلۈكتىنمۇ ئاغرىنغۇم كەل-
مىدى، بەلكى ئۇنىڭغا پۈل خەجلەپ كېپىل بولۇپ زىندانىدىن

ئاچىقىۋېلىش نىيىتىگە كەلدىم، مەن ئالدىنقى كۈنى ساقچى ئە-
مەلدارى ياكى كېجائىنى كوچىدا ئۇچرىتىپ قالدىم، مەن ئۇنىڭدىن
«مۇلۇكنى كېپىل بولۇپ ئاچىقىۋالساق بولامدۇ؟» دەپ سوراپ
باقتىم، ئۇ «نېمىشقا بولمايدىكەن، ئانىسىنىكى ھەققى پۇل،
دوتەينىكى نەپسىنى قامدۇرالىسائىلالا مۇلۇك بۇرۇنقىدەكلا تۇتۇچە-
لىقىنىمۇ قىلىشى مۇمكىن، ئەگەر سىلەر تېزلىكتە كېپىل بو-
لۇپ مۇلۇكنى ئاچىقىۋالمىسائىلار باشقا بايلار ئاچىقىۋېلىشى مۇم-
كىن، ئۇ ۋاقىتتا سىلەر بۇ نەپ بېرىدىغان ئادەمدىن قۇرۇق
قالىسىلەر.» دەپ مېنىڭ كۆڭلۈمنى دېلىغول قىلىۋەتتى دېسە-
لە، مەن مۇشۇ سۆزنى ئاڭلاپ جىق ئويلاندىم، — ئۇ ئۆزۈملا
كېپىل بولۇپ مۇلۇكنى زىنداندىن ئاچىقىۋالماقچى ئىدىم دېمەك-
چىدى، دېمىدى، بەلكى باشقىچە ئېيتتى، — سىلى يادىمغا
كەلدىلە، سىلىمۇ بۇ سۆزنى ئاڭلىسىلا. . .
— ياق، مەن سىلىدەك دېلىغول بولمايمەن، — دېدى
قۇددۇس باي غۇلام پاختىنىڭ ئويلىمىغان يېرىدىن چىقىپ، —
مەن مۇلۇككە ئۆزۈم ئويناپ زېرىككەن خوتۇننى ئېلىپ بەرگەن،
ئۇ مېنىڭ كېپىل بولۇشۇمنى قوبۇل قىلمايدۇ، مېنىڭ مۇنداق
بىھۇدە ئىشلارغا چېچىپ بېرىدىغان پۇلۇم يوق، — دېدى قوپاللا.
— نېمە دېگەنلىرى بۇ؟ — غۇلام پاختىنىڭ يېرىم يۇمۇق
تۇرىدىغان كۆزلىرى ئېچىلىپ چەكچىيىپ كەتتى، — مەن سۆز-
لىرىگە چۈشەنمىدىم، — ئۇ قۇددۇس بايىنىڭ تەنىسىگە چۈشەنمەي
قالاتتىمۇ، ئۇنىڭ چىرايلىرى قىزىرىپ كەتتى، قەستەن ئۆزىنى
چۈشەنمەسكە سېلىۋاتاتتى.
— مەن سىلىگە ناھايىتى چۈشىنىشلىك گەپ قىلدىم، سىلى
چۈشىنىپ تۇرۇپ مۇغەمبەرلىك قىلىۋاتىدىلا، سىلى مۇلۇككە
ئاشۇنداق دەپ ماڭا نەپرەت قوزغاپ، مېنىڭدىن ئۆچ ئالدۇرماقچى
بولۇپ ئۇنىڭغا ۋەكالىتەن قىزىمغا «ئەلچى» بولۇپ كىرىدىلە،
ئەمدىغۇ چۈشىنىشلىك بولغاندۇ؟ غۇلام پاختا!

قۇددۇس باي ئەزەلدىن غۇلام پاختىغا مۇنداق جىددىي، ئاش-
كارا، قاتتىق گەپ قىلىپ باقمىغان. يۈزى قېلىنراپ كەتكەن
غۇلام پاختا ئۈچۈنغۇ بۇ گەپلەرنىڭ ھېچبىر قاتتىقلىقى يوق ئە-
دى، ئۇنىڭمۇ ئاغزى بېزەپ، كىشىنىڭ يېغىرىنى ئېچىشقا ئام-
راق، پەيت كەلگەندە يۈز قاراپ تۇرمايدۇ.

— قۇددۇس باي، قىزلىرىغا «ئەلچى» بولۇپ كىرگىنىم يامان ئىش ئەمەسقۇ، مەن يەنىلا سىلىگە ياخشى بولسۇن دېدىم، مېنى بىلمەيدۇ دەپ قالمىسىلا، سىلىنىڭ ئۇ ئەتىۋارلىق قىزلىرى شەھەردە ئالىدىغان يىگىت يوقتەك يېزىغا بېرىپ يۈزلىرىنى تۆكۈپ بىرسى بىلەن ئويناپتۇغۇ؟ بۇ يولدىن چىققان قىزلىرىنى تېزراق بىر تەرەپ قىلىۋەتمىسىلە ئەتە - بەش كۈندە قورسىقى تومپىيىدۇ، ئاندىن ھە... شۇنىڭا ئىككىمىز بىرلىشىپ مۇلۇكنى بالدۇرراق زىنداندىن چىقىرىۋېلىپ، سۆز - چۆچەككە قېلىشتىن بۇرۇن توينى قىلىۋېتەيلى دەپتىكەنمەن، مېنىڭمۇ خەق ئۈچۈن بىھۇدە ئىسراپ قىلىپ خەجلەيدىغان پۇلۇم يوق غوجام.

قۇددۇس باي ئورنىدىن تەۋرەپمۇ قويماي كۆزىنى پارقىرا-تىپ ئولتۇرۇۋاتقىنى بىلەن ئىچى چوغدەك كۆيۈپ، غەزەپ - نەپرىتى بۇرۇختۇرمىچىلىق ئىچىدە ئۆرلەپ تېشىغا تېپىپ چىقاي دەۋاتاتتى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ مېڭىسى گاڭگىراپ قالغان «ئۆيدە يەنە كېلىپ كېچىدە يۈز بەرگەن ئىش ۋە پاراڭ قانداق قىلىپ غۇلام پاختىنىڭ قولىغا بېرىپ يەتكەندۇ، ئۇ ۋاقىتدا ئامانىسانى بىلەن ئېنىقلىمايمەن، لېكىن مەن ھازىر چاندۇرۇپ مەن بۇنى ئېنىقلىمايمەن، لېكىن مەن ھازىر چاندۇرۇپ يۈرسەم بولمايدۇ، ئۇنىڭغا بوش كەلمەسلىكىم لازىم.» قۇددۇس

باي مۇشۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈۋېلىپ قەددىنى رۇسلىدى:
— غۇلام پاختا، سىلى دېگەن جادۇگەر خوتۇنىنىڭ لالما ئىتى، ئىشىك ئالدىدىن ئۆتكەنلا ئادەمگە قاۋايدىلا، شۇنداق ئەمەسمۇ؟ سىلىگىمۇ بەش قولدەك ئايان، مەن بىردىنبىر پاك بىر قىزنى شۇ پاكلىقىدا ساقلاپ ئۇنى مۇسۇلمان قىلىپ مۇلۇككە چېتىپ قويدۇم، بۇنى بىلىپ تۇرۇپ مېنى ئۇ قىزغا بۇزۇقلۇقتا چېتىپ ئەيىبلەپ، پىتنە ـ پاسات تارقىتىپ مۇلۇكىنىڭ كۆڭلىنى ئۆزلىرىگە تارتىشقا خىجىل بولمىغان يەردە، مېنىڭ قىزىمغا بايىقىدەك ئىپلاسلىقنى توقۇيالايلا. ئەگەر مەن قىزىمنى مۇلۇككە بەرگەن تەقدىردىمۇ، مۇلۇككە يەنە مېنى يامانلاپ بېرىپ مۇلۇك ئارقىلىق قانداقتۇ بىر مەقسەتكە يەتمەكچى بولغانلىقلىرىدا قىزىمغا يېگى بىر بۆھتاننى توقۇپ چىقماسلىمۇ؟ سىلى بەربىر خەقنى الاپ قاۋىمىسلا بولمايدۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ، مەن شۇ تاپتا پىتىنچ ئولتۇرۇۋاتقاندەك قىلغان بىلەن سىلىگە بولغان نەپرىتىم ئىنتايىن كۈچلۈك، ئاچچىقىمنى يۇتۇپ ئاران ئولتۇرۇۋاتىمەن، ئۆتۈم تاشقىچە كۆزۈمدىن يوقالسىلا، تۇرسىلا، سىلىدەك پىتىنە-خورنى كۆرەر كۆزۈم يوق.
غۇلام پاختا ئىزانى بىلىدىغان، قوغلىسىلا كېتىدىغان ئادەم ئەمەس، ئۇ ھېيلىگەر تۇلكە، خېلى قاتتىق ھاقارەت، ئېغىزغا ئالغۇسىز تىللاشلارغىمۇ پىسەنت قىلىپ كەتمەيتتى، ئۇ مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن ئۆزىنى تۇتۇۋالالايتتى، ئۇ ھېچ ئىش بولمىغاندەك ھېجىيىپ تۇرۇپ سۆزلىگىلى تۇردى.
— قۇددۇس ئاكا، ئۆزلىرىنى بېشىۋالسىلا، گېپىنىم تۇگىسە، مەسلىھەتمىز پىششىلا سىلى قوغلىمىسىلامۇ كېتىمەن، بىز ھازىر بىر ئىشنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالايلى، — دېدى بوينىنى غازدەك ئالدىغا سوزۇپ ئاۋازىنى ئېگىز ـ پەس چىقىرىپ چىرايىغا جىددىي تۇس بېرىپ، — مەن پىتنە ـ پاسات تارقاتقۇچى بولسام سىلى نېمىچى؟ دېسىلەچۇ؟ مەن قاچان قەيەردە مۇلۇككە «قۇد-

دۇس باي ساڭا خوتۇنلۇققا بەرگەن قىز ئۆزى ئويناپ زېرىككەن بىر نېمە» دەپتىمەن. بۇ سۆزنى سىلىگە كىم دېدى، ئەگەر سىلى ئېنىق دەپ بېرەلمىسىلە سىلىمۇ ماڭا ئوخشاشلا...

— مېنى يالغان سۆزلەۋاتىدۇ دېمەكچىمۇ سىلى، ياق سىلى 7 ـ ئايىنىڭ ئاخىرى مۇلۇكنىڭ مېھمانلىق ئۆيىدە مۇلۇككە شۇنداق دەۋاتقانلىقلىرىنى ئايالىم ئاڭلىغان، قانداق بىلەمدىكەنمەن، ئۇ سۆزنى سىلى دەيدىلا.

نۇردۇن ئىمامنىڭ دەپ بەرگەنلىكىنى قۇددۇس باي غۇلام پاختىدىن يوشۇرۇپ قالمىسا بولمايتتى، شۇڭا ئۇ تەۋەككۇل قىلىپ ئايالىنىڭ ئاڭلاپ قالغانلىقىنى دېۋېدى، بۇنىڭغا غۇلام پاختا ئىشىنىپ قالدى ـ دە، لاسسىدە بوشاپ كەتتى. ئىلاجسىز، دېگەنلىرىنى بويىنغا ئېلىپ ئىقرار قىلدى.

— مەيلى، مەن سىلىگە راست گېپىمنى ئېيتاي، مۇلۇكنىڭ غۇ لەنجۇدىن ئىككىمىز بىللە ئېلىپ كەلدۇق، قەشقەرگە كەلگەندىن كېيىن كىرىدىغان تۆشۈكى بولمىغانلىقتىن مېنىڭكىدىلا تۇردى، ئاش ـ تۇزۇمنى سىلىنىڭكىدىن كۆپرەك يېدى، لېكىن ئۇ سىلىگە يېقىنلىشىپ كەتتى، بۇنىڭغا مەن چىدىمىدىم، مۇشۇنداق ئەھۋالدا مۇلۇككە كۆڭلىگە تەگكىدەك گەپنى توقۇپ چىقىپ سىلىنى يامانلاتمىسام ئۇ مېنىڭ تەرىپىمگە قايتىپ كېلەمدۇ؟ مەن ئۇنى سىلىدىن قىزغاندىم، سىلىدىن يىرگەندۇرمەكچى بولدۇم، ئۇنىڭغا ياقىدىغان چارە بىلەن سىلىدىن ئۆچ ئالدۇرماقچى بولدۇم ـ دە، قىزلىرىنى ئىككىنچى خوتۇنلۇققا ئېلىشقا دەۋەت قىلدىم، بۇ دەۋەت ئۇنىڭغا ياقتى. ھەي، مېنىڭ كالۋا، دۆتلىكىمنى قارىمامىلا، بۇ نەدىمۇ سىلىدىن يىرگەندۇرۇش، ئۆچ ئېلىش بولسۇن، مەن مۇلۇكنى سىلىدىن يىراقلاشتۇرىمەن دەپ سىلىگە كۆيئوغۇل قىلىپ قويغىلىۋاتىمەن، مەن مۇشۇنىمۇ ئويلىمىغان ئىكەنمەن، شۇنداق تۇرۇقلۇق مېنىڭدىن نېمانچە رەنجىيدىغانلا ـ ھە.

— ياق، ئۆزلىرىنى پەقەت ھازىرلا كالۇا، دۆت قىلىپ كۆرسىتىۋاتىدىلا، مۇلۇك ئۇخلاپ چۈشىدىمۇ قىزىمنى ئېلىشنى پەرەز قىلالمايدۇ، سىلى سالا قىلدىلا، پەقەت سىلىلا سالا قىلدى- لا، يەنە كېلىپ مېنى ماقۇل كەلتۈرەلەيمەن دەپ ۋەدە قىلدىلا، بۇ تۆھپىلىرىنىڭ مېنىڭ ئۇنىڭغا قىزىمنى بەرگىنىمدىنمۇ چوڭ بولىدىغانلىقىنى سىلى چۈشىنىلا، مۇلۇكمۇ چۈشىنىدۇ.

— مۇلۇك بىلمىسە مەن «ئەلچى» بولۇپ ماڭامدىم، ھا، ھا، ھا. . . قۇددۇس باي سىلىدىن ھېچنېمىنى يوشۇرغىلى بول- مىغۇدەك، سىلىگە قايىل بولدۇم، لېكىن بۇ ئىشلار كۆپۈككە ئايلاندى، مۇلۇك زىندانغا تاشلاندى، ئەمدى تەگەشمەيلى، ئۆزد- ىمىزنىڭ ھازىرقى گېپىمىزگە. . .

— ئىشقۇ كۆپۈككە ئايلاندى، — قۇددۇس باي ئۇنىڭ سۆزد- ىنى بۆلدى، — تۈگىدى، لېكىن سىلى بىلەن مەن تېخى ھايات، تۇرمۇش داۋام قىلىۋاتىدۇ، ئىككىمىز تەڭتۇش، سودىدىكى ھەم دوستلار، ھەم رىقابەتچىلەرمىز، ياخشى ئۆتكەن ۋاقىتلىرىمىز- مۇ، يامانلاشقان ۋاقىتلىرىمىزمۇ بولدى. مۇشۇنداق قىلىپ يېشە- ىمىزمۇ بىر يەرگە باردى، غۇلام پاختا ئاداش، كېيىنكى ئۆمرە- ىمىزده بولسىمۇ ياخشى - يامانىنى پەرقلەندۇرۇپ ئادەمدەك ياشىس- اق قانداق؟ ئۆزىمىزنىڭ مەنپەئىتىنى دەپ باشقىلارنى دەپسەندە قىلساق، قۇربان قىلساق ۋىجدان ئازابى تارتمايمىزمۇ - ھە، پىتنىخورلۇق قىلىش بىزگە نومۇس، باشقا ئىشلارنى كۆپۈككە ئايلاندى، تۈگىدى، كەت خۇداغا چىقىرىۋەتسەكمۇ، لېكىن قىزىم ئاماننىساغا چاپلىغان بۆھتانلىرىنى مەن زادىلا كۆتۈرەلمەيۋاتە- مەن. . .

— توختىسىلا قۇددۇس باي، قىزلىرى توغرۇلۇق تارقالغان ئاشۇ سۆز - چۆچەكلەرنى ھەرگىزمۇ مەن توقۇپ چىقارمىدىم، بۇ توغرۇلۇق مېنى ئەيىبلىسىلە بولمايدۇ، داستىخاندىكى تائام گۈۋاھ، خۇدا گۈۋاھ بولسۇن، مەن ئاشۇ گەپلەرنى باشقا يەردىن

ئەمەس بەلكى ئۆزلىرىنىڭ ئۆيىدىن، ياق، قېينىئاتىلىرىدىن ئاڭلاپتىمەن. مەنمۇ ھەيران قالدىم، قىزلىرىنىڭ ئۇنداق بۇزۇلۇپ كەتكىنىگە ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ، ئىشەنمىگەن بولسامۇ لېكىن ئۆزلىرىنىڭ كوكۇلىرىنى تۇتۇۋېلىشىمغا ئەسقاتىدۇ ـ دە. مەن ئىقرار، سىلى بايا ماڭا پەندى ـ نەسىھەت قىلغاندەك يامان تەرەپلىرىم بار، شۇڭا مېنىڭ خەق ئالدىدا بولسۇن، دوتەيىنىڭ ئالدىدا بولسۇن ئىناۋىتىم، ئابرۇيۇم سىلىنىڭكىگە يەتمەيدۇ. دوتەي گەپلىرىنى يىرىۋەتمەيدۇ، ئەينى ۋاقىتتا يالاڭتۆش مۇلۇكنى دوتەينىڭ تۇڭچىسى قىلىپ قويغان يەردە ئەمدى ئۇنى زىنداندىن ئاچقالمامىلا؟ ئاچقالايلا بەلكى ئۇنى ئىككىنچى قېتىم دوتەينىڭ تۇڭچىسىمۇ قىلىپ قويالايلا، مەن بىر ئۇلۇش ھەسسە قوشالايلا دەۋاتىمەن، قانداق، قوشاملا؟ قوشۇلمايدىكەنلا كوكۇلىلىرى قولۇمدا، ئۇنى ئاڭلاپ ھېچكىمگە تىنمىغان، ئەمدى كوچىغا چىقىرىپ يايىمەن، قىزلىرىنى ئەر ئالغۇسىز قىلىۋېتىمەن، سىلى مېنىڭدىن قورقمىسىلا بولمايدۇ جۇمۇ، ھا، ھا، ھا. . .

قارىغاندا غۇلام پاختا باشقىلارغا يامانلىقنى بىلىپ تۇرۇپ قىلىدىكەن، شۇڭا ئۇ ئۆزىنىڭ گېپىنى يورغىلىتىۋاتاتتى، قۇدۇس بايغا تەھدىت سېلىۋاتاتتى، كاززاپلىق قىلىۋاتاتتى. قۇدۇس باي چىدىمىدى، ئۇ غەزەپ بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ ۋارقىرىدى:

— بەس غۇلام، بىھايا ئاغزىڭنى يۇم، سەن مېنى ئاشۇ تۇتۇرۇقسىز، ئاساسسىز گەپلىرىڭ بىلەن قورقۇتۇپ گېپىڭگە كىرگۈزىمەن دەپ ئويلاۋاتامسەن؟ بۇ خام خىيالىڭ، ساڭا مۇلۇك شۇنچە لازىم بولۇپ كەتكەن بولسا ئۇنى ئۆزۈڭ ئاچقىپ چېكەڭگە تېڭىۋال، مېنىڭ قىزىم ئالتۇندەك پاك، ئالتۇن بەربىر ئالتۇن، ئونىڭغا توپا ـ چاڭ قونۇشى مۇمكىن، ئېرتىۋەتسە بەربىر چىقىپ كېتىدۇ، نۇرىنى چېچىۋېرىدۇ، پىتىنە ـ پاساتتىن قورقۇپ

قالمايدۇ. چىق ئۆيدىن، كوچىغا چىقىپ خالىغىنىڭنى قىل، يوقال كۆزۈمدىن! — ئۇ غۇلام پاختىنى ئۆيدىن ھەيدىدى. — ۋۇي، بۇ نېمە قىلغانلىرى، كەلگەن مېھمانىنى نەدە ھەيدىگەن بار، سىلى مۇلۇكنى تۈكچى قىلغان مېھنەتلىرىنى قەدىرلىسىلە بولاتتى، نېمىشقا... ئىككىيلەننىڭ ۋاك - چۈك قىلىشقان ئاۋازى نېرىقى ئۆيدە ھېسابات قىلىۋاتقان مەمتىلىنىڭ ئارامىنى بۇزدى، ئۇ چىدىماي مېھمانلىق ئۆيگە كىرىپ دادىسىنىڭ غۇلام پاختىنى ئۆيدىن قوغلاۋاتقانلىقىنى كۆردى، ئۇ ئارىغا كىرىپ:

— دادا چېچىلماي ئولتۇرۇپ تۇرسىلا، — دېدى ئۇ دادىسىنى جىملەپ بىر ياندا ئولتۇرغۇزۇپ قۇيۇپ ئاندىن غۇلام پاختىغا بۇرۇلۇپ، — غۇلام ئاكا، دادام يېڭىلا كېسەل ئازابىنى تارتىپ ئورنىدىن تۇرغان، ئۇ سىلىنىڭ مۇنداق ئۇزۇن ۋاقىت بەنت قىلىۋېلىپ ئۇششۇقلۇق قىلىشلىرىغا بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ، ئەسلىدىغۇ ئادىتىمىزدە مېھماننى ئۆيدىن قوغلاش يوق ئىدى، — مەمتىلى غۇلام پاختىنىڭ بىلىكىدىن تارتىپ ئىشىك تەرەپكە مەجبۇرىي قاراتتى، — بۇگۈن بىز ئادىتىمىزنى بۇزمىساق بولمايدۇ. غان ئوخشايدۇ، غۇلام ئاكا، خۇدايىم بەرگەن كاتتا كۈنلەر يەنە بارغۇ؟ قالغان گەپلەرنى شۇ كۈنلەردە دېيىشمەملا - ھە، — ئۇ سۆزلىگەچ غۇلام پاختىنى ئىتتىرىپ ھويلىغا چىقىرىۋەتتى.

— مەمتىلى سەن يېنىپ كەلگەنمىدىڭ، مەن سېنىڭ بىلەن مۇ...

— ئۇنىمۇ كېيىنكى كۈنلەرگە قالدۇرايلى، جېنىم ئاكا، خەير - خوش، — مەمتىلى ئۇنى دەرۋازىدىن چىقىرىۋەتتى، غۇلام پاختا نېمىلەرنىدۇ غۇدۇڭشۇپ كەتتى.

مەمتىلى ئىتتىك كەينىگە يېنىپ دادىسىنىڭ يېنىغا كىردى.

— دادا، چىرايلىرى باشقىچە تۇرىدىغۇ، دوختۇر چاقىرايمۇ؟

— دېدى جىددىيلىشىپ.

— هاجىتى يوق ئوغلۇم، ئوغام تېشىپ چىققىلىدىم شۇ. بۇ غۇلام پاختىنىزە شۇ، ئۇ يەنىلا قايمۇقۇپ مۇلۇكنى قۇنقۇزىۋە- لمىش خام خىيالىدا يۇرۇۋاتىدۇ، بەزى ئىچكى ئەھۋاللاردىن ئۇ- چۇر بېرىپ قويماي دېسەم ئۇنىڭ ئاغزى بوش، لى ئۇستامغا ئاۋارىچىلىق تېپىپ بەرمىسۇن، دەپ خاتىرجەم بولالمايمەن.

— بولدى، دادا، غۇلام پاختىنىڭ مىجەزىنى بىلىلاغۇ، مەن ئۇنى كەتكۇزىۋەتتىم، ئەمدى ئۇنىڭ غېمىنى يېمەي، ئويلىماي ياتاق ئۆيگە چىقىپ ئارام ئالسىلا، جۇرسىلە، — مەمتىلى دادىسى- ىنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ ياتاق ئۆيگە ئە- كىردى.

ياتاق ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا پەرەڭدىن ئەكەلگەن بۇرژۇنلىق، قوش كىشىلىك كارىۋات قۇددۇس بايىنىڭ ئارام ئېلىشى ئۈچۈن تەييارلاپ قويۇلغانىدى، مەمتىلى دادىسىنى كارىۋاتقا ئەكېلىپ ئولتۇرغۇزدى، مەسە ـ كالاچلىرىنى سالدۇردى، ئاندىن كارىۋاتقا ياتقۇزۇپ، ئۈستىگە يۇپقا يېپ ئەدىيەلنى يېپىپ قويدى.

— ئوغلۇم، مەن بەربىر ئۇخلىيالماسمەنمىكىن، سەنمۇ چەت ئەلدىن يېڭىلا كەلدىڭ، مېنىڭمۇ ساڭا دەيدىغان گەپلىرىم بار، يېنىمدا ئولتۇر، مۇڭدىشايلى.

— دادا، سىلى ئۇ دېلىغۇل، پىتىنىخور، گېپى تولا مېھماڼ- نى كۈتۈپ هاردىلا، مېڭىلىرىمۇ چارچىدى، ئۈيقۇلىرى كەلمە- سىمۇ كۆڭۈللىرىنى قالايمىقان چاچماي ئاراپ ئېلىڭ، بول- مىسا ئۇزۇلۇپ قالىلا، مەنمۇ چىقىپ ھېساباتىمنى رەتلىۋالمىسام بولمايدۇ، بولامدۇ، شۇنداق بولسۇن ئەمىسە مەن چىقىپ كەتە- تىم، — مەمتىلى چىقىپ كەتتى.

قۇددۇس بايغا راستىنلا هاردۇق يەتكەن، ئۇخلىۋالغۇسى بار ئىدى، ئۇ كۆزىنى يۇمدى، لېكىن ئۇنىڭ مېڭىسى تىنچلانمە- دى. «ئامانىنسانىڭ ئىشىنى قېينىئاتىلارنىڭكىگە ئۇ كۆتۈرۈپ بارمىسا كىم ئەپبارانتى، ھۇ ئاناڭنى، بۇ بىكار ئېغىز خوتۇننىڭ

ئېغىزىنى ھازىرلا چىقىپ تىكشۈەتمىسەم.» قۇددۇس باينىڭ مې-
ڭىسى قىزىپ، چىشلىرى غۇچۇرلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى،
«ياق، ھازىر ئۆيدە مەمتىلى بار، ئۇ مېنى توسۇۋالغۇدەك،
ئۇنىڭ ئۈستىگە بەزى گەپلەرنى ئېغىزدىن چىقارماقمۇ قىيىن،
ھازىر ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ كېچىلىككە ئەدىپىنى بېرەي.» قۇد-
دۇس باي يەنە ياتتى. ئۇ مېڭىسىگە قانداقتۇ يەنە بىر خىيالنىڭ
كىرىپ قېلىشىدىن قېچىۋاتقاندەك تام تەرەپكە ئۆرۈلدى - دە،
كۆزىنى يۇمۇۋالدى. ئارىلىقتا ئون مىنۇتمۇ ئۆتمىدى، ئۇشتۇمۇ-
تۇت ئۇنىڭ قولاق تۈۋىدە غۇلام پاختىنىڭ «مۇلۇكنى تۈكچى
قىلغان مېھنەتلىرىنى قەدىرلىسىلە بولاتتى» دېگەن سۆزى جاراڭ-
لىدى، قۇددۇس باي كۆزىنى يۇمۇپ يېتىپ ئىختىيارسىز خىيال
كەپتىرى بوشلۇققا قويۇۋەتتى.

ئۇ يىگىرمە نەچە يىل ئىلگىرى لەنجۇدىن مۇلۇكنى ئېلىپ
چۆللۇكتىن ئۆتۈاتقاندا، مۇلۇكنىڭ ئۆزى يالغۇز ئون نەچچە باز-
دىنتقا تېتىغانلىقىنى ئەسلەپ قالدى.

مۇلۇكنىڭ ئىشلىرى قۇددۇس باينىڭ گۇمانىنى قوزغىماقتا
ئىدى. «مۇلۇك ھەرگىز كوچىدا قالغان يېتىمچى، مۇساپىر
ئەمەس، بەلكى ئۆسمۈرلىكىدە مەكتەپ كۆرگەن، ياشلىقىدا ئالا-
ھىدە، مۇنتىزم تەربىيىلەنگەن، قانلىق ئېلىشىشلاردا بولغان،
ئۆزىنى تۇتۇۋالغان سىرلىق ئادەمدەك قىلىدۇ، قىسقىسى ئۇنىڭ
ئىچىدە ئومىچى، تېشىدا مۇڭگۈزى بارکەن، ئۇ تالاي ئىشلارغا
سەۋەبچى بولدى، بۇ زادى نېمىنى كۆزلەۋاتقاندۇ؟» ئۇ چېكىسىنى
ئۇۋۇلاپ قويدى.

«ھەرقانداق خۇشاللىقنىڭ ئىچىگە قانداقتۇر بىر قايغۇ -
ھەسرەت، بالايىئاپەت يوشۇرۇنغان بولىدۇ دەيدىكەن، بۇ گەپ
لىللا راستكەن.» قۇددۇس باي شۇركۈنۈپ كېتىپ كۆزىنى ئاچ-
تى، قۇياش نۇرىنىڭ نەگە چۈشۈۋاتقانلىقىغا قارىدى، شۇ تاپتا

قۇياش غەربكە قاراپ سۇرۇلىۋاتاتتى، ئۇنىڭ نۇرى شەرقىي تامدا-
كى گىلەمنى گويا چىمەنزارلىقتەك جۇلالىتىۋەتكەنىدى، لېكىن
ئۇنىڭ مەنزىردىن ھۇزۇرلىنىدىغان پەيزى يوق، ئۇ قۇياش نۇرا-
نىڭ چۈشۈۋاتقان يېرىگە قاراپ نامازدىگەرگە يەنە بىر ساۋەتتەك
ۋاقىتنىڭ بارلىقىنى بىلىۋالدى، بۇ قېتىم ئۇ كۆزىنى يۇمدى -
دە، تېزلا ئۇيقۇغا كەتتى.

بابا مەمتىلى دادىسىنى كارىۋاتقا ياتقۇزۇپ قويۇپ، ياتاق
ئۆيىدىن ئىتتىك چىقىپلا ئاپىسىنىڭ پېشايۋان رىشاتكىسىغا يۆلە-
نىپ تۇرۇپ كەپتەردەك بۇقۇلداپ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆردى.

— ۋۇي ئاپا، سىلىگە نېمە بولدى ئەمدى؟ — دېدى مەمتىلى
ئاپىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ، — نېمىگە يىغلايلا، دادام ئەمدىلا
ئۇخلاشقا ياتقان، ئاڭلاپ قالمىسۇن يەنە، جۇرسىلە ئۆيگە كىرىپ
كېتەيلى.

مەمتىلى ئاپىسىنى ياندىكى ئۆيگە ئەكىردى، دەھلىزنىڭ
بۇرجىكىدە ئولتۇرغۇزدى، ئۆزىمۇ ئاپىسىغا روبىرو قاراپ ئول-
تۇردى، ئايپاشا خېنىم شىپپىدە يىغىدىن توختاپ، يۈز - كۆز-
نى ياغلىقى بىلەن ئېرتىۋېتىپ دەرد - مۇڭىنى بايان قىلدى.

— ئوغلۇم، مەن قانداق قىلىمەن ئەمدى، غۇلام پاختا بالادا
قويىدىغان بولدى.

— يەنە شۇ غۇلام پاختىنىڭ ئىشىمۇ، ئۇ بىزگە بالاىئاپەت
بولدىمۇ نېمە؟ ئۇ بايانىن قاغىدەك ئالمىتاغىل سايراپ دادامنى
كېسىلدۇرۇپ قويغىلى قىل قالدى، ئۇ ئۆزلىرىنى قانداق بالادا
قويىدىكەن؟ — دېدى مەمتىلى ئەجەبلىنىپ.

— داداڭنىڭ پۇتى سۇنۇپ يېزىدا داۋالىنىۋاتقاندا سىڭلىڭ-
نىڭ ئىشى توغرۇلۇق ئىچىم سىقىلىپ چىدىمىدىم، يېنىمدا ھال
- مۇڭ قىلىشقۇدەك ئادەم يوق، ئىچىمنى بوشىتىۋالاي، مەسلە-
ھەت ئالاي دەپ چوڭ ئۆيگە بېرىپ (ئايپاشا خېنىمنىڭ ئاتا -
ئانىلىرىنىڭ ئۆيىنى دېمەكچى) دادام - ئاپاملارغا سىڭلىڭنىڭ

يېزىدا ئۆتكۈزگەن ئىشلىرىنى سۆزلەپ بەرگەنىدىم. غۇلام پاختە-
نىڭ لالما ئىتتەك چوڭ ئۆيگە بېرىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى كىم
ئويلاپتۇ، دادام ئۇنىڭ بىلەن گەپلىشىۋېتىپ تاسادىپىي سۈكۈتكە-
نىڭ گېپىنى چىقىرىپ قويۇپتۇ، غۇلام پاختا دادامنى ماختاپ
گوللەپ ئاغزىنى كوچىلاپ يۇرۇپ سۈكۈتنىڭ يېزىدىكى ئىشلە-
رىنى بىلىۋاپتۇ. بايا غۇلام پاختىنىڭ ئاشۇ ئىشنى كۆتۈرۈپ
چىقىپ داداڭغا بېسىم ئىشلىتىۋاتقانلىقىنى، پوپوزا قىلىۋاتقانلە-
قىنى ئاڭلاپ قالدىم. داداڭ قىلغۇسى كەلمىگەن ئىشنى قىلىشقا
مەجبۇر بولۇۋاتىدۇ، داداڭغۇ ئۇنى رەت قىلدى، لېكىن ئۇنىڭ
قانداق ئاڭلاپ قالغانلىقىنى سۇرۇشتە قىلماي قالامدۇ، داداڭ
سۇرۇشتە قىلسا مەن نېمە دەيمەن، داداڭنىڭ غۇلام پاختىدىن
ئېلىپ بولالمىغان ئاچچىقىنى ماڭا چېچىپ ئەدىپسىمنى بېرىدىغىنى
كۆرۈنۈپلا تۇرىدۇ، ئۇ مېنى ئۆيدىن ھەيدىۋېتىدۇ، — ئايپاشا
خېنىمنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ مەمتىلىگە ئېسىلىپ يىغلاپ
كەتتى.

— بولدى ئاپا، ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالسىلا، يىغلاۋەرمىسىلە،
غۇلام پاختىنىڭ پىتنىخورلىقىنى كىم بىلمەيدۇ، دادام پىتنىڭ
ئاچچىقىدا چاپانىنى ئوتقا سالىدىغان ئادەم ئەمەسقۇ. ھازىر ئۆيدە
مەن بار، دادامغا ئۆزۈم جاۋاب بېرىمەن، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپلا
دېگەرگە چىقىپ شامدىن كېيىن قايتىپ كىرىدۇ، ئۆيگە كىرىشە-
گە مەن ئۇنىڭغا سودا ئەھۋالىنى دوكلات قىلىمەن دەپ تۇتۇۋالە-
مەن.

— ئەمىسە، مەن كېچىدە سوراققا تارتىلغۇدەكمەن — دە؟
— ئايپاشا خېنىمنىڭ كۆزىگە قامچا يەيدىغانلىقىمۇ كۆرۈنۈپ تېخە-
مۇ قاتتىق يىغلىدى.

— ياق، مەن دادامغا پۈرسەت بەرمەيمەن، ئۆيۈمگە ئەكە-
تەي، بولامدۇ ئاپا؟

— داداڭ قاچان سىلەرنىڭكىدە قونۇپ باققان، ئۇ بارمايدۇ.

— سىلىمۇ بارسىلا دادام چوقۇم باردۇ، كېچىدە دادامدىن قامچا يېمەي دېسىلە سىلىمۇ بىللە بارسىلا، كېلىنلىرىنى بىر خۇش قىلىۋەتمەملا ئاپا.

ئايپاشا خېنىم مەمتىلىنىڭ ئايالىنى ياقتۇرمايتتى، ئۇنى كۆرەر كۆزى يوق ئىدى، ئۇيغىمۇ يوقلاپ بارمايتتى، كېلىنى ئالدىغا يوقلاپ كەلسىمۇ ئايپاشا خېنىم چىرايىنى ئاچمايتتى. بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمەي مەمتىلىمۇ ئوتتۇرىدا تەڭقىسلىقتا قالغاندى. مانا بۇگۈن ئۆزلىكىدىن بۇ مەسىلە ھەل بولۇۋاتاتتى، ئايپاشا خېنىم راستىنلا قامچىدىن قورقتىمۇ ياكى كېلىنى بىلەن ئەپلىشىپ قالغۇسى كەلدىمۇ، مەمتىلىلەرنىڭكىگە بارماقچى بولغاندى.

— بۇگۈنغۇ داداڭدىن مۇشۇنداق قىلىپ قۇتۇلغۇدەكمىز، ئەتىچۇ، ئۆگۈنچۇ، ئۇ قىزىغا مۇناسىۋەتلىك ئىشنى ھەرگىز ئۇنتۇپ كەتمەيدۇ.

— بۇنىڭدىن قورقمىسىلا ئاپا، مەن بۇگۈن ئاخشاملا ئىككىلىرىنى دەرقەمدە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ ھەل قىلىۋېتىمەن، قارىغاندا بىز تېزلىكتە ئامانىسانى كۆڭلى تارتقانغا بېرىپ پىتنە-پاساتلارنىڭ كۈلىنى كۆككە سورىۋەتمىسەك بولمايدىغاندەك قىلىدۇ، — دېدى مەمتىلى ئاپىسىغا سىناش نەزەرىدە قاراپ.

— نېمە دېگىنىڭ بۇ ئوغلۇم، — ئايپاشا خېنىممۇ ئوغلىنىڭ سۆز تېمىسى يۆتكىگىنىگە ماسلىشىپ ئامانىسانىڭ ئىشىغا كۆڭ-لىنى بەردى، — ئامانىسا گاداي بىر دېھقاننى ياخشى كۆرىمەن دەپ يۈرسە، ئۇنىڭغا بېرىشكە كۆڭلۈك قانداق ئۇنايدۇ، ياق...

— ياق دېمىسىلە ئاپا، دېھقانمۇ ئادەمغۇ، چەت ئەللەردە يىگىت - قىزلار ئاشكارا مۇھەببەتلىشىپ توي قىلىشىدۇ، ئاتا - ئانىلىرى ئارىلىشىۋالمايدۇ، يىگىت بىلەن سىلى ياكى مەن ئەمەس ئامانىسا ئۆتمىدۇ، ئۇ ياخشى كۆرگىنىگە تېگىپ بەختلىك

بولسىلا بولمىدىمۇ.

— گاداي بىلەن قانداقمۇ بەختلىك بولالايدۇ بالام، مەن قارىسام داداڭمۇ ئېغىپ تۇرۇۋاتىدۇ، سەن بولسائمۇ مەن تەرەپتە تۇرساڭ بولماسمىدى.

— بەختلىك ياشاشقا بايلىق ـ گادايلىق كەتمەيدۇ ئاپا، ئىككى يۈرەك بىرجان ـ بىر تەن بولۇپ بىر ـ بىرىنى چۈشىنىپ سۆيۈشسىلا بەختلىك بولالايدۇ، بولدى ئاپا، ئىككىمىزمۇ تالـ شىپ ئولتۇرمايلى، سىلىمۇ هېرىپ قاپتىلا، مۇشۇ ئۆيده يېتىپ ئارام ئالسىلا، بولامدۇ؟

— ياق ئوغلۇم ماڭا ياتمىغان نەرسكى چولا، ئەمدى كەچلىك غىزاغا تۇتۇش قىلمىسام بولمايدۇ، ئوغلۇم، — دېدى ئايپاشا خېنىم ئوغلىغا مەستلىكى كەلگەندەك قاراپ.

— ئاپا، بىزنىڭكىگە قورساقنى تويغۇزۇپ باراملا؟ — دەپ كۈلدى مەمتىلى.

— هە، راست، ئۇنداق بولسا ئۇكاڭ مەمتىمىنىڭ كىيىمـ لىرىنى يۇيۇۋېتىمەن، ماڭ، سەن چىقىپ ئىشىكنى قىل، — دېدى ئايپاشا خېنىم ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ.

مەمتىلى ئاپىسىنى خاتىرجەم قىلىپ سىرتقا چىقىپ ئامانـ سانىمۇ يوقلاپ قويغۇسى كەلدى ـ دە، ئاپىسى ئۆيدىن چىققۇچىلا ئامانىسانىڭ هۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى. ئامانىسا هۇجرىسىدا «لەيلى ـ مەجنۇن» كىتابىنى كۆرگەچ شېئىر يېزىپ ئولتۇراتـ تى، ئۇ بىرسىنىڭ ئىشىكنى ئاچقانلىقىنى سېزىپلا شېئىر يازغان قەغەزنى سىقىمداپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەينىگە بۇرۇلدى.

— سىڭلىم، مەن هۇجرىڭىزغا تۇيۇقسىز كىرىپ سىزنى چۆچىتىۋەتتىممۇ نېمە؟ — دېدى مەمتىلى كۈلۈپ.

— كەلسىلە ئاكا، يۇقىرىغا ئۆتسىلە، مەن دادام كىردىمـ كىن دەپ چۆچۈپ كېتىپتىمەن، بايا بىرسىنىڭ مېنىڭ ئۆتكەنكى ئىشلىرىمنى كۆتۈرۈپ چىقىپ دادامغا بېسىم قىلىۋاتقانلىقىنى

ئاڭلىغاندەك قىلغانىدىم. . .
— ھە، سىزمۇ ئاڭلاپسىز - دە، ئۇ ئىشلار راستىمۇ سىڭ-
لىسم، — مەمتىلى چىرايىنى تۆتۈپ جىددىي تۇسكە كىرىپ سورد-
ى دى، — ئۇ ئامانىسانىڭ قارشىسىدىكى ئورۇندا ئولتۇردى.
— سىلىگە يالغان ئېيتىپ نېمە قىلاي ئاكا، ئۇ نادانلىق،
خۇراپاتلىققا قارشى تۇرۇپ، ئاپام، دادامنى ئىلاجسىز ئەھۋالغا
چۈشۈرۈپ ماقۇل كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئويىنالغان ئويۇن. مەن پاك
ئاكا، ئائىلىمىزنىڭ يۈزىنى تۆكمىدىغان ئىشنى قىلمىدىم.
— بۇنى ئاچىقىزمۇ ماڭا سۆزلەپ بەرگەن، سىز ئۆزىڭىزنى
قارىلاپ نېمانچە چوڭ تەۋەككۈلچىلىك قىلىسىز، مانا بۇ ھازىر
سۆز - چۆچۈك بولۇپ كوچىغا چىقىپ كېتىشى مۇمكىن.
— مەن بۇنى دەسلەپتىلا پەرەز قىلغان، مۇشۇنداق سۆز -
چۆچەك بولغاندىلا دادام كەسكىن بىر قارارغا كېلىدۇ ئەمەسمۇ،
يا نېرى يا بېرى بولىمەن.
— مۆلچەرىڭىزغۇ توغرا بوپتۇ، دادام بىلەن ئاپام ئاچالدا
تۇرۇڭۇپتىپتۇ، ھازىر مەن ئۇلارنى نەگە باشلىسام شۇ يەرگە ماڭ-
ىدىغاندەك قىلىدۇ.
— شۇنداق ئاكا، مېنىڭ ھازىر دادامغا ئېچىم ئاغرىۋاتىدۇ،
ئۇ بىزنى دەپ ئارقا - ئارقىدىن زەربىگە ئۇچرىدى، ئاكا، بىر
چەتتە قاراپ تۇرماي دادامغا يول كۆرسەتسىلە، مەن دادام بىلەن
يامانلىشىشنى، كۆڭۈلنى ئاغرىتىشنى خالىمايمەن.
— سىڭلىم، مەنمۇ دادام، ئاپامغا ئوخشاشلا سىزنى ياخشى
كۆرىمەن، شۇڭا قېشىڭىزغا كىردىم، ئۇ دېھقان يىگىت بىلەن
ئۆتسىڭىز پۇشايمان قىلىپ قالماسسىزمۇ؟ بەختلىك بولالامسىز؟
قەشقەر سىلەرنىڭ ئەركىن مۇھەببىتىڭلارنى قوبۇل قىلالمىغىنى
بىلەن مەن چەت ئەل تۇرمۇشىنى كۆرگەن قوبۇل قىلالايمەن،
مېنىڭچە دادامۇ قوبۇل قىلىدۇ.
— ئاكا، ماڭا كۆڭۈل بۆلگەنلىرىگە كۆپ رەھمەت، مەن

هەرگىز پۇشايمەن قىلمايمەن، بەختلىك بولالايمەن، سىلىنىڭ ئالدىلىرىدا سۆزلەشكە خىجىل بولىدىكەنمەن، سىرتقا چىققاندا مۇنۇ شېئىرىمنى ئوقۇپ باقسىلالا بىلىلا، — ئامانىنسا قولىغا سىقىمدىۋالغان قەغەزنى ئىككى قوللاپ ئاكسىغا بەردى.

— ئۇنلۇك ئوقۇمسىاملا بولمىدىمۇ، — دەپ مەمتىلى قەغەزنى ئاچتى، شېئىرنى ئىچىدە ئوقۇدى. شېئىردا ئامانىنسانىڭ مۇھەببەت ئىرادىسى ئىپادىلەنگەنىدى، — مەڭ، شېئىرىڭىزنى كۆردۇم، ئۆزىڭىز ساقلاپ قويۇڭ، ئىرادىڭىز چىڭكەن، خاتىرجەم بولۇڭ سىڭلىم، مەن سىزگە ياردەم بېرىمەن.

ئامانىنسا خۇشاللىقىدا يىغلىۋەتتى، ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ ئاكسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ رەھمەت ئېيتتى.

ئۇزمە دەرىخىنىڭ كۆلەڭگۈسى سالقىن ۋە تىنچ ئىدى. بۇ چۈشلۈك تاماقتىن كېيىنكى ۋاقىت بولۇپ، قۇددۇس باي ئۇزمە دەرىخىنىڭ ئاستىدىكى سۇپىدا سالقىنداپ ئارام ئېلىۋاتاتتى. ئۇ سۇپىنىڭ ئەتراپىدا كۆڭۈللۈك ئويناۋاتقان ئوغلى مەمتىمىن بىلەن قوشنىلارنىڭ قونچاقتەك چىرايلىق قىزى دىلبەرگە قاراپ قالغانىدى. ئۇلارنىڭ ئويۇنى شۇنداق قىزىقارلىق ئىدىكى، بۇ ئۇلارنىڭ بىر - بىرىگە ئامراقلىقى، كۈيۈمچانلىقىنى ئىپادىلەيتتى. شۇنداق تاتلىق گەپلەرنى قىلىشاتتى. قۇددۇس باي مۈگدەپ قېلىۋاتقان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ يالقۇنلۇق سۆزلىرىنى ئاڭلىغۇسى كېلىپ كۆزىنى يۇمالمايۋاتاتتى.

— دادا، تېخى ئۇخلىمىدىلاما، يا ماۋۇ شۇمتەكلەر ئۆزلىرىنى ئۇخلاتمايۋاتامدۇ؟ مەن ئۇلارنى ...

— ياق ئۇلارنى قوغلىغۇچى بولما، — قۇددۇس باي مەمتىلىنىڭ گېپىنى چورت كەستى، — ئۇلار شۇنداق چىرايلىق

ئويناۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ تىلى نېمىدېگەن تاتلىق، نېمىدېگەن ئو-
ماق، ئۇلارغا قاراپ مېنىڭمۇ كىچىك بالا بولۇۋالغۇم كېلىۋاتى-
دۇ.
— مەيلى، سىلى ئۇلارغا قاراپ كۆڭۈللىرىنى ئاچسىلا، —
مەمتىلى ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا قاراپ مېڭىشقا تەمشەلدى، —
مەن قەرزدارلارنى سۆيلەپ قويۇپ كېلەي، ھە راست دادا، مۇشۇ
بىر نەچچە كۈن ئىچىدە ئىككىمىز يېزىدىكى قورۇقتا چىقىپ
كەلسەك قانداق دەيلا؟ — دىدى ئۇ بىر خىل قىزىقىش بىلەن.
— ۋوي ئوغلۇم، بۇگۈن سەن نېمە بولدۇڭ، ئەزەلدىن يېزا
بىلەن خوشۇڭ يوق ئىدى، بۇگۈن قانداق قىلىپ يېزىغا بارغۇڭ
كېلىپ قالدى-ھە؟ — قۇددۇس باي ياستۇقتا يۆلۈنۈپ ياتقانىدى،
بۇ گەپنى ئاڭلاپ خۇش بولۇپ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇردى.
— ئاڭلىشىمچە، مەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا چىقىپ ئايلە-
نىپ كەلگىچە يېزىدا ھادىسىگە ئۇچراپ پۇتلىرى سۇنۇپتۇ. سىلە-
نى بىزنىڭ كونا ئورتاقچىمىز ئابلا ئاۋاز ئاكا داۋالاپ ساقايتىپتۇ.
بىر ئۆلۈپ بىر تىرىلىپتىلا، ئابلا ئاۋاز ئاكا سىلىنى شۇنداق
ياخشى داۋالاپتۇكى، قايتىپ كېلىپ سىلىنىڭ پۇتلىرى سۇنغانلە-
قىنىمۇ بىلەلمەي قالدىم، شۇڭا مېنىڭ ئابلا ئاۋاز ئاكىغا بولغان
ھۆرمىتىم تېخىمۇ ئاشتى، مەنمۇ ستلى بىلەن بىللە چىقىپ ئابلا
ئاۋاز ئاكىغا رەھمەت ئېيتقۇم كېلىۋاتىدۇ، — دىدى.
مەمتىلى قۇددۇس باينىڭ بالىلىرىنىڭ چوڭى، ئۇ ئۆيلىنىپ
ئايرىم تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ بۇ چوڭ ئائىلىدىن بۆلۈنۈپ چىقمىغا-
نىدى. دادىسى بىلەن بىللە تىجارەت قىلاتتى، يارەملىشىپلا كې-
لىۋاتاتتى، دادىسى نېمىنى قىل دىسە شۇنى قىلاتتى. ئىشلارغا
ئارتۇقچە ئارىلىشىۋالمايتتى. بۇ قېتىم ئۇ چەت ئەلدىن قايتىپ
كېلىپ دادىسىنىڭ پۇتى سۇنۇش بىلەن روھىي كەيپىياتىنىڭمۇ
خېلى سۇنغانلىقىنى كۆردى، دادىسىنى ئايىمىسا ئۆزى دادىل
ئوتتۇرىغا چىقىپ ئېغىر يۇكنى زىممىسىگە ئالمىسا بولمايدىغانلە-

قىنى ھېس قىلدى. ئاپىسى ئايپاشا خېنىممۇ يىغلاپ تۇرۇپ «داداڭنى ئايا، ئىگىلىكىنى ئىلكىڭگە ئال» دەپ تۇرۇۋالدى، شۇڭا ئۇ بۇرۇن ئارىلاشمىغان ئىشلارغىمۇ ئارىلىشىدىغان، باشقۇ-رىدىغان بولدى. ئاۋۋال ئاپىسى بىلەن ئايالى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى ئوڭۇشلۇق ھەل قىلدى. شۇنىڭغا ئۇلاپلا ئاپىسىنىڭ چوڭ ئۆيگە (ئاتا - ئانىسىنىڭكىگە) بېرىپ ئامانىسانىڭ يېنىدىكى ئىشلىرىنى ئاشكارىلاپ جەمئىيەتكە چىقىپ كېتىشىگە سەۋەب بولغان ئىشنىمۇ ئەستايىدىل بىرتەرەپ قىلىپ دادىسىنىڭ ئاچچىقىنى ياندۇردى. دادىسى دېگەندەك مەمتىلىنىڭ يېزا بىلەن خۇشى يوق ئىدى. دادىسىدىن دېھقانچىلىق ئىشلىرىنىمۇ سوراپ قويمايتى. ئۇ تەشەببۇسكارلىق بىلەن يېزىغا بېرىشنى تەلەپ قىلىپ دادىسىنى خۇش قىلىۋەتتى.

— بەلەن گەپ قىلدىڭ ئوغلۇم، ئىككىمىز بىللە بېرىپ كېلەيلى، ئۆگۈنلۈككە پەيشەنبىكەن، يېزىدىكى جامائەتكىمۇ بىر نەزىر قىلىپ بېرەيلى، قانداق دەيسەن، يەنە سەن دېگەندەك ئابلا ئاۋازغا ئالاھىدە چوڭ سوۋغا ئېلىۋالايلى، ئوغلۇم دېگىنە ئۇنىڭغا نېمىنى سوۋغا قىلساق بولار؟

— سوۋغىمىزنىڭ چوڭ بولىدىغانلىقى ئېنىق، لېكىن ئۇ-نىڭغا بۇ يەردە تۇرۇپ باش قاتۇرمايلى دادا، دېھقان خەق ئۆزىگە تازا ئېھتىياجلىق، ئىشلىتىدىغان نەرسىنىڭ بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ، ھەر قانچە كاتتا نەرسىنى سوۋغا قىلساقمۇ ئۇنىڭغا كېرىكى بولمىسا ئىشلىتەلمەيدۇ، قەدىرلىمەي تاشلىۋېتىدۇ. ئاۋ-ۋال يېزىغا بېرىپ ئابلا ئاۋاز ئاكىغا نېمە ئېھتىياجلىق، شۇنى ئېنىق ئۇقۇۋېلىپ شۇنى ئېلىپ بەرمەيمىزمۇ، ھازىرچە ئۇلارغا يېزىدا تىكتۇرۇپ كىيىشكە مۇۋاپىق كېلىدىغان سوۋېتنىڭ رەختـ-لىرى، ئاياغلىرى، باللىرىغا تاتلىق - تۇرۇم، قۇرۇق مېۋە-چېۋىلەردىنلا ئېلىۋالساق بولىدۇ.

— ئوبدان مەسلىھەت بەردىڭ ئوغلۇم، سەن ھازىر بازارغا

چىققىلىۋېتىپسەنغۇ، بازاردىن ئالىدىغانلارنى ئۆزۈك تاللاپ ئې-
لىپ ئالغاچ كىر، گەزمال ئىسكىلاتتا تۇرۇپتۇ. ئۇنىمۇ ئۆزۈك
تەييارلا، ئىسكەندەرنىڭ بالىلىرىغا ئېلىۋېلىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالما.
— بولىدۇ، ئەمىسە مەن چىقىپ كەتتىم، — دېدى مەمتىلى
سىرتقا قاراپ مېڭىپ.
ئەتىسى دادا - بالا ئىككىيلەن سەھەردە مەپە بىلەن يولغا
چىقىپ يېزىغا ئاش ۋاقتى بىلەن يېتىپ باردى. ئۆيدە بىردەم
ئارام ئالغاچ ناشتا قىلىۋېلىپ ئاندىن ئابلا ئاۋازلارغا يۈز كۆرسە-
تىپ چىقتى، ئاندىن ئەتە بەرمەكچى بولغان نەزىرنىڭ تەييارلىقىغا
كىرىشىپ كەتتى.
يېزىنىڭ كۈزلۈك ھاۋاسىنى، گۈزەللىكىنى قەلەم بىلەن
تەسۋىرلەپ چىقىش ناھايىتى قىيىن ئىش. بولۇپمۇ كەچقۇرۇن
ھاۋا نەملىشىپ، سالقىنلىشىپ كىشىگە ئاجايىپ بىر خىل ھۇزۇر
بېغىشلايتتى، ھەممىلا يەردىن پىشقان، شەربەتكە تولغان ھەرخىل
مېۋىلەرنىڭ تاتلىق پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلۇپ، ئېغىزغا سېرىق سۇ
كەلتۈرەتتى، تەبىئەت كىشىنى ئېتىزغا، ئېكىنزارلىقلارغا، باغ-
لارغا سۆرەيتتى. مەمتىلى يېزىنىڭ ھاۋاسىدىن، گۈزەللىكىدىن
ھۇزۇرلىنىپ قورۇقنىڭ ئارقىدىكى باغدا ئايلىنىپ يۈرەتتى، ئۇ
شېرىن ئەسلىمىلەرگە بېرىلگەنىدى. تۇيۇقسىز يېقىنلا بىر يەر-
دىن بىرسىنىڭ ئىشتىياق بىلەن تولىمۇ مۇڭلۇق ھەم جاراڭلىق
قۇرئان ئوقۇۋاتقان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى، بۇ كىمدۇ؟ نەدە
ئوقۇۋاتقاندۇ؟ ئۇ ئىككى باغنى ئايرىپ تۇرغان تامنىڭ قېشىغا
كەلدى، ھە، ئۇ كۆردى، نېرىقى باغنىڭ ئالدىدىكى ئۆينىڭ
چىرىغى يورۇق تۇرغان ئىكەن. ئاۋاز شۇ يەردىن كېلىۋاتىدۇ،
بۇ ئۆيدە نېمە بولغاندۇ؟ مەمتىلى دېرىزىدىن ئۆينىڭ ئىچىگە
قاراپ باقماقچى بولۇپ تامدىن ئارتىلىپ نېرىقى باغقا چۈشتى.
ئۆينىڭ دېرىزىسىگە كېلىپ ئىچىگە قارىدى، قارا چىراغنىڭ
يورۇقىدىن ئۆيدىكى ئادەمنىڭ چىرايىنى كۆرگىلى بولاتتى. ئۇ

يىگىرمە ياشلاردىن ھالقىغان، كېلىشكەن بىر يىگىت ئىدى، ئۆيىدە ئۇنىڭدىن باشقا ئادەم يوقتەك قىلاتتى، مەمتىلىنىڭ ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكۈسى كېلىپ دېرىزىنى چەكتى، يىگىت تولىمۇ سەزگۈر ئىكەن، ئۇ بىرسىنىڭ دېرىزىنى چەككەنلىكىنى ئاڭلاپ ئوقۇشتىن توختاپ:

— كىم؟ — دەپ توۋلىدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزە تۈۋىگە كەلدى، — مەن سىزنى تونۇمىدىمغۇ، كىمنى ئىزدەيسىز؟

— مالال كۆرمىسىڭىز، مەن قېشىڭىزغا كىرىپ مۇڭدىشايلىمكىن دېگەن.

— دادام ئىشىكىمنى سىرتىدىن سولاپ ئېتىۋەتكەن، مېنىڭ بىر نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى؟

— سىزنى دادىڭىز سولاپ قويغانما؟ دادىڭىز كىم؟ بۇ قىزىق ئىشقۇ.

— دادام ئابلا ئاۋاز، قاتتىق قول ئادەم، سىز ئەجەبلەنمەك، بەلكىم دادام توغرا قىلىۋاتقاندۇ.

— مۇنداق دەك، سىز ئەشرەپ دېگەن يىگىت بولامسىز-يە.

— توغرا، مەن شۇ، سىز بەرىبىر ئۆيگە كىرەلمەيسىز، شۇڭا ماڭا دەخلى قىلماي كېتىڭ.

— ياق، مېنى ھەيدىمەك، دوستۇم، بۇ دېرىزىنى ئېچىڭ ئاچقىلى بولمامدۇ.

— ھە راست، بولىدىكەن، — ئەشرەپ دېرىزىنى ئاچتى، — مەن بۇنى نېمىشقا ئويلىمىغاندىمەن، سىز دېرىزىدىن كىرەمسىز؟

— ھە، شۇنداق، — دېدى مەمتىلى بىر نەچچە كېسەكنى دېرىزىنىڭ تېمىغا يۆلەپ تىزىۋېتىپ، — سىز ئاتىنىڭ گېپىگە كىرىدىغان ئوبدان يىگىت - دە، شۇڭا سىزنىڭ مېڭىڭىزگە ياماننى خىياللار كىرمىگەن.

— بەلكىم، توختاك، مەن ئىچىگىمۇ بىر ئورۇندۇق قويۇپ بېرەي، — ئەشرەپ ئورۇندۇق قويۇۋېتىپ ئويلىنىپ قالدى، — ھە، راست، سىز مېنىك غېرىب ئۆيۈمگە نېمە قىلغىلى كىردىڭىز؟ مەن يە سىزنى تونۇمىسام.

— مەن سىزنى تونۇيمەن، يالغۇز قىرائەت قىلىپ زېرىكىپ قالغانسىز، بىردەم ئولتۇرۇپ مۇڭداشمامدۇق، — مەمتىلى پەشكاتاقا چىقىپ بىر پۇتنى دېرىزىدىن تىقتى، ئۇنىك كىيىملىرى توپا بولۇپ كەتتى.

— سىزدەك بىر سالاپەتلىك، پاكىز كىيىنگەن ئادەمنىك مەندەك بىچارە دېھقان بىلەن مۇڭداشقۇدەك نېمە گەپلىرى بولغاي، بىكاردىن - بىكارغا كىيىملىرىڭىزنى پاسكىنا قىلىۋالدىڭىز بولدىڭىز، — ئەشرەپ مەمتىلىنى ئاستا ئۆيگە چۇشۇردى.

— مەيلى ئىنىم، توپىنى قېقىۋەتسەك بولىدۇ، — مەمتىلى كۆڭلەك، شىملىرىدىكى توپىنى ئاندا - مۇندا قېقىۋېتىپ، ئەشرەپ بىلەن قول ئېلىشىش ئۈچۈن قولىنى چىقاردى، — ئاۋۋەل تونۇشۇالايلى، ئىسمىم مەمتىلى، ئامانىسانىڭ ئاكىسى، بۇگۈن چۇشتىن كىيىن دادام بىلەن كەلگەنىدىم.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، — ئەشرەپمۇ قولىنى بېرىپ كۆرۈشتى، — كەلگەنلىكىڭىزنى ئاڭلىغان، سىزنىڭ مېنى ئىزدەپ-دىغانلىقىڭىزنى ئويلىمىغان ئىكەنمەن، سەت بولدى ئاكا، مەن سولاقتا بولغانلىقىمدىن داستىخان سالالمايدىغان بولدۇم، پەقەت سوغۇق سۇلا بار، قېنى خالىغان يېرىڭىزدە ئولتۇرۇڭ.

مەمتىلى دەھلىزنىڭ بىر بۇرجىكىدە ئولتۇردى.

— قىسىنماك، مەنمۇ تاسادىپىي بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم، ئابلا ئاۋاز ئاكام سىزنى نېمىشقا بۇ ئۆيگە سولاپ قويىدۇ؟

ئەشرەپ مەمتىلىنىڭ ئامانىسانىڭ ئاكىسى ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن تارتىنىپ قالغاندى، ئۇ بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىشكە تېخىمۇ قىسىلىدى-دە، بېشىنى سېلىپ ئولتۇرۇپ قال-

دی.

— هه، مەن بىلدىم، هه قاچان ئابلا ئاكام سىزنى باينىڭ قىزى بىلەن مۇھەببەتلەشتىڭ، ماڭا ئاۋارىچىلىق تېپىپ بەرمە دەپ سولاپ قويغاندۇ، شۇنداقمۇ؟

ئەشرەپ بېشىنى لىڭشىتتى.

— بۇنى چۈشىنىشكە بولىدۇ، ئىنىم، ئابلا ئاۋاز ئاكا ياخشى دادا، لېكىن بىزنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرىمىز خۇراپىي، باي - كەمبەغەل، شەھەر، يېزا، دەرىجە - ئورۇن پەرق كۆز قارىشى كۈچلۈك، چەت ئەلگە ئوخشىمايدۇ، شۇڭا دادىڭىزدىن رەنجىپ كەتكىلىمۇ بولمايدۇ، ئاڭلىسام، سىڭلىم ئاۋۋال سىزگە ئېغىز ئېچىپتۇ، شۇنداقمۇ؟

— شۇنداقلىقىغۇ شۇنداق، لېكىن سىز ئامانىسانى ئەيىبلەمەڭ، مەن ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەر ۋاقىت جېنىمنى پىدا قىلىمەن. ئۇنىڭغا ئېرىشەلمىسەم ھەرگىز ياشىمايمەن، — ئەشرەپ ئۆزىنى تۇتالماي يىغلىۋەتتى.

— ئەشرەپ يىغلىماڭ، چوپچوك يىگىت يىغلىسا سەت تۇر-مامدۇ، مەن سىزنىڭ قېشىڭىزغا سىڭلىمنى بەرمەيمەن دەپ كىر-گىنىم يوق، بەلكى ...

— ھە سىز خۇدا ئەۋەتكەن باش پاناھىمغۇ، مەن كۆز يېشىم-نى ئاققۇزۇپ تۇرۇپ سىزگە سەجدە قىلاي. مەمتىلى ئاكا، سىز بىزگە ياردەم قىلىڭ، بولمىسا دادام مېنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكە-دەك، مانا قاراڭ، — ئەشرەپ كۆڭلىكىنى سېلىۋەتتى.

ئەشرەپنىڭ مەيدىسى، دۇمبىسى، قوللىرى تاياق زەربىسىدە يارىلانغان، كۆكەرگەنىدى، ئۇ قەشقەردىن ئامانىسانىڭ مەسلىھە-تى بىلەن ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن دادىسى ئۇنى ئامانە-سادىن تاندۇرماقچى بولۇپ، دەرەخكە ئېسىپ تازا ئۇردى. لېكىن ئۇ ئۆلۈپ كېتىشكە رازى بولمىدى، ئامانىسادىن ۋاز كېچىمەن دېمىدى، شۇڭا ئابلا ئاۋاز ئۇنى بىر قېتىمدىلا ئۇجۇقتۇرۇۋەتمەي،

هەر ئۇچ كۈندە بىر ئۇرۇپ تۇراتتى. ئەتە ئۇنى يەنە ئۇرىدىغان كۈنى ئىدى. مەمتىلى ئۇنىڭ بەدىنىنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتتى. ئەشرەپنىڭ شۇنچىلىك ئاغرىق ئازابىغا چىداپ، يەنە قۇرئان ئوقۇپ قۇپ ئولتۇرغىنىغا ھەيران قالدى، مەمتىلى ئورنىدىن تۇردى.

— ئەشرەپ، مەن سىزنىڭ تېنىڭىزنى كۆرۈپ چىدىيالمىدىم، قانداقمۇ چىداپ ياتقانسىز؟ ھازىرلا شەھەرگە كىرىپ يەدوختۇر ئەكېلىمەن يە دورا ئەكېلىپ تېڭىپ قويىمەن.

— بولدى ئاۋارە بولماڭ ئاكا، — ئەشرەپ مەمتىلىگە يېلىنىپ ئورنىدا ئولتۇرغۇزدى، — دادام مېنى ئاشۇنداق ئۇرۇپ تۇرغان بىلەن ئۇنىڭمۇ يۈرىكى چىدىمايدىكەن. ئاشۇ جاراھەتلىرىمگە ئۇ دورا سۈركىگەنلىكى ئۈچۈن قەقەش بولۇۋاتىدۇ. ئۇ ساقىياي دېگەندە يەنە تاياق تېگىدۇ. جېنىم چىقىپ كېتەي دەيدۇ،

— ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرىدا يەنە ياش ئەگىدى.

— بۇگۈن كېچە چىدايمەن دېمەكچىمۇ سىز، ئۇنداق بولسا مەيلى، چىداڭ، ئەتە بۇ ئىش يە نېرى يە بېرى بولىدۇ، ھېچبولمىغاندا مۇندىن كېيىنكى تاياقتىن قۇتۇلىسىز، خاتىرجەم بولۇڭ، سىز كۆڭلىكىڭىزنى كىيىۋېلىڭ، مەن يەنە سىز بىلەن مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇشقا چىداشلىق بېرەلمىگىدەكمەن. چىقىپ كېتەي، ئارام ئېلىڭ.

مەمتىلى دېرىزىدىن چۈشۈپ كېتىشىگە دېرىزە ئېتىلىپ، مۇڭلۇق قىرائەت باشلىنىپ كەتتى، قارىغاندا ئەشرەپكە شۇ تاپتا قۇرئان ئوقۇشتىن ئارتۇق مەدەت ۋە تەسەللى بولمىسا كېرەك.

مەمتىلىنىڭ يېزىدا ئۆتكۈزگەن بۇ كېچىسى ئۇيقۇسىز، ئەدىسىز ئۆتتى، ئۇنىڭ خىيالىدىن، كۆز ئالدىدىن ئەشرەپنىڭ بىچارە قىياپىتى، قىيما - چىيما بولغان تېنى كەتمىدى. ئۇ چەت ئەلگە سېلىشتۇرۇپ مىللىتىمىزنىڭ خۇراپاتلىقى، نادانلىقىنى ... قاغىدى، كۆزى ئۇيقۇغا ئىلىناتتى - يۇ، نېمىلەرنىدۇر دەپ جۆيلۇپ چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتەتتى. شۇڭا ئۇ كېيىنكى ئەتىسى

ۋاقچەرەك ئورنىدىن تۇردى. ئاندىن دادىسى بىلەن بىللە نەزىردە بولۇپ جامائەتنى كۈتتى. چۈشتىن كېيىن قۇددۇس باي ئۇنى يېنىغا چاقىردى:

— مەمتىلى ئوغلۇم، سەنمۇ ئابلا ئاۋازنى ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىنى كۆردۈڭ. ئۇنىڭ هالى پىتىر، تۇرمۇشى سىرىقتال ئۆتىدۇ. لېكىن بۇ ئادەم جىگەرلىك، خالىس، مېنى داۋالاپ بېجىرىم ساقايتقان بولسىمۇ بىزدىن هېچنېمىنى ئالغۇسى يوق. لېكىن مەن ئۇنىڭغا ناهايىتى قىممەتلىك سوۋغا بەرمىسەم بولمايدۇ. سەن مەن بېرىدىغان سوۋغىنى پەزەر قىلالامسەن، سىنى شەھەردىلا ئۇنىڭ ئېهتىياجىغا قاراپ سوۋغا بېرەيلى دەپ مەسلىهەت بەرگەنىدىڭ. قېنى تەكلىۋىڭنى دەپ باقە، ئاڭلاپ كۆرەي.

— دادا، مېنىڭ تەكلىۋىمنى قوبۇل قىلالارسىزمۇ؟ مېنىڭ سىلىنىڭ كۆڭۈللىرىنى رەنجىتكۈم يوق، لېكىن دېمىسەممۇ بولمايدۇ.

— دېگىن قۇلىقىم سەندە ئوغلۇم.

— مېنىڭچە ئابلا ئاۋاز ئاكىغا ئەڭ زۆرۈر بولغىنى سىڭلىم ئامانىنىسا ئىكەن. ئامانىنىسانى ئۇنىڭغا كېلىنلىككە بەرسەك قانداق دەيدىلا؟

— سەن سىڭلىڭنىڭ ئىشىدىن خەۋەر تاپقانمىدىڭ؟

— ئۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپلا قالماستىن ئەشرەپ بىلەنمۇ تونۇشتۇم، ئۇ ئۆيىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاتىسى «باينىڭ قىزىنى ئالىمەن دەپ ئاۋارىچىلىق تاپتىڭ» دەپ ئۇرۇپ تەنلىرىنىڭ ساق يېرىنى قويماپتۇ، ئۇنى كېچىسى سولاپ، كۈندۈزى ئۆزى نازارەت قىلىپ ئىشقا سالىدىكەن. ئۇنىڭ شۇ هالىنى كۆرسىلە ئىچلىرى ئاغرىپ سىرىلىپ كەتكەن بولاتتى.

قۇددۇس بايمۇ بۇنى ئاڭلاپ كۆزلىرى چەكچەيدى، يۈرىكى سىقىلىپ كەتتى.

— شۇنداق قىپتىما؟ ئۇنداقتا ئابلا ئاۋاز ساڭا قىزىمنى

بىرىمەن دېسەممۇ ئۇنىمىغۇدەك - تە، لېكىن ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويمايمىز ئوغلۇم، شۇنداقمۇ؟

— ھە، دادا مۇلۇكمۇ يامان نىيەت بىلەن ئامانىسانى ئالماق- چى بولغان، بۇنى غولام پاختا ئىقرار قىلدى. ئامانىسا بىلەن ئەشرەپ بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈشكەن. بۇ چەت ئەللەردە ئادەتتىكى ئىشقۇ، ئابلا ئاۋاز ئاكام كەمبەغەل بولغانلىقى ئۈچۈنلا، سىزگە يۈز كېلەلمەي ئوغلىنىڭ ئەركىن مۇھەببىتىگە چەك قوي- ماقچى بولۇۋاتىدۇ. بىز بۇ ئىككىسىنىڭ مۇھەببىتىگە ھۆرمەت قىلىپ بۇ تويىنى قىلساق ھېلىقى پىتنە - پاساتلارمۇ ئۆزلىكىدىن يوقايدۇ، ئابلا ئاۋاز ئاكا بىلەنمۇ تۇغقان بولۇپ قالىمىز، ئۇنىڭ ياخشىلىقىغا قارىتا تۇغقانلىق يولى بىلەن ياردەم بېرەلەيمىز.

— باركاللا ئوغلۇم، سېنىڭمۇ يۈرت كۆرۈپ كۆزۈڭ ئېچىـ لىپتۇ، مېنى چۈشىنىدىكەنسەن، ئۇنداق بولسا جۇر، ھازىرلا ئابلا ئاۋازنىڭ ئۆيىگە كىرەيلى. سەن ئەشرەپنىڭ يەنە بىر خىسلە- تىنى بىلمەيسەن، ئۇ ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ ئىزىدىن ماڭغان، چالغۇ ياسايدۇ، سازدىمۇ بار، دىندىمۇ بار، رەھمەتلىك ئانام ھەمىشە «خۇدا ساڭا بىر قىز بەرسە، ئۇنىڭغا ئۇلۇغ مۇقام ئۇستا- زى ئامانىسانىڭ ئىسمىنى قوي، ئامانىسا خېنىمدەك گۈزەل، ئەخلاقلىق، ئىستىداتلىق قىلىپ تەربىيىلە» دەپ نەسىھەت قىلا- تتى، ئۇ ئامانىسا بىلەن بىرلەشسە، مىللىتىمىزنىڭ سەنئەت بايلىقى ئون ئىككى مۇقامغا ۋارىسلىق قىلمامدۇ.

— ياھ، دادا سىزنىڭ مۇنداقمۇ كاتتا ئارزۇيىڭىز بارىكەن- دۇ، شۇنداق بولغاندىكىن ئامانىسانى نېمىشقا قىينىغاندىـ مىز.

— ھەي ئوغلۇم، بىز قەشقەردە ياشاۋاتىمىز ئەمەسمۇ، بايـ لىق بىلەن كەمبەغەللىك، خوراپاتلىق، نادانلىق بىزدىكى پەرقنى چوڭايتىۋەتكەن دېگىنە.

دادا - بالا مۇڭدۇشۇپ ئابلا ئاۋازنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەلدى.

ئۆيده ئابلا ئاۋاز يوق ئىدى، ئۇلارنى مايسىخان كۈتۈۋالدى. ئۇلارنىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىپ، خىجىلچىلىق ئىچىده زاغرا ناننى سۈندۈرۈپ چاي تۇتتى، شۇ ئەسنادا ئۇ بالىلىرىدىن بىرىنى دادىسىنى ئېتىزدىن چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتكەنىدى. ئابلا ئاۋاز- مۇ ئېتىزدىن ئالدىراپ - تېنەپ قايتىپ كەلدى.

— ئابلا ئاۋاز ئىنىم، بۈگۈن سېنىڭ ئۆيۈڭگە ئوغلۇم مەمـ- تىلى بىلەن كىرىپ ئولتۇرۇپتىمەن. خوتۇنۇڭ مايسىخان ئىككـ- مىزگە، ئىككىمىزنىڭ مەسلىھەتىگە گۇۋاھ بولىدۇ، سەن مېنى داۋالاپ بېجىرىم ئادەم قىلدىڭ، بۇنىڭدىن مەن ۋە بالىلىرىم تولىمۇ خۇشال. بۇنىڭ ئۈچۈن خۇدا يولىدا نەزىر قىلدىم، لېكىن بۇ يېتەرلىك ئەمەس، مەن يەنە سېنىڭ ئەجرىڭگە لايىق ھەق بېرىپ سېنى رازى قىلىشىم كېرەك. . .

— ئابلا ئاۋاز ئىنىم، سىلى ماڭا ھەقنى بېرىپ بولدىلا، مەن سىلـ- تىلا بىللا رازىمەن.

— مەن ساڭا قانداق ھەق بەردىم؟ ئەجەپ بىلمەيدىكەنمەنغۇ.

— ئوغلۇم ئەشرەپ ئالدىلىرىدا كەچۈرگۈسىز گۇناھ ئۆتـ- كۈزگەن، ئۇنى تۇتمايدىغان بولۇپ تىلخەت بەردىلىغۇ، بىزگە بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ھەق بولامدۇ؟ ئۇ مانا ئەمدى دادامنىڭ چىرا- غىنى يانداۋۇرۇپ يېنىمىزدا تۇرىۋاتىدۇ.

— ئوغلۇڭنى تۇتماقچى بولغانلىقىم مېنىڭ ئۆمرۈمدىكى ئەڭ زور سەۋەنلىك، ئۇنى تۇتۇشنى خۇدا راۋا كۆرمەي مېنى قاتتىق جازالىدى، بۇنى دېمەيلا قوي، ئوغلۇڭدا ھېچقانداق كە- چۈرگۈسىز گۇناھ يوق. ئۇنى سەن ناھەق ئۇرغانسەن. . .

— بۇنى سىلى قانداق بىلىلا؟ — ئابلا ئاۋاز چۆچۈپ ئورنـ- دىن تۇرۇپ كەتتى.

— مەن كۆرۈپ دادامغا دېگەن. ئۇنى ئۇرۇپ ياخشى قىلماپلا ئابلا ئاۋاز ئاكا، خۇدا سىلىنىمۇ جازالاپ قويمىسۇن يەنە، ئۇنى ئەمدى ئۇرمىسىلا، دادامنىڭ سۆزىگە كىرسىلە.

— ئوغلۇم توغرا ئېيتمدۇ. ئوغلۇڭنى ئەمدى ئۇرغۇچى بولما. گەپنىڭ قىسقىسى، سەن ئىختىيارىڭ بىلەن مېنىڭدىن تەلەپ قىلمىسالىڭ، مەن ئىختىيارىم بىلەن بېرىمەن، مەن بەرگەنىمنى ئالساڭمۇ ئالمىسەن، ئالمىساڭمۇ ئالىسەن، چۈنكى مەن بېرىدىغان، سەن ئالىدىغان نەرسە بىزنىڭ ئىختىيارىمىزدا ئەمەس.

— نېمە دېگەنلىرى بۇ؟ مەن گاڭگىراپلا قالدىمغۇ.

— ئاڭلا ئابلا ئاۋاز، — دېدى قۇددۇس باي ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ چىڭ سىقىپ تۇرۇپ، — مەن سەن بىلەن قۇدىلىشىمەن، ئوغلۇڭغا قىزىمنى بېرىمەن.

— ياق، — ئابلا ئاۋاز چايان چاققاندەك چۆچۈپ قولىنى تارتىۋالدى، — ئوغلۇم ئۇ پەرىشته قىزلىرىغا لايىق ئەمەس، قىزلىرىنى بېرىمەن دەپ مېنى جازالىماقچى، ۋەيران قىلماقچى بولۇۋاتىدىلا، قايسى هالىم بىلەن قىزلىرىنى ئوغلۇمغا ئېلىپ بېرەلەيمەن؟! هالىمىڭ پېتىرلىكىدىن گادايىنىڭ قىزىنى كېلىن قىلىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايۋاتسام، قىزلىرىغا قانداق چىشىم پاتسۇن؟

— هەي ئابلا ئاۋاز، سەن نېمانچە غەرەز ئۇقمايسەن، مەن هەممىنى ئېچىپ - يېرىپ ساڭا دېيىشىم كېرەكمۇ، ئوغلۇڭ بىلەن قىزىم توي قىلمىسا بولمايدىغان يېرىگە بېرىپ قاپتۇ.

— ياق، بۇ يالغان. بۇ قىزلىرى توقۇپ چىققان ئويۇن، مەن بۇنى ئامانگۈلدىن ئاڭلىغان. قىزلىرىغا هەرگىز شەك كەلتۈرمىسىلە، ئۇ ئادىمىگەرچىلىكى بار، پەزىلەتلىك، ئەخلاقلىق ياخشى قىز. ئامانىنىسادەك قىزلىرى بىلەن مەغرۇرلانسىلا بولىدۇ.

— سەن كۆرۈپ تۇرغاندەكلا سۆزلەيسىنا، سەن. .

— جىددىلەشمىسىلە باي ئاكا، مەن سۆزلەپ بېرەي، ئاماننىسا قىز يېزىغا كېلىپ ئوغلۇمنى ئىزدەپ بارغان كېچىسى

مەھەللىدىكى بىر نەچچە ياش لاپقۇتلوشۇپ يەر سۈغۇرۇشقا بارغا-
نىكەن. ئۇلار يەرنى سۈغۇرۇپ بولۇپ ھاردۇق يەتكەنلىكتىن
كەتمەنلىرىنى مۈرىسىگە ئارتىپ جىم - جىم مەھەللىگە قايتىپ
كېلىۋاتقانىكەن، ئۇشتۇمتۇت ئۇلارنىڭ يېنىدىكى قىر بېشىدىن
بىر پەرىزاتنىڭ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈشۈپتۇ. «بۇ جىنمۇ،
ئادەممۇ، ئۇ نەگە باردىغاندۇ؟» دېيىشىپ تىنىقمۇ چىقارماي
پەرىزاتنىڭ نەگە بارىدىغانلىقىنى كۆزۈتۈپتۇ، ئۇ ئەشرەپ قاراۋات-
قان قوغۇنلۇققا بېرىپ توختاپتۇ، ئۇنى ئويغىتىپ بىرەم مۇڭدۇ-
شۇپتۇ. ئاندىن ئۇلار راۋاب چېلىپ، ناخشا ئېيتىشىپتۇ. ياشلار
مۇزىكا بىلەن ناخشىغا مەست بولۇپ جىمجىت ئولتۇرۇپ قاپتۇ.
ئالاھەزەل بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندە ئاسماندىن چۈشكەندەك-
لا ئۇلارنىڭ يېنىدا ئامانگۈل پەيدا بولۇپ پەرىزاتنى ئەكېتىپتۇ.
بۇ پەرىزات ئامانىسا ئىكەن. بۇ ياشلار ئىككىنچى كېچىسىمۇ
مۇشۇنداق ئىشنىڭ يۈز بېرىشىنى كۈتۈپ، دەل شۇ ۋاقىتدا ئەش-
رەپنىڭ ئەتراپىدا مارىلاپ يېتىپتۇ. ئەشرەپ قۇرئان ئوقۇپ ئول-
تۇرغانىكەن. ئۇ بىر يەرگە كەلگەندە قىرائەتنى تاپالماي تۇرۇپ
قاپتۇ. ئامانىسا ئەشرەپنىڭ يېنىدا يەنە پەيدا بولۇپ، ئەشرەپ
تاپالمىغان يەردىن باشلاپ قىرائەتنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئامانىسا-
نىڭ قىرائىتى ياشلارنى جەلپ قىلىۋاپتۇ. بۇ كېچىسى ئامانىسا
قۇرئان ئوقۇشقا ئۇستا تەقۋادار پەرىزاتقا ئايلىنىپتۇ، شۇڭا مە-
ھەللىدىكى يىگىتلەر «ئەشرەپكە پەرىزات ئۇچرىدى، ئۇ پەرىزات
ناخشا - مۇزىكىدىمۇ بار ئىكەن، تەقۋادارلىقتىمۇ بار ئىكەن.
ئاينىڭ ھەمراھى ئىكەن، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىكەن، بۇ
ياخشىلىقنىڭ بىشارىتى ئەمەس، ئەشرەپ ساراڭ بولۇپ قالىدۇ،
دېيىشتى. شۇنداق، ئۇلار توغرا دەيدۇ، ئوغلۇم ساراڭ بولۇپ
قېلىشى مۇمكىن، لېكىن ئۇ ساراڭ بولماسلىقى كېرەك. ئۇ
قىزلارغا كۆيۈپ قاپتۇ. ئۇنىڭ بۇ ساراڭلىقىنى ساقايتىۋالمىسام
بولمايدۇ، باي ئاكا، بۇنىڭدىن كۆرۈڭلىشقا بولىدۇكى، قىزلە-

ری ئامانىسا هەر تەرەپتىن يېتىلگەن، ئەقىللىك، پاك قىز، سىلى ئۇنى ناپاك دەمدىلا، بۇ يالغان، ئىشەنمىسىلە، مەن هېلىقى يىگىتلەرنى ئالدىلىرىغا ئەكېلىپ توغرا تۇرغۇزىمەن.

— بولدى، ئىشەندىم ئابلا ئاۋاز، ئوغلۇڭمۇ، قىزىممۇ پاك ئىكەن، پىتنە- پاساتلار قۇرۇپ كەتسۇن.

— شۇنداق باي ئاكا، قىزلىرى پاك، كىمگە بەرسىلە بېرە- ۋەرسىلە، لېكىن يېزىدىكى ئۇ ئۇنتۇلغۇسىز ئەسلىمىلەر دېهقانلا- رنىڭ ئارىسىدا هېكايە بولۇپ مەڭگۈت بولۇپ تۇرىدۇ.

— ياق، ئابلا ئاۋاز، ئۇ ئەسلىمىلەر راستقا ئايلىنىشى كېرەك. مېنىڭ قىزىممۇ ئوغلۇڭغا كۆيىدۇ. بىز نېمىشقا ئۇلار- نىڭ مۇهەببىتىگە هۆرمەت قىلمايمىز. بىز ئۇلارنى چېتىپ قويايلى، مېنىڭ گېپىم گەپ، سەنمۇ ئوغلۇڭنى ئۇرماي، سولىماي كۆڭلىنى تىندۇرۇپ قوي. باشقىنى قويۇپ، تەييارلىقىنى قە- لىپ ئەلچەڭنى ئەۋەت، بەزى ئۆرپ- ئادەت قائىدىلىرىنى قىلماي- مۇ بولمايدۇ، بىز مۇشۇنچىلىك ئولتۇرايلى.

دادا - بالا ئىككىيلەن دۇئا ياندۇرۇپ ئورنىدىن تۇردى. ئابلا ئاۋاز بىلەن مايسىخان ئۇلارغا قايتا - قايتا رەهمەت ئېيتىپ هويلىدىن چىقىپ كەتكۈچە ئۇزۇتۇپ كەلدى.

دادا - بالا شەهەرگە قايتماقچى بولۇپ، مەمتىلى هارۋىكەشنى تاپماق بولۇپ ئېغىل تەرەپكە كەتتى. قۇددۇس باي بەزى ئىشلارنى تاپىلاپ قويۇش ئۈچۈن ئىسكەندەرنىڭ ئۆيىگە كىردى. ئۆيده ئا- مانگۈل بار ئىدى.

— ئامانگۈل، مەن ئابلا ئاۋازدىن هەممىنى ئۇقتۇم، بۇ ئويۇننى ئەمدى يىغىشتۇرساق بولار؟ — قۇددۇس باي ئۇنىڭغا ئامراقلىق قىلىۋاتقاندەك ئاپئاق يۈزىنى سىلاپ قويدى.

— چىرايلىقچىمۇ ياكى ...

— ئەلۋەتته چىرايلىقچه - ده، ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلار ئۈچۈن غەزەل - غەزلىشىپ كۆڭۈلنى ئاغرىتىشنىڭ نېمه هاجىتى، بىز ئابلا

ئاۋاز بىلەن قوۇدىلىشىغان بولدۇق.

— باي ئاتام ئەقىللىق جۇمۇ، — دېدى ئامانگۈلمۇ بۇنىڭدىن شادلىنىپ قوۇددۇس بايغا نازلىنىپ ئەركىلىپ، — بۇگۈن قايتىمايدىغانلا؟

— ئوغلۇمغا قايتىمىز دەپ قويۇپتىمەن، بۇ چاتاقنى قارا.

— خۇدانىڭ كۈنى بارغۇ بىزگە، سىلى تېز قايتىپ ئامانىنى سانى خۇشال قىلسىلا، مەن سىلىدىن رەنجىمەيمەن.

ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەن، بۇ كىتابنىڭ سەھىپىسى مۇشۇ يەردە ئاخىرلاشتى. ئامانىنسا بىلەن ئەشرەپ سۆيگۈ ئۇسالىغا يېتىپ، بەختلىك تۇرمۇش قۇرالامدۇ - يوق، قۇددۇس باي بىلەن غۇلام پاختىنىڭ ئۆچمەنلىكى قەيەردە توختايدۇ، ھېيلىگەر دوتەيدىن ئۇمىد كۈتۈپ زىندانىدا يېتىۋاتقان مۇلۇك زىنداندىن چىقىپ يورۇق قۇياشنى كۆرەلەمدۇ - يوق؟ بۇ تەپسىلاتلارنى رومانىمىزنىڭ كېيىنكى قىسمىدىن ئوقۇغايسىز.

ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر
مەسئۇل مۇھەررىرى: باربجان زەپەر
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

ئانا نەسىھىتى

(رومان)

مۇھەممەت لىتىپ

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ قۇرۇلۇش باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتىر، 1/32
باسما تاۋىقى: 15.625، قىستۇرما ۋاراقى: 2
2000 - يىل 12 - ئاي 1 - نەشرى.
2000 - يىل 12 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 1 — 3000
ISBN7—228—06311—2/I. 2282
باھاسى: 20.50 يۈەن